Hegedüs Zsigmondné, (Farkas Mária), színésznő, sz. 1858-ban, Halmiban (Ugocsa m.). Színpadra lépett 1876. ápr. 23-án, ifj. Károlyi Lajos színigazgatónál.

Hegedüsné-Ilosvay Paulina, színésznő. Színpadra lépett 1866. aug. 7-én.

Hegedüsné Nagy Mari, színésznő. Színpadra lépett 1869. okt. 1-én.

Hegyek alján, zenedráma 1 előjátékkal, 2 felv. Írta Lothar Rudolf. Zen. szerz. D'Albert Jenő. Bem. 1908. nov. 17. Magy. Kir. Operaház. Ebben az operában mutatkozott be Környei Béla, Pedro szerepében. A többi szereplők: Sebastiano: Takáts Mihály; Márta: Szamosi Elza; Nuri: Szoyer Ilona; Tommaso: Venczell Béla; Moruccio: Dalnoky Viktor. 25-ik előadása: 1910. okt. 25-én volt. (A berlini Komische Operben 1909. máj. 8-án 200-adszor volt műsoron.)

Hegyesi Ferenc, színész, operett-buffo, komikus, sz. 1824-ben, megh. 1879. márc. 18-án, Nagyváradon. 1843. dec. 13-án lett színésszé, mint rk. pap. 1848—49-ben ő is fegyverrel védte hazáját. Utoljára Várady Ferencnél volt szerződésben. Huzamosabb ideig működött Győrött, Miskolcon, Aradon, stb. — Neje: Ruttkai Erzsébet, színésznő, 1865. jún. 20-án lépett a színipályára mint szubrett.

Hegyesi Berger Gyula, színész, sz. 1862. szept. 3-án, Rimaszécsen (Gömör m.). Színpadra lépett 1881-ben, Saághy Zsigmondnál. A kisebb vidéki társulatoknál mint operette-buffo-komikus és rendező működött. 1915. máj. 5-én nyugdíjba vonult.

Hegyesi Ilona, színésznő, sz. 1882. máj. 7-én, Budapesten. Színpadra lépett 1913-ban.

Hegyesi Nándor, színész, sz. 1874. szept. 14-én, Budapesten. Színpadra lépett 1897. szept. 1-én, B. Polgár Béla színigazgatónál. 1898. okt. 1-én nyugdíjba vonult.

Hegyesi Nándorné, (Körösi Valéria), színésznő, sz. 1879. márc. 8-án, Füzesgyarmaton. Színpadra lépett 1894. okt. 2-án, Jáni János színigazgatónál. 1926. máj. 1-én nyugdíjba vonult.

Hegyesi Mari, a Nemzeti Színház örökös tagja, sz. 1861. dec. 28-án, Páduában, megh. 1925. nov. 28-án, Budapesten. (Atyja Berghammer József katonatiszt.) 1877-ben lépett a színipályára, Krecsányi Ignác társulatánál. 1886. márc. 4-én volt első fellépte a Nemzeti Színházban, a »Denise« címszerepében és ez év április 1-én az intézethez szerződtették. Ifjú szépségének varázslatos erejével indult útjára, nagy, külső ünneplések között. A szépség, ez volt elinduló állomása és a Nemzeti Színház fiatal művésznője egyszerre hiressé vált. Ragyogó szerepeiben — Hermione, Portia, Melinda, Éva, Denise, stb. — valósággal elbájolta a közönséget. A görögök klasszikus földjére emlékeztetett beszédével, játékával, járásával. És mindig följebb, följebb szállt. Sorbajöttek tragikai szerepei, amelyekben mindenkor brilliánsan állta meg helyét. Művészi becsülettel, tiszta lelkiismeretességgel és legjobb tudásával volt tragika, a Nemzeti Színház egyik legszorgalmasabb, legmegbízhatóbb művésznője. Az előkelő bájnak komoly és megható finomságai szólaltak meg egyéniségében és érthetővé tették, hogy előkelő művészek versengtek kegyéért, hogy ezt a szépséget az ecset vagy a rajzón eszközeivel megörökítsék. Innocentnek: Madonna-képe, Ignotus szépséges versének, a Mater Dolorosa illusztrációjának ő volt a modelje.

Haladó életkorával nemcsak hogy könnyű szerrel tudott áttérni újabb és újabb szerepkörökre, hanem szerepeiben egyre nagyobb elmélyülést mutatott; úgy, hogy az ő színpadi művészete nem fiatal korában érte el zenithjét, hanem élete utolsó évtizedében. Valamikor a »szép« Hegyesi Mari volt, most a »nagy« Hegyesi Mari lett. Egyéniségében is lendületes tudott lenni (III-ik Richardban), a »Vadkacsá«-ban pedig a legelrejtettebb lelki rezdüléseket olyan bámulatos egyszerűséggel s olyan tökéletes művészi formában fejezte ki, hogy e szerepében utólérhetetlen magasságba emelkedett. Hasonló lelki élményt mutatott a »Névtelen hajó«-ban és a »Süt a nap«-ban. Ahogy ez utóbbiban mint szegény tanítóné a tüdőbetegségét tagadta

és titkolta, maga volt a megtestesült igénytelenség és anyai önfeláldozás.

Az anyai szeretetnek ez a nagy áldozatkészsége benne volt a lelkében. Amikor halálos ágyán feküdt, arra kérte a Nemzeti Színház igazgatóját, hogy ne rendezzenek neki nagy temetést, de ha ilyen szándékuk volna, az e célra szánt összeget inkább juttassák családjának.

Első férje Kiss Mihály volt, a Népszínház későbbi népszínműénekese (L. o.), második férje: Kaffka László, államtitkár (L. o.), akivel 1887-ben lépett házasságra. 1918. márc. 12-én kinevezték a Nemzeti Színház örökös tagjává, 1924. június 21-én 25 esztendős Nemzeti Színházi működési emlékére aranygyűrűvel lepték meg kartársai.

Ezeknél a látható kitüntetéseknél azonban jóval értékesebb volt, amit ő nyujtott s ha művei — mint a színész munkája általában — halálával elmúltak is, neve és szelleme élni fog a magyar színészet történetében.

Hegyesi Pál, karénekes, 1885. ápr. 1-től 1890. febr. 28-ig volt a M. Kir. Operaház tagja.

Hegyesi Róza, színésznő, sz. 1878. ápr. 16-án, Budapesten. Színpadra lépett 1896. virágvasárnapján, Ágh Aladár színigazgatónál.

Hegyesi Vilmos (borosjenői), hírlapíró, sz. 1854. okt. 11-én, Nagyváradon, megh. 1917. nov. 26-án, Kolozsvárott. A gimnáziumot Nagyenyeden és Marosvásárhelyt végezte. 1872-ben a kolozsvári színház titkárságától megvált és a »Magyar Polgár«, majd a »Kolozsvár« c. lap munkatársa lett. Jelentős szerepet vitt a politikai életben is. Szakmunkája: »Emlékkönyv a kolozsvári magyar színészet 100 éves jubileumára«. Kolozsvár, 1892.

Hegyi Anna (gömörrozsnyói) énekesnő, sz. 1896. jan. 8-án, Rozsnyón, zenész-családból. Szépen csengő hangja már korán feltünt a rozsnyói róm. kath. zárda gyermekkórusában és már ekkor foglalkozni kezdtek zenei kiképzésével. Miskolcon elvégezte a polgári iskolát, majd 1905-ben atyjával külföldre került, ahol (Drezdában és Berlinben) már énektanulmányokat folytatott. 1913-ban a Rákosi-iskola növendéke lett és mint tehetséges ösztöndíjas növendék egy esztendő alatt végezte el a 3 éves tanfolyamot. Ezután a Király Színház szerződtette rendes tagnak, ahol az évek során számos szép sikert ért el, főkép a Csárdáskirálynő, Stambul rózsája, Cigánygrófnő, János vitéz, Kék mazur, Offenbach, Ripp van Winkle, Cigánybáró, Cornevillei harangok stb. darabok főszerepeiben. Főszereplője volt a Lavotta halálának 100 éves évfordulója alkalmával 1920-ban Tállyán rendezett országos ünnepségnek, amikor Lavottának, az ottani születésű Zempléni Árpád költőnek, a tokaji szőllők felújítójának: Bernáth Bélának és az ottani templomban keresztelt Kossuth Lajosnak négyes emléket állítottak. Vikár Béla író, Akad. tag, az ünnepi bizottság elnöke, Hegyi Anna szerepléséről alábbi kis versben emlékezik meg:

Jó Lavotta virágos sírjánál
Tengernyi nép könnyezve némán áll.
Azt a könnyet, mely minden szembe gyűl,
Hegyi Anna csalja ki egyedül.

Megérezné, amért oly hőn eped:
Feldobogna szíved, a rég kihalt.
Jó Lavotta, hallanád ezt a dalt,
Síron túl is él a hű szeretet.

1923-ban Petőfi Sándor születésének 100 éves évfordulója alkalmával, mely egybeesett gr. Andrássy Gyula és Pákh Albert, Gömör szülötteinek 100 éves születési évfordulójával, az aggteleki csepkőbarlangban rendezett országos éjféli ünnepély alkalmával az egybegyült ünneplők ezrei előtt énekelt Hegyi Anna magyar nótákat az ózdi gyári zenekar kísérete mellett, emlékezetes, mély hatást keltve. Azóta is sűrűn szerepel a hangversenydobogón operaáriákkal és magyar nótákkal.

Hegyi Aranka, énekesnő, sz. 1855. máj. 25-én, Pesten, meghalt 1906. jún. 9-én, u. o. Atyja Hegyi Poldi cigányprimás volt, ki korán elhalálozott és nevelését előbb atyja egyik társa, Herczenberger Sándor prímás vette át, minthogy

azonban neki is sok gyermeke volt, kik nőttön-nőve sok gondot okoztak, Sárközi Ferenchez, az ismert cigányprímáshoz került. Mint gyermek bejut a Nemzeti Színház balettiskolájába. Ezután énekhangját fejleszti és Szabadkán fellép őszinte sikerrel.

Mikor Rákosi Jenő 1880-ban a Népszínház tagjául szerződtette, akkor már kijárta az élet iskolájának egynéhány osztályát. A Népszínháznál szeretö gond és a képessége iránt fogékony szem irányította; ketten, a maga tehetsége és az avatott vezetés eljuttatták aztán arra a magasságra, amelyen népszerűség, babér, dicsőség csőstül omlik az érdemes lába elé. Hegyi Arankának oly bőven jutott belőle része, mint magyar földön kevesseknek.

A természet elhalmozta mindazzal, ami diadalt szerezhetett neki ezen a színpadon. Királynői termete karcsú volt és hajlékony, alkotása tökéletes, vonalai klasszikusan szépek. Feje valóságos cigányfej, szemében perzselő hév, ajaka érzéki és mosolygása bájos, fekete hajának dús koszorúja harmónikusan egészítette ki ezt a ritkaszép főt, mely már maga is beszélt, játszott és hódított. Róla mintázta Stróbl Alajos híres táncosnőjét, amely a fővárosi Vigadót diszíti. Hangja tisztán csengett, éneke művészi és egyenletesen kiképzett, fénye, zománcos melege és varázsa volt ennek a hangnak, amelyhez fogható operett-színpadon ritkán csendült meg. És mégis, a legfőbb ereje nem is pazar szépségében volt, még csak nem is énektudásában. A játéka lepte meg és tartotta fogva nézőit: mintha mindent tudott volna, olyan sokat tudott. A legkicsapongóbb duhajság épp úgy természete volt, mint a legszendébb pirulás.

A francia operett e bájos és csapongó primadonnája tiszta és eredeti magyar talentum volt, lélekben rokon a nálánál is nagyobb Blaha Lujzával. Az elárvuló népszínműnek valóságos támasztéka volt Hegyi Aranka: a magyar menyecske, magyar leányzó ideális megtestesítője.

Hegyi Aranka Blaha Lujzával és Pálmay Ilkával együtt a könnyű magyar drámai műfajok színpadi tolmácsolásában úttörő volt. Új korszak kezdődött pályája elején a főváros színházi életében, melyet nagy tehetségek tettek jelentőssé és Budapest megmagyarosításában s a színház megkedveltetésében fontos tényezővé. A nehéz dráma és a fínom vígjáték egyfelől, az opera seria másfelől kifárasztotta a közönséget, mely szórakozva keresett okulást és lemondott az okulásról is, ha kellemesen és magyarul elszórakozhatott. Az új műfaj bölcsejénél megjelent gazdag adománnyal a komédia és a dal múzsája, mindegyik megajándékozta és juttatott neki bőven a magáéból. Így született az operett, a lenge, fölszínes, kissé könnyelmű, talán néha frivol játék, amelyen mégis a költészet sugaras gráciája ragyogott. És ennek a poézisnek egyik leghivatottabb tolmácsa volt Hegyi Aranka.

1885. júl. 6-án férjhez ment Farkas Károly szabadkai építészhez, de csak két évig voltak együtt. Kitünőbb szerepei: Lili, Antónia (Hoffmann meséi), Serpolette, Rozalinda (Denevér) stb. Utolsó szerepe a »Vándorlegény«-ben a herceg volt. 1900. szept. havában magánszínésziskolát nyitott.

Hegyi Béla, zeneszerző, sz. 1858-ban, Pápán, megh. 1922. ápr. 19-én, Budapesten. 1877-ben a Zeneakadémia növendéke volt, ahol Nikolics Sándor legkitünőbb növendékei közé tartozott. Munkái: »Uff király«, operett 3 felv. 1885. Népszínház. »Egy titkos csók«, operett 3 felv. Szövegét írta Lukácsy Sándor. 1886. U. o. »A milliomosnő«, operett 1 felv. Szövegét írta Rajna Ferenc. 1887. jan. U. o. E három mű zenéjét Bátor Szidorral együtt írta. »Pepita«, operett 3 felv. 1890. U. o. »Yvonne és Loïc«, (előadás előtt »A falu csúfja«) c. opera 1 felv. Szövegét írta Lenkei Henrik. Bem. 1893. márc. 27. Tatai Várszínház. »A liliputi hercegnő«, operett 3 felv. Szövegét írta Márkus József. Bem. 1899. márc. 25. Népszínház. »Boris király«, operett 3 felv. Szövegét írta Szöllősi Zsigmond. Bem. 1904. márc. 18. Király Színház.

Hegyi Gyula, színigazgató, sz. 1847-ben, Gyöngyösön, megh. 1894. dec. 17-én, Budapesten. Színész lett 1863. szept. 9-én. Egy időben színtársulatot vezetett, majd felhagyott vele és mint recitátor bejárta az egész országot.

Hegyi István, színész, sz. 1839-ben, Egeghen (Hont m.). Színpadra lépett 1860-ban, Győrfy Antal színigazgatónál. — Neje: Varga Berta, színésznő, sz. 1852-ben, megh. 1881. ápr. 22-én, Fogarason. Színésznő lett 1872-ben, Kolozsvárott.

Hegyi Janka, színésznő, sz. 1869. aug. 4-én, Fogarason. Színpadra lépett 1884. jan. 1-én, Csóka Sándor színigazgatónál.

Hegyi Jenő, színműíró. Munkája: »A Becskiék árvája«, népszmű, 3 felv. Írta Virág Jenővel. Bem. 1898. dec. 20. Kisfaludy-színház.

Hegyi Jolán, színésznő, sz. 1878. okt. 10-én. Színpadra lépett 1898. szept. 1-én, nyugdíjba vonult 1928-ban.

Hegyi (Hagyi) Krisztina, énekesnő, Passy-Cornet tanítványa, 1876. évben a madridi opera tagja.

Hegyi Lili, énekesnő. (Lásd: Krémer Jenőné.)

Hegyi Rózsi, színésznő, sz. 1901-ben, Budapesten. Színpadra lépett 1921-ben.

Hegyi Sarolta, színésznő, sz. 1869-ben, Fogarason. Színpadra lépett 1885. dec. 1-én, Dancz Lajos színigazgatónál. 1890-ben Balogh Árpádnál működött utoljára, — azután visszavonult.

Heidlberg Albert, zeneszerző. (Lásd: Hetényi Albert.)

Heim Domokos, aradi polgármester, a helyi magyar színészet egyik lelkes támogatója volt, arról volt nevezetes, hogy 1849-ben Csch Eduárd nagyváradi kerületi cs. kir. miniszteri biztosnak a magyar színészet ellen irányuló ukázait nem foganatosította.

Heims Elsa, német színésznő, sz. 1878. okt. 3-án, Berlinben. Atyja gyáros. Kőber Gusztávnál tanult. Első fellépte Berlinben, a Deutsches Theaterben a »Miriam« és »Johannes« c. drámában volt. Nálunk a Vígszínházban több ízben vendégszerepelt Reinhardt társulatával.

Heindl Viktor, munkája: »Donna Simona«, víg opera 1 felv. Zen. szerz. Dohnányi Ernő. Ford. Komor Gyula. Bem. 1927. febr. 23. Városi Színház.

Heinisch (Schlesinger) **József,** a Nemzeti Színház első karmestere. 1826—27-ben az erdélyi színjátszó társulatnál Kassán és Budán működött, hol 70 frt volt a fizetése. 1829—30-ban ismét ugyanott találjuk. A Nemzeti Színház megnyitása előtt sokat buzgólkodott a színház zenekara szerződtetésén és az első operák betanításán. Ő készítette a színház megnyitójára a zenekar nyitányát. Arnold Györgygyel együtt írta meg »Mátyás király választása« c. dalművet. »Egy fazekasnak pokolba vándorlása« c. bohózathoz zenét szerzett. (1840.). Megh. Pesten, 1840. nov. 7-én. — Neje: Kapocsányi Mária, segédszínésznő, kivel Kassán lépett házasságra. Megh. 1840. nov. 7-én. »Szerénysége oly példás volt, hogy a színi világ szenvedély tengerén is nyugodtan hajózhatott s csak barátokat szerze magának« — írja róla az »Erdélyi Híradó«, 1840. nov. 24-én.

Heinefetter Klára (Stöcklné), a bécsi udvari opera tagja, nálunk a pesti német színházban mint vendég fellépett 1837. máj. 9-én, a »Romeo és Júlia« c. operában. A »Honművész« ekkor ezt a kritikát írta róla (39. szám.): »Gyönyörű mély s erős alt szava (melynek felsőbb hangjainál azonban némi kevés élességet vettünk észre), mesteri éneklése és felséges játszásmódja egyesülve volt, hogy e szerepet azzá tegye, minek lennie kell«. 1843. márc. havában újból vendégszerepelt nálunk, a »Normá«-ban, majd a »Zsidónő«-ben.

Heinrich Antalné Becker Béby, színésznő, táncosnő, sz. 1896. nov. 5-én, Zahoron (Pozsony m.). Atyja B. Boldizsár, anyja Münzger Erwina. Iskoláit Pozsonyban, az Orsolya-szűzeknél és Kolozsvárt végezte. Ez utóbbi helyen a zenekonzervatóriumba is beiratkozott. 1915-ben felvették az Orsz. Színészegyesület színészképző iskolájába. Mint növendék már szerepet kapott a »Három a kis lány« és a »Márványmenyasszony« előadásaiban. 1918.

őszén leszerződött az Apolló Kabaréba, ahol Rózsahegyivel és Kőváry Gyulával együtt játszott. Utána a Király Színházhoz szerződött, de itt, mielőtt még szerephez juthatott volna, 1919-ben szerződését az igazgatóság felbontotta. 1920-ban a Royal Orfeumban Zerkovitz Béla »Lucca« c. operettjében 90-szer, 1921-ben az Eskütéri Színházban »Lotti ezredesei«-ben 53-szor játszott egyfolytában. Ugyanazon évben Bécsbe szerződött, a Femina revű-színházhoz, 1923-ban a bécsi Deutsches Burgtheater Kammerspiele színházába szerződött, ahol kizárólag francia vígjátékokban szerepelt. 1925-ben visszajött Pestre és férjhez menvén ómoravicai Heinrich Antalhoz, a színpadi pályáról lemondott. Színpadi neve pályája legelején Bálint Erna volt, később Becker Béby.

Heinrich Gusztáv, filologus, író, tanár, sz. 1845. márc. 15-én, Budapesten, megh. 1922. nov. 7-én, Budapesten. Egyetemi tanulmányait Lipcsében és Bécsben végezte. 1867-től 1875-ig mint gimnáziumi tanár működött, előbb a budapesti evangélikus gimnáziumban, azután a Tanárképző Intézet gyakorló iskolájában. 1871-ben a Budapesti Tudományegyetem magántanárrá habilitálta. 1873-ban a Budapesti Tudományegyetemen a német nyelv és irodalom nyilvános rendes tanára lett. Irodalmi érdemeit már korán elismerték a különböző tudományos társaságok, az Akadémia 1880-ban levelező, 1892-ben rendes taggá választotta, majd az Akadémia főtitkára volt. Tagja volt a Kisfaludy-Társaságnak, alelnöke a budapesti Filológia Társaságnak. Több kiváló könyve jelent meg a német és a latin filológia köréből. Nevezetes munkái: »Bánk bán a német költészetben« s »Goethe Faustjáról« szóló munkája. Főműve: »A német irodalom története«, az egyetemen kézikönyvül szolgált. Több írónak gondos kiadása, rengeteg tanulmány a német filológia köréből jelzi gazdag munkásságának útját. A magyar irodalom köréből jeles kiadásai vannak Kazinczy, Dugonics és Greguss Ágost műveiből.

Heiszig Irma, magyar születésű énekesnő, 1878-ban Csóka Sándor színtársulatánál működött. 1883. júl. 11-én a budapesti józsefvárosi templomban esküdött meg Willeneuve marquisval, a brüsszeli braziliai követ fiával, 1884. máj. havában a München-Gärtnerthor-színházhoz szerződött.

Heksch János, énekes, mint a grácí színház baritonistája 1876. júl. 26-án vendégszerepelt a Budai Színkörben.

Held Lajos, bécsi hirlapíró, sz. 1837-ben, megh. 1900. márc. 2-án. Operett szövegeket írt a »Madarász« (L. o.), »Bányamester« (L. o.) és »A modell« c. operettekhez, melyek nálunk is színre kerültek. (Ez utóbbi szövegét Leon Viktorral írta; zen. szerz. Suppé Ferenc; fordította Makai Emil és Ruttkay György. Bem. 1901. febr. 11. Népszínház.)

Hell Theodor, német író. Nálunk színre került színműve: »Tizenhatéves királynő«, dr. 2 felv. Ford. Fáncsy Lajos. Bem. 1839. júl. 11. Pesten.

Heller Izidor, bölcsészeti doktor, sz. 1872. dec. havában, Tótprónán (Turóc m.). Munkája: »A bécsi színügy Mária Terézia és II. József alatt.« A budapesti egyetemen pályadíjat nyert bölcsészet-doktori értekezés. Budapest. 1895.

Heller József, magyar származású bécsi zeneszerző. Munkája: »Die Skipetaren«, operett. (1914.)

Heller Margit, színésznő, sz. 1895. júl. 19-én, Budapesten. Színpadra lépett 1923. máj. havában.

Heller Mici, (Fenyő Emilné), színésznő, sz. 1891. szept. 30-án, Budapesten. Színipályára lépett 1912. márc. havában.

Hellmer Hermann, híres német építész, színháztervező, sz. 1849. júl. 13-án, Harburgban (Poroszország), megh. 1919. ápr. 2-án, Bécsben. 1871-től Bécsben Fellner Ferdinánddal (L. o.) együtt dolgozott. Építette a Vígszinházat, a Fővárosi Orfeumot, a kolozsvári, pozsonyi, nagyváradi és kecskeméti színházat.

Hellmesberger József ifj., osztrák zeneszerző, sz. 1854-ben, megh. 1907. ápr-

rilis 27-én, Bécsben. Nálunk adott művei: »A kétnejű gróf«, operett 3 felv. Bem. 1880. nov. 5. Népszínház. (Kassai Vidor bemutatkozásával.) »Az ibolyáslány«, operett, előjátékkal, 2 felv. Szöv. írta: Krenn és Lindau. Ford. Mérei Adolf. Bem. 1904. okt. 6. Magyar Színház. »A kétnejű« gróf első pesti előadását személyesen dirigálta. Félve jött Pestre, ahol a német színház újból való megnyitásának megakadályozására nagy tüntetések voltak. Bécsi barátai ijesztgették, hogy bajba keveredik. Annál nagyobb volt boldogsága, amikor művét és személyét a közönség is, a sajtó is tüntető melegséggel fogadta.

Heltai Aladár, színész, sz. 1884. jan. 14-én, Budapesten. Színpadra lépett 1904-ben. Neje: Bogár Irma, színésznő, sz. 1895. nov. 13-án, Faluszemesen. Színpadra lépett 1923-ban, Tarján Aladár színigazgatónál. 1929-ben Tarr Béla tagja.

Heltai Andor, színész, sz. 1892. máj. 13-án, Szamosújváron. Atyja Heltai Nándor, volt színész, az Orsz. Színészegyesület Irodalmi Ügynökségének igazgatója, anyja Várady Rózsa, volt színésznő. Már kis gyermekkorában megnyilatkozott benne színészi tehetsége. Sok gyermekszerepet játszott, mint »Rip van Winklé«-ben a kis Alicet, később Adrient, »Katona története«-ben a kis leányt, »Lowoodi árvá«-ban szintén a kis leányt, »Sasok«-ban a kis inasgyereket, »Vigécek«-ben a suszter inast, »Cigánybáró«-ban az a kis cigánygyerek volt, aki Zsupántól ellopja a pénzes zacskókat. Tanulmányait a székelyudvarhelyi gimnáziumban kezdte, később Budapesten érettségizett. Egy évig jogászkodott, azután beiratkozott az Orsz. Színészegyesület iskolájába. Itt csak egy évet töltött és elszerződött Mezei Kálmán társulatához (Sátoraljaújhely, Eperjes, stb.). Egy évi működése után kitört a világháború és bevonult. A Zuravno-Molodincei ütközetben orosz hadifogságba esett és 3 és félévet sinylődött hadifogságban, míg 1918. aug. havában sikerült végre hazaszöknie. Színészi működését Budapesten folytatta a Városszínházban, Komjáthy János igazgatása alatt, onnan Debrecenbe szerződött, Kardoss Géza igazgatóhoz. Azután ismét Budapestre, a Művész Színpadhoz, végül a Blaha Lujza és Andrássy-úti színházaknak volt tagja. 1928-ban a berlini UFA filmgyár »Magyar Rapszódia« c. filmjén szerepelt. 1930-ban a Bethlen-téri Színpad tagja.

Heltai Árpád, színész, sz. 1893. jún. 6-án, Budapesten. Színpadra lépett 1914. jún. havában. Megh. 1919. máj. 11-én.

Heltai Árpád, amerikai magyar színész, 1901-től kezdve küzd azért, hogy Newyorkban állandósítsa a magyar színészetet. 1913-ban Pestre jött, ahol 11 tagból álló társulatot szervezett és kivitte őket Amerikába. A társulat tagjai voltak: Tordai Erzsi énekesnő, Görög Olga koloratur, Kassai Rózsi szubrett, Fonó Gizi komika, Novák Rózsi és Benkő Mária segédszínésznők, Martonfalvi György karmester, Pangó László tenorista, Polcsa Béla szerelmes színész, Heltai Miklós baritonista, Lévai Farkas Pál jellemszínész. Mint a társulat igazgatója sok régi magyar darabot, különösen népszínművet vittt magával és ezeket nemcsak Newyorkban, hanem Amerika minden magyarlakta városában is eljátszották.

Heltai Hugó, színész, sz. 1885. ápr. 6-án, Budapesten. Színpadra lépett 1902. április havában. Több éven át igazgató is volt.

Heltai Hugóné (Zombori Ilona), színésznő, sz. 1893. márc. 23-án, Szegeden. Színpadra lépett 1915. szept. havában.

Heltai Ida, operaénekesnő, a budapesti Operaházban tünt fel először, ahol mint egészen fiatal énekesnő néhány epizód-szerepben lépett a közönség elé. Majd Bukarestbe szerződött, ahol vezetőszerepeket kapott. Azután a berlini városi operaház tagja lett, ahol előbb olaszul, majd németül énekelt. 1928. ápr. 3-án a Városi Színház vendége volt, ahol a »Troubadour« Leonora szerepében mutatkozott be újra. Értékes, széles regiszterű szopránja s jelentős énekkultúrája biztosították sikerét.

Heltai Jenő, író, színműíró, színházigazgató, az Athenaeum könyvkiadó-osztályának igazgatója, a Magyar Színpadi

Szerzők Egyesületének díszelnöke, a francia becsületrend lovagja, sz. 1871. augusztus 11-én, Budapesten. Baján és Budapesten tanult. Egyetemi évei után a »Magyar Hirlap« munkatársa lett. A párizsi világkiállítás alkalmával Párizsban tartózkodott, itt fordította le az első francia darabot magyarra. 1900-ban a Vígszínház művészeti titkárnak hívta meg, azonban 1901. jún. 24-én ettől az állásától megvált és újságíró lett egészen a világháború kitöréséig. 1915-ben újra visszatért a Vígszínházhoz, ezuttal daramaturg-igazgatónak. 1916-ban a Magyar Színpadi Szerzők Egyesülete elnökévé választotta. 1918-ban az Athenaeum könyvkiadóvállalat irodalmi vezetőnek hívta meg. 1919. febr. havában megvált a Vígszínház dramaturgi állásától. 1923. máj. 15-én házasságot kötött Gács Lilla színésznővel. 1927. jan. havában a francia becsületrend lovagja lett. Ugyanez időben a Színpadi Szerzők Nemzetközi Egyesületének alelnökévé, majd 1927. febr. 4-én a Színpadi Szerzők Egyesülete díszelnökévé választotta. 1929. szept. havától a Belvárosi Színház igazgatója. Ez év dec. 9-én megválasztották a Szövetségközi Kilences Bizottság elnökévé.

Eredeti színművei: »Az operett«, vj. 1 felv. Bem. 1894. dec. 9. Otthon-Kör. »Egyiptom gyöngye«, operett 3 felv. Zen. szerz. Forrai Miklós. Bem. 1899. febr. 17. Magyar Színház. »A királyné apródja« vj. 1 felv. Társsz. Makai Emil. Bem. 1899. máj. 26. Vígszínház. »El Párizsba!«, operett. Társsz. Makai Emil. Bem. 1900. máj. 16. Magyar Színház. »János vitéz«, operett 3 felv. (L. o.) »Ex-lex«, látványos revű, 6 képben. Társsz. Rajna Ferenc. Bem. 1905. márc. 14. Magyar Színház. »Madár Matyi«, látványos budapesti játék 3 felv. Bem. 1906. máj. 16. Király Színház. »A tengerszem tündére«, tündéries színjáték 3 felv. Társsz. Thury Zoltán. Bem. 1906. nov. 7. Magyar Színház. »Karácsonyi vers«, vj. 1 felv. Bem. 1906. dec. 12. Nemzeti Színház. »Bernát«, én. boh. 3 felv. Bem. 1907. jún. 1. Vígszínház. A Népoperában bemutatták 1916. márc. 25. »Naftalin«, boh. 3 felv. Bem. 1908. jún. 6. U. o. Felújította a Belvárosi Színház 1930. jan. 10-én. »A nagy nő«, tréfa 1 felv. Bem. 1909. máj. 19. Magyar Színház. »Édes teher«, énekes vj. 3 felv. Bem. 1909. jún. 5. Vígszínház. »A masamód«, vj. 3 felv. Bem. 1910. febr. 25. U. o. A Magyar Színház felújította 1924. nov. 1. A bécsi Volksbühne bemutatta: 1913. márc. 19-én. Moszkvában 1914. jan. havában, Münchenben a Kammerspielben 1914. nov. havában adták. »A Tündérlaki-lányok«, vj. 3 felv. Bem. 1914. febr. 14. Vígszínház. Felújítása 1921. szept. 9. Bécsben a Neues Wiener Stadttheater 75-ödször 1916. márc. 13-án adta. Berlinben 1917. máj. havában volt a bemutatója. »Akik itthon maradtak«, alkalmi játék 1 felv. Bem. 1914. aug. 25. Vígszínház. (»Oni koji osztáju« címen 1914. szept. 16-án adták Zágrábban, Bogdanovics Milán fordításában.) »A kis cukrászda«, vj. 3 felv. Bem. 1922. dec. 16. Vígszínház. 50-edszer: 1923. máj. 24. A bécsi Akademie Theater bemutatta 1923. dec. 6. »Arcok és álarcok«. Három egyfelvonásos. 1. »Karácsonyi vers«. 2. »Az orvos és a halál«. 3. »Menazséria«. Bem. 1925. nov. 28. Vígszínház.

Fordításai: »Mozgófényképek«, boh. 3 felv. Írta Blumenthal Oszkár és Kadelburg Gusztáv. Bem. 1898. ápr. 29. Vígszínház. »A bibliásasszony«, operett 3 felv. Írta Antony Mars és Maurice Hennequin. Zen. szerz. Victor Roger. Bem. 1898. nov. 5. Népszínház. »Coralie és társa«, boh. 3 felv. Írta Hennequin és Valabrègue. Bem. 1900. okt. 7. Vígszínház. »A titkos rendőr«, boh. 3 felv. Írta Antony Mars. Bem. 1901. jan. 19. U. o. »Zaza«, szmű 5 felv. Írta Berton Pierre és Simon. Bem. 1901. aug. 16. Fővárosi Nyári Színház és 1921. dec. 7. Vígszínház. »Az édes otthon«, vj. 3 felv. Írta Valabrègue Albin. Bem. 1901. szept. 7. Vígszínház. »A nevezetes kastély«, vj. 3 felv. Írta Bisson Alexandre és Berr de Turique. Bem. 1901. nov. 2. U. o. »Az aranyos«, operett 3 felv. Írta Smith B. Harry és Engländer L. Bem. 1902. febr. 28. Népszínház. »Az őrnagy úr«, boh. 3 felv. Írta Kéroul és Mars. Bem. 1902. ápr. 23. Vígszínház. »Az izé«, operett 3 felv. Írta Leon Viktor. Zen. szerz. Weinberger Károly. Ford. Márton Miksával. Bem. 1902. ápr. 26. Népszínház. »Soh'se halunk meg!«, én. boh., 6 képben. Írta Horst és Stein. Bem. 1902. máj. 15. Városligeti Nyári Szín-

ház. »A sötét kamra«, én. boh. 3 felv. Írta Deherre, Froyez és Eibenschitz Ottó. Bem. 1902. szept. 26. Magyar Színház. »Loute«, boh. 4 felv. Írta Veber Pierre. Bem. 1902. nov. 8. Vígszínház. »A kutyamosó«, boh. 3 felv. Írta Tristan Bernard. Bem. 1903. dec. 18. U. o. »Az ezüst papucs«, fantasztikus nagy operett egy előjátékkal és két felv. Írta Owen Hall. Zen. szerz. Leslie Stuart. Bem. 1904. jan. 8. Népszínház. »A királyné férje«, vj. 3 felv. Írta Xanroff és Chancel. Bem. 1904. ápr. 8. Vígszínház. »Én, te, ő!«, operett 3 felv. Írta Caillavet és Flers. Zen. szerz. Terasse Claude. Bem. 1904. máj. 13. Király Színház. »A szalmaözvegy«, én. boh. 3 felv. Írta Hennequin és Valabrègue. Bem. 1904. jún. 10. Népszínház. »Csókpirulák«, vj. 3 felv. Írta Bilhaud és Hennequin. Bem. 1904. jún. 11. Vígszínház. »Végre egyedül«, vj. 3 felv. Írta Barrè és Kéroul. Bem. 1904. okt. 13. U. o. »Diákélet«, szmű 5 felv. Írta Mayer-Förster. Ford. Márton Miksával. Bem. 1904. okt. 29. U. o. »Fanyar gyümölcs«, vj. 3 felv. Írta Roberto Bracco. Bem. 1904. dec. 9. U. o. »*A rátartós királykisasszony*«, *mesejáték* 5 felv. Írta Holger Drachmann. Bem. 1904. dec. 17. Népszínház. »Mulató istenek«, operett 2 felv. Zen. szerz. Lehár Ferenc. Bem. 1905. febr. 10. Magyar Színház. »A danzigi hercegnő«, daljáték 3 felv. Írta Hamilton. Zen. szerz. Caryll Ivan. Foru. Mérei Adolffal. Bem. 1905. ápr. 15. Király Színház. »Bohémszerelem«, operett 3 felv. Írta Paul Ferrier. Zen. szerz. Henri Herblay. Bem. 1905. dec. 1. Magyar Színház. »A császárné legyezője«, nagy operett 3 felv. Írták Duval és Vanloo. Zen. szerz. André Messager. Bem. 1906. máj. 4. Népszínház. »A bálkirálynő«, operett 3 felv. Írták Seymour Hicks és Cosmo Hamilton. Zen. szerz. Herbert E. Haines és Evelyn Baker. Bem. 1907. nov. 16. Népszínház—Vígopera. »A csavargó«, lirai dr. 4 felv. Írta Richepin Jean. Zen. szerz. Leroux Xavier. Bem. 1908. máj. 23. Magy. Kir. Operaház. »A liliom«, szmű 4 felv. Írta Leroux Gaston és Pierre Wolff. Bem. 1909. máj. 29. Nemzeti Színház. »Kiskirályok«, vj. 4 felv. Írta Abel Hermant. Bem. 1909. szept. 25. U. o. »A kis cukros«, vj. 3 felv. Írta Paul Gavault. Bem. 1910. febr. 3. Vígszínház. »Csákó és kalap«, móka 3 felv. Írta Roda Roda és Rössler. Bem. 1910. márc. 26. Magyar Színház. »Beulemans kisasszony házassága«, vj. 3 felv. Írta Fonson és Wicheler. Bem. 1910. okt. 5. Vígszínház. »A Rubikon«, vj. 3 felv. Írta Éduard Bourdet. Bem. 1910. nov. 4. U. o. »Szent liget«, vj. 3 felv. Írta Flers és Caillavet. (Társford. Molnár Ferenc.) Bem. 1910. dec. 18. U. o. »Az ezred apja«, én. boh. 3 felv. Írta Mouézy Eon és Durieux. Bem. 1911. máj. 13. U. o. »A hölgyek öröme«, vj. 3 felv. Írta Hennequin. Bem. 1911. szept. 2. U. o. »A kis kávéház«, vj. 3 felv. Írta Tristan Bernard. Bem. 1911. dec. 22. Magyar Színház. »Csitri«, vj. 4 felv. Írta Pierre Veber és Henry de Gorsse. Bem. 1912. jan. 5. Vígszínház. (A Renaissance Színház felújította 1926. febr. 13.) »A hűtlenség iskolája«, vj. 3 felv. Írta Etien Rey. Bem. 1912. márc. 1. U. o. »Toto«, boh. 1 felv. Írta Feydeau Georges. Bem. 1912. jún. 14. U. o. »Ábrahám a menyországban«, operett 3 felv. Írták Willner és Bodansky. Zen. szerz. Granichstätten *Brunó. Ford. Molnár Ferenccel. Bem.* 1912. jún. 28. Fővárosi Nyári Színház. »Brezeda úr«, boh. 3 felv. Írta Friedmann Ármin. Bem. 1912. aug. 31. Magyar Színház. »Erős láncok«, vj. 3 felv. Írta Salten Felix. Bem. 1912. szept. 21. Vígszínház. »Az aranykalitka«, vj. 3 felv. Írta André de Lorde, Funck-Brentano és Jean Marsèle. Bem. 1912. nov. 16. U. o. »Bergop-Zoom«, vj. 4 felv. Írta Sacha Guitry. Bem. 1912. dec. 21. U. o. »A mumus«, vj. 4 felv. Bem. 1913. márc. 29. U. o. »Sztrájkol a gólya«, én. vj. 3 felv. Írta Kottow. Az énekrészeket összeállította Stephanidesz Károly. Bem. 1913. máj. 3. U. o. »A zöld frakk«, vj. 4 felv. Írták Flers és Caillavet. Bem. 1913. okt. 31. U. o. »Majolika«, vj. 3 felv. Írta Stein Leó és Heller Ludwig. Bem. 1913. nov. 15. U. o. »A szerkesztő úr«, boh. 3 felv. Írták Tristan Bernard és Alfred Athis. Bem. 1914. jan. 24. U. o. »Léni néni«, énekes boh. 3 felv. Írták Kèroul és Barrè Bem. 1914. máj. 2. Magyar Színház. »Napsugárkisasszony«, operett 2 felv. Szöv. és zenéjét írta Paul Rubens. Bem. 1914. jún. 3. Király Színház. »Mit járkálsz meztelenül?«, boh. 1 felv. Írta Georges

Feydeau. Bem. 1914. jún. 6. U. o. »Igen? Nem?«, vj. 3 felv. Írta Fernals. Bem. 1914. dec. 16. U. o. »A hamisított férj«, boh. 3 felv. Bem. 1915. máj. 9. U. o. (Átdolgozás.) »A márványmenyasszony« (Nióbe), operett 3 felv. Írta Blumenthal Oszkár. Bem. 1917. ápr. 19. U. o. »Tavasz és szerelem«, operett 3 felv. Írta Hardt és Weleminsky. Zen. szerz. Bertè H. Bem. 1917. szept. 15. Városi Színház. (Kerényi Hermin első felléptével.) »Románc«, szmű 3 felv. Írta Robert Sheldon. Bem. 1917. nov. 3. U. o. (A londoni Drury Lane-színház ezredszer 1918. márc. havában adta.) »Az asszony és a bábú«, vj. 3 felv. Írta Pierre Louys. Bem. 1918. ápr. 27. U. o. »A legszebb kaland«, vj. 3 felv. Írta Flers és Caillavet. Bem. 1919. okt. 4. U. o. »A gyémántköszörűs«, vj. 3 felv. Írta Armont és Gerbidon. Bem. 1921. ápr. 16. U. o. »Hazatérés«, vj. 3 felv., előjátékkal. Írták Robert de Flers és François de Croisset. Bem. 1921. okt. 8. U. o. »Naplemente« (Les ailes brisées), szmű 3 felv. Írta Pierre Wolff. Bem. 1921. nov. 5. U. o. »Fi-Fi«, operett 3 felv. Írta Albert Willemetz és Fabien Sollar. Zen. szerz. Henri Christiné. Bem. 1921. dec. 1. Blaha Lujza Színház. 50-ik eladása: 1922. január 12; 100-ik előadása: 1922. febr. 24. 200-adszor: 1923. jan. 31-én adták. »Az elveszett paradicsom«, vj. 3 felv. Írta Alfred Hennequin és Romain Coolus. Bem. 1922. márc. 31. Renaissance Színház. »A tyúkketrec«, vj. 4 felv. Írta Tristan Bernard. Bem. 1922. ápr. 28. U. o. »Cserebere« (Ta bouche), zenés vj. 3 felv. Szöv. írta Yves Mirande. Zenéjét A. Willemetz verseire írta Maurice Yvain. Bem. 1922. szept. 2. Vígszínház. »Kékszakáll nyolcadik felesége«, vj. 4 felv. Írta Alfréd Savoir. Bem. 1922. okt. 13. Belvárosi Színház. 100-ik előadása 1923. febr. 4. 150-edszer: 1923. máj. 7. adták. »A csábító«, szmű 3 felv. Előjátékkal. Írta Channing Pollock. Bem. 1922. nov. 18. Vígszínház. »Dupla vagy semmi!« (Banco!), vj. 3 felv. és 1 képben. Írta Alfrèd Savoir. Bem. 1923. jan. 13. Renaissance Színház. »Dé-Dé«, operett 3 felv., szöv. írta A. Willemetz. Zen. szerz. Henri Christiné. Bem. 1923. febr. 1. Blaha Lujza Színház. »Az Úr szőlleje.« (Les Vignes du Seigneur.) Vj. 3 felv. Írta Robert de Flers és Francis de Croisset. Bem. 1923. ápr. 7. Vígszínház. »Első csöngetés«, vj. 3 felv. Írta Maurice Hennequin és Romain Coolus. Bem. 1923. szept. 8. U. o. »Nem csalom meg az uramat!«, boh. 3 felv. Írta Georges Feydeau és René Peter. Bem. 1923. dec. 19. Belvárosi Színház. »Csibi« (Le fruit vert), vj. 3 felv. Írta Régis Gignoux és Jacques Thery. Bem. 1924. febr. 28. Magyar Színház. »Az ember, az állat és az erény«, parabola 3 felv. Írta Luigi Pirandello. Bem. 1924. máj. 30. Belvárosi Színház. »A párisi lány« (Grosse de riche), operett 3 felv. Írta Yvain. Bem. 1924. aug. 23. Fővárosi Operett Színház. »Csókoljon meg!« (Embrassez-moi!), boh. 3 felv. Írta Tristan Bernard, Mirande és Gustave Quinson. Bem. 1924. szept. 20. Renaissance Színház. »A nagyhercegnő és a pincér«, vj. 3 felv. Írta Alfred Savoir. Bem. 1924. szept. 27. Belvárosi Színház. »A főpénztáros úr«, vj. 3 felv. Írták Flers és Caillavet. Bem. 1925. febr. 28. Vígszínház. »Fanny és a cselédkérdés«, vj. 3 felv. Írta Jerome K. Jerome. Bem. 1925. április 25. U. o. »Ő is!«, bohózat 3 felv. Írták Tristan Bernard, Yves Mirande és Gustave Quinson. Bem. 1926. jan. 28. Belvárosi Színház. »Amit a nő akar«, vj. 3 felv. Írták Alfred Savoir és Etienne Rey. Bem. 1926. szept. 10. U. o. »A szerelem órája«, vj. 3 felv. Írta Bourdet E. Bem. 1926. okt. 9. Kamara Színház. »Az új urak«, vj. 4 felv. Írták Flers de Robert és Croisset de Francis. Bem. 1927. jan. 28. Magyar Színház. »A második nászéjszaka«, vj. 3 felv. Írták Hennequin, Veber és Bilhaud. Bem. 1927. febr. 18. Fővárosi Operett Színház. »Csókról-csókra« (Pas sur la bouche), vídám operett 3 felv. Írta Andrè Barde. Zen. szerz. Yvain M. Bem. 1927. márc. 4. Magyar Színház. »Fiam«, szmű 4 felv. Írta Edmond Guiraud. Bem. 1927. máj. 21. Nemzeti Színház. »Hannibal« (The Road to Rome), vj. 3 felv. Írta Robert E. Sherwood. Bem. 1928. márc. 30. Vígszínház. »Ábris rózsája« (Abie's Irish Rose), amerikai történet 3 felv. Írta Anne Nichols. Bem. 1928. máj. 18. Fővárosi Operett Színház. »Ne váljunk el!« (The Constant Wife), vj. 3 felv. Írta W. So-

merset Maugham. Bem. 1928. dec. 7. Vígszínház. »Most jelent meg«, vj. 3 felv. Írta Edouard Bourdet. Bem. 1929. ápr. 6. Kamaraszínház. »Szerelmi á-b-c«, vj. 3 felv. Írta Jacques Natanson. Bem. 1929. máj. 4. Új Színház. »Volt-nincs«, vj. 3 felv. Írta: André Birabeau. Bem. 1930. febr. 21. Belvárosi Színház.

Heltai Jenő, színész, volt szinigazgató, sz. 1879. aug. 16-án, Lugoson. Színész lett 1899. szept. havában Kúnhegyi Miklós társulatánál. Eleinte mint siheder komikus működött, de csakhamar áttért az operett-buffókra, ahol úgy egyéni humorával, mint kellemes énekhangjával jó hírnevet szerzett magának. Mint ilyen működött Nagyváradon, Kecskeméten, Szegeden s több más városban is. 1912. ápr. 19-én a budapesti Népoperában (Városi Színház) a »Cornevillei harangok« c. operettben mint vendég Gáspár apót játszotta s kellemes énekhangjával és kifejező játékával megnyerte a közönség tetszését s a sajtó elismerését. Főbb szerepei voltak: Mujkó cigány (Gül Baba), Bagó (János vitéz), stb., stb. 1917—1920-ig a debreceni színház igazgatója volt. Azután visszavonult a színpadtól és Budapesten jelmez-kölcsönzőt nyitott.

Munkája: »Utazás a holdba«, fantasztikus nagy operett 3 felv. Bem. 1908. ápr. 3. Kecskemét.

Heltai Nándor, színész, sz. 1864. márc. 15-én, Magyarnagyzsomboron (Kolozs m.). Gyermekéveit Kolozsvár mellett fekvő Felek községben élte, ahol atyja Kolozsvár városától bérelte a város tulajdonát képező földeket, kaszálókat. Kolozsvárott tanult, ott végezte gimnáziumi tanulmányait. Feltünést keltett szavalataival és szónoklataival a gimnázium Önképzőkörében, melynek több pályadíját nyerte el. A gimnáziumi tanulmányainak befejezésével — E. Kovács Gyula tanácsára — az Erdélyben közkedvelt »becsületes« jelzővel megtisztelt Várady Ferenc (L. o.), régi igazgató társulatánál, — ahol E. Kovács gyakran vendégszerepelt — Tordán, lépett a pályára. Színészkedésének túlnyomó idejét Erdélyben töltötte, ahol mindenütt a közönség kedveltje volt. Pályafutásának két emlékezetes állomása volt: kolozsvári szereplése és Jászai Marival való körútja »Elektra« és »Angelo« előadásaival. Korán nősült. Feleségül vette első igazgatójának — Várady Ferencnek — Rózsa leányát. (L. o.) Két ízben megpróbálkozott az igazgatással, de sikertelenül. Mikor az Orsz. Színészegyesület 1903-ban megalapította az Irodalmi és Színészeti Ügynökséget, őt választották meg egyik vezetőnek. Ettől az időtől kezdve áll ennek szolgálatában, mely időből közbeesőleg 10 évet, mint az Egyesület pénztárosa szolgált.

Időközben két évig távol volt hivatalától, de 1930-ban is az Orsz. Színészegyesület Irodalmi Ügynökségének szolgálatában áll, mint annak főnökhelyettes igazgatója.

A színművészetnek most is rajongó híve. Tanuskodnak erről a »Színészek Lapja«-ban időközönként megjelenő ismertetései, jellemrajzai régi nagy színészeinkről és a Rádióban ugyancsak e tárgykörből merített előadásai. Lexikonunk munkatársa.

Öt gyermeke közül csak Andor fia, a közismert és népszerű cigányfigurák kreálója, követte szülői példáját, csak ő lett színész.

Heltai Nándor, (Hatsek), színész, sz. 1874. szept 13-án, Budapesten. Színpadra lépett 1896. okt. 1. özv. Veszprémi Jenőné színigazgatónőnél, hosszabb ideig volt tagja a kolozsvári Nemzeti Színháznak, majd német színész lett, 1908-ban kibérelte a hamburgi Volkstheatert, 1912-ben pedig a berlini Kurfürsten-Operát.

Heltai Nándorné Várady Rózsa, színésznő, sz. 1865-ben, Szegeden. Színészszülők gyermeke. Atyja Várady Ferenc, a régi gárdából való színigazgató, anyja Németh Emilia, szatmármegyei ügyvéd leánya. Atyjával egyidejűleg még két Váradi Ferenc működött a színipályán. Szükség volt tehát megkülönböztető jelzőkre és az ő atyját a »becsületes« jelzővel tisztelték meg. Régi szabású puritán ember volt, feleségével együtt, akik gyermekeiket a legszigorúbb polgári módon nevelték. Idősebb leányuk, Antónia, kitünő színésznő volt, korán elhalt, de maradt még három lánya: Rózsa, Emma és Ibolyka, akik

egyúttal társulatuknak erősségei és az erdélyi városoknak, hol leghosszabb ideig működtek, kedvencei voltak. Emma fiatalon halt el, Ibolyka, Orbán Árpádnak, a kitünő karnagynak lett a felesége és férje nem engedte többé a színpadra.

Rózsa, akit később Heltai Nándor vett nőül, kiváló drámai és vígjátéki színésznő volt. Játszott szende, naiv és vígjátéki szubrett-szerepeket. Különösen az utóbbiakban volt a legkiválóbb. Atyja társulatánál gyakran vendégszerepeltek nagynevű színészek, mint Molnár György, Szacsvay Imre és felesége, Mátray Béla, Ditrói Mór és neje Eibenschütz Mari, Zilahy Gyula, de leggyakrabban E. Kovács Gyula, akikkel sok klasszikus szerepet játszott és kedvelt partnerük volt. E nagynevű művészek szerették volna a kolozsvári Nemzeti Színházhoz vinni, de szülői hallani sem akartak róla, hogy őket és társulatukat elhagyja. Későbbi éveiben kiváló anyaszínésznő volt.

Mióta férje az Orsz. Színészegyesület tisztviselője lett, — visszavonult a színpadtól.

Heltai Netti, színésznő, sz. 1892. aug. 18-án, Zentán (Bács m.). Színpadra lépett 1913. júl. havában.

Helvei Erzsi, színésznő, sz. 1894. okt. 24-én, Nagyváradon. Színpadra lépett 1918. jún. 5-én.

Helvey Ilka, (Szentkirályi Albertné), a Nemzeti Színház szoprán-énekesnője, hol első fellépte 1868. aug. 15-én volt a »Hugenották«-ban, a királyné szerepében. »Megnyerő színpadi alak, tiszta szoprán hanggal, koloraturái máris tiszták és könnyen gördülékenyek s az előadása is sok művészi érzéket, melegséget tanusított« — írja róla a »Zenészeti Lapok« 1868. aug. 23. száma. Második fellépte a »Mártha« címszerepében volt. A »Magyarország és a Nagyvilág« szintén lelkesen dicséri hatalmasan fejlett koloraturáját. — 1871. nov. havában férjhez ment és visszavonult, csak egy-egy jótékonycélú műkedvelői előadást emelt közreműködésével. Fordította Beckelt »Dicsőség bajjal jár« c. vj.-át. Testvérhúgai H. Irén és Laura színésznők. (L. o.)

Helvey Irén, szoprán énekesnő, 1876. nov. havában Székesfehérvárra szerződött. Majd Párizsban tovább képeztette hangját s 1880. tavaszán a berlini Krolltheater tagja lett. 1885. elején Oroszországban hangversenyzett. Utóbb nőül ment Hofhauser Elek építészhez és a nyilvánosságtól visszavonult.

Helvey Laura, (Urváry Lajosné), színésznő, a Nemzeti Színház örökös tiszteletbeli tagja (nyugdíjban), sz. 1852. dec. 10-én, Aradon, hol atyja Helvey Zsigmond uradalmi jószágigazgató volt. Már gyermekkorában szeretett szavalgatni, meg színházasdit játszani s szülei végül is kénytelenek voltak beleegyezni, hogy a színipályára lépjen. 1867-ben beiratkozott az Orsz. Színművészeti Akadémiára (akkor még: »színi tanoda«), ahol Paulay Ede, Szigeti József és Gyulai Pál voltak tanárai. 1869-ben tűnt fel először egy színitanodai vizsgaelőadáson, »Faust« Margitjának szerepében. Már akkor annyi képességet mutatott, hogy a színiiskola elvégzése után 1870. febr. 2-án szerződtetési célból felléptették a Nemzeti Színházban. Ez alkalommal Hermancet játszotta »A szerencse gyermeke« c. darabban, még pedig olyan nagy sikerrel, hogy még azon év ápr. 1-től kedődő hatállyal azonnal leszerződtették. Mint a Nemzeti Színház tagja 1870. ápr. 1-én lépett először az ország első színpadára, Legouvé Ernest »Rang és szerelem« c. színművében. Eleinte drámai szende szerepeket játszott, sőt közben énekelni is tanult, drámai szopránnak készült. 1875. telén mint énekesnőnek egy hangversenyen sikere is volt, ugyanazon év dec. 7-én pedig a drezdai udvari opera színpadán zenekarral próbát énekelt a »Traviatá«-ból Platen intendáns előtt, aki szerződéssel kínálta meg, de H. hosszas habozás után mégis csak megmaradt drámai színésznőnek.

H. a társadalmi színművekben hamarosan egyik büszkesége lett a Nemzeti Színháznak. A mult század 80-as évtizedében sorra játszotta Dumas és Sardou színműveinek hősnő szerepeit. »Odette«, »Dóra«, »Fedóra«, »Fromont és Risler«, a »Bagdadi hercegnő« stb. stb. mind egy-egy újabb diadalt jelentettek neki. A sajtó el-

ismerte, a közönség az »Isteni Laura« néven becézte. Ez volt az ő fénykora.

Később, haladó életkorával, könnyen siklott át más szerepkörre, anélkül, hogy művészi színvonala lejebb csúszott volna. Mert ő, aki a drámai helyzetekben a modern ember felindulásait, ideges ingerültségét és lelki vívódásait olyan híven tükrözte vissza, a társalgás művészetében is éppen olyan művészi készséget árult el, sőt színpadi pályája utolsó évtizedében néhány komikus és groteszk nőalak ábrázolásával mély komikai erejéről s humoráról is erős tanubizonyságot állított. Széles skálájú művésznő volt. Akármit játszott, igaz volt mindig és finom.

1885. jún. 29-én férjhez ment Urváry Lajoshoz, a »Pesti Napló« felelős szerkesztőjéhez, aki azonban öt évi házasélet után özvegyen hagyta. 1909. április elején a Nemzeti Színház örökös tagjának nevezték ki. 1910. ápr. 1-én a »Kiskirályok« c. vígjáték Mimi hercegnő szerepében ünnepelte a Nemzeti Színház Helvey Laura 40 éves színművészeti jubileumát. Negyven évet töltött a színipályán s mind a negyvenet a Nemzeti Színház művészi együttesében.

Helyárak. (Lásd: Színházi helyárak.)

Hely egysége. Aristoteles híres hármasegységének egyike.

»Helyes a bőgés, oroszlán!« Shakespeare »Szentivánéji álom« c. vígjátékából való szállóige.

„Helyesen!“ a bravo-val vegyest a tetszés nyilvánítása. (Magyar Kurir, 1820. júl. 7. Pozsonyi színházi tudósítás.)

»Helyettem kis virág tégy vallomást...« Ismert szállóige Gounod »Faust« c. operájából. (Szöv. írta Barbier J. és Carrè M., ford. Ormai Ferenc.) E dal a III. felvonás első jelenetében fordul elő. Énekli Siebel apród.

Helytartótanács. A rendi alkotmány idejében (1848 előtt) egyike volt az ország három főkormányszékének. Végrehajtó hatalom a hadügy és pénzügyön kívül az összes belpolitikai ügyekben. A színészeti ügyek is hatáskörébe tartoztak, az övé volt a főfelügyelőség joga. 1723-ban szervezték. Elnöke: a nádor, tagjai: az országbíró, a tárnokmester, a horvát bán, a hercegprimás és 18 tanácsos a főurak, főpapok és nemesek köréből. 1723-tól Pozsonyban, 1783-tól kezdve pedig Budán székelt. A Helytartótanács mint állami intézmény 1848-ban szünt meg, helyébe a miniszterium lépett. (Pataki József: A magyar színészet története. Budapest, 1922. 23—24. oldal.)

Helyzetkomikum. A komikumnak az a faja, amelyben a mulatságos, a nevettető hatás a váratlan, szokatlan, meglepő helyzetekből folyik. A H. szerint a véletlen a szereplőket a legfurcsább helyzetekbe juttatja, a bonyodalom szálait a legszeszélyesebb módon keveri össze, ami a nézőközönséget kacajra fakasztja.

Helyzetvígjáték vagy bohózat-vj., a vj. azon faja, melyben a cselekmény nem a szereplők jelleméből folyik, hanem a véletlen szeszélyes játékából, az ú. n. helyzetkomikumból. (L. o.) Az író a jellemrajzra és a tettek megokolására nem fordít gondot, egyetlen törekvése minél mulatságosabb, minél meglepőbb helyzetekbe hozni hőseit.

Hemerka Gyula, színész, sz. 1889. júl. 26-án, Bártfán. Színpadra lépett 1913. máj. havában.

Hempel Frida, német operaénekesnő, szoprán, sz. 1884. jún. 26-án, Lipcsében. Eredetileg zongoraművésznőnek készült Münchenben. A berlini kir. opera tagja s 1918-ban kamaraénekesnő lett. Nálunk eleinte csak hangversenyzett: 1910. márc. 16. (a »Varázsfuvola«-ból az Éj királynője áriájával, stb.) és nov. 15. s 1911. febr. 20.; 1912. máj. 23-án mutatkozott be az Operaházban a »Mesterdalnokok« Évájában, majd a Népoperában okt. 2-án mint »Traviata« = Violetta Valéry; ugyanebben ismét 1921. okt. 13-án. 1913. óta a newyorki Metropolitan Opera egyik nagysága.

Hemző Lajos, színész, sz. 1888. febr. 27-én, Szigetszentmiklóson, megh. a harctéren. Színpadra lépett 1913. júl. havában. (V. ö. Világháború.)

Hencz Károlyné Bujdosó Erzsébet, színésznő, sz. 1809-ben, megh. 1907. okt. havában. 1831-ben egy nagyváradi színtársulattal szökött meg Biharmegyéből s a könnyűvérű színészek aztán otthagyták Marosvásárhelyen, ahol jegyszedőnői minőségben sok színtársulatot végigszolgált.

Henczi Sándor, színész, sz. 1904. júl. 26-án, Ujvidéken. Színpadra lépett 1926. okt. havában.

Hendrei Anna, színésznő. (Lásd: Bárdy Lajos címszónál.)

Heng-léc. (A német: hängen = felfüggeszteni, akasztani szóból.) Ez a szó a színpadi díszítőmunkások szótárából való. H. = az a lécdarab, melyet a felső végén lévő vaskampóval a kulissza keretébe akasztanak, hogy ezáltal ez el ne dőlhessen.

Hennequin (eneken) **Alfred,** francia bohózatíró, sz. 1842. jan. 13-án, Liègeben, megh. 1887. aug. 7-én, Epinay-ben. Egy ideig vasuti mérnök volt Belgiumban, majd Alfred Lebrun álnéven első színpadi sikerein felbuzdulva, Párizsban letelepedett és itt kizárólag az irodalomnak szentelte tehetségét. Több vígjátéka magyar színpadon is színre került. Ismertebbek: »Niniche«, énekes boh. 3 felv. Társsz. Millaud. Zen. szerz. Marius Boullard. Ford. Csepreghy Ferenc. Bem. 1878. dec. 20. Népszínház. »Családi örömök«, vj. 3 felv. Bem. 1898. dec. 17. Vígszínház. »Utazás a válás körül«, vj. 4 felv. Bem. 1899. szept. 12. U. o. (Mindkettőt ford. Góth Sándor.) »A szobalány« (Nelly Rozier), énekes bohóság 3 felv. Társsz. Bilhaud. Ford. Mérei Adolf. Bem. 1903. ápr. 3. Magyar Színház. »A korbács«, boh. 3 felv. Társsz. Bilhaud. Ford. Molnár Ferenc és Heltai Jenő. Bem. 1903. szept. 5. Vígszínház. »Csókpirulák«, vj. 3 felv. Társsz. Bilhaud. Ford. Heltai Jenő. Bem. 1904. jún. 11. U. o. »Boldogság«, vj. 3 felv. Társsz. Bilhaud. Ford. Molnár Ferenc. Bem. 1904. nov. 25. U. o. »A paradicsom«, boh. 3 felv. Társsz. Bilhaud. Ford. Molnár Ferenc. Bem. 1905. jan. 27. U. o. »Patachon«, vj. 4 felv. Társsz. Duquesnel. Ford. Adorján Andor. Bem. 1907. jan. 4. U. o. »Nincs elvámolni valója?«, vj. 3 felv. Társsz. Pierre Veber. Ford. Góth Sándor. Bem. 1907. szept. 7. U. o. »A zsíros ügy«, boh. 3 felv. Társsz. Pierre Veber. Ford. Adorján Andor. Bem. 1909. szept. 4. U. o. »Csitulj, szívem!«, boh. 3 felv. Társsz. Pierre Veber. Ford. Mérei Adolf. Bem. 1910. szept. 3. U. o. »A hölgyek öröme«, vj. 3 felv. Ford. Heltai Jenő. Bem. 1911. szept. 2. U. o. »Az elnöknő«, boh. 3 felv. Társsz. Pierre Veber. Ford. Karinthy Frigyes. Bem. 1913. febr. 8. U. o. »Az elefánt«, vj. 3 felv. Bem. 1923. febr. 10. U. o. »Első csöngetés«, vj. 3 felv. Társsz. Coolus. Ford. Heltai Jenő. Bem. 1923. szept. 10. U. o. »Az ötórai vendég«, vj. 3 felv. Társsz. Pierre Veber. Bem. 1925. máj. 8. Magyar Színház. »A második nászéjszaka«, vj. 3 felv. Társszerző Bilhaud és Veber. Ford. Heltai Jenő. Bem. 1927. febr. 18. Fővárosi Operett Színház. »Hotel Napoleon«, boh. 3 felv. Társsz. Pierre Veber. Ford. Lakatos László. Bem. 1927. okt. 28. Fővárosi Operett Színház. »Nászéjszaka«, zenés vj. 3 felv. Társsz. Willemetz. Zen. szerz. André Messager. Ford. Molnár Jenő. Bem. 1927. dec. 16. Belvárosi Színház. 50-edszer 1928. febr. 3. 100-adszor: 1928. márc. 23.

Hennequin (eneken) **Maurice,** fr. vígjátékíró, sz. 1863-ban, megh. 1926. szept. 4-én. Nálunk több színdarabja került színre. Ilyenek: »Míg az asszony alszik«. (Le Système Ribadier), vj. 3 felv. Bem. 1897. máj. 4. Ford. Komor Gyula. (Fővárosi Nyári Színkör). »Fehér csirke«, operett 4 felv. Társsz. Antony Mars. Zen. szerz. Victor Roger. Ford. Zempléni P. Gyula. Bem. 1899. ápr. 28. Népszínház. »Riquette«, boh. 3 felv. Társsz. Pierre Veber. Ford. Zempléni P. Gyula. Bem. 1906. szept. 7. Vígszínház. »Vigyázat! női szakasz«, boh. 3 felv. Írta Mitchell-lel. Ford. Lakatos László. Bem. 1927. jan. 8. Fővárosi Operett Színház. »Nem hagyom magam«, boh. 3 felv. Társsz. Pierre Veber. Ford. Lakatos László. Bem. 1928. jan. 11. Fővárosi Operett Színház.

Henning Krisztiana, színésznő, sz. 1858-ban, Aradon. Színpadra lépett 1879-ben, Aradon.

Henrik (IV.) Shakespeare színműve. Ford. Egressy Gábor és Matisz Pál. Bem. 1845. febr. 8. Nemzeti Színház. Szereplők: IV. Henrik: Fáncsy Lajos; Henrik, walesi herceg: Egressy Gábor; Percy Henrik: Lendvay Márton; Falstaff: Szentpétery Zsigmond; Lady Percy: Prielle Cornélia; Quickly asszony: Kovácsné. Újra: 1866. dec. 7. — 1916. jan. 29. Okt. 11. — 1923. máj. 28., nov. 28. stb.

»IV-ik Henrik« II-ik részét 1916. okt. 11-én mutatta be a Nemzeti Színház a következő szereposztásban: IV. Henrik király: Iványi Jenő; Henrik, walesi herceg: Beregi Oszkár; Tamás, clarencei herceg: Ónodi Ákos; Lancaster János herceg: Kürti József; Gloster herceg: Oláh Zoltán; Warwick gróf: Mészáros Lajos; Westmorland gróf: Somlay Artur; Gower: Szathmáry Lajos; Harcourt: Szőke Sándor; A lord főbíró: Fehér Gyula; Northumberland gróf: Molnár László; Scroop, yorki érsek: Gyenes László; Lord Mowbray: Lugosi Béla.

Henrik (VI.) **király,** Shakespeare színműve (3-ik része). Első előadása »Fehér és piros rózsa« címen 1855. dec. 1-én volt a Nemzeti Színházban, a kontinens összes színpadjait megelőzve. Ford. Tóth József. Szereplők: Plantagenet Richard: Tóth József; Margit: Jókainé; Henrik: Bolnai; Gloster hg: Szentpétery; Suffolk hg: ifj. Lendvay.

Henrik. (VIII.) Shakespeare színműve. Szász Károly fordításában bemutatta a Nemzeti Színház 1867. máj. 17-én, ezzel a szereposztással: VIII. Henrik: Szigeti József; Wolsey bíboros: Tóth József; Campejus, pápai követ: Benedek József; Cranmer: Nagy Imre; Norfolk: Komáromi Alajos; Suffolk: Paulay Ede; Buckingham: Feleky Miklós; Surrey gróf: ifj. Lendvay; Lord kamarás: Szerdahelyi Kálmán; Katalin királyné: Jókainé Laborfalvi Róza; Boleyn Anna: Niczkyné. Ebben a kiosztásban adták 1867. máj. 20-án és nov. 22-én. 1867-től 1890. szept. 6-ig nem került színre a darab. Mikor aztán új betanulással ekkor előadták, ez volt a szereposztás: VIII. Henrik: Náday Ferenc; Wolsey: Ujházi Ede; Campejus: Egressy Ákos; Cranmer: Hetényi Béla; Norfolk: Gyenes László; Suffolk: Pálffy György; Buckingham: Szacsvay Imre; Surrey: Mihályfi Károly; Lord I. kamarása: Gabányi; Lord II. kamarása: Szigeti Imre; Gardiner: Pintér; Lord Abergany: Benedek; Lord Sands: Zilahy Gyula; Guilford: Horváth Zoltán; Lowell Tamás: Abonyi Gyula; Cromwell: Császár Imre; Griffith: Mátray Béla.

1890. szept. 11-én két új szereplő került a darabba. Ekkor játszotta először Katalin királynét Jászai Mari és Boleyn Annát Cs. Alszeghy Irma. 1891. ápr. 1-én Campejus: Kőrösmezey; Abergany: Horváth Zoltán; Boleyn Anna: Tolnainé Dömjén Rózsa volt, 1892. jan. 16-án VIII. Henrik: Bercsényi; Cranmer: Kőrösmezey; Lord Abergany pedig Dezső. 1893. okt. 27-én Suffolkot Iványi Jenő vette át.

1918. nov. 25-iki szereposztása a következő volt: VIII. Henrik: Pethes Imre; Wolsey: Iványi Jenő; Campejus: Bartos Gyula; Capucius: Turányi Lajos; Cranmer: Mészáros Alajos; Norfolk: Mihályfi Károly; Suffolk: Lugosi Béla; Buckingham és Prologus: Kürti József; Főkamarás: Hajdu József; Gardiner: Sugár T.; Lincolni püspök: Bónis Lajos; Abergany: Lubinszky Tibor; Sands: Mészáros Alajos; Guilford: Oláh; Lowell: Pataki József; Vaux: Abonyi; Titkár: Rádai Dénes; Cromwell: Ónodi Ákos; Griffith: Fehér Gyula; Surrey: Garamszeghy Sándor; Sáfár: Gabányi László; Katalin: Jászai Mari; Boleyn Anna: Mátray Erzsi; Öreg hölgy: Horváth Paula.

Nevezetes előadása volt «VIII. Henrik«-nek 1613. jún. 29-én, a londoni Globe Theatre égése napján. Már nem tudták befejezni. Azt mondják, hogy a IV. és V. felvonás kéziratát a tűz elpusztította s azt később Fletscher és Massinger tákolták a darabhoz. Az tény, hogy e két felvonás nem Shakespeare műve.

Henschel fuvaros, szmű, írta Hauptmann Gerhardt. A szerző elnyerte vele a 2400 forintos osztrák Grillparzer-díjat. Első magyar nyelvű előadása Molnár Ferenc fordításában — 1899. ápr. 2-án volt az ó-budai Kisfaludy-színházban. Kesztler Edével a címszerepben. A többi szereplő: Arday Ida, Gyurman Alice, Ká-

polnai Irén, Sarkadi Aladár, Kovács Sándor, Tukorai Loránd és Pataki József. A darabot 1902. jún. 11-én a berlini Deutsches Theater tagjai eljátszották a Vígszínházban.

Hensler Karl Friedrich, német író, sz. 1761. febr. 2-án, Schaffhausenben, megh. 1825. nov. 25-én, Bécsben. 1813-tól Bécsben színigazgató volt. Nálunk is színre került művei: »Unokagyermek vagy nem mind kéményseprő az, aki fekete ruhában jár.« Érzékenyjáték 5 felv. Ford. Gindl József. Bem. 1793. aug. 2. Pest. »A halotti tor vagy tiszta fehérben, nem feketében«, vj. 3 felv. Ford. Ernyi Mihály. Bem. 1793. okt. 21. U. o. »Muszka katona vagy a virtuóza leány«, vj. 3 felv. Ford. Sehy Ferenc. Bem. 1794. jan. 3. U. o. »Pestre vándorolt szabólegény vagy Komáromi nénikék«, vj. 3 felv. Ford. Ernyi Mihály. Bem. 1794. jan. 29. U. o. »Zaide, egy asszony az ő valóságos szépségében vagy a szerelmesek próbája«, vj. 3 felv. Zenével. Ford. Kelemen László. Bem. 1794. febr. 14. U. o. »Bosszúkívánásból lett haramia«, vj. 3 felv. Ford. Mérey Sándor. Bem. 1796. jan. 15. U. o. »A kismartoni zsidóleány«, vj. 3 felv. Ford. Mérey Sándor. Bem. 1796. febr. 12. U. o.

Henszler Lászlóné, karénekesnő, 1901. nov. 1-től a M. Kir. Operaház tagja.

Henszlmann Imre, jeles esztétikus és műfordító, sz. 1813. okt. 13-án, Kassán. Családja Württembergből szakadt Magyarországra. Kassán tanult és ifjú korában orvosi diplomát szerzett. 1842—43. évben több jelesebb színibírálata jelent meg Shakespeare »Othellő«-járól, »III. Richárd«-járól, Teleky »Kegyencé«-ről, a »Regélő Pesti Divatlap« c. újságban. Szakmunkája: »A hellen tragédia, tekintettel a keresztyén drámára«. 1846. »Kié a konc?« szmű. »Brutus«. 1837. »Die Nibelungen«. 1866. Németül írt tragédiák. Az utóbbi Lipcsében jelent meg Hans Melzu álnéven.

Hentallerné Pauli Mariska, énekesnő. (Lásd: Pauli Mariska.)

Hentschel Károly, zeneszerző, sz. 1884-ben, Temesvárott. 1912. jan. havában a berlini kir. operaház korrepetitornak szerződtette. Munkája: »Aphrodisia.« Szimfonikus ballet 2 képben. Bem. 1923. dec. 22. Temesvárott. (Szövegét is ő írta.) »Diana«, opera 1 felv. (Ugyanakkor került színre).

Heppner Antal, szakmunkája: »A pozsonyi német színészet története a XVIII. században.« (Bölcsészetdoktori értekezés.) Pozsony, 1910.

Herald Lajosné (Holtzer Hermina), énektanárnő, egy időben operaénekesnő, sz. 1846-ban, megh. 1927. márc. 1-én, Budapesten. Számos kitünő növendéke volt, kik ma énekes színpadjaink díszei.

Herblay (erblé) **Henri,** francia zeneszerző, sz. 1872-ben, St. Maudé-ban. Nálunk is színre került művei: »Fecskeféészek«, nagy operett, előjátékkal, 2 felv. Szöv. írta Ordonneau. Ford. Mérei Adolf. Bem. 1904. okt. 28. Magyar Színház. »Bohémszerelem«, operett 3 felv. Szöv. írta Paul Ferrier. Bem. 1905. dec. 1. Heltai Jenő fordításában, a Magyar Színházban.

Herbst Minna, színésznő, a prágai színház tagja, 1838. máj. 11-én vendégszerepelt a pesti német színházban, Raupach »Izidor és Olga« c. szomorújátéka Olga szerepében.

Herczeg Albert, színész, sz. 1894-ben, Budapesten. Színpadra lépett 1920-ban.

Herczeg Béla, színész, sz. 1896-ban, Ujverbászon (Bácsbodrog m.). Színpadra lépett 1913-ban.

Herczeg Bertalanné. (Lásd: Dancz Nina.)

Herczeg Ferenc, író, sz. 1863. szeptember 22-én, Versecen. Családja az elmult századokban Sziléziából emigrált, atyja Versec város polgármestere volt. A középiskolát Szegeden és Fehértemplomban végezte, aztán jogot hallgatott a budapesti egyetemen és ügyvédjelölt volt Temesvárott, majd Pesten. Fiatalkori első írói munkáinak egy részét, néhány rövid elbeszélést, németül írta, de aztán teljesen

a magyar irodalomra adta magát. Elbeszélései fővárosi lapokban jelentek meg s már némi nevet szereztek neki, mikor egy Versecen vívott párbajból kifolyólag hosszabb fogságra ítélte a bíróság. Az államfogházban írta »Fenn és lenn« c. első regényét, mely aztán egy könyvkiadócég pályázatán első helyen dicséretet nyert. — Rákosi Jenő és Benedek Elek voltak a pályabírák. A regény megjelenése után sikert aratott és ezzel a fiatal író megindult a hírnév és siker útján. Rákosi Jenő meghívta a »Budapesti Hirlap«-hoz tárcaírónak, ekkor kezdte írni híressé vált huszár-történeteit, melyek »Mutamur« címmel könyvben is megjelenve, szerzőjüket a legnépszerűbb írók egyikévé tették. Még nagyobb tetszést keltettek a »Gyurkovics-lányok«, majd a »Gyurkovics-fiúk« történetei, melyek a legnagyobb példányszámban olvasott könyvek közé kerültek, folyton új meg új kiadásokban jelennek meg ma is. Herczeg akkor már az ország legkiválóbb íróinak sorában volt, a Kisfaludy-Társaság tagjává választotta. Ekkor írta egy novellájából »A dolovai nábob leánya« c. színművét (L. o.), mely 1892. került színre s azóta is, most már csaknem 40 éve, a Nemzeti Színház műsorán van. Kitünő vidéki magyar levegője, finom vonalakkal rajzolt és jellemzetes alakjai, az érzelmes és humoros részek váltakozása s a jól felépített cselekvény révén magasan kiemelkedett a 90-es évek elejének drámai terméséből s a színészeknek is pompás alkalmakat adott sikeres szerepek eljátszására. Ezzel megindult H. drámaíró pályája, mely a Csiky Gergely utáni magyar dráma legjelentősebb fejezete. Drámáinak felsorolását alább adjuk, itt most csak a legjelentősebbeket említjük fel. A »Gyurkovics-lányok« előbb a Magyar Színházban, majd a Nemzeti Színházban aratott rendkívüli sikert, az »Ocskay brigadéros« a Vígszínházban került először színre s onnan jutott át (1926.) a Nemzeti Színházba s mindkét helyen egyforma lelkes fogadtatásra talált. Legmagyarabb szárnyalású darabja, a »Bizánc«, állandóan műsoron van s költői és drámairói kiválóságain kivül nemzeti fontosságra is jutott, mint erélyes intőszó a nemzeti erkölcs érdekében, a pártos széthúzás ellen. A »Kék róka« a Vígszínházból indult el és a világsiker szárnyára jutott; játszották mindenütt nagy sikerrel, Európa jóformán minden nagyobb városában és Amerikában is. Az »Árva László« a háború küszöbén mutatott tükröt a nemzet elé a férfias, öntudatos jellem és a puha, tévelygő, nyugtalan lélekellentétével. »A híd« Széchenyi alakját mutatta a nemzet elé a megpróbáltatás éveiben. Nagyarányú drámai munkássága mellett, mellyel Budapest minden színházában aratott sikereket, mint regényíró is szüntelen dolgozott. Regényei közül a legjelentősebbek: »A pogányok«, a honfoglalás korabeli magyarság megragadó képe, a »Szabolcs házassága«, erőteljes lélekrajz a kilencvenes évek magyar életéből, »A királyné futárja«, művészien finom roccoco-történet, »Magyar hegedű«, a háború alatti érzelmi komplikációk első mélyen járó rajza a magyar irodalomban, »Az élet kapuja« a magyar sors keserű és mély ábrázolása a pápaságra pályázó Bakocz Tamás érsek alakjában. Novellái ennek a műfajnak legelegánsabb termékei közé tartoznak, a tömör, biztos forma, az alakok néhány éles vonallal való rajza, a témák invenciózus változatossága, érzelmesség, humor, malicia a hangulatban, könnyed előkelőség az elbeszélés módjában a magyar novellairás mesterét mutatja. Érdemeihez méltóan H. részesült mindazokban a kitüntetésekben, melyeket az állam és társadalom magyar írónak juttathat. Több cikluson át volt országgyülési képviselő, lelkes híve gróf Tisza Istvánnak, akivel együtt szerkesztette több éven át a »Magyar Figyelő« c. folyóiratot. A M. T. Akadémia levelező, majd rendes és tiszteletbeli és igazgatósági tagjává s egy cikluson át alelnökévé választotta. Ferenc József király a Pro Litteris et Artibus-rendjellel tüntette ki, a budapesti Pázmány Péter tudományegyetem tiszteletbeli doktorává választotta. 1927-ben tagja lett az újonnan alakított felsőháznak, mint az irodalom képviselője a főrendek között. A M. T. Akadémia magasztaló indokolással az irodalmi Nobel-díjra ajánlotta. Több város díszpolgárává választotta.

(Schöpflin Aladár.)

Herczeg Ferenc drámai színművei: »A dolovai nábob leánya«, szmű. (L. o.) »A három testőr«, boh. 3 felv. Bem. 1894. márc. 20. Nemzeti Színház. (Bécsben »Die



Hegyesi Mari



Hetényi Heidelberg Albert



Heves Béla



Hevesi Gusztika



Hevesi Mariska

beiden Grenadiere« c. alatt a Neu Wiener Bühne előadta 1914. nov. havában. Göteborgban: a Lorensbergtheater 1926. jan. havában adta elő.) »Honthy háza«, dr. 3 felv. Bem. 1896. febr. 14. U. o. »Nászuton«, énekes vj. 3 felv. Bem. 1896. nov. 24. Népszínház. Zenéje Konti Józseftől. »Gyurkovics lányok«, vj. 4 felv. (L. o.) »Az első vihar«, szmű 4 felv. Bem. 1899. febr. 17. Nemzeti Színház. »Ocskay brigadéros«, tört. szmű. (L. o.) »Balatoni rege«, szmű 3 felv. Bem. 1902. febr. 28. Vígszínház. A Nemzeti Színház 1923. nov. 21-én iktatta műsorába, valamint díszelőadásban hozta színre, 1926. jan. 29-én, az író 40 éves jubileumán. »Kéz kezet mos«, vj. 3 felv. Bem. 1903. febr. Vígszínház. A Nemzeti Színház bemutatta 1928. ápr. 27. »Bizánc«, tört. trag. Bem. 1904. ápr. 22. Nemzeti Színház. (L. o.) »Bujdosók«, szmű 1 felv. Bem. 1906. okt. 26. Vígszínház. »Déryné ifiasszony«, vj. 3 felv. Bem. 1907. febr. 6. U. o. 25-ödször: 1907. ápr. 25. Felújították 1918. szept. 14. (Később a Nemzeti Színház is műsorába iktatta.) »Avatójáték«. A Népszínház újjáépítése utáni megnyitására. 1907. »A kivándorló«, szmű 3 felv. Bem. 1909. febr. 6. Vígszínház. 25-ödször: ápr. 15. »Rébusz báró«, operett 3 felv. Zen. szerz. Huszka Jenő. Bem. 1909. nov. 20. Király Színház. »Bolondok tánca«, tragikomédia 3 felv. (Birinsky Leó nyomán.) Bem. 1913. szept. 19. Nemzeti Színház. »Az ezredes«, vj. 3 felv. Bem. 1914. jan. 30. Magyar Színház. (A bécsi Renaissance-Bühnén 1920. jan. 13-án »Die Perle der Kleopatra« c. alatt játszották először.) »Ünnepi játék.« Alkalmi prológ Szigligeti Ede születésnapjának századik évfordulójára. Bem. 1914. márc. 7. Nemzeti Színház. »Karolina vagy egy szerentsés flótás«, vj. 1 felv. Bem. 1916. nov. 18. Modern Színpad. (100-ik előadása 1917. febr. 14.) »Kék róka,« színjáték 3 felv. Bem. 1917. jan. 3. Vígszínház. Bécsben a Josefstädtertheater bem. 1917. aug. 31.; u. o. 100-ik előadása: 1917. dec. havában volt. Berlinben (Lessingtheater) 1918. jan. havában; Münchenben 1918. jún. havában, Rómában 1924. okt. 7-én, Párizsban a Potinier-színházban 1928. máj. 8-án adták. A Nemzeti Színház bemutatta 1926. febr. 11. (E művel elnyerte a Vojnich-díjat.) »Péter és Pál«, vj. 1 felv. Bem. 1917. okt. 12. Apolló Kabaré. A Renaissance Színház bem. 1922. jan. 18. »Árva László király«, szomorúj. 4 felv., előjátékkal. Bem. 1917. okt. 26. Nemzeti Színház. (Vojnich-díjjal jutalmazva.) 50-ik előadása: 1918. jún. 17. Felújítása: 1926. febr. 5. »Tilla«, hét jelenés. Bem. 1918. nov. 22. Belvárosi Színház. Prágában 1924. ápr. 6-án (Svanda-színház) mutatták be. »A fekete lovas«, szmű 3 felv. Bem. 1919. dec. 5. Nemzeti Színház. 1920. jan. havában e művel Vojnich-díjat nyert. 50-edszer: 1920. nov. 16-án adták. Felújítása: 1924. márc. 29., 1929. márc. 8. »A holicsi Cupido«, vj. 1 felv. Első előadása Keszthelyen, 1921. júl. 2. Utána 1921. okt. 18. Nemzeti Színház. »Baba-Hu.« Egyfelvonásos, előjátékkal. Bem. 1921. nov. 25. Renaissance Színház. Ugyanakkor ugyanott: »Két ember.« Egyfelvonásos. »Aranyborjú.« Színjáték, előjátékkal, két részben. Bem. 1922. márc. 15. Vígszínház. »A Költő és a Halál«, szmű 1 felv. Bem. 1922. dec. 29. Nemzeti Színház. »Sirokkó«, vj. 3 felv., előjátékkal. Bem. 1923. márc. 14. Vígszínház. »A híd«, színjáték 4 felv. Bem. 1925. nov. 20. Nemzeti Színház. 50-edszer: 1926. ápr. 7. »Majomszínház«, komédia 3 felv. Bem. 1926. febr. 24. Vígszínház. »Szendrey Júlia«, szmű 3 felv. Bem. 1930. febr. 28. U. o.

Herczeg Géza, bécsi ujságíró. volt magyar miniszteri tanácsos, munkája: »Riviera-expressz«, operett 3 felv. Zen. szerz. Katscher Róbert. Bem. 1929. márc. 30. Fővárosi Operett Színház. — Felesége Leopoldine Konstantin, színésznő. (L. o.)

Herczeg Jenni, színésznő, sz. 1867-ben, Aradon. Színpadra lépett 1882. okt. 1-én, az aradi színügyegyletnél. 1912. dec. 27-én nyugalomba vonult.

Herczeg Jenő, színész, rendező, sz. 1886. márc. 12-én, Budapesten, ahol iskoláit is végezte. Érettségi után a Színészakadémiát látogatta, 1907-ben pedig megkezdi színpadi működését a Thália-Színház vállalatnál, melynek megszüntével Szabadkára szerződött dr. Farkas Ferenc társulatához. Itt két évig működött. Járt

művészi tanulmányúton Németországban, hazatértekor Krecsányi Ignác lett az igazgatója. Ezután a kabaré világa kezdi érdekelni, mire Nagy Endre, majd az Apolló-Kabaré színpadjain aratta sikereit. 1923. óta a Terézkörúti Színpad főrendezője.

Herczeg Julia, színésznő, sz. 1860-ban, Pécsett. Színpadra lépett 1881-ben, Irsay B. Zsiga színigazgatónál.

Herczeg Mária, színésznő, sz. 1888. jan. 22-én, Várdombon (Tolna m.). Színpadra lépett 1916. júl. havában.

Herczeg Sándor, a M. Kir. Operaház főkönyvtárosa, sz. 1869. febr. 14-én, Baján. Zeneakadémiai tanulmányai közben leszerződött a Deutsches Volkstheaterhez, de két év után honvágya miatt visszajött Magyarországra, hol Komjáthy János társulatánál működött 10 esztendőn keresztül. 1903. őszén meghívták az Operához énekesnek. Itt 26 éven át működik. 1905-ben átvette az operai könyvtár vezetését.

Herczeg Vilmos, színész, sz. 1883. szept. 6-án, Budapesten. Színpadra lépett 1903. márc. 1-én, Halmai Imrénél, Trencsénben. Állomásai: Farkas Ferenc dr., Szabados László, Heves Béla, Komjáthy János, Sebestyén Géza, Palágyi Lajos, Andor Zsigmond, Faragó Ödön, Szegedi Városi Színház, Felsőmagyarország, Szatmár, Kassa, Brassó, Temesvár, Buda, Miskolc, Szeged. Szerepei: Peleskei nótárius, Orgon (Tartuffe), Tiborc (Bánk bán), Pópa (Elnémult harangok), A tanító (Süt a nap), Öreg bíró (Pártütők), Pyber (Ocskay), Gonosz Pista (Falurossza), Csorba Márton (Sárga csikó), Zsupán (Cigánybáró), Bubenyik (Noszty-fiú). A Szegedi Városi Színház 1928. márc. 1-én ünnepelte a kiváló művész színészkedésének 25. évfordulóját, mely alkalommal Szeged szab. kir. város tanácsa a szegedi színház örökös t. tagjává nevezte ki. — Neje: Reviczky Etel, a szegedi városi színház tagja.

Herczegh Károly, színész, sz. 1858. aug. 25-én, Bény (Esztergommegye). Színpadra lépett 1879. okt. 16-án, Bényei István színigazgatónál.

Herczegh Margit, kardalosnő, sz. 1904-ben, Budapesten.

Herczegh Tessza, színésznő, sz. 1905. júl. 3-án, Kolozsvárott. Atyja főmérnök volt. Az Orsz. Színészegyesület Színészképző Intézetét végezte, majd Krasznay Ernőnél kezdte a pályát, 1926. okt. 1-én. Későbbi igazgatói: Sajó Vilmos, Pethes Dezső.

Herczegh Vica, kardalosnő, sz. 1900-ban, Budapesten.

Herczfeld Dezső, vezérigazgató. Színműve: »Éppen olyan, mint az édes anyja«. Énekes vj. 3 felv. Bem. 1900. július. Ujpest.

Herger, gráci operaénekes, 1843. máj. 24-én, mint vendég fellépett a Nemzeti Színházban, a »Báléj« Reuterholm szerepében.

Hérics Ottó, színész, sz. 1874. márc. 24-én, Győrszentmártonban, megh. 1909. dec. 6-án, Cegléden. Színpadra lépett 1894. jún. 23-án, Kömley Gyula színigazgatónál.

Herka Gy. István, kardalos, sz. 1890-ben, Budapesten.

Hermann Aranka, énektanárnő. A Rákosi-színésziskolában működött. Ritka képzettségű és finom ízlésű mestere volt növendékeinek, akik közül számos jeles énekesnőt művelt ki az operett számára.

Hermann Böske, színésznő, sz. 1904-ben, Budapesten. Színpadra lépett 1922. júniusában.

Hermann Manci, színésznő, sz. 1905. dec. 6-án, Pécsett. Gimnáziumot végzett, majd színészakadémiát látogatott. Pécsett kezdte a pályáját, onnan Debrecenbe szerződtették, aztán Miskolcra hívták meg. Főbb szerepei: »Dr. Szabó Juci« és az operettek szubrett szerepei.

Hermann Rózsi, színésznő, sz. 1902. nov. 11-én, Budapesten. Színpadra lépett 1924. július havában.

Hermann Sándor, színész, sz. 1884. szept. 20-án, Pakson, megh. 1925. jún. 8-án, Budapesten. Színpadra lépett 1902. szept. havában.

Hermann Tamás, színész, színigazgató, sz. 1883. szept. 28-án, Báttaszéken (Tolnam.). Színipályára lépett 1911-ben s egy évig a kolozsvári Nemzeti Színháznál volt gyakorlatos. 1912-ben az Országos Színészegyesület rendes tagja lett és két évig a nagyváradi Szigligeti Színház tagjaként működött. Ezen idő alatt a társulat máramarosszigeti vendégszereplésekor színházi lapot is szerkesztett. Később a győri és több vidéki színház tagja volt, majd a világháború alatt bevonult. Leszereléskor elszerződött a II. délvidéki színikerületbe, mint énekes bonvivant; itt igen szép sikereket ért el, különösen kellemes tenorhangjával. Az 1919. év elején színigazgató lett. 1923-ban színészi minőségben szerződött.

Hermant (erman) **Abel,** francia színműíró, sz. 1862. febr. 3-án, Párizsban. Írt egy magyar tárgyú vídjátékot: »Le Faubourg« címmel. Bem. 1899. nov. 23. Párizs, Vaudeville-színházban. Színművei, melyek nálunk is színre kerültek: »Kiskirályok«, vj. 4 felv. Ford. Heltai Jenő. Bem. 1909. szept. 25. Nemzeti Színház. »Karneval«, dr. 3 felv. Bem. 1922. márc. 16. U. o.

Hermina-téri német színház. 1880. okt. 9-én a gyapjúuccai német színháztól megvonatván a koncesszió, Müller igazgató a herminatéri színházban tartott társulatával előadást, dacára, hogy özv. Guttmannéra nem ruháztatott át a meghalt férje játszási engedélye s nem lett volna jogositva a színházat átengedni. »Donna Juannita« operettet adták rettenetes uccai botrány közepette. A kis színház majdnem üres volt. A páholyokat néhány német ujságíró népesítette be. A földszinten magyar ujságírókon kívül alig volt közönség. A függöny felgördülésekor a karzat kitapsolta Müllert, aki remegő hangon jelentette ki, hogy nem akart renitenskedni, csak színészeinek akart kenyeret juttatni. Az előadás 60 rendőr fedezete és az uccai tömeg zsivaja mellett folyt le. Thaisz Elek rendőrkapitányt hibáztatták az engedély megadásáért. Másnap ő maga tiltotta be az előadást. Okt. 11. Blau Jakab — a gyapjúuccai és herminatéri színház egykori igazgatója — okt. 15—1881. márc. 15-ig vendégjátszási engedélyt kért.

Hernádi János, színész, sz. 1871. aug. 30-án, Szegeden. Színpadra lépett 1889. okt. 1-én, Makó Lajos színigazgatónál.

Hernani. Szomorújáték 5 felv. Írta Hugo Victor. Ford. Finta Károly. Bem. 1841. okt. 19. Nemzeti Színház. Szereposztása: Hernani: id. Lendvay Márton; Don Carlos: Fáncsy Lajos, Don Ruy Gomez: Bartha János; Donna Sol: Laborfalvi Róza; Don Ricardo: Szerdahelyi József. Szász Károly fordításában először játszották 1877. nov. 23-án. A négy főszereplő: Nagy Imre, Bercsényi Béla, Feleky Miklós és Felekyné voltak. Felújították 1913. máj. 8. A párizsi Théâtre Françaisben 1830. febr. 26-án először. Abban az időben a »klasszikusok« és »romantikusok« harcban álltak egymással és Hugo e darabja volt az utóbbiak első kihívása. A »klasszikusok« botránnyal fenyegetőztek és Mars k. a., Donna Sol ábrázolója, kedvetlenül készült szerepére, de sem a szerző, sem a színház nem hátrált meg. Annál is inkább lehetett botránytól tartani, mert előzőleg a Vaudeville-ban a darab sikerült paródiáját mutatták be, s az ellenesek már előre mulattak az összehasonlításokon. A bemutató estén Hugo barátai úgy helyezkedtek el a nézőtéren, hogy elejét vehessék a tüntetéseknek. De az előadás bár nagy idegesség közepette, azért mégis nyugodtan folyt le. Mars k. a. kénytelen volt beismerni, hogy Hugo nagy költő és a kiadó az ötödik felvonás után 6000 frankért megvette a darabot. De ezzel a súrlódások nem értek véget. A következő előadásokra az ellenesek egyre nagyobb számmal jelentek meg. Divatba jött Hernani-botrányokat rendezni. Ez az 50-ik előadásig így tartott, akkor betiltották és csak 1867. jún. 20-án adták ismét, még pedig a császárság elleni tüntetés eszköze gyanánt 1930. febr. 25-én Párizsban a darabot 801-edszer adták. Világhírű lett az ebből írt opera: Ernani is, Verdi zenéjével. (L. o.)

Heroina. A hősnő szerepköre. Hősnői szerepek: Gertrud, Erzsébet királyné, Lady Macbeth, Isabella (Messinai hölgy) stb.

Herold William, dán királyi kamaraénekes 1911. nov. 4-én, mint vendég fel-

lépett az Operaházban, a Parasztbecsület Turiddu-jában és a Bajazzók Canio-jában.

Herqui Mária, színésznő, sz. 1904-ben, Budapesten. Színpadra lépett 1924-ben.

Herrnfeld Donát, magyar származású jellemkómikus, sz. 1868-ban, megh. 1916. jún. havában, Berlinben. Antal fivérével, több mint 300 színdarabot írt saját színháza számára. 1891-ben telepedtek le Berlinben, ahol az Alexander-téren színházat alapítottak. Csakhamar nagy népszerűségre tettek szert, úgy, hogy néhány év mulva a Kommandantenstrassen is építhettek egy színházat.

Hertelendy Ignác, Torontál vm. alispánja, 1832-ben a kassai színtársulatot bőségesen segélyezte, midőn a színészek Nagybecskereken tartózkodtak. Ez év szept. 9-én elbúcsúztak a színészek, ez alkalommal másfél ezer váltóforinton felül volt a bevétel, segedelmül pedig ötezer forintot gyűjtött össze. Gondoskodott azonfelül arról is, hogy a társaság a szállásért és az utazásért ne fizessen semmit sem.

Hertelendy Miksa, bocsári (torontálmegyei) birtokos, 1889. máj. havában 500 forintot hagyományozott drámai művek jutalmazására.

Hertzka Gyula, német színész, sz. 1859. okt. 1-én, Budapesten. Pályáját 1880-ban kezdi, Temesvárott. 1881-ben Troppauba szerződött, ahol a »Perin« c. darabban már mint önálló szereplő lép fel. 1883-ban Cernovitzban működik, onnan a bécsi városi színházhoz hívták meg. Itt a »Velencei kalmár«-ban az aragoniai herceg szerepében mutatkozott be. A színház leégése után vidékre kénytelen menni s mint rendező és igazgató elismert névre tesz szert. 1901-ben Prágában találjuk, azután ismét Bécsben működik.

Hertzka színházigazgató, sz. 1880-ban, Budapesten, meghalt öngyilkosság folytán, 1925. október havában, Brünnben. Előbb Temesvárott volt színész, az ottani magyar színtársulatnál, később német színész lett, majd a bécsi Deutsches Volkstheater rendezője, ezután brünni színigazgató lett, ahol sikerült igen magas színvonalú előadásokat produkálnia.

Hervay Frigyes, író, sz. 1874. dec. 8-án, Bécsben. Középiskolái végeztével hírlapíró lett. 1914—1919-ig az Apolló Színpad művészi vezetője és dramaturgja volt. Eredeti színművei: »Manó«, énekes boh. 3 felv. Bem. 1907. aug. 3. Városligeti Nyári Színkör. »A pesti amazonok«, énekes boh. 3 felv. Bem. 1908. jún. 14. U. o. »Samuka«, énekes boh. 4 felv. Bem. 1913. máj. 9. U. o. (Budapesti Színház). »Szölke Pepi« csibész-operett 3 felv. Zen. szerz. Sas Náci. Bem. 1914. május 14. U. o. — Színműfordításai: »Mies Chipp«, regényes énekes szmű 4 felv. Írta André de Lorde és Michel Carrè. Bem. 1905. maj. 11. Vígszínház. »A szoknyahős«, operett 3 felv. Írta Buchbinder Bernát. Zen. szerz. Raimann. Bem. 1906. jún. 15. Városligeti Nyári Színkör. »Kraxelhuber kalandja«, énekes boh. 3 felv. Írta Antony F. Bem. 1910. máj. 25. U. o. »Az adjutáns«, operett 3 felv. Írta Schönthan Ferenc és Oesterreicher R. Zen. szerz. Winterberg Róbert. Bem. 1911. október 22-én. Nagyvárad. 1914. máj. 23. a Fővárosi Nyári Színház is műsorába iktatta. »Bál az udvarnál«, operett 3 felv. Írta Streck Vilmos, zen. szerz. Ziehrer M. C. Bem. 1912. márc. 21. Budapesti Színház. »A gólya«, boh. 3 felv. Írta Mayo M. Bem. 1912. jún. 14. Vígszínház. »Magyar kabaret« c. könyve (Antológia egyfelvonásosokból) megjelent 1911-ben.

Hervé (ervé) **Florimond, Ronger** fr. zeneszerző, sz. 1825. jún. 30-án, Hondaineben, megh. 1892. nov. 4-én, Párizsban. Előbb énekes, majd 1851-ben a Palais Royal karmestere volt. Ötvennél több operetett komponált, melyeknek szövegét is ő írta. Ismertebb művei nálunk is színre kerültek: »Nebántsvirág«, (L. o.) »Kis Fauszt«, »Lili« (L. o.) stb.

Hervei Árpád, színész, sz. 1860. Tatán. Színpadra lépett 1884. aug. 5-én, Bánfalvi Béla színigazgatónál.

Hervey Ida, drámai színésznő. (Lásd: Arday Jánosné.)

Hervieux (ervjö) **Paul Ernest**, fr. író, sz. 1857. szept. 2., Neuilly — sur — Seineben, megh. 1915. okt. havában, Párizsban. Előbb ügyvéd volt, majd a diplomáciai pályára lépett. 1880-tól foglalkozott az irodalommal. 1900-ban beválasztották a francia Akadémia tagjai közé. Nálunk is színre került színművei: »A bilincs«, dráma. Ford. Zempléni P. Gyula. 1898. Nemzeti Színház. »A rejtély«, (L'Énigme), szmű 2 felv. Bem. 1902. márc. 11. U. o. Ambrus Zoltán fordításában. »Ismerd meg magadat«, dr. 3 felv. Ford. u. a. Nemzeti Színházban 1910. febr. 18-án mutatták be. »Bagatelle«, szmű 3 felv. Ford. Ábrányi Emil. Bem. 1918. dec. 20. U. o.

Herzenberger József, pécsi táncta-nító, műtánc-szerző, »társalgó« c. táncát bemutatta a Népszínházban, 1888-ban. Ugyancsak egy H. J. volt a Népszínház kiváló első hegedűse, zeneszerző, a 80-as, 90-es években népszínművekhez írt zenét.

Herzer Ludwig, német drámaíró. Nálunk is színre került színműve: »Morfium«, drámai színjáték 4 felv. Bem. 1922. máj. 19. Renaissance Színház. A Magyar Színház is előadta 1930. febr. 27-én, Beregi Oszkár és Molnár Aranka szereplésével.

Herzka Gyula, a bécsi Deutsches Volkstheater főrendezője lefordította Martos Ferenc és Jakobi Viktor »Jánoska« c. játékát »Hanserl« címmel. Bem. 1904. dec. 1-én.

Herzl Tivadar dr., a bécsi Neue Freie Presse tárcarovatának szerkesztője, sz. 1860-ban, Budapesten, megh. 1904. júl. 4-én, Edlachban. Miután a bécsi egyetemen jogi tanulmányokat végzett, az írói pályára lépett. A cionista mozgalom megalapítója. A bécsi Burgtheaterben szép sikerei voltak elmés vígjátékaival. Színműve: »Die Dame in Schwartz«, vj. 4 felv. Bem. 1891. febr. 6. Bécsi Burgtheater.

Hesz Róza, alt-énekesnő, a Nemzeti Színház tagja, tanulmányait Ziegler aszszonynál és Binder Sebestyénnél, a Nemzeti Színház énektanáránál végezte. 1845-ben tagja lett az intézetnek. 1846-ban is ott működött.

Hesztrényi Áron, zeneszerző. Munkája: »Mátyás király«, opera, 1785. Pozsony.

Hetényi Heidelberg Albert, zeneszerző, karnagy, sz. 1875. ápr. 18-án, Bécsben. Tanulmányait a budapesti Zeneakadémián végezte. Első szerződése a budapesti »Bonbonnière«-nél 1907-ben volt, azóta hasonló minőségben működött majdnem az összes budapesti kabarékban és varietészínházaknál. Körülbelül 650 dalt és chansont írt, köztük komoly irányú műdalokat is: »Fájdalmas ember dalai« (Harmonia), »Ady-dalok« (Harmonia), stb. Nagyobb színpadi műveket is írt: »A vigadó özvegy«, operett 3 felvonásban, színrekerült Budán, Krecsányi Ignácnál, 1907-ben. »Robert és Bertram«, énekes bohózat Szép Ernő és Gábor Andor átdolgozásában színre került a Városligeti Színházban. »Tom Pick«, operett 3 felvonásban, mely Sziklai Kornél Kisszínházának 2 éven át volt az attrakciós műsordarabja. Azonkívül számtalan kisebb egy- és kétfelvonásos operetteket komponált, melyek a különféle varieté-színpadokon és kabarékban kerültek színre. Mint műfordító, számtalan chansont és operettet ültetett át német nyelvre, azonkívül elismert Ady-fordító. Ady művei közül eddig az első 6 köteteit (körülbelül 600 vers) fordította. Ezek között megjelent egy közel 100 verset tartalmazó Anthológia 1926-ban, Budapesten, Pollák Gusztávnál. Jelenleg mint a Bethlen-téri színpad karnagya és zenei vezetője működik.

Heten Téba ellen, Aischylos tragédiája. Ford. Rákosi Jenő. Bem. 1913. ápr. 24-én, a Nemzeti Színházban. Beregi Oszkár játszotta Eteoklest, Bartos Gyula a hírnököt, a kórust Jászai Mari és Márkus Emma szavalták, a két leányt Váradi Aranka és Paulay Erzsi játszotta.

Hetényi-színész-család. Hetényi Amália, kedves társalgási színésznő volt, előkelő, finom modorral, csendes, nyugodt kedéllyel. Nem sokáig működött a pályán,

Férje: Török Zsigmond, színész (L. o.). Antónia, énekesnő, sz. 1841. szept. 9-én, Nyitrán, megh. 1909. márc. 26-án, Ádándon (Somogy m.). Színésznő lett 1861-ben, atyjánál, H. Józsefnél. 1889. dec. havában nyugalomba vonult. Arcképe a Színészegyesület muzeális ereklyéi között van. Férje Szigetközy Zsigmond, színész (L. o.). — Béla, hősszerelmes és népszínműénekes, később a katonai pályára lépett és Garibaldi mellett küzdött. Megh. 1858. ápr. havában, Pozsonyban. — Neje: kedvelt színésznő volt a vidéken, megh. 1863. nov. 13-án, Székesfehérvárott. — Elemér, sz. 1866-ban, Ádándon. Pápán járt gimnáziumba. Színésszé lett 1889. ápr. 3-án, Tamássy József biztatására. 1904. dec. 1-én nőül vette Ferenczy Irmát Szegeden. — Emilia (Dömény Pálné), színésznő, sz. 1846-ban, Győrben, megh. 1916. márc. 22-én, Ádándon. Színpadra lépett 1862-ben, Drágus Károly társulatánál. — Gyula, jó vígjátéki színész, megh. 1856. aug. elején, Komáromban. »E nagyon is ifjú színész kitünő tehetséggel bírt s a társulat egyik előkelő tagja volt« — írja róla a »Hölgyfutár«, 1856. aug. 11-én. — Jozefa, színésznő, 1844-ben Győrött működött. Ez év dec. 3-án fellépett a Nemzeti Színházban, az »Örökké« c. vígjátékban Mathilde szerepében. »Érthető beszéd, kellemes szóhang, szép külső s kezdő létére is nem kevés bátorság mind megannyi ajánló tulajdonai« — írja ekkor a »Honderű« 1844. télhó 3-iki száma, 104. oldalán. Megh. Sümegen, 1847. febr. 12-én. — József, színigazgató, 1828-ban, továbbá 1832—33-ban Kolozsvárt, 1836-ban Győrött működött. 1837-ben félévig tagja volt a Nemzeti Színháznak, azután ismét vidéki színigazgató s mint ilyen 30 éven át a legtiszteltebbek között emlegették. 50 éves jubileumát 1870. febr. 8-án ülte meg, Jászberényben, a »Babérfa és koldusbot« c. darabban. 1870. máj. havában véginségében 100 kötetből álló színdarab-gyüjteményét kisorsolás utján adta el. Megh. 1872. dec. 25-én, Jászberényben. — Laura, énekesnő. (L.: Molnár Györgyné.)

Heténvi Béla, színész és író, sz. 1853-ban, Szegeden, megh. 1922. dec. havában, Pécsett. Nagyatyjánál, Heténvi József társulatánál lép a színészet szolgálatába. 1878. ápr. 1-én a Nemzeti Színház sorába szerződött, ahol megjelenése és értelmes előadásával az elsők közé küzdötte fel magát. 1883-ban megvált az intézettől és a szegedi színház tagja lett, Nagy Vince direktorsága alatt; itt a »Váljunk el« c. vígjátékban mutatkozott be, de már egy év után ismét visszatért a Nemzeti Színházhoz. Később vidékre kényszerült, de Keglevich gróf intendáns visszahívta. 1909. márc. 15-én elbúcsúzott a színpadtól, a »II. Rákóczi Ferenc fogsága c. darabban, a hesszeni fejedelem szerepében. Írt több színdarabot. Ismertebbek: »A nihilisták«, énekes szmű. Bokor Józseffel. Bem. 1881. jul. 23., Budai Színkör. »Csicsóné«, népsz. 3 felv. Szabados Bélával. Bem. 1884. júl. 18. U. o. »A haramiák«, dramolett. Bem. 1885. febr. 20. Nemzeti Színház. »A lidérc«, népsz. 3 felv. Bem. 1885. szept. 6. U. o. »Érdek nélkül«, vj. 1 felv. Bem. 1886. nov. 12. U. o. »Népfölkelők«, énekes népsz. 3 felv. Bem. 1887. (Hevesi Józseffel.) U. o. »Négy évszak«. (1897.) U. o. Mint a Nemzeti Színház nyugdíjas tagja, Pécsett keresett menedéket öreg napjaira. A háborús esztendők alatt a városnál napidíjas volt.

Heténvi Ferenc, színész, sz. 1901. nov. 16-án, Budapesten. Gimnáziumot végzett, majd érettségi után tisztviselő lett. Sebestyén Géza színigazgatónál kezdte el a pályát, Budán. Ezután Heltai Hugónál, majd Somogyi Kálmánnál működött, ez utóbbinál rendező is volt. 1930-ban Radó Béla színtársulatának tagja.

Hétfő és péntek szünnap volt a régi színészvilágban. Ilyenkor a társulat próbát sem tartott és azzal töltötték el a napot, hogy kirándultak a város valamely kellemes helyére, ott víg társaságban, zene, tánc és ének mellett töltötték el az időt. Ehhez hasonló kedves idilt rajzolt meg Herczeg Ferenc a »Déryné ifiasszony« c. színműve III. felvonásában. Hétfőn és pénteken esténkint szokás volt hajdan a kvartettezés is. Összeálltak négyen-öten és a »kőkéményes ház«-ak előtt rázendítettek egy-egy dalra. A házigazda többnyire behívta és megvendégelte a kvartettező színészeket. (Hétfőn egyben felosztották a jövedelmet.)

Hettyey Aranka, színésznő, sz. 1881. márc. 9-én, Budapesten. Atyja néhai makkoshettyei Stättner Tamás 48-as honvédtiszt, anyja fenyéri Zádor Sarolta, ki Zádor Lajos soproni ügyvéd, a 48-as szabadságharc mártirjának leánya volt. Tanulmányait Horváth Zoltán színésziskolájában végezte el, utolsó vizsgáját meghallgatta Jászai Mari, a nagy tragika, ki megjósolta már akkor, hogy az ő utóda Hettyey Aranka lesz. A színiiskola befejezése után Dobó Sándor szerződtette Székesfehérvárra, innen rövidesen a Magyar Színház szerződtette Budapestre, hol az »Aranylakadalom« Katinka főszerepében elhatározó nagy sikert aratott. Majd a Vígszínház hívta meg tagnak, mint szalonszínésznőt, a »Takarodó« c. darabban mutatkozott be s ebben a szerepkörben is megállta fényesen a helyét. A Vígszínháztól a Nemzeti Színház szerződtette el, de H. kikötötte, hogy nagyobb vidéki városokban állandóan felléphessen, minthogy akkor a Nemzetinél több drámai hősnőt foglalkoztattak. Előbb Pozsonyban, majd Szegeden és Kolozsvárott játszott Janovics Jenő társulatánál. Végre 1923-ban véglegesen visszahívta a Nemzeti Színház. 1923-ban a kultúszminiszter kinevezte a Színművészeti Akadémia tanárává; 1927-ben pedig a Nemzeti Színház örökös tagjává. Legjobb, leghíresebb szerepei: Elektra, Medea, Stuart Mária, Gertrudis, Sasfiók, Goneril Magda, Éva, Clytemnestra, »Tudósnők«-ben Philaminte. Tehát Jászai szerepköre, tanítványa is a nagy tragikának, mégis más, egészen egyéni, a mi századunk idegeiből, véréből való tragika, közelebb is áll a mai emberhez. Pompás, imponáló megjelenésével párosul setétesen árnyalt, drámai zengésű beszéde, mely igen széles skálájában a harag, fájdalom, szerelem minden árnyalatát visszatükrözi s az első kimondott szónál ellenállhatatlanul megfogja a hallgató szívét. Ámbár modern drámákban is szép sikerei voltak, asszonyi lényének varázsa a klasszikus hősnők alakjaiban bontakozik, igazi eleme a dráma, még inkább a klasszikus tragédia. Aki Gertrudisát látta, sohse felejti el. Amellett művészetének tökéletes, öntudatos tudása, pedagógusa, apostola is s kitünő ténye volt a kultúszkormánynak választása, mikor őt ültette a Színészeti Akadémia drámai tanszékére. Művészetet csak aktív művész tud valójában tanítani. Aki nem művész, csak tanár, az a művészeti tanítás igazi lényegének feltárásával mindig adós marad. Hettyey Aranka keze alól bizonyára sok jelesen képzett ifjú művész és művésznő fog kikerülni, a magyar színházi kultúra dicsőségére. *(Km.)*

Hetz-Theater. (Lásd: Tuschl Sebestyén címszónál.)

Heuberger Richárd, Franz Joseph, osztrák zeneszerző, sz. 1850. jún. 28-án, Grácban, megh. 1924. okt. 28-án, Bécsben. Elsőrangú lapok zenekritikusa volt; komoly zenekari műveken kívül 6 operettet komponált. Nálunk is színre került műve: »Az operabál«, operett 3 felv. Írta Leon Viktor és Waldberg H. Ford. Faragó Jenő. Bem. 1899. máj. 16. Magyar Színház. A Népoperában is színre került 1916. dec. 16-án, dr. Hevesi Sándor fordításában.

Heun Karl Gottlob Sámuel, német regényíró, sz. 1771. márc. 20-án, Dobrilugk szász helységben, megh. 1854. aug. 2-án, Berlinben. Színműveit Fábián Gábor fordította.

Heurteur, bécsi színész, 1833. júl. havában Győrött vendégszerepelt mint Jaromir, Szegény költő, Wallenstein, Hugó (A vétek súlya) és mint Lear. A »Honművész« (1833.—38. szám) ezeket írta róla: »A népség annyira tódult őt hallani, hogy 3-ik előadásakor a' hangászkart is zártszékekkel kellett megrakni.«

Hevér Juliska, színésznő. (Lásd: Ferenczi Frigyes címszónál.)

Heves Béla, színigazgató, sz. 1880. dec. 27-én, Balassagyarmaton. 1902-ben végezte a Vígszínház színésziskoláját, azután Kőrössy Bertalan kispesti színházánál színész lett. Később Németh József miskolci és Andorffy Péter pozsonyi színtársulatánál működött, apa- és jellemszerepekben. 1903-ban az Első erdélyi színikerület (Marosvásárhely, Nagyszeben, Déva, Dés, Torda) igazgatója. Itt hét évig működött, utána (1908. febr.) a szatmári színházat nyerte

el (8 pályázóval szemben), ahol 5 évig szolgálta nemes becsvággyal a kultúrát. A világháború kezdetétől, közel 10 évig volt hivatalban; majd 1923. nov. 16-án megnyitotta az ujpesti Blaha Lujza-színházat Guilbert Jean: »Marinka, a táncosnő« c. operettjével. 1927. febr. 1-én nyugalomba ment. 1929-ben megválasztották a Magyar Nyugdíjas Színészek Egyesülete elnökévé. — Neje: Balla Mariska, színésznő (L. o.), kivel 1909. máj. havában lépett házasságra. — Leánya: H. Anikó, színésznő, 1929-ben végezte Rákosi Szidi színésziskoláját.

Hevesi Béla, kardalos, sz. 1896-ban, Budapesten.

Hevesi Ferenc, színész, sz. 1896. nov. 13-án, Kalocsán. Színpadra lépett 1924. nov. 1-én.

Hevesi Ferenc dr., főrabbi Székesfehérvárott. Színműve: »Árnyak«, dr. 3 felv. Bem. 1930. jan. 9. Alapy Nándor székesfehérvári színtársulatánál.

Hevesi Gábor, színész, sz. 1853-ban, Budapesten. Tanulmányait a gyöngyösi szentferencrendiek gimnáziumában végezte. 1874-ben elvégezve a Színészakadémiát, drámai színész lett a vidéken. 1876-ban Szigligeti Ede a Nemzeti Színházhoz szerződette, ahol 1877. jan. 1-ig működött, majd újra a vidékre ment. Igazgatói voltak: Szuper Károly, Némethy György, Fehérváry Antal, Miklóssy Gyula, Aradi Gerő, Sztupa Andor, Mándoky Béla, Bogyó Alajos, stb. Mindenütt mint jeles drámai színész és rendező szolgálta a művészetet. 1901. máj. 20-án Kassán megünnepelte 25 éves jubileumát, a »Faust« Mefisztó-jában. 1904. okt. 1-étől a Vígszínház ügyelője volt. 1907. október havában nyugalmazták. T gja volt ho s ú időn át az Orsz. Színészegyesület tanácsának, ahol hasznos működésével elismerést vívott ki. — Neje: Lehótzky Kornélia, sz. 1862-ben, Aradon. Színipályára lépett 1878-ban. Házasságuk 1879. márc. 18-án volt. 1904-ben nyugdíjba vonult, mint ismert segédénekesnő.

Hevesi Gusztika, színésznő, sz. 1884. jan. 13-án, Lippán. Színpadra lépett 1900-ban, Hevesi József színigazgatónál. A vidéken elismert naiva volt és mint ilyen, sok szép sikert ért el. Korán vonult visszsza. — Férje: Sziklai József, színész. (L. o.)

Hevesi Györgyike, színésznő, sz. 1900. ápr. 21-én, Körmöcbányán. Színpadra lépett 1920. máj. 1-én.

Hevesi Heller Janka, énekesnő, sz. 1868. júl. 22-én, Budapesten. Operaiskolát végzett, mely után 1888. augusztus havában a Népszínházhoz szerződött, innen 1889-ben vidékre ment, majd 1891. jún. 8-án a budai színkörben bemutatkozott az »Orpheus« c. operett Euridike szerepében. 1903. okt. 1-től a Magy. Kir. Operaház karénekesnője lett, majd 1925. júl. 1-én nyugalomba vonult. Főbb szerepei: Recha (Zsidónő), Leonora (Troubadour), Santuzza (Parasztbecsület), Ellen (Suhanc), Herceg (Kis herceg), stb.

Hevesi János, színész, sz. 1837-ben, Rimaszombaton, megh. 1906. szept. 9-én, Székelyudvarhelyen (Udvarhely m.). Színpadra lépett 1863-ban, Molnár György színigazgatónál. — Felesége: Papp Kornélia, megh. 1903. aug. 4-én, Marosvásárhelyt.

Hevesi Jenő, lirlapíró, sz. 1863. jún. 1-én, Szegeden. Színdarabja: »A csodadoktor«, boh. 1 felv. 1895. jún. 21-én Nagymaroson került színre.

Hevesi Jenő, színész, sz. 1899. máj. 12-én, Orosházán. Színpadra lépett 1922. november havában.

Hevesi József, színigazgató, sz. 1854. máj. 27-én, megh. 1926. okt. 3-án, Budapesten. 1860—1866-ig Kecskeméten járta iskoláit, majd betüöntő lett, de nemsokára megunva a mesterséget, 1874-ben felcsapott Thália papjává, jó pajtásai társaságában: Ujváry Károly és ifj. Fehérváry Antallal. Sokáig küzdött e pályán, míglen 1893-ban igazgató lett. 1906-ban nyugalomba ment. — Neje: Horváth Erzsébet, színésznő, sz. 1855-ben, Győrött, megh. 1926. ápr. 2-án. Színpadra lépett 1870-ben, Dalmady Arturnál.

Hevesi József, író, sz. 1857. márc. 15-én, Fegyverneken (Jásznagykunszolnok



Hettyei Aranka



Hidassy Kálmán



Hidi Irén



Hidvégi Ernő



Hofbauer Zsófia



Hevesi Sándor



Hollay Kamilla



Hollós Bora



Hollósy Ilona



Homokay Gabriella

m.), megh. 1929. jan. 22-én, Budapesten. A budapesti egyetemen filozófiát hallgatott. 1895-ben a »Pesti Napló« felelős szerkesztője volt. Szerkesztette a »Vasárnapi Lapok«-at, majd az »Ellenőr«-t, később Fekete Józseffel a »Magyar Szalon«-t, amely korának a kedvelt és tekintélyes szépirodalmi folyóirata volt, ő adta ki a »Szépirodalmi Könyvtár«-t; a »Magyar Géniusz«, az »Otthon« szépirodalmi lapok mind szerkesztésében jelentek meg, kiadta a »Magyar Dekameron«-t, száz, akkoriban ismert magyar író munkáit. A napilapok közül a »Pesti Napló«-nál dolgozott legtovább. A későbbi években a fővárosi hirdetési vállalat vezérigazgatója volt. Színművei: »A harmadik«, dramolett. (1885. Heténvi Bélával.) »Népfölkelők«, énekes népszmű 3 felv. (U. a. 1887.) »Ősz és tavasz«, dramolett, Nemzeti Színház. »A négy évszak«, szmű, 1897. febr. 12. Nemzeti Színház. »Hajnali harangszó«, népszmű, 1899. febr. 4. (Karczag Vilmossal) Népszínház. »A szerelem óvodája«, életkép énekkel 3 felv. Bem. 1900. jún. 7. Magyar Színház. »A mami«, vj. 1 felv. Nemzeti Színház. 1904. máj. 5. »Liliomhullás«, szmű. Egyéb művei: »Éjfél után«, szmű. »A lidérc«, népszmű (Heténvivel). »A szamárdiak«, előadták Kecskeméten. »Nasztya«, előadták Kecskeméten. Fordítása: »A muzma«, vj. 3 felv. Írta Danceny Robert és Peter René. Bem. 1906. máj. 17-én, a Vígszínházban. 50 éves írói jubileuma 1910-ben volt, Kecskeméten. Átdolgozása: »Szent Péter esernyője«, életkép 4 felv. Mikszáth Kálmán elbeszéléséből. Bem. 1915. jan. 31. Székesfehérvárt.

Hevesi (Schreiber) **Lajos**, színész, sz. 1855-ben, Hevesen. Színpadra lépett 1875-ben, Várnay Fábián színigazgatónál. — Neje: Varga Berta, színésznő, sz. 1865-ben, Palócon (Pozsony m.). Színpadra lépett 1895-ben, Csóka Sándor színigazgatónál.

Hevesi Mariska, színésznő, sz. 1886. febr. 21-én, Budapesten. Színpadra lépett 1902. ápr. havában. A vidéken kiváló drámai szende volt. Nagyváradon sokáig elismeréssel működött.

Hevesi (Szlavik) **Mihály**, színész, sz. 1864. szept. 23-án, Mezőturon. Színpadra lépett 1885. okt. 28-án, Tordai Gyula színigazgatónál, nyugdíjba vonult 1917. dec. 6-án. — Neje: Csipkó Mari, színésznő, sz. 1873. júl. 26-án, Cegléden. Színpadra lépett 1890. okt. 1-én, Fábián László színigazgatónál, nyugdíjba vonult 1917. dec. 6-án.

Hevesi Miklós, színész, sz. 1888. jan. 21-én, Hevesen. Színpadra lépett 1907-ben.

Hevesi Sándor dr., a Nemzeti Színház igazgatója, sz. 1873. máj. 3-án, Nagykanizsán. A budapesti egyetemen elvégezte előbb a jogot, utóbb a filozófiát és mindkét fakultáson doktorátust szerzett. Már fiatal korában ellenállhatatlanul vonzotta a színház és a tudós szorgalmával, a művész lelkesedésével feküdt neki a dramaturgia és színház-esztétika tanulmányozásának. Fiatalkori (15 éves kora óta írt) első tanulmányai, melyeket később (1896.) »Dráma és színpad« címmel könyvvé állított össze, Kaposi József »Magyar Szemle«-jében jelentek meg és a napi- és hetilapokban is (Magyarország, Pesti Napló, Élet stb.) sűrűn jelentek meg dramaturgiai cikkei. Közben tanár volt az egyik fővárosi reáliskolában. Irodalmi munkássága magára vonta az illetékes színházi körök figyelmét és 1901. elején Beöthy László, a Nemzeti Színház akkori igazgatója, meghívta a színházhoz rendezőnek. Ez volt az első eset a Nemzeti Színháznál, hogy íróembert neveztek ki rendezőnek. A közben megalakult Thália Társaságnak ő volt a szellemi vezetője, dramaturgja és rendezője. Új hangú darabokat adatott elő, az akkori modern drámai törekvések legjellemzőbb műveit, melyek revelációkként hatottak a magyar közönségre; új, fiatal tehetségeket fedezett fel, akikből a mai magyar színészet legkiválóbbjainak egész sora emelkedett ki. Neki volt a legfőbb része abban, hogy a Thália társaság küzdelmes, rövid pályával a modern magyar dráma és színészet döntő jelentőségű tényezőjévé vált. 1907-ben Máder Raoul igazgatása alatt a Népszínház-Vígopera főrendezője lett, de egy év mulva visszatért a Nemzeti Színházhoz,

mint főrendező. Gróf Bánffy Miklós intendánssága idején, 1912-ben az Operaházba tette át működése színterét, mint főrendező és munkássága nagy hatással volt operarendezésünk modernizálására. Többek között beállította a Mozart-ciklust, felfrissítette a »Hoffmann meséi«, az »Aida«, a »Troubadour« előadásait. Közben a Petőfi Társaság megválasztotta tagjának. 1922-ben »Császár és komédiás« c. darabjával elnyerte a Magyar Tudományos Akadémia Vojnich-díját és ugyanebben az évben a Nemzeti Színház főrendezője lett, 1923-ban pedig a színház igazgatója. Az ő igazgatása alatt a Nemzeti Színház olyan virágzásba jutott, amilyenre még alig volt példa viszontagságos történetében. Nehéz időkben, nehéz körülmények között, az állam ki nem elégítő anyagi támogatásával küzködve, a színház tulajdonképeni közönségének, a művelt középosztálynak elszegényedése dacára visszaszerezte a Nemzeti Színház népszerűségét. A nézőtér úgyszólván naprólnapra megtelt, egyik siker a másikat érte. Az izgatott politikai és társadalmi atmoszférában sok támadásnak volt kitéve egy-egy előadása miatt, ő azonban szilárdan állott művészi feladatai mellett. A színház Shakespeare- és Molière-repertoárjait teljesen megújíttotta, az összes darabokat újra rendezte, mély tanulmányon alapuló, eredeti felfogásban a két világirodalmi író klasszikus műveiből ciklusokat rendezett, melyek páratlan sikerrel jártak. Különösen a magyar Shakespeare-kultusz valóságos renaissancea fűződik az ő munkásságához. A magyar drámairodalom érdekében kifejtett tevékenysége is fokozott jelentőségű. Nemcsak felismerte a tehetségeket, hanem óriási tapasztalatával, fínom művészi érzékével segítségükre is van darabjaik kidolgozásában és a színpadon életképessé tételében. Herczeg Ferenc, Csathó Kálmán, Móricz Zsigmond darabjait kitünő előadásban nagy sikerre vitte, Zilahy Lajos drámaíró tehetsége ő alatta bontakozott ki. Minden darab rendezésében támogatására van a rendezőknek. Nem egy szellemes, újszerű rendezés fűződik nevéhez. »Az ember tragédiá«-ját, a »Faust«-ot, a magyar és külföldi klasszikus irodalom számos más remekét új szcenáriummal hozta színre. A színházban erős fegyelmet hozott létre, vezetése alatt a színészek megfeszített erővel dolgoznak, de szívesen is végzik a nagy munkát, mert naprólnapra érzik sikerét és mert minden tehetséget arra a helyre állít, amelyre való. Páratlan munkaerő, egyedüli szenvedélye a munka és az ő irama ragadja magával a színház egész személyzetét. Az ő műve a »Nemzeti Színház Kamara Színháza«-nak létrejövetele, amellyel a magyar színpad új színt kapott. A Kamara Színház az ő vezetése alatt pompásan felvirágzott, megtalálta a maga stílusát, meghódította a közönséget és megteremtette a lehetőségeket az intimebb hatású darabok sikeres eljátszására. Mint író is olyan munkásságot fejt ki, amely maga is elegendő volna egy életre. Színház-esztétikai munkái említett fiatalkori könyvén kivül: »Az előadás művészete«, »A színjátszás művészete«, »Az igazi Shakespeare és egyéb kérdések« c. könyvei a maguk nemében úttörők. Ezenkivül a sajtóban is gyakran felszólal a színház egyes fontos kérdéseiben. Eredeti drámái: »Az apja fia«. Bem. Magyar Színház, 1912. szept. 22. »A madonna rózsája«. Bem. Nemzeti Színház, 1915. nov. 13. »Görögtűz«. Bem. Nemzeti Színház, 1918. máj. 3. »Császár és komédiás«. Bem. Nemzeti Színház, 1919. febr. 21. »A gyilkos álarc«. Bem. Andrássy-úti Színház 1923. febr. 15. »Elzevir«. Bem. a Nemzeti Színház Kamara Színháza, 1925. okt. 24. »Amazon«. Bem. 1928. Belvárosi Színház, mind irodalmi és színpadi szempontból nagy figyelemre méltó művek, közülük a »Császár és komédiás« és »Elzevir« állandó műsor-darabok maradtak. Jókai regényei: az »Új földesúr«, »Egy magyar nábob«, »Kárpáthy Zoltán«, »A kőszívű ember fiai«, »A fekete gyémántok«, a »Szegény gazdagok«, az ő dramatizálásában kerültek először színre, részint a Magyar Színházban, részint a Nemzeti Színházban. Molière műsoron lévő darabjait ő fordította és ő a fordítója Bernard Shaw nálunk színre került összes darabjainak. Egyéb darabfordításainak száma régi és modern drámaírókból légió; néhány opera is az ő fordításában került színre. 1929. őszén a londoni egyetem meghívására előadásokat tartott a magyar irodalomról és a

magyar Shakespeare-kultuszról. Ezeknek nagy hatása volt a magyar irodalmi kultúra propagandája szempontjából. Munkásságáért számos kitüntetésben részesült, a Kisfaludy-Társaság tagjává választotta, a közoktatásügyi miniszter a Színművészeti Akadémia tanárává nevezte ki stb. Működése a magyar színházi kultúra legjelentősebb fejezete az utóbbi negyedszázadban. *(Schöpflin Aladár.)*

Hevesi színészet. Hevesen 1834. szept. 1-én találunk elsőízben színészetet. Ekkor Balogh István színtársulata hírdette itt a kultúrát. 1835. nov. 19-én újra eljött ez a társulat. A nagykocsmában játszottak, meglehetős pártfogás mellett. 1836. febr. 3-án volt az utolsó előadásuk. 1859. máj. havában Nyiry György társulatát hívták meg. Jobb tagok voltak: Kétszeryné, Draguss Károly, Hetényi Amália, Lakatos és neje, Erszényes. 1871. augusztusában Pályi Gyuláné társulata, majd 1901—1902-ben Halmai Imre társulata, 1910-ben pedig Szabadhegyi Aladár társulata játszott itt.

Heyermans Hermann, hollandi író, sz. 1864 dec. 3-án, Rotterdamban, megh. 1924. nov. 22-én, Amsterdamban. Nálunk is színre került drámái: »Ghetto«, szmű. Ford. Hevesi Sándor. Bem. 1903. dec. 10. Király Színház. »A remény«. Ford. Hevesi Sándor. Előbb a »Thália-társaság«, majd a Nemzeti Színház mutatta be (1909-ben). A Nemzeti Színház 1918. máj. 17-én újra színrehozta. »A pénz«, dr. 3 felv. Bem. 1904. jún. 22. Budai Színkör. »Láncszemek«, vj. 4 felv. Bem. a berlini Deutsches Theater együttese a Vígszínházban, 1908. máj. 27-én. »A gyújtogató«, »Ahasvér«. Ford. Katona Gábor. »A Mari«, dr. 2 felv. Ford. Bresztovszky Ernő. Bem. 1912. márc. 20. Uj Színpad. (Dr. Bárdos Artur igazgatása alatt.) »Szabadulás«, jellemtanulmány 1 felv. Bem. a Magyar Színházban, a kolozsvári színészek fellépté-vel, 1912. máj. 8-án. »Lotte«, dr. 4 felv. Ford. Moly Tamás. Bem. 1919. okt. 13. Városszínház. »A hetedik parancsolat«, dr. 4 felv. Ford. Moly Tamás. Bem. 1920. jan. 9. Madách Színház.

Híd (A), színjáték 4 felv. Írta Herczeg Ferenc. Bem. 1925. nov. 20-án, Nemzeti Színház. Főszereplők: A nádor: Palágyi Lajos; Széchenyi István gróf: Petheő Attila; Zichy gróf: Mihályfi Béla; Crescencia: N. Tasnády Ilona; Wesselényi báró: Nagy Adorján; Grassalkovich herceg: Timár József; Ádámházy gróf: Pataki József; Draskóczy: Forgács Antal; Récsey consilarius: Fehér Gyula; Hell kamarás: Turányi Alajos; Havranek ezredes: Sugár Károly; Kossuth Lajos: Odry Árpád; Sütő, kanonok: Mihályfi Károly.

Hidasi Szerző Imre, színész, sz. 1869-ben, Lajosmizsén (Pest m.). Színpadra lépett 1886. ápr. 22-én.

Hidasi Szerző Kálmán, színész, sz. 1865. dec. 22-én, Jászberényben. 20 éves korában már színész volt. A vidéken mint kómikus a jobb művészek közé emelkedett és ezért a legismertebb igazgatók mindenkor szívesen szerződtették. Egy ideig ő is igazgató volt, majd 1923. jan. 1-én nyugalomba ment.

Hidassy Elek, színész, színigazgató, 1851. máj. 19-én lépett színpadra. Előzőleg 1848-ban huszárkapitány. Igazgatását a felvidéken kezdte. Fényes összeköttetései révén az első években kitünő anyagi sikerrel működött. Tagjai igen szerették a gavallér direktort. 1859. okt. 9-től Győrött volt igazgató. Blaha Lujza mint gyermekszereplő szintén tagja volt. Pontos, összevágó előadásai megnyerték a közönség tetszését. Később Zomborba került, itt roszszul ment a sora, mire elhagyta a színészetet és megyei hivatalnok lett. Első neje Prielle Cornélia. (L. o.) Második neje: Szabados-Tóth Ida, színésznő. (Megh. 1875. jan .8-án, Kiskőrösön.) Színműve: »Janku«, mely a vidéki színpadokon került színre.

Hidassy Sándor, színész, sz. 1886. márc. 4-én, Budapesten. Színpadra lépett 1922. okt. havában.

Hidvégi Margit, színésznő, sz. 1879. dec. 7-én, Budapesten. Színpadra lépett 1912. szept. havában.

Hidvéghy Ernő, színész, sz. 1871-ben, Hedrahelyen (Somogy m.). Atyja H. Benő kir. tanácsos, tanfelügyelő. Pá-

lyáját 1889. okt. havában Egri Kálmánnál kezdte, aztán Kassán működött mint hősszerelmes és rendező. 1902-ben a Magyar Színház tagja volt, majd igazgató a vidéken. Nehány esztendeig tagja volt a kolozsvári Nemzeti Színháznak, ahol főleg a klasszikus drámák hőseit játszotta. Csengő hangja, klasszikus metszésű arca s nemes pátosza révén mint tragikus hős szívesen látott tagja volt a vidéki színházaknak. Főbb szerepei: Bánk bán, Hamlet, Othello, Ádám (az »Ember tragédiája«-ban), stb. Hosszú idő óta tanácsosa és alelnöke volt az Orsz. Színészegyesületnek és mint ilyen, mindenkor harcolt a színészet ügyeiért. A borsodmegyei Lászlófalván 1908-ban rendezett Egressy-ünnepély eszméjének egyik megpendítője. Első neje: Sárközi Blanka, színésznő, sz. 1876. nov. 9-én, Abrudbányán, megh. 1928-ban. Színésznő lett 1895-ben, Balogh Árpádnál. 1900. ápr. havában volt a házasságuk. 1927. ápr. 1-én nyugalomba vonult. — Második neje: Lengyel Irén, színésznő, sz. 1890. jan. 23-án, Kolozsvárott. Színpadra lépett 1907-ben, Erdélyi Miklósnál.

Hidy Irén, színésznő, sz. 1884. dec. 22-én, Győrött. A Vígszínház színésziskoláját végezte, 1902-ben. Színpadra lépett 1903. ápr. havában. Működött Szatmáron, Pécsett, a Városligeti Színkörben, stb. s mint csínos megjelenésű operett-szubrettet és népszínmű énekesnőt mindenütt szerették. Nyugdíjba vonult 1912. jún. 26-án.

Hikisch Rezső, építőművész, színháztervező, sz. 1876-ban, Budapesten. Iskoláit részben Budapesten, részben a drezdai művészeti akadémián végezte. Szaktanulmányokat folytatott külföldön: Párizsban, utóbb Olaszországban. Számos pályadíjat nyert külföldön, így a Bismarck-emléktorony nemzetközi pályázatán, az ő tervei szerint építették a müncheni Isar-hídat. Belföldi nevezetesebb sikerei az Erzsébet-emlékmű pályázatán I-ső díj és felállítási megbízás (Zala György szobrászművésszel). Szabadságharcemlék pályázatán II-ik díj, Kossuth-Mauzoleum III-ik díj, székesfehérvári hősök emlékműve I-ső díj (Pásztor János szobrásszal). Kiválóbb munkái az Astoria-szálló tervezése, a Neruda-család, Barta-, Fadrusz-, Haggenmacher-család művészi síremlékei. Stílusában híve a modern törekvéseknek. Kiváló művészeti tevékenységéért a kormányfőtanácsosi címmel tüntették ki. Az ő tervei szerint épült a kiskunhalasi városházával egybeépített színház, mely egyike legjobban sikerült kis vidéki színházainknak.

Hilberth Janka, (Ocskay Kornélné), színésznő, sz. 1889. márc. 1-én, Budapesten. 1912-ben művészi oklevelet nyert a Zeneakadémián s színpadra lépett Szegeden, 1913. januárban, amikor mint vendég lép fel Mimi (Bohémélet) szerepében. Ezután szerződteti le Szegedre Almássy Endre s 1913—19-ben a szegedi színház tagja. 1919—20. óta nem szerződött, de vendégszerepelt a Király Színházban. Szerepei: Tosca, Pillangókisasszony, Leonora (Troubadour), Mignon, Carmen, Berta (Próféta), Szép Heléna, stb.

Hilf László, honvédtiszt: Munkái: »A fronton«, színjáték 1 felv. Bem. 1917. márc. 16. Nagyvárad. »Három a tánc«, operett. Zenéjét Gara Ákos verseire írta Krámer Ödön. Bem. 1918. ápr. 29. Nagyvárad. »Bújócska«, dr. 3 felv. Társszerző: Korda Béla. »Inkább a börtön«, dr.; »Árnyékok«, szmű 1 felv.; »Bohócok«, dr. 1 felv.

Hilgermann Laura, cs. és kir. kamaraénekesnő, az Orsz. Zeneművészeti Főiskola tanára, sz. 1870. okt. 13-án, Bécsben. Atyja H. József Ágost tanár volt. Hangját Wrede hercegnő fedezte fel. Első mestere Wolf Károly Mária, bécsi énektanár volt. Rövid ideig tartó tanulás után Prágába szerződtették, ahol 1887-ben a »Troubadour« Azucena szerepében aratta első sikerét. A budapesti Operaházban 1890. jan. 19-én mutatkozott be a »Mignon« címszerepében. Az akkori zeneigazgató Mahler Gusztáv, állandó tagnak szerződtette. Részese volt az Operaház első fénykorának, Mahler és Nikisch alatt. Mahler, aki mint egyik legmegértőbb hívét és munkatársát különösen kedvelte, 1900-ban a bécsi udv. Operában hívta meg. Erre az időre esnek »Iphigenia Aulisban«, »Cosi fan tutte«, »Figaro«, »Lohengrin«, »Tristan« és »Nibelung gyűrűje« híres új betanulásai, amelyekkel Mahler az operaművészet fej-

lődésében nevezetes korszak alapját vetette meg. Ezeken az előadásokon egymásután aratta diadalait Hilgermann Laura. Közben mint Mahler dalainak egyik leghivatottabb tolmácsa is előkelő nevet szerzett. Húsz esztendei bécsi működése alatt sűrűn szerepelt a salzburgi és müncheni ünnepi játékokon s mint vendég gyakran lépett föl a berlini és drezdai operákban. 1907-ben Münchenben koncertezett Grieggel, akinek számos dalát (különösen a híres »Schwan«-t) ő vitte sikerre. Már Bécsben behatóan foglalkozott énekpedagógiával. 1920-ban a bécsi Opera tiszteleti tagjává nevezték ki. Ugyanakkor a budapesti Zeneművészeti Főiskola a drámai ének tanszékére hívta meg. Azóta itt fejt ki eredményes működést. Számos fiatal magyar énekes karrierjét indította el. Volt növendékei közül híressé váltak: Alpár Gitta, Nagy Margit, Sefcsik Magda, Szánthó Emil. Férjét, Radó Siegfried színházi írót és rendezőt 1922-ben vezítette el. *(Lányi Viktor dr.)*

Hilley Endre, a Népszínház kardalosa, sz. 1859-ben, Komáromban. Színész lett 1881. szept. 7-én, Balassa Károlynál. Nyugalomba vonult 1912. szept. 24-én. Színműve: »A pénzhamisítók«, szmű 3 felv. Bem. 1898. jún. 16-án, Kisfaludy Színház. — Neje: Goldstein Mari, kivel 1885. okt. 15-én lépett házasságra, Székesfehérvárott.

Himfy dalai, vj. 4 felv. Írta Berczik Árpád. Bem. 1898. okt. 19. Nemzeti Színház. E művében a szerző a Kisfaludy Sándor-korabeli régi magyar világot mutatja be. Főszereplők voltak: Csillag Teréz, Alszeghy Irma, Rákosi Szidi, Ligeti Juliska, Mihályfi Károly, Zilahy Gyula, Császár Imre. A szerző az első három előadás tiszta jövedelmét jótékonycélra ajánlotta fel; a hirlapirók nyugdíjintézetének, a magyar írók segélyegyletének és a Nemzeti Színház nyugdíjintézetének. — 50-ik előadása 1904. jan. 1-én volt. Felújították: 1916. febr. 19-én, 1926. jún. 12-én, stb.

Himrényi, tenorista, 1860. márc. 13-án, mint vendég fellépett a Nemzeti Színházban, a »Mártha« c. opera Lyonel szerepében. »Kedvezően fogadtatott s ezt mind csinos éneke, alakja, mind braunschweigi tenorista léttére helyes magyaros kiejtése megérdemelte«, — írja róla a Napkelet, 1860. 13. számában.

Hinár János, ügyvéd, megyetörvényszéki tanácsos Győrött. A 40-es években az ottani magyar színháznak, gróf Zichy Ottó és Zmeskál István társaságában igazgatója volt. Meghalt 1859. január 24-én. Színművei: »Adóslevél«, eredeti dráma 4 felv. Bem. 1845. máj. 19. Nemzeti Színház. »Vetélytárs«, ered. dr. 5 felv. Bem. 1852. jan. 31. Győrött. »Grimani«, szmű. (U. o.) »Válóper«, vj. Bem. 1852-ben, Győrött.

Hindemith Paul, német zeneszerző, munkája: »Oda-vissza«, zenés móka. Szövegét írta: M. Schiffer. Bem. 1929. jan. 13. M. Kir. Operaház.

Hindy Róza Szabó Gyuláné, színésznő, sz. 1862-ben, Érsekujvárott. Színpadra lépett 1880-ban, Völgyi György színigazgatónál.

Hippel Theodor Gottlieb, német író, sz. 1741. jan. 31-én, Gerdauen-ban, Poroszország, megh. 1796. ápr. 23-án, Königsberg-ben. Nálunk az első magyar színtársulat előadta a következő színdarabját: »Az óra járásához alkalmaztatott ember, avagy a rendtartó házigazda«. Ford. Barcsay László. Bem. 1795. máj. 24-én, Pest.

Hirsch Jakab, 1792-ben az első magyar színtársulat »Musika Igazgatója« volt Budán.

Hirschfeld Georg, német író, sz. 1873. febr. 11-én, Berlinben. Előbb kereskedő volt, majd többek buzdítására irodalmi pályára lépett. »Egymás mellett« c. darabját bemutatta a Vígszínház, 1905.

Hirschl Jakab, aradi polgár 1812-ben személyesen jelentkezett Ferenc császárnál, hogy engedélyt nyerhessen színházi épület felépítéséhez. Személyesen valószínüleg azért fordult a császárhoz, miután tudta, hogy a helytartótanácstól mily sok utánjárást igénylő formulák közt kaphatja

csak meg az engedélyt. Ferenc császár szívesen teljesítette Hirschl kérelmét, ezen megjegyzéssel fordulva az audienciát eszközlő tiszthez: »Merkwürdig, wenn a Jude Geld hat, auf wass für eine Idee er kommt!...« H. jótékony pártfogója volt a magyar színészeknek és érdekes, hogy készpénzen bérelt páholyt saját színházépületében azon színtársulatnál, melynek utóbb a házbért hazafiui lelkesedésből elengedte. A színházat 1816-ban építette. (Váli Béla: Az aradi színészet története. 1774—1889. Budapest, 1889. 11—12. oldal.)

Hirschmann, a drezdai szász kir. udvari színház művésznője Pesten, a német színházban mint vendég fellépett 1833. szept. 18-án, Raupach »Rafael« címszerepében, amidőn a »Honművész« így ír róla (50. szám): »Középszerű termete s tetszetős arca, könnyen érthető beszédje (bár szava már sem igen csengő, sem erős) és jeles játéka többszöri kihívatást, hangos tapsokat (de nem éppen kitüntető zajjal) szerzének a fiatal (s mint mondatik izraelita) művésznének. Játéka után köszönetet monda hallgatóji kegyességökért. Másnap mint Galotti Emilia hasonló sikerrel játszott.«

Hirtling Mária, (Szigetiné), színésznő, sz. 1838-ban, megh. 1871. szept. 27-én, Budapesten. 1858-ban Szabadkán Pázmán Mihály társulatának tagja. 1863-ban Aradon és Kassán működött. A Nemzeti Színházban 1864. nov. 4-én volt a bemutatkozása a »Fiammina« c. dr. címszerepében. 1865. ápr. 23-án már mint szerződött tag lépett itt fel, a »Mari, egy anya a népből« c. drámában, Mari szerepében. Szép színpadi alak volt s társalgási darabokban hasznavehető, de az erősebb érzelmek ábrázolására nem volt alkalmas.

Hiry Ferenc, (bodrogkereszturi), tanár, sz. 1798. nov. 2-án, Ilosván, megh. 1816. dec. 5-én, Zilahon. Kolozsvárott tanult, majd jurátus volt a marosvásárhelyi kir. táblán. Tanulmányútat tett külföldön. Színművei: »A szerelemféltők, vagy: egyiknek sincs igaza«, vj. 4 felv. Schröder után, 1834. márc. 20. Budán. »Az ellenségek«, nézőj. 3 felv. Houwald után, 1834. nov. 29. Budán. »Hazajövetel«, színj. 1 felv. Heuwald után, 1836. márc. 26. Budán. »Lámpástorony«, színj. 2 felv. Houwald után.

Histrio. (Latin: színész, a hister etruszk szóból, amely játékot jelent.) Így hívták a a régi római színészeket. Leghíresebb volt köztük Roscius Quintus, ki mellett Cicero egyik védőbeszédét tartotta. A kifejezést maiglan is használják néha a »színész« szó helyett.

„Histriók Budán" Váradi Antal drámai prológja. Bem. 1884. okt. 4-én, a Várszínházban, Feleky Miklós igazgatósága bemutatkozásakor. (Deák Péter és Pál, Szirmai, Báthori Ilona, Mátrai, Szigligeti, Réthei, Lubinszky, Lenkei, Kömlei voltak a főszereplők.)

Hitvitázó drámák. Így hívták azon drámákat, amelyeknek tárgya a hit világából valók, — párbeszédes beosztással. Ilyenek különösen a reformáció és ellenreformáció idejében voltak divatban. »A papok házassága«, »Igaz papság tükre« c. művek az ismertebb hitvitázó drámák közé sorozhatók. (Lásd megfelelő címszó alatt.)

Hivatal Anikó, színésznő. Id. Lendvay Mártonné leánykori neve. (Lásd: id. Lendvay Mártonné.)

Hivatalnok-színész. Arra a színészre alkalmazzák ezt a kifejezést, akiben nincs semmi tehetség és akit nem a lelkesedés hozott erre a pályára.

Hivatalos Értesítő. Az Orsz. Színészegyesület közlönye volt 1883. febr. 8-tól. Folytatása a »Színészek Lapja«. (L. o.)

Hivatalos lap. Így hívják színésznyelven az *Országos Színészegyesület* hivatalos közlönyét, a »Színészek Lapjá«-t. (L. o.)

Hlavati Ödön, színész. (L.: Somló Sándor.)

Hoblik Márton dr., megyei főügyész, költő, ethnographus, a M. Tud. Akadémia tagja, sz. 1791. dec. 1-én, Igalon (Somogy m.), megh. 1845. máj. 26-án, Eszé-

ken. Tanulmányait Kaposvárott és Pécsett folytatta. Színművei: »Kún László«, dícséretet nyert színmű. »A valkói amazon«, érz. játék 4 felv. Budán, 1838. szept. 2. adták először. »Rózsavár«, vj. 1 felv. »A Jugovicsok«, szomj. 3 felv. Munkái részben dícséretet nyertek az erdélyi drámapályázaton és az Akadémián. Az állandó magyar játékszín kérdését tárgyaló pályaművét 1837-ben megdícsérte az Akadémia és a szerzőjét levelezőtaggá választotta. E pályázat címe: »Mikép lehetne a magyar játékszínt Pesten állandósítani?«

Hoch, német színésznő, a pesti német színházban mint vendég fellépett 1837. okt. 25-én, a »16 éves királyné« és a »Menyasszony vőlegény nélkül« c. 1 felvonásos vj.-ban, Halden Zsófi szerepében. Ezután szerződtették.

Hochmann Erzsébet, magyar származású német színésznő, a düsseldorfi Schauspielhaus tagja, Reinhardt tanítványa. 1919. március 2-án Budapesten a Zeneakadémián nagy sikerrel szavalt költeményeket, többek között Kosztolányi Dezsőtől is.

Hódi Anna, színésznő, sz. 1864-ben, Budapesten. Színpadra lépett 1875-ben, a Nemzeti Színháznál.

Hódi Etelka, színésznő, sz. 1860-ban, Budapesten. Színpadra lépett 1871-ben, a Nemzeti Színháznál.

Hódi János (Muki), színész. Az 1848-as idők előtt a Havi—Szabó-féle társulattal bejárta a külföldet. 1848-ban Párizsban működött. Midőn a társulat feloszlott, lelépett a pályáról. Megh. 1866. márc. 28-án, Szegeden. Kalandos dolgait Degré Alajos hozta nyilvánosságra.

Hódi Jusztin, színész, sz. 1857-ben, Szegeden. Színpadra lépett 1881. okt. havában, Szegedi Mihály színigazgatónál.

Hódmezővásárhelyi színészet. Hódmezővásárhely színészetére vonatkozó legrégibb adat 1782-ből való. Ez időben Nagy Ferenc megyei főügyész és táblabíró franciából lefordította a »Bergamói ikrek« c. vj.-ot, amelyet elő is adtak. Schéner György vármegyei mérnök lefordította Shakespeare »Makrancos hölgyek« c. vj.-át. A huszas években itt járt Kilényi Dávid színigazgató, kinek Déryné volt a primadonnája. 1833. júl. 27-én Éder György—Kubay (Chiabay) Pál és László József egyesített színtársulata kereste fel a várost. Tagok: Kubayné, Éder Aloysia, Török, Ragály, Varga Károly (ki egyben díszletmester is volt), Lászlóné, Szilágyi, stb. 1856. jan. havában 100 forintos részvényeket bocsátottak ki egy színház építésére. 1865. szept. havában Sipos Károly társulata vetődött ide. Az állandó színház ügye már 1845-ben került szóba s ott kisértet végig, míg csak az Állandó Műkedvelő Társaság a 80-as években bevételéből alapot nem teremtett. Természetes, hogy lassan gyültek a forintok és a Vetró Lajos Endrék, Draskóczy Pálok s lelkes munkatársai soha meg nem pihentethették a harci tollat, míg a köztudatba bele tudták égetni, hogy a színkört meg kell csinálni. Volt a városnak egy úgynevezett milleniumi alapja, melyet egy ezredéves alapmű költségeire szántak. Ezt az összeget a közgyűlés tízezer forintra emelte föl. Szerencsére nem tudtak megegyezni az alap formájában s mikor a lelkes színházbarátok a Vigadó helyén levő bódé ellen mind több érvet hoztak fel s mind erősebben sürgették a döntést, 1895. október 9-én a törvényhatósági közgyűlés végre a színkör felépítését határozta el, azonban végleges döntésre csak 1896-ban került a sor. 1897. okt. 23-án adott megbizást a tanács dr. Draskóczy Pál ügyésznek, hogy Fodor és Reisinger, valamint Vajnai Bálint és Varga Ferenc mesterekkel kösse meg a szerződést. Azután hozzáfogtak s 1898. tavaszán szép lassan kiemelkedett a népkert zöld eredejéből a vásárhelyi Nyári Színkör ragyogó szép s az egész országban páratlan nyári palotája. Megindult ezután a sürgés, forgás, az előkészületek a megnyitásra. A játszási engedélyt a Makó Lajos szegedi színtársulata kapta meg s a megnyitást 1898. július 31-én és augusztus 1-én tartották meg. A két megnyitó díszelőadásnak műsora ez volt: július 31. vasárnap: este 8 órakor a felvirágozott színkör roskadásig megtelt közönséggel. A zenei nyitány után

Kollenheger Viktor tervező-építész a színkört átadta s azt fogadalom kiséretében, a város nevében Kmetykó József h. polgármester átvette. Ezután az Iparos Dalárda énekelt, majd Arany János vásárhelyi dalokat adott elő hegedűn. Vörös Lajos énekelt szólóban két Nyizsnyay-dalt és azután azt, hogy: »Vékony a len szála...«. Egy páros jelenet következett ezután Marót bánból. Előadták dr. Draskóczy Pál és Pethes Imre színművész. Dr. Soós Istvánné Szilágyi Ida remek énekszáma következett, melyet Tóth Margit kisért zongorán s végül a Városi Dalárda a Honfidal-t adta elő. Hangverseny után dr. Balassa Ármin »Parasztszívek« c. drámáját Szakács Andor rendezésében előadták: dr. Sallay Lajosné, dr. Draskóczy Pál, Vetró Lajos Endre, Dósics Elemér, Miklovicz Sándor és Sallay Lajos. Előadás után bál volt a régi színkörben. Augusztus 1., hétfő: díszelőadásban Tóth Edo »Tolonc« c. népszínműve ment Jászai Marival és Ujházi Edével. A díszelőadáson a helyárak ezek voltak: páholy 8 forint, I. r. ülőhely 2 forint, II. r. ülőhely 1 forint 50 krajcár, III. r. ülőhely 1 forint, karzat 60 és 30 krajcár. Előadás előtt Lipcsey Ádám prológját szavalta el Jászai Mari, a híres tragika. Makó Lajos után Szendrey Mihály évekon át működött itt. A színkör fennállásának harmincéves jubileumát 1928. szept. 20-án ülték meg, az »Ocskay brigadéros« előadásával. Az előadás megkezdése előtt Simándy József karnagy, aki harminc év előtt a nyitányt dirigálta, ekkor Erkel Ferenc Hunyadi-indulóját vezényelte. Ezután Csáky Lajos dr. helyettes polgármester mondott ünnepi beszédet, majd Kún Béla országgyűlési képviselő, lapszerkesztő ez alkalomra írt sajátszerzeményű, nagyhatású költeményét szavalta el. A törvényhatóság a színkört a színigazgatónak díjmentesen engedi át. 1929-ben elengedték a vígalmi-adót is. A színügyi bizottság elnöke dr. Ernyei István tanár. A városi tanácsban a színügyek referense: Endrey Béla, városi főjegyző. Újabban Andor Zsigmond társulata játszott itt, 1926. óta Sebestyén Mihály miskolci színtársulata kapott játszási engedélyt. A színkörben 800 férőhely van.

»Hódolat illet meg, nem bírálat!« Az »Ember tragédiája«-ban (az I. színben) az Úr szava Luciferhez.

Hodosi Jolán, színésznő, sz. 1875. ápr. havában, Bakocán (Baranya m.). Színpadra lépett 1900-ban, a Kisfaludy Színháznál.

Hódosy Erzsébet, kardalosnő, sz. 1902-ben, Budapesten.

Hódosy Sámuel, 1794. júl. havában »a magyar Jádzó színnek megörökítésére szolgáló tőkepénzek kipótolására« 1000 Rhfrtot ajánlott fel.

Hódsági színpártoló egylet megalakult 1893. jún. havában, Szeles József színész buzgalmával. A vezetés élén Scultéti ügyvéd állt.

Hody József, színész, sz. 1901. jan. 8-án, Budapesten. Színpadra lépett 1925. júl. 1-én.

Hódy Lajos, színműíró, színművei: »A képviselőjelölt«, boh. 3 felv. Bem. 1900. szept. 7. Városligeti Színkör. (Társszerző Barthos Andor és Erdélyi Lajos.) »A kilencedik«, vj. 3 felv. Társsz. Barthos Andor. Bem. 1902. nov. 10. Aradon.

Hody (Halmi) **Teréz,** színésznő, sz. 1900. okt. 31-én, Nagyváradon.

Hofbaur Zsófia (Baronek), operaénekesnő, sz. 1840. okt. 13-án, Pesten. Előkelő svájci családból származott. Kora fiatalságában került a nemzeti zenedébe, Engesser Mátyás és főleg Gentiluomo tanároktól nyerte első zenei kiképzését. Feltünő szépségű bársonyos althangja a legszebb jövőt igérték és első útja a külföldre vezette. Megfordult Ausztriában, Németországban, Hollandiában, ahol Jauner karmester keze alatt a legszebb sikereket aratta. Az első magyar énekesnők közé tartozik, akik Amerikában is megfordultak. Hazájába visszatérve, előbb a pesti német színháznál működött, majd 1859-ben a Nemzeti Színház operaegyüttesének egyik kiváló tagja lett. Érdekes epizódként kell megemlíteni, hogy 1860-ban, a legsötétebb elnyomatás korszakában, egyízben az udvarhoz nyert meghívást, ahol



Hilgermann Laura



Homokay László



Homokay Lászlóné



Horthy Sándor



Horváth Árpád

3 türingiai dalt kellett volna énekelnie, ő azonban a harmadik dal helyett a magyar Himnuszt énekelte. Gyönyörű althangjával és előadásával elért sikere megszerezték neki a megbocsátást ezért az akkor megbocsáthatatlannak látszó improvizációért. Legszebb sikereit a »Troubadour« »Windsori víg nők« (Márta), »Linda« operák vezető altszerepeiben, főleg azonban Erkel »Bánk bán«-jának Gertrudisában érte el. 1867-ben megvált a Nemzeti Színháztól, de továbbra is élénken szereplő tagja maradt a fővárosi zeneéletnek. Művészi tevékenységével szép jövedelemre tett szert, de ő vagyongyűjtés helyett jószívűségével egész keresetét mindig elosztotta felerészben a színészek, felerészben a hozzáforduló szegények között. Utóbb teljesen visszavonult a szerepléstől és boldog családi körben töltötte életét, 1916. jan. 2. Budapesten bekövetkezett haláláig. (Fia dr. Hetényi Imre, budapesti főkapitányhelyettes.)

(Dr. Farkas Ferenc.)

Hoffmann meséi. Fantasztikus dalmű 3 felv. Elő- és utójátékkal. Szövegét írta Barbier Jules. Ford. dr. Váradi Antal. Zen. szerz. Offenbach Jakab. Bem. 1882. ápr. 14. Népszínház. Szereposztása: Hoffmann: Kápolnai János; Lindorf, Coppelius, Miracle: Vidor Pál; Spalanzani: Solymossy Elek; Crespel: Komáromi J.; Stella, Olympia, Antonia: Hegyi Aranka; Miklós: Komáromi Mariska; Luther: Tihanyi Miklós; András, Cochenille, Ferenc: Kassai Vidor; Szellem: Csatay Zsófi. 100-ik előadása: 1904. máj. 15-én. Az ekkori színlap így festett: Hoffmann: Bejczy György (m. v.); Lindorf: Kassai Vidor (m. v.); Spalanzani: Solymossy Elek; Crespel: Kiss Mihály; Stella: Szoyer Ilonka; Miklós: Szamosi Elza; Luther: Ujváry Károly. A M. Kir. Operában 1900. dec. 15-én mutatták be a prózai részek kihagyásával, a párizsi partitura szerint. Szereposztása ez volt: Olympia, Giulietta, Antonia: Pollininé Bianchi Bianka; Coppelius, Dappertutto, Mirache: Takáts Mihály; Cochenille, Pittichinaccio, Ferenc: Dalnoki Béni; Hoffmann: Kertész Ödön; Miklós: Gábor József; Spalanzani: Hegedüs Ferenc; Crespel: Várady Sándor; Luther: Ney Bernát; Schlemil: Mihályi Ferenc; Hermann: Szemere Árpad; Nathaniel: Kiss Béla; Antonia anyjának hangja: Berts Mimi. (Karnagy: Mader Rezső volt.) 50. előadása 1909. márc. 2-án volt, a 100. pedig 1917. okt. 21-én.

Az esztendők folyamán a főbb szerepekben a következő művészek neveivel találkozunk még:

Olympia: Payer Margit, Revere Elvira, Kiss Klára. — Giulietta: Szilágyiné B. Ilona. — Antonia: Kaczér Margit. — Női hármas főszerepben: Kaczér Margit, Réthy Laura, Szoyer Ilona, Sándor Erzsi. — Coppelius-hármas: Zolnai Lóránd, Hegedüs Ferenc, Kertész Ödön. — Spalanzani: Várady Sándor, Árkossy Vilmos, Toronyi Gyula. — Schlemil: Kornai Rikhárd, Ney B., Mihályi Ferenc, Pusztai Sándor. — Hoffmann: Déri Jenő, Pichler Elemér, Arányi Dezső, dr. Székelyhidy Ferenc. — Crespel: Szendrői Lajos, Rózsa Lajos, dr. Pogány Ferenc, Kálmán Oszkár. — Miklós: Szamosi Elza, Ambrus Etelka, Toronyi Gyula, Bársony Flóra, Havas Gyöngyike, Czeisberger Mária. — Antonia anyjának hangja: Váradi Margit, Fodor Aranka, Budanovits Mária. 1917. okt. 21-én, a 100-ik előadáson Sándor Erzsi a női főszerepét és Székelyhidy Ferenc a címszerepet ngyvenkilencedszer, Szemere Árpád pedig a Coppelius-hármast huszadszor énekelte. Ezt megelőzőleg öt évvel, 1912-ben, dr. Hevesi Sándor új rendezésében elevenítették fel Offenbach operáját, amely azóta ebben a beállításban van állandóan műsoron és így érkezett el a 100-ik nevezetes jubileumához.

A darabot a Városi Színház is színre hozta 1918. nov. 23. A főbb szerepek következő kiosztásával: Hoffmann: Armidi André; Lindorf: Pajor Ödön; Crespel: Vermes Jenő; Olympia és Antónia: Gerő Erzsi; Az anya hangja: Albert Erzsi; Kisebb szerepekben: Süveges Aranka, Ludvig Vilma, Mátray Ernő, Mányai Zsigmond, Bihari Sándor, Pázmán Ferenc jeleskedtek.

(Kolozsvárott 1885. jan. 10-én volt a premierje. Szereplők: Hoffmann: Kápolnai János; Antonia: Dévai Janka; Lindorf: Váradi Miklós; Inas: Megyeri Dezső; Tudós: Hegedüs Ferenc; Miklós:

Könczöl Etel; Fantom: Láng Etel. — Szegeden 1885. jan. 23-án adták először. Főszereplők: Hoffmann: Valentin Lajos; Lindorff: Kiss Ferenc; Spalanzani: Andorfi Péter; Olympia: Spányi Lenke. — Győrött 1887. jan. havában mutatták be.)

Hofmannsthal Hugo von, osztrák színműíró, sz. 1874-ben, Bécsben, megh. 1929. júl. 15-én, u. o. A gimnázium elvégzése után a bécsi egyetemen jogot és filológiát hallgatott. Tizennyolcéves korában Teophil Morren álnéven »Gestern« címen drámai tanulmányt írt és adott ki. Ugyanabban az időben írta »Der Tod des Tizian« című drámáját, amely különösen nyelvének szépségével és finomságával keltett feltünést. Ezzel alapította meg hírnevét. Elsőnek Hermann Bahr fedezte fel és méltatta rendkivüli tehetségét. 1899-ben egy kötet egyfelvonásost adott ki, majd több kisebb jelentőségű munkája után újra átdolgozta az »Elektrá«-t, amihez később Strauss Richárd komponált zenét. Nálunk Várady Sándor tolmácsolásában 1910. márc. 10-én mutatták be a M. Kir. Operaházban.

Egyik legjelentősebb munkájának a »Sophokles« Oedipusához írott előjátékát, az »Oedipus und die Sphinx« c. drámai játékát tekintik. Átdolgozta az Oedipust is és bár itt egyes részletek átültetésével igen önkényesen bánt el. Reinhardt az ő fordítását használta fel az arénákban való bemutatásra. Ugyancsak Reinhardt számára írta a »Jedermann« és a »Salzburger grosses Welttheater« c. drámai munkáját.

Elektrán kivül Richard Strauss számára írta meg a »Rosencavallier« és az »Ariadne auf Naxos« c. operák szövegét. De ezeken a megemlített művein kivül is több kötete jelent meg. Nagyon termékeny iró volt. Munkái jó részét a világ minden művelt nyelvére átfordították, magyarul is több jelent meg. Nálunk színre került művei: »Christina's Heimreise«, szmű. Bem. Reinhardt társulata a Vígszínházban, a szerző jelenlétében, 1910. máj. 9-én. »A rózsalovag«, zenés játék, zen. szerz. Strauss Richard. Ford. Várady Sándor. Bem. 1911. máj. 21. M. Kir. Operaház. »Jedermann« c. drámáját Reinhardt társulata bemutatta a Vígszínházban, 1912. ápr. 23-án. A miskolci színtársulat a Fővárosi Operett Színházban bemutatta 1926. okt. 1-én, Kállay Miklós fordításában. 1929. újra játszották a Városi Színházban, német színészek. »A balga és a halál«, drámai költemény, ford. Somlyó Zoltán. Bem. 1920. ápr. 4. Kamara Színház. (A volt Medgyaszay Színház.) »Akit nem lehet megvesztegetni«, dráma, a bécsi Raimundtheater bem. a Vígszínházban, 1923. máj. 18-án.

Hofmeister Oszkár, német színész, sz. 1869. aug. 7-én, Ujvidéken. Atyja orvos volt. Bécsben jár színésziskolába és 1888-ban Lübeckben lép színpadra. Egy év mulva Heidelbergben játszik, 1890-ben Ulmban működik. Itt Hamlet, Posa márki, Uriel Acosta, Moor Károly voltak főszerepei. 1893-ban a bécsi udvari színház tagja lesz, 1899-ben a Berliner Theaterben, 1900-ban a Secessions-Bühnén játszik, majd 1902-ben a Deutsches Theater tagja.

Holbein (von Holbeinsberg) **Franz Ignaz,** német szinműíró és szinigazgató, sz. Zizzersdorfban, Bécs mellett, 1779. aug. 27-én, megh. 1855. szept. 5-én, Bécsben. Nálunk is színre került műve: »Az arábiai pór«, egy tréfa két felv. Ford. Domahidy Menyhért. »Két özvegy«, vj. Ford. Horváth Dániel.

Holberg Ludwig báró, dán vígjátékíró, sz. 1684. dec. 3-án, Bergenben, megh. 1754. jan. 28-án, Kopenhágában. Az első magyar színtársulat Pesten 1793. ápr. 3-án bemutatta »A politikus csizmadia« c. 5-felvonásos vígjátékát, Péczely József átültetésében.

Holdfényt a színpadi világositó akként szolgáltat a színre, hogy a zsinórpadlásról (L. o.) lesugározza az összes kék lámpákat, ha ez kevés volna, úgy egy kevés fehér és vörösfényt is belekever. Az erős holdfényt úgy vetitik, hogy a nagy reflektorokba elhelyezett objektiv üvegen keresztül világos-zöld üveget tesznek.

Holdy Juci, színésznő, sz. 1899. márc. 5-én, Nagyváradon, megh. 1929. jan. havában, Petrozsényben. Működött Pozsony-

ban és Kassán, Faragó Ödön társulatánál, onnan Erdélybe került. Mint primadonnának szép karrier jutott osztályrészül.

Holéczi Ilona, színésznő, sz. 1874. jún. 22-én, Pécsett. Színpadra lépett 1894-ben Feld Zsigmond színigazgatónál. A vidéki színpadokon kedvelt hősnő volt.

Holitscher Arthur, magyar származású német író, sz. 1869. aug. havában. »Gólem« c. drámáját sokszor adták német színpadokon.

Holitscher Fülöp, fővárosi polgár, sz. 1826-ban, megh. 1904. okt. 3-án, Budapesten. Gazdag családból származott. Előbb kereskedéssel, majd gazdálkodással foglalkozott. Költői lelkülete és nem mindennapi írói vénája arra ösztökélték, hogy az irodalomnak éljen. Írt verset, drámát, tankölteményt, mesét, regényt. 1901. jan. 12-én a Vígszínház előadta »Hóbortos Márta« c. egyfelvonásos színművét, amelyet Jászai Mari hatalmas alakítása szép sikerre segített.

Hollaender Viktor, német zeneszerző, sz. 1866. ápr. 20-án, Loebschützben. Nálunk is előadott műve: »Sumurun«, pantomim. Társsz. Freksa Friedrich. Bem. Reinhardt társulata a Vígszínházban, 1911. ápr. 22-én. »A korzó szépe«, énekes boh. 3 felv. Bem. 1915. szept. 4-én, u. o.

Hollay Anna, színésznő. (Lásd: Fehérvári Antal, címszónál.)

Hollay Béla, operaénekes, előbb az Operaház énekkarában működött, majd 1927. dec. 29-én mint önálló tenorista debütált a »Faust« címszerepében.

Hollay Jenő, színész, sz. 1897. máj. 28-án, Nagykőrösön. Színpadra lépett 1925. júl. 1-én.

Hollay Kamilla, filmszínésznő, sz. 1899. júl. 11-én, Budapesten. Atyja vállalati igazgató volt. Gimnáziumot járt, majd Rákosi Szidi színésziskoláját végezte. Előbb Székesfehérvárott működött, ezután a filmre tért át. 1920-ban a Corvin-Filmgyár szerződtette. Egy időben saját filmvállalata is volt. 1927. óta a berlini Phöbus Filmgyár művésznője. — Férje: Szathmári Jenő szerkesztő.

Holléczy Mariska, kardalosnő, sz. 1888. ban, Ujfehértón. Sokáig működött a Király Színházban.

Holló Irén, színésznő, sz. 1888. nov. 30-án, Budapesten. Színpadra lépett 1925. júl. 1-én.

Holló Klára, színésznő, sz. 1902-ben, Budapesten; a Zeneakadémiát végezte, majd Kánitz Gézáné és Sugár Károly ének- és előadó- magániskoláját látogatta. Színpadra lépett 1925. jan. havában. Mint szavalóművésznő is ismeretes. Egy ideig a Renaissance Színház tagja volt.

Holló Lajos, színész, sz. 1896. nov. 3-án, Budapesten. Színpadra lépett 1922. júl. havában.

Hollós Bora, színésznő, sz. 1902. nov. 16-án, Kecskeméten. 1920-ban elvégezte Rózsahegyi Kálmán színésziskoláját s 1921. jan. 4-én az Apolló Kabaré tagja lett, ahol 1923. novemberéig főleg a parasztdarabokban — mint Rózsahegyi Kálmán partnere — sikerrel játszott. Ekkor férjhez ment Bányász Elemér papírárúgyároshoz és visszavonult a színpadtól.

Hollós Ilona, színésznő, sz. 1901. aug. 28-án, Budapesten. A színészakadémia befejezése után a Renaissance és a Belvárosi Színház tagja volt. 1926-ban a Magyar Színházhoz szerződött. 1930-ban a Belvárosi Színház tagja. Férje Zsolt Béla, író.

Hollós Juci, színésznő, sz. 1904-ben, Nagykárolyban. Színpadra lépett 1924. júniusában. A Magyar Színház 1926. szept. 1-én szerződtette. Férje: Lengyel Vilmos, színész. (L. o.)

Hollós Lászlóné (Kendelényi Fanni), énekesnő. Ősrégi nemes családból származott. Már mint zárdai növendék feltünt szép szopránjával. 1863-ban Debrecenben kisérletezett először mint Azucena. Itt Hagyárossy Fanny néven szerepel, mely név a predikátuma volt. Híre csakhamar Pestre is eljutott. Itt 1865. jan. 21-én mutat-

kozik be a »Próféta« c. opera Fides szerepében. Ekkor így emlékezettt meg róla a »Fővárosi Lapok«: »Szépen nőtt alak, rokonszenves, művelt orgánnal, ki eltalálja a kellő hangokat, s néha érzést is tud önteni énekébe, e mellett mozgása, arcjátéka és ábrázolási képessége is figyelemre méltó«. Febr. havában a Nemzeti Színház igazgatósága drámai énekesnőnek szerződtette. Sajnos, mesterei szoprán-hangját alt-nak minősítették s az erőltetés által hangja gyengült. Erre lassanként elvesztette a közönség szimpátiáját, ami kedélybeteggé tette, s ez okozta korai halálát, mely 1871. júl. 28-án következett be. Főbb szerepei: Azucena; Júlia (Fiesco), Mátyás (Hunyadi László), Elsa (Lohengrin), Lóra (Dózsa György), Valentin (Hugenották), Lalla Roukh címszerepe, Gertrud (Bánk bán), Hercegnő (Porticii néma), Reha (Zsidónő) stb. Férje: Hollós László hírlapíró volt, kivel 1869. aug. 29-én lépett házasságra.

Hollós Manci, színésznő, sz. 1901-ben, Balassagyarmaton. Színpadra lépett 1922. jún. 1-én.

Hollósi István, színész, sz. 1859-ben, Darányban (Somogy m.). Színpadra lépett 1881-ben, Bánfalvi Béla színigazgatónál.

Hollósi Matild, színésznő, sz. 1860-ban, Szabadkán. Színpadra lépett 1879-ben, Krecsányi Ignác színigazgatónál.

Hollósi Mihály, színész, majd a Népszínház őrmestere. Vándoréletéről könyvet írt. Címe: »Egy vándorszínész naplója«. Budapest, 1903.

Hollósi Ödön, színész, sz. 1882. ápr. 7-én, Diósgyőrött. Színpadra lépett 1903. ápr. havában.

Hollósi Sándor, színműíró, sz. 1880-ban, Diósgyőrött. Színműve: »Az apostol«, dráma. Petőfi után. Király Színház. 1903.

Hollósi Veres Károly, színész, sz. 1854-ben, Győrött, megh. 1882. szept. 26-án, Szarvason. Színpadra lépett 1871. márc. 23. Kocsisovszky Jusztin színigazgatónál. — Neje: Gaál Irén, színésznő, sz. 1844. febr. 12-én, Simonyiban (Vas m.). 20 éves korában lépett a színipályára, Budai Józsefnél. 24 évig működött. 1898. jan. 1-én nyugalomba vonult.

Hollósy Kornélia Júlia Klára (gertenyesi), színésznő, sz. 1827. ápr. 13-án, a temesmegyei Gertenyesen. Apja Korbuly Bogdán, az előkelő, gazdag Korbulyok ivadéka volt s nevét csak 1832-ben változtatta Hollósy-ra, amidőn I. Ferenc császártól »gertenyesi« előnévvel donációs nemességet kapott. Anyja Csausz Magda, a nagyhírű pesti orvosprofesszornak, Csausz Mártonnak volt a nővére. Tíz testvére közül ő volt a legfiatalabb s születése anyja életébe került. Hollósy Kornéliát apja iskoláztatás végett egy temesvári zárdába adta, ahol Zimmermann nyugalmazott tenoristának, a zárda énektanárának hamar feltűnt a serdülő leányka gyönyörű szoprán hangja. Felhíván erre a szülők figyelmét, maga szorgalmasan tanítgatta Kornéliát, aki az elért eredményen felbuzdulva, már 11 éves korában elhatározta, hogy énekesnő lesz. Ámbár szülei s szűkebb rokonsága örültek a leányka kiváló képességének, hallani sem akartak erről a merész elhatározásáról. Kornélia azonban szinte hősies elszántsággal szakított az előítéletekkel, lemondva a biztos jólétről, vagyonról, 15 éves korában kikérte apai örökségét s Bécsbe ment, hogy Salvi Máté udvari operai igazgató tanítványa legyen. Egy évi tanulás után Donizetti már nagy reményre jogosító tehetségnek tartotta s Lamperti Ferenc milánói énekmesterhez ajánlotta be. Itt két évig tanult s mint kész művésznő ment Corfuba, hol 19 éves korában már »Ernani«-ban Elvirát énekelte (1845). Innen Turinba, a királyi operához ment s itt aratott fényes sikerei hívták fel a híres énekesnő, Carl asszony figyelmét, aki bukaresti staggionetársulatához mint első lyrai énekesnőt 3 hónapra leszerződtette (1846.). Nagysikerű bukaresti szereplése után hazajött s 1846. június 4-én Temesvárott mutatkozott be kiterjedt rokonságának és a magyaroknak. Temesvári és külföldi sikereinek híre itthon is elterjedt, a színházi ügyekbe befolyásos egyének, főleg Petricsevics Horváth Lázár, a »Honderű« és Frankenburg Adolf, az »Életképek« szerkesztőjének agitációjára

Ráday Gedeon gróf főigazgató 1846. júl. 23-án »Lindá«-ban felléptette az akkor éppen Pesten vendégszereplő Alboni Marietta világhírű alténekesnővel. Még néhány nagysikerű fellépés után minden intrika dacára 1846. augusztus 24-én 4000 forint tiszteletdíj és két jutalomjáték fejében első lyrai énekesnőnek szerződtették a pesti Nemzeti Színházhoz. Szerződtetése a színház és a magyar opera történetének egy sikerekben gazdag fejezetét nyitotta meg, további működése azonban megszakadt, mert a szabadságharc leverését követő zavaros időkben, 1849. végén megvált a Nemzeti Színháztól. Miután 1850. május—júniusban Bécsben ötször nagy sikerrel vendégszerepelt, 13 hónapra Varsóba ment s ott szerzett páratlan dicsőséget a magyar névnek. 1852. április 21-én férjhez ment Lonovics Józsefhez, Csanád megye későbbi főispánjához s előbb Egerben — hol Gyula fia született — majd később Bécsben, a száműzött Lonovics érsek közelében laktak, ahol második fia, Ferenc született. 1853. őszén, midőn a Nemzeti Színház válságos helyzetbe került, a vezetőség, főleg Erkel Ferenc kérlelésére 6 szerepben díj nélkül fellépett a Nemzeti Színházban s miután a közönségnek jobban tetszett, mint valaha, 1854. tavaszán 8505 forint fizetéssel ismét leszerződött s 1862. július 29-ig tagja is maradt a színháznak.

Az 1854—1862-ig terjedő időszak volt Hollósy Kornélia művészetének fénykora. Nem túlnagy terjedelmű, de páratlan csengésű hangja, ragyogó trillái világhírű koloratur énekesnővé avatták s megszerezték neki a »nemzet csalogánya« nevet. Több mint 40 azoknak az operáknak a száma, melyekben fellépett. Ernani, Traviata, Rigoletto, Alvajáró, Norma, Linda, Lammermoori Lucia, Szevillai borbély, Tell Vilmos, Cár és ács, Márta, Szirén, Báléj, Észak csillaga, Dinorah, Don Pasquale, Puritánok, Bájital, Windsori víg nők, Don Juan, Othello s a magyar szerzőktől a Kunok, Benyovszky, Ilka, Hunyady László, Bánk bán, Erzsébet, Báthori Mária, Morsinay Erzsébet, Vanda, Képzelt beteg, Tudor Mária, Székely leány, Bonvenuto Cellini és Szép Ilonka azok az operák, melyekben kiváló tehetségét ragyogtatta. Híre hamarosan túlterjedt a haza határain is. Meyerbeer, midőn az »Észak csillaga« fuvolahármasában énekelni hallotta, Párizsba hívta, mások is csalogatták máshová is, többször is, azonban mindig ellenállott a csábításnak s itthon maradt, hogy itthon szolgálja a magyar színészet, a magyar opera szent ügyét. Azét a színészetét, amely társadalmi állásának emelését, megbecsülését nagyrészben éppen Hollósy Kornélia színpadra lépésének köszönhette. Nehéz rövid sorokba tömöríteni azokat az elévülhetetlen érdemeket, melyeket a magyar opera felvirágoztatása körül szerzett; nehéz helyét a nemzeti kultúra nagyjai között kellőképen megjelölni; érdemeinek koronája azonban mindenesetre az, hogy lemondva a világdicsőség csábító babérjairól, megelégedett a hazai földből sarjadt szerény bokrétával s itthonmaradásával nem engedte elbukni a sokszor igen gyenge lábon álló magyar operát.

Művészetének valósággal nemzeti missziója volt azokban a legszomorúbb időkben — az abszolutízmus idején — midőn a hazafiság alig nyilatkozott meg másban, mint egy-egy magyar művész lelkes ünneplésében. S erre gyakran adott alkalmat, mert a magyar nép- és műdalokat is olyan rendkívüli bájjal és magyaros érzéssel énekelte, mint előtte senki s utána is csak Blaha Lujza. Igen jelentős szerepe volt a múlt század 50—60-as éveinek társadalmi életében is. Midőn 1854-ben Bécsből hazajöttek, házukban olyan társadalmi, művészeti, sőt politikai szalonélet alakult ki, amelyekben résztvett az akkori közélet minden számottevő tagja, ahol a társadalom, politika, művészet és irodalom vezetői találkoztak s ahonnan nem egy dönt5 gondolat indult ki. A szalonnak központja mindvégig Hollósy Kornélia volt. Jóllehet színpadi diadalait egymásután aratta, a közönség rajongott érte s minden egyes föllépte telt házat jelentett, mégis midőn 35. életéve felé közeledett, kezdett komolyan foglalkozni a színpadtól való visszavonulás gondolatával. 1862. július 29-én Erkel »Bánk bán«-jának Melinda szerepében búcsúzott el. Az ország közönsége nevében Reményi Ede, Erkel Ferenc, Ábrányi Kornél, Mosonyi Mihály, Zimay, Szigligeti és Egressy Gábor babérkoszorut tettek fejére s gazdag ajándékokkal halmozták el. Előadás után pe-

dig Reményi Ede egy cigányzenekar élén szerenádot adott a művésznő lakása előtt.

Ez a búcsúest azonban még nem jelentette Hollósy Kornélia teljes visszavonulását. Hátra voltak még azok a vidéki városok, melyek régebben vendégszereplésre hívták s amelyeket azzal nyugtatott meg, hogy majd a színpadtól való visszavonulása után megy oda énekelni. 1862. szeptemberében kezdte meg körútját. Debrecenben, Kolozsvár, Szamosújvár, Deés, Marosvásárhely, Kassa, Léva, Miskolc, Balassagyarmat, Rimaszombat, Szatmár, Nagyvárad azok a városok, ahol részint hangverseny keretében, részben egész operában fellépett. 1862. novemberében távirattal Bukarestbe hívták, hogy az ott működő olasz operatársulatot »mentse meg«. Innen csak 1863. márciusában tért vissza s rövid pihenő után folytatta a megszakított vidéki körútat s Makó, Szabadka, Baja, Kaposvár, Sopron, Pozsony, Nagyszombat, Kőszeg, Szombathely, Győr, Pécs, Székesfehérvár, Keszthely, Balatonfüred, Komárom, Sátoraljaújhely, Ungvár, Losonc azok a helyek, melyek egy-egy fényes hangversenye emlékét őrzik. Az egyes városok egymással versenyezve úgy fogadták, mint egy királynőt, aki nemcsak gyönyörködtet, de jót is tesz. Fellépti díjainak felét ugyanis mindenütt jótékonycélra, ovoda, zeneiskola létesítésére adta. 1864. nyarán végleg elhagyta a fővárost s férje dombegyházai birtokára költözött. Színpadi ruháit szegényebb színésznőknek ajándékozta, pompás hímzett jelmezeit pedig egyházi ruhákká alakíttatta át. A dombegyházi birtokon a munkásnép épúgy megszerette, mint egykor a színház közönsége. Utoljára nyilvánosan Liszt Ferenc felkérésére a Nemzeti Zenede 25 éves jubileumán (1865.) énekelt s még mindig olyan elragadóan, hogy Liszt Ferenc csodálkozva kérdezte, miért nem marad még továbbra is a színpadon. Ő azonban családjának akart élni s otthon maradt. Férjét, krivinai Lonovics Józsefet 1879-ben Csanádmegye főispánjává nevezte ki a király s mint a megyének két évtizeden át vezetője, általános szeretetnek, megbecsülésnek és tiszteletnek örvendett. Dombegyházi birtokukról gyakran bejártak Makóra s élénk részt vettek a társadalmi életben. Hollósy Kornélia utolsó nyilvános szereplése 1888. szept. 7-re esik, midőn Csanádpalotán Kelemen Lászlónak, az első magyar színigazgatónak emlékoszlopát leplezték le, ahol ő volt az ünnepség védasszonya.

S aztán jött a nagy influenzajárvány, mely 1890. február 10-én örökre elnémította a »magyar csalogány« hangját. Emlékére a hálás utókor a makói színházat »Hollósy Kornélia Színház«-nak nevezte el, melynek előcsarnokát mellszobra díszíti; nevére tanulmányi ösztöndíjakat alapítottak s Makó város egyik uccája is a nevét viseli. Arcképe a Szépművészeti Muzeum »Történelmi Arcképcsarnoká«-ban szintén feltalálható.

(Diósszilágyi Sámuel dr.)

Hollósy Kornélia-Színház. (Lásd: Makói színészet.)

Holly Jenő, író, sz. 1896. máj. 9-én, Stomfán (Pozsony m.). Tanulmányai befejezése után Pozsonyban ujságíró lett. Színműve: »Seine Eminenz«, vj. Pozsony. 1925.

Holndonner Ilonka, operaénekesnő, a schwerini udvari színház primadonnája 1922. jan. 18-án mint vendég fellépett a Városi Színházban, a »Rigoletto« Gildájában.

Holottai Irma, színésznő. (Lásd: Kovács Gyuláné.)

Holottay Erzsi, karénekesnő, 1895. szept. 15-től a M. Kir. Operaház tagja.

Holt szemek. Opera 4 felv. Szövegét Ed. Lytton Belwer »The pilgrims of the Rhine«-je alapján írták Hans Heinz Ewers és Marc Henry. Ford. Kern Aurél. Zen. szerz. Eugen d'Albert (1916.). A M. Kir. Operaház bem. 1921. nov. 28-án. Ekkor lépett színpadra Tihanyi Vilma, fiatal drámai énekesnő, mint sokat igérő tehetség.

Holtei Karl, német költő, sz. 1798. jan. 24-én, Boroszlóban, megh. 1880. febr. 12-én, u. o. 1819-től színész volt, majd színigazgató lett. Több színdarabja a mi színpadjainkon is színre került. A »Gott erhalte« második szövegét ő írta; ezt énekelték a magyarországi iskolákban, sőt színpadokon is, 1867-ig.

Hommer Berta (Kolozsvári Oszkárné), színésznő, sz. 1847-ben, Gyöngyösön. Színpadra lépett 1863-ban, Kovács József színigazgatónál.

Homokai (Kocsis) **Béla,** színész, sz. 1864-ben, Nagykárolyban, megh. 1914. jan. 28-án. Színpadra lépett 1883-ban, Bényei István színigazgatónál, nyugdíjba vonult 1913. szept. 23-án.

Homokai Gabriella, színésznő, sz. 1880-ban. Atyja H. László, színigazgató. Polgári iskolai végzettsége után lépett színpadra. Működött Miskolcon, Győrött, Pécsett, Sopronban, Szombathelyen, stb. 1923-ban nyugalomba vonult.

Homokai (Kocsis) **László,** színigazgató, sz. 1838-ban, Kecskeméten, megh. 1926. okt. 11-én, Deésen. Színipályára lépett 1857. ápr. 14-én, Lángh Boldizsár társulatánál. 1870-ben színigazgató lett. 1915. okt. 4-én Deésen nyugdíjba vonult. — Neje: Barna (Bakó) Mari, színésznő; (ennek atyja Barna Bálint színész volt. Sz. 1801-ben, színész lett 1832. febr. havában, anyja: Varga Katalin, színésznő lett 1843-ban.) 1857-ben lépett a színpályára. 1887. jan. 14-én Szatmárt megülte 30 éves jubileumát. 1905. ápr. 1-én nyugdíjazták.

Homokay Pál, színész, sz. 1900. jan. 7-én, Deésen. Színpadra lépett 1922-ben.

Homoki (Szandtner) **Anna,** színésznő, sz. 1868-ban, Budapesten. Színpadra lépett 1884. jún. 28-án.

Homoki Paula, színésznő, sz. 1897. márc. 20-án, Tápióbicskén. Színpadra lépett 1916-ban. Rövid ideig a Belvárosi Színház, majd az Apolló Kabaré tagja volt. Nemsokára férjhez ment és lelépett a pályáról.

Homoki Róza, segédszínésznő, sz. 1872-ben, Csíkszeredán. Színpadra lépett 1890-ben.

Homolya Emma, színésznő, Színpadra lépett 1865. máj. 15-én.

Homonnai. Petőfi egyik színészi álneve. (L. o.)

Homonnai Albert dr., drámaíró, sz. 1882-ben, megh. 1911. szept. 4-én, Budapesten. Pályáját Nagyváradon kezdte, ahol 1906-ban tünt fel »Az ifjú Csokonai« c. drámájával, mellyel megnyerte a debreceni színház pályadíját s ugyancsak ott színre is került 1906. febr. 12. Másik drámáját, a görög mezbe öltöztetett »Gyges és Tudo«-t, melyben azonban a neveken és milieun kivül nincs valójában semmi görög, a Magyar Színház adta elő 1910. febr. 26-án. »Oberammergaui passiójátékok« c. könyve (1910.) nagy feltünést keltett. A Magyar Színház előadta »Forradalmi nász« c. fordítását. Írta Sophus Michaelis. Bem. 1908. dec. 19-én.

Honderü. Szépirodalmi és divatlap és mint ilyen, egyben azon kisszámú lapok egyike, amely a magyar színészet kérdéseivel szívesen foglalkozott. Szerkesztője Petrichevich Horváth Lázár. Megindult 1843. jan. 7-én, megszünt 1848. ápr. 1-én. Széchenyi gróf a fővárost Honderűnek szerette volna nevezni. Eötvös azonban azt mondta rá: a franciák »la honte de rues«-nek (utcák gyalázatának) vennék. Petrichevich Horváth Lázár azonban felkapta e nevet s divatlapja címévé tette.

Honművész (a »Regélő« melléklapja). Szépirodalmi újság, melyet Mátrai Rothkrepf Gábor szerkesztett 1833. ápr. 1-től 1841. jún. végéig. E lapban állandó rovatot találunk a magyar színművészetről, ezáltal hathatós előmozdítója volt a nemzeti színművészet fejlődésére. Azonkívül állandóan írt a pesti német színészetről s a külföld játészíneiről is.

Hont Erzsébet, operaénekesnő (lírai szoprán), 1927-ben az első párizsi színházi olimpiászon tünt fel. Egy japán darab főszerepét énekelte és a francia zenekritikusok meleg, dicsérő jelzőkkel méltatták hangját, ének- és színészi kultúráját. Ő volt az első magyar énekesnő, aki az Eiffel-torony rádiójában énekelt s Bartók- és Kodály-dalaival nagy sikert ért el.

Hont Ferenc, színházi rendező. Pályáját szülővárosában, Szegeden kezdte. Mestere Gál Gyula, a színiakadémia tanára volt. (L. o.) Párizsban Firmin Gémier mellett dolgozott. Hazatérése után

az Uj Színház rendezője lett. 1930-ban a Magyar Színház rendezője. Több folyóiratban és napilapban harcol a modern színjátékért. Fordítása: »Számum«, szmű 13 képben. Írta: Lenormand Henry. Bem. 1928. márc. 30. Uj Színház. — Felesége Hont Erzsébet, kiváló énekesnő. (L. o.)

Honthy Hanna. A legkiválóbb magyar színművésznők egyike, aki százszázalékos színpadi képzettségével perdült a világot jelentő deszkákra és mindenben elsőrendűt nyujt, ami a színpad művészetében kívánható, vagy elképzelhető. A táncművészeten kezdte és egészen kisleányka korában, mint tíz éves gyerek, a M. Kir. Operaház balletnövendékei között próbált érvényesülni. Minthogy azonban egyedül a tánc nem volt képes kielégíteni becsvágyát, otthagyta a balletet és beiratkozott Rákosi Szidi színésziskolájába. Itt csakhamar kitünt nemcsak a táncban eladdig szerzett fölényes ügyességével, de színésznői készségével is, amely egyelőre és legkivált az operett terén érvényesült. Különösen a hangja és igen előnyös színpadi megjelenése emelték ki őt az átlagtehetségek sorából és — bárha ez utólag, visszafelé való következtetésnek látszik is — már a színésziskolában »sztárnak« mutatkozott. Így az »Elvált asszony« c. operettben, mint vizsgázó növendék annyira magára vonta a kritika figyelmét, hogy az akkori Népopera (ma Városi Színház) igazgatója: Márkus Dezső, 1912. márc. 25-én leszerződtette. Népoperai első föllépése Jean Gilbert: »Tengerész Kató« c. operettjében történt »Hajnal Hajnalka« művésznévvel. Csodálatosképpen azonban, sem ez a művészi név (amellyel, mint Hajnal Klári, Küry Klára is kezdőlépéseit tette a kolozsvári színpadon), sem a vizenyős Gilbert-operett, nem hozták meg a beavatottak által várt beérkezést. Sőt, a tehetségérlelő válságok, megpróbáltatások most kezdődtek. Honthy Hanna azonban nem lett kishitű, sőt újabb tökéletesülésre törekedett. Értékes hangját a Zeneföiskola kiváló tanára, Anthes György operaénekes oktatása mellett művelte ki. Mint képzett énekesnőt és közismerten ügyes kezdő színésznőt aztán a Vígszínház szerződtette 1916-ban a »Három a kislány« egyik leányka-szerepének eljátszására. Ez az estéről-estére ismétlődő változatosság nélkül való robotolás azonban kifárasztotta a fiatal színésznőt, aki mindent és főleg mást akart játszani. Így került a vidékre: Pozsonyba, majd Fiumébe, Szombathelyre, Debrecenbe primadonnának. A vidéken aztán kedvére »kijátszhatta magát« és 1920-ban már ismét a fővárosba jött, ahol a Scala-színházban, mint a volt Unió tagja, döntő sikert aratott a behizelgő zenéjű »Lysistráta« c. operettben. Rövid ideig a Revüszínház, majd a Blaha Lujza-Színház tagja volt, aztán 1921-ben már a Király Színház primadonnája lett. Hosszabb ideig aratta sikereit az első magyar operett-színpadon, amikor 1925-ben átszerződött a Fővárosi Operett Színház élére, egy évvel később pedig a Városi Színház rivaldáján kötött ki. Volt tagja a Belvárosi Színháznak is, amelynek színpadán prózaszerepekben aratott nagy sikereket. Most felváltva játszik hol énekes-szerepeket, hol prózát. Minden szerepében kiváló, úgy, hogy a színházigazgatók vetélkednek a szerződtetéséért. Pályája így a legszebb jövővel kecsegteti, mert Honthy Hanna minden újabb szereplése a siker szenzációja. Magánéletére vonatkozóan 1923-ban ment férjhez gyöngyösi Petheő Miklós dr. orvoshoz, miután első férjétől dr. Halmos miniszteri titkártól elvált. Kiválóbb szerepei, amelyekben, mint verhetetlen sztár immár beérkezett, a következők: Aspasia (Fifi), Maca (Három a tánc), Médi (Három a kislány), Nebántsvirág és Csárdáskirályné címszerepei, Mariette (Bajadér), Királyné (Mézeskalács), Bözsi (Aszszonykám), Grófkisasszony (Keringő-szerelem), Hercegkisasszony (Szilveszter), Schöngruber Riki (Bálkirálynő), Juliette (Luxemburg grófja), Kitty (Délibáb herceg), Béby (Huncut a lány), Klára (Kis és Kiss), Vilma (Mesék az írógépről), Bojár Margit (Kék és piros), Délia (Lepketánc), Marica (A bor, az arany és az asszony), Colette (Ügyvéd és a férje), Kotty (Nászéjszaka), Lidike (Meztelen ember), Tibor Erzsi (Szegény lányt nem lehet elvenni), Irén (Én és a húgom), Elly Dropsz (Szökik az asszony) stb.

(L. K.)

Honthy István, író, a »Pécsi Színházi Élet« szerkesztője, sz. 1870-ben, Szentesen.

Több vidéki lapba írt verset, elbeszélést. A kaposvári Berzsenyi Dániel Irodalmi Társulat rendes tagja.

Honti Elvira, színésznő, sz. 1878. okt. 6-án, Budapesten. Színpadra lépett 1897. virágvasárnapján, B. Polgár Béla színigazgatónál; nyugdíjba vonult 1916. ápr. 6-án.

Honti Henrik, író és lapszerkesztő, sz. 1879-ben, Ipolyságon, megh. 1908. febr. 15-én, u. o. Több vidéki lapnak tárcaírója volt, novelláit könyvalakban is kiadta. 1906-ban »Őr« c. alatt lapot szerkesztett. — Színműve: »Különböző utakon«, társ. szmű 3 felv. Előadták Ipolyságon, 1905-ben. (Az Akadémia pályázatán is figyelmet keltett.)

Honti Mari (Kiss Istvánné), színésznő, sz. 1863-ban, Ipolyságon. Színpadra lépett 1881. ápr. 16-án, Csóka Sándor színigazgatónál.

Honvédszínészek 1848-49-ben. (Lásd: Színészhonvédek címszónál.)

Hoos János, zenetanár, sz. 1858. máj. 11-én, Sárvárott (Vas vm.). Tanult Kesthelyen, Szombathelyen és Győrött. Zenetanulmányait a budapesti Zenedében és a pedagógiumban végezte. Déván, majd Temesvárott áll. tanítóképző-intézeti tanár volt. Korán nyugalomba vonult. Szerkesztette »Eredeti magyar daltár« c. zenefolyóiratot 1887—1889. és újra 1893-ban. Jakab Ödön: »Szegény Radóné« és »Galambodi Sándor« c. népszínműveinek, Makróczy János és Géczy István: »Leszámolás« c. népszínművének zenéjét szerzette. »Putifárné« c. 3 felv. operettjét Kolozsvárt adták. Dalai meghaladják a százat.

Hópehely, vígopera 1 felv. Szövegét írta: Willner Alfréd, ford. Radó Antal. Zen. szerz. Bertè Henrik. Bem. a M. Kir. Operaház 1899. márc. 4. Címszereplő: Ábrányiné Wein Margit; mellette Válent Vilma, Arányi Dezső, Beck Vilma és Hegedüs Ferenc jutottak hálás szerepekhez.

Hópénz. A havi fizetés (gâge) (L. o.) elnevezése az 1793-ik évi színházi törvényben. E kifejezést általánosan használták.

Hopp Fridrick. német színműíró. Nálunk is bemutatott színműve: »Az aranykirály, madarász és az uszkárnyíró«, új tüneményes víg paródia 2 felv. Zen. szerz. Müller Adolf. Bem. 1835. ápr. 9. Kassa.

Hoppe Jenő, színész, sz. 1894. nov. 2-án, Budapesten. Színpadra lépett 1923. máj. havában.

Hoppe Jenőné, színésznő, sz. 1908. febr. 29-én, Budapesten. Színpadra lépett 1927. szept. havában.

Horánszki Sándor, színész, sz. 1860. márc. 15-én, Püspökladányban. Színpadra lépett 1882. okt. 1-én, Völgyi György színigazgatónál.

Horányi Valéria, színésznő, sz. 1897. ápr. 9-én, Nemeskúton, (Pozsony m.) Színpadra lépett 1927. márc. 1-én.

Horkay Elemér, hírlapíró. Színműve: »Női divat«, vj. 3 felv. Bem. 1909. szept. Kassa. Társszerző Hradil József. »Leányálmok«, társ. szmű 4 felv. Társszerző Czövekh Károly. Bem. 1904. febr. 6. Miskolcon, Németh József társulatánál.

Hornung Ernest William, angol író, sz. 1866-ban. Nálunk is színre került színműve: »Raffles«, szmű 4 felv. Társsz. Presbrey. Bem. 1907. nov. 23. Magyar Színház.

Hornyai Janka, színésznő, operettszubrett, sz. 1890. jan. 9-én, Kecskeméten. Színpadra lépett 1909-ben. 1917. máj. 3-án búcsúfellépése volt Temesváron a »Gül Baba« Gábor diákjának szerepében. Azután férjhez ment és visszavonult a színpadtól.

Hornyánszky Lajos, színész, a kolozsvári színház tehetséges fiatal művésze, sz. 1878. febr. 4-én, Budapesten, megh. 1898. szept. 5-én, Nagyváradon. 1895-ben iratkozott be az Orsz. Színművészeti Akadémia növendékei közé s már ott is feltűnt kitűnő tehetségével s rajongó idealizmusával. A magyar színészet kora halálával kétségtelenül sokat vesztett.

Hornyik József, főreáliskolai tanár, sz. 1855. okt. 8-án, Kecskeméten. Tanulmányait ugyanott végezte, majd egyetemi hallgató lett Budapesten. 1877-ben Kecskemétre nevezték ki főreáliskolai tanárnak. Több kritikai dolgozata és szakcikke jelent meg a kecskeméti lapokban. Írt két drámai prológust a kecskeméti színház számára. Színmve: »A szökés párosan«, népszmű. 1899. nov. Kecskemét.

Horovicz Gusztáv, hírlapíró, Aradon. (Megh. 1924. aug. 7-én, a bécs-budapesti hajón, 40 éves korában.) Színműve: »Gummikirály leánya«, énekes boh. 3 felv. Bem. 1908. márc. Arad. Társsz. Kaszab Géza.

Horschetzky Károly, hírlapíró, tanár, sz. 1816-ban, megh. 1893. dec. 10-én, Budapesten. Színműve: »Pressfreiheit«. (Sajtószabadság.) Lustspiel in 3 Aufzügen. Pesth. 1847. E vígjátéka miatt több havi fogságot szenvedett.

Horst Julius, osztrák színműíró. Nálunk is színre került színművei: »Sohse halunk meg!«, énekes boh. 6 képben. Társsz. Stein. Ford. Heltai Jenő. Bem. 1902. máj. 15. Városligeti Nyári Színház. »Nők kedvence«, boh. 3 felv. Társsz. Engel Alexander. Ford. Tábori Emil. Bem. 1909. júl. 20. Fővárosi Nyári Színkör. »A papa kedvence«, boh. 3 felv. Társsz. Engel. Ford. Gábor Andor. Bem. 1915. febr. 24. Magyar Színház. »A kék egér«, vj. 3 felv. Társsz. Engel. Bem. 1915. ápr. 10. Vígszínház. A Renaissance Színház felújította 1921. szept. 30-án. »Marci«, énekes boh. 3 felv. Társsz. Engel. Zen. szerz. Márkus Alfréd. Ford. Mérei Adolf. Bem. 1916. jún. 16. Fővárosi Nyári Színkör. »Üldöz a pénz«, operett 3 felv. Társsz. Oesterreicher Rudolf. Zen. szerz. Ascher Leó. Ford. Mihály István. Bem. 1923. máj. 15. Budapesti Színház. »Pipszi«, operett 3 felv. Társsz. Benatzky. Ford. Faragó Ödön. Bem. 1924. ápr. 4. Városi Színház.

Horth Hella, színésznő, sz. 1892-ben, Piskin (Hunyad m.). Színpadra lépett 1918-ban.

Horthy (Hevka) Teréz, táncosnő, a Nemzeti Színház balletkarának tagja, 1872. aug. havában Horthy Miklós intendánssága idején jutott az intézet kötelékébe mint énekesnő, de egyetlen egyszer sem lépett fel. Erre elszerződött a bécsi Carl Theaterhez, ahol 1879. okt. végén a »Kisasszony feleségem« premierjén rendkívüli sikert ért el. 1883-ban tovább képezte magát Viardot Garciánál. 1888. nov. havában férjhez ment Juhász Kálmán karánsebesi földbirtokoshoz és lelépett a pályáról.

Horti Franciska, színésznő, sz. 1898. okt. 28-án, Budapesten. Színpadra lépett 1921. dec. havában.

Horti István, színész, sz. 1896. máj. 11-én, Tápióbicskén. Színpadra lépett 1920. szept. havában.

Horti Lajos, színész, sz. 1907. ápr. 12-én, Dunakeszin. Színpadra lépett 1927. szept. havában

Horti Sándor, színész, sz. 1881. jún. 13-án, Nagyváradon, ahol a premontrei főgimnáziumot végezte. 1900. év virágvasárnapján lépett a színipályára, Óbudán, Kövessy Albertnél. Innen elszerződött az Alföld, Erdély és Bánát nagyobb városaiba, majd Kolozsvárra kapott szerződést, 1906-ban. Egy év mulva már Aradra hívta meg Szendrey Mihály igazgató; ennek a szerződésnek lejártával ismét Kolozsvárra megy, Janovics doktorhoz. 1911-ben Bálint Dezső a Royal Orfeumhoz szerződtette, innen a Népoperához ment át, ahol az »Aranyesős« c. operettben volt a debüje. 1914-ben Sebestyén Gézánál volt szerződésben, Budán. 1918-ban a Városi Színház tagja, innen Bródy István szerződtette a Margitszigeti Színházhoz, majd az Unio Színházüzemi Részvénytársaság tagja lesz. Két évi működése után innen ismét a Városi Színházhoz szerződtették. Itt megünnepelte működése 25 éves jubileumát, 1925. dec. 17-én, a »Hejehuja báró« c. operettben, Pampfinger korcsmáros szerepében. Mint leleményes operett-komikust mindenütt kedvelték. Színészpályája előtt 2 évig külföldi tanulmányúton volt s a német, francia és angol nyelvet teljesen elsajátította.

Hortobágyi Artur, színész, sz. 1888. jún. 5-én, Tolnatamásiban (Tolna m.). Színpadra lépett 1900-ban.

Hortobágyi Gabriella, színésznő, sz. 1898. dec. 31-én, Budapesten. Színpadra lépett 1929. szept. havában.

Hortobágyi György, színész, sz. 1857-ben, Középszolnokon (Szolnok m.), megh. 1928. máj. havában, Kolozsvárott. Színipályára lépett 1878-ban. 1911. dec. 19-én nyugdíjazták.

Hortobágyi Lipót, színész, sz. 1860-ban, Baján. Színpadra lépett 1883. szept. havában, Evva Lajos színigazgatónál.

Horváth Ádám (pálóczi), költő, sz. 1760. máj. 11-én, Kömlődön (Komárom m.) megh. 1820. jan. 28-án, Nagybajomban (Bihar m.). Atyja H. György, ref. lelkész, beteges fiát eleinte falusi iskolákban tanítgatta, majd 1773-ban a debreceni kollégiumba adta, ahol 1780-ban elvégezte a filozófiát, de később ügyvédnek esküdött föl s ugyanakkor mérnöknek is. Pápán telepedett le, 1782-ben megházasodott, majd mint tihanyi kamarai bérlő hol Füreden, hol Szántódon lakott. 1790. óta mint követ részt vett az országgyűléseken és ilyen minőségben ő is egyengette a legelső magyar színészek kezdő lépéseinek útját. 1816-ban írt egy vígjátékot: »A tényi leány Mátyás királynál« címmel, melyben van egy-két sikerült típus és népi jelenet. Drámája: »Az elszegényedett nemes«. Bem. 1794. ápr. 23-án, Pesten.

Horváth Adolf, színész, sz. 1866. jan. 7-én, Serkefalván (Gömör m.). Színpadra lépett 1884. okt. 1-én, Zoltán Gyula színigazgatónál.

Horváth Alojzia (kócsi), 1828-ban a Pesten játszó magyar színtársulat gyermek-szereplője, Horváth József (L. o.) színész leánya.

Horváth Anna, színésznő, sz. 1895. szept. 18-án, Pozsonyban. Színpadra lépett 1920. június havában.

Horváth Anna, táncosnő, sz. 1907-ben, Budapesten. Színpadra lépett a Magyar Műszínkörben, 1926-ban.

Horváth Antal, 1794. július havában »a magyar Jádzó színnek megörökítésére szolgáló tőkepénzek kipótolására« 1000 Rhfrtot ajánlott fel.

Horváth Antal György, színész, sz. 1899-ben, Veszprémben. Színpadra lépett 1917-ben.

Horváth Arnold, tenorista, sz. 1858-ban, Gömörben, megh. 1914. máj. 4-én, Budapesten. Előbb Jászberényben tanító. Színpadra lépett 1879-ben, 1883-ban Krecsányi Ignác tagja, 1886-ban Jakab Lajoshoz, 1890-ben Ditrói Mórhoz, 1894-ben Halmay Imréhez szerződött. Közben 1887. ápr. 5-én, mint a Népszínház tagja, fellép a »Cigánybáró« Barinkay-jában. 1888. nyarán Karlsbadban, telén Boroszlóban működött.

Horváth Árpád, a Nemzeti Színház rendezője, sz. 1900. nov. 25-én, Désen (Szolnok-Doboka m.). A budapesti tudományegyetem bölcsészeti fakultását végezte. Esztétikai és irodalmi tanulmányai már ekkor színházi irányban specializálódtak. 1920—22-ben hirlapírással foglalzott, ez idő alatt a »Független Szemle« irodalmi, képzőművészeti és színházi kritikusa volt. 1922-ben a Nemzeti Színház rendezőnek szerződtette. Munkája: »Erdély színészettörténete«. (Sajtó alatt.) 1929-ben állami ösztöndíjat nyert, külföldi tanulmányút céljaira.

Horváth (Lázár) Béla, színész, sz. 1863-ban. Színpadra lépett 1882. jún. 18-án, Bogyó Alajos színigazgatónál.

Horváth Béla, színész, sz. 1902. márc. 25-én, Nagyváradon. 1925. óta a Kisfaludy Színház tagja.

Horváth Cyrill (József), filozófiai író és egy. tanár, sz. 1804. okt. 17-én, Kecskeméten, megh. 1884. nov. 5-én, Budapesten. Tanult Budán, Privigyén, hol 1820. okt. 10-én a kegyesrendiek szerzetébe lépett, mely alkalommal családi József neve helyett Cyrill nevet vett fel, s e név alatt lett ismeretes mint tanár, drámaíró és bölcsész. Nyomtatásban megjelentek drámái: »Tyrus«, szomorúj. 5 felv. (Buda, 1834.), mely a magy. Akadémia drámai

mellékjutalmával jutalmaztatott. »Kuthén, kún király«, színj. 5 felv. (Szeged, 1838.) »Jolánta«, színj. 5 felv. (Buda, 1839.) »Vetélytársak«, színj. 5 felv. (Alföldi színműtár, I. füzet. Kecskemét, 1850.) »Kupa«, 5 felv. töredék. (A Szikszói Enyhlapokban, 1853.)

Horváth Dániel (széplaki Petrichevich), őrnagy, sz. 1770-ben, megh. 1842. jún. 25-én. 1811-ben tagja volt a kolozsvári színház-építőbizottságnak. 1813. dec. 1-én átvette a színtársulat vezetését. 1814-ben az előkelő kolozsvári társaságban főúri működvelő társulatot szervezett. E társaság számára fordította le Körner »Zrinyi«-jét s azt többízben eljátszották, így 1821. márc. 11-én is, a kolozsvári Nemzeti Színház megnyitási ünnepén, melynek első számaként ez alkalomra írt saját prológusát szavalta. Az első szót tehát ő mondta ki a bel-Farkas uccabeli színházban. Ő lett az új színház igazgatására kiküldött szűkebb bizottság elnöke. 1824-ben főúri körökben részvénytársaságot alakított, mely a színházat 2 évre bérbevette. Ennek a részvénytársaságnak ő lett az igazgatója. Eredeti művei: »Zuelma«, szmű; »Vízkereszt éje«, beszély; és »Levél Zrinyiről«. Fordításai: »Az ősanya«, szomj., Grillparzer után; »Eliszka«, szmű, Hassaureck után, »Burgaui Adelhaid«, vitézi játék Weissenthurm után; »Mária«, erkölcsi rajzolat, Ziegler után; »Két özvegy«, vígjáték Holbein, »Paoli dr.«, szmű Friedrich után.

Horváth Döme, jogtudós, író, sz. 1819. okt. 16-án, Kecskeméten, megh. 1899. febr. 14-én, u. o. Kiadta Katona József »Bánk bán«-ját 3. és 4. kiadásban (Kecskemét, 1856. és 1860.) és megírta hozzá Katona életrajzát. Lefordította Hugo Victor »Borgia Lukréciá«-ját (u. o., 1850.) és »Tudor Máriá«-ját (u. o., 1850.), továbbá id. Dumas »Paul Jones«-át, Racine »Phaedrá«-ját (u. o., 1851.), Voltaire »Zaire«-jét (u. o., 1852.), Goethe »A testvérek«-jét, dr. 1 felv., Kecskemét, 1894.; ismeretlen szerző »Hit- és hontagadó«-ját. Írt két drámát is: »Podmaniczky Balázs«, ered. szmű és »Lengyelhon bukása« címmel. (1860.) Szakmunkája: »Shakespeare a magyar irodalomban és színművészetben«. Kecskemét, 1889.

Horváth Emil (báró Petrichevich [széplaki és radochi]), jogi és államtudományi doktor, író és politikus, sz. 1881. aug. 24-én, Désen. Élénk részt vett úgy vármegyéje, mint az országos politikai életben, Erdély magyarságának politikai megszervezésében, az Erdélyi Szövetségnek egyik alapítója, hol igen korán vezető szerephez jutott. Mint politikus sok száz cikkben foglalkozott főleg erdélyi közügyekkel. A világháborúban mint hadiönkéntes vonult be s főhadnagyi rangot ért el. 1917-ben Nagyküküllő vármegye főispánjává nevezték ki s a román egyházi és iskolaügyek kormánybiztosává, mely téren szerzett érdemeiért a király a Ferenc József-rend csillagos középkeresztjével tüntette ki, 1917. májusban. Mint kormánybiztos, a románok bevonulásakor helyén maradt, akik kilenc hónapig vagy internálva vagy fogva tartották és összes birtokait elkobozták, Erdélyből kiutasították. 1919. őszén Budapestre jött, hol belügyminiszteri államtitkárrá neveztetvén ki, a békeelőkészítő irodához osztották be, a békedelegáció központi főtitkára és az Országos Menekültügyi Hivatal vezetője lett. 1921. decemberben a népjóléti és munkaügyi minisztérium államtitkárává nevezték ki, 1924-től miniszteri rangban.

Megszervezte a Budapesten élő erdélyiek társadalmi tömörülését és lehetővé tette az ú. n. »Erdélyi Ház« megszervezésével a Bethlen István-internátus és a többi erdélyi kultúrális intézmények elhelyezését. 1925-ben a hatvani választókerület nemzetgyűlési képviselőnek választotta meg.

Politikai téren nagy irodalmi tevékenységet fejtett ki, de szépirodalommal is foglalkozott. Két verseskötete 1901-ben és 1920-ban jelent meg. »Mikes, egy bújdosó élete« c. tört. színjátéka két kiadást ért könyvalakban, 1920. jún. 7-én pedig az Operaházban rendezett ünnepi díszelőadáson az ország legnagyobb művészei, Jászai Mari, Márkus Emilia, Bakó László közreműködésével nagy sikerrel került színre. Előadták még a szegedi, miskolci és egri színházakban is.

Horváth (Hrosz) Emma, színésznő, sz. 1878. ápr. 27-én, Budapesten. Színpadra lépett 1897. okt. 16-án, a Népszínháznál.

Horváth Endre (Pázmándi), epikus költő, sz. 1778. márc. 28-án, Pázmándon (Panonhalma mellett), megh. 1839. márc. 7-én, u. o. Atyja egyszerű szőllősgazda volt, aki fiát nagy gonddal neveltette. H. iskoláit Pannonhalmán, Pázmándon, Győrött, Komáromban és Pozsonyban végezte, 1797-ben pappá lett. 1825-ben megírta: »A pesti nemzeti Theátrom ügyében« c. röpiratát és egy tudományos értekezést: »A drámának versmértékéről«.

Horváth Endre, színész, sz. 1885. ápr. 9-én, Szombathelyen. Színpadra lépett 1906-ban.

Horváth Erzsébet, kardalosnő, sz. 1898-ban, Budapesten. 1918. óta a Városi Színház tagja.

Horváth Erzsébet, színésznő, sz. 1901. jún. 8-án, Budapesten. Színpadra lépett 1921. szept. havában.

Horváth Erzsébet, színésznő, sz. 1902-ben, Budapesten. 1928-ban a Royal Orfeum szerződtette.

Horváth Éva, színésznő, sz. 1905. júl. 16-án, Budapesten. 1923. nov. havában a Renaissance Színházban kezdte pályáját, ahol első fellépte a »Mandarin« Nang-Ping szerepében volt. 1924-ben a Belvárosi Színházban játszott. Itt a »Tavasz ébredése«-ben elsőrangú feladathoz jutott. 1925-ben feleségül ment Hegedüs Tiborhoz. (L. o.) Járt Párizsban, ahol filmszerepekben ragyogtatta művészetét. Onnan a Magyar Színház szerződtette.

Horváth Ferenc, színész, sz. 1830-ban, Győrött, megh. 1917. febr. 6-án, Szabadkán. 1860. okt. 1-én Győrben lett színésszé, Szuper Károlynál. Kitünő komikus volt. Mint híres majomutánzó tette nevét ismertté. A budai Népszínház kiváló tagja volt. 1887. február 19-én ülte meg 35-ik és szabadkai színészkedése 25-ik évfordulóját, a »Haramiák«, Moór Ferenc szerepében. 1889. december havában nyugalomba vonult.

Horváth Ferencné, színésznő, sz. 1902. júl. 3-án, Mezőörsön (Győr m.). Színpadra lépett 1929. szept. havában.

Horváth Gizella, színésznő, sz. 1887. jan. 19-én, Budapesten. Színpadra lépett 1912. április havában.

Horváth György, színész, sz. 1811-ben, Bucsúszentlászlón (Zala m.), megh. 1889. dec. 11-én, Budapesten. Színész lett 1833-ban, Komlóssy Ferencnél, Szombathelyt. Mint apaszínész rendkívül pontos, kötelességtudó ember volt, végtelen lelkiismeretességéért a színészek »Pontos Mercurius«-nak nevezték. Jó szerepe volt a »Fehér Othello« címszerepe, Bálint bácsi a »Csikós«-ban, Peleskei nótárius, Szilvai professzor Liliomfiban, stb. Mint a Városszínház gondnoka hunyt el.

Horváth Gyula, színész, sz. 1882. szept. 28-án, Budapesten. Színpadra lépett 1900. szeptember havában.

Horváth Gyula, színész, sz. 1897. márc. 6-án, Győrszigeten. Színpadra lépett 1922. szeptember havában. — Neje: Hollósi Rózsi, színésznő. Megh. Monoron, 1914. jún. 13-án. Színpadra lépett 1895-ben, Kárpáthy György színigazgatónál.

Horváth Gyulané (Szücs Vilma), színésznő, sz. 1899. márc. 14-én, Öttevényen (Győr m.). Színpadra lépett 1928. szept. 1-én.

Horváth Ilona, színésznő, sz. 1871-ben. Színpadra lépett 1889. márc. havában, Aradi Gerő színigazgatónál.

Horváth Ica, színésznő, sz. 1905-ben, Debrecenben. 1925-ben a Magyar Színház, 1929-ben a Vígszínház tagja.

Horváth Imre, énekművész, 1847. márc. havában mint vendég fellépett a Nemzeti Színházban, a »Linda« opera atya szerepében. Ezidőben Bécsben működött.

Horváth Irén, színésznő, sz. 1885. okt. 16-án, Pakson. Színpadra lépett 1902. szept. havában.

Horváth Irén, színésznő, sz. 1891. szept. 20-án, Győrött. Színpadra lépett 1914. május havában.

Horváth István, színész, sz. 1840-ben, Szabadkán, megh. 1892. máj. 14-én, Bu-

dapesten. Színpadra lépett 1858. ápr. 22-én, Nyiry György színigazgatónál.

Horváth István, színész, sz. 1887. máj. 24-én, Ventén (Zala m.). Színpadra lépett 1924. júl. 1-én.

Horváth István, színész, sz. 1898. aug. 2-án, Szombathelyt. Színpadra lépett 1927. szept. havában.

Horváth Istvánné (Korándi Sári), színésznő, sz. 1903. máj. 28-án, Sárvárott, (Vas m.). Színpadra lépett 1928. szept. 1-én.

Horváth János, úttörő színész. 1790-ben szövetkezve Petheő Ádámmal, Soós Mártonnal, Baranyi Balázszsal, megteremti az első magyar színtársulatot, melynek igazgatójává Kelemen Lászlót teszik meg. 1792-ben azonban már felhagy a színészettel.

Horváth János, színész, sz. 1849-ben, Székesfehérvárott. Színpadra lépett 1875-ben, Völgyi Györgynél. — Neje: Láng Borbála, sz. 1858-ban, Nagybányán. Színpadra lépett 1879-ben, Völgyi Györgynél.

Horváth János, színész, sz. 1897. jan. 10-én, Budapesten. Színpadra lépett 1920. július havában.

Horváth Jenő, a Nemzeti Színház főrendezője, sz. 1881. jún. 14-én, Szatmárt. 1902-ben a Színészakadémia növendéke és 1904-ben nyert akadémiai oklevelet. 1904-ben a Nemzeti Színház szerződtette. 1907—08-ban a Népszínház—Vígopera tagja, majd 1908-ban ismét visszaszerződött a Nemzeti Színházhoz, ahol 1929. ápr. 6-án megülte működése 25 éves fordulóját, amidőn aranygyűrűvel tüntették ki. H. egyike a legkiválóbb Molière-interpretátoroknak. 1928. okt. havában kinevezték a Színművészeti Akadémia tanárává. Főbb szerepei: Argon (Képzelt beteg), Pancracio (A salamancai varázsló), Gyalu (Szentivánéji álom), Má (Krétakör), Babosy Károly (A házasságok az égben köttettnek), Böffen Tóbiás (Vízkereszt), Ravaszdi (Makrancos hölgy), Pollacsek János (Három testőr), Chrysale (Tudós nők), Örkényi báró (Nagymama), Leonato (Sok hűhó semmiért), stb. Színműve: »Idegen földön«, szmű 3 felv. Társsz. Iványi Jenő. Bem. 1915. febr. 26. Nemzeti Színház.

Horváth Jolán, színésznő, sz. 1908. márc. 17-én, Sopronban. Színpadra lépett 1929. szept. havában.

Horváth József, (kócsi), hősszínész, ismert rendező, majd színigazgató. (Születési helye és ideje ismeretlen.) Megh. 1830-ban. 1808-ban, továbbá 1809—10-ben Kolozsvárt működött. Ezután 1817-től Debrecenben, Székesfehérvárott, Pakson, Baján, Vácott játszik. 1821-ben Székesfehérvárott aligazgató. 1824. máj. 1-én u. o. Komlóssy Ferenccel társ. 1825-ben Pozsonyban »Nemzeti Színjátszó Társaság« címen vezeti társaságát. 1827-ben Győrött színigazgató, 1828-ban Dunántúl járt, 1829-ben társulatát a kolozsvári színház vette át. Itt szerencsétlen esés következtében lábát törte, úgy, hogy csak mint sugót alkalmazhatták. Színműfordításai: »Inéz de Castro«, szomorúj. 5 felv. Kolozsvár, 1794. márciusban adták. »Újholdvasárnapi gyermek«, érzékeny játék 2 felv. Perinet Joachim után. Bem. 1809. júl. 19. »Kincsásó«, énekesjáték 2 felv. Írta Seyfried és Mehul, Pest. 1809. aug. 23. »Parola«. (Ford. Spies után.) Eredeti műve: »Batthyány és fia«. — Neje: Hetyei Eszter, színésznő.

Horváth József, színész, sz. 1881. márc. 13-án, Szalkszentmártonban (Pest m.), megh. 1919. márc. 30-án. Színpadra lépett 1905-ben.

Horváth Judit, színésznő, sz. 1896. máj. 4-én, Berzencén (Bars m.). Színpadra lépett 1919. szept. havában.

Horváth Kajetán, színész, sz. 1858-ban, Bozókon (Hont m.). Színpadra lépett 1876-ban, Csókás György színigazgatónál.

Horváth Kálmán, színész, sz. 1877. okt. 16-án, Győrött. A gimnázium négy alsóosztályának elvégzése után kereskedelmi iskolába lép, mert szülei jó kereskedőt szerettek volna nevelni belőle. Ám ő a színipályát választotta és Dobó Sándor győri színtársulatánál lép először a világot je-

lentő deszkákra. Innen merész ívben lendül előre pályája. A siker állandó kisérője a jó megjelenésü fiatal színésznek, aki csakhamar Nagyváradra kerül Somogyi igazgató társulatához, ahol egy csapásra hódítja meg a kényes ízlésü közönséget. Sikert-sikerre halmoz és mikor Beőthy László, a Király Színház igazgatója Budapestre szerződteti, a Király Színház híres gárdájában is az elsők közé kerül. Ebben az időben Kacsóh Pongrác, »János vitéz«-e dominálta a Király Színház műsorát és egész Budapest lángolt Fedák Sári nagyszerű alakításáért, aki belefáradva a folytonos játékba — a darab kétszázadik előadása után — egy pár napi pihenés után vágyott. A darab azonban még a siker zenitjén állott és az okos színházi politika nem tartotta helyesnek, hogy a darab előadásának diadalmas sorozatát megszakítsa. Fedák szerepét tehát Horváth Kálmán vette át, aki annyi új, eredeti színnel gazdagította Kukorica Jancsi szerepét; ő is 116-szor játszotta el egyfolytában — táblás házak tomboló sikere mellett. — Sikerét fokozta Kada Elek: »Helyreasszony« c. népszínművében és együtt ünnepelték Blahánéval, mint Budapest kedvencét. A Király Színháztól a Magyar Színház hódította el a népszerű kedvencet és a »Víg özvegy« Danillójában újabb döntő sikert aratott; majd mikor Zilahy Gyula, a Nemzeti Színház művésze, került a debreceni színház élére, mint igazgató, hallatlanul magas gageval Horváth Kálmánt Debrecenbe szerződtette. Széles terjedelmű játékskálája tulajdonképpen itt érvényesült a legfényesebben, amennyiben a régi klaszszikus operettekben is csillogtathatta tudását. »Rip van Winkle«, a Cornevillei harangok« Henry márkija, a »Boszorkányvár« Andrisa mai napig is felérhetetlen alakításai Horváth Kálmánnak a debreceni közönség szemében. 1918 szept. 1-én átveszi az Ungvár—Munkács—Beregszász városokból álló színikerület igazgatását és 1927-ig, tehát a cseh imperium alatt is, nagyszerű produktív munkát végez. Mint színigazgató valóban nagy kultúrmunkát végzett, amennyiben a négy hónapos ungvári saison alatt 8 operai előadást tartott. Híres volt, mint »beugró« színész és ezt a tehetségét a legfényesebben dokumentálta Budapesten, a Városi Színházban, amikor is a Smetana-centennárium díszelőadása alkalmával a beteg Venczell Béla szerepét az előadás délutánján vette át az »Eladott menyasszony« c. operában és este a legfényesebben állotta meg helyét. Horváth Kálmán a régi nagyszerű színészgárda hagyományait istápolta, aki a színházat templomnak, a színpadot pedig oltárnak tekintette és mindig a legjobb tudásával áldozott az oltár előtt...

(Adorján László.)

Horváth Károly, (széplaki, Petrichevich), színműfordító, sz. 1776. aug. 25-én, megh. 1830. jún. 15-én. Az unitárius egyház főgondnoka volt. Nagy magánkönyvtárt gyüjtött össze, melyhez hasonló Erdélyben csak a gróf Teleki- és a Bruckenthal-féle könyvtár volt. Kolozsvárt nagy lelkesedéssel fogott hozzá, mint egész ifjú tanuló a színházi daraboknak németből magyarra való fordításához, melyek oly jól sikerültek, hogy azokat többször nagy sikerrel adták elő. Ilyenek voltak: »Salisburi Adelhaid«, »Határtalan bosszúállás«, »A megbántatott jó feleség vagy Júlia és Biléman«, »Az aranycsinálók«, stb.

Horváth Károly, színész, sz. 1882. jan. 3-án, Besztercén, megh. 1906-ban.

Horváth László, színész, sz. 1896-ban, Szatmárnémetin. 1924-ben a Vígszínház tagja.

Horváth László, színész, sz. 1900. márc. 22-én, Sopronban. Színpadra lépett 1923. júl. havában.

Horváth Laura, színésznő, színpadra lépett 1870-ben.

Horváth Lázár, (széplaki Petrichevich), hírlapíró, a M. Tud. Akadémia lev. tagja, sz. 1807. máj. 17-én, Kolozsvárt, megh. 1851. febr. 5-én, Bécsben. Tanulmányait Kolozsvárott végezte. 1834-ben az irodalom terére lépett. 1843-ban a »Honderű« szerkesztője volt. Színműfordításai: »Egy nyugodalmas nap«, vj. 1 felv. Angolból szabadon magyarítva először adatott Pesten, 1844. nov. 9. »Manfréd«,

dráma (Lord Byron). »Álmok«, dr. 4 felv. (Értékes cikke: »Töredékek a magyar színészetről«. »Rajzolatok«, 1834.) »Shakespeare drámáinak muzsikája«. »Rajzolatok«, 1837. »Shakespeare és drámái«, Athenaeum, 1842.)

Horváth Lenke, színésznő, sz. 1888. júl. 26-án, Aradon. Színpadra lépett 1910-ben.

Horváth (Horovitz) Lipót, rk. plébános, színügybarát, sz. 1845. máj. 22-én, Petrisen (Arad vm.), megh. 1896. nov. 25-én, Aradon. Középiskoláit Aradon járta, majd Nagyváradon és ott pap lett, 1868-ban. Színművei: »Sophonisbe«, trag. 5 felv. 1888. Előadták Aradon, 1896. jan. havában. »Izmaeliták«, trag. »Themistokles«, trag. »Nagyság súlya«, »Marianne«, »Boris cár«, »Agrippina«, trag. »Buda halála«, trag.

Horváth Magda, színésznő, sz. 1906-ban, Budapesten. A színészakadémiát végezte. 1927-ben a Belvárosi Színház tagja lett, ahol 1929. szept. haváig működött. 1930-ban az Uj Színház tagja.

Horváth Margit, színésznő, sz. 1887. jan. 19-én, Vásárosnaményban (Bereg m.) Színpadra lépett 1913. júl. havában.

Horváth Margit, színésznő, sz. 1891. jún. 24-én, Nagyváradon. Színpadra lépett 1913. aug. havában.

Horváth Mari, színésznő. Színpadra lépett 1871. okt. 15-én.

Horváth Mária Anna, színésznő, sz. 1891. aug. havában, Krasznahorkaváraljan (Gömör m.). Színpadra lépett 1911. szept. havában.

Horváth Mária, színésznő, sz. 1897. máj. 12-én, Pozsonyban. Színpadra lépett 1917. jún. havában.

Horváth Mária, segédszínésznő, sz. 1905-ben, Budapesten. 1928. óta a Fővárosi Operett Színház tagja.

Horváth Márta, színésznő, sz. 1896. aug. 16-án, Budapesten. Színpadra lépett 1917. szept. havában.

Horváth Miklós, báró, író, sz. 1828-ban, Alvincen (Erdély), megh. 1895. febr. 23-án, Budapesten. Színművei: »Régi urak«, szmű 5 felv. Bem. 1873. febr. 28. Nemzeti Színház. »Egy királynő szerelme«, trag. 5 felv. Társsz. Farkas Albert. Bem. 1876. máj. 24. Nemzeti Színház. (Színre került Virág Benő álnév alatt.)

Horváth Pál, 1794. július havában a »magyar Jádzó színnek megörökítésére *szolgáló tőkepénzek kipótolására*« 1000 Rhfrtot ajánlott fel.

Horváth Paula (Soós Polixéna), színésznő, sz. 1872. jún. 18-án, Kolozsvárott. A Színészakadémia elvégzése után, 1892-ben Budára szerződött, ahol aug. 3-án a »Váljunk el!« c. vj. Cyprienne szerepében mutatkozott be. Innen Debrecenbe, egy év múlva Kolozsvárra hívták, ahol négy éven át ünnepelt művésznő volt. 1904. okt. havában a Magyar Színház szerződtette. Később Aradon, majd Temesvárt működött, elismeréssel. 1913. márc. 31-én bemutatkozott a Nemzeti Színházban, az »Egér« c. vj. Pepa szerepében. Pályája során legtöbb időt a kolozsvári Nemzeti Színház kebelében töltötte, hol egyike volt a legkiválóbb, a legnépszerűbb vígjátéki, úgynevezett társalgó színésznőknek. Természetes atyja a Komáromy nemesi földbirtokos család utolsó tagja volt, ő taníttatta ki Budapesten, a Színiakadémián; édesanyja, a népszerű »Bubamama« később férjhez ment egy Horváth nevű kóristához, ki nagy szeretettel vette körül s nevelte fel a kislányt, kiből ugy intelligencia, mint megjelenés és színpadi hatás szempontjából a legnagyobb vidéki színpadok legkedveltebb s legnépszerűbb művésznője lett. Gróf Bánffy Miklós *szerződtette a budapesti Nemzeti Színházhoz.* Itt is komoly sikerei voltak, de közben férjhez ment egy ifjú angol nyelvtanárhoz, ki a világháború befejezése után visszament Irországba, s vele ment Horváth Paula is, a magyar színészet igazi nagy kárára. Művészetének főjellemvonása síma, csudálatosan gördülékeny, soha meg nem szakított s az érzéseket tökéletesen visszatükröző beszéde volt, mely méltán versenyzett Csillag Teréz vagy Varsányi



Honthy Hanna

977 VIII. napj ali ülésén



Horváth Éva



Horváth Jenő



Horváth Kálmán



Horváthy Elvira

Irén beszédművészetével. Ehhez a ritka kincshez párosult gazdag humora, végtelen egyszerűsége, páratlan közvetlensége, mely valósággal lenyűgözte, majd felvillanyozta és elragadta a leghűvösebb közönséget is. Felejthetetlen szerepe volt a »Vén lányok« főszerepe, »Zaza« c. francia dráma, »Osztrigás Mici«, de nemcsak a gall-szellem talált benne brilliáns művészt, hanem magyar női karakter-szerepekben is páratlan. Vídám, bohém, jólelkű egyénisége egész irodalmi társaságot varázsolt Kolozsvárott a szalonjába, pártállás nélkül találkoztak ott a szellemi élet vezetői s nem egy irodalmi alkotás született meg, mely az ő elmés, sziporkázó lelkületével s irányító kritikájával tartott szellemi rokonságot.

(Km.)

Horváth (Adler) Róza, színésznő, sz. 1866-ban, Kismányán (Nyitra m.). Színpadra lépett 1885. ápr. 1-én, Feleky Miklós színigazgatónál.

Horváth Rózsa, karénekesnő, 1894. febr. 1-től 1895. máj. 31-ig volt a M. Kir. Operaház tagja.

Horváth Samu, dombovári tanító és lapszerkesztő. Munkája: »Kaland«, vj. 3 felv. Bem. 1905. márc. 11. Pécsett.

Horváth Sándor, színész, sz. 1889. nov. 4-én, Budapesten. Színpadra lépett 1913. júl. havában.

Horváth Sándor, színműíró. Színműve: »Balatoni legenda«, daljáték 3 felv. Társsz. Nyáry Andor. Bem. 1927. máj. 20. Városi Színház.

Horváth-Színház. (Lásd: Kis Színház.)

Horváth-Színkör. (Lásd: Budai Színkör.)

Horváth Teréz, színésznő. (Lásd: Berky Ferencné.)

Horváth Teréz (Böszörményi Béláné), színésznő, sz. 1886. szept. 30-án, Baján. Színpadra lépett 1918. június havában.

Horváth Vilma, táncosnő, sz. 1908. szept. 10-én, Ujpesten. 1926-ban lépett színpadra.

Horváth Vince, színész, a Népszínház régi együttesének egyik kitünő tagja, sz. 1837. aug. 4-én, Rácalmáson, megh. 1912. aug. 9-én, Ujpesten. A nagy lelkesedés mellett igazi tehetséggel és hivatottsággal lépett a színipályára. Eleinte a vidéki városok színpadjain küzködött, de 1861-ben már a Budai Népszínháznál (L. o.) találjuk, ahol a kitünő Molnár György (L. o.) igazgatása alatt három évig müködött egyfolytában. Azután néhány évi vidéki vándorlás után Debrecenbe került. Ekkor már kiforrott színész volt. Szerették is nagyon, úgy, hogy amikor a budapesti Népszínházhoz szerződött, a jó debreceniek alig tudtak tőle megválni. Ez a nagy szeretet a kiváló Horváth Vincét egész a sírjáig kisérte, mert öreg napjaiban, amikor nyugdíjából éldegélt, Debrecenből 60 koronát kapott havonta.

A budapesti Népszínházban 1876. április 22-én lépett fel a »Falu rosszá«-ban, mint Gonosz bakter. Nagy sikere volt. A lapok egybehangzóan dícsérték természetes játékát, jóízű beszédét, magyaros kedélyét. E darabban később Feledi Gáspárt játszotta s ebben a rátarti, keménynyakú magyarban is kitünő volt. Általában Horváth Vincét már külső megjelenése is az öreg paraszt szerepekre utalta. Kerekképű, zömök alak volt már budai színész korában is; később a haladó életkorral egész terjedelmessé vált. De nemcsak a teste, hanem belső színészi eszközei is meglehetősen szük szerepkörre szorították. Annál nagyobb az érdeme, hogy ebben a szük szerepkörben is változatos tudott lenni.

A »Tolonc« első előadásán (1876. május 26-án) Mravcsákot játszotta, még pedig olyan kitünően, hogy a kiváló Tihanyi Miklós, aki néhány napra rá szintén eljátszta e szerepet, meg sem közelítette. Horváth sikere e darabban annál váratlanabb volt, mert őt addig csak jóízű magyar alakjairól ismerték és Mravcsákban olyan tótba oltott nemzetközi zagyva beszédet produkált, amelyből minden nemzet mondhatott volna valamit a magáénak.

A »Sárga csikó«-ban a csárdásgazdát játszotta. Ezt a szerepet újabban — különösen a vidéki szinpadokon — afféle ugri-bugri figurának játsszák. Horváth Vince maga volt a megtestesült ázsiai mozdulatlanság, de e mögül a nagy pusztai

nyugalom mögül csak úgy áradt a magyar humor. Igazi csárdásgazda volt. Mintha csak a nagy kúnsági pusztákról került volna ide.

Hát a »Piros bugyelláris«-ban micsoda zamatos Hájas ispán volt! Amikor legényes kis bajuszát pedergetve, gömbölyű termetével ott illegette magát a kackiás Török bíróné körül, csak úgy áradt belőle a kövérség komikuma. Mert az ő kövérsége élő valóság volt, nem pedig élettelen kitömöttség.

Volt egy szerepe, egy pesti hordár s ő, aki annyira magyar volt, ebben a szerepben cvikkeres arcával, két oldalt lelógó szakállával s minden megnyilvánulásában olyan zsidós tudott lenni, mintha csakugyan az lett volna.

Sok kis szerepet játszott, de akármilyen kicsi volt is a szerepe, többnyire nagyot tudott belőle csinálni. Mert őseredeti tehetség volt. Szerepeiben keresetlen, de öntudatos művészet nyilvánult.

Neje: Hoch Sarolta, énekes színésznő, sz. 1841. okt. 20-án, megh. 1876. nov. 10-én, Budapesten. A pesti zenede elvégzése után, 1864. dec. 30-án lépett a színpadra. Először Aradon, majd Kassán játszott, Latabár Endre társulatánál. Azután férjével együtt Debrecenbe szerződött, majd pedig a budapesti Népszínházhoz. Itt a megbetegedett Blaháné helyett játszotta a »Csikós«-ban Rózsit. Igen használható színésznő volt. Kár, hogy fiatalon elhalt. Koporsójánál Tihanyi Miklós búcsúztatta. Ő volt a Népszínház első halottja.

(Pataki József.)

Horváth Zoltán, színész, sz. 1860. aug. 1-én, Nagyváradon. 1879-ben lépett a színipályára. 1884. augusztus 1. óta a Nemzeti Színház tagja volt, hol szerelmes és bonvivant szerepeket játszott. 1888. ápr. 21-én elnyerte a Farkas—Ratkó-díjat. 1892. november 1-én színésziskolát alapított. — Első neje Márkus Etel (markusfalvai), drámai színésznő. 1879-ben végezte a Színészakadémiát. Megh. 1890. ápr. 15-én. 1884. máj. havában volt a házasságuk. Második neje: Bukovich Aranka, 1899. januárjától a Magyar Színház tagja volt. (Házasságuk 1894. június 16-án volt, Budapesten.)

Horváth Zsigmond, sugó. 1860-ban Keszy Józsefnél működött. Ez időben »Színházi Emlény« címmel almanachot adott ki. (Nyomatott Pesten.)

Horváthy Elvira, színésznő, sz. 1902-ben, Nagybecskereken, ahol tanítónőképzőt végzett, azután beiratkozott a Színművészeti Akadémiára. 1923-ban a Magyar Színházhoz szerződtették, majd két év múlva a Belvárosi Színház tagja lett. 1926. óta a Fővárosi Operett Színháznál játszott, 1930-ban a Fővárosi Művész Színház tagja. Játszott még a Terézkörúti és az Andrássy-úti Színházban, mint állandó vendég.

Hory Béla, árvaszéki elnök, sz. 1845. jún. 1-én, Magyargyerőmonostoron. Tanulmányait az ev. ref. kollégiumban és a pesti egyetemen végezte. Színműve: »A tűzoltók«, vj. 1 felv. Zenéjét szerz. Sigmund Ákos. Kolozsvár, 1883.

Hory Farkas, ev. ref. lelkész, sz. 1813. okt. 30-án, Kótajon (Szabolcs m.). Gimnáziumi tanulmányait Zilahon és Kolozsvárott végezte. 1840-től Magyargyerőmonostoron lelkészkedett, ahol 1872. okt. 25-én elhunyt. Színműve: »Házi barát«, ered. szmű.

Hosszú Antal, színész, sz. 1860-ban, Temesvárott. Színpadra lépett 1878-ban, Miklóssy Gyula színigazgatónál, Nagykanizsán.

Hosszú Irén, színésznő, sz. 1905. jún. 13-án, Bikalon (Baranya m.). Színpadra lépett 1925. júl. havában.

Hosszú (Halász) Mária, színésznő, sz. 1900. szept. 8-án, Pécsett. Színpadra lépett 1925. júl. 1-én.

Hosszú Zoltán dr., színész, sz. 1897. okt. 14-én, Kálnokon (Háromszék m.). Atyja H. Ferenc, ny. áll. iskolaigazgató, anyja sepsibodoki Henter Gizella. Szegedi egyetemi tanulmányai után, 1923-ban kinevezték pénzügyi fogalmazónak a budapesti VII. kerületi adófelügyelőséghez. Félévi szolgálat után elhatározta, hogy színész lesz. Az Orsz. Színészegyesület színész-

képző-iskoláját 1925-ben végezte és onnan 1926. dec. havában a Nemzeti Színház kötelékébe lépett. A világháború alatt katona volt. (L. Világháború címszó alatt.) Dani bá' néven sűrűn szokott hangverseny keretében fellépni. 1928. ápr. havában elnyerte a Farkas—Ratkó-díjat. Főbb szerepei: Tiboro, Kántor (Vén bakancsos), Palóc (Ocskay brigadéros), Naszádos (Mohács), Kovács Sámi (Lilla), Dimitrij (Szibéria), Hordósi kapitány (Tábornok), Tanító (Süt a nap), stb.

Hótay Kálmán, színész, sz. 1853-ban, Karádon (Somogy m.). Színpadra lépett 1874-ben, Kétszery József színigazgatónál.

Houwald Christoph Ernst báró, német drámaíró, sz. 1778. nov. 27-én, Straupitz-ban (Niederlausitz), megh. 1845. jan. 28-án, Neuhaus-ban. Magyar színpadon színre került művei: »Makfalvi Anna«, érz. játék 5 felv. Ford. Ihász Imre. Bem. 1790. »Az ellenségek«, nézőjáték 3 felv. Ford. Hiry Ferenc. Bem. 1834. nov. 29. Budán. »Hazajövetel«, színj. 1 felv. Ford. u. a. Bem. 1836. márc. 26. U. o. Lefordította Bacsó Bálint is. »Lámpatorony«, színj. 1 felv. Ford. u. a. és »Fénytorony« c. alatt ugyanazt ford. Baróti Szabó Dávid. »Fejedelem és polgár.« Ford. Pápai István. »A kép.« (Leghíresebb szomorújátéka.) Ford. Saal Mihály.

Hován Erzsébet, színésznő, sz. 1901. júl. 11-én, Egerben. Színpadra lépett 1923. május havában.

Hován Irén, színésznő, sz. 1898. máj. 5-én, Egerben. Színpadra lépett 1925. júl. havában.

Hován Märy, színésznő, sz. 1903. dec. 13-án, Egerben. Színpadra lépett 1926. szept. havában.

Hozni — kifejezés a színdarab színrealkalmazását jelenti. (»A darabot brilliáns előadásban hozta színre a színtársulat.«) Azonban a próbák alatt is használják a színészek és arra értik, hogy valamely partner elmondja-e vagy sem a szükséges prózai vagy ének-végszót, amelyre esetleg fontosabb akció történik. Ha tehát a partner elmondta a kívánt végszót, akkor »hozta azt«.

Hőfer, német színésznő, Pesten 1833. ápr. 17-én fellépett a német színházban, az »Indusok Angliában« c. színműben, de nem felelt meg a várakozásnak. A »Honművész« ezt a bírálatot hozta róla: »Igen, igen piciny és száraz termete, gyenge hangja, nem elegendő fürgesége nem kedvező alkalmat nyujtott neki tehetségeinek kifejtésére s annyira nem tetszett, hogy bár első fellépései után a karzatokról tapsoltak, földszint pisszegettek, de játék után ki sem hívattatott.« (1833—6. szám.)

Hőfer pesti német énekes-színész 1833. ápr. 22-én mutatkozott be a »Fehér aszszony« c. operában. »Szép és kellemes, csínos, magosabb termetében, előadásában, természetes beszédében jeles szerzeményt nyert a pesti színészet. A magos F- és mély Ás és G-hangot erősen és csínosan éneklé s többszöri zajos tapsokat nyert«, jelenti a »Honművész«, 1833—7. számában. (57. old.)

Hőgyészi színészet. Hőgyészen (Tolna m.) az első színielőadás 1830. máj. 19-én volt, Balogh István igazgatása alatt. Színre került a »Mókus« c. vj. és a »Vérpohár« c. dráma. 1871. húsvét után Könyves Ignác társulata járt itt.

Hőköm Mátyás, látványosság. Bem. 1890. ápr. 15. Népszínház. Főszereplők: Németh József, Kassai Vidor, Csatay Zsófi, Szirmai Imre, Vidor Pálné és Lukácsy Juliska.

Hőköm-színház. Budapesten, a Városligetben Galló György és Horváth Zsigmond igazgatása alatt megnyilt 1890-ben. 1893-ban a színház »Vaudeville«-nevet vesz fel. Igazgató: Horváth Zsigmond. 1899. húsvétvasárnapján »Dalos-színház« címen Zöldi Márton igazgatta. (A »hőköm« szó értelme: visszamaradt, kistermetű. »Hüvelyk Matyi«, olyan kicsi, mint a »hüvőköm«; egy »Hőköm Matyi« c. sikerült gyermek-színdarabtól vette nevét a színház. Neve tehát: »Kicsinyek (hőkömök«) színházát, illetőleg »kis színház«-at jelent.)

Hölzel Gusztáv, énekes-színész, sz. 1813. szept. 2-án, Pesten, megh. 1883. nov. 3-án, Bécsben. Atyja, H. Miklós, szintén színész volt. (1785—1848.) 1829-ben Sopronban volt szerződésben. 1830—32-ben Grácban, 1833—37-ben a bécsi udvari operában volt szerződtetve. 1838-tól 1840-ig Zürichben, majd 1841-től 1862-ig újra a bécsi operánál találjuk. 1863—4-ig Darmstadt, 1865-ben Nürnberg, 1866-ban Bécs színpadjain aratja sikereit. Mint dalszerző és hangversenyénekes is kedvelt volt.

Hölzl Ferenc Szeráf, zenetanár, zeneszerző, sz. 1808. márc. 14-én, Malackán, megh. 1884. aug. 18-án, Pécsett. A bécsi zeneképző intézetet látogatta, majd Keszler Erazmusz karmesternél és Seyfried Ignácnál tanult. »Noah« c. oratoriumát a bécsi udv. opera 1842-ben adta elő. Insbruckban megalapította a monarchia első férfidalegyletét. (1842.) 1843-ban Pécsett egyházi karnagy lett, mely állását 41 évig viselte. Összesen hat nagyobb és tíz kisebb misét írt, továbbá számos egyházi éneket, világi dalokat. »Colonna« c. operáját megírta 1847-ben, ezt a Theater an der Wien-nek szánta, de az operaszemélyzet sztrájkja miatt nem adhatták elő.

Hörl Lujza, színésznő. (Lásd: Ernyei Józsefné.)

Hősi halottak. (Lásd: Világháború címszó alatt.)

Hranák Tamás, kegyesrendi atya, »Themis királynő bűne« c. darabját 1792-ben adták elő a gimnáziumi tanulók Szegeden.

Hősi szerepkör az, melyben megkülönböztetünk ifjú, öreg, tragikus, szerelmes és jellemhőst. Ilyenek: Lear, Macbeth, Don Carlos, stb. Elsőrendű szerepkör és a régi színészeink, valamint mai színészeink egyaránt ambicionálják.

Hrosz Emma, karénekesnő, 1899. szept. 1-től a M. Kir Operaház tagja.

Hubai Aranka, színésznő. (L.: Ferenczi Zoltánné.)

Hubai (Klinger) Gusztáv, színigazgató, sz. 1825. jan. 27-én, Cegléden, megh. 1908. márc. 9-én, Ujpesten. Sorsa az volt, mint más szegény gyermekéé: addig tanult, amíg bírta a nélkülözést. 5 osztályt végzett, azután cipész lett. 1839. dec. havában Beke Istvánnál felcsap színésznek, Cegléden. Innen Csabay Pálhoz, majd Pázmán Mihályhoz, Szabó Józsefhez, Bács Károlyhoz, Nyiry Györgyhöz szerződik. 1846-ban katonának kellett beállnia és már 1848-ban hadnagyi rangot nyert a 63-ik honvédzászlóaljnál. A forradalom után hazaszökött és Cegléden folytatta a színészkedést, azután Nagyváradra ment Havi—Szabó egyesített társulatához. Világos után elfogták, mint honvédszázadost bebörtönözték, majd kiszabadítása után ismét színész, Nagyváradon, Szabó Józsefnél. 1858-ban igazgatásba fog, működik Győrött, Komáromban, Szatmárt, Nagybányán, Kolozsvárt, Székelyudvarhelyen, Brassóban, Nagyszebenben, Deésen stb. 1866. máj. 6-án vendégszerepelt a Nemzeti Színházban, »A cigány« Zsiga szerepében. 1874-től 1883-ig csak kisebb társulatot tart. Életének nevezetes epizódja Kecskeméten játszódott le, 1849-ben, hol József főherceg életét úgy mentette meg, hogy egy jól megrakott szalmásszekérbe bujtatta őfenségét, ki hálából 3 éven át díjtalan ellátásban részesítette őt a Margitsziget gyógyfürdőjében. 1889. dec. ha-



vában nyugdíjba ment. 1890. máj. 16-án Ujpesten a »Deborah«-ban 50-ik jubileumát tartotta. Arcképe a Színészegyesületben. — Első neje: Szarvasi (Hirschlinger) Mária, szendeszínésznő, sz. 1839-ben, megh. 1871. júl. 22-én, Pesten. 1862-ben Győrött már ismert nevű színésznő. Jobb szerepei: Júlia, Ayda (IV. László), Irene, Sophia (Mirabau ifjúsága), Mari (Robin orvos), Melinda stb. — Második neje: Kocsis Eszter, megh. 1873. jan. 8-án, Miskolcon. — Harmadik neje: Rumpler Gizella, sz. 1853. szept. 14-én, Turdosinban (Árva m.), hol atyja állami hivatalnok volt. Tanulmányait Máramarosszigeten végezte, ahol kedvet kapott a színészethez. Itt ment férjhez és itt lépett színpadra 1873-ban, Hubay Gusztávnál. Működött ezenkivül Simándy Zsigmond, Szilágyi Béla és Rakodczay Pál igazgatóknál. 1904-ben nyugalomba ment.

Hubai (Huber) **Klári,** színésznő, sz. 1909-ben, Budapesten. 1928. szept. 1-én a Magyar Színház kötelékébe lépett.

Hubay Jenő dr. (szalatnyai), zeneszerző, a legnagyobb hegedűművészek és pedagógusok egyike, főrend, a Zeneművészeti Főiskola főigazgatója, udvari tanácsos, a Petőfi-Társaság tb. tagja, a Ferenc József- és a belga Lipót-rend lovagja, a Magy. Tudományos Akadémia tagja, a kolozsvári egyetem díszdoktora; jeles zeneszerzőnek és hegedűtanárnak: Huber Károlynak fia, sz. 1858. szept. 15-én, Pesten. Tizennégy éves korában Berlinben, a világhírű Joachim professzor tanítványa, húsz éves korában Liszt ajánló levelével Párizsba került, majd huszonhárom éves korában Brüsszelbe hívták a kir. Conservatoire-Vieuxtemps tanszékének betöltésére. Hangversenyútjai a világ minden tájára elvitték és mindenütt óriási sikerek jelezték az ifjú magyar tehetség magasba törését. 1885-ben atyja elhalálozván, őt hívták meg a Zeneakadémiára. 1887. jan. 21-én a belga király a Lipót-rend lovagkeresztjével tüntette ki a brüsszeli kir. zeneakadémia hegedűművelési osztályának tanszékén szerzett érdemei elismeréseképen. Külföldi hangversenyeit ezután is folytatta, mindenkor páratlan ünneplések közepette. 1886-ban a Hubay—Popper—vonósnégyest alapította meg. Közben fényes külföldi ajánlatokkal kinálták meg azonban hazájában marad és az itteni művészi élet felvirágoztatására szentelte munkásságát. 1913. ápr. havában a kolozsvári egyetem diszdoktorrá választotta. 1914. febr. havában az olasz királyi Zeneakadémia tb. tagjává választotta. 1916. ápr. havában a bolgár polgári érdemrend tiszti keresztjével tüntették ki. 1919. nov. 23-án kinevezték a Zeneakadémia igazgatójává. 1929. jan. 29-én a kormányzó a zeneművészet terén szerzett kiváló érdemei elismeréséül a II. osztályú magyar érdemkeresztet adományozta neki a csillaggal. — Munkái: »Alienor«, dalmű 4 felv. és egy epilogban, szöv. írta: Haracourt Edmond. Ford. dr. Váradi Antal. Bem. 1891. dec. 5. M. Kir. Operaház. »Cremonai hegedűs«, opera két részben. Szöv. írta Coppée François és Beauclai Henri. Bem. 1894. nov. 10. U. o. 25-ik előadása: 1895. nov. 10. 50-ik előadása: 1898. jan. 27. századszor: 1925. márc. 12-én. (Düsseldorfban bem. 1895. okt. 11., Prágában: okt. 13., Stuttgartban: dec. havában; ugyanezen időben adták Lipcsében, Nürnbergben, Königsbergben, Frankfurtban. Baselben bem. 1898. febr. végén.) »A falu rossza«, opera. Szövegét Tóth Ede népszínművéből átdolgozta Váradi Antal. Bem. 1896. márc. 20. M. Kir. Operaház. (Bécsben az An der Wienben bem. 1896. okt. 29.; Berlinben is színre került.). »Moharózsa« opera 4 képben, előjátékkal. Szövegét írta Ruttkay Rothauser Miksa. (Ouida »Egy pár kis facipő« c. novellájából.). Ford. Cziglányi Béla. Bem. 1903. febr. 21. U. o. »Lavotta szerelme«. Berczik Árpád és Farkas Imre szövegére. Bem. 1906. nov. 17. U. o. »Karenin Anna«, opera 3 felv. 4 képben. Szövegét Tolsztoj regénye után írta Góth Sándor. Bem. 1923. nov. 10. U. o. Új betanulással: 1928. márc. 8. — Életét és működését egész könyvben írta meg Haraszti Emil dr. (1913.)

Hubay Kálmán, színműíró. Munkája: »Akácfavirág«, dalosjáték 3 felv. Mikszáth Kálmán »Az eladó birtok« c. novellájából. Társsz. Meskó Barna. Zen. szerz. Fráter Lóránd. Bem. 1926. szept. 11. Városi Színház. — 50-edszer: 1927. máj. 6.

Hubenay Ferenc, komikus, a Nemzeti Színház tagja, sz. 1802-ben, Csabrendeken (Zala m.), nemes földműves szülőktől, megh. 1860. febr. 11-én, Budapesten. Családja II. József császártól nemességet nyert. 1832-ben a Dunántúli színtársulatnál találjuk. 1837-ben a Nemzeti Színház tagja lett. Nem volt nagy művész, de eredeti komikai vénával bírt. Legjobb szerepe Vlad Marci a »Mátyás deák vagy a cinkotai nagy itce« c. bohózatban volt; továbbá Stucli (Két pisztoly), Szellemfi (Liliomfi) stb. 1860. év elején nyugdíjazni akarták, de ő visszatért a színpadra. — Első neje: Magda Lujza, színésznő, sz. 1818. júl. 31-én, Rozsnyón, megh. 1844. Pesten. Atyja nemes Magda József városi tanácsos, anyja nemes Sikur Eszter volt. 10 éves korában árvaságra jutott és így idősebb testvére, Teréz, a későbbi Farkas Józsefné, ismert magyar színésznő, vette őt gondviselés alá és már mint gyermekszereplő játszott Balla Károly és Pergő Celesztin, később Kilényi Dávid társulatánál, midőn pedig Komlóssy Ferenc Kassán volt, annak gondjaira bízták H-t, aki úgy a táncban, mint az énekben kiképeztette. Első föllépése 1835. máj. 7-én volt »Benjámin Lengyelországban« c. vj-ban, a szende Bianka szerepében. H. ekkor 17 éves volt és a siker fényesen jutalmazta pártfogóinak áldozatkészségét. 1836. ápr. 21-én Hubenay neje lett. 1837. aug. 22-én a Nemzeti Színházhoz szerződik, nemsokára azonban vidéki meghívást fogad el, de csakhamar újra visszatér a Nemzeti Színház kötelékébe, hol 1840. okt. 5-én, mint vendég fellép az »Örökké« c. Sardou-vígjáték Matilde szerepében. Okt. 7-én pedig Töpfer: »Falusi egyszerűség« Sárika szerepében már mint szerződött tag lépett fel. Utolsó fellépte 1844. júl. 26. volt Scribe: »Egy pohár víz« c. vígjátékában, Abigail szerepében. Halálát Vörösmarty is megénekelte, versének utolsó sorai:

»Eltüntél, elhangzottál, de mi hű
[szíveinkben,
Még sok időkön túl hallani, látni
[fogunk«.

A gyászbeszédet Szigligeti mondotta. — Második neje: Gabrieli Borbála, előbb Tóth István (L. o.) neje, ki férjétől elvált. Megh. 1882. dec. 11-én, 64 éves korában. H. öccse: János, a Nemzeti Színház karénekese, színipályára lépett 1838-ban. Megh. 1878. ápr. 15-én. Ennek neje: Lipcsey Klári, a Nemzeti Színház másodénekesnője, sz. 1828-ban, megh. 1889. jún. 20-án, Leányfalun. Mint a Nemzeti Színház vendége 1838. júl. 21-én fellépett a »Normá«-ban; majd 1840. nov. 19-én fellépett mint szerződtetett tag a »Móri vásár«-ban mint Rozália. Jobb szerepei: Fáni (Nőragadás az álarcosbálbul), Eszmeralda, Agatha (Bűvös vadász), Hertha (A korhely pajtások) stb. Feleky Miklós mondott felette búcsúbeszédet.

Hubenay Vilma, színésznő. (L.: Campilli Frigyesné.)

Huber Anna, színésznő. (L.: Gömöri Jenőné.)

Huber Ida, szopránénekesnő, sz. 1836-ban, megh. 1869. nov. 11-én, Debrecenben. Első színikisérlete 1859. febr. 15-én volt, a Nemzeti Színházban, az »Ördög Róbert« c. operában, mint Izabella hercegnő. »A színpadi szép, megnyerő külsővel bíró énekesnő hangja igen kellemes, tiszta s határozottan mezzosopran jellemű, közép- és mély hangja szépek« — írja első fellépéséről a »Pesti Napló«. 1863. aug. havában házasságra lépett Nagy István (L. o.) íróval. 1865. júl. havában az aacheni színházhoz szerződött. Főbb szerepei: Lalla Roukh, Eleonora (Troubadour), Lucia, Dinorah, Kasilda (Az ördög része), Camilla (Zampa), Alvajáró, Rosina (Szevillai borbély), stb.

Huber Juliska, színésznő, sz. 1874. okt. 26-án, Budapesten. Színpadra lépett 1899. okt. 3-án, Dobó Sándor színigazgatónál.

Huber Károly, zeneszerző, a Nemzeti Színház karnagya, sz. 1828. júl. 1-én, Varjason, (Torontál m.), megh. 1885. dec. 20-án, Budapesten. Atyja főtanító volt és fia csak Pesten tanult meg magyarul. A zene iránt már kora ifjúságában árult el élénk hajlamot és tíz éves korában szülei Aradra adták a zenedébe, Hendl János intézetébe. 16 éves korában nyilvánó-

san is fellépett. 1844-ben a Nemzeti Színház első hegedűse volt. 1851-ben Bécsbe ment az operához, magánhegedűsnek, majd egy év múlva újra Pestre jött a Nemzeti Színházhoz és a zenedében tanár lett. 1856-ban félévig Dopplerrel külföldi körútat tett. 1859-ben megírta a »Székely leány« c. vígdalművét, melynek címszerepét Hollósy Kornélia énekelte. (Bem. 1858. nov. 27-én, a Nemzeti Színházban.) 1863. dec. 3-án előadták Pesten »Víg cimborák« c. dalművét, nagy tetszés mellett. Pesten ő honosította meg Wagner zenéjét, így pld. a »Lohengrin«-t ő hozta színre 1866. dec. 1-én. 1871-ben báró Orczy intendánssal meghasonlott s emiatt nyugalomba vonult. 1875-ben ő írta Berczik Árpád »A király csókja« c. egyfelvonásos operettjének zenéjét. Szerzett ezenkívül egy »Udvari bál« c. vígoperát. »Ármányos borbély« c. operettje nem került színre. 1883—1885-ig a Zeneakadémián tanár, 1879—1885-ig az Orsz. Magyar Dalosszövetség karnagya volt. Érdemei elismeréséül 1882-ben a Ferenc József-rend lovagkeresztjét kapta. 1889. jún. 16-án leleplezték a sírkövét. — Fia: Hubay Jenő (L. o.), leánya: Hubai Aranka, színésznő. (Lásd: Ferenczi Zoltánné.)

Huber Lipót, theologiai tanár, Egerben, sz. 1861. okt. 24-én, Zomborban. Munkája: »Drámai költészet és színház a zsidóknál.« 1900.

Huber Lajos Ferdinánd, német író, sz. 1764. szept. 14-én, Párizsban, megh. 1804. dec. 24-én, Ulm-ban. Nálunk is bemutatott színműve: »Juliska, vagy: leányok, vegyetek példát!«, vj. 5 felv. Ford. Mérey Sándor. Bem. 1795. dec. 18-án, Pesten.

Huber Miksa, színházi karmester, sz. 1866. máj. 6-án, Bécsben, megh. 1926. jan. 14-én, Budapesten. Pályáját vidéken kezdte, 1886. okt. 1-én. Hosszú éven át ismert karmester és zeneszerző volt; számos idegen szerzeményt is az ő feldolgozása tett színpadképessé. A világháború utáni években a Royal Orfeumban működött. Neje: Fehér Erzsi, színésznő, sz. 1875. ápr. 2-án, Bőzödújfalun. Színpadra lépett 1897. ápr. havában, Szalkai Lajosnál.

Huber Sándorné (Bruckner Mici), karénekesnő, sz. 1891-ben, Wienerneustadtban.

Hubinszky István, színész-sugó. Munkája: »Színi emlény«. Megjelent Kolozsvárott, midőn Nyiry Györgynél működött. (Év nincs feltüntetve.)

Hudacsek Nelly, énekesnő, atyja: dr. Hudacsek József, fővárosi orvos. 1910. jún. 23-án, mint vendég fellépett a Király Színházban, a »Luxemburg grófja« Juliette szerepében. (A Városligeti Színkörben jelentős sikerei voltak.) 1912. júl. 11-én férjhez ment ifj. Szaczelláry Györgyhöz. 1913. szept. havában a Népoperához szerződött. Egy év múlva innen megvált.

Hudák Julia, énekes színésznőből lett táncosnő, sz. Nyiregyházán, hol atyja városi tiszti főügyész, megh. 1919. február havában. Rákosi Szidi színésziskoláját látogatta, azután a Király Színház tagja lett, hol egy évig működött, innen a milanói Scala-színházhoz szerződött, 1906-ban; másfélévi működése alatt énekelt Firenze, Róma, Montecarlo, Barcelona, madridi nagy opera közönsége előtt. Később járt Newyorkban, Philadelfiában, Chicagoban, Sanfranciskoban. 1910. januárban a barcelonai Theatro Liceo-ban lép fel. 1915-ben férjhez ment Jefrenow Jakovhoz, a moszkvai Művész-színház drámai színészéhez.

Hude Walter, angol énekművész, 1914. máj. 28-án mint vendég fellépett a M. Kir. Operaházban, az »Istenek alkonya« Siegfried szerepében.

Hudy Piroska, színésznő, sz. 1899. máj. 18-án, Szemlakon (Arad m.). Színpadra lépett 1923. dec. havában.

Hugó Károly, (Bernstein Hugó Károly), német-magyar francia drámaíró, sz. 1806. szept. 1-én, Pesten, megh. 1877. nov. 14-én, Milanoban. Sebészetet tanult és mint orvos szolgált 1830-ban, a lengyel forradalom idején a fölkelő seregben. Varsó eleste után besorozták az oroszok, majd Pestre és onnan Párizsba ment, csakha-

mar Németországban találjuk, ahol reformálni akarta a színpadot. Bécsben drámaírással foglalkozik. Öt drámája közül négyet kinyomatott, 1863-ban: »Brutus und Lukretia«, »Das Schauspiel der Welt«, »Der Stein der Weisen«, »Des Hauses Ehre.« Sok túlzás mellett sok fantázia és költői szín volt e drámákban, melyeket magyar színpadokon is elő akart adatni. Visszatérve Pestre, megtanult újra magyarul, megírta »Egy magyar király« c. drámáját, előadták a Nemzeti Színházban, 1846. jún. 2-án, melyet Egressy és Szigligeti öntöttek elfogadható formába. Ez, valamint »Brutus«-a kisebb sikert ért el. (Előadták 1847. márc. 15-én.) Új átdolgozásban Kolozsvárt 1890. febr. 22-én adták. Ez időben írta a »Báró és bankár« (L. o.) c. drámáját is, mely 1847. szeptember 27-én került színre, Falk Miksa átültetésével, 1859. dec. 19-én Berlinben »Kaufmann von Marseille« címmel került színre. 1847. nov. 20-án színre került a Nemzeti Színházban »Világ színpada« c. 4 felv. drámája.

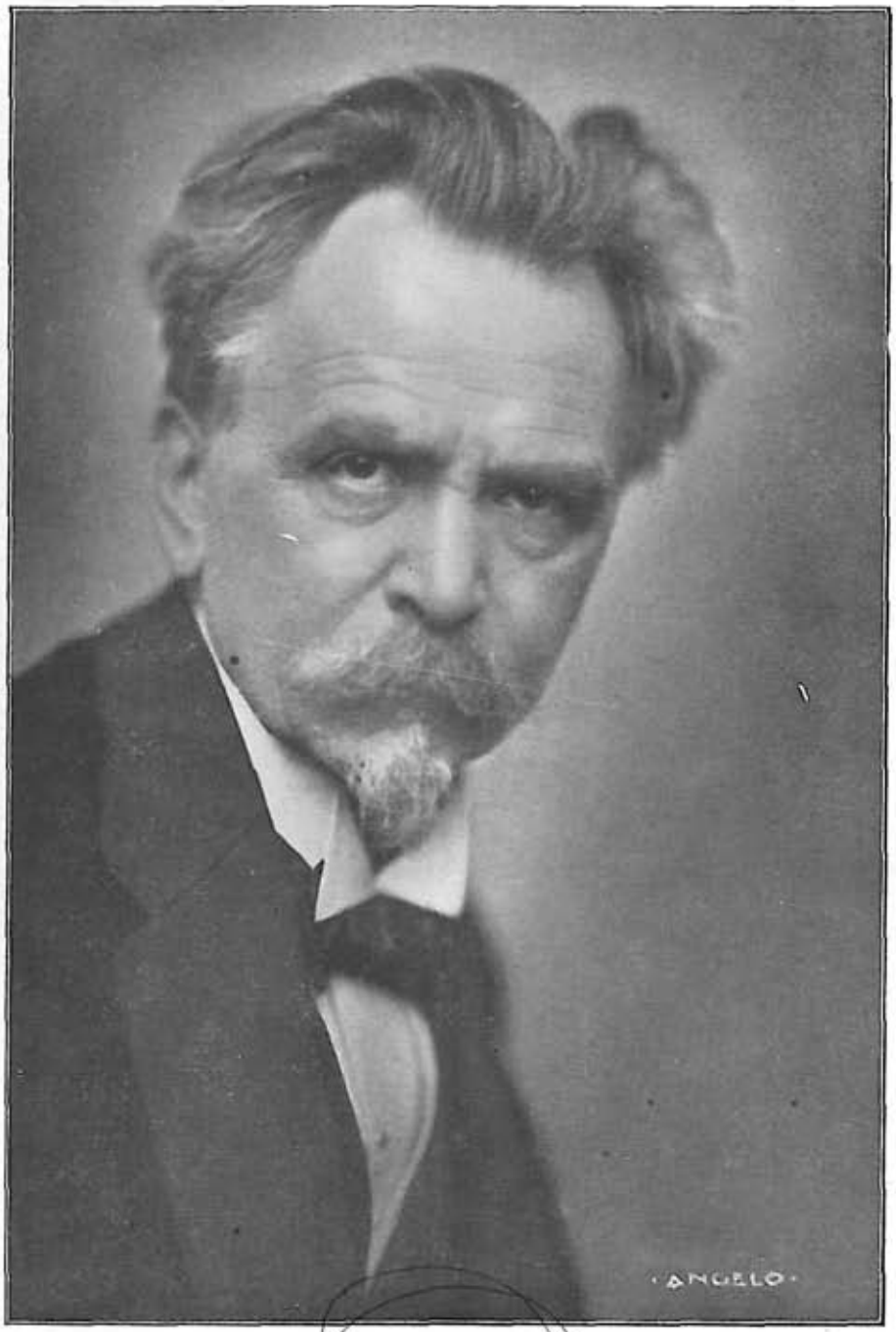
Rögeszméje lett, hogy ő a világ legnagyobb lángesze, aki hivatva van az emberiség szellemi életét tanaival átalakítani. (Hugosophia.) A civilizáció pápájának képzelte magát, bullákat és brévéket adott ki, barátait lovagokká ütötte, ellenségeit anatémával sújtotta. Felhagyott egyenes járásával s görnyedezve bolyongott az utcákon, hogy bele ne üsse fejét az »ég csillagos gerendáiba.« Berlinben görög kosztümben föllépett és elszavalta darabjait a maguk egészében, — mire kinevették. Ő fedezte fel a cantomimikát: énekelve egész shakespeare-i darabokat adott elő egymaga. Zord téli időben a szabad természet vad viharában versenyt kiabált a vésszel, mint Lear a sivatagban, mígnem teljesen feldúlva, Olaszországban telepszik meg, ahol éppen, mikor színpadra készült lépni, hirtelen meghalt. Egyéb színművei: »Die grosse Fibel.« Bécs, 1844.; »Fibe der Ehre«, dr. 4 felv. »Calderon, oder Liebe aus Verehrung«, dr. költemény. Bem. 1863. aug. 24. Pesti német színház. »Bölcseség köve«, dr. 4 felv. »Das Ehewehe«, szmű. Életét megírta Ágai Adolf: »Fővárosi Lapok« 1877. 265., 273., 275. számában; továbbá: Kőrös Endre önálló műben, majd Móczár József: »H. élete és színművei« címmel; Ádám György: »H. élete és művei« cím alatt, Budapest, 1906.

Hugó Lajos, színész, sz. 1895. dec. 15-én, Budapesten. Színpadra lépett 1921-ben, vidéken.

Hugo (ügó) **Victor,** fr. színműíró, sz. 1802. febr. 26-án, Besançon-ban, megh. 1885. máj. 22-én, Párizsban. Nálunk a Nemzeti Színházban számos színműve került színre. Ilyenek: »Borgia Lucretia«. Ford. Szász Károly. Előbb Budán, 1835. szept. 19-én, azután a Nemzeti Színházban 1837. okt. 26-án mutatták be. »Angelo«, bem. Csathó Pál fordításában, Budán, 1837. aug. 30-án, majd újra nov. 16-án. Endrődy Sándor fordításában 1871-ben adták. »A Notre-Dame harangozója«, dr. 6 képben. Ford. Fáncsy Lajos. Bem. Debrecenben, 1837. febr. 25-én, utána Budán, márc. 7-én, a Nemzeti Színház műsorába iktatta júl. 18-án. »Hernani«. (L. o.) »Ruy Blas«, dr. 5 felv. Ford. Nagy Ignác. Bem. 1845. dec. 29. Nemzeti Színház.

Hugonai (Huckstedt) **Irén,** színésznő, sz. 1877. júl. 26-án, Nagykanizsán. Színpadra lépett 1897. április havában. Nyugdíjba vonult 1907. ápr. 2-án.

Hugenották. Opera 5 felv. Szöv. írta Scribe. Ford. Nádaskay Lajos. Zen. szerz. Meyerbeer. Első előadása Párizsban 1836. febr. 29. Nálunk 1852. nov. 6-án a Nemzeti Színházban volt. Szereplők: Valois Margit: Kaiser-Ernstné; Valentine: Hasselt-Barthné; Urbain: Gino Lujza; Udvarhölgy: Pajor Anna; Raoul: Young Frigyes; Marcel: Kőszegi Alajos; Saint-Bois: Benza Károly. A Nemzeti Színházban 124-szer adták. 1884. október 28-án volt a premierje a következő főszereplőkkel: Valois Margit királyné: Maleczkyné; Valentine: Turolla Emma; Urbain: apród: Stoll Gizella; De Nangis Raoul: Perotti Gyula; Marcel, fegyvernök: Kőszeghy Károly; St. Bois: Ódry Lehel; De Nevers: Bignio Lajos. Későbbi fényes szereposztása: Valentine: Vasquez Italia; Nevers gróf: Takáts Mihály; Valois Margit: Blätterbauer Gizella; Raoul: Larizza; Marcel: Ney Dávid; Ábrányiné W. Margit apród.



Hubay Jenő



Heltai Nándor (1864)



Hosszu Zoltán dr.



Hubay Gusztávné



Huber Ida



Halmai Vilmos



Huber Mihály



Hudacsek Nelli



Hunfi Imre



Hunyadi Margit



Huszár Károly



Hüvös Iván botfai



Hüvös Kornél botfai

200-adszor: 1897. szept. 11-én adták. Felújították 1922. máj. 24-én, stb. — A Népopera bemutatta 1913. máj. 17-én: Raoul: Slezák: Leo (Bécsből), Valentine: Rozovska Szonja (vendég), Királynő: Adler Adelina; Apród: Sebők Ilona; Marcel: Bihar Sándor.

Human Alexa, énekesnő, sz. 1852. ápr. 11-én, Szentpétervárott. Budapesten a konzervatóriumban tanult énekelni, majd 1869-ben a Nemzeti Színház tagja lett. 1876-ban Amerikában vendégszerepelt, ahol Blum Albin énekes neje lett. Később többször vendégszerepelt nálunk.

Human Eliz, énekesnő, sz. 1855. jan. 27-én, Szentpétervárott, megh. 1920. aug. 11-én, Budapesten. Budapesten Bocolininél és Bécsben Marchesi asszonynál tanult énekelni. 1875—6-ban a kolozsvári színház tagja volt, mint első koloraturénekesnő. 1880-ban fellépett a Nemzeti Színházban, 1881-ben Szigeti Imre (L. o.) neje lett. majd Olaszországban vendégszerepelt. Két év múlva a Nemzeti Színházhoz szerződtették. 1884-ben a M. Kir. Operánál működött. 1888-ban visszavonult a színpadtól.

Human Olga, koloraturénekesnő, sz. 1848. aug. 7-én, Szentpétervárott, megh. 1870. ápr. 11-én. Már gyermekkorában jelentkezett zenei tehetsége, 6 éves korában megtanult zongorázni és már 8 éves korában nyilvánosan játszott. A kis csodagyermeket csakhamar megkedvelték, úgy, hogy 10 éves korában egész Pétervárott elterjedt a hírneve és Sándor cár is érdeklődést tanusított iránta. Ezután énekelni is megtanult és ebbeli tudása felülmúlta zongorázó tehetségét, mire 13 éves korában atyjával bejárta Oroszországot, Kinát, Németországot, majd 3 év múlva Magyarországba kerültek; előbb Aradon énekelt egy hangverseny keretében, teljes sikerrel. Pesten elvégezve a Zeneakadémiát, a Nemzeti Színház 1867-ben tagjául szerződtette. De nem maradt sokáig a színpad szolgálatában. Hűlés következtében beteg lett és tüdőbajban elhunyt. Az »Észak csillaga«, »Ördög Róbert«, »Szevillai borbély«, »Lucia« operákban kiváló sikerei voltak.

Humay (Huber) **József,** színész, megh. 1879. jan. 17-én, Királymezőn, Máramaros m.). (Lásd: »Ellenőr«, 1879. jan. 25. Esti kiadás.)

Hummel Nep. János, zeneszerző, sz. 1778. nov. 14-én, Pozsonyban, megh. 1837. okt. 17-én, Weimarban. 1804-ben Esterházy herceg zenekarának élén Haydn utóda lett. 1816-ban Stuttgartban, 1820-ban Weimarban volt karmester. Remek zongoraművész volt s ő írta az első tüzetes zongoraiskolát; Liszt Ferenc, mint kis fiú, nála akart tovább tanulni, de a túlságosan magas tandíjat nem tudta volna megfizetni. H. 9 operája közül nálunk egyet sem adtak.

Humperdinck Engelbert, német zeneszerző, sz. 1854-ben, megh. 1921. szept. 26-án, Neu-Strelitz-ben. Világhírét a »Jancsi és Juliska« című meseoperával alapította meg, amelynek szövegét a nővére, Wette Adelheid, írta számára. Nálunk bem. 1895. febr. 7. 50-edszer: 1897-ben játszották. Az 1893-ban Weimarban bemutatott bájos opera azóta állandóan szerepel a világ minden operaszínpadán. Humperdinck e művében rendkívül ötletesen és fínoman használ fel régi, ismert vesztfáliai gyermekdalokat és úgyszólván iskolapéldáját nyujtotta annak, hogyan lehet a népi elemeket a komoly operai partiturában felhasználni. Kevésbé sikerült műve a »Königskinder« c. meseopera, amelyet »Királyfiú, királyleány« címmel 1912. dec. 8-án a mi Operaházunk is bemutatott. Több más, nem állandó sikerű opera- és zongoraművek mellett Humperdinck kisérőzenét írt Aristophanes »Lysikotrala«-jához, néhány Shakespeare drámához és Maeterlinck: »A kék madár« c. mesedarabjához. Két évvel a »Jancsi és Juliska« magyar bemutatója után, 1897-ben Budapesten is járt Humperdinck s akkor maga vezényelte népszerű művének egyik előadását.

Hunfi Imre, (Hunwald), színész, sz. 1857. okt. 20-án, Budafokon, megh. 1911. nov. 3-án, Pécsett. 1873. márc. 2-án kardalos lett a pesti gyapjú-uccai német színházban; 1874-ben a berlini Kroll-színházhoz, egy év mulva újra a pesti német színházhoz szerződött, ahol 1875. május

15-éig működött; ezután Budára ment Temesváry Lajos társulatához, majd midőn 1875. október havában megnyílt a Népszínház, itt talált alkalmazást, ahol 1878. szeptember 30-ig működött. Eközben bevonult katonának, majd 1881-ben Miklóssy Gyulához szerződött, 1882. március havában id. Károlyi Lajos az igazgatója, majd Budára hívták meg, Bogyó Alajoshoz; többi igazgatói: Mándoky Béla (1883), Jakab Lajos (1885.), Aradi Gerő (1887.), Makó Lajos (1890), továbbá: Rakodczay Pál, Komjáthy János, Pesti Ihász Lajos, Krecsányi Ignác, Csóka Sándor, Somogyi Károly, Megyeri Dezső, Polgár Károly, Szilágyi Dezső, Andorffy Péter és Kövessy Albert, kihez 1907. őszén szerződött, a pécsi társulatához. 1909. március 24-én megülte 35 éves színészi jubileumát. 1910. január 1-én nyugalomba vonult és Pécsett énekiskolát nyitott és a zsidótemplom karvezetője lett. — Neje: Radó Berta, kivel 1887. nov. 6-án lépett házasságra, Pécsett.

Hunyadi Ella, színésznő, sz. 1863-ban, Budapesten, megh. 1913. dec. 9-én, Budapesten, az angyalföldi tébolydában. Színpadra lépett 1881-ben, Gáspár Jenő színigazgatónál. Nyugdíjba vonult 1908. dec. 22-én.

Hunyadi Emil, színész, sz. 1873. szept. 3-án, Budapesten. A Színészegyesület tagja lett 1912. január havában. Mint varieté-komikus a fővárosi közönség kedvence volt.

Hunyadi Iván, 1865. jan. havában a Nemzeti Színház részére 500 forintot hagyományozott.

Hunyadi János, színész, sz. 1894. júl. 26-án, Pécsett. Színpadra lépett 1923. máj. havában.

Hunyadi László, szomorújáték, német nyelven — az 1850-es években — írta Klauszek Katalin. Előbb Prágában, majd 1859. karácsony másodnapján a pesti német színházban került színre. Jóakarattal, de kevés történeti hűséggel megírt, gyönge alkotás. Pozsonyban is adták; Sopronban a rendőrség betiltotta.

Hunyadi László. Opera 4 szakaszban. Szövegét írta Egressy Béni. Zen. szerz. Erkel Ferenc. Első előadása 1844. jan. 27-én volt a Nemzeti Színházban, Erkel Ferenc jutalomjátékára. Szereposztása: V. László király: Havi Mihály; Czilley: Füredi Mihály; Hunyadi László: Petz, m. v.; Mátyás: Éder Lujza; Rozgonyi: Egressy Béni; Gara: Udvarhelyi Miklós; Gara Mária: Molnár Leopoldine; Szilágyi Erzsébet: Schódelné, aki bravuros alakításával a legnevezetesebb attrakciója volt a szabadságharc előtt a »Hunyadi László« előadásainak. A szabadságharc után, az ötvenes években egy francia énekesnő vendégszerepelt a Nemzeti Színházban: De La Grange Anna, aki betanulta magyar szöveggel Erzsébet szerepét, mire Erkel Ferenc hálából megírta számára az azóta »La Grange-áriá«-nak nevezett pompás koloraturás áriát, amely azután teljesen összenőtt ezzel a szereppel és szerves része lett az Erkel-operának. Az ötvenes évek végén egyik rajongó lelkű vendégénekesnője volt a Nemzeti Színháznak a lengyel Lesnievszka Lujza, aki szintén magyar szöveggel énekelte Szilágyi Erzsébet szerepét, majd a hatvanas években az olasz Carina Anna, aki szintén megtanult magyarul. Szilágyi Erzsébet szerepét a nyolcvanas években még két híres énekesnő vitte diadalra. Az egyik a ma is gyakran emlegetett Wilt Mária volt, aki Bécsben és Odesszában is nagy sikert aratott a La Grange-áriával, a másik Szilágyi Arabella, ki Erzsébet szerepében az Angelo Neumann által Prágában rendezett »Hunyadi László«-előadásokban is feltünést keltett. (L. lentebb.). A kiváló magyar dalmű 1856. szept. 6-ikán érte meg a századik előadást; az első előadás huszonötödik évfordulóját 1869. jan. hó 30-án ünnepelték diszelőadással; a kétszázadik előadást 1874. febr. 20-án ugyancsak diszelőadással, a bemutató előadás ötvenedik évfordulóját 1894. jan. 27-én, ugyanakkor volt a dalmű 270-ik előadása; a 300-ik előadást 1898. szept. 30-án. A Nemzeti Színházban 233-szor adták, a napi bevételei a bérleti kvótán felül összesen 158.688 frt 18 kr-t tettek ki, a bevételi átlag 681 frt, míg az operaházi bevételek átlaga eddig 1600 koronára tehető. 1852 dec. 4-én Erkel Ferenc javára a következő új

szereposztással adták: László: Ressler; Hunyadi László: Mazzi; Mária: Leiter Paula (kinek ez volt első színpadi kísérlete); Erzsébet: Hassel-Barth asszony. Érdekes volt az 1873. okt. 21-iki előadás is, ekkor Máriát Hauck Minnie énekelte, Erzsébetet Benza Ida, Lászlót Steger, Hunyadi Lászlót Ellinger, Garát Maleczky. A M. Kir. Operaházban először adták 1885. febr. 19-én; ekkor Lászlót Pauli énekelte, Cilleit Kőszeghy, Hunyadi Lászlót Perotti, Mátyást Stoll Gizella, Rozgonyit Tallián, Garát Ney Dávid, Máriát Maleczkyné, Erzsébetet Wiltné. Ha végigtekintünk az egyes szereplőkön, úgy a következő neveken akad meg szemünk: a nevezetesebb Erzsébetek voltak még a következő művésznők: Bianchi Bianca, Györgyné Zsófia, Krammer Teréz, Ney Hermin, Sebők Sári, Záborszky Ilona, Németh Mária, legújabban Bodó Erzsi; nevezetesebb Gara Máriák: Hollósy Kornélia, Desirée Artót asszony, Pauliné, Hauck Minnie, Nádayné, Maleczkyné, Bianchi Bianca, Ábrányiné, Sz. Bárdossy Ilona, Blätterbauer Gizella, Szoyer Ilona, Sándor Erzsi; a legjobb Hunyadi Lászlók: Petz, Farkas Károly, Ellinger, Stéger, Jekelfalusy, Pauli, Perotti, Hajós Zsigmond, Broulik és Arányi Dezső voltak; végül Gara szerepében Füredi, Benza, Odry és Ney Dávid jeleskedtek. Díszelőadásban adták: 1848. ápr. 28-án az erdélyi Unió ünnepén; 1888. nov. 16-án, Erkel Ferenc 50 éves karmesteri jubileumán; 1918. novemberében, a népköztársaság születésnapján. A M. Kir. Operaházban a 100-ik előadásakor így festett a színlap: Király: Anthes; Czilley: Erdős Richárd; Hunyadi László: Arányi; Mátyás: Payer; Gara: Várady Sándor; Mária: Szoyer Ilonka; Erzsébet: Krammer Teréz; Rozgonyi: Mihályi. Felújították 1916. márc. 30-án, majd 1928. febr. 15-én. Ekkor Németh Mária, a bécsi állami operaház művésznője énekelte Erzsébet partiját. A többi szereplők ezek voltak: Hunyadi László: dr. Székelyhidy Ferenc; Gara Mária: Sándor Erzsi; Czilley Ulrik: Venczell Béla; Gara, nádor: Palló Imre. A többi szereplő: Tóth Erzsi, Sándor Mária, Rösler Endre és Palotai Árpád.

Bukarestben a Havi Mihály-féle (L. o.) expedicióval 1860. jún. 5-én adták elő, — »még soha nem tapasztalt lelkesedés mellett«. — (Budapesti Hírlap, 1860. jún. 7. és 17.). Bécsben 1864-ben adták Suppé dirigálása mellett és Wiltné (L. o.) 1883. ápr. 26-án a Concordia hangversenyén, amikor a nagyáriával nagy dicsőséget aratott. Prágában a német színházban 1895. október 27-én mutatták be az operát, nagy siker mellett, Erkel Elek dirigálásával, Erzsébetet Szilágyi Arabella énekelte mint vendég.

Hunyady József, (kéthelyi), színész, baritonénekes, sz. 1860-ban, Béltelken (Szabolcs m.), megh. 1914. febr. 27-én, Nagyváradon. Atyja szolgabíró volt. 1878-ban lépett a színipályára, Mándoky Bélánál. 1887. jún. havától a Népszínház tagja lett, majd Pozsony, Arad, Kolozsvár színpadjai hozzák meg számára a dicsőséget. 1907-ben Nagyváradra hívták meg, ahol sok elismeréssel halmozták el. 1908. febr. 19-én Aradon a »Rang és móda«-ban megüli 30 éves művészi pályafutását. 25 éven át buzgó tanácsosa volt az Orsz. Színészegyesületnek. — Neje: Kőrössy Juci, színésznő, sz. 1876-ban, Szegeden; színipályára lépett 1892. szept. 9-én. Házasságuk Nagyváradon, 1894. máj. havában volt.

Hunyady Margit, (kéthelyi), színésznő, sz. 1854-ben, Kisvarsányban (Szabolcs m.), megh. 1906. aug. 25-én, Budapesten. Atyja H. Sámuel járási főszolgabíró volt, anyja Balásházy Katalin. 1871. júl 10-én lépett színpadra, Szathmáry Károly társulatánál. 1880-ban Mándoky Bélánál működik, Aradon. 1883—4. esztendőben Nagy Vincénél, 1885-ben Gerőffynél, 1886—87-ben Krecsányi Ignácnál, 1889—91-ben Kolozsvárt. Közben 1880. ápr. 14-én, mint vendég fellépett a Nemzeti Színházban, a »Fény árnyai«-ban, Charlotte szerepében. 1896. márc. havában elbúcsúzik a kolozsvári közönségtől »Fedora« címszerepében, Budapestre a megnyíló Vígszínházhoz szerződtették. Erő, szenvedély, tűz s amellett ízlés és nagy műveltség nyilatkozott meg játékában. Nagy műveltsége tette játékát öntudatossá s társadalmi modorát a legkedvesebbé. Egy ideig Szathmáry Árpád felesége volt. Irodalmi téren is működött. Számos tárcát írt. Eredeti szín-

műve: »Régi világ«, szmű 3 felv. Bem. 1902. febr. 12. Vígszínház. Fordítása: »Sappho«, szmű 5 felv. Írta Daudet Alphonse és Belot Adolphe. Bem. 1893. márc. 25. Kolozsvárott. Sírjánál Faludi Miklós és Kazaliczky Antal búcsúztatták. Sírkőfelírata: »Minden bánatnak van oltogató könnye«. (A »Szigetvári vértanuk«-ból. Anna monológja).

Hunyady Sámuel, erdélyi színész, mint ilyen 1794—95-ben a kolozsvári társulat tagja volt, Kócsi igazgatása alatt. Fizetése 30 frt volt. A további évekből nem találunk róla adatot.

Hunyady Sándor, szerkesztő. (Bródy Sándor és Hunyady Margit fia). Színműve: »Júliusi éjszaka«, vj. 3 felv. Bem. 1929. dec. 31-én, a Vígszínházban, éjjeli előadásban.

Hunyadyné (Hujmann) **Vilma,** színésznő lett 1853. máj. 6.

Husvéti játékok. (Lásd: Passiójátékok.)

Huszár Ilona, színésznő, sz. 1898. dec. 16-án, Budapesten. Színpadra lépett 1923.

Huszár Ilonka, színésznő, sz. 1904. dec. 4-én, Budapesten. Színpadra lépett 1921. dec. 1-én.

Huszár Imre, nagybaráthi, író, műfordító, sz. 1838. nov. 2-án, Tatán, megh. 1916. febr. 11-én, Bécsben. A budapesti egyetemen jogot végzett. Németből, franciából, angolból, olaszból és oroszból számos színművet fordított a Nemzeti Színház számára. Országgyűlési képviselő, majd több éven át volt a Pesti Hirlap főmunkatársa. Párizsban és Bécsben mint a budapesti lapok levelezője működött. Színműfordításai: »Ifj. Fromont és idősb. Risler», dráma 5 felv. Írta Daudet Alphonse. Bem. 1877. márc. 2. Nemzeti Színház. »A hálátlan kor«, vj. 3 felv. Írta Pailleron. Bem. 1879. jún. 8. Nemzeti Színház. »A király mondta«, vígopera. Zen. szerz. Delibes Leo. Bem. 1898. okt. 15. M. Kir. Opera. »Egérke« regényes vj. 4 felv. Írta Ryley Madeleine Lucettes. Bem. 1907. szept. 20. Nemzeti Színház. »A vetélytárs«, szmű 4 felv. Írta Henry Kistenmaeckers és Eugène Delard. Bem. 1907. dec. 21. U. o. »A tűzhely«, szmű 3 felv. Írták Mirbeau és Natanson. Bem. 1909. márc. 19. U. o. »Suzette«, szmű 3 felv. Írta Eugèn Brieux. Bem. 1911. szept. 8. U. o.

Huszár Irén, színésznő, sz. 1893-ban, Budapesten. Színpadra lépett 1908-ban. (Visszavonult.)

Huszár Kálmán, belügymin. osztálytan. kormánybiztosa volt a M. Kir. Operának 1897. nov. 25-től 1898. aug. 26-ig.

Huszár Károly, moziszínész, sz. 1884. szept. 3-án, Budapesten. Előbb biztosítási hivatalnok volt, azután elvégezte az Orsz. Színészegyesület színészképző iskoláját és 1905. ápr. havában lépett a színipályára, Feld Mátyásnál, a Vígszínpadon, majd Vidor Pál igazgatása alatt a Népszínház tagja lett. Ezután (1910-től) Nagy Endre a Modern Színpad Kabaréhoz szerződtette; 1910. márc. havától a Király- és Magyar Színház tagja lett. Itt hat évig működött. Kövérsége miatt elnevezték Pufi-nak (pufók) és ezen a néven (Puffy) 1919-ben külföldön filmszínész lett. 1923. okt. havától Amerikában működik. 1928. ápr. havában mint vendég hosszabb időn át az Andrássy-úti Színházban lépett fel, Harsányi Zsolt: »Szövetségesek« c. tréfájában. Főbb szerepei: Hájas Muki (Piros bugyelláris), Szepi (Szövetségesek), Petrusin (Az élő halott), Bigredon (Kis kávéház), Weiss Manó (Apja fia), A kenyér (Kék madár), Dick (Kis lord) stb.

Huszár Károly, színész, sz. 1886. nov. 19-én, Dombovárott. Színpadra lépett 1910. aug.

Huszár Vilmos, író, sz. 1872. nov. 15-én, Munkácson. A gimnázium negyedik osztályából szegénysége miatt kilépett, nyomdászinas, majd szedő és korrektor lett. Ezalatt magánúton elvégezte a középiskola négy felső osztályát és idővel doktorátust is szerzett. Tanár és 1897-ben a »Nemzet« színikritikusa lett. Magasra

ívelt, érdekes pályáját »Életem« regénye c. könyvben írta meg (1929.). Több színdarabot fordított franciából és spanyolból. (Echegaraytól). Eredeti színműve: »Ideál nélkül«, társadalmi szmű 3 felv. Bem. 1898. Nemzeti Színház.

Huszarek Lotti, kardalosnő, sz. 1904-ben, Berlinben.

Huszarek Paula Eleonóra, színésznő, sz. 1864-ben, Pesten, megh. 1928-ban, Bécsben. Korai gyermekéveiben került a Nemzeti Szín ház balettiskolájába, ahol teljes kiképeztetést nyert. Szépsége és tehetségének sokoldalúsága feltünt, Jászai Mari is kitüntette figyelmével s míg ő egyrészt kisebb beszélőszerepeket kapott, másrészt ügyes rajzoló létét Campilli balettmester jelmezrajzok készítésére használta fel. Hangja is szép reményekre jogosított, Pauli Richárd, utóbb Káldy Gyula foglalkoztak képzésével; eredménye is volt: táncosnő létére a M. Kir. Operaházban epizódszerepeket énekelt. H. P. azonban magántáncosnő akart lenni s miután ez itthon nem sikerült, Boroszlóba szerződött, majd Hamburgba. 1892-ben a bécsi zenei és színművészeti kiállítás nagy látványosságában mint a »Donaunixe« (a Duna tündére) címszereplője feltünést keltett nemcsak szépségével s kellemével, hanem ábrázolóművészetével is; bécsi színházak vetekedtek érte, de ő Hamburgba tért vissza, ahol társalgási színésznő (Salondame) lett. Aránylag korán vonult vissza a színpadtól.

Huszka Jenő dr. (pusztaferencszállási) miniszteri tanácsos, zeneszerző, sz. 1875. ápr. 24-én, Szegeden. Középiskolai tanulmányai után a jogot a budapesti egyetemen végezte. 1897-ben lépett a közoktatásügyi minisztérium szolgálatába. Színpadi művei: »Tilos a bemenet«, énekes boh. 1899. Magyar Színház. »Bobherceg«, operett 3 felv. Bakonyi Károly és Martos Ferenc szövegére. Bem. 1902. dec. 20. Népszínház. (Színre került még Bécs, Olaszország, Amerika színpadjain.) »Aranyvirág«, operett 3 felv. Martos Ferenc szövegére. (Ezzel nyitották meg a Király Színházat 1903. nov. 6-án.) »Gül Baba«, operett 3 felv. Martos Ferenc szövegére. Bem. 1905. dec. 9. Király Színház. »Tündérszerelem«, operett. Bem. 1907. december 20. Népszínház—Vígopera. »Rébusz báró«, operett, Herczeg Ferenc szövegére. Bem. 1909. november 20. Király Színház. »Nemtudomka«, operett 3 felv. Bakonyi Károly szövegére és Harsányi Zsolt verseire. Bem. 1914. jan. 14. Király Színház. »Lily bárónő«, operett 3 felv. Martos Ferenc szövegére. Bem. 1919. márc. 7. Városi Színház, majd 1922. szept. 8. Blaha Lujza Színház. (U. i. 50. előadás 1922. okt. 27.). »Hajtóvadászat«, operett 3 felv. Martos Ferenc szövegére. Bem. 1926. okt. 22. Városi Színház. H. operettjei közül különösen a »Bob herceg«, az »Aranyvirág« és a »Gül Baba« azok, amelyek nevét az operettzene terén nemcsak magyar, hanem külföldi vonatkozásban is a legelsők közé sorozták és így ő is azok közé tartozik, akik a magyar zenének a külföldön teret hódítottak.

Huszka Nelli, színésznő. Atyja H. Lajos főpénztáros. Iskolái elvégzése után a Nemzeti Zenede növendéke lett. 1921. júl. 6-án mint vendég bemutatkozott a Budai Színkörben, a »Kaméliás hölgy«-ben. Két évig pesti színésznő volt, azután Párizsba ment, ahol Sarah Bernhardt tanitványa lett és mint ilyen elszerződött a Porte-Saint-Martin színházhoz és mint drámai színésznő aratta sikereit. A párizsi színházhoz kötött szerződésén kivül Franciaország minden nagyobb városában adott koncerteket és ismertté tette nevét. Majd hazajött és visszavonult a pályától. Megh. 1927. nov. 23-án.

Huszti (Esler) Márton, , színész, sz. 1865-ben, Huszton (Máramaros m.), megh. 1917. okt. 20-án, Breznóbányán. Színpadra lépett 1892. szept. 9-én.

Huszti Ibolya, színésznő, sz. 1894. márc. 27-én, Sepsiszentgyörgyön. Színpadra lépett 1917. júl. 17-én.

Huszthy Róbert, énekes-színész, sz. 1899. dec. 13-án, Budapesten. Tanulmányai után hivatalnok lett. A világháború alatt 20 hónapig harctéri szolgálatot teljesített. 1923-ban lépett a színipályára, Mariházy Miklós mohácsi színtársulatá-

nál. Későbbi igazgatói: Halmy Jenő, Csáky Antal, Szabó Ferenc. Mint énekesbonviván sok szerepet játszott sikerrel. Vidéki lapokban több verse jelent meg.

Huszti Rózsi, színésznő, sz. 1886. szept. 17-én, Huszton (Máramaros m.). Színpadra lépett 1910. jún. havában.

Huszti színészet. Husztra (Máramaros m.) 1871. jan. havában Miklóssy Gyula színtársulatának egy része Máramarossziget ről rövid szezonra átrándult és jól fogadták. 1883. aug. havában Károlyi Lajos társulata járt itt, 1884. ápr. havában Polgár Gyula, 1886-ban Bánfalvi Béla igazgatókat találjuk itt.

Huzella Irén, színésznő, 1910—11-ben Debrecenben működött, közben a Vígszínház tagja is volt. 1912. őszén a délvidéki színtársulathoz szerződött.

Huzni a darabot. Színházi kifejezés, mely alatt az értendő, hogy ha a színen folyó cselekmény alatt bármely közbejött ok miatt késés áll be, a szereplők addig rögtönöznek, azaz nyujtják a szöveget, amíg a késedelmező színész előkerül. Húzni a jelenetet is szokás, különösen vidéken. (Példa erre a »Nebántsvirág« c. operettben a II. felv. 8. jelenetében, ha a címszereplő nem tud idejére átöltözni.)

Huzópróba. A nyilvános főpróbán előfordul, hogy valamely darab hosszadalmasnak igérkezik. Ilyen esetben az előadás napján, vagy másnapján is az észlelt javítandó helyeket a rendező a színészekkel elhagyásra javasolja, amit azután bejegyeznek a szerepekbe és a sugókönyvbe. Az ilyen korrigálást ceruzával kitörlik, kihúzzák a szövegben, ezért hívják húzópróbának. (V. ö. Javítópróba.)

Hülverding, német színigazgató. 1780-tól—81-ig egész Magyarországot bejárja színtársulatával. 1780-ban Nagyszebenben és Temesvárott, 1781-ben Kassán volt. Pesten daljátékot is bemutatott.

Hüni Mihacsek Felicia, magyar származású énekesnő, sz. Pécsett. Győrben nevelkedett, majd Svájcba került, hol férjhez ment. 1918. óta a bécsi opera tagja. Budapesten 1922-ben énekelt először, a »Faust«-ban, újra 1923. október 8-án látogatott el hozzánk.

Hűség próbája. Vígjáték 1 felv. Írta Kisfaludy Károly. Első előadása: 1834. jan. 13. Budán. Szereplők: Vidor: Bartha János; Mátyás király: Tóth József: Endre: Telepy Károly; Márta: Pálfyné.

Hűvös Iván (botfai), zeneszerző, sz. 1877-ben, Budapesten. Tanulmányai befejezte után hosszabb időt töltött külföldön, hazatérte után a budapesti Józsefváros társadalmi életében kiváló szerepet vitt. Munkái: »Új földesúr«, operett 3 felv. Szövegét írta Incze Henrik dr. Bem. 1902. márc. 22. Népszínház. »A régi szerető«, ered. népsz. 3 felv. Írta Géczy István. Bem. 1902. máj. 16. U. o. (Zenéjét ő írta.) »Katinka grófnő«, operett 3 felv. Szövegét írta Faragó Jenő. Bem. 1904. jan. 29. Népszínház. »A két Hippolit«, operett 3 felv. Szövegszerző Földes Imre. Bem. 1905. jan. 13. U. o. »Csodaváza«, ballet, Bem. 1908. máj. 9. M. Kir. Operaház, 1913-ban Milanóban a »Scala«-ban »Siama« címmel került színre. »Havasi gyopár«, fantasztikus ballet 2 felv., 3 képben. Írta Guerra Miklós. Bem. 1911. márc. 4. M. Kir. Operaház. Körülbelül 150 dalt szerzett fenti szerzeményein kivül.

Hűvös Kornél dr. (botfai), színműíró, sz. 1875-ben, Budapesten, megh. 1905. okt. 22-én, Meránban. Jogi tanulmányai befejezte után az irodalomnak szentelte tehetségét. Színművei: »A gyermek«, életkép 1 felv. Bem. 1905. ápr. 14. Nemzeti Színház. »Ifj. Bartha Tamás«, társadalmi szmű 3 felv. Bem. 1908. máj. 22. U. o. Sok novellát és elbeszélést is írt.

Hűvös közönség. Ha a színész kevés sikert ér el, annak oka jórészt az a körülmény, hogy nem tudott kellő hangulatot teremteni, tehát hidegen, hűvösen fogadják. A hűvös közönség ellentéte a nevetős, amely előtt természetesen könnyebb érvényesülni. (V. ö. Nevetős közönség.)

Hybl Ferenc, német színész és sugó a budai és pesti színháznál. Írt több szín-

házi almanachot »Ofner und Pesther Theater Taschenbuch« c. alatt. (Megjelent 1814., 1824., 1825. és 1827-ben.)

Hymnus. E cím alatt írta nagy költőnk, Kölcsey Ferenc a nemzet imádságát 1823. január 22-én. Bartay Endre, jeles zenész s a Nemzeti Színház igazgatója, megérezte a magasröptű költemény hivatását és megzenésítésére titkos pályázatot hirdetett az 1843. év vége felé. A bíráló-bizottság szinte egyhangúan Erkel Ferenc művét emelte a többi 12 fölé; a közönség elé vitte ezzel még Egressy Béni (a »Szózat« pályadíjnyertes zeneszerzője), Travnyik János (akkor divatos zeneszerző), Seyler Károly (akkor fiatal karmester Esztergomban, később a székesegyház hírneves zeneszerző karnagya) s még két letűnt szerző versenyművét: 1844. július 2-án; a közönség, nagy lelkesedéssel, Erkelt ünnepelte legzajosabban.

I

Ibsen Henrik, norvég drámaíró, sz. 1828-ban, Skien, norvég városkában, megh. 1906-ban, Krisztiániában. Atyja jómódú kereskedő volt, de később elszegényedett és ez a szerencsétlenség maradandó nyomokat hagyott a gyermek lelkében. 16 éves korában gyógyszerészetet kezdett tanulni Grimstadtban. Mint húsz éves ifjú 1848-ban lelkesedéssel kísérte a magyarok és dánok szabadságharcát s megvetéssel fordult el honfitársainak kislelkűségétől, mellyel a dánokat a németekkel szemben cserben hagyták. Első drámáját Catilináról írta s ebben hősének bukását a korabeli társadalom romlattságára s környezetének hitványságára vezette vissza. A darab azonban nem keltett figyelmet s ez még jobban elkeserítette I-t. — 1852. a bergeni nemzeti színház, 1857. a krisztiániai norvég színház igazgatója lett s ez állásban maradt 1862-ig, közben (1858.) megnősült. A krisztiániai színház bukása után 1864-ben külföldre utazott, Rómában Münchenben és Drezdában élt s Budapestet is meglátogatta. 1891-ben visszaköltözött Krisztiániába s ott élt haláláig. I. drámairói munkássága egészen különálló és jellegzetes. Leginkább jellemzi a lázongás a társadalom helytelen berendezkedése ellen, az emberi kicsinyesség, társadalmi konvenciók, hamis vallásos és erkölcsi felfogás elleni harc. Drámáinak alaphangulata sötét, pesszimisztikus, gyakran ködös, de mindig elszántan az igazságért, a jó győzelméért harcol és aprólékos emberábrázolásában igaz, húsból-vérből való alakokat teremt és mozgat a színpadon. Főbb drámái: »Inger asszony« (1854.). »A helgolandi hadviselők« (1858.), »A trónkövetelők« (1863.), »Brand« (1866.), »Peer Gynt« (1867.), »Császár és galilei« (1873.), »A társadalom támaszai« (1873.), »Nóra« (1879.), »Kísértetek« (1881.), »A vadkacsa« (1884.), »Rosmersholm« (1886.), »Hedda Gabler« (1890.), »Solness építőmester« (1892.), »Kis Eyolf« (1894.), »John Gabriel Borkmann« (1896.), »Ha mi holtak fölébredünk« (1899.) stb. Költeményeit 1871-ben adta ki »Digte« címen és ezekben lelkesen propagálja az északi népek testvériesülésnek gondolatát. Színművei közül sokat adnak nálunk is és több állandó műsordarabja színházainknak. Ezekből felemlítjük a következőket: »A társadalom támaszai«, szmű 4 felv. Ford. Lázár Béla. Bem. 1878. ápr. 18-án, Nemzeti Színház. Felújították 1908. szept. 25. »Hazajáró lélek« (»Gespenster« címen) a budapesti gyapjú-uccai német színházban, 1889. febr. 13-án került színre. »Nóra.« (L. o.) »John Gabriel Borckmann«, szmű 4 felv. Ford. Jászai Mari. Bem. 1898. december 9. Nemzeti Színház. Felújították 1899. febr. 19. Hajdu Henrik fordításában előadta a Vígszínház, 1923. máj. 5. »Kis Eyolf.« (L. o.) »A tenger asszonya«, szmű 5 felv. Bem. 1901. szept. 20. Nemzeti Színház. Ford. Szöllősi Zsigmond. A moszkvai Művész Színház a Fővárosi Operett Színházban bem. 1925. máj. 27. »Solness építőmester«, dráma. Előbb a Thália Társulat játszotta 1905. nov. 19., utána a Kamara Színház (volt Dunaparti), 1920. ápr. 15-én, azután 1924. jún. 25. és 1928. márc. 30. Nemzeti Színház. »Hedda Gabler«, szmű 4 felv. Ford. Lenkei Hedvig. Bem. 1907. márc. 12. Nemzeti Színház. Felújították 1920. jan. 10., 1923. nov. 13., 1928. ápr. 2. »A vadkacsa«, tragikum 5 felv. Ford. Lukács György. Bem. 1909. febr. 9. Nemzeti Színház. (Bemutatta a berlini Deutsches Theater is a Vígszínházban, 1907. jún. 9.) Felújítása 1916. máj. 20., 1922. szept. 15., 1928. ápr. 11. (Ez utóbbi a Kamara Színházban.) »Kisértetek«, dráma 3 felv. Ford. Császár Imre. Bem. 1909. dec. 10. Nemzeti Színház. 1928. márc. 26. Kamara



Ella Ilbak



Ibsen Henrik



Ihász Aladár



Illovszky János



Ilosvay Rózsi

Színház. »A trónkövetelők«, tört. dráma 5 felv. Bem. 1914. máj. 15. Nemzeti Színház. »Peer Gynt.« (L. o.) »Östraati Inger asszony«, szmű. Ford. Hajdu Henrik. Bem. 1923. febr. 3. Ujpesti Színház. »Rosmersholm«, dr. Forgács Rózsi Kamara Színháza bem. 1924. febr. 3. A Nemzeti Színház felújította 1928. márc. 28. »Ha mi halottak feltámadunk«, szmű 3 felv. Bem. 1928. máj. 5. Vígszínház.

»Idegen.« Így jelezték a régi színészvilágban a színlapon az oly színész nevét, aki inkognitó akart fellépni. Katona József is szerepelt így néha, bár az ő színészi neve »Békési« volt.

»Idegen nő.« (Az). Szmű 5 felv. Írta ifj. Dumas Sándor. A Nemzeti Színházban 1876. nov. 15-én először adták, ezzel a szereposztással: De Septmonts Maxim herceg: Halmi Ferenc; Marican: Szigeti József; Remonin: Bercsényi Béla; Gérard: Náday Ferenc; Clarkson: Feleky Miklós; Des Halts Guy: Kőrösmezey Gusztáv; D'Ermelines: Halmay Imre; De Bernecourt: Pintér; Calmeron: Benedek Lajos; Catherine de Septmonts hercegné: Helvey Laura; Mrs. Clarkson: Felekyné; De Rumièresné: Paulayné; D'Ermelinerné: Császárné; Calmeronné: Sántháné.

Idegesek, vj. 3 felv. Írta Sardou Victoren. Bem. 1865. jan. 16-án, a Nemzeti Színházban. Szereposztása: Marteau: Feleky Miklós; Lucie: Niczkyné; Marion: Lendvayné; Bergerin: Szigeti József; Tuffier: Tóth József; Tuffierné: Szathmáriné; Lajos: ifj. Lendvay; Caesar Szerdahelyi; Tiburtius: Benedek; Jegyző: Sántha. Felújították: 1910. máj. 6-án. Ekkor az itt feltüntetett szerepeket játszotta: Marteau: Gál Gyula; Lucie: Molnár Rózsi; Marion: Váradi Aranka; Bergerin: Horváth Jenő; Tuffier: Gabányi Árpád; Tuffierné: Nagy Ibolya; Lajos: Rajnai Gábor; Caesar: Dezső József; Tiburtius: Gabányi István; Jegyző: Bartos Gyula.

Idő egysége. Aristoteles (L. o.) hármasegysége szerint a tragédiában a darab cselekményének nem szabad hosszabb idő alatt lefolyni, vagyis a cselekmény egyfolytában, egy napi időn belül bonyolódjék le. — Ez az ú. n. idő egysége.

Iffland August Wilhelm, német színész és színműíró, sz. 1759. ápr. 19-én, Hannoverben, megh. 1814. szept. 22-én, Berlinben. 18 éves korában lett színész. 1796-ban a berlini Nemzeti Színház igazgatója. 1811-ben az összes királyi színpadok igazgatója. Erkölcsi célzatú, érzékeny drámáinak igen nagy közönsége volt német színpadokon s nálunk is sokáig népszerűek voltak. Színművei, melyek magyar nyelven is színrekerültek: »Az üstökös«, vj. 1 felv. Ford. Katona József. Bem. 1912. ápr. 17. Pest. »Vadászok, Játékos, Ügyvédek«, színjáték 5 felv. Bem. 1834. jún. 21. Budán, Ivanovics Demeter fordításában.

Ifjasszony. A magyar színlapokon a férjes fiatal színésznők neve után ezt a szót írták a régi világban. E szokásról Déryné is megemlékezik. (Lásd: »Napló«-ja I. kötet, 344. oldal.)

Ifjúsági előadások csak az újabb idők óta ismeretesek. Céljuk nemes: megkedveltetni az ifjú nemzedékkel az irodalmat, a színművészetet. A Nemzeti Színházban 1899. április 5-én volt az első ilyen kísérlet, midőn »Bánk bán« került színre, előtte Jókai tartott felolvasást. A kolozsvári színházban 1900-ban kísérleteztek vele. Mostanában a székesfőváros tanácsa rendez a Városi Színházban ifjúsági előadásokat Majorné Papp Mariska vezetése alatt.

Ifjúsági Színház. Budapesten 1913-ban nyilt meg a Tanítók Otthonában. (X., Kinizsy ucca 16.) A főváros 24.000 K szubvencióval segélyezte a vállalatot.

»Igaz bíró, bölcs bíró, no, zsidó!« — Shakespeare »Velencei kalmár« c. tragédiája V. felv. 1. színéből való szállóige.

Igazgató. (Lásd: Színigazgató.) A »Magyar Nyelv« szerint (1905. évf. 9. szám 414. oldal) »a szőlősorok igazgatásával foglalkozó munkásokat értették (?) az »igazgató« nevezet alatt. A magyar színészek a latinos-németes »director« mellett már Kelemen László idejében is használták a magyar »igazgató« kifejezést.

Igazházi, egy kegyes jó atya. Mulatságos játék 5 felvonásban. E színművet Simai Kristóf dolgozta át németből, Brühl »Der Bürgermeister« c. darabjából, még pedig annyira a magyar viszonyokra alkalmazva, hogy bátran eredeti számba mehetett. E darabbal szerepelt először Kelemen László magyar színjátszótársasága 1790. okt. 25-én a Budai Várszínházban. Az ünnepélyes előadás után a nézőközönség, élükön Kazinczy Ferenc, báró Podmaniczky József és Kovács János üdvözölte Kelemen Lászlót és derék, úttörő gárdáját. A címszerepet Kelemen László játszta, Igazházinét Nagy Mária, Ágotát Moór Anna, Halaburdi uramat Ráth Pál, Fegyverneki hadnagyot Nemes András, Köppenes fogadó katonát Horváth János, Lázár koldust Szomor Máté, Körmöst Rózsa Márton. Igazházit megrövidítve a magyar színművészet százados évfordulóján, díszelőadásban hozta színre a Nemzeti Színház, 1890. okt. 24-én.

Igaz papságnak tüköre (»Igazi papsagnac tikoere«). Sztáray Mihály (L. o.) ily című iskolai drámája (1559.), mely a magyar drámairodalomnak egyik úttörő műve. A mű a katholikus és protestáns vallási villongásokat szatirizálja. Kolozsvárott a »magyar dráma-ciklus« első darabjaként eljátszották 1911. okt. 7-én, a Magyar Színházban bemutatták a kolozsvári színészek 1912. máj. 2-án.

Iglói színészet. Az iglói színház alapját 1897. nov. 30-án vetették meg, azonban csak 1902. okt. 25-én nyilt meg. Építette Gerster Kálmán. Költsége 220.000 frton felül volt. Van benne: 10 páholy, 92 földszinti támlásszék, 150 első emeleti erkélyülés, 40 földszinti állóhely, 60 személyes karzat. Az első előadás műsora volt: prológus, írta Ábrányi Emil, szavalta B. Kovács Andor, Zrinyi esküje (A »Szigetvári vértanuk« I. felvonásából,) főszereplők Bakó László és Hegyesi Mari, a Nemzeti Színház tagjai. A »Piros bugyelláris« III. felvonása és a »Cigánybáró« I. felvonása. Első igazgatója Halmay Imre volt. (Régente a »Bányász-szálló«-ban volt a színpad.) Az újabb időkben itt járt igazgatók: Szabados László (1910.), Márffy Károly dr. (1911.), kinek tagjai voltak: Báródy Kató, Hevesi Gizi, Konkoly Thege Emilia, Berky Ilonka, Széll Erzsi, Mezei Jolán, Ladányi Mariska, Szendrő Gyula, Sz. Nagy Imre, Tombor Aladár, Stoll Béla, Szilágyi János, Bátori Illés, Földessy Vilmos, Jeszenszky Dezső, Kertész Dezső. 1913-ban Kövessy Albert az igazgató, ő jön a városba 1915. dec. 29-én is, továbbá 1916. jan. 4-én és 1917. jan. 18-án. 1918. márc. elején Heltai Hugó igazgató kezdte meg előadásait.

Iglói Károly, színész, sz. 1898. febr. 15-én, megh. Kótajon, 1925. febr. 25-én. Színpadra lépett 1923. máj. havában.

Igmándi (Vince) **Aranka**, színésznő, sz. 1896. szept. 7-én, Budapesten. Színpadra lépett 1921. okt. havában.

Igmándi (Vincze) **Ferenc**, színész, sz. Székesfehérvárott, megh. 1915. febr. 5-én, u. o. Hosszas vidéki színészkedés után, 1902-ben, Kúnhegyi Miklós társulatával Székesfehérvárra került és itt 1903-tól 1915-ig bekövetkezett haláláig a színház gondnoki állását töltötte be. A Csutora-temetőbe temették el.

»Igmándi kispap«, Berczik Árpád népszmüve, 1881. nov. 29. a Népszínházban először került színre. Blaháné, Hegyi A., Vidor, Rákosi Sz., Tihanyi, Solymossy voltak a főszereplők.

Ignáth József, színész, sz. 1881. jan. 28-án, Sátoraljaújhelyen. Színpadra lépett 1902. szept. havában.

Ignotus (Veigelsberg Hugó), író és szerkesztő, sz. 1869. nov. 12-én, Budapesten. Gyermekkorát az Alföldön töltötte, ott kezdte iskolát, melyeket Budapesten az egyetem jogi fakultásán fejezett be. 1891-ben »A Hét«-nek, 1902-ben a »Magyar Hirlap«-nak főmunkatársa, úgyszintén a »Világ«-nak is, majd 1907. óta a »Nyugat«-nak volt a szerkesztője. Mint színházi kritikus nagyarányú tevékenységet fejtett ki. 1911. október 1-én kinevezték a Nemzeti Színház drámabiráló-bizottság tagjává. Szakmunkája: »Színházi dolgok«. (Egy füzet színibirálat, 1912.) 1923-ban a bécsi és berlini

Róbert-színházak dramaturgja volt. 1924-ben a bécsi Neue Wiener Bühne dramaturgja. Azóta is Bécsben él, mint hírlapíró, de budapesti lapokba is sűrűn ír cikkeket.

Igricek. Királyi énekmondók, kiknek mestersége hagyományként apáról-fiura szállt, lassanként egy kis kasztfá fejlődtek ki. Jutalmul jószágot is kaptak. A zalamegyei Igric falu jelzője ezen énekesek egykori szereplésének. Énekeiket gesztusokkal kisérték s így bennük kereshetjük első színészeinket. A tatárjárás megsemmisitette a fejlődés csirájában levő igriceséget.

Igyártó Zoltán, zeneszerző. Munkája: »A randevu«, énekes vj. 3 felv. Társsz. Kázmér Géza és Fazekas Géza. Bem. 1920. okt. 19-én, Budai Színkör.

»Igyunk, igyunk, barátim! Rövid az élet, örök a sír!« id. Lendvay Márton (L. o.) bordala, melynek szövegét és zenéjét is ő írta s melyet a 40-es években énekelt a »Don Caesar de Bazan« c. vígjátékban. A dal ma is közkeletű.

Ihász Aladár, (felpéczi), színész, sz. 1886-ban, Kiskunfélegyházán. (Atyja: I. Aladár dr., író, ügyvéd, sz. 1858-ban, megh. 1919. ápr. 5-én.). 1907-ben végezte a színészakadémiát, mely után vidéken megkezdte működését. 1908. márciusában lépett fel először a kolozsvári Nemzeti Színház színpadán mint Laufen hadnagy a »Takarodó« c. drámában, szép sikerrel. Játszott azután fiatal sihedereket és szerelmeseket, sőt még énekes bonvivantokat is. Csinos alakja, úri megjelenése s egyre fejlődő színészi tehetsége révén a kolozsvári közönség hamar megkedvelte.

Ihász Gizella, színésznő, sz. 1887. szept. 27-én. Színpadra lépett 1907-ben. Néhány évi színpadi működés után férjhez ment és visszavonult.

Ihász Imre (ihászi), színműíró, sz. 1771-ben, Nagy-Démén (Veszprém m.), megh. 1842. szept. 20-án, Sopronban. 1794. márc. 2-án az első magyar színtársulat Pesten bemutatta az »Indusok Angolországban« c. Kotzebue-fordítását, mely 3 felvonásos vj. A »Természet és szerelem küszködése« c. színművét márc. 21-én adták; ápr. 25-én »A kettősök« c. 5 felvonásos szomorújátékát mutatták be. Irta Klinger után Schröder (I. magyarositotta). Egyéb munkája: »Sándor vagy a természet és szerelem gyermeke«, vitézi énekesjáték 4 felv. (Magyarositott munka.) Bem. 1794. máj. 14. U. o. »Makfalvy Anna«, vitézi érzékenyjáték 4 felv. Ford. Spiess után. Bem. 1794. júl. 27. U. o. »Turi György, az aranysarkantyús vitéz», vitézi szomj. 5 felv. Zenével. (Fordítás.) Bem. 1794. aug. 27. U. o. »Szövevény és szerelem«, szomj. 5 felv. Irta Schiller Frigyes. Átdolgozta Spiess. Bem. 1795. márc. 13. »Mohácsi veszedelem«, szomj. 5 felv. Zenével. Bem. 1795. jún. 29. U. o.

Ihász Lajos (felpéczi), színész, sz. 1893. jan. 17-én, Félegyházán. (Atyja: Ihász Aladár dr., író és ügyvéd.) Színpadra lépett 1912-ben. 1929. márc. 18-án házasságra lépett Jankovszky Mária filmszínésznővel.

Ihász László, színész, sz. 1901. okt. 19-én, Szabadkán. Atyja Pesti Ihász Lajos (L. o.), volt színigazgató, anyja Gyevi Kováts Karola. Az Orsz. Színészegyesület Színészképző Iskoláját végezte, hol 1924. júniusában nyert oklevelet. 1925. óta az Országos Kamaraszínház tagja.

Ilbak Ella, eszt táncművésznő. Középiskolái végeztével egyetemre járt, de a forradalmi idők véget vetettek tanulmányainak és a fiatal diáklány, aki kicsiny gyermekkora óta nagy hajlamot érzett a tánchoz, teljesen a mozgásművészet továbbfejlesztésének szentelte magát. Nem tartozik a rohamosan elszaporodott táncművésznők megszokott típusához. Nála a tánc nem dekoratív eszköz, mozgásba vitt zene vagy dráma, hanem öncél. Az abszolut tánc megvalósitását tűzte ki maga elé és az az elve, hogy a tánc minden dekoratív segédeszköz, sőt minden zenekiséret nélkül is érvényesüljön, mint önálló, abszolut művészet. Testének csodálatos kultúráltságával, ritka intellektusával önálló művészetté tudta fejleszteni a mozgást. A zene csak olyan tartozéka táncainak, mint a kosztüm vagy a színpad világitási effektusa és ki-

záróan dekoratív célokat szolgál, annyira, hogy a művésznőnek még minden zenekíséret nélkül előadott táncai is teljes megértésre és nagy tetszésre találnak. Első párizsi bemutatkozása után, 1922. ápr. 8-án a Városi Színházban lépett fel először nálunk és az eszteknek a magyarokkal való fajrokonságára való hivatkozással kérte a magyar közönséget, hogy támogassa célja elérésében. Azóta többször volt vendége a budapesti közönségnek, aki nagy külföldi sikerei közben mindig szívesen jött el újra a magyar fővárosba. A Turáni Társaság meghívására 1926. jan. 13-án látogatott el hozzánk és nagy siker mellett lépett fel a M. Kir. Operaházban, 1928. okt. 11-én ismét, majd 20-án a Városi Színházban, a »Szép Heléna« előadásán lépett fel.

Ilka és a huszártoborzó, Dalmű 3 felv. Írta Doppler Ferenc. Bem. 1849. dec. 29-én, a Nemzeti Színházban. Szereplők: Podagrássy: Kőszeghy Károly; Bátor: Füredi Mihály; Ilka: Hollósy Kornélia; István: Stéger Ferenc; Miska: Benza Károly; Zitta: Csillag Róza. Felújították 1878-ban, majd 1881. jún. 2-án és 1892. dec. 29-én.

Ilkey testvérek (Sándor és Mórie), 1855. okt. havában a Nemzeti Színház részére 1000 frtot adományoztak. Ilkey Sándor 1838-ban nagyon rövid ideig igazgatója is volt a Nemzeti Színháznak.

Illedelmi nőiszerep, — így hívták 1803-ban a naiva-szerepet.

Illei János, író, Jézus-társasági tanár, sz. 1725. jan. 3-án, Komáromban, megh. 1794. jan. 24-én. U. o. 1743. okt. 17-én a jezsuita-rendbe lépett s Budán, Győrött, Kassán, Nagyszombatban mint tanár, majd 1765-ben Kolozsvárott mint igazgató működött. Írt három szomorújátékot, címei: »Salamon király, László foglya«, »Ptolomeus« (eredetiek) és »Titus«, ford. Metastasioból s egy öreg korában írt bohózata is ismeretes, ennek címe: »Tornyos Péter«, farsangi játék 3 felv. Bem. 1795. febr. 16-án, — de többé sohasem játszották. 1790-ben egy kezdetleges trilógiát is fordított »Ludi tragici« címmel, megjelent 1791-ben. Kimerítő életrajzát Alszeghy Zsolt írta meg. (I. J. élete és írói működése. Nagyszombat. 1908.)

Illés József, színműíró, sz. 1860. jún. 26-án, Mesztegnyén (Somogy vm.). Színműve: »Ill' a berek«. Eredeti boh. 3 felv. Bem. 1894. aug. 7. Óbudai Színház. Rakodczay Pál színtársulatánál.

Illés Lajos, karénekes, sz. 1889-ben, Felsőüregen (Nyitra m.). Színpadra lépett 1919. ápr. havában.

Illés Márta, (edvi), színésznő, sz. 1883. jan. 26-án, Budapesten. Színpadra lépett 1913. okt. havában.

Illica Luigi, olasz opera-szövegíró, sz. 1857-ben, megh. 1919. dec. 26-án, Castell' Arquitoban. Puccininek és Belasconak írt operaszöveget. »André Chénier« c. operája, melynek zenéjét Umberto Giordano írta, a M. Kir. Operaház 1897. jan. 30-án mutatta be. (Radó Antal ford.). Volt egy magyar tárgyú drámája, melynek »Thököly Árpád« a címe. Előadták Olaszországban, 1885. ápr. havában. Társsz. Fontana. — Belasco egyfelvonásosából ő és Giacosa írták a »Pillangó kisasszony« 3 felv. operaszöveget Giacomo Puccini számára. (Bem. a M. Kir. Operaház 1906. máj. 12-én), valamint a »Tosca«-ét (Bem. u. o. 1903. dec. 1., mindkettőt Várady Sándor fordításában.)

Illuminator-nak hívták a világosítót az erdélyi úttörő színészek idején, 1792-ben.

Illuzió. A színpadi illuzió két dologra vonatkozik: az egyik az, hogy a színész igazi hús-vér ember hatását keltse, a másik, hogy annak az embernek a hatását keltse, akit ábrázolnia kell. Laikus felfogás szerint a színész csakis akkor kelt illuziót, ha külsőleg megfelel annak az alaknak, melyet olvasás, hallomás, vagy látás utján a laikus elképzelt magának. A színpadi illuzió kérdése tehát mindig kettőn fordul meg: színészen és hallgatón. A közönségben meggyökeresednek bizonyos felfogások egy-egy alakról s ezeknek a megvalósulását várja a színésztől. Ezt az illuziót el lehetne nevezni külső illuziónak, vagy az első pillanat illuziójának. Mi-

kor a laikus egy színészről azt mondja, hogy illuziót kelt, ez rendszerint annyit jelent, hogy a színész megjelenésekor, tehát az első pillanatban, alakjával, maszkjával, hangjával, szóval mindazzal, amit az első pillanatban érvényesíthet, megfelel annak a felfogásnak, melyet a közönség alkotott magának a szerepről. E ponton egy roppant kényes kérdéshez értünk. A közönség illuziójára nézve ugyanis éppenséggel nem közömbös, hogy először lát-e egy alakot színpadán s az sem közömbös, kitől látja. Olyan szerepekben, amelyek irodalmilag élnek csak a köztudatban, valamint még ismeretlen szerepek interpretálásában legtöbbször az elsőség dönt az illuzióra nézve. Aki először játssza a szerepet, akár mert jól játssza, akár csak azért, mert a tekintély illuziójául lép fel (mert a tekintélynek is van illuziója, jóllehet az elméleti könyvek erről mitsem tudnak), az a külső illuzióra nézve irányadóvá lesz, mert a szerep összekapcsolódik az ő személyével s így él tovább a közönség tudatában. Megtörténhetik persze, hogy ilyenformán téves illuziók gyökeresednek meg a köztudatban s a későbbi színésznek küzdenie kell a maga igazáért. Sophokles Elektrája, aki egy szerencsétlen, gyámoltalan, gyenge leány, a magyar színpadról úgy lépett be a közönség tudatába, mint egy hatalmas, izmos heroina, akinek nincs is szüksége Orestesre, hogy bosszuját megállhassa. A kiváló Zacconi Ibsen Oszvaldjában nagy virtuozitással klinikai alakot csinált, amely hatásában sokkal idegrázóbb, mint Oszvald legművészibb ábrázolása s így minden későbbi Oszvaldnak a helyzetét megnehezítette az igazság rovására. Egyébként a külső illuzió kérdése részben az úgynevezett természeti adományok kérdése, tehát arra redukálódik, van-e a színésznek megfelelő hangja, alakja, arca; másrészt technikai kérdés, tehát a maszknak és a jelmeznek kérdése.

(Dr. Hevesi Sándor.)

Illyefalvi István, színműíró. Színműve: *Jephta* sive Tragoedia Jepte, ex Georgico Buchanano Vngaricis versibus reddita in gratiam spectabilis ac Magnifici D. D. Francisci Kendi de Rhadnot filiolaeque eusdem festinissimae Sophiae Kendi, Colosuárat, 1590.

Illyés Ilona, színésznő, sz. 1902-ben, Erzsébetfalván. Színpadra lépett 1924. júl. havában.

Ilykó Emmy, színésznő, sz. 1909-ben, Kassán. Színpadra lépett Kassán, Faragó Ödönnél, 1925-ben, mint Annuska a »Délibáb«-ban. 1928. óta a szegedi városi színház tagja.

Ilosvai Hugó, hirlapíró, sz. 1867-ben, Budapesten, hol iskoláit is végezte. Egyideig színész volt, azután hirlapíró lett. Napilapokat is szerkesztett. Színművei: »Szabadság és szerelem«. 1893. »Rendezvous«, boh. 1893. Városligeti Színkör. »A világ vége«, boh. 1 felv. (Andorffy Péterrel.) 1894. »Amerikai nagybácsi«, énekes boh. 6 képben. Budai Színkör. »A kis fiú«, víg operett, egy francia vígjátékból. 1895. jan. 30. Népszínház. »Egy bolond gondolat«, bohózat. »Bébé«, operett. Zen. szerz. Váradi Aladár. »A mai társadalom«, szmű 4 felv. Bem. 1897. márc. 27. Kisfaludy Színház. »A pavillonban«, fr. vj. 3 felv. Irta Tochè és Blum. 1897. Városligeti Színkör. Monológjai: »Óh, azok a nők!« »Óh, azok a férfiak!« »Férjhez menjek?« Szerkesztette a »Színészeti Közlöny«-t (1893.), a »Színházi Kalauz«-t (1896.) és a »Színházi Hirlap«-ot (1902.).

Ilosvay Rózsi, színésznő, sz. 1901. okt. 2-án, Budapesten. 6 éves korában mint csodagyermek feltünt egy hangversenyen Szilasbalhásón. 10 éves korában játszott az Urániában, Vrabély Armand: »A mi legdrágább kincsünk« c. darabjában. A négy polgárit befejezve, Rákosi Szidi növendéke volt, onnan a Modern Színpad szerződtette tagjai sorába. 1920. március 6-án férjhez ment Leitner (utóbb: Tamássy) Pál zeneszerzőhöz, 1922-ben a Renaissance Színház vendége. 1923-ban házasságra lépett dr. Szászy Györgygyel, a Kereskedelmi Bank egyik igazgatójával. 1924. december 18-tól a Renaissance Színháznál, 1926. jan. 30-tól a Vígszínháznál, utóbb az Uj Színháznál működött. Főbb szerepei: Liselotte (Noé bárkája), Terike (Címszerep), A leánytestvér (Gyermektragédia), René (Buta ember), Kiki (Címszerep), Brigitta (Csipke), Tökmag (Címszerep), Tóth Manci (Lila akác), stb.

Ilovszky János, székesfővárosi bizottsági tag, a budapesti kisipari hitelintézet alelnöke, sz. 1888-ban, Budapesten. Tulajdonosa az 1872-ben alapított Ilovszky János porcellán- és üvegkereskedő-cégnek. Tanulmányait Magyarországon és külföldön végezte. A főváros közéleti mozgalmaiban 1909. óta vesz részt. 1920. óta a székesfőváros törvényhatósági bizottságának tagja. Mint a Népszínház Nyugdíjintézetének elnöke, számos nagy előadást készített elő a Nemzeti és a Városi Színházban, amelyek jelentékenyen elősegítették, hogy a Népszínház nyugdíjasai kedvezőbb ellátásba kerüljenek. Miután a Nyugdíjintézet a papírokba (hadikölcsön, stb.) fektetett vagyonát devalváció következtében elvesztette, az előadások jövedelme pótolta legalább részben a szükségleteket. Tagja a fővárosi színügyi bizottságnak és e minőségben többízben felszólalt a színházak vígalmi adójának csökkentéséért. Részben az ő felszólalásának hatása alatt tért át a főváros tanácsa a pausále-rendszerre. Tagja a Fehérház 33-jának, akik 1919. aug. 6-án a Peidl-kormány eltávolításával visszahelyezték az országot alkotmányos alapjaira. A József kir. herceg által kibocsátott ezirányú nagy jelentőségű okmány kézirata az ő birtokában van.

»Imádkozál-e az estve, Desdemona?« »Othelló« c. drámának V. felvonásában ezt kérdi a gyilkolásra elszánt Othello a már ágyában fekvő Desdemonától.

Imitáció (latin), a. m. utánzás, mozdulat, póz és hang tekintetében, különösen ismert művészekkel kapcsolatban szokták használni. (A Nemzeti Színház ismert karénekese, Korcsek Pál (L. o.), híres imitátor volt. Róla írt Lucian [Zöldi Márton] a »Makói Hirlap« 1903. aug. 16. és az »Uj Idők« 1906., 22. számában.) Kunosi Endre az imitációt »majmolás«-nak mondja. (Lásd: »Gyalulat«, Pest, 1835., 46. oldal.)

Impregnált díszlet. (Impregnálás: latin, a. m. telítés, átitatás.) Újabb időkben tűzálló díszleteket használnak színházainkban, tűz elleni védelem céljából, illetve a tűz terjedésének meggátlására, megnehezítésére. Az impregnáló-szer ásvány és vegyi keverék, mely színtelen, gyúlladásnál az emberi testre nézve veszélytelen.) (V. ö. Marczell Géza találmányával.) 1923. február havában a főváros hatósága valamennyi színházhoz átiratot intézett, amelyben azt követeli, hogy tűzbiztonsági okokból csakis impregnált díszleteket használjanak.

Impresa és impresszárió. (olasz), a. m. művészi vállalkozás; vállalkozó, ki valamely híres művészt szerződtet hosszabb időtartamra, körútra, fixre vagy bizonyos százalékra, — megegyezés szerint. Nálunk ismert I. dr. Márffy Károly, Forgács Jenő; énekeseket az 1927-ben elhúnyt Charles Müller szerződtetett.

Improvizál, (latin), rögtönöz, aki a szerepébe új ötletet, viccet, mondást tűz bele. (V. ö. Extemporizálás.)

Imre Erzsi, kolozsvári színésznő tragikus körülmények között (filmfelvételnél) elhunyt 1911. szept. havában, Kolozsvárott. 18 esztendős volt.

Imre Rózsi, színésznő, sz. 1898. aug. 9-én, Hódmezővásárhelyen. Színpadra lépett 1925. júl. 1-én.

Imre Sándor, színműíró. Színműve: »Mint az új bor«, játék 7 képben. Bem. 1927. ápr. 17. Fővárosi Operett Színházban. (A Színészszövetség előadásában.)

Impekoven Niddy, flamand származású német táncosnő, sz. Düsseldorfban. Budapesten első ízben 1924. február 10-én, másodszor 1925. október 14-én lépett fel a Renaissance Színházban.

Imrei Ferenc, színész, sz. 1865-ben, Vácott. Színpadra lépett 1883. okt. havában, Evva Lajos színigazgatónál. Neje: Kertész Mariska, színésznő, kivel 1885. nov. 9-én lépett házasságra.

Imrei Mihály, vitéz, színész, sz. 1899. szept. 22-én, Vácott. Színpadra lépett 1926. szept. havában. 1928. jún. 17-én vitézzé avatták. — Neje: Zelenay Emma, színésznő, sz. 1904. ápr. 14-én, Budapesten. 1925. júl. 1-én lépett színpadra.

Inas-színész: típikus színházi kifejezés azon — legtöbbnyire — segédszínészre, aki mintegy predesztinálva van arra, hogy inas-szerepeket játsszon. Szükség van ilyenre is, mert az érzékeny színészvilágban sok önérzetes színész lévén, nem igen lehetne uzusként bevezetni, hogy felváltva játsszanak inas-szerepeket a színészek. Ennek meggátlására kialakult az inas-színész speciális szerepköre.

Incipiens. A kezdő (gyakorló) színész elnevezése az első színészek idején, 1792-ben. Ilyen volt: Temesi és Tessenyei nevű színész.

Incze Béla, főgimnáziumi tanár, sz. 1866-ban, Nagyenyeden. 1895-ben Aszódon működött. Színműve: »Kún László«, dr. 5 felv. 1895. Kolozsvár.

Incze Henrik dr., színészeti író, sz. 1871. ápr. 27-én, Nagyváradon, megh. 1913. okt. 30-án, Budapesten. Egyetemi — bölcsészeti — tanulmányait külföldön folytatta (Berlin, München, Bern stb.), 1897-ben tért haza, amikor Ditrói Mór ajánlatára a Vígszínház azon időben alakult színiiskolájához Keglevich István gróf, a Vígszínház akkora elnökigazgatója kinevezte az elméleti tárgyak tanárává. Ugyanakkor a Pallas Lexikon zenei és színházi munkatársa volt. 1897-ben jelent meg »Operai Kalauz« c. könyve, mely a M. Kir. Opera játékrendjén szereplő operáknak tartalma és a szerzők, szerepek rövid ismertetése. (Kiadó: Zipser és König). 1900. dec. 1-én a Vígszínház Vörösmarty 100 éves születési ünnepén Eötvös Károly mint ünnepi szónok az utolsó percben lemondván, helyette I. tartotta meg rögtönözve az ünnepi beszédet. 1901-től 1904-ig a »Magyarország«, majd az »Egyetértés« és 1907-ig a »Neues Polit. Volksblatt«-nak volt színikritikusa. »Az új földesúr« címen eredeti operettlibrettót is írt, melyet Hüvös Iván zenésített meg. Bem. Népszínház, 1902. márc. 22. 1901-ben adta ki először a »Magyar Színészeti Almanach«-ot, amely 1903-ban Magyar Művészeti Almanachra változtatta címét; megjelent 1913-ig. Mint városbíró különösen pedagógiai és kultúrális kérdésekben vette ki részét a komoly és érdemes munkából és amint csak tehette, tollal és szóval mindig és mindenütt síkra szállt, hogy a felvilágosodás és a kultúra fejlődését előbbre vigye. A színészetet rajongásig szerette. Mint a vígszínházi színésziskola, majd az Orsz. Színészegyesületi iskola elméleti tanára sok jeles növendéket bocsátott szárnyra. (Somlay Artur, Medgyaszay Vilma, Gyárfás Dezső, Petrass Sári stb.). Az Orsz. Színészegyesület pártoló-tagja volt. Lefordította Strindberg: »Hitelezők« c. komédiáját. (Aurora, 1898. évfolyam.) és Bucheron és Tavernier: »A Prónyuccai úr« c. 3 felv. boh., ezt előadta a Vígszínház, 1898. szept. 3-án.

Incze Sándor, szerkesztő, sz. 1889. augusztus 10-én, Kolozsvárott, ugyanott végezte iskoláit és ott iratkozott be az egyetem jogi fakultására. 1908-ban megalapította a kolozsvári »Színházi Ujság«-ot és ezen időtől kezdve állandóan a színészettel foglalkozott. Ebben az időben indult meg hazánkban a filmgyártás és dr. Janovics Jenő kolozsvári színigazgató is több filmet készített a kolozsvári színészekkel. Ekkor írta I. többek között a »Börzekirály«, »Éjféli találkozás«, »Havasi Magdolna« filmszcenáriumokat, melyek az első filmszövegek közé tartoznak hazánkban. Filmváltozatot készített Molnár Ferenc: »Doktor úr« c. vígjátékából. Itt kerültek a filmhez többek között Kertész Mihály, Korda Sándor, stb., kik a filmgyártásnak világhírű nagyságai lettek. Ugyancsak ő közvetítette Bánky Vilma első külföldi filmszerződését. 1910-ben Budapesten megalapította a »Színházi Élet«-et, amely lappal állandóan a legintenzívebb propagandát folytatta, úgy a fővárosi, mint a vidéki színészet érdekében. A népszerű és könnyed stílusban szerkesztett lappal oly körökbe és oly kis vidékre is elvitte az érdeklődést a színház és fővárosi színházi események iránt, ahova ez eddig el nem juthatott és a külföldi magyarság között is kapcsolatot teremtett a hazai színészettel, aminek hatása különösen a magyar színészek sikeres amerikai vendégszereplésében nyilvánult. Lapjában közölte a 3 felvonásos színdarabokat egész terjedelmükben és ezzel jelentősen hozzájárult a színműirodalom népszerűsítéséhez. Több egyfelvonásos kis darabot írt, melyek az Apolló-kabarében ke-

rültek színre, pld.: »Pénzember« (Rózsahegyi Kálmánnal a főszerepben). Részt vett magyar darabok amerikai próbáin (pl. Hattyú, Liliom) és szakszerű tanácsával előmozdította azok külföldi sikerét. Berlinben színházat bérelt és színrehozta a »Brodway« és »Ábris rózsája« c. darabokat, melyek utóbb Budapesten is színre kerültek. Állandó díjakat tűzött ki az esztendő legjobb epizódistáinak és nem egy színész karrierjében jelentett fordulópontot, hogy a díjazással az érdeklődés feléje fordult. Erős és eredményes akciót fejt ki állandóan, hogy a vidéki színházak eredeti bemutatókat rendezzenek az ország sajtójának érdeklődése mellett. Évenként rendezett színészverseny keretében a fővárosba hozta a vidék legjelesebb színészeit, akik közül többre ezúton terelődött a közönség és szakkörök érdeklődése és innen indult ki fővárosi működésük. Nemes önzetlenséggel eddig 15 jeltelen színészsír fölé emelt diszes és maradandó síremléket. Az Országos Színészegyesület 1930-ban disztagjává választotta.

(Dr. Farkas Ferenc.)

Incze Sándor, színész, sz. 1891. dec. 26-án, Nagyváradon. Színpadra lépett 1922. júl. havában.

Inczédy György, súgó. Munkája: »Játékszíni Emlény«, Nagyváradon jelent meg, 1840-ben, midőn Abday Sándor színtársulatánál működött.

Inczédi László, költő és hírlapíró, sz. 1855. dec. 20-án, Szarvason, megh. 1902. aug. 10-én, Budapesten. Jogász volt, majd hírlapíró lett és teljesen az irodalomnak szentelte tollát. Színműfordítása: »Fiesco« (L. o.)

Ingyen-előadás. A Népszínházban első ízben 1898. okt. 4-én, d. u. tartottak I-t, Porzsolt Kálmán igazgatása alatt, »A falu rossza« színrehozatalával. 1906. jún. 8-án az Operaházban is volt I. — Ekkor a koronázási évfordulóra való tekintettel a »Hunyadi László« került színre. 1905-ben Bihari Ákos is ingyen előadásban adatta »Bánk bán«-t a kecskeméti színházban, Katona József születése napján. (V. ö. Első ingyen-előadás.)

Ingyenélők. Vidor Pál népszínműve, 1889. febr. 21-én adták először s az első évben 40 előadást ért meg. Blaha Lujza 48-szor játszotta Sárikát, míg H. Pauli Mariskától és Ligeti Irmától ezt a szerepet egyszer-egyszer láttuk. Az első négy előadáson F. Hegyi Aranka játszotta a drámai szerepet, amely azután Lukács Juliska kezébe került. Fügéné szerepét eleinte Klárné, utóbb Siposné, a rendőrt eleinte Hunyady utóbb Kiss Mihály játszotta. Németh, Pártényiné és Szirmai 49-szer játszották szerepüket, egyszer Makó, M. Csatai Zsófi illetőleg Polgár Károly lépett föl. Lujza szerepében Gazsi Mariska, Csongori Mariska és Arányi Izabella osztoztak, míg Jani szerepében Vidor mind az ötvenedszer élvezte a közönség tapsait, melyek úgy a kitünő művésznek, mint a jeles szerzőnek szólottak.

Inke Rezső, színész, sz. 1886. febr. 6-án, Brassóban. Színpadra lépett 1904-ben. 1910. máj. havától Heves Bélánál működött, Zilahon, őszre Szabó Ferenchez szerződött.

Inkey Gizella, énekesnő. 1905-ben Kolozsvárott működött, innen egy év mulva a Városligeti Színkörbe, 1897-ben Aradra szerződött. 1897. júl. 27-én Ischlben, az udvari színházban vendégszerepelt a »Madarász« c. operett Postás Milka szerepében. Ezután újra a kolozsvári színház tagja. 1900. márc. havában a Magyar Színház kötelékébe lépett.

Innocent Ernő, író, sz. 1903-ban, Budapesten. (Családi neve: Vincze.) Mint ujságíró, a »Ma Este« és a »Színházi Élet« c. hetilapoknál működött, majd több fővárosi kabarénál, mint segédrendező. (Papagáj, Apolló). Sanzónjait és kis darabjait a Royal Orfeum, Tabarin és a Komédia játszotta. Részt vett több avantgardeista-mozgalomban. Eredeti színműve: »Diákszerelem«, operett 3 felv., melynek verseit írta. Szövegíró Andai Ernő. Zeneíró Buday Dénes. Bem. 1927. máj. Kisfaludy Színház. »Erdélyi diákok«, dalosjáték 3 felv. Rákosi Viktor regényéből. Társsz. Andai Ernő. Zen. szerz. Buday Dénes. Bem. 1929. aug. 31. Budai Színkör. Fordítása: »Három gavallér«, operett



Janovics Jenő dr.



Jáni Gyula



Járay Sándor



Járosi Jenő dr.



Jászonyi Ria



Iványfi Jenő



Incze Sándor



Innocent Ernő



Iván Sándor



Iványi Antal

3 felv. Írta Lothar Sachs és E. Gatti. Zen. szerz. Berté Henrik. Bem. 1922. ápr. 25. Városház. Paulini Béla vezetése alatt működő Játékszín-társulat 1927-ben előadta egy egyfelvonásosát.

Inscenirozni. (Latin)) — a. m. színre hozni, rendezni.

Inspekciós rendező. A fővárosi színházak közül egyik-másik sokszor felmenti a rendezőt attól, hogy minden előadáson elejétől-végig jelen legyen. Evégből helyettesítőt állítanak be, az ú. n. Inspekciós rendezőt, aki a valódi rendezőt képviselve ellenőrizö tiszteséget tölt be. Az illető legtöbb esetben a főszerepet játszó színész szokott lenni, aki szerepe szerint úgyis végig jelen van az előadáson; vagy pedig egy-egy fiatalabb rendező.

Inspektor. (Latin) Az ügyelő (L. o.) neve a régi színészvilágban. (1793.) Kötelességeit tíz pontban foglalták össze, melyek a színielőadások rendjére szorítkoznak. (Mondták így is: inspiciens.) (V. ö. Felvigyázó.)

Institoris Kálmán (mosóci), aradi városi főjegyző, sz. 1839. ápr. 5-én, Aradon, megh. 1916. máj. 12-én, U. o. Ugyanott végezte középiskoláit is. A jogot Pesten hallgatta és ezután beíratkozott a zenedébe. Többször fel is lépett nyilvános hangversenyeken. A jogot elvégezve, kir. táblai joggyakornok lett, de szabad idejében Salvi Lajos és Stoll Péter énekelni tanították. Mialatt ilyen módon a színi pályára készült, a jogi szigorlatokat letette. 1862. jan. 23-án a Nemzeti Színházban lépett fel először a »Don Pasquale« operában. 1863. szept. havában szerződik mint első baritonista Kolozsvárra. Innen 1864-ben külföldre került s Olmützben, egy év mulva Hannoverben, majd Münchenben énekelt. 1866-ban Kolozsvárt búcsút mondott a színpadi pályának. Arad város ekkor alügyészének választotta. 1872. óta Arad város főjegyzője volt. Az aradi színügygyámolító egylet 1879-ben igazgatói sorába választotta, mely tisztéről 1880-ban lemondott. Írt zene- és színibírálatokat. Megírta az aradi színészet történetét Lakatos Ottó »Arad története« c. művében. (II. kötet, 127—145. oldal.)

Instrukció. (latin, a. m. — utasítás.) A szerző utasításait — szükség esetén — a rendező magyarázza meg a színészeknek és az ügyelőnek. Az előbbiek instrukciójukat a játékuk keretében foganatosítják, az utóbbi pedig a szín mögött hajtja végre. Az instrukciók különféle fajtájúak. Ismertebbek: sötétedés, szélvész, dörgés, ágyúszó, lövés, csengetés, kopogás, füttyszó, zene, lárma, autótülkölés és berregés, vonatrobogás, kocsizörgés, hóesés, ének, villámlás, stb. Az ügyelő instrukció végrehajtásában a műszaki személyzet is segítségére áll, akik ezért megfelelő díjazásban részesülnek. (V. ö. Külső instrukció.)

Intelligencia. A színész legfontosabb kelléke. Nagy előnyére válna a magyar színművészetnek, ha ebben a kérdésben tisztán látnának; kevés kivétellel azonban téves fogalmak alakultak ki az intelligencia meghatározása körül. Intelligencia magyarul értelmet jelent, ehhez kétség nem fér; értelemmel pedig születni kell, azt megszerezni nem lehet; műveltség az, amit könyvből, tanulással bárki elsajátíthat, ha módja van rá. De hány tanult, művelt ember nem tudta megemészteni azt, amit sok magolással, olvasással magába szedett! Az intelligencia, hogy úgy mondjam: az átlagon felül emelkedő, magasabb értelem segítségével azután fel is használja mindazt, amit tanult. Ha valamelyik színész képességeit társai megítélik és azt mondják rá: »nagyon intelligens«, ez a kijelentés többnyire színésztehetsége rovására történik. Pedig ez súlyos és végzetes tévedés. Világhírre, igazi nagyságra sohasem emelkedett a színész, ha nem agyának szikrázó értelme irányította alakításait. Színészszeni intelligencia nélkül elképzelhetetlen. Mondhatnám ez a színész igazi tehetsége. Mert megkapja szerepét, átfutja és ragyogó esze (intelligenciája) rögtön rávezeti a felfogás helyességére. Nagy sekszpiri szerepeket, ibseni problémákat, a mai irodalom komplikált feladatait hogyan oldja meg a művész, ha munkája aranyveretét nem az elmélyedés, a magasabb értelem adja meg? Igazi, megkülönböztetett értelemmel: intelligenciával megáldott színész minden darabban talál részére megoldható feladatot; ha kevésbé

szép az alakja, ha organuma nem is olyan szép, vagy egyéb fogyatékosságban szenved, az ebből származó akadályokon intelligenciája pehelykönnyen átsegíti és rávezeti arra, hogy modorosságot, sablont kerülve, sohase elégedjék meg a kipróbált, bevált színészfogásokkal, de lelke mélyéből merítve, mindig igaz és éppen ezért örökké új legyen. Természetes, hogy az intelligens lélek vágyódik arra, hogy tanult, művelt is legyen; de puszta »ismeretszerzés«, összehalmozott olvasás az úgy meghatározott intelligencia nélkül: meddő marad. Ha tehát egy színészre azt mondják, hogy intelligens és helyesen mondják, az rá nézve a legnagyobb elismerés.

(Doktor János.)

Intendatura. Régebben oly vidéki színtársulatra vonatkoztatott kifejezés volt, amelynek élén nem színigazgató, hanem művezető állt. (Ilyen volt többek között a kolozsvári, debreceni és székesfehérvári I.)

Intendáns. (latin). Az állami vagy udvari színház vezetője, kit a király nevez ki. Külföldön leginkább udvari színházaknál, az udvari, kincstári érdekek szempontjából fölöttes hatósága a színház vezetőségének, igazgatójának. Nálunk utóbb csak az állami kezelésben lévő színházak: a magyar királyi opera, a budapesti és kolozsvári Nemzeti Színházak ismerték. A fővárosi állami színházak eddigi intendánsai voltak: Báró Podmaniczky Frigyes 1875. március 19.—1875. június 24., majd 1875. június 25.—1886. febr. 1. Gróf Keglevich István 1886. február 1.—1888. január 12. Beniczky Ferenc 1888. január 13.—1891. január 31. Gróf Zichy Géza 1891. február 1.—1894. április 10. Stesser József (kormánybiztos) 1894. április 11.—1894. november 24. Báró Nopcsa Elek 1894. nov. 25.—1897. november 6. Huszár Kálmán (kormánybiztos) 1897. november 8.—1898. augusztus 26. Gróf Keglevich István (másodszor) 1898. augusztus 1.—1902. nov. 16. Gróf Bánffy Miklós, utána ifj. báró Wlassics Gyula. A kolozsvári Nemzeti Színház utolsó intendánsa nagybölöni Bölöny József volt.

Intermezzo. (olasz; olv.: intermedzo.). Közjáték, közzene. Valamely drámai mű felvonásait összekötő zene. Ilyen pld. a »Parasztbecsület« (L. o.) ismert intermezzoja. A XVI. században keletkezett, színdarab vagy operák felvonás-közeinek kitöltésére. Eleinte madrigálok voltak instrumentális részekkel válogatva. Ma felvonások vagy jelenetek közötti zeneszámot jelent.

»Intermezzo.« Opera. Szöveg- és zeneszerzője azonban, Richard Strauss, »polgári komédiá«-nak jelzi, mert a mai középosztály napi életének egy epizódját (saját házaséletének egy zökkenőjét) írta meg benne, 2 felvonásra osztott 14 képben. Ehhez képest zenéje is messze eltér a megszokott operai, ariózus (dallamos) stílustól: a wagneri »Sprechgesang«-nál is sokkal beszédszerűbb, zeneietlenebb, sokszor merő prózával megszakított énekrészei alatt csak aláfestő, mozaikszerű zenekari élete van; csak a képek közötti percekben modern, Strauss-zene. Bemutató előadása Drezdában 1924. jún. 4.; Bécsben 1927. jan. 28.; Budapesten (a magyar származású [Ajtósi] Dürer Albertnek Nürnbergben jubilálásunkat viszonzó) nürnbergi operaegyüttes mutatta be a M. Kir. Operaházban, 1929. nov. 12-én, Bertil Wetzelsberger karnaggyal élén.

Interpretálás. (latin). Az a mód, ahogy valamely drámai művet a színész előad.

Intim-Kabaré. Megnyilt a fővárosban, a Teréz-körút 46. szám alatt, 1917. szeptember 28-án, Bella Andor vezetésével. Színre került a »Fellobbanó tüzek« c. 1 felv. drámai játék, írta Szederkényi Anikó, az »Alkalmi vétel« c. 1 felv. bohózat, irta Flers és Caillavet. Feledy Sándor írta a prológust és »A róka« c. kis darabot. Tagok névsora: Fenyő Irma, Gabányi László m. v., Virágh Ferenc, Kőhalmy Andor, Abonyi Géza, Sándor Julia, Losonczy, Jákó Amália, Sáfrány Vilmos, Csomay Nusi, Dinnyési Rózsi, Korniss. Utána Leopold Gyula az igazgató. 1923. december 1. óta Salamon Béla vezetése mellett Terézköruti Színpad (L. o.) a vállalat neve. Társigazgató Nagy Endre volt 1929. nyaráig.

Intim Színház. A fővárosban, a Sándor-téren megnyilt 1907. okt. 12-én, Vágó Géza igazgatása alatt. Tagok voltak: László

Rózsi, Balogh Böske, Radnai Zsuzska, Szász Ilona, Gabányi László, Gergely Lajos, Ujváry Lajos, Papp János, Makay Mihály, stb. (A színház nemsokára megszűnt.)

Intődy Oszkár, karmester, sz. 1883. dec. 5-én, Budapesten. 1907-ben kezdte meg színházi működését. Hősi halált halt. (V. ö. Világháború.)

Intráda (latin), a. m. belépő jelenet.

Intrikus. Az olasz »intrigo«-ból származik az intrika (ármány, cselszövény, fondorlat) s ebből az intrikus, vagy cselszövő. Hajdanában külön szerepkör volt, most már beolvadt az ú. n. jellemszerepek szakmájába. Hajdanában vörös hajjal s erősen feltűnő gazember maszkban ábrázolták, úgy, hogy az első pillantásra leríttak róla a rosszindulatok. A magyar színészetnél Fáncsy Lajos (L. o.) volt az első, aki a való élethez közelebb hozta az intrikusokat. Ő nem árulta el ezen szakmabeli alakjainak gazemberi vonásait, hanem inkább titkolni igyekezett azokat. A finom intrikumnak ő a legkiválóbb mestere. Megyeri Károly (L. o.) szintén kiváló volt egy-egy intrikus-szerepben, de ő inkább a durva, nyers, darabos gazemberekben jeleskedett, ellentétben Fáncsy kigyó-szerű símaságával. Tóth József (L. o.) mint intrikus inkább Megyeri nyomdokain haladt s úgynevezett durvább fajtájú intrikumban tünt ki. Utána egy rövid ideig Ujházi Ede, majd Benedek József és Feleky Miklós (L. o.) játszottak intrikusokat. A Nemzeti Színház újabbkori színészei közül főképpen Gyenes László, Hajdu József, Palágyi Lajos, Sugár Károly váltak ki intrikus szerepekben.

A régi vidéki színészek közül is sokan vannak, akik az intrikus szerepekben előnyösen váltak ki. Első sorban Mátrai B. Béla, aki éveken át aratott zajos sikereket a kolozsvári, majd később a pesti Nemzeti Színházban, amelynek hosszú ideig elismert rendezője volt. A legrégibb időkből valók még: Kocsis István, Jávorffy Károly, Császár Ferenc, Szakács Antal, Kovács Elemér, Dezső Ödön, Sztupa Andor és Gárdonyi Antal. A hetvenes évektől kezdve pedig: Dezséri Gyula, (hosszú időn át a kolozsvári színház művésze), Réthey Lajos (később a Magyar Színház jeles tagja), Dálnoky Gál Gyula, Ferenczy Gyula, Breznay Géza, Szentessy Ákos, Rélay Gyula, Ferenczi József (később a Népszínház rendezője), Fenyéri Mór, Berky Ferenc, Sághy Zsigmond, Hevessy Gábor, Halmay Imre és Balázsy Sándor

Az intriqueé s intrigant (intrikus) szóra Döbrentey Gábor a »fonadék« és »fonadékos« szót ajánlja. (V. ö. Cselszövő.)

Introductio, (latin), a. m. bevezető. Az első accordok; első része valamely zeneműnek.

Invenció, latin szó, jelenti a színész kiváló képességét, leleményt, bensőséget, ügyes felfogási és kidolgozási készséget.

Iphigénia Aulisban, szomj. 5 felv. Írta Racine. Ford. Paulay Ede. Bem. 1890. dec. 29-én, a Nemzeti Színházban. Szereposztása: Agamemnon: Szacsvay Imre; Klytaemnestra: Jászai Mari; Iphigénia: Hegyesi Mari; Ulysses: Gyenes László; Eriphyle: Fáy Szeréna; Arkas: Pintér Imre.

Iphigenia Taurisban, dr. 5 felv. Írta: Goethe. Ford. Csengeri János. Bem. 1890. dec. 31-én, a Nemzeti Színházban. Szereplők: Iphigenia: Fáy Szeréna; Thoas: Szacsvay Imre; Orestes: Mihályfi Károly; Pylades: Horváth Zoltán és Arkas: Pintér. A drámát Babits Mihály is lefordította (megj. »Nyugat«, 1929.) s a Nemzeti Színház ebben a fordításban szándékszik előadni Tasnády Jolánnal a főszerepben. 1928. júl. 30-án a Lafontaine Társaság előadta a Margitsziget szabad ég alatti színpadján.

Ipolysági színészet. Ipolyságon (Hont m.) 1834. ápr. 24-én Balogh István színtársulata járt. 28-án a vármegyei tisztek 50 frtot juttattak a színészeknek. 1859. június havában Kocsisovszky Jusztin színtársulata működött itt. Jobb tagok voltak: Ligeti, Draguss Károly, Lengyel, Benedek, Horváth, Kocsisovszkyné, Tóth Lujza, Szilágyi Hermin. 1864. jan. havában Győrffy Antal színigazgató volt

itt. 1871. jún. havában Kétszery József szintársulata keresi fel a várost. 1884. szept. 24-én Bánfalvi Béla, 1885. júl. havában Bogyó Alajos, 1886. júl. havában Kövessy Albert játszik a megyeháza nagytermében. Újabb időkben (1903.) Szabadhegyi Aladár, majd 1915. dec. havában Farkas Mihály társulata kapott meghívást.

Irány-darab, (németül: Tendenzstück). az a színpadi mű, mely a dráma irodalmi céljain kívül egyéb aktuális (politikai, társadalmi, vallási stb.) vagy magasabb célt szolgál. Utóbbi időkben állami támogatással is adtak elő ily irány-darabokat az egyke-rendszer ellen és a tüdővész elleni védekezés érdekében. Ha az ilyen irány-darabokban a költői érték mellett az irányzatosság túlteng, akkor megszűnik a mű irodalmi és művészi jelentősége és jogosultsága. Az első magyar irány-dráma Gorove László: »Érdemes kalmár« c. műve. (1807.)

(Dr. Farkas Ferenc.)

Irányi Ella, színésznő, sz. 1887. márc. 7-én, Ujvidéken. Színpadra lépett 1913. július havában.

Iregh színészet. Iregh tolnamegyei községben 1830. ápr. 30-án lehetett az első magyar színielőadás, amidőn a községet Balogh István szintársulata ejtette útjába. Egymásután 16 előadást tartottak, közben gróf Viczay kastélyában is. 1864. máj. havában Heténvi József szintársulata vetődött a községbe, nemsokára rá pedig Dancz Ferencné szintársulata működött itt.

Irfré Hector (Effore), olasz tenorista 1860. máj. 5-én vendégszerepelt a Nemzeti Színházban, a »Lammermoori Lucia« Edgardo szerepében.

Irigység. Az irigység mások szép és jó tulajdonaival szemben gyötrelmes, önmagát emésztő tagadás, mely a rontás vágyát szintúgy magában foglalja, mint a kárörröm. Az irigység nemtelen természet jele s a gyengeség érzetén alapszik. Szomorújátékban tényező csak úgy lehet, ha tagadó jellemből cselekvőbe megy át és gyülölséggé növi ki magát. Vigyázzon a színész, nehogy irigység színében adjon elő oly jellemet, mely mások szerencséje által méltatlanul érzi magát megsértve.

(Egressy Gábor.)

Irinyi József, író és politikus, sz. 1822-ben, Albison (Bihar m.), megh. 1859. febr. 20-án, Pesten. Ifjú korában Vörösmarty hatása alatt írt egy drámát »Orlay-ház« címmel, de azt nem nyomatta ki és nem is került színre. Ismerjük még két fordítását, ezek: »Matild«, dr. 5 felv. Pyat és Sue után franciából, Pest, 1842. nov. 19. került színre. »Cromwell fia«, vj. 5 felv. 1843. febr. 13. adták. (Mindkettőt a Nemzeti Színházban). Színházi kritikát is írt.

«Irjon ki egy monoklit!»... Ezt szokták mondani az ügyelőnek, ha valamely szereplő a színpadokon monoklival akar megjelenni. A kiírás annyit jelent, hogy az ügyelő egy listára írja a szükséges kellékeket, amiket a kellékesnek kell beszereznie.

Irmai Béla, színész, cs. n. Kajdacsi Béla, sz. 1874. jan. 27-én, Budapesten. Színpadra lépett 1893-ban, nyugdíjba ment 1925. szept. 1-én. Hosszabb időn át titkár volt Debrecenben, majd a debreceni Vígszínház igazgatója volt.

Irmai Klementina, színésznő, sz. 1854-ben, Sajó-Lenkén (Gömör m.). Színpadra lépett 1882. jan. havában, Jakabffy Gábor színigazgatónál.

Irmei Ferenc, színibíráló és színműíró, sz. 1846. jún. 29-én, Pesten. (Családi neve Gruber). Polgári iskolában működött. Az 1889. tavaszán megindult »Magyar Hírlap«-nak éveken át színmű- és zenei kritikusa volt. Számos irodalomtörténeti cikke közül: Csiky Gergely jellemrajza a »Koszorú« 1880-i évfolyamában jelent meg. Színműve: »Az aranypróba«, 4 felv. (1879.)

Irodalmi Szinház. A fővárosban az Eskü-téri Helikon-mozgóban megnyílt 1922 febr. 12-én. Igazgató: Zsoldos Andor. Az új színház célja volt elősegíteni azoknak az íróknak és színészeknek érvényesülését, akik

a nagy színházaknál nem tudtak szóhoz jutni. Első előadásul színre került Lenkei Sándor »Pipacs« c. 3 felv. vidéki története. Tagok voltak: Krémer Lili, Miklóssy Ilona, Iványi Márta, Buránszky Biri, Földesi Sándor, Boray Lajos, Hoykó Ferenc, Palotai Tibor. Rendező: Szőke Sándor. A színház rövid fennállás után megszünt.

Irodalmi ügynökség. Általában irodalmi művek terjesztésével foglalkozó vállalatot értenek ezen elnevezés alatt, de színházi vonatkozásban színpadi művek elhelyezésével és értékesítésével foglalkozó vállalat. Színpadi művek alatt értendő minden színpadra alkalmas mű, ú. m. akár prózában, akár versben megírt színdarab, nevezetesen: tragédia, dráma, színmű, vígjáték, bohózat, komédia, továbbá minden zenés színpadi mű és pedig opera, operett, énekes-színmű, vígjáték vagy életkép és minden más — e fogalom alá eső — és színpadon előadható írásmű. Az irodalmi ügynökség hivatása az itt említett színpadi műveknek, úgy az összes hazai, mint külföldi színházaknál való elhelyezése, elsősorban a magyar színpadi szerzők (írók) műveinek elhelyezése a budapesti és vidéki színházaknál, továbbá az összes külföldi, de főként közép- és nyugateurópai, valamint amerikai színházaknál. Azután az értékesebb és külföldi színpadokon jelentős sikert elért külföldi szerzők (írók) műveinek (színdarabjainak) magyar színpadokon való elhelyezése. Nevezik az ilyen vállalatokat színpadi kiadóvállalatnak is. (A könyv- és zeneműkiadók mintájára.)

Magyarországon, illetve Budapesten három ilyen nagy irodalmi ügynökség, illetve színpadi kiadóvállalat van, u. m.: az Országos Színészegyesület Irodalmi Ügynöksége, tulajdonos-főnöke: Révész Ferenc, VIII., Baross-tér 9.; dr. Márton Sándor irodája, IV., Bécsi ucca 1.; Bárd Ferenc és Fia zeneműkereskedése, IV., Kossuth Lajos ucca 4.

Írók Bemutató Színháza. Budapesten. (L. Színház II.)

Irsai Arthur dr. (szemlőhegyi), egyetemi tanár, a budai kórházak igazgatója, udv. tanácsos, sz. 1855. márc. 2-án, Budapesten, megh. 1918. aug. 5-én, u. o. 1876-ban tudori oklevelet nyert. 1891. óta a M. Kir. Operaház és a Nemzeti Színház orvosa volt. 1896-ban kinevezték a színészakadémia szakorvosává. Szakmunkája: »Az énekhang élet- és egészségtanáról«. Budapest, 1893.

Irsai Arthurné dr. (szemlőhegyi), írónő, sz. 1866-ban, megh. 1927. dec. 8-án, Budapesten. Színműve: »Az igazság felé«, szmű 3 felv. Bem. 1908. jan. 11-én, Nemzeti Színház. Írói álneve: Beér Tamás.

Irsai Dalma, recitatornő, sz. 1897-ben, Budapesten. (Cs. n. Kisary Ilona.) A Rózsahegyi-iskola elvégzése után figyelemreméltó szavalóestéket tartott a zeneakadémián s több helyen. Műsorán a legértékesebb bel- és külföldi írók szerepeltek. Tiszta dikcióját és fölényes intelligenciáját a kritika és közönség szívesen fogadta. Mint cikkírónő is működik.

Irsai Eleonóra, színésznő, sz. 1901. febr. 27-én, Budapesten. Színpadra lépett 1927. szept. havában, Somogyi Kálmán színigazgatónál, 1929-ben Gulyás Menyhért színigazgató tagja.

Irsai Leó, színész, sz. 1875. aug. 26-án, Budapesten, megh. 1906. jún. 29-én, u. o. Színpadra lépett 1904. nov. 1-én. Jónevű baritonénekes volt a vidéken. Rövid ideig a Népszínháznál is működött.

Irsai (Bozóky) **Zsigmond**, színész, sz. 1851-ben, Szegszárdon. Színésszé lett 1878. jún. 8-án, Hubay Gusztávnál. 1886. máj. 9-én színigazgatásba fogott. Neje: Kraus Kis Julia, színésznő, sz. 1847-ben, Nagyatádon, megh. 1887. jan. 6-án, Tolnatamásiban. 1865. dec. 9-én kezdte a pályát.

Irza Mari, színésznő, sz. 1861-ben, Medgyesen (Erdély). Színpadra lépett 1881-ben, Mansberger Jakabnál.

Isac Emil, erdélyi román író. Az erdélyi színészet kormánybiztosa. Színműve: »A színdarab« (1913. febr.). »Emberek

vagytok«, lirai komédia 3 felv. (Írta 1917-ben, azonban eddig nem került színre.)

Isalberti Sylvano, olasz tenorista, 1902. jún. 10-én mint vendég fellépett az Operaházban, a »Carmen« Don José szerepében.

Iskarióth, tragédia 5 felv. Írta Váradi Antal. A Nemzeti Színházban 1876. szept. 22-én mutatták be, ezzel a szereposztással: Pontius: Szigeti József; Annás: Bercsényi Béla; Rúben: Komáromi; Isachar: Gonda; Kaifás: Sántha Antal; Ahasver: Szigeti Imre; Nephtoli: Benedek József; Iskarióth: Nagy Imre; János: Pintér; Péter: Ujházi Ede; Jakab: Halmay Imre; Tamás: Körösmezey Gusztáv; Magdolna: Jászai Mari; Oteás: Benkő.

Iskolai drámák eredetileg az antik dráma hatása alatt, kezdetben latin nyelvben írattak és tanulók által adattak elő. Az első iskolai dráma, melyet ismerünk, Wimseling Jakab »Stylpho«-ja, melyet 1470-ben Heidelbergben adtak elő. Tulajdonképeni virágzásra csak a következő századokban jutott és sok helyen — mint nálunk is — nagyon eltért a klasszikus mintáktól. Különös kedvvel ápolták a színművek e fajtáját a jezsuiták, kikről jezsuita-drámáknak is nevezik. Nálunk főleg a katholikus iskolákban virágzottak; de van nyomuk a protestánsokban is. Nálunk Bártfán a 15. században művelték. Legrégibb iskolai drámaíró Sztáray Mihály (L. o.) volt, kinek két színműve, »A papok házassága« (1559.), melyet csonkán birunk és az »Igaz papság tükre« (1559.). Az első protestáns iskolai dráma az ú. n. »Válaszúti comoedia«. Tárgya szintén vallásos: a debreceni hitvita, melyet 1567-ben állítólag János Zsigmond rendeletéből tartottak egymással, a kálvinisták és unitáriusok. Szegedi Lőrinc (L. o.) »Theophániája« (Debrecen, 1575.), Kunits J. (L. o.) »Szedecziás«-a erkölcsi célzattal készült, épúgy, mint a többinek is megvolt a tendenciózus volta. Egyéb iskolai drámaírók: Faludi Ferenc, Illei János, Kozma Ferenc, Kereskényi Ádám (jezsuiták); Pállya István, Benyák Bernát, Dugonics András (piaristák); Tántz Menyhért (pálos-rendi). (L. o.) Az iskolai drámákat egyes helyeken német nyelven is előadták a tanulók. 1773. júl. 21-én megszüntették az iskolai drámák előadásait.

Iskolázott hang. A tanult, kimüvelt énekhangra értendő kifejezés.

Ismétlés. A próbákra vonatkozó kifejezés, mely gyakran ott szerepel a próbajelentő cédulán. Ismételni szokás egyes jeleneteket, különösen a döcögős, nehéz jeleneteket, továbbá, ahol a rendezőnek tömeggel van dolga, de néha egész felvonást vagy felvonásrészt is megismételnek. Leggyakrabban zenés daraboknál fordul elő az ismétlés szükségessége.

Isoz Kálmán, zenei író, a Nemzeti Múzeum főkönyvtárnoka, sz. 1878. dec. 7-én, Budapesten. Szakmunkái: »Arnold György« (1908.), »Erkel Ferenc« (1910.), »Ruzitska György« (1912.), (Életrajzok.) »Egressy Béni első dalműszövegkönyvéről.« »A Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtára zenei kéziratainak jegyzéke«. (1924.), »Buda és Pest zenei művelődése.« (1926.) (E művel a Magy. Tud. Akadémia »Fővárosi díját« nyerte el 1926-ban.)

Istenek alkonya. Zenésdráma. (»A Nibelungok gyűrűje« trilogia befejező része.) Szövegét és zenéjét írta Wagner Richard. Ford. Radó Antal. Bem. 1892. dec. 10. M. Kir. Operaház. Szereposztása: Siegfried: Perotti Gyula; Gunther: Ódry Lehel; Hagen: Ney Dávid; Brünhilde: Szilágyi Bella; Alberich: Takáts Mihály; Gutrune: Rotter Gizella; Waltraute: Hilgermann Laura; I., II., III. Norna: Henszler Helén, Handel Berta, Kaczér Margit; Woglinde: Ábrányiné W. Margit; Wellgunde: Bárdossy Ilona. Új betanulással: 1927. márc. 2-án adták. Siegfried: Pilinszky Zsigmond; Gunther: Pusztai Sándor; Hagen: Kálmán Oszkár; Alberich: Pogány Ferenc dr.; Brünhilde: Sebeők Sári; Gutrune: Relle Gabriella, majd 1928. ápr. 28-án ezzel a szereposztással: Siegfried: Závodszky Zoltán; Gunther: Palló Imre; Hagen; Szende Ferenc; Brünhilde: Némethy Ella, Waltraute: Budanovits Mária; Wellgunde: Szabó Lujza. (1876. aug. 17-én bemutatták

Bayreuthben, 1905. febr. 23-án Kopenhágában, 1908. okt. 20-án Párizsban is színre került.)

Istvánffy Ilka, (özv. Hansné) a budai Népszínház balettáncosnője később a Népszínház elismert balettmesternője volt. Mint a M. Kir. Operaház ballerinája, nyugdíjba vonult 1897. okt. 1-én. Leánya: Harmath Hedvig. (L. o.).

Istvánffy Laura, énekesnő, színipályára lépett 1861-ben. Előbb a Nemzeti Színház karénekesnője volt. 1863. okt. havában Győrbe szerződött. 1864-ben Debrecenben Reszler István tagja, 1867. okt. havában Aradon működik. 1868. júl. 11-én fellépett mint szerződött tag a Budai Népszínházban, a »Boissy-i boszorkány«-ban.

István király. Ünnepi játék. Írta: Beethoven. Eredeti címe: »Ungarns erster Wohlthäter«. Első előadása Pesten volt a német színházban, 1812. febr. 9-én, a színház megnyitója alkalmából. A M. Kir. Operaházban 1927. ápr. 2-án mutatták be: István király prózai szerepét Bakó László, a Nemzeti Színház tagja, mint vendég játszotta, az énekes szerepekben Palay Matild, Gábor József és Toronyi Gyula működtek közre.

István király. Erkel Ferenc utolsó operája: mint Szent Istvánról, első és nagy királyunkról szóló s mindenképen első operazeneköltőnk nagyszabású alkotása, a M. Kir. Operaház megnyitódarabjául volt szánva. Azonban a betanulás és minden előkészület nehézségei miatt bemutatója (1884. szept. 27-éről) 1885. március 14-ére tolódott el, — zenei kultúránk nagy ünnepnapjára. Itt közöljük színlapját: »István király«. Opera 5 felv. Szövegét Dobsa Lajos »I. István király« c. tragédiája nyomán, írta Váradi Antal. Zen. szerz. Erkel Ferenc. Személyek: István, magyarok királya: Ódry Lehel; Gizella, neje, királyné: Risley Lélia; Imre herceg, fiuk: Pauli Richárd: Péter, a velencei herceg fia, Istvánnak öccse: Bignio Lajos; Vazul: Tallián János; Endre: Dalnoki Béni; Béla: Kiss Dezső; Levente: Szendrői Lajos; Sebős, Buda fia: Gassi Ferenc; Crescinira, Imre jegyese, a horvát fejedelem leánya: Reich Irma; Gizella hölgyeiből: Saxlehner Emma; Zolna, leánya: Maleczkyné Ellinger Jozefa; Csanád vezér: Fechter Ferenc; Huat: Vas János; Pázmán: Takáts Mihály; Venczelin: Szekeres Lajos; Barang, pogány táltos: Ney Dávid; Gellért püspök, Imre nevelője: Kőszeghy Károly; Asztrik püspök: Zsitvay Péter; Őrvezető: Várady Sándor; Kikiáltók: Nettei, Mándi, Szilvássy, Sebestyén. Erkel Sándor vezényelte az ünnepi előadást.

István-téri Színház. (Lásd: Miklóssy Gyula címszónál.)

Itész. A »kritikus« divatból kiment magyar elnevezése. A szót 1847-ben faragták. (V. ö. Színikritikus. — Műítész.) (Pesti Divatlap, 1847. 30. szám.)

Ív. A függő díszlet neve. Az ívet a zsinórpadlásról kezeli az oda kirendelt munkás. (V. ö. Bogen.)

Iván Liza, színésznő, sz. 1905-ben, Budapesten. Góth Sándor növendéke volt. Színpadra lépett 1924-ben.

Iván Mihály, színész, sz. 1897-ben, Budapesten. Színpadra lépett 1921. febr. 5-én.

Iván Nándor, súgó. 1861-ben Kassán Szörényi Kovács Elemérrel írt egy »Színházi Emlékkönyv« c. munkát. Hasonló címen kiadott ilyen könyvet Szabó Sándorral, Szegeden, 1863-ban. Ekkor Latabár Endrénél működött. 1878-ban lemondott a pályáról és távírótiszt lett Kassán.

Iván Sándor, színházi titkár, színész, színigazgató, sz. 1881-ben, febr. 27-én, Ujvidéken. Ivanovits Jánosnak, a M. Kir. Opera karvezetőjének fia. A kereskedelmi akadémia elvégzése után sikerül édes atyját rávenni, hogy színésziskolába írassa. Solymossy Elek és Hegyi Aranka színésziskolájának elvégzése után 1901-ben elszerződik Földessy Sándor délvidéki színtársulatához, buffókomikusnak, onnan Erdélybe mennek, ahol a társulat 1903-ban virágvasárnap feloszlik. Ősszel Szendrey Mihály társulatához szerződik kardalosnak

és korrepetitornak, majd 1904-ben Polgár Károly délvidéki társulatához, ahol a Pancsován működő színtársulatot átviszi 1907-ben Belgrádba, egy heti vendégszereplésre, amely rendkivül sikerrel jár. Erre kikerül végleg a kórusból és mint titkár és színész folytatja Polgárnál működését. 1911-ig a délvidéken és további 10 évig Pozsonyban, Kaposvárt, Sopronban és Fiumében működik, 1921-ben bevonják Polgár koncesszióját, mire Faragó Ödön pozsony-kassai társulatához szerződik titkárnak, majd igazgatóhelyettesnek. Faragó Szegedre való távozásával 1926-ban elnyeri a szlovenszkói színházak igazgatását s a válságba került magyar színészetet a közönség nagy megelégedésére — biztosabb alapokra fekteti. — Neje: Havas (Hliva) Irén, színésznő.

Iványi Jenő, színész, a Nemzeti Színház örökös tagja, a Petőfi-Társaság tagja, sz. 1863. okt. 6-án, Szeghalmon, megh. 1922. szept. 26-án, Budapesten. A színészakadémia elvégzése után 1884-ben Győrbe szerződött Jakab Lajos társulatához. 1885. ápr. 1-én vendégszerepelt a Nemzeti Színházban a »Vasgyáros« Derblay Philippe szerepében és a »Daniseffek«-ben Wladimir szerepében. E fellépések után Szegedre szerződött. A szegedi színház első fellépése után leégett és a szerződését felbontották. Ahogy ezt Paulay megtudta, rögtön írt neki, hogy Kolozsvárra leendő szerződtetését a legmelegebben ajánlotta Esterházy Kálmán grófnak, az ottani intendánsnak. Szept. 16-án lépett föl Kolozsváron először, a »Severo Torelli« címszerepében. 1889. ápr. 30-án újra vendégszerepelt a Nemzeti Színházban, »Fedorá«-ban mint Ipanoff Lorisz. 1890-ben írta »A mult« c. verses dramolettjét. Ugyanez évben Nagyváradon is működött. 1891. máj. havában újra fellépett a Nemzeti Színházban, »Othello«-ban és »Fedorá«-ban. E fellépések után Párizsba ment tanulmányútra. 1893. jún. havában Francia-, Angol- és Németországban tanulmányúton volt. Párizsban fordította le Paulay megbízásából Grillparzer »Sappho«-ját, Erokmann-Chatrian: »Lengyel zsidó«-ját és Lessing: »Galotti Emilia«-ját és ezeken kivül még néhány francia vígjátékot is. Fordítási díjaiból meg a »Fővárosi Lapok«, »Egyetértés«, »Budapesti Hirlap« és »Magyar Géniusz« című lapoknak küldött párizsi tudósításaiból, irodalmi dolgozataiból élt a francia fővárosban, ahonnan aztán Londonba ment. Innen hívta haza Paulay 1893. júniusában, hogy a szezon kezdetétől szerződtesse. Paulay levelében a többek között ezt írta neki: »Azt hiszem, hogy külföldi tanulmányait nemcsak mint előadó-színész, hanem mint rendező is fogja a Nemzeti Színház javára érvényesíteni.« Iványi — saját bevallása szerint — már csaknem felfogadta a Théâtre Français felkínált szerződését, de Paulay levelére hazajött.

Mint szerződött tag 1893. okt. 4-én »A vasember« Andor szerepében lépett föl. Nagy siker kísérte debütálását. Paulay a színpadon előadás után azt mondotta neki: — Mégis csak jó érzés, ha az ember kitart egy színész mellett, ha az a színész úgy igazolja az embert, mint maga engem.

Ezután 1893. okt. 4-én a Nemzeti Színházhoz szerződtették. Mint szerződtetett tag ismét a »Vasgyáros«-ban lépett fel. — A Nemzeti Színházban nemcsak mint művész, hanem mint drámabíráló-bizottsági tag (1911. okt. 1.) és mint rendező is (1912. óta) kiváló poziciót töltött be. — Holofernes, Macbeth, IV. Henrik, Don Carlos, Fülöp, Tartuffe, Shylock, III. Richárd, János király, Julius Caesar, Oedipus és megannyi más nagyszerű szerep a klasszikus költőkhöz méltó személyesítője volt. Sophoclest, Shakespearet és Molièret mint rendező is tökéletesen tudta értelmezni. Minden törekvése a monumentális művészet felé vonzotta. Rajongója volt a nagy és nemes francia színpadi hagyománynak. Molière háza szellemét szolgálta rendezői munkásságával és sok értékes írásával. A Kisfaludy-Társaság Shakespeare-bizottságában kifejtett munkássága révén egyik erőssége lett ennek a bizottságnak. Rengeteg elfoglaltsága mellett is sokat dolgozott a háború kitöréséig francia és angol lapoknak, tudományos folyóiratoknak. Londonban írt »Stratfordi levél« c. cikke, amely a párizsi »Figaro«-ban jelent meg, a szakkörökben mindenfelé feltünést keltett és még amerikai lapok is reprodukálták. Egy angol könyv (New



Iványi Dezső



Izsó Miklós



Jacóbi Jakab



Jadlovker Hermann



vitéz Jakabffy Dezső



Jákó Amália



Jalovetzky Sándor



Jankovich Magda



Jatzkó Cia



Jatzkó Rezső



Jemnitz Sándor



Jeney János



Jeritza Mária



Jeszenszky Dezső



Jób Dániel



Juhászné Pajor Ágnes



Jászai Mari (1881-ben)

spirit on Stage) a legnagyobb részletességgel foglalkozik vele. Már mint rendező lefordította az »Erynnisek«-et, a »Tartuffe«-öt és Hebbel »Judith«-ját, Molière »Misantrop«-ját. 1918. okt. 4-én ülte meg Nemzeti Színházi tagsága 25 éves jubileumát, a »Velencei kalmár« Shylock szerepében. Ez alkalommal örökös tagsággal tüntették ki, szeghalmi szülőházát pedig emléktáblával jelölték meg, egyben a község képviselőtestülete diszpolgárrá választotta. 1922. márc. 11-én a Petőfi-Társaság tagjává választották meg, ápr. 12-én pedig kinevezték a Nemzeti Színház főrendezőjévé. — Dr. Hevesi Sándor, Fáy Szeréna, Pekár Gyula, Ferenczi Zoltán, Hegedüs Gyula és Géczy István búcsúztatták. Színműve: »Judith« tragédia 5 felv. Bem. 1912. jan. 19. Nemzeti Színház. »Idegen földön«, szmű 3 felv. Társsz. Horváth Jenő. Bem. 1915. febr. 26. U. o. Fordításai: »Szabadulás«, 1897. (Brieuxtől). »A medve«, vj. 1 felv. Írta Csehov Antal. Bem. 1901. jan. 11. Nemzeti Színház. »Simone«, szmű 3 felv. Írta Brieux. Bem. 1908. okt. 24. U. o. »A barrikád«, szmű 4 felv. Írta Bourget Paul. Bem. 1910. nov. 25. U. o.

Ivánfi Izsó, színész, sz. 1880. szept. 17-én, Trencsénben. Színpadra lépett 1901-ben.

Ivánfi Izsóné Kiss Etel Erzsébet, színésznő, sz. 1885. szept. 29-én, Pécsett. Színpadra lépett 1911. júl. havában.

Iványka István, (draskóczi és jordánföldi) földbirtokos, sz. 1855. jan. 12-én, Palástón (Hont m.) A jogot Pesten hallgatta. A 70-es években kezdett irodalommal foglalkozni. Munkája: »Alszik a nagynéni«, vígopera, zenéje: Szabados Bélától, 1895. nov. 6-án az Operában adták. »Agglegény vőlegény«, énekes vj. 2 felv. 1893.

Ivánkovics Imre, színműíró. Munkája: »Túl a gránicon«, dr. 3 felv. Társsz. Bihari József. Bem. 1914. okt. 28. Szegeden.

Ivanov Leó, a pétervári császári opera balettmestere, sz. 1835-ben, megh. 1902. jan. havában. 50 évig volt a cár színházának balettáncosa és rendezője. Nálunk is vendégszerepelt.

Ivánovics Anna, karénekesnő, 1894. febr. 1-től 1895. máj. 31-ig volt a M. Kir. Operaház tagja.

Ivánovics Iván, színműíró. Munkája: »A jelszó«. Bem. Baján, 1877. febr. havában.

Ivánovics Sándor, színész, sz. 1873. márc. 21-én, Szegeden. Színpadra lépett 1900. ápr. havában.

Iványi István, színész, sz. 1857. márc. 1-én, Magyarhomorogon (Bihar m.), megh. 1913. febr. 25-én, Budapesten. Színpadra lépett 1873. ápr. 1-én, Győrfi Antal színigazgatónál.

Iványi Antal, színész, sz. 1873. márc. 17-én, Kassán. Iskoláit itt végezte, de ábrándos lelke csakhamar a színipályára sodorta. Lerázva az iskola porát, Kecskeméten az ottani színtársulathoz (Balassa Károly) szerződött, 1888-ban. Telve lelkesedéssel, hamarosan az elsők sorába került, különösen rokonszenves megjelenése, szorgalma és nemes ambiciója a siheder (naturburs) szerepek legjobb ábrázolói közé sorozta; innen Kolozsvárra, majd 1896-ban Budapestre, a Magyar Színházhoz szerződtették, hol az »Aranylakodalom« Mikulák Janó szerepében egy csapásra kedvenc, elsőrangú tagja lett a színháznak; innen újból Kolozsvárra ment, majd Aradon, Debrecenben, később Szegeden működött s általános szeretetét vívta ki úgy a közönség, mint a sajtónak. Mint színész főleg a siheder és szalonkomikus-szerepekben tűnik ki páratlan kedélyével, melegszívvel, jellemző természetes játékával ad életet szerepeinek. Főbb szerepei: Kis Kopjai, Mádi Simi, Veréb Jankó, Samu (Kintornás család), Bagó (János vitéz), Biliczky, Tom (Kis alamuszi), Polilla (Közönyt közönnyel), stb. A világháborút mint katona küzdötte végig; 1924. nov. 1-én nyugdíjba ment. Neje: Vásárhelyi Vilma, színésznő, sz. 1878. szept. 9-én, Temesvárt. Színpadra lépett 1898. virágvasárnapján, a Nemzeti Színházban,

onnan 1899-ben a kolozsvári színházhoz szerződött. Férjhez menetele után lelépett a pályáról.

Iványi Dezső, színész, sz. 1876. jan. 14-én, Nagyváradon. Színpadra lépett 1897-ben, a Magyar Színháznál. Éveken át a Royal Orfeum főrendezője volt. 1930-ban a Bethlen-téri színház művésze.

Iványi Irén, színésznő, Iványi István (L. o.) színész leánya, sz. 1887. aug. 25-én, Homorogon, Bihar m. A Színművészeti Akadémia elvégzése után a Nemzeti Színház ösztöndíjas tagja lett, majd 1910-ben vidékre ment, hol másfél évig működött, mint naiva és szende. 1911. febr. 18-án ismét visszajött a Nemzeti Színházhoz és azóta állandóan itt működik. Felesége Mészáros Sándornak, a Nemzeti Színház titkárának. A naiva és szende szerepekről áttért a különböző s egyes szerepkörökbe nem is mindig beilleszthető női alakok ábrázolására. Egyszer mint jókedvű fiatal menyecske (Süt a nap), máskor mint boszorkány, vagy gonosz mostoha tűnik ki. Ez a két szélsőség jelzi a határokat, melyek között művészi biztonsággal mozog. Főbb szerepei: Kati (Annuska), Eszter (Bor), Juli (Tiszta dolog), Szücs Mari (Süt a nap), Suták Kata (Piros bugyelláris), Gébicsné (Vége a szép nyárnak), Boszorkány (Faust), Gonosz mostoha (János vitéz), Kamilla (Liliomfi), Első karvezetőnő (Elektra), Cluvia (Ember tragédiája), Bába (A krétakör), Duenna (Cyrano de Bergerac), Szomszédasszony (Omnia vincit Amor), stb.

Iványi István, (karcsai) színész, régi nemes család sarja, sz. 1857-ben, megh. 1913. febr. 24-én, Budapesten. Már 15 éves korában színész akart lenni, de szülei ellenezték. Tizenhét éves korában mint debreceni diák mégis megszökött és Kilényi Dávid társulatánál csapott fel színésznek. Eleinte a hősi szerepekben próbálkozott, de közben a színlapot is hordta. Mint kezdő színész együtt működött és együtt lakott Kovács Mihállyal, Hegedüs Ferenccel, Kiss Mihállyal és Tóth Edével (L. o.). Ez utóbbi a »Falu rosszá«-t akarta egyszer nekik felolvasni, de a társaság lehurrogta, nem is gondolván, micsoda remekmű élvezetétől fosztották meg akkor magukat. Később, mikor a »Falu rossza« már mint pályadíjnyertes mű nemcsak a Nemzeti Színházban, hanem a vidék összes színházaiban is diadalt aratott, Iványinak egyik legsikerültebb szerepe a »Falu rossza«-beli Gonosz Pista lett. A hősi szerepekről ugyanis lemondott s a buffókra és komikusokra tért át, hogy később a jellemszerepeket is programmjába vegye. A boszniai háborúból sebesülten kórházba került, de felgyógyulása után nem a szüleihez ment, hanem Sztupa Andor színtársulatához. Működött még Csóka Sándornál (L. o.) és Pesti Ihász Lajosnál (L. o.). E két utóbbi társulatnál már rendező is volt. Különösen mint népszínműszínészt becsülték. Az említett Gonosz Pistán kivül a Vén bakancsos és Zsiga cigány voltak kedves és jó szerepei. 1898-ban a Nemzeti Színházhoz szerződtették. Utolsó jó szerepe 1908-ban volt, amikor a Nemzeti Színház a Népszínház épületében a »Pártütők«-kel kezdte meg előadásait. Ezen az előadáson Iványi a kisbíró szerepét játszotta. Egyik leánya: Irén (L. o.) szintén a színipályára lépett.

Iványi László dr. színész, sz. 1894. okt. 1-én, Vácon. Színpadra lépett 1920. okt. havában.

Iványi Márta, színésznő, sz. 1904-ben, Budapesten. 1922-ben lépett színpadra. A Színművészeti Akadémiát 1921-ben végezte. Az Intim-kabaré tagja 1923. márc. 15. óta.

Iványi Mór, színész, sz. 1877. dec. 4-én, Miskolcon. Színpadra lépett 1907-ben.

Iványi Sándor, színész, sz. 1883. febr. 10-én, Debrecenben. Színpadra lépett 1907-ben.

Iványi (Matyuga) **Sándor**, színész. sz. 1898. okt. 31-én, Vágsellyén (Nyitra m.). Színpadra lépett 1923. máj. havában.

Iványi Viktória, segédszínésznő, sz. 1904-ben, Budapesten. Színpadra lépett 1924-ben, a Fővárosi Operett Színházban.

Iványos Miklós (bőnyi-mezőeörsi), színész, sz. 1889. dec. 13-án, Szentesen. Az

Orsz. Színészegyesület iskoláját végezte. 1912-ben lépett színpadra. 1914—19-ig katonai szolgálatot teljesített. 1922-ben a Művész Színpad tagja. Azóta több fővárosi színháznál működött.

Íves szerep. Színészi kifejezés oly szerepre, amely egy ívre (8 oldalra) van leírva. A kezdő színész álma a 8 oldalas szerep. Innen datálja a haladását.

Ivogün Mária, magyar származású német kamarai énekesnő, sz. Pozsonyban. (Atyja Kempner Pál, nyug. ezredes.) Művésznevét anyjának, *Ida von Gün*ther nevének kezdőbetűiből állította össze. A bécsi konzervatóriumban tanult, majd első nagy sikerét a müncheni Mozart-ünnepeken aratta, ahol Bruno Walter meghívására szerepelt, 1913-ban. 1917. febr. 11-én a Vígadóban mutatkozott be. 1924. június havában New-Yorkba szerződött, a Covent Garden-színházhoz. 1925. dec. 3-án nálunk újból bemutatkozott, hangverseny keretében. Sokáig volt a müncheni opera dísze, 1929-ben a berlini állami operához szerződött.

Izdentzy Antal, prefektus, Miskolcon a nyári színház építését vállalja 1801-ben, mely 1802-ben el is készült. Br. Wesselényi Miklós ösztönzésül egy csikót ajándékoz Izdentzy huszár fiának.

Izsák Therézia, (kis dobroni), birtokosnő, 1836. nov. havában a Nemzeti Színház részére 200 frtot adományozott.

Izsáki Margit, színésznő, sz. 1899. máj. 26-án, Budapesten. Színpadra lépett 1917. szept. havában.

Izsák-i színészet. Izsákon (Pest m.), 1837. szept. 30-án találunk színészeket, Balogh István társulatát. »Romeo és Julia« előadása a legjobban jövedelmezett. 31 frt volt a bevételük.

Izsó Kálmán, színész, sz. 1834. okt. 22-én, Dulházán (Gömör m.), megh. 1904. júl. 7-én, Budapesten. 1848—49-ben honvéd volt. 1861. április 1-én lett színésszé. A Népszínháznál tíz évig működött. 1897. január 1-én nyugalomba ment. — Neje: Szép Borbála, sz. 1852-ben, Kaposvárott. Színpadra lépett 1874-ben, Sztupa Andornál. 1882-ben a Népszínházhoz szerződtették. Nyugdíjba ment 1924. máj. 1-én. Fiai: I. Miklós, sz. 1877. jan. 10-én, Debrecenben. 1894. virágvasárnapján lett színésszé. Működött Debrecenben, Pozsonyban, Temesvárt, Budán, Miskolcon, stb. Mint rendező a Népoperában is elismeréssel találkozott. 1912. nov. 8-án elnyerte a Színészegyesület tanulmányi ösztöndíját. 1917-ben Szegedre hívták meg. — Kálmán, szintén színész. 1929-ben Kolozsvárott működik.

Izsó Zoltán, színész, sz. 1878. okt. 4-én, Székesfehérvárott, megh. 1920. dec. 6-án, Budapesten. Színpadra lépett 1896. ápr. 9. Nyugalomba vonult 1920. jan. 1-én.

J

Jadlowker Hermann, porosz kamaraénekes, sz. 1877. júl. 5-én, Rigában. Atyja fakereskedő. Rigában zeneiskolát látogatott, majd Bécsben Gänsbachernál tanul, a drámai gyakorlatban Stoll Ákos tanítja. Első fellépése Kölnben volt, 1899-ben. 1900-ban Stettinben »Faust«-ot énekli. Egy év mulva szülővárosában is bemutatkozik. Itt Lyonel az első szerepe. 1903. szept. 1-én hőstenor szerepre szerződik Boroszlóba. Főbb szerepei: Faust, Don José, Raoul, Turiddu, Meister Vilmos, Erik, Troubadour, stb. Nálunk a Népoperában, mint a berlini udv. opera hőstenorja. 1912. nov. 26-án mutatkozott be a »Carmen« Don José-jában, majd ismét fellépett 1914. december 7-én, a »Hoffmann meséi«-ben. Azóta többször látogatott el hozzánk, többek közt 1926. január 11-én is a »Carmen«-ben vendégszerepelt a Városi Színházban. 1929-ben ben a rigai zsidó hitközség főkántora lett; 1929. nov. havában ugyanezen minőségben Berlinbe hívták.

Jahn Vilmos, a bécsi opera volt igazgatója, sz. 1835. nov. 24-én, Hof-ban, Morvaországban, megh. 1900. ápr. 21-én, Bécsben. Kilenc éves korában belépett az olmützi metropolita-templom énekkarába, később szólóénekes lett. 1852-ben Temesvárott lépett színpadra. 1854-ben Pestre került és karmester volt a német színházban. Ezután külföldre ment, Olaszországba, majd Prágába szerződött. 1864-ben a wiesbadeni Opera vezetője lett; 1897-ben pedig a bécsi opera igazgatójává hívták meg.

Jakab Dezső, építész, sz. 1864. nov. 4-én, Révben, (Bihar vm.). 1897-ben Komor Marcellel (L. o.) együtt tervezte a dévai színházat és később a budapesti Népoperát Márkus Gézával. (L. o.) Terveiket a magyar stílusra való törekvés jellemzi.

Jakab Elek, (szent gericzei), m. kir. orsz. levéltárnok, sz. 1820. febr. 13-án, Szent-Gericzén (Marosszék), megh. 1897. júl. 22-én. Tanult Székelykeresztúron és Kolozsvárott. 1848-ban közlegény volt a 15. huszárezredben. Írt több figyelemreméltó színészeti szakcikket. Jelesebbek: »A politikai, színészi és egyházi szónoklat párhuzama.« (Egyházi Reform és »Figyelmező«, 1874. »A kolozsvári nemzeti színház története«, 1792—1855-ig. 10 cikk a »Székelyföld« 1871. évfolyam, 45—54. számában és »Magyar Polgár« 1871. szeptember 8. számaiban. »A magyar színészet történetéhez«. (»Székelyföld«, 1880., 237. szám.) »Néhány adat Celesztinről.« (U. o. 1885., 150. szám.) »Székelyné élete s színművészetének bölcsőkora.« (Fővárosi Lapok«, 1871.) »Egy XVI. századi kiadatlan magyar színmű.« (»Koszorú«, 1879.)

Jakab Gizella, színésznő, sz. 1884. júl. 22-én, Szilasüditőn. Színpadra lépett 1909-ben.

Jakab István, (galantai), író, sz. 1876. okt. 18-án, Budán. Tanulmányait Nagyváradon és a pesti egyetemen végezte; a bölcsészet tudora és ügyvéd lett, majd hivatalba lépve, a helytartótanácsban tanácsosságig emelkedett. *Első irodalmi műve* 1824-ben alkalmi költemény volt, melyet a helytartótanács százados ünnepére írt. 1832-ben lefordította Voltaire »Alzir«-jét; az akadémia 1833. nov. 15-én levelezőtaggá választotta s az akkor felállított »játékszini bizottság«-hoz sorozták, melynek két évig volt jegyzője. Akkoriban lefordította Goldoni »Fogadósné«-ját, Nota »Jótévő és az árvá«-ját, Scribe »Quäcker és táncosnő«-jét, a »Fiatal ke-

»Galambodi Sándor«, népdráma. Bem. 1890. szept. 22. Budai Színkör. »Jövevények«, társ. dr. 3 felv. Bem. 1902. nov. 21. Nemzeti Színház. »A pásztói pap«, tört. dr. Bem. Kolozsvár, 1913. febr. 12.

Jakabffy Dezső, (nemes, vitéz), színész, színházi rendező, sz. 1895. febr. 19-én, Szatmárt. Atyja, J. Lajos, Szeged város ny. főmérnök-műszaki tanácsosa. Rákosi Szidi színésziskoláját 1912-ben végezte, két év mulva, mint énekes-szerelmes színész Miskolcon Palágyi Lajosnál működött, majd Reinhardtnál rendezői studiumokat folytatott. Külföldi tanulmányútjáról visszatérve, a világháborút mint tartalékos hadnagy küzdötte végig. Első színész-katona volt, kit a csernowitzi ütközet alatt tanusított magatartásáért nagy arany vitézségi éremre terjesztettek fel, továbbá a nagy ezüst vöröskereszt II. o. jelvény tulajdonosa lett. 1929. jún. 16-án vitézzé avatták. Tíz esztendőt Erdélyben töltött, mint rendező. 1930-ban a pécsi színház tagja.

Jakabffy Gábor, színész, színigazgató, sz. 1839-ben, Baksán (Baranyam.), 1870-től színigazgató volt. — Neje: Krecsányi Katalin, színésznő, sz. 1851. febr. 17-én, Pesten, megh. 1913. jún. 2-án, Szentendrén. Színésznő lett 1866-ban, Debrecenben. — Leánya: J. Aranka, színésznő, sz. 1869. ápr. 16-án, Budapesten. Színpadra lépett 1888. ápr. 1-én, Hubay Gusztávnál. 1920. júl 1-én nyugalomba ment.

Jakabffy Jolán, szubrett-énekesnő, sz. 1884. aug. 2-án, Kolozsvárt. Színpadra lépett 1902. Virágvasárnapján. 1904-ben Micsey F. György, 1910-ben Krémer Sándor, 1911-ben a debreceni színház tagja. 1918. márc. havában Aradon működött.

Jakabffy M. Sándor, színész, sz. 1868. nov. 2-án, Istvánházán (Szolnokm.) Színpadra lépett 1893. okt. 8-án. 1901—1902-ben, Krecsányi Ignácnál működött. 1926-ban nyugdíjba vonult.

Jakabos Irén, karénekesnő, sz. 1902. dec. 1-én, Székelyudvarhelyen. Színpadra lépett 1925-ben.

Jakóbi Jakab, színházi karnagy, sz. 1827-ben, megh. 1882. okt. 8-án, Kolozsvárott. Jeles tehetségű komponista volt. Berlinből jött hozzánk. Írt több nyitányt és zenei művet. 1863. febr. havában a Budai Népszínház első karmesterének szerződtette, ahol Blaha Lujzát is oktatta. 1871 májusában a kolozsvári Zenede igazgatója. A kolozsvári Nemzeti Színháznak 1869-től 1881-ig tagja volt.

Jakóbi Olga, színésznő, sz. 1890. okt. 31-én, Budapesten. (Szende színésznő.) Színpadra lépett 1911. december havában.

Jakóbi Viktor, zeneszerző, sz. 1883. október 22-én, Budapesten, megh. 1921. dec. 10-én, New-Yorkban. 1902-ben végezte a Zeneakadémiát, majd számos operetthez írt fülbemászó zenét. Operettjei angol és amerikai színpadokon is nagy sikereket arattak. A világháború kitörése Angolországban találta, ekkor átment Amerikába, ott maradt a háború után is és ott érte a korai halál. 1921. dec. 18-án a Király Színház gyászünnepélyt rendezett emlékezetére. Művei ezek: »A rátartós királykisasszony«, operett 3 felv. Szöv. írta: Drachmann Holger. Bem. 1904. dec 17. Népszínház. »A legvitézebb huszár«, operett 3 felv. Szöv. írta: Martos Ferenc. Bem. 1905. dec. 30. Magyar Színház. »A tengerszem tündére«, színjáték 5 képben. Szöv. írta: Thury Zoltán és Heltai Jenő. Bem. 1906. nov. 7. Magyar Színház. »Tüskerózsa«, operett 3 felv. Szöv. írta: Martos Ferenc. Bem. 1907. márc. 23. Király Színház. »Van, de nincs«, operett 3 felv. Szöv. írta: Martos Ferenc. Bem. 1908. okt. 30. U. o. »Jánoska«, mesejáték. Szöv.: Martós Ferenctől. Bem. 1909. máj. 7. U. o. (Századszor: 1909. nov. 11.) »Leányvásár«, (L. részletesen a címszónál.) »Szibill«, operett 3 felv. Társsz.: Martos Ferenc és Bródy Miksa. Bem. 1914. febr. 27. U. o. 100-adszor 1914. jún. 1-én. Felújítása 1925. ápr. 11. (Uj Zélandban színre került: 1923. okt. 3.) »Love Letter«, operett 3 felv. Bem. 1921. okt. New York, a Globe Theatreban. »Miámi«, operett 3 felv. Írták: Bródy István és Vajda László. Bem. 1925. nov. 27. Fővárosi Operett Színház.

Jakobson Lipót, osztrák színműíró. Nálunk is színre került munkái: »Varázskeringő«, operett 3 felv. Társsz. Dör-

resztanyá«-t, »Hogy teheti az ember szerencséjét«; Mazères »Fiatal férj«-ét; Lebrun vígjátékát: »Hogy lehet olcsón élni«; Holbein: »Kétalakú«-ját; Junger »Hölgyrablás«-át. Egyéb fordítása még: »Földszint és emelet«; »Harmincéves kártyás«; »Hogy lehet hírt szerezni?«; »Huszonkilencedik február«; »Korona és vérpad«; »Marianna«; »Murillo«; »Örökségi egyezés«; »Tékozló«; »Válópör«; »Visszapótlás«; »Devereux Róbert«; »Gemma di Vergy«, »Mariano Faliero«; »Beatrice di Tenda«. (Ez utóbbi négy operai szöveg-fordítás.) Eredeti művei: »Falusi lakodalom«, vj.; »Zsarnok apa«, szomj. és »Izabella« népsz. Zenével is foglalkozott, több keringőt és száznál több magyar dalt szerzett, köztük az »Ős-Buda gyermeke« kezdetű harci dalt. Fordította az »Eskü« (Mercadante), »Zsidónő« (Halévy), »Borgia Lukrécia« (Donizetti) operák szövegét. Bartay Ede két operájához (»Csel« és »Lysippa«) ő írt szöveget és Czuczor »Ki az?« kezdetű versének megzenésítésével a Zenedétől díjat nyert. Szakcikke: »Magyar játékszíni jutalmazott feleletek a magyar tudós társaságnak 1833-beli ezen kérdésére: »Miképen lehetne a magyar játékszínt Budapesten állandóan megalapítani?« Buda, 1834. (Fáy András és Kállay Ferenc feleleteire.)

Jakab István, színész, súgó. Munkái: »Magy. játékszíni nefelejts«. Brassó, 1840. »Színházi zsebkönyv«. Marosvásárhely. 1842. »Játékszíni zsebkönyv«. Brassó, 1847. »Nemzeti színházi emlékkönyv«. Kolozsvár, 1856. »Nemzeti színházi emlékkönyv«. Kolozsvár, 1857—1858. »Búcsúvételi zsebkönyv«. Marosvásárhely, 1868—1871. »Újévi nemzeti színházi zsebkönyv«. Kolozsvár, 1870. — Megh. Aradon, 1901. márc. elején.

Jakab Lajos, (nagy-gericzei), főjegyző, Udvarhelyszéken, sz. 1803-ban. Színművei: »Gróf Adermál«, érzékeny nézőjáték 3 felv. 1833. márc. 12-én, Budán, Leopold után franciából. »Megboszult hitszegő«, színmű.

Jakab Lajos, színész és színigazgató, sz. 1839-ben, Marosvásárhelyt, megh. megvakulva, Budapesten, az angyalföldi tébolydában 1890. márc. 23-án. 1859. máj. 9-én lépett a színipályára Nagy Mihálynál. Mint szereplő jelentéktelen volt, de mint szervező és vezető, 3 évtizeden át igen buzgó, fáradhatatlan ember volt és tagjai iránt igen méltányos és előzékeny. 1883. dec. 27-én ülte meg színészkedése 23-ik évfordulóját Székesfehérvárott, »Bánk bán«-ban.

A legagilisebb igazgatók egyike volt, teljes életében a színészet felvirágoztatásáért fáradozott.

A színészetpártoló egyesületek alakítása és fentartása érdekében sikerrel működött közre Aradon, Székesfehérvárott és Sopronban, mindenütt javítva a helyzeten, amennyire csak lehetett. — Koporsója felett Bényei István mondott búcsúztatót. — Első neje Ujfalusi Gizella, a színészetnél született, második neje kohai Alszeghy Etel, sz. 1878-ban, férjhez ment Budapesten, 1883. április 19-én. 1912. január 1-én nyugalomba vonult. Megh. 1920. december 30-án, Budapesten.

Jakab Mária, színésznő, sz. 1903. jún. 17-én, Balatonszentgyörgyön. Színpadra lépett 1929 szeptember havában.

Jakab Marcika, színésznő, sz. 1888. ápr. 5-én, Budapesten. Színpadra lépett 1911. július havában.

Jakab Mihály, az első magyar színtársulat súgója 1791—92-ben. A küzdést megúnva, miként többi társa, ő is elhagyja a társulatot és megvált a színészettől.

Jakab Ödön, költő, szépirodalmi író, a Magy. Tud. Akadémia levelező tagja, a Kisfaludy- és Petőfi Társaság rendes tagja, sz. 1854. júl. 26-án, Vadasdon (Maros Tordavm.). Már az iskolában is folyton verselgetett. 1874. őszén a kolozsvári egyetemen a magyar nyelvet és irodalmat hallgatta. 1879-ben Pancsovára nevezték ki tanárnak, egy év mulva Déván tanít, 1894-ben a fővárosi VI. kerületi főreáliskolához nevezték ki. 1912-ben nyugalomba vonult. 1912. febr. havában a III. osztályú vaskoronarenddel tüntették ki. Egy időben a Színészegyesület tanácsosa volt. Színművei: »Szegény Radónė«,

mann Félix. Zen. szerz.: Strauss Oszkár. Ford. Mérei Adolf. Bem. 1907. nov. 26-án, a Király Színházban. »Az erénycsősz«, operett 3 felv. Társsz.: Bernauer. Zen. szerz.: Nedbal O. Bem. 1921. ápr. 22. Budai Színkör. »A kis grizett«, operett 3 felv. Társsz.: Bodansky. Zen. szerz.: Stolz. Bem. 1921. jún. 11. Vígszínház.

Jakoby M. Karl, német színműíró. Nálunk is bemutatott színműve: »Házasság«, szmű 3 felv. Ford. Relle Pál. Bem. 1911. szept. 15. Vígszínház.

Jakubik Antal, ipolysági lakos, 1860-ban elhalálozván, a Nemzeti Színház nyugdíjintézete részére 500 forintot adományozott.

Jalava (Almberg) Antal Frigyes, finn író, sz. 1846. júl. 18-án, megh. 1909. júl. 3-án. 1879-ben lefordította Tóth Ede »Falu rossza« c. népszínművét. Bem. 1879. dec. 2-án, Helsingfors-ban, »Kylän Hittiö« c. alatt. — Neje: Aalberg Ida, színésznő. (L. o.)

Jaloveczky László, színész, sz. 1901. okt. 10-én, Budapesten. Az Orsz. Színművészeti Akadémiának ösztöndíjas növendéke volt, majd 1927-ben a Belvárosi Színház tagjai sorába szerződtette.

Janchovits Jenő, színműíró. Szműve: »Kettő közül«, dr. 3 felv. Társsz.: Vössey Kálmán. Bem. 1912. máj. havában, Nagyváradon.

Jancsi és Juliska, opera 1 felv. írta: Humperdinck. Bem. 1895. febr. 2-án, a M. Kir. Operában. (Bianchi Bianca, Ábrányiné Wein Margit.) A szerző személyes vezetésével: 1897. ápr. 12-én került színre.

Jancsó István, »Az elsők egyike, híres kómikus«, írja róla Benkő Kálmán. (Magyar Színvilág. Pest, 1873. 139. oldal.) (Nevét nem említi sem Bayer, sem Déryné, dr. Ferenczi Zoltán és Koltai Virgil szintén mellőzték. 1807-ben Pesten, Vida László társulatánál találjuk.)

Jancsó Jolán (P.) színésznő, sz. 1881. jún. 17-én, Budapesten. Színpadra lépett: 1919. ápr. havában.

Jancsó Károly, színész. 1817-ben a Pesti Magyar Theátromi Társaság tagja. (Lásd: Vásárhelyi Károly.)

Jancsó Lenke, színésznő, sz. 1891. dec. 30-án, Budapesten, megh. 1916-ban, Szabadkán. Színpadra lépett 1912. jan. havában.

Jancsó Pál, (gidófalvi), színművész. Az úttörő magyar színészet egyik legérdekesebb alakja, a legelső komikus, sz. 1761-ben, Gidófalván (Háromszék m.). Szülői lófőszékelyek voltak. Iskoláit a nagyenyedi kollégiumban járta, ahol hat évig tanult. Már itt feltűnt szép hangja és ezért cantus praesesnek nevezték ki, majd elkerült



Nagyszebenbe, ahol a magyar kálvinisták kántornak választották meg. De ezzel a hivatallal nem sokáig büszkélkedett, csakhamar tiszttartónak áll be a vécsi uradalomba; midőn pedig 1792-ben a Fejér testvérek buzgólkodása révén megalakul a báró Wesselényi Miklós-féle társulat, ő is kedvet kap a színjátszáshoz és színésszé lett Kolozsvárott, havi 20 forint fizetéssel. Előbb drámai szerepeket osztottak rá, aztán hősöket, szerelmeseket, cselszövőket kezdett játszani, de ez volt a veszte; folyton nevettek rajta, ugyanis a külseje inkább komikusnak predesztinálta őt; torzonborz szemöldökével, mozdulataival, apró csillogó szemeivel mindenkit kacajra ingerelt. Így lett komikusszínész kedve ellenére és sajátos komoly játékaival óriási sikerei

voltak, de neki magának nem volt öröme benne; megharagudott embertársaira, mivel úton-útfélen kinevették. Erre próbát tesz és újra fellép komoly szerepekben, de szegény pórul járt: — kifütyölték. Mégis kitartással működik a pályán, semmibe véve a küzdést, nélkülözést. 1814. máj. 18-án hűlés következtében megsiketült és a színpadtól visszavonult, de Székely József és neje rábeszélésére 1818. máj. 24-én újra szerződött. 1819. febr. 19-én a következő kéréssel fordult a közönséghez a színlapon: (A darab jutalomjátékában került előadásra, címe: »Mit tehet néha egy bánkócédula?« vj. 4 felv., melyben Báró Falborn volt a szerepe.) »Hazám tisztelt Fijai és Leányi! Kegyes Pártfogójim! Abba a' nagy Kertbe, melyben a Földön maradó Plánták s az Égre emelkedő Cedrus gyanánt belé tartoznak: Én is egy élőfa, hajdon az, a minek a Főkertész (a Természet) ültetett, meghoztam annak idejében, a'mit nekem adott volt. Itt áll még az Ősz komor szelei között szállingóznak már a sárguló levelek, — nincs a'mi vonja többé az esmeretlent, tsak az a jószívű Hazafi indulhat meg, aki látta valaha a maga nemű gyümöltseivel 's meg gondolva, hogy minden Paraditsomok is így hervadnak el, mihelyt a Tél északi lehellete megindul; tsak egy szenvedheti meg havasonn is, azon a' hellyen, a' hol egykor zöldellett. — Ki tudja? hátha a jószívű Hazafiak Kegyessége mint a'szelid napfény még egyszer felélesztve virágzásra ébreszti; 's ha kedvező hosszú Ősze lesz, még az örökre elmult nyárnak, valami képét játszódja vissza. A nagy Érdemű Kegyes Publicumnak alázatos szegény régi hív Szolgája J. P.« — Szerette Erdélyt, Kolozsvár lelkes közönségét, működött még Miskolcon és Debrecenben. Az első színészek táborában nálánál hivatottabb apostolt nem igen találunk s hogy mennyire rajongott a rögös pályáért, mutatja az a körülmény, hogy 43 évig működött és 74 éves korában mondott búcsút a forró deszkáknak.

Utolsó föllépése 1835-ben volt a »Csörgő sapka« c. vígjáték Mandolino halász szerepében. Midőn játék után kitapsolták, meghatottságában csak ennyit tudott mondani: »Jó éjszakát!«...

Hajlott korában a jólelkű báró Wesselényi Farkas, gróf Kemény Sámuel és gróf Mikes viselte gondját, bőkezűen támogatva a kitünő színjátszót. — Ez időben künn lakott a város végén egy asztalosmesternél, aki a színpadról megkedvelte az öreg urat.

Megh. Kolozsvárott, 1845. dec. 2-án, 83 éves korában. Szomorú jelentése így szól:

»Szomoru jelentés.

A' derék agg szinész, Jancsó Pál 83 évekre terjedett becses éltét, csak két napokig tartott — inkább elgyengülésből eredett — szélütés következtében dec. 2-án, estvéli 6 órakor bevégezte. Az idvezült, az ezelőtt 53 évekkel alakult első magyar szinésztársaságnak már kitünő tagja, e félszázad alatt sok vidám órákat okozott a' hazai közönségnek. Mint vallásához buzgó, vidám társalgó s mindent megbecsüllő ártatlan jellemü ember, a' közönség becsülését élte végéig birta. Hideg tetemei a' temetőkapu melletti szállásáról egy könyörgés s halotti beszéd után dec. 4-én — csütörtökön — délelőtti 11 órakor a köztemetőbe fognak kisértetni.

Minden rendben lévők kéretnek, a közönségnek éltnek temetési tisztességét jelenlétekkel diszesiteni.

Kolozsvár, 1845. dec. 3.«

Jancsó természetes, vad zseni volt, aki kétségkivül kimagasló fordulópontját képezhetné színészetünk fejlődése történetének, ha a viszonyok folytán nem kedvetlenedik el és érintkezésbe jöhetett volna a fővárossal, szellemi életünk gócpontjával. Harminc évig pontosan naplót vezetett élete minden nevezetesebb epizódjáról, mely igen becses kor- és színészettörténeti emlék. Jancsó Pál arról volt híres, hogy nagyon szeretett rögtönözni — de mindig a jó ízlés határain belül. Nagy művész volt, amiről a »Honderü« is tanuskodik, midőn így ír róla: »Ha Molière a frank művészi történetben halhatatlan Jancsó Pál is az a magyarban.« Érdekes sírfelirata így szól: »Jancsó Pál jeles színész nyugszik itt; úttörő volt s élte tapsok között folyt; s habár különc s kedélye mogorva volt, a színpadon bohózatot vitt. A bús magyart gyakran felderítette; csak egyszer szomorította meg hazáját, midőn elhagyta színpadi pályáját, s küzdelemteljes



Jászai Mari (1923-ban)

életét bevégezte. Most e szerény kő sírját had jelölje. Emelte azt egy öreg tisztelője. Szül. 1784. Megh. 1845.«

Jobb szerepei ezek voltak: Kalb (Fortély és szerelem), Hippeltanz (Epigramm), Mandolino, Pedrillo (A formenterai remete), Köppencs (Igazházi), Iskolamester (Ujholdvasárnapi gyermek), Lákostói (Zűrzavar) stb.

Pályatársai nevében Pergő Celesztin búcsúztatta. — Emlékét őrzi az »Egy magyar komédiás« c. eredeti két felvonásos vj., írta: Szilágyi Sándor. (Bem. 1850. ápr. 28. Nemzeti Színház.) és Gyulai Pál: »Az első magyar komikus« c. beszélye. (V. ö. Tekintetes úr.)

Janda Teréz, színésznő. 1851-ben a Nemzeti Színház tagja. 1854. jún. havában Londonban a Drury-Lane-színházban vendégszerepelt.

Jandl Antal, pesti német színigazgató, 1801-ben átveszi a színházat Czibulka Alajos (L. o.) társaságában. Ő volt a budai vízivárosi Falk-féle színháznak is a bérlője, melyet 1806. máj. 8-án átengedett a magyar színészeknek. (Igazgató: Ernyi Mihály.)

Jankai (Csizmadia) József, mérnök, sz. 1831. máj. 27-én, Érdiószegen, hol 1844-ig tanult. 1848-ban őrmester volt, aztán bujdosott. 1862-ben saját költeményeit szavalta az aradi színpadon. Színművei: »Juliska«, szmű, Pest, 1867. Több színműve kéziratban.

Jankó Abigél, Jankó János festőművész leánya, színésznő, sz. 1888. jan. 19-én, Budapesten. Elvégezte az Orsz. Színművészeti Akadémiát. Színpadra lépett 1902. ápr. havában a kolozsvári színháznál. Férjhez menetele után lemondott a színpadról.

Jankó János, színész, sz. Szarvason. Színpadra lépett 1903-ban. A színpadtól hamar visszavonult.. Vendéglős lett, előbb Mezőberényben, majd Makón. — Felesége: Gergely Gizi, énekesnő.

Jankovich Gyula, író, munkája: »Útszéli ibolya«, dr. 2 felv. »Napkelet« dramolett 1 felv. Előadták Székesfehérvárott, 1886. márc. 17-én.

Jankovics Magda, színésznő. (Lásd: Békeffi Lászlóné.)

Jankovics Miklós, mecénás. 1810-ben 1000 frtot adományozott a pesti magyar színtársulat felsegélyezésére.

Jankovits Gábor, nyug. aradi főkapitány, 1885. febr. havában kelt végrendeletében az újvidéki szerb színház részére 50.000 forintot adományozott.

Jankovits Pál ifj., békési főszolgabíró. Színműve: »Szemfényvesztők«, népszínmű 3 felv. Bem. 1886. aug. 28-án, Békésen.

Janky György, színműíró. Színműve: »Abdul Aziz háreme«, látványos szmű. Bem. a Budai Színkörben, 1876. jún. 29-én. (Főszereplők: Sipossné, Szathmáry Árpád, Takács, Abonyi.)

Janovics Jenő dr., a kolozsvári magyar színház igazgatója, sz. 1872. dec. 8-án, Ungváron. Mérnöknek készült, de az Orsz. Színművészeti Akadémia elvégzése után színész lett. Előbb Csóka Sándor miskolci színigazgatónál (1894.—1895.), majd Krecsányi Ignácnál (1895.—9.) működött mint szerelmes színész. Azután Kolozsvárra szerződött, ahol hamarosan rendező lett és az ottani egyetemen doktori oklevelet szerzett a filozófiából s esztétikából. Bölönyi József intendáns alatt 1900-ban a kolozsvári színház művezetője lett; 1902—1905-ig a szegedi színház igazgatója volt, 1905-ben pedig a kormány a kolozsvári Nemzeti Színház igazgatójává nevezte ki.

Mint kolozsvári igazgató, 1905. április 1-én a »Bel-Farkas ucca«-beli régi színházban kezdte meg működését, de 1906. szept. 8-án már az új színházat nyitotta meg.

Nagy célkitüzéssel indult az új színház élete. De — hiába — a vegyes műsorú színházak vezetése szinte lehetetlen feladatok elé állítja a színigazgatót. Egy színház, amely programmjába kénytelen venni a magasabb drámai műfajok mellé az

operát s az operettet is, végeredményben egyik műfajnak sem tud adni elegendő teret és időt a szükséges próbákra.

Janovics ennek tudatában igyekezett megszabadulni az operettől, hogy minden erejével a dráma kultuszát mozdítsa elő. Ez a törekvése azonban nem sikerült. A magyar kultuszkormány nem járult hozzá ama tervéhez, hogy a kolozsvári Nemzeti Színház műsorából kikapcsoltassék az operett és egy magánvállalkozás által létesítendő másik kolozsvári színháznak engedtessék át.

Janovics tehát kénytelen volt tovább is vegyes műsorral dolgozni. Ám ha terve dugába dőlt is, kedvét nem vesztette el. A régi tradiciók nyomdokain járva, mindig igyekezett magas színvonalon tartani ezt a régi műintézetet, mely a múltban második drámai színháza volt az országnak.

Nemes törekvéseinek egyik legszebb bizonyítéka a »magyar drámatörténelmi előadások« sorozata, melynek keretében 1911. okt. 1-től kezdődőleg 28 magyar drámát mutatott be a kolozsvári közönségnek, kezdve Sztáray Mihálynak 1557-ből való »Igaz papságnak tüköré«-vel s az »Omnia vincit Amor« közjátékával és végezve Herczeg Ferenc »Déryné ifiasszonyá«-val.

Ennek a — magyar színpadon eddig páratlanul hosszú eredeti ciklusnak keretében — a magyar dráma fokozatos fejlődését mutatta be. Minden egyes előadást felvilágosító értekezés előzött meg. Ezekre a felolvasásokra a budapesti és kolozsvári tudósokat és írókat kérte fel, de sok esetben maga Janovics volt a konferánsz, aki írói és szónoki tehetségének már igazgatósága előtt is számtalan jelét adta.

Janovics Jenőnek sok cikke jelent meg a különféle lapokban. Nagyobb munkái: »Csiky Gergely élete és művei«. 2 kötet. A Kisfaludy-társaság utólagos jutalomdíjban részesítette; továbbá: »A magyar dráma irányai«. Bpest. 1908.

A kolozsvári magyar ciklusnak egyes darabjait — *Philozofus*, Bánk bán stb., Janovics Jenőék Pesten is bemutatták a Magyar Színházban, ahol az érdekes előadások szintén nagy elismeréssel találkoztak.

1912-ben az antik drámák sorozatos előadásaival tett bizonyságot műsor-nemesítő törekvéseiről, 1913-ban pedig sorozatos »Shakespeare-esték«-et rendezett. Az előbbi ciklusban bemutatta a »Perzsák«-at és az »Oresteiá«-t Aischylostól, »Antigoné«-t, »Oedipus király«-t Sophoklestől, »Medeá«-t s a »Kyklopsz«-ot Euripidéstől, a »Békák«-at Aristophanestől, a »Hetvenkedő katoná«-t Plautustól, a »Testvérek«-et Publius Terentius Afer-től. A »Shakespeare« esték«-en pedig a következő darabok szerepeltek: »Felsült szerelmesek«, »III-ik Rikhárd«, »Makrancos hölgy«, »Romeo és Julia«, »Velencei kalmár«, »Vízkereszt«, »Julius Caesar«, »Windsori víg asszonyok«, »Hamlet«, »Szentivánéji álom«, »Othelló«, »Lear király«, »Coriolanus«, »Macbeth«. Ezekkel a darabokkal Shakespeare 300-ik születésnapját ünnepelte meg a kolozsvári Nemzeti Színház.

A világháború mindenütt megnehezítette a színházak életét. Janovics a háború első napjaiban magyar darabok sorozatos előadásaival próbált érdeklődést kelteni. Ez a ciklus egyfolytában 52 napig tartott. 1914. augusztus 29-től okt. 10-ig a kolozsvári színházban minden nap magyar darabot játszottak.

A trianoni béke igen súlyos helyzet elé állította Janovicsot. Elvették tőle az állami színházat minden felszereléssel egyetemben s ő maga társulatával a Sétatéren levő nyári színházba szorult.

Amit addig épített, egyszerre összeomlott s előlről kellett kezdenie mindent. Súlyos munka volt, de sikerült. A színház anyagi helyzete ugyan még mindig küzdelemteljes, de a művészi színvonal — a körülményekhez képest — méltó a nagyhírű és régi kolozsvári színházhoz. S ez nagyrészben dr. Janovics Jenő érdeme.

(Pataki József.)

Janovics Pál, hirlapíró. Munkája: »A sehonnaiak«, tragikomédia. Írta Wollzogen Ernő. Bem. 1907. febr. 14. Kolozsvár. »Le Foyer«, szmű. Írta Mirbeau. Bem. 1909. január. Kolozsvár.

Jantsovits Jenő, nagyváradi árvaszéki ülnök. Munkája: »Katóka«, vj. felv. Bem. 1913. november havában, Nagyváradon.

Jarno György, (eredeti neve Kohner), zeneszerző, sz. 1868. jún. 3-án, Budapesten,

megh. 1920. máj. havában, Boroszlóban. Mint operaszerző kezdte zenészi pályáját, »A fekete Kaschka« c. 4 felvonásos dalművel, melyet a boroszlói színház adott először, 1895. május 27-én. Egyéb művei: »A gonosz apa«, vj. 3 felv. 1895. július 9-én Ischlben került színre. »A zalameai bíró«, opera. Bem. Posenben. »Az aranyhalacska«, operett 3 felv. Szöv. írta Jäger Richard. Ford. Mérei Adolf. Bem. 1909. dec. 16., Nagyváradon. »Az erdészleány«, operett 3 felv. Szöv. írta Buchbinder Bernát. Ford. Mérei Adolf. Bem. 1909. jún. 20. Városligeti Színkör. 100-adszor: 1910. ápr. 16-án. A Városi Színház 1927. ápr. 16-án iktatta műsorába, Zilahy Irénnel és Törzs Jenővel. »A csikós bárónő«, operett. Bem. 1910. szeptemberében, Berlinben. »Tengerész Kató«, operett 3 felv. Írta Buchbinder Bernát. Bem. 1912. szept. 21. Népopera.

Jarno József, (cs. neve Kohner), magyar származású bécsi színész, sz. 1866. aug. 24-én, Budapesten. Ischlben Wild színigazgatónál lépett színpadra, 1885. jún. 16-án. Innen 1887-ben Budapestre jött s Lesser német színigazgató alatt működött. Budapestről Berlinbe szerződött (1899-ben), a magyar Lautenburg Zsigmond színházaihoz. (Neues és Residenztheater.) 1899. szeptemberében átvette a bécsi Józsefvárosi színház igazgatását. Ugyanekkor vette nőül Hansi Niese-t (L. o.), a kedvelt bécsi szubrettet. Jarno bohózatokat is írt, melyek közül a »Pillanatfelvételek«-et, magyar színpadon is előadták. A »Rabenvater« c. darabja a Vígszínházban került színre, »A kőszívű apa« címen, 1896. dec. 22-én, ford. Mihály József. »Hamvazó szerda« c. bohózata 1897. júl. 9-én került színre, Ischlben.

Jaschik Álmos, grafikusművész-tanár, született 1885. január 5-én, Bártfán. Tanulmányait a Képzőművészeti Főiskolán végezte, ahol 1907-ben tanári oklevelet nyert. Tanári minőségben előbb a Képzőművészeti Főiskolán, majd a fővárosi Ipariskolában működött, 1919. óta saját progresszív irányú iskoláját vezeti, melynek iparművészeti munkaprogrammjába elsőnek vette fel Magyarországon a szakszerű színpadi díszlettervezést és a színpadmodell-(maquette-) építést. Működésének főtere ugyan a könyvgrafika és a könyvillusztráció, de a színpadművészethez is régi kapcsolatok fűzik. Tagja és dolgozótársa volt annakidején a Thália-Társaságnak, melyek úttörő színpadművészeti munkájában elejétől fogva résztvett és ez a régi kapcsolat elevenedett fel 1929-ben, amikor Németh Antal dr.-ral, a szegedi Városi Színház főrendezőjével karöltve megtervezte a Szegeden színrekerült a »Csongor és Tünde«, továbbá a »Fidelio« díszleteit és megszervezte ugyancsak Szegeden, tanítványai közreműködésével az első modern színpadművészeti kiállítást, melyen — Németh Antal dr. által megadott rendezői elgondolás szerint készült — színpadmodelleket és jelmezterveket mutatott be.

Járosi Jenő dr. dalszerző szül. 1887-ben, Szegeden, ahol a piarista gimnáziumban érettségizett, majd Pestre jött és megszerezte a jogi doktorátust és végleg Pesten telepedett le, ahol ügyvédi irodát nyitott. Már gyermekkorában nagy szeretettel foglalkozott a zenével és Dankó Pista, a híres dalköltő, aki Szegeden állandó vendég volt házuknál, nagy hatással volt a fiatal dalszerzőre. Mint dalszerző, 1924-ben lépett a nyilvánosság elé és rövid idő alatt megszerezte a közönség szeretetét. Színdarabot is írt: »Öreg legény«, »Bogáncs Bandi.« »A revizió« c. dalműve 1929. jan. 1-én a Nemzeti Színházban került bemutatásra. Dalaiban, nótáiban az alföldi nép hangulatát igyekszik kifejezésre juttatni és ezeket az érzéseket Szegedről, a Tisza partjáról hozta magával.

Jaszninger Ignác, karénekes, 1883. okt. 1-től 1904. okt. 31-ig volt a M. Kir. Operaház tagja.

Jasztrabszky Margit, színésznő, sz. 1898. ápr. 12-én, Budapesten. Színpadra lépett 1921. okt. havában.

Jatzkó Cia, gyermekszínésznő, sz. 1914. okt. 30-án, Budapesten. Hat éves korában már kedvelt tagja az Andrássy-úti Színháznak, ahol mint szerződtetett tag két évig működött. Kilenc éves korában atyjának (J. Rezső) »Pintyőke« c.

operettjében éri el első komoly sikerét a Budai Színkörben és egyben az ország és a külföld több színpadján is. Ugyanily sikerre vitte édesatyja »Vadvirág« c. operettjét is. 1925-ben a Király Színház vendége. (»Jánoska«.) Filmen is jelentős sikerei vannak.

Jatzkó Rezső, színházi karmester, zeneszerző, sz. 1890. ápr. 17-én, Kassán. 1911. óta működik, mint karmester több elsőrendű színháznál. Végigküzdötte a világháborút, mint tüzérhadnagy. Utána Budapesten, a Tabarin, Excelsior-bár, Jardin, majd a Cercle des Etrangers karnagya. Munkája: »Pintyőke«, operett 3 felv. Szöv. írta Adorján László. Bem. 1924. szept. 10-én, a Budai Színkörben. »Vadvirág«, operett 3 felv. Társszerző: Szánthó Mihály. »Tulipán kisasszony«, operett 3 felv. Ezen kívül számos dalkompozíciója van.

Javítópróba. A fővárosban a nyilvános főpróba után rendszerint még egy próbát szokás tartani, amelyen a rendező az esetleges felmerült hibákat, tévedéseket helyreigazítja. Leginkább tömegjeleneteknél, helytelen butor- és világítás-beállításnál szokásos jelenség, amikre ilyenkor jönnek rá; egyben ilyenkor van alkalom arra, hogy a hosszúra nyuló és hatástalannak minősülő szövegrészt megrövidítsék. (V. ö. Húzópróba.)

Jazz. (Dzsessz.) Amerikai tánc, amely 1919-ben honosult meg nálunk.

Jádzás, a. m. játék, színielőadás. (Lásd a »Magyar Hirmondó« 1792-ik évi referádáiban. — V. ö.: Játszani.)

Jádzószín. (Lásd: Játékház.)

Jáki Dezső, színész, sz. 1889. máj. 1-én, Hardicsán (Zemplén m.). Színpadra lépett 1912. szept. havában. 1930-ban Deák Ferenc színtársulatának tagja.

Jákó Amália (kézdiszentléleki), drámai hősnő, sz. 1895. ápr. 13-án, Kézdiszentléleken (Háromszék m.). Nagyszebenben végezte iskoláit, azután beiratkozott az Orsz. Színészegyesület színészképző iskolájába, melynek végeztével hosszabb időn át Krecsányi Ignác buda-temesvári színházának elsőrendű drámai hősnője volt és mint ilyen, elismeréssel működött. Egyideig a Vígszínház és a Renaissance tagja is volt. Főszerepei voltak a »Trilby«-ben, »Boszorkány«-ban, »Sasfiók«-ban, »Tanítónő«-ben, »Baccarat«-ban, »Folt, amely tisztit«-ban, stb.

Jákó Pál, színész, sz. 1901. január 18-án, Budapesten. Az Országos Színművészeti Akadémiát végezte, 1925-ben. Pécsett lépett fel először a »Bizánc«-ban, Kratist szerepében. Működött: Pécsett, Kaposvárt, Nagykanizsán, Baján, Mohácson, Barcson, stb. Főbb szerepei: Fouché, Brabantio, Biberach, Valentin, dr. Szele Márton (Szegény lányt nem lehet elvenni), »Ember tragédiája«-ban a rabszolga, az eretnek és a tudós, stb. 1925-ben Párizsban Pitoieff mellett segédrendező volt. 1928-ban Fiumében vendégszerepelt.

Jámbor Ilona, színésznő, sz. 1888-ban, Budapesten. Színpadra lépett 1907-ben.

Jámbor Pál, (Hiador), költő, sz. 1821. jan. 16-án, Pakson, megh. 1897. ápr. 13-án, Szabadkán. 1848-ban írt egy drámát: »II. Károly« c. alatt. 1866-ban »Törvénytelen vér« c. drámáját sikerrel játszották a Nemzeti Színházban. Egyéb művei: »Nagy Sándor«, trag. 5 felv. Szabadka, 1865. »A milliomos leány«, vj. 3 felv. U. o. »Corvin János«, dr. 5 felv. 1863. Nagybecskerek. »Fülöp«, trag. 5 felv. »Az örökség«, vj. 1 felv. »Nagy Lajos özvegye«, tört. trag. 5 felv. »Egy költő«, trag. 5 felv. »A párbaj«, szmű 3 felv. »A színművészet mámora«, vj. 1 felv. »A kitört ablak«, vj. 1 felv. »A kastély«, vj. 1 felv. »Mindnyájan«, szmű 1 felv. »Koszorú«, tört. vj. 3 felv. 1880.

Jámbori Josefii György, színész. Színpadra lépett 1871. május 22-én. Ez évben Mannsberger Károly tagja. 1878—81-ben Miskolcon működött.

Jámbori Károly, színész, színházi titkár, sz. 1860-ban, megh. 1918. márc. 10-én, Mezőkövesden. Húsz éves korában

lépett színpadra, melyen 23 évet töltött. 1915. aug. 1-én nyugdíjazták. — Neje: Kovács Laura, recitátornő, sz. 1866-ban, Beregszászon. 1882-ben lett színésznő, Sághy Zsigmondnál. 1914. ápr. 1-én nyugalomba vonult.

Jáni Gyula, színész, sopronmegyei születésű. A soproni evang. hittani intézetben végezte tanulmányait és azután német színész lett. 1876-ban határozta el, hogy magyar színész lesz. A Nemzeti Színházban 1877. szept. 17-én lépett fel először a »Velencei kalmár«-ban s gondolkozó és tehetséges színésznek bizonyult. Paulay tanácsára választotta Shylock szerepét, melynek zsidó jellege eltüri az idegenszerű kiejtést. De ez nem igen volt észrevehető. Szept. 26-án »Othello«, szept. 30-án mint szerződött tag: »Ifj. Fromont és id. Risler« (id. Risler) szerepében lépett fel.

Jáni János, színész, majd színigazgató, megh. 1907. júl. 12-én, Turócszentmártonban. 1903-ban nyugalomba ment. Arról volt nevezetes, hogy évekig el volt egy társulatnál. (1882. okt. havától igazgató volt Gál Sándorral és Szigeti Gézával. 1886. május havában Erszényes Istvánnal és Hevesi Józseffel társult.)

Jánnyné Mariska, karénekesnő, 1894. febr. 1-től 1897. máj. 31-ig volt a M. Kir. Operaház tagja.

Jánó Amália és Zsuzsanna. Úttörő színésznők a kolozsvári színtársulatnál 1793-ban. Zsuzsannáról gr. Bethlen Elek így emlékezik meg: »Valósággal legjobban játszott, de mérgessége a társaság előtt már türhetetlen volt, mely annyira ment, hogy a játék közben is megmérgelvén magát, kijönni nem akart. Tartván azért a társaság tőle, nehogy többször nagyobb szégyent valljon, elbocsáttatott.«

János, Finnland hercege, színjáték 5 felv. Írta Weissenthurm Franul Johanna, osztrák udvari színésznő. Ford. Kossuth Lajos. Bem. 1839. máj. 21-én, a Nemzeti Színházban. (Lásd róla: Kossuth Lajos-címszót.) (Bartha Jánosnak híres szerepe volt. Szigligeti ebben a szerepben látta először Budán s ezért írta neve után a Finnlandi nevet. (»Kilépett egy fejedelmi alak: Bartha, azaz Finnlandi János.«]) Felületes olvasás következtében a Finnlandi név mint Bartha János családi neve került bele az Incze Henrik-féle 1908-ik évi Színészeti Almanachba s onnan a jelen lexikonba is. Ez azonban tévedés. Barthának nem Finnlandi volt a családi neve, hanem *Bartha.*

János király, tört. dráma 5 felv. Írta Shakespeare. Ford. Arany János. Bem. 1883. jan. 23-án, Kolozsvárott, Egressy Gábor rendezésében. A Nemzeti Színház 1892. dec. 22-én mutatta be, ezzel a szereposztással: János király: Gyenes László, Henrik herceg: Székely Kornélia; Arthur herceg: Márkus Emília; Mareshal Vilmos: Szigeti Imre; Langsword V.: Egressy Ákos; Bigot Róbert: Heténvi Béla; De Burgh Hubert: Ujházi Ede; Faulconbridge Filip: Nagy Imre; Pomfeiti Péter: Tóth Imre; Fülöp király: Szacsvay Imre Lajos (dauphin): Mihályfi Károly; Pandolf: Bercsényi Béla; Eleonora: Felekyné; Constanzia: Jászai Mari; Blanka: Alszeghy Irma. Felújították 1906. okt. 11., 1911. máj. 9., 1917. márc. 15., 1922. febr. 3.

János vitéz, 3 felvonásos daljáték, Petőfi hasoncímű költeménye után írta Bakonyi Károly. Zenéjét Heltai Jenő verseire dr. Kacsóh Pongrác szerezte. Bemutató előadása 1904. november 18-án volt a Király Színházban, ifj. Bokor József rendezésével. A főszereplők voltak: János vitéz: Fedák Sári; Iluska: Medgyaszay Vilma; Bagó: Papp Mihály; Mostoha: Csatay Janka; Királyleány: Szamosi Elza; Király: Németh József. 100-ik előadása: 1905. febr. 17-én volt Stoll Károly főrendező rendezésével. A többi fontosabb dátumok ezek: 1905. június 10-én elérte a 200-ik előadást; a következő év április 6-án volt a 300-ik előadása; ezután hosszabb szünet áll be a jubileumok sorozatában, egészen 1913. május 23-ig, amidőn újabb diadalhoz jutott: a 400-ik előadáshoz. Előadták a Népoperában is, a Király Színház együttesével (1917. febr. 11-én, délutáni előadásban) és pedig 465-ödször. 500-ik előadása 1920. január

22-én volt. 1913. január 4-én a helsingforsi Nemzeti Színházban is színre került finn nyelven »János Sankari« cím alatt, fordította Vainió. A »János vitézverseny« 1905. szept. 1-én indult meg, melyen részt vettek: Kornai Margit, Csöregh Jenő, Károlyi Leóna, Horváth Kálmán, Sziklai Szeréna, Lendvai Mici, Parlaghy Kornélia, Margó Zelma, Balláné Csik Irén, Kállay Jolán, Cserey Irma, Feledi Boriska, Zilahyné Singhoffer Vilma. 600-ik előadása 1921. okt. 19-én volt. 650-ik előadása: 1923. ápr. 27-én. A Nemzeti Színház is műsorába iktatta 1927. dec. 31-én, a Népszínház Nyugdíjintézete javára. A címszereplő Fedák Sári volt, ugyanakkor Kassai Vidor is játszott a darabban egy kis szerepet (Bartholo). Bécsben 1913. május 6-án Fedák Sári, Rátkai Márton (király), Perczel Sári, Harmath Ilona és Csatai Jankával mutatták be a Király Színház együttesével. 1929. febr. 23-án a Városi Színház is előadta, R. Albert Erzsivel a címszerepben.

Jánosfi Mihály, hős- és jellemszínész, 48-as honvéd, 1849—50. telén Győrött működött. 1862-ben Szabadkán találjuk. 1867-ben Aradon volt. Megh. Baján, 1869. dec. havában. Jobb szerepei: Mize (IV. László), Dózsa György, Bánk, Szapáry Péter, Othello, Könyves Kálmán, Petur, Zrinyi Boldizsár, Rovatos (Hazatértek). — Neje: Gálics Júlia, sz. 1830-ban, megh. 1873. febr. 15-én, Kecskeméten. Színésznő lett 1842. okt. 15-én. Az írás művészetére Kőmives Imre tanította. Egy év után már komoly színészi sikerei voltak. 1867-ben Aradon, 1871-ben Völgyi György társulatánál működött.

Jánosházy Zsigmond, pénzügyigazgatósági számtiszt Aradon. Sz. 1857. máj. 5-én, Székesfehérvárott. 1880—85-ig belmunkatársa volt a »Színészeti Közlöny«-nek. Munkája: »János vitéz«. Látványos regés népszmű dalokkal és tánccal, 3 szakaszban és 10 képben. Petőfi Sándor népregés eposzából. Pécs, 1888.

Jánosi Béla, dr. író, sz. 1883. okt. 20-án, Erdőszentgyörgyön (Marostorda vm.). Kolozsvárott jogot végzett. Színművei: »Halhatatlan halál«, dr. 5 felv. Kolozsvár, 1922. »Petőfi«, drámai kép 3 felv. Kolozsvár, 1923.

Jánosi Emil, hős- és szerelmes-színész. 1851-ben Debrecenben találjuk. 1851. ápr. havában Kolozsvárt működött, 1852. húsvét másodnapjáig, majd egy pár hétre, 1853. ápr. 15-től máj. 7-ig ismét itt volt. A »Hölgyfutár« tudósítója ezeket írja róla: »Igen használható tag, miután belőle minden kitelik, hős, szerelmes, dandy, stb.« Ugyancsak e lap jelenti: »Kellemes alak, hang és plasticával bír, az érzelmek variálásában különösen szerencsés.« 1863. ápr. 9-én mint szerződött tag fellép a Budai Színkörben, a »Pünkösd királynőjé«-ben. — Neje: Gvozdanovics Júlia (később Paulay Edéné), színésznő, sz. 1829. febr. 8-án, Szabadkán, megh. 1880. máj. 1-én. Első színi kísérlete 1845. őszelő 23-án volt, a Nemzeti Színházban, a »Deborah«-ban. 1857-ben Miskolcon volt szerződésben. 1858. dec. 10-én újra fellépett a Nemzeti Színházban, a »Ravennai viador«-ban. 1859-ben így tudósít a »Hölgyfutár«: »A hősnői szereposztályban első vidéki színésznő, ki jól és érthetően szaval, diszesen öltözik, játéka kifejezésteli.«

Jánosi Gábor, színész, sz. Deésen. Ismertebb vidéki színész és drámai rendező volt. Leginkább erdélyi városokban működött. 1863. ápr. 9-én mint a Budai Népszínház tagja bemutatkozott a »Pünkösdi királynő«-ben, Kelendi János szerepében. 1884. aug. havában lelépett a pályáról és Szolnokdoboka megyében főtisztviselő lett.

Jánosi-Kakas János, Egressy Gábor első színigazgatója, a nagy színművészt 1826. jún. havában Pelsőcön szerződtette és Rozsnyón léptette fel először Gombos »Szent a törvény, szent az esküvés« c. szomorújátékában.

Jánosi Vilma, színésznő, sz. 1888. okt. 12-én, Budapesten. Színpadra lépett 1905-ben.

Jánoska Jolán, színésznő, sz. 1896-ban, Nyiregyházán. Bihari Ákos magániskoláját végezte. Színpadra lépett 1919. szept. 1-én.

Jánossy Terka, karénekesnő, sz. 1905-ben, Szerencsen. Színpadra lépett 1920. szept. 14-én.

Járás (színpadi j.), a díszletes színpadnak azon része, ahol a színész a színre be-, vagy arról kilép a kulisszák, színpadi ívek közül vagy a színfali ajtókon. Ezeket a rendező az első (rendelkező) próbán állapítja meg és a színészek ez alkalommal a többi instrukciókkal (L. o.) együtt tartoznak szerepeikbe bejegyezni. A rendező és súgópéldányokban rividítve szerepelnek: b. h. = balhátul, j. l. = jobb első járás, b. k. = balközépjárás, stb. Az oldaljelzés mindig a rendezőtől, illetve a nézőközönségtől számítandó. A hátsó nézővel szemben levő járást fenékjárásnak is nevezik.

Járay Erzsébet, színésznő, sz. 1882. dec. 9-én, Rakamazon (Szabolcs m.). Színpadra lépett 1912. dec. havában.

Járay Sándor, színésznő, sz. 1890. márc. 25-én, Rakamazon (Szabolcs m.). A színművészeti akadémiát végezte. Színpadra lépett 1913. ápr. havában.

Járdos Anna Mária, úttörő színésznő. (Lásd: Láng Ádám Jánosné.)

Jármai Károly, karénekes, sz. 1901-ben, Budapesten. Színpadra lépett 1925-ben, a Király Színházban.

Járó Gizella, színésznő, sz. 1897. jún. 7-én, Kassán. Színpadra lépett 1916. márc. havában.

«Jártas-keltes vőlegény» vj. 1793-ban fordította br. Barcsay László. Egyik alakjában, br. Mélyföldiben, először gunyolták a magyar színpadon a főnemesi osztály külföldieskedő léhaságát és pazarlását.

Jászai Erzsébet, súgónő, sz. 1868. nov. 17-én, Rimaszombatban. Korán árvaságra jutott és a Szent Vincéről nevezett irgalmas nővérek nevelték fel budapesti zárdájukban. Kereskedelmi iskolát végzett, azután Hamburgba ment németül tanulni, ott járt a színiiskolába. Színpadra lépett 1885-ben, Stockholmban, mint énekes naiva. 1890-ben hazatért s Bokody Antalnál működött mint szubrett- és népszínműénekesnő. 1891-ben férjhez ment s visszavonult a színpadtól. 1900-ban visszatér a színészethez, mint súgónő és évek óta működött Miskolcon, majd Szegeden. 1930-ban is ott van szerződésben.

Jászai Gidó, táncosnő, sz. 1890-ben, Szegeden. Színpadra lépett 1904-ben. 1924-ben a Fővárosi Operett Színház tagja.

Jászai Juliska, színésznő, sz. 1885. jún. 20-án, Egerben. Színpadra lépett 1906-ban.

Jászai Margit, színésznő, sz. 1887. júl. 4-én, Egerben. Színpadra lépett 1908-ban.

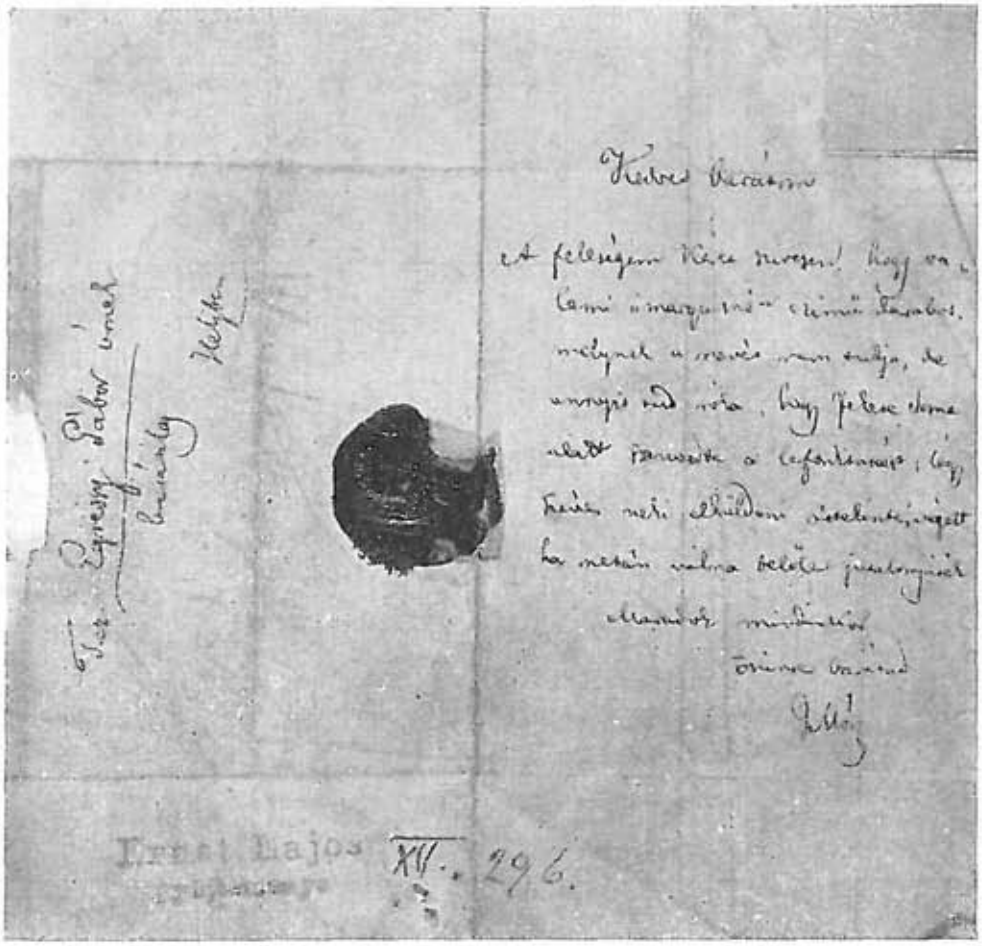
Jászai Mari, a nagy tragika, a Nemzeti Színház örökös tiszteletbeli tagja és a Petőfi Társaság tiszteleti tagja, 1850. febr. 24-én született a komárommegyei Ászáron. »1850-ben voltam kénytelen megérkezni a földre — írja ő maga — ebben a zord formában, mely én vagyok. Haragban nemzettek. Szerencsétlenségek és országos csapások idején érlelt meg az anyám, a túlságosan érző szíve alatt: 49—50-ben, a szabadságharc leveretésekor hordott magában. Ott éltem már benne, mikor a menekülők hírül hozták a világosi katasztrófát. Ott rázott meg a sírása, mikor a szent Tizenhárom kivégzéséről értesült.«

Nyomorult, szánalomraméltó, inséges gyermekkora volt. Anyja korán elhalt és nyolc árvát hagyott maga után. Atyja, a hatalmas szál ácslegény, különös ember volt. Hajnaltól éjfélig dolgozott nyolc kis gyermekére, de a legkisebb ok miatt sóbamártott kötéllel verte mezítelen hátukat. A rideg mostoha, aki az édesanyja halála után a házba költözött, még szította ennek az ellentétes lelkű embernek a dühét gyermekeivel szemben. Istenes életű, büszke, dolgos ember volt, de rideg és kegyetlen. A kis Mari ötéves korában elsodródott a szülői háztól: idegen gyermekek csizmácskáit pucolja, szolgáló lesz belőle. Évekig szennyes szalmán hál, éjfélkor fölkeltik a nagymosás miatt, patkányok rágják széjjel a haját, de a halhatatlan Lélek a maga szent nagy mobó-

ságában megtalálja vígaszát: a könyvet. A nyomtatott betű lesz szerencsétlen kis életének vígasza, a nyomtatott betű lesz leghívebb társa, küzdelmeinek és dicsőségeinek útján is. A munkától ellopott perceiben, a falusi küszöbre kuporodva olvasni tanul és egy napon, mint maga írja megrázó erejű emlékirataiban, boldogan kiált föl, mintha csodát látott volna: »Tudok olvasni... tudok olvasni!«

Elemi iskolába Győrben jár, az Ursulitáknál. Egy iskolai ünnepen alkalmi verset szaval. Meghallja, amint Simor János győri püspök, a későbbi bíboros hercegprímás halkan odaszól az Orsolya-zárda főnökasszonyának: »Das Kind hat Talent!« A kis Mari nem tud németül, nem tudja mit jelent ez, de megjegyzi, elméjébe vési az idegen szavakat, mert ösztöne megérzi, hogy a püspök őróla beszélt. Győrben egy úriház kis cselédkéje. Iskola előtt följár cipőket tisztogatni, vasárnap délután pedig a gyermekekkel játszik. A család üveges folyosója tele van magyar írók és művészek arcképeivel. Jászai Mari maga írja, hogyan szólal meg benne ezen az üveges folyosón az ős színészösztön: »Hogyan kezdődött, hogyan ment? Elég az hozzá, hogy az úrigyerekek kitalálták, hogy ha egy képre rámutatnak és azt mondják: »Nézd Mari, ez meghalt«, hát én rögtön egy sirató jelenetet játszom el a kép előtt, tépem a hajam és folyik a könnyem. A többi gyerek is bőg, amíg csak valaki közbe nem szól és egy másik képre nem mutat, hogy »no ne sírj, kis Mari, nézd csak, ez még él«. Erre én rögtön átcsaptam a legnagyobb örömbe, ugráltam, táncoltam és csakhamar velem táncolt és újjongott az egész gyerekhad. Elektrát játszottam tízéves koromban! És a színháznak ekkor még csak hírét sem hallottam!«

Hányatott gyermekélete borzasztó testi-lelki szenvedéseken korbácsolja keresztül. Gyermeket ringat idegen házban, úgy, hogy a kezét odakötötték a bölcsőhöz. Száraz kenyeret eszik, mialatt látja, hogy a házbeliek pecsenyével élnek. Hányódik erre-arra; szolgál Győrben, Pesten a Király uccában, majd Bécsben. 1866-ban, a porosz-osztrák háború idején, egy markotányos cselédje. Járja a sáros országutakat, a piszkos táborokat, istállóban alszik, vagy az út sarában, együtt él a katonákkal, megosztja azoknak küzdelmes sorsát. A visszavonulás napjaiban, Königgrätz után, hősies viselkedésével és önfeláldozásával sebesültek életét menti meg. Észreveszik a szegény kis lányt, aki véres, szennyes és hős, mint a többi katona. Adnak neki háromszáz forint pénzjutalmat és Bécsben szélnek eresztik. Akkor van először pénze! Kiöltözködik, ruhákat vesz és hajtja már lelkének ellenállhatatlan vágya a színpad felé, hogy annak egyik legnagyobb büszkesége legyen. Rövid időre hazakerül a szülői házba; az ablakon át, éj idején szökik meg onnan, hogy színésznő legyen. Hubai Gusztáv vándortársulatához kerül, amely akkor Székesfehérvárott állomásozik. »A peleskei nótárius« egyik néma szerepében lép fel először a tizenhétesztendős kislány, aki mögött akkor már küzdelmes élet, mozgalmas múlt, sok-sok szenvedés, még több élettapasztalat volt és egy gyermekkor, amelyben nem akadt öröm, nem akadt derű. Nemsokára Bényei társulatához kerül, Budára, ahol akkortájt a híres Shakespeare-színész, Molnár György a rendező. Már havi húsz forint fizetése van. Mint karénekesnő kerül a társulathoz, de gyönyörű, szoborszerű alakját, mélyzengésű hangját észreveszik és kisebb szerepeket adnak neki. Budán rettentő sokat éhezik. Padláson lakik, ahová létrán járnak; krumplin és az uccán fölszedegetett sajthéján él! Az ünnepelt komikus, Kassai Vidor veszi itt pártfogásba. Felesége lesz Kassainak, »a tragikus arcú komikusnak« és vele együtt szerződik Kolozsvárra. 1869-ben kerül a kolozsvári színpadra, Fehérvári Antal társulatához. Kolozsvárott a »Debora« c. szomorújáték címszerepében vonja magára a figyelmet, majd nagy sikere van »A hazá«-ban. Útja itt már gyors iramban vezet fölfelé. Néhány hét leforgása alatt kedvence lesz Kolozsvár művelt és műértő közönségének. Nagy szó volt ez abban az időben, mikor Kolozsvár színészete semmiben sem maradt el az ország fővárosának színművészete mögött. Műértő, kényes ízlésű, kultúra szeretetétől átitatott közönsége volt annak a kolozsvári színháznak, amely magáénak vallotta ebben az időben a fiatal Jászai Marit. Az ország első színészeit igyekezett



Jókai Mór levele Egressy Gáborhoz.
(Felesége részére egy darab megküldését kéri. Eredetije az Ernst-muzeumban)



J. Jushny



Justh Gyula



Kabók Győző



Kaczér Margit



Kabos Gyula



Kabos Gyula (Ábris rózsája c. darabban)

Fényképét a szerző



Kádár Margit



Káldy Mariska



Kállay Lujza



Kalmár József

magához vonzani ez a színpad; gyönyörű társulata volt. És ebből a társulatból, amely a kor színművészetének kiválóságaiból rekrutálódott, messze kimagaslott a fiatal színésznő, a színház drámai hősnője: Jászai Mari. De itt, Kolozsvárott, a hír-dicsőség fényében még sokat éhezett. Magának kellett színpadi díszruháiról gondoskodnia havi 70 forint fizetésből.

Híre eljutott Budapestre. Orczy Bódog báró intendáns 1872-ben a Nemzeti Színházhoz hívta. Nem akart menni: nem tartotta magát méltónak... Csak az intendáns kezéből fogadta el a szerződést, mikor az személyesen utazott Kolozsvárra, hogy rábeszélje arra a szerződésre, mely országos dicsőséget jelentett. Április 3-án játszott először a Nemzeti Színház deszkáin. A korabéli kritika magasztaló hangon emlékezik meg róla. Ettől az időtől kezdve egészen haláláig ő a legnagyobb dísze, legnagyobb ékessége, legkülönb értéke az ország első színpadának.

Csodálatos egyéniség. Egyetlen lendület volt egy alakítása. Ő nem volt aprólékos színész, aki a gonddal kidolgozott picinyke részletekben merült volna el, hanem a színművészet, az emberábrázolás Michelangeloja, aki egy hatalmas márványtömbből faragta ki hatalmas kalapácsütésekkel csodálatos alkotásait. A fájdalom, a megvetés, a szerelem, a szenvedés, a nagy, elemi erejű emberi ösztönök ábrázolására ő valóban elemi erejű hangokat és gesztusokat talált. Végtelenül egyszerű volt, amit csinált: részlettelen, nagyvonalú, áttekinthető, tiszta, világos és hatalmas, mint egy hegyosúcs, mely messze kiemelkedik a vidék fölé. Maga mondta önmagáról, hogy ő sohasem játszta a szerepeit, hanem mindig az volt, akit ábrázolt. Jászai Mari az a színésznő, aki mindig a valóság illúziójával hatott, bármilyen fenséges és nagyszerű volt is. Ő elhitette velünk, hogy való élet az, amit szemünk láttára végig él. Őszinte és egyszerű volt a maga módján. A legnagyobb hazugságnak tartotta és a végsőkig felbőszült rajta, ha azt a semmitmondó, banális frázist írták vagy mondták róla, hogy ő klasszikus. Vagy ha azt mondták: az ő játékában tradició van. Mi az a klassicizmus, mi az a tradició, mi az a pátosz, amit neki tulajdonítottak? Színpadon nincs más tradició, mint az, ami az írott betűből, a költő alkotásából folyik. Olyan embereket kell ábrázolni, amilyeneket az író megírt. És mi az a klasszicizmus? Az üres szavalást, a koturnusos, merev mozgást, a tudatlanok egy időben klasszikus stílusnak nevezték el. Jászai Mari nagyon messze volt ettől. Semmi sem volt inkább idegen tőle, mint az az úgynevezett »nagy stílus«, amit a francia retorikai iskola talált ki. Jászai Mari természetes volt. És azok, akik a naturalista iskola infantilis lázálmaiban éltek, azért tartották őt természetellenesnek, mert a maguk jelentéktelenségét, szürkeségét, érdektelenségét stílussá igyekeztek magasztosítani és csak az volt élet és csak olyan volt az élet, ahogyan az ő ösztövér kis egyéniségükből kitelt. A hiba Jászai Mari értékelésében ott volt, hogy az őszinte pátoszt összetévesztették szónokiasan ordítozó álszínészek üres retorikai mutatványaival. Ezeket a »szónokló« színészeket, akik a maguk temperamentumának fölöslegét vitték be szerepeikbe, ahelyett, hogy a szerepet vitték volna be magukba, — ahogyan egy nagy színészet-teoretikus írta — a modernek és a klasszikusok között ő ezzel intézte el: »Csak jó és rossz játékot ismerek, régit és újat nem!«

Alkotásainak csodálatos galériája — tragikus gondolat ez! — elvész a múló idővel. Futóhomokra épített remekművek voltak, mint általában a nagy színész alkotásai. Az »Ember tragédiája«-ban ő volt az első Éva. Gertrudis királyné a Bánk bán-ban felejthetetlen. Elektra, Phaedra, lady Macbeth, Erzsébet királynő (Stuart Mária), Sappho, Medea, Klytaimnestra (Iphigénia Taurisban), Kleopatra, Erzsébet (János király), Irene császárnő (Bizánc), egytől-egyig pusztulásra ítélt remekművei a tragikai színjátszásnak. De örömét lelte, különösen pályájának utolsó szakában, a komikus epizódszerepek eljátszásában is. »Romeo és Juliá«-ban a dajkát, J. M. Barrie »Egyenlőség« című angol vígjátékában Patty szolgálót különös ambicióval játszotta, megkacagtatva ugyanazt a közönséget, amely testben-lélekben megrendülve, zokogva és ugyanakkor fölemelkedve hagyta el a színházat egy-egy tragikai ábrázolás után. Sardou »A boszorkány« c. drámájában egy öreg asszonyi szörnyeteget, méregkeverő varázslónőt ját-

szott és külső megjelenésben, felfogásban, játékban olyan megrázó és felejthetetlen alkotást produkált az egyetlen jelenetben, amelyből szerepe állott, hogy akik ezt valaha látták, évtizedek múltán sem felejtik el az irtóztató arcot, a károgó hangot, egy-egy mozdulatának kifejező erejét, mellyel jóval többet tudott mondani, mint más színész, ha ajkán a legédesebb szavak zengtek is. Ahogyan ő Erzsébet, az özvegy királyné átkait elkárogta »János király«-ban, két nemzedék lelkében él tovább. És ugyanaz a két nemzedék kacag még ma is, visszaemlékezve a közönséges és annyira jellemző mozdulatokra, ahogyan csipőjére tette a kezét és ütögette a combját, mint Mrs. Mulholland, Zangwill »Mary-Anne«-jében.

Semmiféle föladatot nem kicsinyelt. Neki mindegy volt, hogy Irene császárnőt, vagy a nyelveskedő Patty szolgálót, királynőt, szentet, vagy koldusasszonyt játszott-e. Indulatosan hadbaszállt a kritikusokkal, akik kárhoztatták a Nemzeti Színház igazgatóját, mert megengedte, hogy Jászai Mari eljátssza »Romeo és Juliá«-ban a dajkát. Erről a kérdésről ő maga ír ily módon: »Nevetséges! Mintha a vászonnak nem volna mindegy, hogy koldust, vagy királyt pingálnak-e rá! Mintha a szobrász kisebb művész volna, ha nem az orleánsi szűzet mintázza, hanem egy majmot. Én elszomorodom olyan vélemény hallattára, mely a színészt egyetlen szerepkörhöz köti. Hiszen, aki ezt kívánja tőlünk, az eltilt bennünket a mesterség legnagyobb gyönyörűségétől, az átváltozástól, az alakoskodás misztikus kéjétől! Az megvonja tőlem a jogot, hogy a palettám minden színével pingáljak. Hogy én a bizanci császárné után a nyelves angol szakácsnét játszom el, csak annyit jelent, hogy le birom fokozni a lelkem és a testem pátoszát a terefere karattyolásáig.«

A nagy művésznő nemcsak korának legelső színjátszója, de legkülönb versmondója volt. A pódiumon éppen olyan hatalmas egyéniség volt, éppen annyi erő, fönség, szín, szenvedély és gazdagság áradt belőle, *mint a színpadon.* Cikkeket és könyveket írt azonfelül. Egyszerű, világos, hatalmas, monumentális volt az írása is. Ha nem színésznő lesz, nagy író lett volna belőle. Könyveit, melyek vergődő önvallomások, lehetetlen úgy olvasni, hogy az ember meg ne rázkódjék szavainak korbácsa alatt. Megrázó élmények ezek; mondatai, véleményei, meghatározásai úgy megmaradnak az olvasó emlékezetében, mintha érctáblára vésett betűk volnának. A Petőfi Társaság nemcsak írói tehetségét, hanem a Petőfi-kultuszban szerzett nagy érdemeit is méltányolta, midőn 1908-ban tiszteleti tagjává választotta. Jászai Mari minden idők legnagyobb Petőfi-interpretálója volt és hogy Petőfi kultusza az elmúlt évtizedekben újjászületését élte, abban az oroszlánrész az övé.

1922. január 6-án ünnepelte az ország színészkedésének ötvenéves jubileumát a Nemzeti Színház színpadán. Ez volt az első jubileum, amelyet elfogadott hosszú, erős rábeszélés után. Mert neki az volt a véleménye, hogy a színész a maga személyében bújjon el a szerepei mögé és ne kérjen más elismerést, tapsot, hódolatot, jutalmat, mint amit a színpadon kaphat, játéka után. Utoljára 1925. december 3-án lépett fel »Az aranyember«-ben, mint Teréza mama. Már akkor kínos betegség őrölte hatalmas szervezetét. 1926. október 5-én halt meg Budapesten és egy országgyásza kisérte a Kerepesi-temetőnek abba a sírjába, melyet még életében építtetett önmagának. A sírgödröt kirakatta gondosan a lebontott régi Nemzeti Színház köveivel, a sírkövet is fölébe állíttatta: a régi Nemzeti Színház egyik hatalmas oszlopréséből faragtatta. És rávésette a sírfelíratot, amit maga írt. Elrendezett ő méltóan mindent, hogy ne okozzon bajoskodást holta után senkinek.

Ez a rendkívüli egyéniség, akit majdnem mindenki kibirhatatlanul gőgösnek, visszatettentően fenségesnek, megközelithetetlenül nagynak és borzongatóan idegennek érzett, aki úgy járt e földi téreken, mint »Északfok, titok, idegenség, lidérces messze fény«, — ez a félelmetesen nagyszabású emberi lény csupa remegő alázat, mellverdeső áhitat, magában és magával csatázó bírálat, önmagával szemben való idegenség és önmagát mardosó vívódás volt.

Így írt: »Megvan az oka, amiért erősnek és nagy egyéniségnek tartanak: a színpadról ismernek és innen ítélnek meg.

Igen, a színpadon otthon vagyok. Ott sohasem tétovázok. Évtízedek küzdelmébe került, míg kikutattam magamban az embert, míg megkerestem, hogy mi marad belőlem, mikor a színpadi kosztümöt levetem. Most már tisztán látom, hogy az én egy testemben két ember helyezkedett el: egy bátor és biztosan járó ember, aki a színpadon azt teszi, amit helyesnek tart és egy másik, gyáva és bizonytalan ember, aki az életben azt teszi, amit helytelennek tart.«

Ő volt a mindenek fölött való színész. A színjátszó, akit a lelki és testi átváltozás ősi nagy ösztöne egyszer odavitt abba a világba, amely egészen az övé, amelynek nincsenek határai, amelyben lehet a kis pesztonkából királynő, ahol szép lesz a csunya és rúttá kendőzi magát a szép. Az örök színész, egész színész, abszolut színész volt ő, aki nappal igénytelenül öltözött, nem bánta, ha sokan csúnyának tartják, nem igyekezett tetszeni, nem törekedett arra, hogy mindenkit elbájoljon, meghódítson vagy elkápráztasson a szellemével. Szinte nőietlen volt rideg lelki magányában, lemondva a nőiesség ősi és örök vágyáról: tetszeni mindenkinek! Ő nappal nem akart tetszeni és nem akart ékes lenni. Minden erejét, képességét, akaratát a szerepei számára tartogatta. Azt mondta: »ők az én uraim: a szerepeim. Ők az én zsarnokaim és gazdáim, ők az én nagy életet élő nagy asszonyaim; ezerszer többre becsülöm őket magamnál!«

Rabszolgája volt a maga tehetségének. Mint minden igazi tehetség. Ez volt az ő »grande passion«-ja, melyben elégett élete, gyönyörben és kínban. »Az igazi színész — írta ő — meggyujtja magát a közönség előtt és annak szemeláttára.« A színjátékban való hite, hivatásában való szerelmes felolvadása egész életét betöltő, tápláló és fütő gigászi munkája az ő tömör egyéniségét türelmetlenné tette minden megalkuvással és minden félemberi gesztussal szemben. A mindennapok emberének élete telve van félérzésekkel, félmegoldásokkal, alkuval és visszafordulással. Az ő nagy lelke és féktelen ereje, hittel és fanatizmussal fűtve, írtózott a hétköznapok kényszereitől és elriasztotta maga mellől a hétköznapok embereit is. Közönséges lelkek számára kibirhatatlan volt a vele való érintkezés. Aki vele beszélt, ösztönösen érezte lényének és karakterének nagyszerű arányait; és megijedt azoktól. A nagyság arányaiból nemcsak a hűvösség árad az emberre, hanem saját kicsinységének soha egészen be nem vallott, önmaga előtt is félve titkolt megérzése. Az alpári lelkek féltek tőle. A frivol egyéniségek kerülték pillantását, mint bűntevő bírájáét. Ha valaki belépett abba a szobába, ahol ő volt, ha végigsiklott rajta villámló tekintetének tüzes korbácsa — önkéntelenül visszalépett egy fél lépést, majd végignézett magán: nincsen-e a külsején valami pongyolaság. A gondolatait igyekezett mérlegre tenni, szavait többször megforgatni a nyelve alatt, mielőtt kimondaná, vajjon elég bölcsek és ízesek-e arra, hogy Jászai Mari előtt kimondassanak. Ebből pedig nem lehetett más, mint tengernyi félszegség, ami még inkább kihívta az ő megvetését.

Az egyszerű, ösztönösen igaz, kezdetleges embert szerette. A szántövető parasztal, a konyhasuroló szolgálóval, a gyermekkel, vagy a sebesült közkatonával óraszám elbeszélgetett ő, aki a félművelt, affektált, nagyzoló, úriruhás embereket nem szenvedhette. Ez a rideg külsőbe öltözött lélek, aki arra kényszerítette a vele közlekedő embereket, hogy lelki gálába öltözzenek — igazán az őszinte hétköznapiságot szerette. És ez a monumentális egyéniség, akinek a lelki és testi arányai olyan nagyok voltak, hogy egy michelangeloi szoboralkotás képzetét keltették fel minduntalan — telve volt szubtilitással, belső érzékenységgel, a szenvedés iránt különös fogékonysággal, irgalommal és jósággal. A háború alatt minden szabadidejét a sebesült katonák között töltötte. Minden jövedelmét rájuk költötte. Ellátta őket alsóruhával, dohánnyal, édességgel, könyvvel, szavalt nekik egész délutánokon át. Nem írtózott a szenvedéstől, a szennytől, a piszoktól és nem fogadott el köszönő szót, sem medáliát. Lakása valóságos raktár volt. Zsákszám álltak ott a szeretetadományok, amiket a harcterekre küldött. Megtakarított kis vagyonát így költötte el a háború alatt. Még adósságokba is keveredett.

Akiket szeretett, a kiválasztottak, különös jeleit tudják harcias külső köntöse alatt érző jóságának. Ő semmiben sem

tudott megalkudni és amilyen életerős, szívós, engeszteihetetlen és őserejű volt gyülölete, olyan elemi és igaz e mindenekfölött igazságra törekvő lélek rajongó szeretete és viharos, önfeláldozó gyöngédsége. Ő mindazt a gyöngédséget és gondot, amit gyermekkorában és ifjúságában annyira nélkülözött, rápazarolta másokra, a más gyermekeire, hogy azoknak gyermekkorát és azoknak ifjúságát bearanyozza.

A színészetről vallott hitvallását így mondta el egyik könyvében: »Szép és fölséges színészet, amely megengeded nekünk, hogy mindig a széppel foglalkozzunk, hogy a remekműveket a mi ajkunk közvetítse és a nagy költők prometheusi lángjánál melegedjünk és fényeskedjünk — én hódolattal, alázattal, hálával szeretlek és büszke vagyok a színész névre!«

Emlékiratai — ugyan csonkán — halála után jelentek meg. E tragikus önvallomás utolsó soraiban, melyeket öccse házában, Rábatamásiban vetett papírra 1925. augusztusában, így tesz pontot élete műve után: »Az élet rejtelmes törvényszerűsége folytán a dolgok úgy végződnek, ahogy elkezdődtek. A homály, amely bölcsőmet fedte, borítja be nemsokára halálos ágyamat is. Forgácsszedéssel kezdtem a győri ácstelepen, csibetetéssel végzem Rábatamásin. Ami közbeesik: rövid fölrepülés volt a fénybe, ahonnan nemsokára vissza kell szállnom az örök homályba.«

(Fölhasznált forrásművek: Jászai Mari *emlékiratai. Jászai Mari:* A tükröm. Jászai Mari: Színész és közönség. Hevesi Sándor: A színjátszás művészete. Ditrói Mór: Komédiások. Beöthy Zsolt: Színházi esték. Balassa Imre: Színpadi problémák. Balassa Imre: Emlékbeszéd Jászai Mariról. Silberstein Ötvös Adolf: Dramaturgiai dolgozatok.) *(Balassa Imre.)*

Jászai Mariska, színésznő. (Lásd: Molnár Gyuláné.)

Jászai Olga, színésznő, sz. 1880. okt. 15-én, Budapesten. Színpadra lépett 1897-ben. 1928-ban nyugdíjba vonult.

Jászapáti-i színészet. 1885. okt. havában Kárpáthy György színtársulata játszik Jászapátin. 1914. júl. havában színpártoló egyesület létesítését tervezték.

Jászberényi Adolf, városi tisztviselő és hírlapíró, sz. 1865. dec. 14-én, Jászberényben, megh. 1889. szept. 7-én. 1883-ban a 7. gimnáziumi osztályt félben hagyva, Szegedi Mihály színtársulatánál színésszé lett, Nagykőrösön. Innen Ceglédre ment, ahol »a társulatnak oly roszszul ment, hogy ez ifjú kénytelen volt a színészettől örökre megválni«. (Színészeti Közlöny, 1885. jan. 8.). 1884-ben a »Gyöngyös« c. lap segédszerkesztője lett.

Jászberényi Imre, segédszínész, sz. 1896-ban, Párizsban. Színpadra lépett 1924-ben.

Jászberényi színészet. Jászberényben már 1827-ben játszottak magyar színészek. A színpad a községházán volt felállítva. Működvelő ifjak 1827. Bőjtelőhava 4-ik napján előadták Kisfaludy Károly »Ilká«-ját. 1834. szept. 13-án Balogh István társulata működik itt. 1871. júl. havában Hubay Gusztáv, 1882. augusztus havában Völgyi György az itt járt színigazgatók. Később Bárody Károly, Komlóssy József, Pesti Ihász Lajos, Halmay Imre, Szabadhegyi Aladár, Miklóssy Gábor stb. igazgatók kaptak engedélyt. A későbbi években a Bathó-kertben épített színkörben játszottak. A színügygyámolító-egylet megalakult 1886. jan. havában. Újabb időkben a színészek a Lehel-, illetve Pannónia-kávéházban tartanak előadást. Évenként kétszer látogatnak ide színtársulatok: tavaszkor és kora nyáron. A színi-idény 4—6 hétig szokott tartani. A hatóság készpénz-segéllyel és kedvezményes helyiség-átengedésével szokta a társulatokat támogatni. A színügyek referense: dr. Almásy Antal, városi jegyző. Sajó Vilmos és Halmi Jenő színigazgatók a háborús évektől jártak itt. A város színészettörténeti nevezetessége, hogy itt született Déryné, (L. o.) akinek szülőházát 1929. szept. 29. leplezték le, ugyanakkor Pethes Imre lakóházát is megjelölte a hálás utókor.

Jász-Kun-Kerület. 1792. karácsony havában 103 forintot küldött Pest vármegyéhez a magyar színészet támogatására.

Jászkürti Ferenc, színész, sz. 1884. okt. 10-én, Bajmokon (Bács m.). Színpadra lépett 1907-ben.

Jászonyi Ria, színésznő, sz. 1901. szept. 26-án, Budapesten. Rózsahegyi Kálmán színésziskolájában végzett tanulmányok után dr. Lázár Lajos filmrendező a Lux-filmgyárhoz szerződtette, ahol a »Bob herceg«-ben Annie szerepét játszotta. Ezután a Budapesti Színházhoz szerződött, ahol több alkalommal sikerrel szerepelt. Legkedvesebb szerepe a »Gyurkovics lányok« Mici szerepe. Innen Faragó Ödön pozsonyi társulatához szerződött, ahol a naiva szerepkört töltötte be. Közben a bécsi Mandial-filmgyárnál szerepelt a »Die betrogene Frau« női főszerepében. Filmre alkalmas plasztikus játéka és megjelenése annyira a filmre predesztinálták, hogy végleg búcsút mondott a színpadnak és a filmjátékra tért át. A Vita-filmgyárnál együtt szerepelt Bánky Vilmával. Sikerrel szerepelt a következő filmekben: »L'image, die grosse Liebe einer kleinen Frau«, »Die Flucht« (partnere Beregi Oszkár), »Schatten in den electrischen Stuhl«, stb. Azóta állandóan találkozunk alakításaival úgy kül-, mint belföldi filmeken.

Játék. 1. Az emberi cselekményeknek bizonyos szabályok szerint rendezett utánzása és előadása, mások mulattatása és gyönyörködtetése végett. Ismerünk: daljátékot, színjátékot, víg- és szomorújátékot stb. (Czuczor—Fogarasi: Nagy Szótára.)

2. A régi színlapokon a. m. *előadás.* (»A játék estvéli hatodfél óra után kezdődik«.)

3. Gyakran mint drámai válfaj is szerepel a színlapokon, színmű vagy dráma elnevezés helyett, — sokszor *mesejáték* összetétellel.

4. Használják birtokos raggal is, például: »játékom van«, — vagyis a darab és a szerep szóbanforgó helyén egy saját ötletemből való olyan dolgot csinálok, ami a darabban eredetileg nincs benne.

5. Olyan értelemben is használják e szót, mintha valamely díszlet, butor, kellék perszonifikálva volna, — tehát így is mondják, hogy ez a díszlet a »Hamlet«-ben »játszik«, — ami úgy értelmezendő, hogy a kérdéses díszletet »Hamlet«-ben szokták használni. (V. ö. még: Eleven- és Vendégjáték.)

Játékcédula. A színlap első elnevezése. (Lásd: Cédula, Színlap, Játékot jelentő cédula és Játékszíni-cédula címszót is.)

Játékdarab. A színdarab régies elnevezése. (»Természet szerint megkívántatik, hogy valamint jó, tiszta s' virágzó Magyarsággal készültek legyen a' Játék-Darabok: úgy a Személlyek is, kik által fogtak jádzattatni, tökélletes Magyarok legyenek.« (Hadi és más nevezetes történetek. 1790. III. kötet. 289. oldal. V. ö. Színdarab.)

Játékdíj. Annyi, mint fellépti-díj. (L. o.)

Játékengedély. A külföldi színjátszók számára a XVII.—XVIII. században rendszerint a »Röm. kaiserliche auch zu Hungarn und Böhaim Königliche Obristen Spielgrafen Ambt« adta meg némi váltságösszegért az engedélyt a színjátszáshoz, míg a honi szintársulatoknak 1696-ban és 1791-ben az uralkodó, Erdélyben pedig a helytartótanács adja meg a játékengedélyt. (V. ö. Concesszió és Színigazgatói-engedély.)

Játékház. (Vagy Jádzószín.) A színház elnevezése a színészet kezdő éveiben. (V. ö. Színház.)

Játékidő. A színiszezon magyaros kifejezése.

Játékmese. A színdarab régies elnevezése. (Lásd: »Sokféle«, VII-ik kötet, 58. oldal.)

Játékmester. Annyi, mint rendező, de azzal a különbséggel, hogy a J. meg is játssza a próbán azt az alakot, amelyet a színésznek alakítania kell. Ezt az állást a Magy. Kir. Operában Mahler Gusztáv igazgató szervezte, 1888. október 27-én, majd 1890. október havában Beniczky Ferenc intendáns megszüntette. Az intézetnek előbb Mihályfi Károly, majd Ujházi Ede volt a J.-e.

Játéknézőhely. A. m. színház. (Lásd: »Magyar Hirmondó«, 1792. január 13. I. kötet, 152. oldal. A Pesten járt török

követről van szó, aki »estvére jelen lesz a' Játék néző hellyben.« (V. ö. Jádzószín, Játékház, Játékszín, Játszószín és Színház.)

Játékok igazgatója. Pesten 1792. december havában a Helytartó Tanács báró Podmaniczky Józsefnek, az akkori színházi ügyek főigazgatójának utasítást adott, hogy a magyar színtársulat belső ügyét hozza rendbe. Az igazgató ekkor az igazgatás teendőit négy részre osztotta szét. Ezek között szerepelt a »Játékok igazgatója«, kinek kötelessége volt a játszó személyeket a szükséges tudományra oktatni, minden darabot elolvasni, azokat megválogatni, kijavítani. A viseleteket ő mutatta be a színészeknek és az egyes jellemek helyes felfogására nézve utbaigazításokkal is ő szolgált. Az első játék-igazgató Protasevitz Benedek (L. o.) volt. (Tulajdonképeni tiszte megfelel a mai művezető-rendezőnek.)

Játékos. A színész neve a régi, színi referádákban. (Lásd: »Erdélyi Hiradó«, 1846. december 10. 787. oldal.) (V. ö. Színész.)

Játékot jelentő cédula. A színlap elnevezése 1795-ben. (V. ö. Színlap.)

Játékrend. A színházi műsor (repertoire) magyaros kifejezése. A szót már ismeri a »Regélő«, 1842. év 1. száma, 5. oldalán. (V. ö. Műsor.)

Játékszín. 1. Horváth Ádám a »Magyar Muzsa« 1787. 236. oldalán ekképen fejtegeti a szó értelmét: »Szokott nevezett ez a Szín a Magyaroknál, olly épületért, mellynek tsak fedele és oldalai vagynak; így mondják: Kotsi Szín, Szekér Szín, Borszín, Temető-szín. Ezért nevezhetem a' jádzó-helyet jádzó Színnek is, a Jádzótér pedig legszorosabban a Játékok elrekesztett helyét határozza meg.« (Szily Kálmán: A magyar nyelvújítás szótára. Budapest, 1908. 490. oldal.) Játékszín alatt a drámairodalmat és színpadot egyaránt értették.

2. Játékszín = annyi, mint színház. A szín a görög scená-ból származik, oroszul = szjen, mongolul szain, már maga is helyet jelent; tehát a színház pleonasticus szó, melyben éppen a játék nincsen benne; olyan épület, mely csupa szín, vagy melyben csupa színek, pld. csizmadiaszínek, vásárszínek stb. vannak, mint a párisi les halles; ellenben játékszín = a játéknak a helye. A népies összetételekben is kocsiszín, levélszín, vásárszín, mindenütt a »szín« az alapszó. (»Magyar Nyelvőr«, 1878—211. szám.)

3. Játékszín-szót már használja Kelemen László is egy 1801. augusztus 24-ről kelt kérvényében, melyet Pest vármegyéhez intézett, melyben többek között így ír: »A Játék Szín (Theatrum) lévén Tárgya igyekezetemnek, a' mellynek kifejezhetetlen hasznairól meg győződtetvén, el-tökéllettem magamat annak itt a' Nemes Magyar Hazában, Nemzeti Nyelvünkön leendő megszerzésére és örökösittetésére.« (Pest vm. levéltárából.)

4. Játékszin 1833-tól = színház. (L. o.) (V. ö. Komédiaház.)

Játékszín. Irodalmi és művészi társaság. Megalakult 1910-ben, Budapesten. Ez év nov. 2-án tartotta első felolvasását. Közreműködött Tarján Ödön vídám tréfákkal, Balla Miklós és Kovács Lidia versekkel, Politzer Ervin hegedűvirtouóz és Kladivko Vilmos zongoraművész.

Játékszín. Színházi vállalkozás Budapesten. Megnyílt 1927. dec. 22-én, a La Fontaine Irodalmi Társaság égisze alatt. Igazgató Paulini Béla. A bemutatón öt kis jelenet szerepelt, amelyek mind allegorikus tartalmúak voltak és harcot hirdettek a konvenció, a hamis romantika, a szemfényvesztő művészet ellen, de kiméletlen ellenfelei voltak a szürkeségnek is. Az öt jelenet: »Ifj. Vitéz László«, Bródy Lászlótól; Erdélyi Mihály: »Háromszáz özvegy nótája« és Paulini B. három kis jelenete; »Vadöreg« c. mesejáték, nagy hatású drámája a »Bablonkások«; főleg pedig »Patkó Bandi« c. groteszk aprósága, megérdemelt meleg sikerre találtak a közönségnél. A társaság vezérelvének megfelelőleg díszleteik a végletekig egyszerűek voltak. Rendező: Mátrai Sándor. Jobb tagok: Harsányi Miklós, Holló Klári, Bogdán Margit, Papp Julia, stb.

Játék-Szín Regulái. Az első magyar színtársulat törvényeit 1793-tól kezdve így nevezték el. A cikkely 24 pontból állott. Természetesen német minta szerint készült.

Játékszíni alkotvány-nak hívták az első színtársulat törvényeit. (Latinul: constitutio.) Készítette gróf Ráday Pál felhívására Kármán József, 1792-ben.

Játékszíni-cédula volt a színlap régebbi elnevezése. (1837-ben, a Nemzeti Színház megnyitási évében is így nevezték. V. ö. Cédula. Játékcédula. Játékot jelentő cédula. Színlap.)

Játékszíni Krónika. Az egykorú fővárosi lapok ilyen című rovatban közölték a színikritikákat. (Lásd: Honművész, Honderű, Athenaeum, Regélő évfolyamait.) Ma a »Színház és művészet« a rovat címe.

Játékszíni küldöttség volt a címe annak a deputációnak, mely Pesten 1827-ben alakult meg; céljául kitűzte azon módokról tanácskozni, »a melyek az anyai nyelv pallérozására és előmozdítására és ez által a Nemzet díszére célozó intézetnek ha vajjon és mi módon lehető foganatosítására szolgálhatnának«, továbbá: »mi módon lehetne azt foganatosítani és állandó módon kimunkálkodni, hogy a magyar játszó társaság a pesti nagy játékszínben felváltva a német társasággal játékdarabjait előadhatná.« Tagok voltak: gr. Festetich János, gr. Wartensleben Károly, b. Podmaniczky Károly, b. Orczy György, Szentkirályi László, Kovách György, Jankovits Miklós, Mérey László, Dőry László, Fáy András, Revitzky Imre, Hanzéli Márton, Boráros János, Steinbach Ferenc és Kiss László.

Játékszíni nefelejts. A régi vidéki súgók gyakran így nevezték el az évad végén megjelent almanachjukat, melyekben megírták a társulat történetét, annak névsorát, közölték a legsikerültebb színdarab anyagát, egy-egy jelesebb költeményt, stb. (Lásd erről bővebben: Almanach címszót.)

Játékszíni Tudósítások. Ez volt a címe az első magyar színészeti szaklapnak. Szerkesztette gr. Csáky Tivadar, Kassán. Megjelent 1830-ban. De csak 16 szám jelent meg belőle; részvét hiánya miatt megszünt. (V. ö. gr. Csáky Tivadar.)

Játékszíni-választmány-nak hívták a Nemzeti Színház első dramaturg-karát. Megalakult 1843-ban. A tagok nevei: Bajza József, Erdélyi János, Gaál József, Kuthy Lajos, Nagy Ignác, Toldy Ferenc, Tóth Lőrinc, Vachott Sándor, Vajda Péter, Vörösmarty Mihály. Később: Frankenburg Adolf és Czuczor Gergely. (V. ö. Dramaturg.)

Játszani szó a színész munkáját fejezi ki, midőn valamely szindarabban mások mulattatására és gyönyörködtetésére előad valamit, azaz: szerelmest, hőst, bohócot, jobbágyot, urat, szolgát játszik. (Lásd: Jádzás.)

Játszó. A színész neve. (»Be kár hogy illyen charlatánul nevezik az erkölts Tanítóit.« »Magyar Kurir«, 1819. október 26., 266. oldal.)

Játszóhely. A színpad neve. Előbb a német »Bühne« járta.

Játszó személyek kötelességei. Az első magyar színtársulat ügyrendjét 11 pont szabályozza; e cikkely »Játszó személyek kötelességei« címet viseli. E törvényeket kötelezőleg minden színész aláírta 1792. december 19-ik napján. (Aláírta: Kelemen László, Pesthy László, Rózsa Márton, Sehy Ferenc, Láng Ádám, Papp Gábor, Varsányi Ferenc, Pataki Benedek, Várady Mihály, Bagoly Antal, Ernst Mihály, Moór Anna, Termetzky Franciska, Liptay Mária, Török Magdolna, Kelemen Erzsébet.)

Játszó személyek törvényes cikkelye. Ez is volt a címe az 1792-es években hozott színházi törvényeknek. (1793-ban új neve: Játék-Szín Regulái.)

Játszó-szín. A színház neve 1792-ben. De mondták így is: Játéknézőhely. (Játszó hely, nézőhely.)

Játszó-társ. A szereplő-társ (partner) neve az 1793-as színházi törvénykönyvben.

Játszó társaság. Ez volt az első magyar színtársulat hivatalos elnevezése. (1790.)

Jávor Alfréd, színész, sz. 1891. ápr. 4-én, Márkon (Zemplén m.). Színpadra lépett 1918. november havában. A Színművészeti Akadémiát végezte. Tagja volt a Magyar Színháznak, majd Aradon működött. 1929-ben Erdélyben színigazgató.

Jávor Antal, színész, sz. 1893. máj. 16-án, Győrszigeten. Színpadra lépett 1915. november havában.

Jávor Ervin, színész, sz. 1885. szept. 8-án, Hisnyóvizen (Gömör m.). Színpadra lépett 1911. ápr. havában.

Jávor Mária, operaénekesnő. Egy ideig a budapesti Népoperában működött. Első fellépése a »Quo vadis«-ban volt. 1917. jan. havában fellépett Stockholmban. Az ottani udv. operaházban is fellépett, azonfelül négy hangversenyen a Konzertverein zenekari kíséretével énekelt és mindegyik fellépésével a sajtó és a közönség osztatlan elismerését érdemelte ki. 1918. dec. havában a krisztiániai új Opera Comiquehoz szerződött. 1922. jan. 4-én fellépett mint vendég a budapesti Városi Színházban, a »Traviata«-ban.

Jávor Pál, színész, sz. 1902. jan. 31-én, Aradon, ahol a reálliceum növendéke volt, azután Szombathelyen fejezte be tanulmányait. Innen a Színészakadémiára iratkozott, 1919-ben, ahol Pethes Imre és Szacsvay Imre növendéke volt. Kitünő előmenetelt tanúsított és ennek alapján megkapta az Egressy-ösztöndíjat, utána az Országos Színészegyesület színészképző-iskolájának lett a növendéke. 1922. szept. 1-én a Renaissance Színház tagja. Innen azonban nemsokára megvált és Faragó Sándor társulatához szerződött, azután három évig Székesfehérvárott működött. Következő állomása Kispest volt, majd elszerződött Szegedre. 1928-ban a Magyar Színház kötelékébe lépett. 1929-ben a Belvárosi Színház vendége volt. (»Hazudj, édes«).

Jávorfi (Laseck) Károly, színész, színpadra lépett mint jellem- és apa-színész, 1862. máj. 1-én. Megh. 1876. febr. 8-án, Homonnán. — Neje: Kiss Mária, színésznő, 1862. nov. 17-én lépett a színipályára.

«Jeannette menyegzője», vígopera 1 felv. Szöv. írta Michel Carré és Jules Barbier, ford. Böhm. Gusztáv; zen. szerz. Victor Massé. Bem. a Nemzeti Színházban, 1879. febr. 4. (Náday Ferencné, Widmár Katalin és Zajonghy Elemér); a M. Kir. Operaház 1885. szept. 24-én Fektér Ferenccel és Kordin Mariskával mutatta be.

Jeger Emánuel, ügyvéd és választott polgár Szegeden. »Virginia, a borzasztó bírói ítélet áldozatja« c. színművét 1833. okt. 20-án adták elő Szegeden.

Jegyelővétel. (Lásd: Elővétel.)

Jegypénztár. (Lásd: Színházi J.)

Jegyszedő. Oly színházi alkalmazott, aki a közönségtől átvett belépőjegyet tartozik kezelni és azzal az ellenőrnek beszámolni. Egyben ők árulják a színházi műsorlapot (színlapot), melyből némi percentet kapnak. Az első színtársulat idején a jegyszedőnek billeteur és billetszedő volt a neve. (A mai jegyszedők részben városi altisztek, részben nők, akik mellékfoglalkozásként teljesítik szolgálatukat.)

Jeitteles Ignác, zeneszerző, sz. 1834. szept. 9-én, Prágában, megh. 1901-ben, Budapesten. Atyja zsidó kántor volt, Bécsben képezte ki magát a zenei pályára. 17 éves korában Pestre került, ahol csakhamar hírneves komponista lett belőle. Több népszínműhöz írt zenét és számos magyar dalát énekelték színpadjainkon, melyek közül legnépszerűbb a »Kerekes András« című. (»Nem volt párja a faluban Kerekes Andrásnak« 1861. dec. 3-án hangzott el a Budai Színkörben, Almási Balogh Tihamér »A falu bolondja« c. népszínművében. Bényeiné Harmath Emma énekelte.) A pesti dohány-uccai templom karvezetője volt.

Jekelfalusi Albert, operaénekes. 1853. jan. 22-én lépett fel először a Nemzeti Színházban, a »Próféta« címszerepében. »Az egybesereglett roppant számú közön-



Bajza József felmondó-levelének boritéka Kántornéhoz

(Eredetije az Ernst-muzeumban)



Karácsonyi Ily



Kardoss Géza



Kardoss István



Karinthy Frigyes



Kármán Gizi



Károlyi Ibolyka



Károlyi Lajos



Károlyi Lajosné



Károlyi Leona



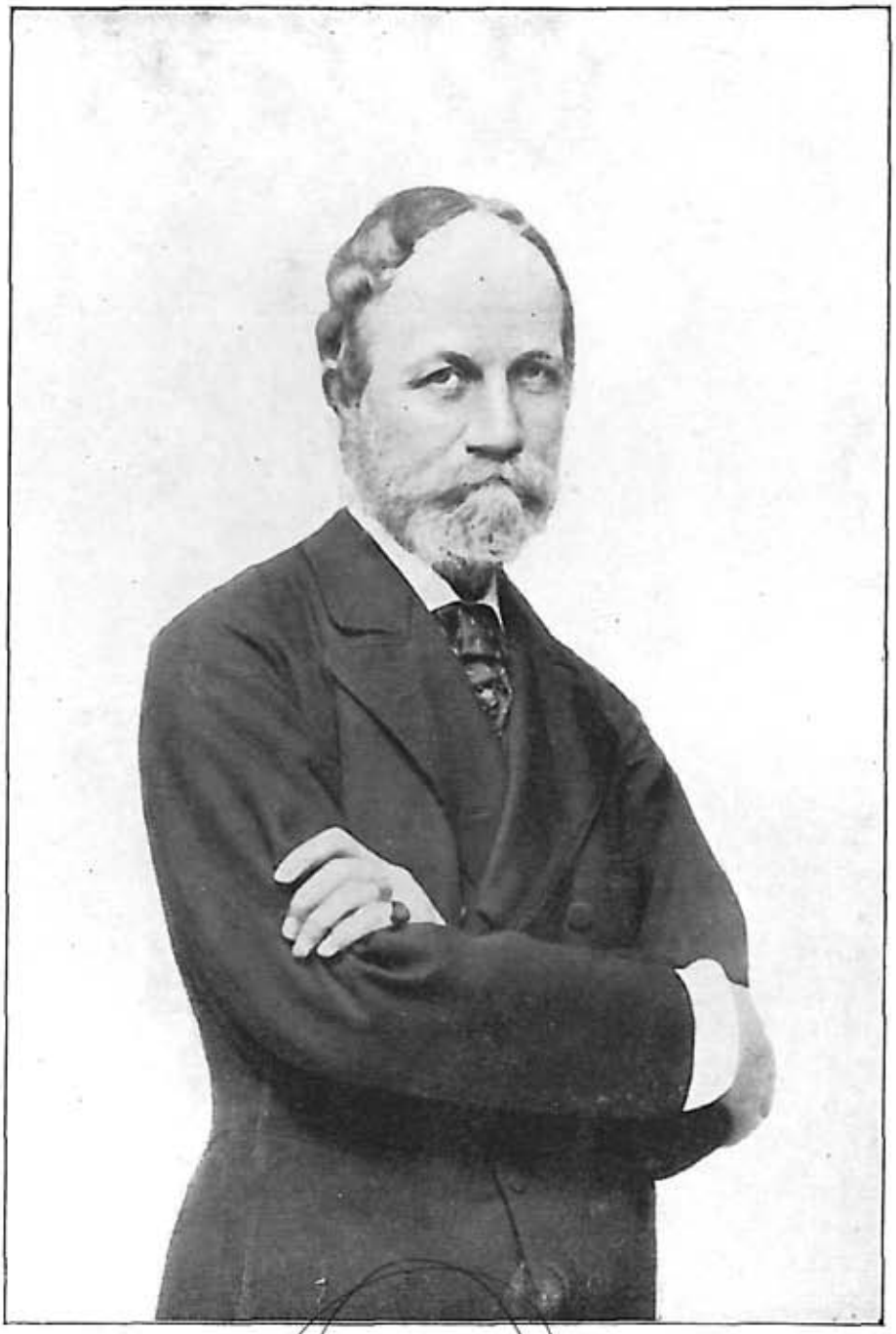
Kárpáti Aurél



Kaszab Anna



Kazaliczky Antal



Jókai Mór

ségnek e nehéz szerepben már ezen első fellépése alkalmával megnyerte osztatlan tetszését«, írja róla a Pesti Napló, 1853. jan. havában. Ugyanakkor a »Szépirodalmi Lapok« (8. sz.) ezeket írja: »Meglepte a közönséget mind ép, erős és férfias hangja, mind már eddigi iskolája s teljesen elfogulatlan, nemes játéka által.« 1855. jan. 29-én szerződtették, de már márc. 26-án az »Alvajáró«-ban utoljára énekelt (Elvino szerepét), azután megvált a színháztól és Olaszországba szerződött. Kolozsvárott is működött, ahol először 1860. márc. 12-én lépett fel a »Lammermoori Lucia« c. opera Edgar szerepében.

Jekei Ilona, színésznő, sz. 1882. márc. 6-án, Fóthon (Pest m.). Színpadra lépett Feld Zsigmond színigazgatónál.

«Jekonias». Szomorú szabású, víg kimenetelű játék. Mellyet Egynémelly Jesus Társaság-béli Tanitó-Mester szerzet és előállított. Győrben, Nyomattatott Streibig Gergely János priv. Könyv Nyomtató által. 8°, 134 lap« A jezsuita drámák között egy sincs annyi tekintettel a külső hatásra, mint ez, bár nyelvezete és meseszövete messze áll a Kunitsétól és Illeiétől.

Jelen Róza, színésznő, sz. 1885. ápr. 13-án, Kolozsvárt. Színpadra lépett 1911. júl. havában.

Jelenet vagy jelenés a színdarabokban a felvonásnak egy-egy része, mely akkor áll be, midőn egy új szereplő lép a színre vagy onnan távozik. A jelenésre az ügyelő (L. o.) küldi be a szereplőt. A jelenések számát az író határozza meg, mely 16—18, esetleg 24-nél nem több. A szó a görög »szcénä«-ból származik. Érdekes, hogy a szó nálunk már 1792-től használatos. Azonban előzőleg Bessenyei »Lais«-ában: »eset«, Kazinczy »Hamlet«-fordításában: »kijövetel«-szóval van jelölve. Ballagi Mór 1854-ben a »jeleneteznì« szóra a »színpadosítani«-szót ajánlja. (V. ö. Kitörőjelenet, Összement jelenet, Tömegjelenet, Vakjelenet, Végjelenet, Zárójelenet.)

Jelenetezni. A színműíró nem minden esetben szokta a felvonásokat jelenetekre felosztani. Ilyen esetben a rendező, vagy ügyelő szokta ezt elvégezni, ami az összes szereplők általános tájékozódásának megkönnyítését szolgálja. A műveletet »jelenetezni« szóval szokás kifejezni.

Jelenetről elkésni súlyos büntetést von maga után. Egy 1833. szept. 27-én kelt budai színházi törvény idevonatkozó (10.) §-a így szól: »Aki játék alatt jelenéséről elkésik vagy hogy az a nézőknek szembetünt légyen, fizet büntetésül 1 forintot. Aki egész jelenést mulaszt el vagy akármiképpen okot ad arra, hogy a Játék annak idejében el ne kezdődhessék, a hibához képest büntettetik 5 frttól fogva havi fizetésének hatod részeig«. A 16. §-ban ez a rendelkezés áll: »Játék folyamatja alatt való elkésések elmellőzésére minden tag bemenő végszavait tudni tartozik, nem mindenkor lévén oly helyheztetésben az ügyelő, hogy a játszóhoz férhessen és azt jelenéséhez beküldhesse«.

Jelentős szerep. Színész- és kritikusnyelven így mondják a súllyal bíró szerepre, ami lényegileg helytelen, mert siker tekintetében minden szerepnek jelentősnek kell lennie. (V. ö. Döntő szerep.)

Jelinek Pál, színész, sz. 1901. jan. 18-án, Budapesten. Színpadra lépett 1926. jan. 1-én.

Jellem. — Kifejlett erkölcsi és szellemi sajátságok, melyek valamely személyt állandóan megkülönböztetnek s egyéni önállóságot tulajdonítanak neki. Színpadi értelemben az a jelentősége, hogy a művész az előadott személy erkölcseit és szellemét híven és elejétől végig következetesen festi-e. Fontos, hogy a dráma személyeit rang, kor, műveltség, nemzetiség szerint jellemezze. E jellemzés a színész tulajdonképeni munkája, amit színészi nyelven »jellemábrázolás«-nak, vagy »jellemfestés«-nek nevezünk.

Jellemábrázolás. Ha az ember kedélyének mozgása bizonyos határozott irányt vesz és ha e kedély-mozgalom az embert egészen betölti, elfoglalja: akkor azon állapot áll elő, melyet szenvedélynek nevezünk. A szenvedély tehát oly lelki tartalom, mely az embert egészen betölti, elfoglalja és

szolgálatába veszi. A szenvedélyes ember nem szabad, mert egyetlen eszmének vetette magát oda, mely őt leigázza s eszközéül használja. A szenvedélyes ember egyoldalú, mert uralgó szenvedélye minden más lelki tartalmat kizár belőle. A szenvedély nemtelennek látszik, ha az ember magát érzéki tárgynak veti oda, mely őt rabbá tevén, emberi méltóságától megfosztja. De a művészet »égő szent kohában« minden érc megnemesül. És midőn a műelmélet a műszenvedélyt görög nevén pathosznak nevezi: e műszóval a szenvedély művészeti fogalmából a nemtelennek és erkölcstelennek eszméjét akarja kizárni, azt mindennapiságából kiemelni s a méltóságnak és ünnepiességnek bizonyos költői fényével venni körül. A szenvedély, mint bennünk uralgó hatalom, benső életünk tűzpontját képezi. E hatalom ád az érzelemnek irányt, az alakítja az embert belőlről kifelé; a szenvedély alkotja meg a jellemet, melyet a színpadon elő kell állítanunk. A színészetnek mindazon egyes eleme, a jellemben egyszerre jelenik meg, válhatlan egységben. A hang és a test mozgásai a jellem ábrázolatában nyernek életet, alakot és jelentőséget. A szenvedély legparányibb mozzanata egész fajának képét láttatja; a jellem pedig, mely táplálatát a szenvedélyből meríti, a fajnak végtelen elágazásait hozza világra. A színpadi jellemkép egy embert akar elénk állítani, ki bizonyos szenvedélyt s ebben egy eszmét képvisel. E képhez a költő ád szöveget, a képzelet világából s ez eszményi képet a színész viszi át a valóságba. A jellemkép a költő lelkében nem részenként áll elő, hanem egyszerre születik meg. Ugyanezen kép a színész lelkében szintoly egészben és egyszerre terem elő s ez eszményi jellemképet a színész valóságos élő egyénné alakítja. Ily emberalakot előteremteni a legmélyebb belátású elme, s a legélesebben taglaló ész sem képes, legfeljebb némi halvány színt adhat annak. Ellenben a művészi természet ismertető jele épen azon képességben áll, miszerint a képzelt jellemet rögtön úgy látja és érzi, mint egy életműves egészet és mikor így látja, már ugyanakkor át is éli azt és hogy meg is valósíthassa: mozgásba teszi minden természeti eszközeit, a tanulás által szerzettekkel együtt. Tehát a költői jellemkép a színésznek legelőször is képzeletében jelenik meg, ahol az addig érleli magát, míg alkalmas lesz arra, hogy a testi valóságba átmehessen. Hanem az átviteli tény által csupán az valósulhat meg testileg, ami bent a képzeletben elevenen létezik. Első cselekvése tehát a színész teremtő tehetségének: a jellem felfogása. E felfogáson alapszik az egész színpadi ábrázolat, mely nem egyéb, mint a felfogás igazolása, élő bizonysága. Midőn a színész a jellemet felfogta, első kötelessége volt a költő szándokába behatni s megérteni az egyes alkatrészek viszonyát az egészhez. A műjellemet pedig a színész csak akkor fogta fel igazán, ha a darab eszméjéről magának számot adni képes. Ha ekkor a színész a szerző célzataiba valóban behatott: úgy a jellemek mind világosak lesznek előtte. Látni fogja, melyik minő eszmét képvisel s minő jelentőséggel bírnak azok egymással szemben. Ha a színész tisztában van azon eszmével, melyet szerepe képvisel, akkor azt mondjuk, hogy eszmei oldaláról fogta fel a műjellemet. Ebből pedig az következik, hogy ezen eszmei felfogását a színpadon is valósítsa. Hanem ez alatt nem az az úgynevezett »eszményítő« előadást értjük, mely a földi valóságnak hátat fordít s a szépet fent az »üresben« keresi. Az is igen tévedne, aki az eszmei szépítést, vagyis: a műjellem nemesítését a végrehajtásban úgy eszközölné, hogy a jellem erkölcstelen vonásait lehetőleg szelídítené, mert ezzel a darab életereit metszené el; a morált a művészet romjaira építené s az erősen jellemzett képet alaktalan semmivé változtatná, mely többé sem a jónak, sem a rossznak épségével nem bírna. Színpadon a bűnnek szintoly híven kell a maga vonásait láttatnia, mint az erénynek. Miben áll tehát a jellem eszményi felfogása? Ezt a tényt maga magyarázza meg azon pillanatban, midőn a felfogást a valóságba látjuk átmenni. Ha ekkor a színpadi alakban világosan látjuk az elvet, mely a jellemnek tartalmát teszi; ha ez alakban az ember lelkének életiránya tisztán ki lesz fejezve: ha benne az emberek bizonyos fajára ismerünk; szóval, ha a színész lelkünk szemeit a jellemnek szellemi oldalára irányozza s a testben az eszmét valósággal láttatja velünk, ez azt

bizonyítja, hogy ő szerepe jellemében az eszmét nemcsak felfogta, hanem testileg is valósította. *(Egressy Gábor.)*

Jellemdráma. Olyan színmű, mely a cselekvényt a szereplők jelleméből fejleszti s az érdeklődés súlypontját a jellemekre, nem pedig a mese érdekességére helyezi. Ellentéte a komoly színművek körében egyrészt a mesedráma, másrészt a végzetdráma, a vígjátékok közt a bohózat.

Jellemkómikum. Drámai és komikus-elemmel vegyes szerepkör megjelölése. Az interpretálóját jellemkomikusnak hívjuk.

Jellemrajz. Dramaturgiai válfaj magyar szerzők megállapítása szerint.

Jellemszerep, az, amely valami élesen jelzett egyéni vonást tüntet fel, ellentétben a hős, szerelmes stb. általános jellemvonásaival. Van komoly- és víg jellemszerep.

Jellemszínész. Az a színész, aki a darab gondosabban kidolgozott, bonyolultabb jellemű alakjait ábrázolja; többnyire a cselszövő szerepek alakítója. Minthogy tulajdonképen minden színész jellemet ábrázol, ma már e kifejezést nem igen használják.

Jellemzés. Dramaturgiai értelemben az ember lényeges tulajdonságainak feltüntetése, ami tulajdonképen a színész művészi készségének megnyilvánulása. A J. lehet realisztikus, azaz teljesen hű, vagy idealisztikus, azaz eszményi; egy harmadik meghatározás a típikus J., amelyek azonban mind sok tanulmányt igényelnek.

Jelmez. Mint színészi műszó, a jelmez oly öltözet, mely jellemzi azt az egyént, aki viseli; tehát a jellem meze, öltönye. A jelmezek különböznek egymástól, a jellemek nemzetisége, lakhelye, égalja, neme, életkora, polgári helyzete és erkölcsi sajátságai szerint. 1845-ben Fogarassynál: öltözet, viselet, ruházat.

Jelmezes-főpróba. Mikor a színház a műsorra kitűzött darabbal már teljesen elkészült, az utolsó próbákat jelmezben tartja. Ez a jelmezes-próba. Ekkor az összes szereplők az esti előadásban való megjelenés szerint öltözködnek fel és maszkirozzák ki magukat az előírt polgári ruha vagy jelmez felöltésével. Az utolsó jelmezes-próbát »jelmezes főpróbá«-nak hívják a színházi világban. Természetesen ezek a próbák arra szolgálnak leginkább, hogy az előadás minden faktora az itt-ott jelentkező hibát észrevegye és a helyesbítésre megtegye a kellő intézkedést. Legtöbb esetben a darab szerzője is ilyenkor veszi észre a hibát és kínálkozik alkalma ahhoz, hogy a javításokat megtegye. De a színész szempontjából is hasznos, mert a jelmezes próbákon beleszokik a jelmezébe.

Jelszó. A Nemzeti Színház 1842. évi törvénykönyvének 89. §-a szerint a jelszó a. m. végszó. Az idézett §. így szól: »A játszó személyek minden színpadi próbán jelszóra onnan és akkor fognak fellépni, ahonnan és mikor kell; a jelszókat pedig mindenki érthetőleg fogja elmondani; ki nem a kiszabott helyről vagy korán vagy későn lép fel, vagy a jelszót érthetetlenül mondja el, fizet 15 kr-t.« (V. ö. Végszó.)

Jemnitz Sándor, ujságíró, sz. 1890. aug. 9-én, Budapesten. Színműfordítása: »Húzd rá, Jonny!« Jazz-opera két részben és 12 képben. Szövegét és zenéjét írta Ernst Krenek. Ford. Kristóf Károly társaságában. Bem. 1928. márc. 20. Városi Színház.

Jenbach Béla, bécsi színműíró. Munkái, melyek nálunk is színre kerültek, ezek: »Csárdáskirályné« operett (L. o.). »A lila dominó«, operett 3 felv. Szöv. írta: Gatti társaságában. Zen. szerz. Cuvillier Charles. Bem. 1912. nov. 5-én, a Népoperában. »A hollandi menyecske«, operett 3 felv. Társsz. Steiner Leó. Zen. szerz. Kálmán Imre. Bem. 1921. okt. 21. Király Színház. »A diadalmas asszony«, operett 3 felv. Társsz. Klein József és Lurizer. Bem. 1923. ápr. 27-én, a Városi Színházban. »Vagy ő, vagy senki!«, operett 3 felv. Társsz. Stein Leó. Zen. szerz. Edmund Eysler. Bem. 1926. febr. 5-én, U. o.

»A cárevics«, nagy operett 3 felv. Zapolska—Scharlitt hasonló című darabjának felhasználásával írta Reichert Henrik társaságában. Zen. szerz. Lehár Ferenc. Ford. Kulinyi Ernő. Bem. 1928. máj. 25. U. o.

Jenei Erzsébet, színésznő, sz. 1902. okt. 3-án, Budapesten. Színpadra lépett 1923. szept. havában.

Jenei Ferenc, színész, sz. 1895. aug. 2-án, Kolozsvárt.

Jenei Jankovich Lajos, színész, ügyelő, Színpadra lépett 1871. máj. 15-én.

Jeney Anna, színésznő. (Családi neve: Haslinger.) Színészakadémiát végzett. 1878. aug. 17-én bemutatkozott a Népszínházban, a »Koziki« c. operettben. Az intézettől 1881. okt. 16-án megvált, majd 1882. okt. havában újra szerződött. 1893-ban a színészeti gyakorló-iskola tanára volt. (Anyja Haslinger Anna, megh. 1897. szept. 20-án, Budapesten.)

Jeney Kornélia, színésznő. 1867. okt. havában mint III. éves színészakadémiai növendéknek Ferenc József király megengedte, hogy több héten át a bécsi udvari várszínházat gyakorlatszerzés végett látogathassa. Egyben úti- és élelmezési költséget is kiutaltatott részére. 1868-ban Aradon működik. 1871-ben az An der Wien tagja. 1872. máj. 3-án vendégszerepelt a Nemzeti Színházban, »Romeo és Júliá«-ban. Azontúl német színésznő lett, mert a raccsolása nagyon zavarólag hatott magyar színpadon.

Jenőfi Jenő, színész, sz. 1878. jan. 14-én, Alsónémedin (Pest m.). Színpadra lépett 1898. virágvasárnapján, Mezei Béla színigazgatónál. — Neje: Dutkay Erzsébet, színésznő, sz. 1895. dec. 19-én, Gyulán. Színpadra lépett 1923. jún. havában.

Jera (Jerusalem) **Júlia**, a színitanoda végzett operanövendéke, 1885. okt. havában Kolozsvárra szerződött és a »Sevillai borbély«-ban szép sikerrel debütált.

«**Jeremiás siralmai**», boh. 1 felv. Írta Vidra Sipka (Rákosi Jenő). 1875. okt. 15-én a Népszínház megnyitásakor először került színre. Szereposztása: Bibircsóki: Tihanyi; Lidi: Dancz Nina; Skolasztika: Klárné; Karcsú Pista: Karikás; Szuszinka Jeremiás: Együd István; Jutka: Rákosi Fáni.

Jeritza Mária, bécsi operaénekesnő, sz. 1891. okt. 6-án, Brünnben. Auspitzer igazgatónál tanult énekelni. Előbb Olmützbe szerződött, majd 1905-ben Ferenc József király utasítására a bécsi Volksoper tagja lett, azután az ischl-i színháznál működött. 1912. máj. 31-én Budapesten is vendégszerepelt, a Vígszínházban, a Préger-féle vendégtársulattal, 1914. jan. 14-én a *Népoperában lépett fel a* »Faust« Margarétájában; 1918. máj. 15-én a Városi Színház látta vendégül, amikor a »Tannhäuser« Erzsébetjében lépett fel. 1916-ban kinevezték kamaraénekesnőnek. 1921-ben a newyorki Metropolitan Opernhouseba szerződött hosszabb vendégszerepre. 1923. jún. 2-án a »Rózsalovag«-ban Octavian szerepében vendégszerepelt a M. Kir. Operaházban; ez év szept. 27-én kinevezték a bécsi opera, 1924. jún. 14-én pedig a M. Kir. Opera tb. tagjává. 1925. máj. 28-án a »Toscá«-ban, 1926. máj. 18-án a »Tannhäuser«-ben (Erzsébet) vendégszerepelt a M. Kir. Operában, 1927. máj. 20-án a »Lohengrin« Brabanti Elzájában, 1928. máj. 27-én »Toscá«-ban, 1929. május 21-én a »Nyugat leányá«-ban ragadta el művészetével a fővárosi közönséget.

Jermann, müncheni udvari színész Pesten, a német színházban mint vendég fellépett 1833. aug. 6-án, Schiller: »Haramiák«-jában, mint Moor Ferenc és Károly, egy estén.

Jerome (Zserom) **Klapka Jerome**, angol író, sz. 1861. máj. 2-án, Wallsallban, megh. 1927. jún. 14-én, Londonban. Atyja Jerome Clapp Jerome, anglikán pap volt. Középiskoláit elvégezve, színész, majd riporter, tanító és gyorsíró volt, miközben az irodalommal is foglalkozott. Nálunk előadott színművei: »Miss Hobbs«, vj. 4 felv. Ford. Molnár Ferenc. Bem. 1904. ápr. 30. Nemzeti Színház. »Fanny és a cselédkérdés«, vj. Ford. Heltai Jenő.

Bem. 1925. ápr. 25. Vígszínház. — Ugyanaz a könnyed életfelfogás, derűs optimizmus és szelíd gúny, mely minden írását jellemzi, telítette színpadi műveit is, melyek nálunk is könnyen találtak utat a közönséghez.

Jerusálem József, 1909. okt. 21-én az Orsz. Színészegyesület nyugdíjalapja javára 200 K-t adományozott.

Jeskó Ariadne, színésznő, sz. 1879. dec. 16-án, Pécsett. Az orsz. színművészeti akadémia elvégzése után színpadra lépett 1897. virágvasárnapján. (Visszavonult a színpadtól.)

Jeszenszky Dezső, színész, színigazgató, sz. 1864. márc. 19-én, Nagyszentmiklóson (Torontál m.), megh. 1917. dec. 2-án, Iglón. Atyja jónevű ügyvéd volt. Korán vesztette el szülőit. Gyámja atyjának öccse, az ottani (nagyszentmiklósi) lelkész lett. A gimnáziumot Szarvason végezte, némi időközi megszakításokkal, mert közben a pozsonyi hadapród-iskolában is volt három hónapig, majd egy időben a szászországi Chemnitzben egy gazdasági gépgyárban, 1882-ben az érettségi vizsga után, harmadik napon, már vidéki színész lett, 1888-ban pedig a besztercebányai színház igazgatója. Ekkor kezdett az ottani lapokba dolgozni, hol néhány tárcája jelent meg. Innen kezdve hol elkezdte a színigazgatást, hol abbahagyta. Jól szervezett szintársulatával járt a nyolcvanas években a Szepességben, Iglón, meg Lőcsén. Több ízben volt színházi titkár. 1909. júl. 15-én Gölnicbányán a »Rang és mód«-ban megünnepelte színészkedése 25 éves jubileumát. 1913. júl. 1-én nyugdíjazták. Szerkesztette a »Korompa« c. lapot, majd az Auguszta-hadibiztosító megbízottja lett. Sok vidéki lapnak dolgozott, rendesen ott, ahová élethivatása vitte. Írt verseket, tárcákat, elbeszéléseket a Besztercebánya és Vidéke, Galgóczi Hétfői Ujság, Nagyszombati Ujság, Nagybánya és Vidéke, Nagybánya stb. ujság részére. 1912. febr. havában jelent meg az első műve: »Vándorutamon« címen, mely több elbeszélést tartalmaz. Tagja volt a Vidéki Hírlapírók Országos Szövetségének. — Első neje: Csáder Irén, drámai színésznő, sz. 1870-ben, színipályára lépett 1895-ben. 1915. szept. 1-én nyugalomba vonult. A debreceni színháznak hosszabb ideig elismert tagja volt. Megh. 1916. dec. 13-án, Pozsonyban. — Második neje: Széll Minka, színésznő, sz. 1880. aug. 27-én, Rettegen. Színpadra lépett 1905. júl. havában.

Jeszenszky Gizella, színésznő, sz. 1901. okt. 1-én, Hatvanban. Színpadra lépett 1923. máj. havában.

Jeszenszky Gyula, Színműíró. Munkája: »Ágnes«, tört. szomorúj. 4 felv. Szolnok, 1912. jún. 1. »Raguza hercege«, Operett 3 felv. Társsz. Bús Fekete László. Bem. 1922. okt. 25. Városi Színház.

Jeszenszky Ignác, (nagyjeszeni), ág. ev. lelkész Nagykikindán, sz. 1862. febr. 16-án, Tibisen (Temes m.). Színműve: »Amerikai nagybácsi«, vj. Az 1895. máj. havában megejtett Esterházy-irodalmi pályázaton dicséretet nyert.

Jeszenszky Karolin, színésznő. (Lásd: Budai Józsefné.)

Jevreinov Nikolaj, orosz író, sz. 1879-ben. Eleinte zenésznek készült s a halhatatlan Rimski-Korzakov volt a mestere, azután búcsút mondott a zenének és irodalmi kabarét nyitott. Nálunk is színre került műve: »Víg halál«, kis dráma, Lányi Viktor kísérőzenéjével. Bem. a Belvárosi Színház, 1922. szept. 22-én.

Jezsuita iskolai drámák. A jezsuitarend 1540. okt. 27-én nyert megerősítést és ugyanakkor hatásosabb módon igyekeztek az iskolákban tanítani és egyik főtantárgy volt a drámai előadás kultiválása. A tanárok latinnyelvű drámákat írtak és azokat szorgalmasan betanították a növendékekkel, miután a céljuk az volt velük, hogy a tanítványok kifogástalanul tanuljanak meg latinul és hogy valláserkölcsi nevelésben részesítsék őket. Évenként kétszer adtak elő iskolai drámát, melyeket az iskola igazgatója és a rektor előbb gondosan átvizsgált, nehogy komolytalan vagy ízléstelen dolgot produkáljanak. Az előadások jó hosszú ideig tartottak el, a látványos darabok nem tartoztak a ritka-

ságok közé. Az előadandó darabokat a pap-tanárok szívesen írták, miután ily módon ők is jártasabbak lettek a latin nyelvben. Azonban Kunits, Kereskényi és Illei (L. o.) magyar nyelven írták a darabokat. Általában e művek kezdetleges kísérletek, amelyekben ugyan a jó igyekezet érdemel legtöbb méltánylást, mert ezek törik meg a nagy némaságot, ezek tágítják az iskolai drámák szűk körét, ezek hívják fel a hivatásos írók figyelmét erre a nagy buzgósággal ápolt genrera. 1753-ban már megjelent az első nyomtatott iskolai dráma. És ezentúl már magyar nyelven jelennek meg a jezsuita iskolai drámák.

Jekey Péterfy Aranka, színésznő, sz. 1876. aug. 22-én, Karlsbrunnban. Színpadra lépett 1894. márc. 17-én. 1916. okt. 3-án nyugdíjba vonult.

Jiddisch Theater, (Vilnai), tagjai a Magyar Színházban felléptek 1929. nov. 21-én, a »Tag und Nacht« c. tragédiában. Tagok: Alex Stein, Sonia Altbaum, Klara Segalowitsch, Samuel Schäftel, Israel Kamay stb.

Joannovics Demeter, főv. levéltárnok, Budán. — Színműfordításai: »Ügyvédek«, szinj. 5 felv. Budán, 1834. jún. 21. Írta Iffland. »Viszonyok hatalma«, szomj. 5 felv. Budán, 1834, okt. 15. Írta Robert Lajos. »Hogy teheti az ember szerencséjét?«, vj. 1 felv. Budán, 1835. jún. 7. (Írta Scribe—Mazères.) »Forster testvérek«, dr. 5 felv. Budán, 1835. jún. 24. Írta Rowley. »Hölgyrablás«, vj. 1 felv. Budán, 1836. márc. 1. (Írta Junger J. F.). »Garrick Bristolban«, vj. Budán, 1836. ápr. 5. (Írta Demhardtstein).

Joanovits Rózsi, színésznő, sz. 1896. nov. 2-án, Szegeden. Színpadra lépett 1921. júl. havában.

Jób (Joob) Zsigmond, (francsali) tenorista, mint a Nemzeti Színház tagja, 1838. febr. 9. lépett fel először a »Normá«-ban mint Sever. Ekkor így ír róla a »Honművész«: »Jób úrnak minden tekintetben a mai szerep első fellépésre oly feladat volt, melly a tapasztalt jártos dalszínészt is, ha idegen színpadon lép fel, megrengetheti. Mint kezdőnek, természetesen kevés játéka van; szava magos tenor ugyan, de nem erős; csak a felső hangok tiszták, az alsók s középsők fátyolozottak.« De már febr. 23-iki fellépésekor ugyanezen lap ezeket írja: »Ez alkalommal (Sever) több bátorság, szabadság, szabatossággal és érzettel éneklé szerepét.« Jún. első napján kötött Nemzeti Színházi szerződésben mint »első tenorista« szerepel. Ekkor 40 forintban állapítják meg a fizetését, fertály jutalomjátékkal egy félesztendőre. 1843-ig működött a Nemzeti Színházban, ezután a bécsi operában is kísérletet tett. — Megh. 1847. tavaszutó (ápr.) hóban, Pesten. — Fivére: J. Gusztáv, színigazgató volt.

Jób Mária, színésznő. (Lásd: Benza Károlyné.)

Jó barátok, (A), szmű 4 felv. Írta Victorien Sardou. Ford. Szerdahelyi Kálmán. Bem. 1862. márc. 12-én, a Nemzeti Színházban, a következő szereposztással: Tholosan: Szerdahelyi Kálmán; Marecad: Feleky Miklós; Caussade: Szigeti József; Maurice: ifj. Lendvay Márton; Vigneux: Tóth József; Abdallah: Egressy Gábor; Lancelot: Komáromy; Cecilie: Prielle Kornélia; Emilia: Lendvayné; Vigneuxné: Szathmáryné; Rafael: Szilágyiné; Jenny: Némethyné. Ebben a szereposztásban 1876. febr. 21-éig állandóan műsoron maradt. 1881. nov. 16-án új betanulással és részben új szereposztásban elevenítették fel és Tholosant ezen az estén Halmi Ferenc, Mauriceot Mihályfi, Emiliát Csillag Teréz, Vigneuxot Szigeti József és Abdallahot Gabányi Árpád adta. 1889. jan. 1-én ismét új betanulással és új szereplőkkel adták a vígjátékot és pedig Náday, Vízváry, Ujházi, Gabányi, Hegyesi Mari, Cs. Alszeghy, Vízváryné és Nagy Ibolya játszották a főszerepeit. Felújították 1911. nov. 4-én. A Budai Népszínházban Tarnay Pál fordításában bemutatták 1862. márc. 6-án.

Jób Dániel, a Vígszínház igazgatója, sz. 1880. dec. 22-én, Aradon. Tanulmányai végeztével 1900-ban hírlapírói pályára lépett. 1913-ban megírta »Orgona« címmel az első színművét. 1921. márc. 17-én megválasztották a Vígszínház igaz-

gatójává, 1926 óta az intézet társigazgatója. Eredeti színműve még: »Őszi vihar«, dr. 3 felv. Bem. 1918. január 19. Vígszínház. Bécsben a Stadt Theater bem. 1920. márc. 20-án »Herbststurm« c. alatt. Fordításai: »A vizek fölött«, dr. 3 felv. Írta Engel Georg. Bem. 1904. ápr. 15. Magyar Színház. »Vajna bácsi«, szmű 3 felv. Írta Csehov. Bem. 1920. máj. 8. U. o.

Jobbay Anna, színésznő, sz. 1882. ápr. 28-án, Bácsaranyoson (Szabolcs m.). Színpadra lépett 1905-ben. 1908. őszén Kézdivásárhelyen, Fehér Károly társulatánál működött. 1910-ben Krémer Sándornál volt, Szabadkán.

Jobbay József, színész, sz. 1893. nov. 8-án, Beregszászon. Színpadra lépett 1914. máj. havában.

Jobboldal. A színpad jobboldali részének a neve. Mindennapi kifejezés a rendező szótárából. Nagyszemélyzetű darabnál használatos a jobboldali ügyelő, jobboldali díszitő, reflektoros, statiszta-csapat, instrukció-kezelő stb. kifejezés. (V. ö. Baloldal).

Jobbra el. Szerzői utasítás a színész részére a szerepben, jelenti, hogy a színész, ha távoznia kell a színről, jobbra menjen el. A jobboldalt a rendezőtől, illetőleg a közönségtől számítják. (V. ö.: Balra el, Fenékjárás és Középen el.)

Joculator. (Lásd: Hisztrio.)

Jódy Károly, színész, sz. 1899. máj. 11-én, Szatmárt. Színpadra lépett 1923. nov. 1-én.

Jogdíj. Színpadi műveket (színdarabokat) csak a szerző, illetve annak előzetes engedélyével szabad előadni, akinek a szerzői jogot a szerző átengedte. A szerzői (másként írói, zeneszerzői stb.) jogot védi a szerzői jogról szóló 1921. évi LIV. t. cikk, mely az engedély nélküli előadást jogbitorlásnak minősíti és szigorúan bünteti. A bitorlás kártérítési kötelezettséget is von maga után. Nemzetközi megállapodás is védi mindazon országok szerzőinek munkáit, amely országok az úgynevezett »berni egyezmény« tagjai. (Alig van ma már olyan ország, mely ne lenne tagja). Kötelező tehát Magyarországon nemcsak a magyar szerzők színpadi műveinek, hanem az idegen szerzők műveinek is, — amennyiben azokat akár színház, akár műkedvelők előadni óhajtják — az előadásokra jogosító engedély megszerzése. Azt az ellenszolgáltatást, amit a színház, vagy műkedvelő társaság, a jogtulajdonosnak, tehát a szerzőnek vagy megbizottjának, avagy annak, aki a szerzőtől a színpadi mű tulajdonjogát megszerezte, — az előadások engedélyezéséért fizet: »jogdíjnak« nevezik. A szerzői jogot nálunk a törvény a szerző életén át és halála után még 50 évig védi. Ezen idő leteltével a mű szabad, vagyis azt bárki kiadhatja vagy nyilvánosan előadhatja anélkül, hogy bárkitől engedélyt kellene kérni.

Jókai Mór dr., (ásvai), a legnagyobb magyar regényíró, költő, humorista, főrend, sz. 1825. febr. 18-án, Komáromban, megh. 1904. máj. 5-én, Budapesten. 1843-ban írta »Zsidó fiú« című drámáját, mely 1893-ban jelent meg nyomtatásban. A darabot Kecskeméten írta, 1842-ben, pályázatra. Éppen akkor vetődött a városba vándorszínészekkel Petőfi Sándor, akit sanyarú helyzetében megkért Jókai a másolásra. Petőfi elkészült vele, de nem fogadott el tiszteletdíjat jó barátjától. Ekkor Jókai lefestette Petőfit olajminiatürben, sárga gombos violaszínű frakkban. Petőfi ezidőben még azt hitte, hogy Jókaiból lesz az ország leghíresebb piktora. Vörösmarty és Bajza jutalomra ajánlották a »Zsidó fiú«-t, de csak átdolgozás után jósoltak neki színpadi sikert. Jókai azt mondta, hogy ír ennél különbet is és félretette. (Ebből dolgozta át a »Fortunatus Imre« c. regényét.) Következő színdarabjának »Két gyám« volt a címe, színre került a Nemzeti Színházban, 1846. április 18-án. A legkiválóbb művészeink kaptak benne szerepet, úgy mint: Egressy Gábor, Lendvay, Bartha, Szentpétery, Fáncsy, Füredy, Lendvayné, Szathmáryné. Ugyanekkor kezdte pályafutását Szigeti József, aki szintén szerepelt benne. »A hulla férje« c. drámában 1851. november 15-én Jókainé is játszott, mikor elő-

ször került színre a Nemzeti Színházban, de két előadása után már lekerült a műsorról. A »Dalma« 1852. november 27-én került előadásra. Tizenkét előadást ért meg. (A Fővárosi Nyári Színkör bemutatta 1899. július 14-én.) Az »Immetullah« melodráma 1853-ban keltekezett s 1893. Szilveszter-napján jelent meg nyomtatásban. A »Manlius Sinister«-t 1853. december 10-én mutatták be először a Nemzeti Színházban, ahol kilencszer játszották. Ezt követte a »Könyves Kálmán«, mely 1855. december 18-án került bemutatóra, amely máig is műsoron van. »Dózsa György«-öt Egressyvel a címszerepben 1857. november 3-án mutatták be először a Nemzeti Színházban. Legnépszerűbb drámája »A szigetvári vértanuk« (L. o.), mely 1860. március 20-án került először színre. A 60-as években alig tartottak oly nemzeti öröm- vagy gyászünnepet, melyen a »Szigetvári vértanuk«-at elő nem adták volna. Ezután a költő-fejedelem 16 évig nem írt színművet s csak 1876. április 3-án lépett fel ismét új darabbal, a »Milton«-nal, mely 8-szor került színre. A »Szép Mikhál« c. dramatizált regényt 1877. március 9-én mutatták be először a Nemzeti Színházban. »Hős Pálffy«-ját 1879. április 24-én adták, a királyi pár negyedszázados nászünnepére, a szegedi árvízkárosultak javára. 1884-ben egyik legnépszerűbb regényét, az »Aranyember«-t (L. o.) írta át drámára, mely ma is úgy a fővárosban, mint a vidéken műsoron van. 1885. október 9-én mutatták be először a »Fekete gyémántok«-at; az »Olympusi vers nyo« 1887. szeptember 28-án a Nemzeti Színház félszázados fennállása ünnepén rendezett díszelőadásnak volt a bevezetője. A »Kőszívű ember«-t 1888. május 31-én adták először a Jószív-Egyesület javára. A »Thespis kordéja« vagy a »Földönjáró csillagok« c. alkalmi szinmű 1890. október 24-én jelent meg először a Nemzeti Színház deszkáin, a magyar színészet százéves jubileumára. Következő műve az »Aradi hősök« c. történeti vígjátéka, melynek premierje 1891. jan. 6-án volt a Nemzeti Színházban. A »Bolondok grófja« c. bohózata a Népszínházban került színre, 1887. dec. 30-án. A »Cigánybáró« (L. o.) c. regényéből készült operett szintén a Népszínházban került színre. A regényből Schnitzer Ignác írt színdarabot, melyhez Strauss János szolgáltatta a zenét. A »Gazdag szegények« c. drámáját Krecsányi Ignác társulata mutatta be Budán, 1893. május 12-én. U. o. 1896. ápr. havában a »Keresd a szíved« c. színműve is színre került. 1896. máj. 1-én a »Barangok« (L. o.) c. 3 felvonásos vígjátékával nyitották meg a Vígszínházat. 1897-ben írta a »Helvila« c. drámát (5 felv.), melyet a Fővárosi Nyári Színkör mutatott be ez év jún. 12-én, majd 1898. márc. 15-én a Vígszínház előadta »Melyiket a kilenc közül?« c. egyfelvonásosát; ez év nov. 25-én a Nemzeti Színházban színre került »Fekete vér« c. 5 felvonásos drámája. Ugyanezen évben színre került itt a »Levente« c. színműve is. Az író-fejedelem 1894. jan. 6-án ülte meg 50 éves jubileumát. Előtte való estén úgy a fővárosban, mint a vidéken a színházak díszelőadást rendeztek a nagy nap emlékére. A Népszínházban a »Cigánybáró«, a Nemzeti Színházban a »Szigetvári vértanuk« volt műsorra kitüzve. Az Orsz. Színészegyesület január havában örökös és tiszteletbeli disztagjává választotta. Első neje: Laborfalvi Róza. (Lásd: Jókainé L. R.), majd 1899. szeptember 16-án Nagy Bella (L. o.) színésznőt vette nőül. Koporsójánál Somló Sándor búcsúztatta. Szobrát a Liszt Ferenc-téren 1921. május havában leplezték le. Azóta a Gyár ucca egy része Jókai-tér nevet viseli. Születése százados évfordulóját 1925. február 18-án szerte az országban nagy ünnepséggel ülték meg. A M. Kir. Operaház ez év október 24-én áldozott emlékének, amidőn Strauss János születése centennáriumával kapcsolatban új betanulással először adta elő a »Cigánybáró«-t. 1929. június 2-án a kerepesi temetőben nyugvó hantja fölé síremléket állítottak. Az emlékmű felső peremén Jókainak ez a mondása áll:

»Ami bennem lélek, veletek megy, ott fog köztetek lenni mindig, megtalálsz virágaid között, mikor elhervadnak, megtalálsz a falevélben, mikor lehull, meghallasz az esti harangszóban, mikor elenyészik s mikor megemlékezel rólam, mindig arccal szemközt fogok veled állani.«



Kalmár Rózsi



dr. Faluhelyiné Kalmár Rózsa



Kálmán Imre



Kálmán Lajos



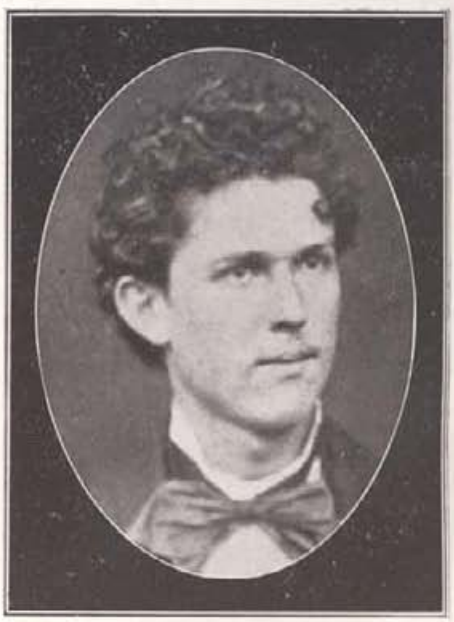
Kálmán Oszkár



Kántor Gerzsonné sz. Engelhardt Anna



Kápolnai Irén



Kápolnay János



Kassai Vidor (1882)



Kassai Vidor (1920)



Kazinczy Ferenc
(Eredetije a Pestvármegyei levéltárban)



Keglevich István gróf



Kéky Lajos dr.



Kelemen László emlékoszlopa Csanádpalotán



Jókainé Laborfalvi Róza

(Telepi Károly festménye. — Eredetije az Ernst múzeumban.)

Az emlékmű belsején pedig ugyancsak a felső peremén szerelmes gerlepárok domborodnak körüskörül. Az emlékmű dr. Lechner Jenő építőművész-tanár és Füredi Richárd szobrászművész alkotása. Este a Nemzeti Színházban emlékezetére az »Egy magyar nábob« c. színműve díszelőadás keretében került színre.

Jókainé Laborfalvi Róza, híres tragikánk, sz. 1817. április 8-án, Miskolcon. Atyja laborfalvi Benke József székely származású nemes ember, maga is színész volt s egyike azoknak, akik Pesten működtek 1808-ban, Pestmegye pártfogása mellett. Felesége: weleszi Rácz Zsuzsánna színésznő volt. Serdülő leányuk a világot jelentő deszkák közelében nevelkedett és már korán elárulta igazi hajlamát, meleg vonzódását a színipálya iránt és Laborfalvi Róza név alatt 1833-ban színpadra lépett Budán, a Komlóssy Ferenc színtársulatánál, Döbrentei Gábor támogatása mellett, ki abban az időben az Akadémia titkára volt. E társulatnál működött ez időben a híres Kántorné, kinek nagy diadalait színről-színre látta Laborfalvi Róza. Eleinte csak kis szerepeket játszott, mint Náni szobalányt a »Benjamin Lengyelországból, vagy a nyolcgarasos atyafi« c. színműben, — mely első szerepe volt. Ez időben 25 forint fizetést kapott. A társulat Budáról Székesfehérvárra került s mivel Kántorné nem ment velök, a vakmerő direktor a nagy tragika szerepeit a »világszép Rózának« adta, ki azokban mindjárt jelentékeny sikert ért el. Budára visszatérve, már kész művésznő volt. Első nagyobb szerepe a »Rolla halála« színmű Elvira szerepében volt.

1837. év agusztus 22-én, a Nemzeti Színház megnyitása alkalmával Belizárban (Antónia) rendkívül sikert aratott. Déryné is melegen emlékezik meg róla naplójában. Sikereit tehetségén kívül elősegítette gyönyörű alakja, mozdulatainak nemes egyszerűsége és csodálatosan zengő, érces, minden modulációra képes hangja. Dicsősége tetőpontján állt, mikor 1848-ban nőül ment Jókaihoz, akit híven követett a bujdosásban is. Legnagyobb stílű alkotásai voltak Shakespeare drámai hősnői, Bánk bán Gertrud-ja, Stuart Mária, Zrinyi Anna, Dalma, Gemea (Kártyavetőnő). 1859-ben visszavonult s csak jótékonycélú előadásokon lépett föl. Utolsó föllépése 1883. nov. 30-án volt, művészi pályafutása félszázados évfordulóján, mikor a király a koronás arany érdemkereszttel tüntette ki. Három év múlva tüdőgyulladást kapott, melyből felépült, de újabb komplikációk léptek közbe és ez év november 20-án, hajnali négy órakor meghalt. (Sándor ucca 36. sz. házban.)

Temetése impozáns részvét mellett folyt le a Nemzeti Színház előcsarnokából, ahol Paulay Ede mondott fölötte mélyérzésű gyászbeszédet. Az irodalom nevében ifj. Ábrányi Kornél mondott istenhozzádot, a Népszínház előtt Lukácsy Sándor búcsúztatta. Sírja a kerepesi-temetőben, VII. tábla, I. sor, 107. sír-szám.

Jókainé Nagy Bella, színésznő, sz. 1879. júl. 4-én, Jákón (Szabolcs m.). Óbudán végezte iskoláit és már gyermekkorában feltünt szavaló képességével. A kereskedelmi iskola elvégzése után előbb a Színiakadémia, majd a Rákosi Szidi növendéke lett. Óbudán a Kisfaludy Színházban lépett fel először, 1898. november 26-án, Sudermann »Otthon« c. drámájának Magdolna szerepében. Ekkor ezt a kritikát kapta: »Hangja feltünő drámai erővel bír, játéka ment minden modorosságtól, alakja pedig egyenesen a színpadra predesztinálja őt.« (Pesti Hirlap, 1898. november 27.) 1899. nyarán Jókai »Apotheozis«-át oly kifejező erővel szavalta, hogy a Vígszínház tagjai sorába szerződtette. Ez év szeptember 16-án nőül ment Jókaihoz s ettől fogva lelépett a színpadról.

Jókai Színkör. Budapesten, a Városligetben, Feszty Árpád világhírű műremekének elhelyezésére szolgáló épületben működő színtársulat neve, megnyilt 1915-ben. Eleinte kabaré-műsort mutatott be az együttes, magánszámokkal tarkítva, majd 1927. évben ú. n. »színháznyitási« engedélyt nyert, úgy hogy belépett a színházak sorába.

Mindezt a tulajdonos részvénytársaság áldozatkészsége tette lehetővé, melynek vezérigazgatója: Szász János gonddal fejleszti évről-évre a magyar kultúrának ezt a kis hajlékát. A kommün alatt a színkör szocializálva volt, amidőn felszerelése

és könyvtára súlyos károkat szenvedett. Ma már a »Jókai Színkör« saját díszlettárral, ruhatárral, könyvtárral és zenekari felszereléssel rendelkezik és állandóan 40, a színészetnek érdekeit szolgáló családnak nyujt kenyeret. Színpadán felléptek a magyar színészet vezetőtagjai közül: Rákosi Szidi, Király Ernő, Somogyi Nusi; jótékonycélú előadásain: Makay Margit, Küry Klára, Komlóssy Emma, Szirmai Imre, Harmath Hilda, Szentiványi Kálmán, Kompóthy Gyula, Gallai Nándor, Vig Miklós. Tagjai közül fővárosi színházakhoz kerültek: Krasznai Elek, Csillag Jenő, Tary Mihály, Radócz Ferenc, Pallós János, Sugár Lajos, Gerő Ferenc, Kardos József, Salgó Ilona. Azonkivül elsőrangú vidéki társulatokhoz: Veszely Pál (szegedi), Palásthy Ilona (pécsi), Várady Lajos (nagyváradi), stb. Egész színészgenerációt nevelt. Évente 4—5 eredeti bemutatót tart a »Jókai Szinkör«, amely csakis a fővárosi színházak műsorának szine-javát mutatja be. Helyárai 50 fillértől 1 pengő 60 fillérig terjednek. A színház személyzete 1930-ban: Igazgató: Szász János. Tagok: Barna Magda, Biró Tihamér, Fehér László, Földváry Sándor, Gallai Ernő, Kalmár Pál, Kiss Anci, Kovács Margit, Medgyessy Manci, Molnár Gyula, Pesthy Bébi, Polgár Ferenc, Selyem Bözsi, Tóth Boriska, Zoltán Gyula, Fábián Tivadar ügyelő, Baranyai Mária, Budai Mária, Bendai Mária, Darigó Norma, Faragó Vilmos titkár, Endrődy Miklós, Fábián Tivadar, Fehér Tivadar.

Jó közönség. Hálás közönség, megértő közönség, amely nevet, tapsol, lelkesedik. Az ilyen megértő közönség előtt teljes lélekkel és buzgósággal játszik a színész, annál lehangoltabb a kedélye a rossz közönség (L. o.) jelenlétében.

Joksch Irma, operaénekesnő. 1903. szeptember 10-én mint vendég fellépett a Budai Színkörben,a »Faust« opera Margitjában. 1906. január 1-től 1908-ig a M. Kir. Opera tagja volt. 1912. őszén Pozsonyba szerződött, honnan Németországba ment.

Jolsvai színészet. A gömörmegyei Jolsva községben 1834. nyarán a színtársulat tagjai igen kellemes meglepetésben részesültek. Ugyanis a mészárosok egyik küldöttje megjelent a színészek előtt és kijelentette, hogy »mindaddig, míg a magyar színjátszó urak ott tartózkodnak, fejenkint egy-egy font marhahúst fognak kapni.« (Vasárnapi Ujság, 1881. 31. sz. 489. old. Egerváry Potemkin Ödön cikke.) 1835. júl. 7-én Balogh István társulata játszott itt. Műsoron volt többek között Molière: »Botcsinálta doctor«-a is.

Jonas (zsonasz) **Emile,** fr. zeneszerző, sz. 1827. március 5-én, Párizsban, megh. 1905. máj. 21-én, St. Germain en Layen-ben, Párizs mellett. Nálunk adott operettjei: »Háromcsőrű kacsa« (L. o.), »Yavotte« c. operettjét »A hamupipőke« c. alatt felújította a Városi Színház 1884. december 16-án, Feleky Miklós igazgatása alatt. (Szereplők: Balogh Árpád, Makó Lajos, Cservári Ilona, Marczellné, Margó Célia, Mezey Péter, Rónaszéki Gusztáv, Kömley Gyula.)

Jones (dzsonsz) **Sidney,** angol operettzeneszerző, sz. 1869-ben, Leeds-ben, megh. 1924-ben, Londonban. »San Toy« (címszerep: Küry Klára, Dudley szobalány: Fedák Sári; a budapesti Népszínházban, 1900. nov. 10.), »Gésák« (a Magyar Színház megnyitó előadása, 1897. okt. 16.) és (a Népszínházban Raskó Gézával a címszerepben) »Görög rabszolga« c. operettjei nálunk is nagy siker mellett került színre. (Lásd címszava alatt is.)

Jordis János, magyarországi német színész, 50 évet töltött a pályán. Megh. 1883. jan. 22-én, Budapesten.

Jósa Gábor, maecenás, 1796. július havában »a magyar Jádzó színnek megörökítésére szolgáló tőkepénzek kipótolására« 1000 Rhfrtot ajánlott fel.

Jósa István, színész, sz. 1903. febr. 13-án, Kúnhegyesen. Rózsahegyi Kálmán színésziskoláját végezte. 1925-ben lépett színpadra, a Renaissance Színházban.

Jósa János, színész. Munkái: »Magyar theátromi zsebkönyvecske«, melyben a Székesfehérvárott 1818. eszt. Mindszent-

hava 11. napjától előadott darabok foglaltatnak. Székesfehérvár, 1819; — »Magyar theátromi zsebkönyvecske«, mely az 1819. eszt. Fehérvárott, Pesten és Budán előadódott játék darabok neveit foglalja magában, 1920. okt. 4. (Megelőzi: Az 1818. eszt. Székesfehérvárott felállított játszótársaság rövid története.) Színdarabja: »Zsidó követ«, vígjáték 3 felv. (1869.). J. a székesfehérvári társulatnak volt súgója.

Josefstädter Theater, bécsi együttese többször vendégszerepelt nálunk. 1913. szept. 5-én a Budapesti Színházban, majd 1914. jún. 13-án ugyanott megismételték vendégfelléptüket.

Jósika Géza, (branyicskai báró), 1848—49-iki huszárszázados, sz. 1824. aug. 23-án, Nagykállóban, megh. 1888. július 24-én. Iskoláit Pesten és Kolozsvárott végezte. 1845-ben Kolozsvárt fölesküdött a főkormányszékhez, hol nemsokára fogalmazógyakornok lett. 1848-ban közvitéz volt és fölvitte a századosi rangig. Munkája: »Aki sohasem házasodik«, színmű.

Jósika Kálmán, (branyicskai báró), író, a nagy regényíró unokaöccse, sz. 1837-ben, megh. 1910. aug. 8-án, Kolozsvárott. U. o. és Bécsben tanult, részt vett mint gyermek-ifjú a szabadságharcban, hosszabb utat tett külföldön. Visszatérve a »Magyar Állam« és a »Magyar Korona« szerkesztője lett. Drámái: »Egy óra egy házaspár életéből.«, vj. franciából. 1864. Nemzeti Színház. »A két jó barát«, dr. 3 felv. Bem. 1871. jan. 30. U. o. »Salome«, dr. 5 felv. Bem. 1873. márc. 26. U. o. »Messzalina«, dr. 5 felv. Pest, 1873. »Marenya«, dr. 5 felv. Bem. 1879. szept. 26. U. o.

Jósika Mariska, színésznő, sz. 1894. nov. 16-án, Budapesten. Színpadra lépett 1917. jan. havában.

Jósika Miklós báró, regényíró, sz. 1794. ápr. 28-án, Tordán (Erdély). 1811-ben beáll a Savoyai Jenő herceg ezredébe. 1813-ban főhadnaggyá léptetik elő, 1814-ben pedig kapitánnyá. 1817-ben megnősül, báró Podmaniczky Juliát véve el. 1824-ben apja birtokán, Szurdokon telepszik meg és itt fejti ki írói munkásságát. A forradalom, melyben tevékeny részt vett, megfosztotta vagyonától és 35 társával fel is akasztották in effigie. Eleinte Brüsszelben élt, majd Drezdában telepedett le és ott halt meg 71 éves korában, 1865. febr. 27-én. Színdarabjai: »Adorjánok és Jenők«. 1838. »Ecsedi tündér«, vj. Gaal József társaságában. 1839. aug. 5-én került színre. »Két Barcsay«. (L. o.). Kordokubász«, eredeti történeti dráma. Bem. 1847. ápr. 17. Nemzeti Színház.

«Jóslat». A gróf Teleki-alapítványból 100 arany pályadíjjal jutalmazott eredeti vígjáték 5 felv. Írta Csiky Gergely. Zen. szerz. Erkel Gyula. (Adrastos: Bercsényi; Dioskuros: Szigeti Imre; Olympia Pythia: Felekyné; Ifjú leányok a delphi-i jósdában: Szigligeti Ferike, Szigeti Jolán, Kornstein E., Kölesi Mari; Saios: Vízváry; Nautikles: Ujházi; Harpya: Szathmáryné; Lerina: Molnárné; Thryne: Helvey Laura; Agrion: Sánta).

A 12 pályamű között a bírálók csak ezt az egyet találták figyelemreméltónak s így ítéltek róla: A »Jóslat« tehetségre mutat, de bár hét házassággal végződik, még se vígjáték, mert cselekvényében, tárgyában, főszemélyeiben nincs komikum s drámaisága se lévén, a színpadon nem számíthatna sikerre. A bírálók többsége: Pulszky Ferenc és Szász Károly, az akadémiától Feleky és Bercsényi, a Nemzeti Színháztól, ennélfogva oda szavazott, hogy a díj kiadásánál az ügyrend száztizedik szakaszát alkalmazzák. Vagyis a jutalmat nem hirdetik ki, hanem a szerző félév alatt fölveheti a száz aranyát a főtitkári hivatalnál. Tóth Kálmán kisebbségi véleményt adott be, mely nem kívánta alkalmazni az említett szakaszt. Toldy Ferenc felszólalt, hogy csak igen ritka esetben kellene e szakaszt alkalmazni, de a felszólást eszmecsere követte. A bíráló bizottság többségének határozatát azonban az összülés érvényre emelte. A hirhedt »szégyenparagrafus«-sal azonban ők maradtak szégyenben, mert a »Jóslat« fényes sikert aratott.

Josma (joszma) **Selim**, német kabarédíva, sz. 1897-ben, megh. 1929. aug. 25-én,

Berlinben. Nem egyszer Budapesten is fellépett és nagy sikerrel adta elő férje, Ralph Benatzky, a népszerű komponista kabarédalait.

Josset (Zsossze) **Marcella**, fr. színésznő vezetése alatt álló színtársulat 1897. ápr. 28-án vendégszerepelt nálunk első ízben, a Vígszínházban, a »Marcelle« c. Sardou-darabban.

Journet (Zsurné) **Marcel H. J.**, fr. baritonénekes, sz. 1869-ben, Alpes Maritimesben. Első fellépése 24 éves korában volt, Montpellierben. Ezután a párizsi opera tagja lett. Nálunk első ízben 1927. febr. 22-én vendégszerepelt »A nürnbergi mesterdalnokok«-ban, midőn Hans Sachsot énekelte. 1928. ápr. 22-én a »Faust« Mefistofelesét énekelte nálunk, majd 1929. jan. 22-én a »Walkür« Wotan szerepében lépett fel ismét. Hihetetlenül széles skálájú művészete ebben a nálunk még nem ismert alakításában is tudott új és meglepő momentumokkal gyönyörködtetni. Deklamációja értelmes, tiszta és annak ellenére is stilusos, hogy a szokottnál valamivel szélesebben formálja ki szólamának a dallamvonalait. Játéka megkapó. Csodás találékonysággal érzékít meg minden érzést, minden indulatot és remek színészi ösztönösséggel aknázza ki szerepének minden lehető mozzanatát. Nem mozdulatlan bálvány, de érző emberfölötti lény, akinek éppúgy elhisszük a vívódásait, mint az istenségét. Meggyőző erejű ábrázolásában mit sem veszít fenségességéből a germánok főistene azáltal, hogy emberileg tud érezni és szenvedni is. Nagyszerű alakítását teljes mértékben honorálta is a közönség és melegen ünnepelte a kitünő művészt.

Jovánovics János, karénekes, 1884. okt. 16-tól 1906. jan. 25-ig volt a M. Kir. Operaház tagja.

Jovanovics Jóca. Nagybecskereki származású szerb színész, sz. 1846-ban, megh. 1893. febr. 18-án. A belgrádi nemzeti színház tragikusa és rendezője volt. A magyarokkal mindig rokonszenvezett, még az Omladina legádázabb üzelmei alatt is.

Jovanovits Pál, színműíró. Színműve: »A háború«, dr. 3 felv. Bem. 1910. dec. 20-án, Kecskeméten.

Jozefa Egyptomban. Operett. Zen. írta Roger (rozsé) Viktor. Első előadása a Népszínházban, 1886. okt. 9. Szereplői: Hegyi Aranka, Pálmay Ilka, Csatay Zsófi, Vidor Pál, Németh József, Kassai Vidor.

Józsa Lajos, színész, sz. 1869. febr. 5-én, Mezőtúron. Színpadra lépett 1895. okt. 12-én, Veszpréminé Ágh Ilona színigazgatónőnél.

Józsefvárosi Színkör. Budapesten, VIII. Alföldi-u. 13. sz. a. szerződésnélküli színészek közreműködésével megnyilt 1925. okt. 15-én, a »Cigánybáró« c. operettel. Igazgató: Sugár Dezső. (Rövid idő alatt megszünt.)

Józsefvárosi Színpad. (Budapesten, Baross ucca 127. sz. a.) Micsey F. György igazgatása alatt megnyilt 1913. augusztus 30-án. Tagok: Tolnay József bariton, Ragányi Iza szubrett, Fehér Erzsi kómika, Vajda Imre kómikus, Turányi Mária hősnő, Petrán Gyula bonvivant, Hegedüs Kornélia naiva, Miklós Elemér operett-buffó, Dennis József jellemszínész, Földváry József tenor, Kohányi Ferenc karmester.

Jörg Endre dr., főügyészhelyettes, sz. 1860-ban, megh. 1927. febr. havában, Temesvárott. Szatmáron teológus volt, majd színész lett és Bérczi néven a Nemzeti Színháznak éveken át kedvelt tagja volt. Közben elvégezte a jogot és Temesvárra került, ahol 30 évig ügyész, illetve főügyészhelyettes volt. (»Magyarság«, 1927. febr. 17.)

Jövedelem gondviselője. Pesten, 1792. december havában a Helytartótanács báró Podmaniczky Józsefnek, az akkori színházi ügyek főigazgatójának utasítást adott, hogy a magyar színtársulat belső ügyét hozza rendbe. Az igazgató ekkor az igazgatás teendőit négy részre osztotta szét. Ezek között szerepelt a »Jövedelem gondviselője«, kire a játékszín jövedelmének gondozását bizták, hogy: »jó lábra álljon a játékszínnek gazdagsága.«

Judic (zsüdik) **Anne**, híres fr. színésznő, sz. 1850. júl. 17-én, Semur-ben, megh. 1911. ápr. 14-én, Nizzá-ban. Csa-

ládi neve: Damiens. Előbb elárusítónő volt egy fehérneműüzletben, majd a Gymnase tagja lett, 1867-ben. 1872-ben a Folies Bergèresbe szerződtették, majd innen a Gaité-színház kötelékébe lépett, végül a Buffes Parisiensben volt szerződtetve. Nálunk a budapesti gyapjú uccai német színházban fellépett 1883. november 23-án, (társulatával a Vígadó nagytermében is tartott előadást), majd 1889. május 18-án és 1892. január 14-én (»Mam'zelle Nitouche«-ban) a Népszínházban vendégszerepelt.

Judik Etel, színésznő. (Lásd: Karinthy Frigyesné.)

Judit. Hebbel Frigyes tragédiája, bemutatták a Nemzeti Színházban, 1912. jan. 12-én. (Főszereplők: Márkus Emilia, Hegyesi Mari, Cs. Aczél Ilona, Iványi Jenő, Beregi Oszkár, Mihályfi Károly, Gál Gyula.)

Juhai József, színész, sz. 1862-ben, Kassán. Színipályára lépett 1880. okt. havában. 1906. nyarán a Városligeti Színkör tagja; 1911. márc. 28-án Sopronban, Nádassy József társulatánál megülte 30 éves jubileumát. 1913. szept. havában nyugalomba ment.

Juhász Anna, színésznő, sz. 1903-ban, Akasztón (Pest megye). Színipályára lépett 1923-ban.

Juhász Etel, színésznő, sz. 1897. márc. 25-én, Kürtösön (Somogy m.). Színpadra lépett 1923. november havában.

Juhász Ferenc, karénekes. 1885. jan. 1-től a M. Kir. Operaház tagja.

Juhász Gyula, költő, a Petőfi Társaság tagja, sz. 1883. ápr. 3-án, Szegeden. Anyai nagyapja Kálló Antal, az utolsó szegedi gombkötő volt, atyja Juhász Illés, posta- és távirófőtiszt. Középiskolai tanulmányait a piaristák szegedi főgimnáziumában végezte és 1898. pünkösd vasárnapján jelent meg a »Budapesti Napló«-ban első verse, az »Ovidius«, amikor Ábrányi Emil már hizelgő véleményt mondott a fiatal költőről. Juhász Gyula ekkor a piaristák váci noviciusa volt, de a hatodik osztályt már ismét a szegedi főgimnáziumban végezte és ott is érettségizett. Mint egyetemi hallgató már föltünt finom és nemes költészetével, 1904-ben a László-gimnázium nevelője lett, 1906-ban középiskolai tanár és ekkor a máramarosszigeti piarista gimnáziumba került, mint helyettes tanár. Máramarosszigetről Lévára helyezték és ebben az évben jelent meg Szegeden első verskötete, »Juhász Gyula versei« címen. 1909—1911-ig a nagyváradi premontrei főgimnázium tanára volt és itt 1908. márciusában alapították meg a Holnap-társaságot, amely kiadta a Holnap köteteit Ady, Juhász, Babits Mihály, Balázs Béla, Dutka Ákos, Emőd Tamás és Miklós Jutka verseivel. 1911—1913-ig a szakolcai gimnáziumban tanított és 1912-ben a »Pannóniai légió dala« c. versével megnyerte a Petőfi Társaság Bulyovszky-díját, kétszáz aranykoronát. 1913-ban a makói főgimnáziumba helyezték és ott működött 1917-ig, amikor súlyos beteg lett, majdnem egy esztendeig feküdt az egyik fővárosi klinikán. Betegsége után megvált a tanári pályától s azóta teljesen a költészetnek él. Első verskötete után, 1908-ban jelent meg a Holnap két kötete, 1914-ben az »Új Versek«, 1917-ben »Késő szüret«, 1919-ben »Ez az én vérem«, 1921-ben »Nefelejts versei«-t majdnem minden külföldi nyelvre lefordították; 1913-ban a Dugonics Társaság, 1920. márc. 13-án a Petőfi Társaság rendes tagjának választotta. Ő írta a szövegét az »Atalanta« c. operettnek. Társsz. Dési Alfréd és Lehel Károly. Bem. 1909. jan. 16. Nagyvárad. Sikerrel játszották »Szép csöndesen« c. egyfelvonásos drámáját, előadták u. o. 1909. márc. 21-én és »Egy óra sarc« c. verses daljátékát. 25 éves költői jubileumát 1923. május 22-én ülte meg Szegeden.

Juhász Ilona, színésznő, sz. 1864-ben, Budapesten. Színpadra lépett 1891. okt. 1-én, Csóka Sándor színigazgatónál.

Juhász Imre, színész, sz. 1884. febr. 20-án, Kaposvárt. A Vígszínház színésziskoláját látogatta. Színpadra lépett 1902. szept. havában. Nemsokára visszavonult.

Juhász János, színész, sz. 1861. aug. 20-án, Cegléden, megh. 1906. jan. 6-án,

u. o. Színpadra lépett 1893. okt. 1-én, Komjáthy János színigazgatónál.

Juhász Jenő, színész, sz. 1884. márc. 3-án, Budapesten. Színpadra lépett 1904-ben.

Juhász József, színész, sz. 1883. aug. 26-án, Zentán (Bács m.). Színpadra lépett 1907-ben.

Juhász Julianna, úttörő színésznő, tagja volt 1809-ben a Vida László intendánssága alatti pesti magyar színtársulatnak. Később Udvarhelyi Miklós (L. o.) felesége lett.

Juhász László, színész, sz. 1900-ban, Budapesten. Színpadra lépett 1927. szept. 1-én, a Király Színházban.

Juhász László, ügyelő, sz. 1905-ben, Besztercebányán. Színpadra lépett 1927-ben. Az Orsz. Színészegyesület Színésziskoláját végezte.

Juhász Ödön, (panfalvi), kincstári jogügyi tisztviselő, sz. 1865. febr. 23-án, Budán, hol iskoláit végezte. Színműve: »A füleki menyegző«, tört. trag. 5 felv., versben.

Juhász Rózsi, színésznő, sz. 1885. jan. 26-án, Endrődön (Békes m.). Az Orsz. Színészegyesület színésziskoláját látogatta. Színpadra lépett 1906-ban. 1930-ban Sebestyén Mihálynál működik.

Juhász Sándor, színész és énekes, sz. 1854. okt. 15-én, Debrecenben. Gazdásziskolát akart végezni, de kimaradt az iskolából és kórista lett a Népszínházban, 1877-ben. Itt 3 évig működött s miután szép baritonját fejleszteni, ambicióját fokozni volt szándékában: vidékre szerződött. Mint elsőrendű színész, Jakab Lajos társulatánál lépett föl először Balassagyarmaton, 1880. okt. havában a »Cornevillei harangok«-ban, mint Henry márki. Következő igazgatója Aradi Gerő volt, 1881-ben, Szegeden, aki egyetlen vendégföllépése után szerződtette. Működött még Pécsett, Miskolcon, Tóth Bélánál, hol 3 évig volt, azután elkerült Csóka Sándorhoz Székesfehérvárra és Szabadkára. 1890-ben Szegeden működik, 1893-ban Győrben, azután újból Szabadkán, Rakodczay Pálnál; 1894-ben ismét Szegedre jön, majd Halmay Imrénél és Dobó Sándornál működik Győrött, 1906-ban újra Szegedre megy, Makó Lajoshoz. 30 évi működés után 1910. jún. 1-én díjazták. Szerepei: Göndör Sándor, Rip, Henri márki, Csodadoktor (Hoffmann), Gara (Hunyadi László) Bányamester, Madarász, Csillag Pali, Bacur Gazsi stb. — Neje: született Pajor Ágnes, operetténekesnő, (családi néven: Brokken), sz. 1862. jan. 16-án, Ujpécsen, ahol atyja tisztartó volt. Zárdában nevelkedett és apáca akart lenni, de nem akarták felvenni fiatal kora miatt. Erre nénje: Pajor Emilia (L. o.) a híres primadonna, a színészethez hívta. Első fellépése 1877. szeptemberében volt a »Tiszt urak a zárdában« c. operett kórusában, Miklóssy Gyulánál, Marcaliban, ahol egy évig működött, innen Károlyi Lajoshoz ment Székesfehérvárra, azután Kolozsvárt játszik, 1880-ban egy sikeres beugrás folytán a folytán kiveszik a karból és másodprimadonna szerepeket játszik. 1884. júl. 10-én férjhez ment Orosházán. Ezentúl Kassán működik Csókánál, majd Szatmárt Lászynál, Miskolcon Tóth Bélánál, 1890-től 1892-ig nem szerződött el, 1894-ben Aradon működik, Leszkaynál, primadonna szerepkörben, azután komika lett. 1905-ben Szegeden találjuk, ahol 1911. február 23-án megünnepelte 30 éves jubileumát a »Tiszt urak a zárdában« c. operett Opportuna szerepében. 1913. szeptember 23-án nyugalomba ment. Leányuk: Margit, színésznő volt, sz. 1894. aug. 11-én, Nagyváradon.

Juhász Tusi, karénekesnő, sz. 1892-ben, Budapesten. Színpadra lépett 1924. szept. 1-én, a Fővárosi Operett Színházban.

Juhos Margit, színésznő, sz. 1891. szept. 28-án, Budapesten. Színpadra lépett 1913. júl. havában.

Julius Caesar, trag. 5 felv. Irta Shakespeare. Ford. Vörösmarty Mihály Bem. a Nemzeti Színházban, 1842. febr.

26-án, ezzel a szereposztással: Julius Ceasar: Bartha János; Oct. Caesar: Fáncsy Lajos; Marcus Antonius: Egressy Gábor; Lepidus: Benke József; Casca: Fáncsy Lajos; Trebonius: Megyeri Károly; Marcus Brutus: Lendvay Márton; Messala: Szentpétery Zsigmond; Calpurnia: Lendvayné; Portia: Laborfalvi Róza. Új szereposztás mellett 1852. okt. 1-én adták. Ekkor a következők voltak a szereplők: Julius Caesar: Feleky Miklós; Octavius: Hegedüs Lajos; Marcus Antonius: Lendvay Márton; Brutus: Szigeti József; Cassius: Fáncsy Lajos; Casca: Szentpétery Zsigmond; Trebonius: Szilágyi Pál; Calpurnia: Latkóczyné (= Lendvayné); Portia: Komlóssy Ida. Felújították még (többek között): 1921. dec. 10-én, 1923. jún. 25-én, 1926. dec. 2-án, stb. Operai átdolgozásban a pesti német színpadon 1803. okt. 26-án adták első ízben.

Juon Pável, orosz zeneszerző, sz. 1872. márc. 8-án, Moszkvában. Munkája: »Psyche«, szimfonikus táncköltemény. Társsz.: Regel Henrik. Bem. 1906. dec. 11. Magy. Kir. Operaház.

Jurberg Frigyes, karénekes, 1885. ápr. 1-től 1886. dec. 31-ig volt a M. Kir. Operaház tagja.

Jurkovics Aladár, (pilisszántói), hirlapíró, sz. 1865-ben, megh. 1893. dec. 6-án, Arco-ban. Tanulmányait Szegeden végezte, majd Budapesten hirlapíró lett. Színműve: »A második feleség«, vj. 1 felv. Bem. 1892. okt. 20-án, Nagybecskereken.

Juskovics Szemjon, orosz író, sz. 1868-ban, megh. 1927. március havában, Párizsban. Színműve: »Szonkin és a főnyeremény«, tragikomédia. Ford. Szini Gyula. Bem. 1925. október 1. Renaissance Színház.

Jusnij Davidovics, orosz színész. Előbb technikus volt, majd gyakornok egy malomban. 1916-ban színigazgató lett, később színésziskolát nyitott. Nálunk előbb a Vígszínházban játszott a »Kék Madár Kabaré« nevű társulatával, 1923. jan. 4-én, majd az elért sikereken felbuzdulva, ismét ellátogatott a magyar fővárosba. 1925. július havában a Renaissance Színházban vendégszerepelt. 1928. febr. 15-én a Fővárosi Operett Színházban, majd 1929. márc. 2-án ismét a Vígszínházban lépett fel. (V. ö. Kék Madár Kabaré.)

Justh, német komikus, 1833. júl. 16-án mint vendég fellépett a pesti német színházban, a »Mesteremberek innepé«-ben mint kőmivespallér és az »Úr és rabszolga« c. játékban mint Said szerecsen. (»Honművész«.)

Justh Gyula, színész, sz. 1887. jún. 24-én, Budapesten. Színpadra lépett 1909-ben. 1929-től az Uj Színház, 1930-tól a Magyar Színház tagja. Hosszabb ideig működött Kecskeméten, majd Kassán és Pozsonyban aratta sikereit. A fővárosban is hamarosan előkelő poziciót ért el.

Justh Zsigmond (neczpáli), nagybirtokos, író, sz. 1863. febr. 16-án, Pusztaszenttornyán (Békés vm.), megh. 1894. okt. 9-én, Cannes-ban (Franciaország). A fiatalon elhalt, fínom tollú és értékes regényíró pusztaszenttornyai pusztáján színházat építtetett, melyben 1894. július 1-től kezdve majorbeli parasztjaival egyes alkalmakkor népszínműveket és más darabokat és játszatott népművelési és erkölcsnemesítő célzattal. A betanítást ő maga vezette. A színház nemes dór-oszlopos homlokzatával kivált a majorbeli épületek közül és messzire ellátszott a pusztában. Ez volt az első paraszt játékszín Magyarországon. Justh Zsigmond pusztaszenttornyai kastélyának nagy kiterjedésű parkjában Jászai Marinak szobrot emelt. A művészi mellszobrot, melyet Stróbl Alajos mintázott, 1892. június havában lepleztek le.

Jutalomjáték. A jutalomjáték oly színpadi előadás, melynek jövedelme egészben, vagy részben a színtársulat valamely tagját illeti, azzal a célzattal, hogy a csekély fizetésű tag egy kis mellékjövedelemhez jusson, részben pedig azért tartanak jutalomestélyt, hogy a társulat kedvence alkalmas darabban elbúcsúzzon. Eredete a színészet bölcsőkorára vezethető vissza. A régi színészi szerződésekben min-

dig kikötötték a jutalomjátékot és ilyenkor az illető maga választotta meg a darabot is. A régi közönség a kedvelt aktorokat mindenféle jóval halmozta el. Vég selymek, drága csipkék, sőt ékszerek is jutottak a nőknek, a férfiak pedig pénzt, ruhát, dohányt, tajtékpipát kaptak. Este pedig a karzatról verseket szórtak a közönség közé és a színpad felé. A régi időben a jutalmazandó a lakásán árusította a jegyeket s gyakran megesett, hogy a melegen érző hazafiak felülfizettek; később a jutalmazandó maga ült a kasszához és onnan adta el a bemeneti jegyet. Ismeretes volt egy kompetens jutalomjáték, amidőn a jövedelem fele részét kapta az illető és volt egy ú. n. címzetes jutalomjáték, amidőn a jövedelem tízedrészét osztotta föl a színigazgató. Mezővárosokban a jutalmazandó házról-házra vitte eladni a jegyeket. A Nemzeti Színházban Egressy Gábor proponálására 1860-ban eltörölték a jutalomjátékot. Alább ismertetünk egy jutalomjáték-invokációt, amelyet Láng Ádám híres uttörő színész intézett a közönséghez a színlapon. Ez alkalommal »A láthatatlan ítélőszék« került színre, melyben a jutalmazott Tóbiás árendást játszta, 1832. Bőjtmás-hava 3-ik napján, Miskolcon. Eredeti orthografiával így hangzik: »Nagylelkü Hazafiak és Kegyes Pártfogóim! 1792-ik Év volt az, melyben dicsőségesen Uralkodó Felséges Urunk és Kegyelmes Hazánk Attyának Magyar Ország Királylyá lett Koronáztatása alkalmatosságával a Budai Játékszinen kezdém én is Játékszini pályámat — annyi év ólta viszontagságok közt küszködvén mellette életem virágját elhullattam, a mi kevés még Isten kegyelméből meg maradva, azt csupán e Nagylelkü Hazafi Pártfogóknak szentelem — tekintsenek oly törzsök fiának, ki néha hasznos gyümöltsökkel is kedveskedett és most már korhadt állapotjában csak azon csenkedni bátorkodik, hogy ápolgató Hazafiui kebelekben meg szenvedni méltóztassák legháládatosabb s' legrégibb Thália szolgáját Láng Ádámot.« Egy időben szokás volt, hogy a vidéki színésznők midőn valamely városban jutalomjátékukat tartották, ahol már azelőtt is játszottak, a függöny felmenetelekor így szóltak a közönséghez: »Akként érzem magamat, miként a vándor, ki hosszas utról visszatérve, szétnéz kedvesei között s megszámlálva őket, úgy találja, hogy senki sem hiányzik közülök.« (A jutalmazandó latinos neve: beneficiáns.) A »jutalomjáték«-szó már 1833. október 22. óta ismert fogalom volt a magyar színészek szótárában s így megdől az az állítás, mintha az 1838-tól lett volna csak ismeretes. (Lásd: Szily Kálmán: A magyar nyelvújítás szótára. Budapest, 1902. 157. oldal, ahol 1838-tól datálódik e kifejezés. (V. ö. Kivenni a jutalomjátékot.)

Juventus Kamara Társaság. Színházi vállalkozás volt Budapesten, a Csengeri uccai Vasúti és Hajózási Klub helyiségében, ahol 1927. dec. 11-én nyílt meg. Azonban rövid fennállás után a vállalkozás megszünt.

Jünger Johann Fridrich. német író, sz. 1759-ben. Nálunk is színrekerült színművei: »Erőszak és történet, vagy a megcsalatkozott szökevények«, vj. 4 felv. Ford. Ungvári János. Bem. 1793. ápr. 22-én, Pesten. »A leányragadás«, vj. 3 felv. Ford. Károly Ferenc. Bem. 1793. nov. 27-én. U. o. »A bécsi ruha«, vj. 4 felv. Ford. Mérey Sándor. Bem. 1794. szept. 10-én. U. o. »Minden lében kanál, vagy a mókus«, vj. 5 felv. Ford. Aszalai János. Bem. 1795. máj. 11-én. U. o. »Álorca ellen álorca«. Marivaux »Le jeu d'Mouret du hasard«-jából átdolgozta, ford. Láng Á. J., 1810. január 10. Pest. »Hölgyrablás«, vj. 1 felv. Ford. Joannovics Demeter. Bem. 1836. márc. 1. Budán.



Keleti Lajos



Keleti László



Kellér Andor



Kéméndy Jenő

Bizonyitás

Arról hogy ni alább irtak a Magyar Theatrali Direct
„ni lett egyes főnök által meg határozott időtől Május
„ra 22ik napjától 6. jövő Junius hó 22ik napjáig
második heteire járó egy heti béreket alább
irt mód szerint Ellátlan Ignácz Kadvirág maj
napon kiba rellül felvették Melynek tanúságáúl Ma
gunkat ide irtuk. Kőbe Pesten Május 30ik napján
N. S. Ertekezőben

	fl. kr.
Rehák Anna	7. 30.
Fermetzky Franczka	6. 30.
Liptay Maria	6. 30.
Kelemen Czirjekben	3 45

Kelemen László színtársulatának béralairási-iv

Török Magdolnával	5. —
Kelemen Lajossal	6. —
Lang János	6. —
Schÿ Ferenczczel	7. —
Veszki Lajossal	5. —
Bagoly Annával	5. —
Patzki Benedek	3 45
Parsánÿi Ferenczczel	6. —
Nyéki Gál nyal	5. —
Váradÿ Mihálÿ	6. —
Lapa Sáborral	5 6 —
Rózsa Máriával	6. —
Ónyi Mihálÿ	5 —

Sz. 793. (Eredetije a Pestvármegyei levéltárban)



Kendy Boriska



Kenedich Kálmán



Kereszty István



Kerékgyártó Olga

K

Kaas Ivor báró, (rewentlovi) publicista és politikus, sz. 1842. január 24-én, Lontón (*Hontm.*), *megh.* 1910. december 29-én, Budapesten. Dán eredetű osztrák katonatiszti családból származott, de teljesen magyar nevelést nyert s jogi tanulmányait is a pesti egyetemen végezte. Mint publicista és országgyűlési képviselő, nagy szerepet játszott a mult század utolsó negyedének ellenzéki mozgalmaiban. Színműve: *Itélet napja.* Szomorú. 3 f. egy közjátékkal, 1876.

Kabaré (francia: Cabaret). Eredeti jelentésében csapszék vagy korcsma, utóbb az a fajtájú korcsma, ahol ital mellett rögtönzött pódiumon vagy akár a közönség között ülve, apróbb műveket adnak elő zenével és anélkül; verseket, dalokat, tréfákat, párbeszédeket, sőt utóbb már kerek darabokat. A kabaré Párizsban fejlődött, a legelső a Montmartre-on, *Salis Rodolph*-nak, „Chat noir" (fekete macska) című csapszékéből, mely 1881. november 18-án nyílt meg. Németországban „Überbrettl"-nek nevezték a kabaré-műfajt. A magyar kabaré elindulását az 1820-as években lehet megtalálni. Régi színlapok igazolják, hogy ősi színészeink nagyban művelik a „Quodlibet"-et, ami nem más, mint a mai kabaré ősformája. Más címen „Egyveleg"-nek, de rendszerint „Esti mulatság"-nak is hívták az ilyen előadást, esetleg „Szavalati tarkaság"-nak is. Ilyenkor előadtak opera- és drámai részleteket, valamint énekes játékokból tréfás jeleneteket. *Szentpétery* nagyon szerette Csokonai „Dorottyá"-jából Görgő beszédét, vagy a „Haramiák" egy részét előadni, *Pály Elek* tenorpartit énekelt, *Déryné* operaáriákkal brillirozott, *Kántorné* „Macbeth"-ből az alvajáró-jelenetet adta elő. Nevezetes sikerei voltak e téren még *Hajós István* táncos színésznek, *Chiabaynénak* és *De Caux Miminek*. Vörösmarty „Fóti dal"-a is közkedvelt műsorszám volt. Ezen műfajt azonban az 1840-es évektől már nem kultiválták színészeink. (A *Nemzeti Színházban* 1837. október 16-án volt az első „egyveleg"-előadás.)

Az 1850-es, 60-as, 70-es években a pestbelvárosi gránátos (ma: városház)-utcai kétemeletes ház földszintjét elfoglalt Komlókert (a mai Haris-köz helyén), valamint a Józsefvárosban a Kerepesi (ma Rákóczi-) út és Öt pacsirta (ma: Esterházy)-utca sarkán, a Griff (s ennek 1870 táján leégése után helyére épített Pannonia) szálló tőszomszédságában a Beleznay-kert — a grófi kastélynak az utcáról bemélyedő, rácsos udvarán — voltaképpen szintén kabarék voltak. Kuplékat énekeltek igen jó erők. „A szép Mayer"-ről, sőt kissé burkoltan Königgrärtzről is, ' Komló-kert nőinditátora, Vincze János, később operai karénekes lett,) apró színdarabokat adtak elő, pl. 1872 körül Jakabffy Gábor, később vidéki jóhírű színigazgató, a Beleznay-kertben Offenbach „Chouffleury úr otthon lesz" c. operettjét is színrehozta — vacsorázó publikum előtt, a késői órákig nyuló előadásban.

Ezekkel egy időben Pesten a német nyelvű kabaré virágzott, egyébként rosszhírű vendéglőkben: „Zur blauen Katz" (a Királyutca mai 11. sz. házában), „Neue Welt", (a mai Vígszínház helyén: akkor még a város végén), a Pruggmayr's Orpheum" (a Hermina-téren: Hajós-utcában ma is áll). Ezeknek erkölcsi és nyelvi ellensúlyozására Solymossy Elek, a Népszínház bariton-buffója, 1885-ben „Magyar dalcsarnok"-ot alapított (házhelyén megnyitották a *Wesselényi-utca elejét, a dohányutcai* zsinagóga mellett), de körülbelül egy év mulva, a közönség részvétlensége miatt, megszüntette.

Az új irányú kabaré nálunk az 1900-as években kezd kibontakozni. Első művészei Medgyaszay Vilma, László Rózsi, Nyárai

Antal, Ferenczy Károly stb. írók: Szép Ernő, Heltai Jenő, Gábor Andor, Kemény Simon. Zeneszerzők: Heidlberg Albert, dr. Szirmai Albert, Zerkovitz Béla, dr. Weiner István. Conferencier: Nagy Endre, aki a conference stílusát teremtette meg s a kabaré virágzásának főtényezője lett.

Ismertebb kabarék voltak a fővárosban: *Tarka Színpad.* Igazgató: *Zoltán Jenő; Bonbonniére, Kondor Ernő* igazgatásával, megnyílt: 1907. március 2-án; *Modern Színpad Kabaré,* megnyílt: 1907. október 11-én. Igazgató: *Faludi Sándor; Intim Színház,* megnyilt a Sándor-téren, 1907. október 12-én, *Vágó Géza* igazgatása alatt; *Intim kabaré,* megnyílt 1917 szeptember 29-én. (Lásd részletesen a címszavuk alatt.)

Porzsolt Kálmán meghatározása szerint a kabaré: „A félbenmaradt irodalom a félbenmaradt színházban, de igazi íróktól és művészektől előadva." Az Orsz. Színészegyesület tagjai csak 1910. március havától szerződhettek el kabarévállalathoz. 1929-ben működő budapesti kabarék: Andrássy-úti Színház, Teréz-körúti Színpad, Papagájkabaré.

Kabarészerzők Szindikátusa. 1923. december 29-én alakult meg arra a célra, hogy a kabarédarabok, dalok, tréfák stb. szerzőinek szerzői jogait védje a jogtalan előadások ellen.

Kabdebó Duci, színésznő, sz. 1898. nov. 26-án, Hidegkúton (Pestm.). Színpadra lépett 1922. jan. 1-én.

Kabdebó Erna, írónő, sz. 1886-ban, Brassóban. A marosvásárhelyi leánygimnáziumban tanár volt. Munkája: *Színpad.* Három egyfelvonásos színdarab. Megjelent Marosvásárhelyen, 1922-ben.

Kabdebó István, volt székesfővárosi törvényhatósági bizottsági tag, 1886. február havában végrendeletileg 200 forintot hagyományozott a népszínházi alapnak.

Kabinetalakítás. Színikritikusok dícsérő kifejezése, a. m.: ritkaszép, művészi, finom, a legapróbb részletekig kidolgozott kisebb alakítás. Fejedelmeknek, nagyuraknak magángyüjteményeit hívták a XVIII. században „cabinet"-nek. („Mineralien-Cabinet, Antiquitäten-Cabinet".) Az itt elhelyezett tárgynak tudományos értéke mellékes volt, rendkívül szépnek kellett lennie, az volt a „Cabinet-Stück". A német irodalomból vettük át e kifejezést, amely valósággal stereotíp frázissá változott a színi bírálatok nyelvében. Újabban a kritikusok ritkábban használják.

Kabók Győző, színész, sz. 1881. augusztus 10-én *Szegeden.* Középiskoláit elvégezve, bankhivatalnok lett, de 24 éves korában egy műkedvelői előadáson Ujházi Ede felfedezte és bátorította a színipályára. A vígszinházi színésziskolában ösztöndíjas volt; mint másodéves növendéket Faludi Sándor a Modern Színpad Kabaréhoz szerződtette 1907. szept.-ben Ettől kezdve K. állandóan budapesti színházaknál működik. Gárdonyi Géza ajánlatára a „Göre Gábor" c. filmben a bíró alakításával nagy népszerüségre tett szert. — Tagja volt a Royal Orfeumnak, működött a Budapesti Színházban, Nagy Endre kabaréjában, a Magyar- és a Madách Színházban. 1914-ben bevonult és 1918-ig háborús katonai szolgálatot teljesített. Főhadnagyi rangban szerelt le.

Kabos Ede, író, hírlapíró, sz. 1864. dec. 2-án, *Nagykárolyban,* megh. *Budapesten,* 1923. augusztus 6-án. Középiskoláit elvégezve, Budapesten bölcsészeti előadásokat *hallgatott, de a tanári pálya helyett a hírlapíróit választotta.* A *Budapesti Napló* felelős szerkesztője volt. Szerkesztette még: a *Magyar Szalon, Élet* és *Krónikás* c. lapokat. A Petőfi Társaság 1902-ben tagjává választotta. Színművei: *Alfieri,* színmű, 1 felv. Bem. 1883. Nemzeti Színház. — *A kupéban,* boh., 1 felv. Bem. 1888. március 28. u. o. — *Éva,* színmű, 3 f. Bem. 1889 okt. 25. U. o. *Vándorok,* verses színmű, 1891. — *Tantalusz,* színmű, 4 felv. Bem. 1892. Nemzeti Színház. — *Révben,* színmű, 2 felv. Bem. 1893. január 13. u. o. — *(Molnár Sándor* álnéven) *Mab királynő,* vj., 3 felv. — *A holló,* vj., 1 felv. Bem. 1895. december 18. u. o. — *Megfigyelés alatt,* színmű, 4 felv. Bem. 1896. júl. 10. Budai Színkör. — Két fordítása: *Száraz kenyér,* szinmű, írta: *Karlweiss.* 1898. Bem. Városligeti Színkör. — *A páholy,* vj., 3 felv., írták: *Lauff* és *Kraatz.* Bem. 1901. december 4. Vígszinház.

Kabos Gyula, színész, sz. 1888. március 19-én, *Budapesten.* Amint elvégezte a felsőkereskedelmi iskolát, Solymossy Elek növendéke lett. Két évi tanulmány után, 1908-ban, Szabadkára szerződött, Pesti Ihász Lajoshoz, hol az „Erdészleány" c. operett szabó szerepében volt az első fellépte. Onnan Polgár Károlyhoz szerződött, azután délvidéken, Nagyváradon, a fővárosban (a Király Színházban 1913. szept. havában a „Mozikirály" premierjén), továbbá a Fővárosi Orfeumban is működött. Rövid ideig a Royal Orfeum tagja, azután újra a Király Színház művésze volt, majd a Dunaparti Színházé. Azután az Andrássy-úti Színház hívta meg, egy ideig a Belvárosi Színházban játszott. 1924. szept. 1-én a Vígszínház kötelékébe lépett. 1926-tól a Fővárosi Operettszínház tagja, majd 1929. november 16-án a Fővárosi Operettszínház bukása után ő alakította meg újra a társulatot Fővárosi Művészszínház néven. Főbb szerepei: Silvestre (Zenebona), Colignot (Az utolsó bölény), Varini (Nem hagyom magam), Merinville (Vigyázat, női szakasz), Jacques (Finom kis család), Juki (Patika), Főúr (Apám felesége), Roger (Uraim csak egymás után), Igazgató (János bácsi színházat vesz), Büvész (Pók), Jancsó Kálmán (Mihályné két lánya), Lévy Salamon (Ábris rózsája), Halmay Berci (Verebély-lány) stb. *Kabos Gyula* színész és pedig azoknak az univerzális tehetségeknek a fajtájából, akiket sem a szerepkör, sem a színpadi műfaj nem tesz egy bizonyos színházak rabszolgájává. Széles skálája megszerezte számára úgy a prózai (drámai), valamint az éneklés-zenés darabokban a nagyközönség hajlandóságát, amely emelkedő tendenciát mutat. Mint majdnem minden jobb színész, Kabos Gyula is végigjárta Magyarország elsőrendű színpadait, ahol mindenütt új és új szempontokat nyert a magakeresésében. A magyar fiatal színészek ilyetén vándorlása, pótolni, helyettesíteni volt hivatva az olasz staggiónék színészcsiszoló munkáját! Ebből a hasznos munkából Kabos Gyula is figyelemreméltó színészi előnyökkel került ki, úgyannyira, hogy ma már nemcsak széles rétegű közönsége van, de neve annyira előnyös csengésű, hogy vállalhatta a Fővárosi Művész Színház igazgatását is a Fővárosi Operett Színház többszörös bukása után. A közönség Kabos Gyula kedvéért bemegy a színházba és így van rá remény, hogy ez a jeles művész, aki már annyi sikert látott, mint színigazgató is beváltja a személyéhez méltán fűződő színészi reményeket is.

Kabos László, színész, sz. 1894. május 22-én, Bükkösdön, Baranya m. A pécsi főreáliskolában érettségizett. Festőnek készült, de 1912-ben már végleg a színipályára határozta el magát. Első igazgatója Pécsett Füredi Béla azután sorjában: Nádassy József, Szabó Ferenc, Kürthy György, Fekete Mihály, Gróf László, Csáky Antal, Mariházy Miklós és Gulyás Menyhért. Pályája legnagyobb és legszebb részét Nagyváradon és Kecskeméten töltötte. Legnagyobb sikerei az Élő holttest (Fedja), Elzevir (Andersen), Vén gazember (címszerep), Bánk bán (Tiborc), Noszty-fiú esete Tóth Marival (Bubenyik), Oroszország (I. Pál cár), Marika (Orbán Sándor), Ábris rózsája (Lévy Salamon) c. darabokban volt. A világháborúban hadnagy volt, majd orosz fogságot szenvedett. Irodalmi téren is voltak sikerei, novellákat írt, versek is jelentek meg tőle, valamint tartalmas dramaturgiai essayk is jellemzik komoly tanulmányait.

Kacajtató a komikus-szó magyaros átformálása. (V. ö. Nevetséges, vidorkodó, vígjátékos.)

Kacskovits Ödön, színész, sz. 1863. aug. 19-én, *Szerdahelyen,* meghalt 1908. jan. 29-én, *Sütön* (Esztergom m.). Színpadra lépett 1881. okt. havában Bogyó Alajos színigazgatónál.

Kacsó Karola, színésznő. (Lásd: Vidor Pálné.)

Kacsoh Kicsi Margit, színésznő, sz. 1905. május 24-én *Vasadon,* (Bihar m.). Színpadra lépett 1926. szept. 1-én.

Kacsóh Pongrác dr. (marossellyei), zeneszerző, esztétikus, a M. Kir. Zeneművészeti Főiskola tanára, az Unio Színházüzemi és Színházépítő Rt. igazgatósági tagja, sz. 1873. dec. 15-én, *Budapesten,* megh. 1923. dec. 18-án u. o. 1897-ben Kolozsvárott a bölcsészet doktora lett; ugyan-

csak Kolozsvárott végezte zenei tanulmányait is. Ezután Budapestre nevezték ki a tavaszmező-utcai áll. főgimnázium fizika- és mennyiségtan tanárának, 1909-ben Kecskeméten a főreáliskola igazgatója lett, 1912-ben Budapesten a fővárosi zeneoktatás főigazgatójává nevezték ki. 1905—07-ben a „Zenevilág" c. heti szaklapot szerkesztette, végre 1911-ben a székesfőváros tanácsa ének- és zeneszakreferenssé nevezte ki. 1904. nov. 18-án került színre a Király Színház színpadán a *János vitéz* (*L. o.*). c. operettje.

Ennek a dicsőséges magyar dalosjátéknak örökké emlékezetes sikere tette közkinccsé az országban Kacsóh Pongrác nevét. Eddig egyedül Budapesten közel 700-szor játszották a János vitézt, azonfelül, hogy ez a halhatatlan értékű magyar dalosjáték állandó műsordarabja vidéki színházainknak is. Több dalosjátékot írt még ezenkívül Kacsoh Pongrác. Ezek: a *Csipkerózsa*, 1906. Király Színház, ugyanott adták a többi munkáit: *Rákóczi*, 1907. nov. 20. és *Mary Anne*-t. Kísérőzenét írt Kazaliczky Antalnak *A harang* című drámai legendájához, 1907. febr. 1. és Molnár Ferenc *Fehér felhő* című misztériumához, 1916. febr. 25. *Már gimnázista* korában feltűnt egy pályaművével, mint kitűnő matematikus is; tudományos könyvet írt az elektromos rezgésekről, értekezéseket a konzonanciáról és disszonanciáról, amelyeket a kolozsvári egyetem pályadíjjal jutalmazott és írt egy szép könyvet a zene fejlődéstörténetéről, amely ebben a nemben úttörő magyar munka. *Dorottya* c. poszthumusz vígdalműve 1929. jan. 9-én Szegeden került színre. Síremlékét 1926. máj. 18-án leplezték le.

Kaczér Anna, színésznő, sz. 1867-ben, *Kalocsán*. Színpadra lépett 1882. jún. 15-én, Bogyó Alajos színigazgatónál.

Kaczér Ferenc, karmester, tánctanító, zeneszerző, sz. *Pesten*. Egyike volt azon szerény munkásoknak, akik a régi színészet minden ügyéért tudtak lelkesedni és értök áldozatot is hozni; ennek a magyarázata az a sokoldalúság, amelynek a mindenkori színtársulatok mint karmester, zenész és tánctanítónak hasznát tudták venni. Egyideig a budai színháznál találjuk, azután a Nemzeti Színházhoz hívták meg, 1847—48-ban és 1867—68-ban Győrött működik. 1859-ben a kolozsvári színház tagja. Meghalt Miskolcon, 1871. november 24-én, Hubay Gusztáv és Sztupa Andor társigazgatók társulatánál. — Neje táncosnő volt.

Kaczér Ignác, könyvelő, Szatmárt. Színműve: *A füst*, verses vj., 3 felv. Bem. 1909 febr. 27. Szatmárt.

Kaczér Illés, író, sz. 1887-ben. Színművei: *Tűz*, verses vj., 3 felv. Szatmár. 1909. *Megjött a Messiás*, dráma, 3 felv. Kolozsvár. 1921. *Gólem ember akar lenni*, drámai szimbólum. 1922. U. o. *Sziámi ikrek*, burleszk, 3 felv. Pozsony.

Kaczér Margit, operaénekesnő, sz. 1874-ben, *Budapesten*. Tisztán csengő, szárnyaló szopránját az Orsz. Zeneakadémián Pauli Richárd képezte ki. A M. Kir. Operaháznak 1891. szept.—1909. végéig volt egyik leghasznosabb tagja; azután a Magyar Zeneiskola énektanárnője volt. Nagyszámú szerepei magyar zeneszerzők müveiben: Mara (Brankovics György), Erzse (Toldi szerelme), Annuska (Kukuska; átdolgozásban a *címszerep*: Tatjána), Abigél (Tetemre hívás), Sigrid (címszerep), Csilla (A nagyidai cigányok), Anikó (A ködkirály), Yvette (Roland mester), Denise (Alszik a nagynéni), Tömöri Béla (Alár), Bátki Tercsi (A falu rossza), A házi tücsök (címszerep). Külföldi operákban: Eurydiké (Orpheus), 1 hölgy (Varázsfuvola), Elvira (Don Juan), Agatha (Bűvös vadász), Márta (Bibliás ember), Boszorkány (Jancsi és Juliska), Freya és Woglinde (Rajna kincse), Sieglende és Helmwige (A walkür), Gutrune (Istenek alkonya), Éva (Nürnbergi mesterdalnokok), Venus (Tannhäuser), Elsa (Lohengrin), Márta (A hegyek alján), Leonora (A troubadour), Amália (Az álarcos bál), Santuzza (Parasztbecsület), Suzet (Fritz barátunk), Manon Lescaut (címszerep), Mimi (Leoncavallo: Bohémek), Mimi (Puccini: Bohémélet), Isabelle (Jó éjt, Pantalon úr), Flarembeau (A király mondta), Margit (Faust), Manon (címszerep), Lujza (címszerep), Djamilch (címszerep), a hármas szerep Hoffmann meséiben, Mari (Az eladott menyasszony), Tatjána (Anyégin), Orlofsky herceg (A denevér) stb.

Kaczér Margit, színésznő, sz. 1879. nov. 15-én, *Nagyváradon.* Színpadra lépett 1904-ben. Nyugdíjba vonult 1926. jul. 1-én.

Kaczér Nina, színésznő, mint a Népszínház tagja, 1885. szept. havában a Nemzeti Színházhoz szerződött, ahol november 13-án mutatkozott be Szigeti József „A falusiak" c. vj. Irma szerepében. 1888. ápr. havától Debrecenben működött. Ezután 1892-ig működött még és miután férjhez ment, lelépett a pályájáról.

Kaczér Vilmos, hírlapíró. Munkája: *A múmia.* Operett, 3 felv. Zenéje *Szabados Bélától.* Bem. 1902. április 9. Magyar Színház.

Kacziány Géza dr., író, okl. ügyvéd és középiskolai tanár, sz. 1856-ban *Aradon.* Előbb Budapesten a ref. főgimnázium irodalom- és történetanára, majd Amerikában ref. lelkész, azután újra Budapesten mint székesfővárosi keresk. iskolai tanár működött. Volt színibíráló (Pesti Hírlap, Budapesti Hirlap), megjelent Alisz c. egykötetes elbeszélő verse, de főként politikai és történelmi tanulmányokat írt számos hírlapba és folyóiratba. Színművei: *Divat és sport,* vj., 4 felv. 1894. (Névtelenül), *A rozsályi malom,* 100 arany pályadíjjal jutalmazott népszínmű, 3 felv. Zenéjét részben *Dóczy József* szerezte. Bem. 1902. április 12. Népszínház. Fordítása: *Kis szökevény,* operett, 3 felv. Írták: *Hicks* és *Nicholes.* Ford. *Makai* Emillel. Zen. szerz.: *Monckton* és *Caryll.* Bem. 1899. nov. 11. u. o.

Kacziány Olly, színésznő, sz. 1895-ben, *Kecskeméten.* Színpadra lépett 1919-ben. 1920-ban az Andrássy-úti Színház tagja.

Kacziány Viola (Dürgerné), színésznő, (K. Ödön festőművésznek leánya), sz. 1880. dec. 16-án, *Szegeden.* 1901-ben Nagyváradon kezdte a pályát. 1911-ben a sachsen—altenburgi színház tagja volt, ahol a „Stuart Máriá"-ban mutatkozott be. 1913. okt. 21-én fellépett Passau-ban, mint vendég, Sudermann „Glück im Winkel" c. darabjában, ahol szintén nagy sikere volt.

Kaczory-Bognár Vilma (l. o.), színésznő álneve, mely alatt 1867 szeptemberében Berlinben működött.

Kaczvinszky János, színész, sz. 1818-ban, Borsod megyében. Megh. 1880. május 13-án, *Budapesten.* 1838-ban lett színésszé. 1840-ben vidéki operai társulatoknál működött. 1846. május havában tagja volt a Havy—Szabó-féle társulatnak is, mely — mint ismeretes — külföldön is bemutatta a magyar színjátszást. 1842—46-ig Kolozsvárott működött, 1847-ben Győrben találjuk. 1850—51-ben igazgatója volt a kolozsvári színháznak, azután a Nemzeti Színház karénekese lett, majd 1853-ig igazgató volt a vidéken. — Neje: *Bartók Eszter,* színésznő, 1834-ben lépett színpadra. A Nemzeti Színház karénekesnője volt. Megh. 1899. aug. 2-án, Mátyásföldön. Leányuk: *Amália,* a Nemzeti Színház operai tagja volt. Sz. 1847-ben. — 1870. aug. havában dr. Kálniczky József pesti orvos neje lett és megvált a színpadól.

Kada Elek, kecskeméti polgármester, író, sz. 1852. május 2-án *Kecskeméten,* megh. 1913. jun. 25. u. o. Tanult Kecskeméten és Pozsonyban. 1875-től ügyvédi gyakorlatot folytatott szülővárosában s az irodalommal is kezdett foglalkozni. 26 éves korában Kecskeméten képviselő, 1897. óta u. o. polgármester. Érdemeiért a király udvari tanácsosi méltósággal tüntette ki. Színművei: *Helyreasszony,* énekes népsz., 3 felv. Blaha Lujzával a címszerepben, 1906. február 1-én került színre a Király Színházban. *A tárogató,* színmű, 3 felv. Bem. 1909. január 11-én, Kecskeméten. Zenéjét szerzette *Szentgály Gyula.* — *A darázs mérge,* népszínmű 3 felv.

Kádár Anna, színésznő, sz. 1903-ban, *Budapesten.* Az Orsz. Színművészeti Akadémiát végezte. Színpadra lépett 1924-ben.

Kádár Endre, író, sz. 1887. dec. 17-én, *Kunhegyesen.* A világháború idején Svájcban telepedett le. 1920-ig ott élt, majd hazatért, ismét kiment Párizsba s 1929-ben tért vissza Budapestre. Mint novella- és regényíró kiváló, *Balalajka* c. regénye nagy irodalmi sikert aratott. Színművei: *A kulcslyuk.* (Egyfelvonásos.) *A szerelem elmegy,* színmű, 3 felv. Bem. 1922. ápr. 21. Belvárosi Színház.

Kádár Erzsébet, színésznő, sz. 1895. máj. 23-án, *Újpesten.* Színpadra lépett 1923.

szept. 1-én. A Nemzeti Zenede operaiskoláját és a Rákosi-féle színiiskolát végezte.

Kádár Jolán dr., írónő, a Nemzeti Múzeum könyvtár őre, a magyarországi német színészet búvára, sz. 1892-ben, *Temesvárott.* Egyetemi tanulmányait Budapesten és Bécsben végezte. 1914-ben bölcsészeti doktorátust, 1915-ben középiskolai tanári oklevelet nyert. A hazai magyar és német színészet történetére vonatkozó alapos cikkei sűrűn jelennek meg tudományos folyóiratainkban. Szakkönyvei: *A budai és pesti német színészet története 1812-ig.* Budapest, 1914. — *A pesti és budai német színészet története 1812—1847.* Budapest, 1923.

Kádár (Gálfi) József, operaénekes, a Nemzeti Színház tagja, 1853. február 3-án mutatkozott be az „Ernani"-ban.

Kádár Margit, színésznő, sz. 1906. máj. 19-én, *Szolnokon.* Színészgyermek, aki mint gyermekszereplő, Nagyváradon lép fel először. Középiskolai tanulmányai után Rózsahegyi Kálmán színésziskoláját végzi el, majd szerződésbe megy. Állomásai: 1925—26. Alapi Nándor Országos Kamaraszínháza, 1926—29. Pécs, Fodor Oszkárnál, 1929-től Szegedi Városi Színház. Szerepei: Sári (Legkisebbik Horváth-lány), Verebélylány, Éva grófnő, Lilla (Cigánykirály), Annuska, stb.

Kádár Szabó Pál, színész, sz. 1890. nov. 22-én, *Zámon* (Hunyad m.). Színpadra lépett 1920. dec. 15-én.

Kádár (Kállai) Zsófia, színésznő, sz. 1880. nov. 17-én, *Hódmezővásárhelyen.* Színpadra lépett 1920. július havában.

Kádas Imre, színész, sz. 1861-ben, *Szatmárt.* Színpadra lépett 1882. márc. 12-én, Bényei István színigazgatónál.

Kádas Mari, színésznő, sz. 1868. október 1-én, *Mándokon* (Szabolcs m.). Színpadra lépett 1890. okt. 1-én, Krecsányi Ignác színigazgatónál.

Kádasi Mariska, színésznő, sz. 1890. október 28-án, *Székesfehérvárt.* Színpadra lépett 1911-ben.

Kadelburg Gusztáv, magyar származású német színész, született 1851. július 26-án, Pesten, megh. 1925 szept. 12-én, *Berlinben.* Egy budapesti kereskedő-család sarja volt, fiatalon vetődött el Berlinbe, ahol mint színész próbált érvényesülni, azután a kilencvenes években felhagyott a színészkedéssel és a vígjátékírásnak szentelte minden idejét. Sok darabot írt, Schönthan Ferenccel és Blumenthal Oszkárral együtt, de sokat egyedül is, amelyek közül számos került színre a budapesti színházakban is. Legnagyobb sikere Budapesten az *Aranykakas* (Bem. 1899. ápr. 27-én a Vígszínházban, melyben Hegedűs Gyulának és Haraszthy Herminnek pompás szerepei voltak. A kitűnő vígjátékot *Fái* J. Béla ültette magyarra. Felújították: 1920. jún. 12.) és a *Mozgófényképek* című vígjátékokkal volt. (*Heltai* Jenő fordította magyarra; 1898. ápr. 29-én volt a premierje u. o.) Egyéb színművei: *A polgármester,* vj., 3 felv. Fordította *Tímár* Szaniszló. (1902.) *Tengerre magyar!* boh., 3 felv. Társszerző: *Blumenthal* Oszkár. Ford. *Molnár* Ferenc. Bem. 1904. ápr. 7. Király Színház. *Aranypatkó,* vj., 3 felv. Ford. *Tímár* Szaniszló. Bem. 1905. febr. 11. Vígszínház. *A nap hőse,* boh. 3 felv. Ford. *Tímár* Szaniszló. Bem. 1906. márc. 8. u. o. *A táncos regiment,* vj., 3 felv. Társszerző: *Skowronek* Richard. Ford. *Zboray* Aladár. Bem. 1907. febr. 23. u. o. *A sötét pont,* vj., 3 felv. Ford. *Hajó* Sándor. Bem. 1910. jan. 29. Magyar Színház. *A régi Pest,* operett 3 felv. Társsz.: *Wilhelm* Gyula. Zen. szerz.: *Launer* József. Bem. 1912. szept. 28. Budapesti Színház. *Goldfische,* vj., 3 felv. Társsz.: *Schönthan.* A bécsi Hofburgtheater együttese bemutatta a Népoperában, 1915. márc. 3-án, majd ugyanők eljátszották a *Vígszínházban* is, 1917. júl. 8-án. *Auf der Sonnenseite,* vj., 3. felv. Társsz.: *Blumenthal.* Bem. a bécsi Volkstheater együttese a Vígszínházban, 1915. ápr. 24-én.

Kadelburg Henrik, színész, sz. 1856. febr. 24-én, *Pesten,* megh. 1910. júl. 11-én, *Marienbadban.* A bécsi Carltheater elismert társigazgatója és színműíró volt.

Kadocsa Elek, író. (Lásd: Lippich Elek.)

Kaffga Gyula, színész, sz. 1893. július 19-én, *Bozovicson* (Krassó-Szörény vm.).

Színpadra lépett 1913. májusában. Neje: *Almási* Mária, színésznő, sz. 1889. május 19-én, *Nagykörösön*. Színipályára lépett 1908-ban.

Kaffka László, (tarcalvári), belügyi államtitkár, sz. 1853. máj. 1-én, *Belényesen* (Bihar m.), megh. 1923 máj. 15-én, *Budapesten*. Iskoláit Nagyváradon és Szatmáron végezte, a jogot Nagyváradon és Pozsonyban hallgatta, azután 1876-ban állami szolgálatba lépett a belügyminiszteriumban. 1879-ben, midőn Szerémvármegyében a kiderített sikkasztások és hivatalos visszaélések nagy izgalomban tartották az egész megyét, őt nevezték ki kormánybiztossá és nemsokára a Ferenc József-renddel tüntették ki és a vármegye alispánja lett. 1884-ben miniszteri titkári, majd később osztályvezető titkári rangba jutott. Az 1880-as években az Országos Színészegyesület alelnöke, majd tanácsosa lett. Elnöke volt a nyugdíjházépítési és színészkiállítási bizottságnak, ő készítette a fegyelmi szabályzatokat és az új színházi törvényeket. 1887-ben feleségül vette *Hegyesi Marit*, a Nemzeti Színház kiváló művésznőjét. (L. o.) Arcképe a Színészegyesület tanácstermét díszíti.

Kahle Richard, a berlini udvari színház tagja, sz. 1842. jún. 21-én, Berlinben, megh. 1916. máj. 16-án, u. o. Pesten kezdte színipályáját, a német színházban, 1863-ban s nagyon hatott rá Egressy, Szerdahelyi és Prielle Kornélia játéka.

Kahler Károly, színész, sz. 1882. november 3-án, *Budapesten*, meghalt 1916. jan. 19-én, u. o. Színpadra lépett 1901. szept. havában.

Kainz József, magyarországi származású német színész, sz. 1858. jan. 2-án, *Mosonban*, megh. 1910. szept. 20-án, *Bécsben*. Atyja vasúti hivatalnok volt. Középiskoláit Bécsben végezte, a piaristáknál, majd a máriahilfi reálban fejezte be. Ezután a politechnikum hallgatója lett, ahonnan a sziniiskolába iratkozott. Tizenhét éves korában Lipcsébe szerződött el, ahol az „Ármány és szerelem" Ferdinandjában megbukott. Huszonnégy éves korában ugyanezzel a szerepével a legelső színészek közé emelkedett. 1877-ben a meiningeni udvari színházhoz szerződött, 3 évig Münchenben működött, ahol a tragikus sorsú II. Lajos király barátságára méltatta. Tagja volt később a berlini Deutsches Theaternek is, azután a Berliner Theaternek, végül a bécsi udvari színháznak. Mitterwurzer halála óta K. volt a legnagyobb és legismertebb német színész. Művészi képességét az eredetiség és sokoldalúság jellemezte, természeti adományait nem mindennapi készültséggel tetézte. Kívül állott minden konvención, minden tradición és minden utánzáson. Az ifjú szerelmes hősöktől Hamleten át a súlyos karakterfigurákig terjedt művészetének skálája. 1909. máj. havában a szász-kóburg-góthai nagyherceg udvari tanácsossá nevezte ki. Ugyanezen év nov. 24-én volt az utolsó budapesti szereplése. Ekkor a Vígadóban szavaló-est keretében ragyogtatta művészi képességét. Neje: *Hutzler Sára*, az éppen oly szép, mint művelt amerikai írónő, rövid házasság után, 1893. június 24-én meghalt. K. mostohaleánya Sorma Ágnes, (L. o.) szintén jeles színésznő.

Kaiser Emil, magyar születésű német karmester, sz. 1850. április 7-én, *Kóburgban*. Prágában katonakarmester volt, majd a Theater an der Wienben működött, Bécsben. 1896. augusztus havában a braunschweigi herceg az Oroszlán Henrik-rend nagykeresztjével tüntette ki. Munkája: *A Säckingeni trombitás* c. opera; nálunk azonban nem ezt játszották, hanem Nessler Viktor híres műve volt a M. Kir. Operaház műsorán, 1886 nov. 6. óta.

Kaiser Friedrich, osztrák színműíró, sz. 1914. ápr. 3-án, *Biberrachban*, megh. 1874. nov. 6-án, *Bécsben*. Az 1840—1860-as években rendkívül sok színdarabot írt, melyeket magyar színpadokon is bemutattak. Ismertebbek közé tartozik: *A fogadósné* c. jellemrajza dalokkal, 3 felv. Ford. *Nikolits* Sándor. Bem. 1864. jan. 31-én, Kassán. *Új Jeruzsálem*, jellemrajz. Bem. 1870. máj. 10. Várszínház, Aradi Gerő társulatánál.

Kaiser Georg, német színműíró, sz. 1878. nov. 25-én, *Magdeburgban*. Atyja kereskedő. Gimnáziumot végzett, kereskedő volt Buenos Airesben, egy lovaglásón meghűlt, megbetegedett, vissza kellett térnie

Németországba, ahol nyolc évig maláriás beteg volt. Nagyon nehezen érvényesült és csak azután, hogy Ibsen és Strindberg hatását végképpen levetette magáról. A háború alatt Dél-Amerikában hagyott vagyonát elvesztette és azóta csak az irodalomból él. Gerhardt Hauptmann óta ő a német drámairodalom legszámottevőbb alakja. Egy évtized alatt legalább huszonöt darabot irt, amelyek úgy formára, mint értékre meglehetősen különböznek egymástól, amiből arra lehet következtetni, hogy Kaiser rendkívül *sokoldalú, rendkívül mozgékony, széles érdeklődésű* egyéniség, aki azonban még nem találta meg a maga irányát. *Sternheim* hatása alatt készült és nálunk is bemutatott *„Reggeltől éjfélig"* című drámája (Városház, 1923. dec. 7.). Azután egy sereg fantasztikus játék következett, amelyek mithikus és mondai tárgyakat dolgoztak fel. Nagy színpadi sikere volt, a raffinált és idegcsigázó technikával megépített *„Frauenopfer* és a legutóbb nálunk is bemutatott *„Brand im Opernhause"*. („Tűzvész az Operaházban" c. alatt Forgács Rózsi Kamaraszínháza bemutatta 1923. dec. 23-án.) Közben *ismét történelmi témák izgatták* Kaisert. Megírta az *Alkibiadest* és a *„Gille und Jeanne"* című orleansi szűz-drámát s legújabb alkotásában a technikai bravurral felépített *„Nebeneinander"*-ben első kísérleteinek bűnügyi romantikájához tért vissza. 1924. nov. 14-én a Magyar Színházban bemutatták *Az elcserélt gyermek* c. drámáját. (Ford. *Karinthy* Frigyes.)

Kaiserné Ernst Jozefa, operaénekesnő, sz. 1827-ben, *Kassán* (ahol atyja orvos volt), megh. 1873. júl. 10-én. Kiképeztetése után többször énekelt hangversenyen a fővárosban. 1839. *január 17-én Kassán is* fellépett a „Beatrice di Tenda" c. operában, melyről ezt a kritikát kapta Ágnes szerepéről:

„Éneke tiszta, kellemes, szabályos, iskolája jó s játéka is annyira kielégítő, hogy színpadoni bátorsága a közönséget meglepte... Benne, ha tisztelt szülői engedik, s egy nagylelkű pártfogója találkoznék, ki további maga kimívelése és tökélyesítéséhez alkalmat nyujtana, a magyar dalszínészet nagy nyereményre tenne szert." (*Honművész,* 1839. *évi március hó 10.*) 1845—1846-ban és 1850—61. között a Nemzeti Színház tagja volt. A két szerződés közti időben külföldi színpadokon aratta babérjait. Bejárta Olasz-, Spanyol- és Franciaországot, mindenütt hírnevet szerezve. Szerepei: Valentine (Hugenották), Fides, Recha, Borgia Lukretia, Erzsébet (Hunyadi László), Donna Anna (Don Juan), Leonora (Alexandro Stradella), Bertha (Próféta) stb. A Nemzeti Színházban utolsó fellépte 1857. szept. 30-án volt a „Zsidónő" Recha szerepében. — Fia: *Ernst Henrik,* operaénekes. (L. o.)

Kakasülő. Köznyelven így hívják a színházi karzati ülést. Eredete a latin gallusból. (Kakas.) (V. ö. Galléria. Karzat.)

Kakofónia, (gör.), annyi mint rosszhangzás. Ellentéte az eufónia — széphangzás.

Kakujai Alajos, színműíró, sz. 1843. november 23-án, *Mercyfalván,* Temes m., meghalt 1879. jan. 6-án, *Budapesten.* A négy gimnáziumot Aradon végezte, azután Bécsben tanult. Színműveket írt, melyeket Budán, családi körökben adtak elő, de egyikmásik nyilvános színpadon is színre került.

Kalbeck Miksa dr., német költő és zeneíró, sz. 1830. jan. 4-én, *Boroszlóban,* megh. 1921. máj. 4-én, *Bécsben.* Kitűnő új fordítást készített Mozart *Don Juan*-jának és Gluck *Orpheus*-ának szövegéből. Nagyjelentőségű operai vonatkozású könyvei: Der Ring des Nibelungen, 1876.; Das Bayreuther Bühnen-Festspiel, 1877.; Wiener Opernabende, 1885.; Opernabende (2 kötet) 1898. Színműve: *Jabuka,* operett, 3 felv. Társszerz: *Davis Gusztáv,* zenéjét szerzette: *Straus János,* ford. *Megyeri Dezső.* Bem. nálunk a Népszínházban volt, 1895. szeptember 21.

Káldi Ferike, színésznő, sz. 1879. nov. 24-én, *Pécsett.* Színpadra lépett 1900. szept. havában. Nemsokára visszavonult.

Káldi József, színész, sz. 1896. április 2-án, *Pécsett.* Színpadra lépett 1925. július 1-én.

Káldi Józsefné Sárosi Viktória, színésznő, sz. 1898. március 12-én, *Budapesten,* megh. 1929. ápr. 4-én, u. o. Színpadra lépett 1925. július 1-én.

Káldi (Platz) Mariska, énekesnő, sz. 1874-ben, *Pécsett.* Midőn atyja, állam-



Kasirozó terem (Operaház)



Kelemen László csanádpalotai siremléke



Keleti Erzsi



Kelemen Mária



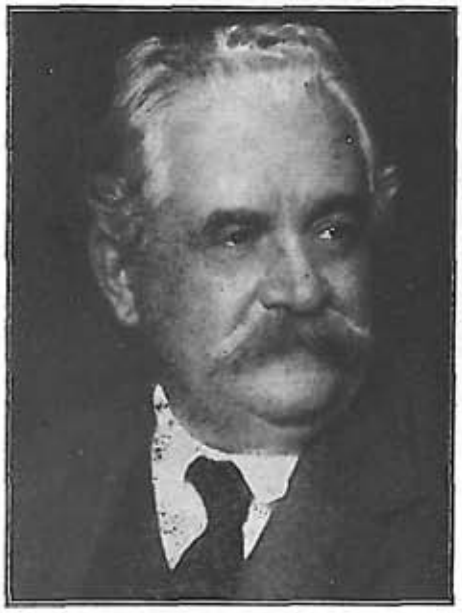
Keleti Juliska



Kerényi Gabi



Kern Aurél



Kerner István



Kerner Jenő



Kerner József



Kertész Gábor



Kertész Kálmán



Kertész K. Róbert



Kántorné szobra (Ligeti Miklós alkotása)

vasúti főfelügyelő, Budapestre helyeztetett, itt végezte iskoláit és az Orsz. Színiakadémiára iratkozott be. Párhuzamosan Káldy Gyulánál, ki utóbb az Operaház igazgatója lett, tanult énekelni. Káldyval bejárta az országot, kurucdalokat énekelve és elért sikerei emlékére vette fel a „Káldi" művésznevet. 1892. máj. 19-én lépett először színpadra a Népszínházban, a „Cigánybáró" Arzéna szerepében és itt töltött egy esztendőt szerződésben. Magasabbra vágyó ambiciói vidékre vezették és éveken át szerepelt mint énekes primadonna Kassa, Kolozsvár, Szabadka, Pécs, Győr, Miskolc színpadain, mindenhol opera- és operettszerepben aratva sikereit. Kolozsvárott neje lett Virányi Jenő színházi karmesternek, kitől azonban utóbb elvált. 25 évi működés után egyre felfelé ívelő pályáján, sikereinek tetején és énekképességének teljében mondott búcsút a színpadnak és szakpedagógiával foglalkozva, átengedte a teret az új nemzedéknek, amelynek becsületes munkájával és ideálizmusával mindig követendő példát akart mutatni. Legkitűnőbb szerepei operettekben: Baba (Lancelot), Bob herceg, Boccaccio, Kis alamuszi, Katalin, Lili, Szép Heléna, San Toy, Szultán (mind címszerep), Cigánybáró (Saffi), Rip (Lisbeth), Görög rabszolga (Aspasia), Denevér (Rosalinda), Szegény Jonathán (Hariett) és a Troubadour, Faust, Álarcosbál, Parasztbecsület, Bohémek, Zsidónő, Hoffmann meséi operák koloratur, illetve drámai szoprán vezető szerepei.

Káldor Dezső színész, sz. 1884. szeptember 25-én, *Besztercebányán.* Színpadra lépett 1903-ban.

Káldor Jenő, színész, sz. 1903. október 18-án, *Budapesten.* Kereskedelmi iskolái után Rákosi Szidi iskoláját látogatta, majd a Blaha Lujza Színházban kezdte pályáját. Innen vidékre került (Heltai Hugó, Somogyi Kálmán igazgatókhoz) és mint táncos-komikus mindenütt sikereket ért el. Főbb szerepei: Bóni (Csárdáskirálynő), Miklós (Régi nyár), Géza (Gyurkovics-fiúk), Károly Mária (Alexandra), Miska (Nótás kapitány), Zsupán (Marica grófnő) stb.

Káldy Gyula, zeneköltő és író, sz. 1838. dec. 18-án, *Pesten,* megh. 1901. márc. 6-án, u. o. Iskoláit a pesti piaristák gimnáziumában végezte s már kora ifjú éveiben nagy hajlamot és tehetséget mutatott a zene iránt. Első kiképzését a pesti zenedében nyerte és Bécsben fejezte be, ahol az udvari kápolna magánénekese volt 3 esztendeig. Az „Akademie der Tonkunst" által kiírt pályázatnál négy szólamú karra 22 pályázó közül ő nyerte el a pályadíjat. 1850-ben a Nemzeti Színház Operájánál a „Próféta" c. operában az egyik fiú szerepét énekelte általános tetszés mellett. 1858-ban a kolozsvári Nemzeti Színház karnagyául hívták meg, ahol Odry Lehel, Pauli, Ormay, Kocsis Irma, az ő vezetése alatt kezdték meg színpadi pályafutásukat. 1860-ban a Bukarestben vendégszereplő magyar operatársulatnak volt az igazgatója, melynek főbb tagjai voltak: Hollóssy Kornélia, a két Doppler-testvér, Füredi Mihály, Jekelfalussy Albert, Pauli Richárd, Kaiser Ernstné stb. 1866-ban az aradi színtársulat karmestere lett és egyben annak művezetője. 1871-ben Pécsre szerződött, ahol nőül vette *Dékány Teréz* (L. o.) énekesnőt. Egy év mulva Pestre költözött, itt 1873-ban a színészakadémia énektanárává nevezték ki, ezt az állását 1881-ig tartotta meg. Közben a Miklóssy-féle István-téri színház is meghívta. 1874-ben Richter János távozásával az akkor oly nagy hírnévnek örvendett Budapesti Zenekedvelők Egylete választotta meg karnagyának. 1881-ben a Nemzeti Színház rendezője, 1884-ben az akkor megnyilt Operaházhoz főrendezőnek szerződtették, ahol hosszú időkön át kiváló eredménnyel működött. 1895. február havában az Orsz. Zeneakadémia tanára lett, majd 1895. aug. 8-án Nikisch távozása után őt nevezték ki az Operaház igazgatójává, 1900. március 31-én hagyta el állását. Még 1890-ben, Major J. Gyulával és Nikolics Sándorral, megalapította a Magyar Zeneiskolát. Írt sok operettzenét és 30 népszínműhöz is írt dallamos muzsikát. A régi magyar zenei világnak egyik legalaposabb ismerője és művelője volt; ódon dalokból több nagyértékű gyüjteménye jelent meg 1890 óta: A magyar zene kincsei, Kuruc dalok, a szabadságharcok dalai és indulók. *Kuruc tábori élet* c. színpadi játékát bemutatták az Operában, 1896-ban. Egyéb munkái: *Zuávok,* vígopera. Szövegét írta *Follinusz Emil.* 1868 Aradon. *Ünnepi nyitány* a székesfehérvári

színház megnyitására, 1874. *Nyitány* a 100 éves színészeti jubileum alkalmára, Kolozsvár, 1892. Zenét írt többek között a következő színdarabokhoz: *Mátyás király lesz.* (Szigligeti darabja, színre került 1858-ban). *Szegedi kupec.* (Benedek József. 1859.) *Lucza széke.* (Katona József.) *Dobó Katica.* (Tóth Kálmán. 1862.) *Istenhegyi székely leány.* (Szigligeti. 1863). *Széchy Mária.* (Szigeti József. 1865.) stb. A magyar zeneirodalmat számos szakcikkel és szakkönyvvel gyarapította; egy kis magyar zenetörténete angol nyelven is megjelent. 1897-ben a román király a koronarenddel tüntette ki. Temetésén *Várady Sándor*, az Operaház, *Weszely Ödön*, a Magyar Zeneiskola nevében búcsúztatta, mely utóbbinak K. volt egyik alapítója.

Kalenberg József, a bécsi állami operaház tenoristája. Előbb Kölnben működött, majd a bécsi állami operaház tagja lett. 1928. okt. 9-én nálunk is fellépett az Operaházban, „Othelló" címszerepében.

Kalicza Károly, színész, ismert komikus és rendező. 1866. ápr. 22-én lépett a színipályára. 1870-ben írt egy *Színházi búcsúemlény*-t. Ekkor mint sugó volt Gerő Jakab rozsnyói színtársulatánál szerződésben. — Neje: *Vukalovics* Paulina, anya- és hősnő szerepeket játszott. 1869-ben lépett színpadra. (Házasságuk 1871. febr. 20-án volt, Völgyi György színtársulatánál.)

Kálidásza. A szanszkrit irodalom legkiválóbb költője. *Sakuntala* c. drámáját magyar nyelven előadta Rakodczay Pál színtársulata, Szatmárt, 1888. március 19-én.

Kalisch Pál, *berlini operaénekes, tenor,* 1887. aug. 16-án vendégszerepelt a M. Kir. Operaházban, a „Traviata" Alfréd-jében. — „Igen rutinirt énekes, aki hangját ügyesen és ízlésesen használja ... Megjelenése elég rokonszenves, játéka színpadi otthonosságot árul el" — írta ekkor róla a *Pesti Hírlap,* 1887. aug. 17. — *Nőül vette* Lehmann Lilli világhírű operaénekesnőt (l. ezt).

Kállai (Nagy) **Albert,** színész. Színpadra lépett 1866. máj. 1-én.

Kállai Gyula, színész, sz. 1884. február 15-én, *Budapesten.* Színpadra lépett 1906-ban.

Kállai Hermin, színésznő, sz. 1872. jan. 13-án, *Szakcson* (Tolna m.). Színpadra lépett 1899. okt. 1-én Bokody Antal színigazgatónál. 1926. jan. 1-én nyugdíjba vonult. (Férjezett: Jámbor Györgyné.)

Kállai Jolán, színésznő, sz. 1879. febr. 8-án, *Kolozsvárott,* megh. 1921. december 28-án, *Debrecenben.* Relle Ivánnal kezdi a pályát, 1899. április 1-én. Játszott még Győrben, Pécsett, tagja volt a Magyar Színháznak, azután az aradi, nagyváradi, debreceni és miskolci közönség előtt is érdemeket szerzett. Egy ideig a Király Szinház vendége volt. 1911 őszétől a Royal Orfeumnál működött. 1912-ben Aradra, onnan egy év mulva Nagyváradra, 1914-ben Szatmárra szerződött.

Kállai Károly, színész, sz. 1888. szept. 26-án, *Karánsebesen.* Színpadra lépett 1906-ban.

Kállai Lujza, színésznő. (Lásd: Gondos Alajosné.)

Kállai Olga, színésznő, sz. 1894. július 7-én, *Szegeden.* Színpadra lépett 1920. szeptember havában.

Kállai Paula, színésznő. (Lásd: Borsodi Kállai Paula.)

Kállainé (Nagy) **Polixéna,** színésznő. Színpadra lépett 1869. jan. 10-én.

Kállay Angéla, színésznő, sz. 1902-ben, *Kispesten.* Színpadra lépett 1920. február 15-én. 1920-ban az Andrássy-úti Színház tagja.

Kállay Béni (nagykállói), cs. kir. közös pénzügyminiszter, sz. 1839. december 22-én, *Pesten,* megh. 1903. júl. 13-án, *Bécsben.* (Eltemették Budapesten, a kerepesi temetőben.) Már kora ifjúságában tanulmányozta a Kelet politikai és kultúrális életét. 1867-ben belgrádi főkonzul volt. 1882-ben közös pénzügyminiszterré nevezték ki. 1890-ben a Tudományos Akadémia tiszteletbeli tagja volt. Írt egy drámát: *Galatea* címmel, 5 felv. *Vasiliadis Sz. N.* után új-görögből ford. Előadták a Nemzeti Színházban, 1877. december 21-én.

Kállay Domokos, színész, sz. 1862-ben, *Hódoson* (Arad m.). Színpadra lépett 1880-ban, Jáni János színigazgatónál.

Kállay Ferenc (nagykállói), hadbírókapitány, a Magy. Tudom. Akadémia rendes tagja, sz. 1790. december 2-án, megh. 1861. január 1-én, *Budán.* Tanult Debrecenben, onnan 1812-ben Pozsonyba ment joggyakornoknak. Szakmunkája: *Felelet az Akadémia ezen jutalomkérdésére „Miképen lehetne a magyar játékszint Budapesten állandóan megalapitani?"* Buda, 1844. (Magyar játékszíni jutalmazott feleletek II.)

Kállay József, segédszínész és ügyelő, sz. 1896-ban, *Pécsett.* Színpadra lépett 1920-ban.

Kállay Lujza, énekesnő, sz. 1873. dec. 25-én, *Budapesten,* A polgári iskola végeztével az ének- és zongoratanulásnak szentelte minden idejét. 18 éves korában Sellei Gyulánál tanult énekelni, mimikai tanárnője Rákosi Szidi volt. 1891-ben Szabadkára szerződött, Csóka Sándor színigazgatóhoz, ahol a „Nebántsvirág" Denise szerepében már nagy sikert aratott. Itt lassan-lassan felküzdötte magát az elsők sorába. Szabadkáról egy év után Szegedre szerződött, Somogyi Károly igazgatóhoz, akinek nyári állomása Pécs volt. Gróf Zichy Géza, az állami színházak akkori intendánsa hívta az Operaházhoz, de ő azonban sajnálta eddig elért sikereit és inkább vidékre szerződött. Szegeden 3 évig volt, onnan Krecsányihoz szerződött Budára, játszott Pozsonyban, Temesvárt, innen egy év után Komjáthy Jánoshoz szerződött Debrecenbe, ahol 6 éven át oszlopos tagja volt a Csokonai-színháznak és mint operett- és népszínműénekesnőt sokáig emlegették. Innen visszaszerződött Krecsányihoz, közben a Népszínházban is vendégszerepelt, a gyengélkedő Blaha Lujzát helyettesítve. A „Kurucfurfang"-ban Bözsi szerepét két ízben is játszotta, Hegyi Aranka gyengélkedése miatt pedig a „Katalin" cárnőjét játszotta. Krecsányitól három év után visszaszerződtette Komjáthy János Kassára, ahol 3 évet töltött szép sikerek mellett. Itt voltak 1908 márciusában búcsúestéi, amelyek után visszavonult a színpadtól és Debrecenben férjhez ment. Főbb szerepei: Nap és hold: Beatrix, Furcsa háború: Elsa, Rip van Winkle: Lisbeth, Koldusdiák: Bronislava (címszerep), Madarász: Milka-Mária, Angot asszony leánya: Lange k. a., Trapezunti hercegnő: Hercegnő, Kis molnárné: Fejedelem, Gasparone: Sára, Szegény Jonathán: Molli, Szép Heléna: Heléna, Svihákok: Svihákné, Suhanc: Józsi, Gésák: Mimóza, Nebántsvirág: Denise, Szultán: címszerep stb.

Kállay Miklós, gazdag földesúr, Szabolcs vármegye alispánja, 1810-től a magyar színészet egyik lelkes és bőkezű támogatója. Alakját érdekesen vázolja *Vas Gereben:* „A nemzet napszámosai" c. munkájában. (Pest, 1864. I—V. kötet.) Nagykállóban színházat építtetett, melyet saját pénzén tartott fenn.

Kállay Miklós, hírlapíró, sz. 1885-ben. Tanulmányai befejeztével ujságíró lett. Előbb Egerben működött, azután a „Nemzeti Ujság" színikritikusa lett. A Magyar Színművészeti Lexikon munkatársa. Eredeti színműve: *Az aranytükör,* dráma, 1 felv. Bem. 1912. szept. 1. Eger, Palágyi Lajos társulatánál. *„Tűz a gyárban"* színmű, az 1912. dec. 21-iki Tűzoltó Szövetségi drámapályázaton 1000 koronás díjat nyert. Fordításai: *Tüzek* (Flamme), színjáték, 3 felv. Irta *Hans Müller.* Bem. 1922. máj. 29. Magyar Színház. 50-edszer 1922. szept. 5., 75-ödször 1922. okt. 27., 100-adszor 1924. febr. 21. *Kitartás* (La Paquebot Tenacity), színjáték, 3 felv. Irta *Vildrac.* Bem. 1925. máj. 5. Kamara Színház. *Ha akarnám,* vj., 3 felv. Irta *Paul Gerardy* és *Robert Spitzer.* Bem. 1925. szept. 19. Belvárosi Színház. *A Szerelem és a Halál játéka* (Le Jeu de l'Amour et de la Mort), színmű, két részben. Irta *Romain Rolland.* Bem. 1925. okt. 24. U. o. *Jedermann* (Akárki). *Játék a gazdag ember haláláról.* Irta *Hugo von Hofmannsthal.* A kisérő zenét szerzette *Einar Nilson.* Bem. 1926. okt. 1. Fővárosi Operett Színház. *A férfi szive,* színmű, 3 felv. Irta *Paul Raynal.* Bem. 1927. dec. 3. Kamara Színház. Új betanulással: 1930. jan. 4-én.

Kállay Paula, színésznő. (Lásd: Bártfai Gyuláné.)

Kállay Rózsi (B. Polgár Gyuláné), színésznő, sz. 1896. július 21-én, *Szegeden.* Színpadra lépett 1916 június havában.

Kállay Sándor, színész, sz. 1891. márc. 15-én, *Petrikovban.* A Rákosi-féle színiiskolát végezte 1915-ben. 1916—1920-ban vidéken működött (Győr, Szatmár), azután a Kis Komédia tagja lett.

K. Kallivoda Olga, énekesnő, sz. 1896. szept. 4-én, *Brünnben.* Bécsben és Budapesten végzett zeneakadémiát. Hangversenyezett Budapesten kívül sok vidéki magyar városban, továbbá Bécsben, Brünnben, Prágában, Frankfurtban, Brüsszelben, Zürichben, Bernben, Párizsban, Londonban stb. Főbb szerepei: Carmen, Mignon, Margaréta, Delila. Férje is muzsikus, a pécsi városi zeneiskola igazgatója, Hubay mester tanítványa. (Két nővére: K. Vilma és Mária énekesnők voltak.)

Kallós Béla, színész, sz. 1884. jan. 6-án, *Cifferen* (Pozsony m.). Színpadra lépett 1914. május havában.

Kallós Béláné (Stefán Mariska), színésznő, sz. 1885. ápr. 3-án, *Nagyváradon.* Színpadra lépett 1914. május havában.

Kallós Ilona, színműírónő. (Lásd: Zakariásné.)

Kallós Jenőné, operaénekesnő, mint a M. Kir. Operaház ösztöndíjas tagja, 1913. május 31-én lépett fel először az Operaházban, a „Bohémélet" Musette szerepében.

Kallós József, színész, sz. 1882. október 30-án, *Nagyszombaton.* Színpadra lépett 1905-ben. — Neje: *Thebesz* Erzsébet, színésznő, sz. 1885. okt. 4, *Gyönkön* (Tolna m.). Színpadra lépett 1908-ban.

Kalma Béla, színész, sz. 1893. március 31-én, *Mohácson.* Színpadra lépett 1920. julius havában.

Kálmán Adrienne, színésznő, sz. 1879. nov. 21-én, *Budapesten.* Színpadra lépett 1898. június 7-én.

Kálmán Erzsi, színésznő, sz. 1896-ban, *Budapesten.* A színiakadémiát 1915-ben végezte. Színpadra lépett 1916-ban.

Kálmán Imre, világhírű zeneszerző, sz. 1882. okt. 24-én, *Siófokon.* 15 éves korában beiratkozott a Zeneakadémiára, ahol Koessler-nek volt a tanítványa és nála végezte el a zeneszerzési tanszakot. Jogot is hallgatott, mely után a *Pesti Napló* zenei rovatának vezetője lett. Öt évig dolgozott ide, valamint az *Új Idők*-be is. Kritikus korában írta „Mert a Berta nagy liba" és a „Fedák Sári szobalánya" c. kuplékat. Ez időben írt zenét *Fényes Samu „Pereszlényi juss"* című énekes játékához, mely 1906. ápr. 7-én került színre a Magyar Színházban. (Mindössze hatszor adták.) Első nagy sikere a *Tatárjárás* c. operettjéhez fűződik. Előadták 1908. febr. 22. Vígszínházban és amely azután a külföldet is bejárta. Így Bécsben „Ein Herbstmanöver" címmel adták 400-nál is többször. Budapesten 100-nál többször játszották. (100-ik előadása 1909. október 1-én volt.) Ezenfelül ment a darab még Bécsben, a Theater An der Wien-ben, ahol 1910. nov. 8-án 300-adszor került színre. Moszkvában 1909. ápr. 30., Génuában július havában; Berlinben, Hamburgban, Lipcsében, Münchenben, Prágában (cseh nyelven), Londonban, Amerikában, Olasz- és Franciaországban is adták; Stockholmban bem. 1909 szeptember 6., Kopenhágában 1910. febr. 17., Lyonban 1914. márc. 23-án adták a Thèatre de Celestines-ben Pierre Veber átdolgozásában „Maneuvres d'autumné" c. alatt; szerbül az újvidéki színházban 1922. szept. 24-én mutatták be; felvette műsorába a Fővárosi Operett Színház is, 1923. febr. 3-án. A „Tatárjárás" szövegét *Bakonyi Károly* írta, aki az *Obsitos* és a *Kis király* librettistája is, az előbbi 1910. márc. 16-án került színre a Vígszínházban, az utóbbi 1914. jan. 17-én a Népoperában. (Az „Obsitos" Bécsben 1912-ben *Viktor Leon* átdolgozásában „Der gute Kamerad" címmel került színre, majd 1914. októberében ugyancsak *Viktor Leon* átdolgozásában „Gold gab ich für Eisen" címmel; Berlinben és Newyorkban (The soldier boy címmel) is bemutatták.) A következő darabja a *Cigányprímás.* Szövegét írta *Grünbaum Fritz* és *Wilhelm Julius.* Első előadása Bécsben volt a Johann Strauss Theaterben, ahol Girardival a címszerepben 200-nál többször játszották. Budapesten a Király Színház mutatta be 1913. jan. 24-én, Nyárai Antallal a főszerepben. Amerikában „Sári" címen adták. Sanfranciskóban 1915. június havában került színre, Hajós Micivel a címszerepben.

Zsuzsi kisasszony, c. operettjét a Vígszínház mutatta be 1915. febr. 22-én. Társszerző *Martos Ferenc* és *Bródy Miksa*. 50-ik előadása 1915. máj. 3-án volt. Amerikában „Miss little Springtine" címmel adták a newyorki New-Amsterdam színházban, Petrass Sárival a címszerepben. *Csárdáskirálynő* c. operettje előbb a bécsi Johann Strauss-Thaeterben került színre. Szövegírója *Stein Leó* és *Jenbach Béla*. Budapesten a Király Színházban 1916. nov. 3-án mutatták be, azon a napon, midőn Bécsben a 350-ik előadása volt. Első bécsi előadása 1915. nov. 17. A Király Színházban elért jubiláris dátumai: 100-ik előadása: 1917. febr. 1. 200-ik előadása: 1917. május 15. 250-ik előadása 1917. jún. 25. 300-ik előadása: 1918. jan 29. Játszották még Berlin, Hamburg (a Neues Operetten Theaterben 1916. szept. 16-án), Köln, Stockholm, München, Lipcse, Magdeburg, Hannover, Frankfurt stb. színpadjain. Egyéb művei: *A farsang tündére*, operett, 3 felv. Írta *Willner* és *Oesterreicher* társaságában. Bem. 1919. okt. 3. Király Színház. A bécsi Johann Strauss-Theaterben bem. 1917. szept. 21-én, a berlini Metropol-színház bem. 1918. szept. 14-én, a prágai Neues Theaterben 1918. febr. 10-én. *A hollandi menyecske*, operett, 3 felv. Írták *Stein Leó* és *Jenbach Béla*. Bem. 1921. okt. 21. U. o. 75-ik előadása 1922. jan. 4. *A bajadér*, operett, 3 felv. Írták *Brammer Julius* és *Grünwald Alfréd*. Ford. *Kulinyi Ernő*. Bem. 1922. nov. 10. U. o. 100-adszor 1923. febr. 17. (Bécsben 1921. dec. 23-án adták először a Carl-Theaterben. 250-edszer 1922. szept. 27. Berlinben 1922. febr. 18-án volt a bemutatója. Madridban 1923. nov. 15-én mutatták be a Teatro Reina Victoriá-ban.) *Marica grófnő*, operett, 3 felv. Írták *Julius Brammer* és *Alfréd Grünwald*. Ford. *Harsányi Zsolt*. Bem. 1924. okt. 18. Király Színház. 100-ik előadása 1925. jan. 26. Bécsben a Theater an der Wienben 1924. febr. 18-án volt a premierje és 1924. dec. 10-én 300-adszor adták. 700-ik előadása a Bürgertheaterben 1926. jan. 12-én volt. *Amerikában* (Atlantis City-ben) bemutatták 1926. április havában, utána Brooklyn-ban is színre került. *Bulgáriában* (Szófiában) 1926. máj. 1-én mutatták be. *Cirkuszhercegnő*, operett, 3 felv. Írta *Julius Brammer* és *Alfred Grünwald*. Ford. *Liptai Imre* és *Kulinyi Ernő*. Bem. 1926. szept. 24. Király Színház. (Urauffürungja Bécs, Theater an der Wien, 1926. márc. 25. *A csikágói hercegnő*, operett, 3 felv. Bem. a bécsi An der Wien Theaterben, 1928. ápr. 5. 100-ik előadása júl. 2-án volt. A Király Színház bem. 1928. dec. 21-én. — Neje: *Vera Natasa*, lengyel énekesnő, kivel 1929. aug. 13-án Bécsben lépett házasságra.

Kálmán Jenő, hírlapíró, sz. 1887. dec. 27-én, *Szakcson* (Tolna m.). Gimnáziumi tanulmányait Kaposvárott végezte. A „Színházi Élet" című hetilapnak megalakulása óta helyettes szerkesztője. Közelebbi nexusba a színészettel az orosz hadifogságban lépett. 1917-ben Mongolia határszélén, Troickoszavszkon, majd a Bajkál melletti Berezovkán és később Nikolszk-Uszuriszkban olyan magyar kabaré- és színtársulatot szervezett, amelynek előadásait nemcsak a hadifoglyok, hanem az orosz, japáni és kinai lakosok is látogatták. Nikolszk-Uszuriszki társulatával távoli hadifogolytáborokban is turnézott. 1921—22-ben titkára volt Nagy Endre kabaréjának. Azóta főként a „Színházi Élet"-ben ápolja a magyar színészethez való barátságát. Több kabarédarabját és kupléját sikerrel adták. Munkája: *Ahogy mi kinézünk*. Revü-bohózat, 4 felv. Társszerző *Feld Mátyás*, zenéjét írta *Pallós Tivadar*. Bem. 1922. júl. 14. Budapesti Színház.

Kálmán József, kardalos, sz. 1900-ban, *Sóskúton*. (Szabolcs m.). Színpadra lépett 1922. szept. 1-én.

Kálmán Lajos, színházi titkár és iparművész, sz. 1889-ben, Budapesten. Iparművészeti iskoláinak elvégzése után Berlinbe ment, hol a színházi életben mint tervező és adminisztrátor jó nevet vívott ki magának, 1912-ben hazajött, először mint tervező, azután mint színházi művészeti és adminisztratív titkár a Fővárosi Orfeumnál, 1914-től pedig a budapesti Blaha Lujza Színháznál (Revü-színház) működött 1925-ig, mikor is az Unio színházi vállalat összeomlott. Utána Törökországban volt, három évig, ahol a magyar kultúrának és művészetnek tett szolgálatot. Ma újból az iparművészetnek szenteli idejét és legfőkép díszlet-, kosztüm- és plakáttervezéseket készít.

Kálmán Margit, színésznő, sz. 1896. február 3-án, *Nagyváradon.* Színpadra lépett 1915. jan. havában.

Kálmán Margit (Petrikné), színésznő, sz. 1904. szept. 2-án, *Budapesten.* Színpadra lépett 1924. julius havában.

Kálmán Mária, színésznő, sz. 1892-ben, *Budapesten.* A Színművészeti Akadémiát végezte. 1912-ben lépett színpadra. Két évig tagja volt a Nemzeti Színháznak, azután visszavonult a színpadtól.

Kálmán Oszkár, operaénekes, sz. 1890-ben, *Kisszentpéteren* (Temes m.). Budapesten és Münchenben tanult, majd 1913-ban az Operaházhoz szerződtették, ahol előbb kis szerepeket osztottak rá. — Első komoly próbálkozása 1914. május 14-én volt, amidőn a „Varázsfuvola" Sarastro szerepét kapta, ekkor a „Pesti Napló" azt írja róla, hogy: „organuma terjedelmes, dörgő a mélységében és szépen zengő a középső regiszterben." 1927-től a berlini áll. operaház tagja, de 1929. szept. havától visszaszerződtették a M. Kir. Operához és mint új tag szept. 21-én lépett fel először a „Lohengrin"-ben, a király szerepében. Főbb szerepei: Sámuel (Álarcos bál), Veit Pogner (Nürnbergi mesterdalnokok), Gáspár (Bűvös vadász), Colline (Bohémélet), Hágen (Istenek alkonya), Monterone (Rigoletto), Crespel (Hoffmann meséi) stb.

Kálmán Sári, színésznő, sz. 1895. július 1-én, *Aradon.* Színpadra lépett 1920-ban. 1920—1924-ig Temesvárott, Szegeden és Aradon működött. 1924-ben a Renaissance Színház szerződtette.

Kalmár Béla, színész, sz. 1882. augusztus 5-én, *Keszthelyen.* A színésziskolát Hegyi Arankánál végezte 1912-ben, onnan Nagyváradra szerződött Somogyi Károlyhoz. Jelenleg énektanítással foglalkozik.

Kalmár és tengerész. *Czakó* Zsigmond drámája. Bem. 1844. nov. 18-án, a Nemzeti Színházban. (E művével az akkor még szerény kardalnok egyszerre híres emberré lett.)

Kalmár Gábor dr., színész (énekes), sz. 1883-ban, *Budapesten.* A Thália színiiskoláját és dr. László Géza énektanfolyamát végezte. Színpadra lépett 1922. szept. 1-én. 1924-ben az Apolló Színház tagja.

Kalmár Géza, földbirtokos Bánfalván, Békés m. Munkája: *VI. Henrik király.* Első rész. Dráma 5 felv. *Shakespeare* után *Delius Miklós,* eredeti angol kiadásából ford. Pest, 1862.

Kalmár Gyula, színész, sz. 1868-ban, *Mezőtúron.* Színpadra lépett 1894. november 6-án, Makó Lajos színigazgatónál. Mint szerelmes hős működött a vidéki színpadokon, de néhány év után visszalépett a színipályáról.

Kalmár József, a M. Kir. Operaház tagja, sz. 1875-ben, *Keszthelyen.* Rákosi Szidi iskolájának volt a növendéke, majd a tanfolyam sikeres befejezése után a bécsi Conservatoriumban folytatta kiképeztetését. Előbb a Magyar Színházhoz szerződött tenoristának, háromévi működése után vidékre ment, hol Pozsony, Nagyvárad, Kolozsvár, Szeged, Pécs stb. voltak nagyobb állomásai. 1907-ben a Népszínház-Vígoperához szerződött, majd az intézet megszünése után, 1908-ban a M. Kir. Operaház tagja lett. Pályafutása alatt vidéken és a Vígoperánál nagy szerepkörrel, mint elsőrendű tenorista működött. Ma az Operaház segéd-magánszereplője és karügyelője.

Neje *Schäffer* Magda, színésznő, sz. 1880 márc. 15-én, Budapesten. Rákosi Szidi színésziskoláját és a Színészakadémiát végezte. 1900-ban, a Magyar Színházban kezdte a pályáját, onnan Pozsonyba kapott meghívást, majd férjhezmenetele után visszavonult.

Kalmár Pál, színész, sz. 1900. szept. 5-én, *Mezőtúron.* 1923-ban végezte az Orsz. Színészegyesület színiiskoláját. Színpadra lépett 1923-ban. (Fővárosi Operett Színház.)

Kalmár Piroska, színésznő, sz. 1870-ben, *Temesvárott.* Atyja temesmegyei főügyész volt. Előbb mint műkedvelő tünt fel, majd a színészakadémia növendéke volt, ahol mint negyedéves tanuló, 1885-ben 10 arany pályadíjat nyert. Első kísérlete 1886. jan. végén volt Kassán, az „Ahol unatkoznak"

c. vígjáték Suzanne szerepében. 1889. ápr. 23-án vendégszerepelt a Nemzeti Színházban, a „Váljunk el" Cyprienne-jében. Huzamosabb ideig volt Kassán, Szegeden, Pécsett, később Pozsony, Eperjes és Temesvár színpadjain találkozunk vele. 1900-ban a Vígszínház elismert naivája volt, csakhamar egy olasz gróf neje lett, azóta ennek birtokán él.

Kalmár René, színésznő, sz. 1877. jan. 29-én, *Kaposvárott.* Színpadra lépett 1895. április 11-én, Simándy Zsigmond színigazgatónál.

Kalmár Rózsa, színésznő, sz. 1893-ban, *Zentán.* Kalmár Antal dr.-nak, a kiváló publicistának leánya. Előbb festőnek készült. Márk Lajosnak, majd Frischauf-Kardos és Nadler Róbertnek volt növendéke. Csakhamar azonban otthagyja a festészetet és *Rákosi Szidi* növendéke lett, akinél drámai hősnőnek készült. Már a színiiskola vizsgaelőadásán „Romeo"-ban eljátszotta Juliát, nagy sikerrel. Tanulmányai befejeztével előbb a kolozsvári, majd a Nemzeti Színház szerződtette, onnan Kürthy György Pécsre vitte, első drámai hősnőnek. Főbb szerepei: *Melinda, Dili, Hannele, Minna, Julika stb.* 1924-ben férjhez ment dr. Faluhelyi Ferenc egyetemi tanárhoz, Pécsett.

Kalmár Rózsi (Rátkai Mártonné), színésznő, sz. 1902-ben, *Inkén* (Somogy vm.). Rózsahegyi Kálmán színiiskoláját végezte, 1921-ben. Színpadra lépett 1923. januárjában, a Renaissance Színházban.

Kálnay Ilonka, színésznő, sz. 1902-ben, *Kassán.* Színpadra lépett 1921-ben.

Kálnay Jenő, ügyelő, sz. 1890-ben, *Martonoson* (Bács m.). Színpadra lépett 1920-ban.

Kálnay László (kis- és nagykálnai), ügyvéd, sz. 1849. július 13-án, *Rimaszombatban.* Gimnáziumi tanulmányait szülővárosában és Iglón végezte, majd 1874-ben ügyvédi oklevelet nyert. Írt egy népszínművet, címe: *Az öregbojtár.* (5 felvonásban.)

Kálni István, színész, sz. 1888. november 22-én, *Budapesten.* Színpadra lépett 1910. január havában. Hősi halált halt.

Kálnoki Izidor, író és hírlapíró, az *Ujság* főmunkatársa, sz. 1863. nov. 10-én, *Sümegen.* Középiskolai és műegyetemi tanulmányait Budapesten elvégezve, 1885-ben hírlapíróvá lett; előbb az *Egyetértés* munkatársa, majd a *Magyar Hírlap,* utóbb a *Pesti Napló* helyettes szerkesztője. Dolgozott szaklapoknál és hetilapoknál is, részben mint segédszerkesztő s évek óta belső munkatársa az *Ujságnak.* Ezekben *Vulpes* és *Verus* néven írta cikkeit, tárcáit, elbeszéléseit. Színműfordításai: *Éjjeli menedékhely,* jelenetek az élet mélységéből, 4 felv. Írta *Gorkij Maxim.* Bem. 1903. júl. 4. Budai Színkör. A Magyar Színház is műsorába iktatta 1907. okt. 18-án. *Csöndes szobák,* színmű, 3 felv. Írta *Langen Sven.* Bem. 1904. szept. 8. Vígszínház.

Kalocsa Róza, színésznő, sz. 1870. febr. 10-én, *Aradon.* Színpadra lépett 1892. szeptember 29-én, Somogyi Károly színigazgatónál.

Kalocsai Ferenc, karénekes, sz. 1874-ben, *Budapesten.* Színpadra lépett 1895-ben.

Kalocsai Ferencné, karénekesnő, sz. 1884-ben, *Budapesten.* Színpadra lépett 1904-ben.

Kalocsai színészet. *Kalocsán* elsőízben 1820. dec. 2-án járt magyar színtársulat: a Balogh Istváné. 1836. szept. 7-én nyilt meg a színház, *Fekete Gábor* igazgatása alatt. Tagok: Hevesy, Vasváriné, Gyöngyösi, Szőllőssy, Andrássy. 1842. szeptember havában *Kovácsi, szegedi színigazgató* játszik itt. 1845. október havában Chiabay Pál az igazgató. 1853-ban már nagy pártfogásra talál a színészet, aminek élénk bizonyítéka, hogy két társulat is kap itt otthont. Az első igazgató, Kocsisovszky Jusztin, ki február havában látogatott el. Tagjai közt volt *Kócsi Flóra,* Könyvesné, Kovács, Grán, Sipos. A direktor neje is egyik erőssége volt a társulatnak. Augusztus végén Kőszeghy Endre kapott meghívást. A „Napkelet" tudósítója szerint jobb tagok voltak: Lakatos, Fekete, Kőszeghyné és Ladányiné. Ez év március havában a kalocsai ifjúság 92 frt 52 krt gyüjtött a Nemzeti Színház nyugdíjalapjára. 1860. nov. 18-án Balogh Alajos igazgató volt itt, 1865. ápri-

lis havában Szuper Károly társulatát látják vendégül. Értékes nevekkel találkozunk társulatának *névsorában: Császár Miklós* és neje, Aradiné, Palotainé, Szuperné, Gönczi Soma és neje, Földessy, Gonda, Érczi, stb. Ugyancsak őt hívták ide 1868. márc. havában is. 1870. okt. 7-én Budai József társulata fejezte be öt heti szezonját. 1871. máj. havában újra Szuper Károly jön a városba. 1882. szept. havában Bánfalvi Béla, 1885. okt. havában szintén ő jár itt, közben 1884. jún. havában Balogh Alajos társulata működik itt. 1901. február havában színpártoló egyesület létesül. 1912. dec. havában Fehér Vilmos, majd 1927. óta *Radó Béla* itt az igazgató. 1928-ban Kultúrpalotát építettek, ennek a termében állítják fel a színpadot. Férőképessége 600 ember. A hatóság pénzsegéllyel támogatja a társulatot. 1929-ben a színügyek előadója Erdős Árpád városi tanácsnok. A színiidény 6—8 hétig tart, leginkább február—április hónapokban.

Kalocsai Viktor, színész, sz. 1875. okt. 18-án, *Kalocsán.* Színpadra lépett 1906. okt. 1-én.

Kalotai Klára, színésznő, sz. *Budapesten.* Színpadra lépett 1922. szept. 1-én, a Vígszínháznál.

Kalotai László, színházi karnagy, sz. 1877-ben, Kolozsvárott. Zenét tanult Kolozsvárott, Seprődy Jánosnál. Első szerződése Nádassy Józsefnél (Sopron—Szombathely) volt, aztán Somogyi Károlynál, Kunhegyinél, Miklóssy Gábornál működik. 1914-ben zenekarigazgató Kiss Árpádnál; a háború után zenekarigazgató a Budai Színkörben, Kaposvárott és Pécsett. 1918. őszén *Bartha Albert* akkori honvédelmi miniszter megbízásából *kürtjeleket komponál* a nemzeti hadsereg részére. 1919—21. Kaposvárott színházi lapot szerkeszt *„Színház"*, majd *„Színház és Sport"* címen. 1926-ban megszervezi a Rádió első operett-előadásait, amelyek egyszersmind az *első, egész estét betöltő* rádió-színielőadások voltak. Jelenleg szabadalmazás alatt áll egy találmánya, mely a zongora-tanulás idejének *kétharmaddal való megrövidítését* célozza.

Kaltner Mari, operaénekesnő. Első kísérlete 1870. nov. 29-én volt a Nemzeti Színházban, amidőn a „Troubadour"-ban Azucenát énekelte. Egy év mulva az intézet tagja lett. *Azon túl nem találkozunk a nevével.*

Kamarajáték. Oly szinielőadás, melyet intim szinpadra terveznek, irodalmi célok szolgálatára. Fősulyt az összjátékra és gondosan kidolgozott rendezésre helyezik. E téren nálunk az első kisérlet Feld Irén Kamarajátéka, mely 1910 november 12-én alakult a Zeneakadémián. Színre került. „A nagy tét", *Didring* Ernő drámája, — Feld Irén, Gellért Lajos, Somlár Zsigmond és Mikes Károly bemutatkozásával. Tagok voltak: Balázs Jolán, Antalffy Sándor, Dobos Margit, Apor Sándor, Horváth István, Kardos Andor, Simonyi Mária, P. Karádi Aranka, Marosi Adél, Sándor Nelli, Horváth Gizella, Szentirmai Béla, Vitéz Róbert, Molnár József, Harmos Ilona, Pesti Kálmán, Vajda Dezső, Kiss Teréz, Patek Adrienne, Gellért Ilona, Horváth Gizella, Szeredai Margit, Rajna Margit, Hunyadi Andor, Vajda László, Cseh Iván, Nagy Margit, Horváth Lenke, Buzás Julia. 1924 óta a Nemzeti Szinháznak is van Kamara Szinháza. (L. Nemzeti Szinház Kamara Szinháza.)

Kamaraszinház. Budapesten, a volt Medgyaszay Szinházban (később Dunaparti Szinházban) *Erényi Béla* igazgatása alatt megnyilt 1920 ápr. 4-én. Művészi vezető: Vitéz Miklós. A bemutatón *Strindberg:* „Julia kisasszony"-át játszották. Főszereplők: Szabados Piroska, Darvas Ernő, Baán Anna. Ezután *Hugo von Hofmannsthal* drámai költeménye került szinre: „A balga és a halál", *Somlyó Zoltán* fordításában. Ismertebb művészek: Iványi Antal, Molnár József, Klaniczay Gyula, Somogyi Vilmos, Lőrincz Kornélia, Gárdos Nelli. A szinház május 18-án megszünt.

Kamaraszinház. Budapesten, Forgács Rózsi igazgatása alatt a Folies Caprice helyiségében megnyilt 1923 nov. 11-én.

Kamaraszinház. Ilyen címen az Andrássy-úti Szinház helyén, a Nemzeti Szinház fiók-intézménye megnyilt 1924 szeptember 25-én, mely később a Paulay Ede uccai helyiségébe költözött.

Kamaraszinház. (Lásd: Nemzeti Szinház Kamaraszinháza).

Kívül:

De Sumegh

a' Monsieur

Monsieur Joseph de Fülöp

Maire de la Ville de

a' Mezőgyrén.

Sümegh Augusz: 13kán 830

Drága kedves Fülöp Úr.!

Vettem annak ideje[n] kedves irásodat, mellyet Pesten meg akartam várni, hogy kiszámlálhassa a Fürés[t] de semmiről sem akarván mit tudnom mellette.

A Juricska épitendő Templom dolgában is járandóságom mértékét, a Scamnum Oppidi ügyében pedig a Szőlőkről szóló Jegyzéket, ezen Tekintetes Vármegyének Szolgabirái végezzék.

Ha a' V. Vármegyei nagyságos Urak Uraságtok egy tekintetes Bizottságot e végre kinevezni akarnának, és a Comes hozzá az orvost is ugyanúgy mint felek részéről:

2ik a Szőlőket minden Collonus részéről és nekem még egy, mely 200 ugyanekkor Uraságtok jövő Hetére is minden Szolgabirákra

Com

committálásáról, hogy a Mengyelés ügyében is mindjárt elsőfokú felmentő ítéletet egy összegben elmondhassa.

Ő a Vámnyelv egy gyülésen, ő Jelezése a mezei elnökségi és egyéb nehéz Rá az egy Halálra, Kormánypárnak szenvedélyessége, hogy erről egyenlőtlenséget határozatot helyezzen.

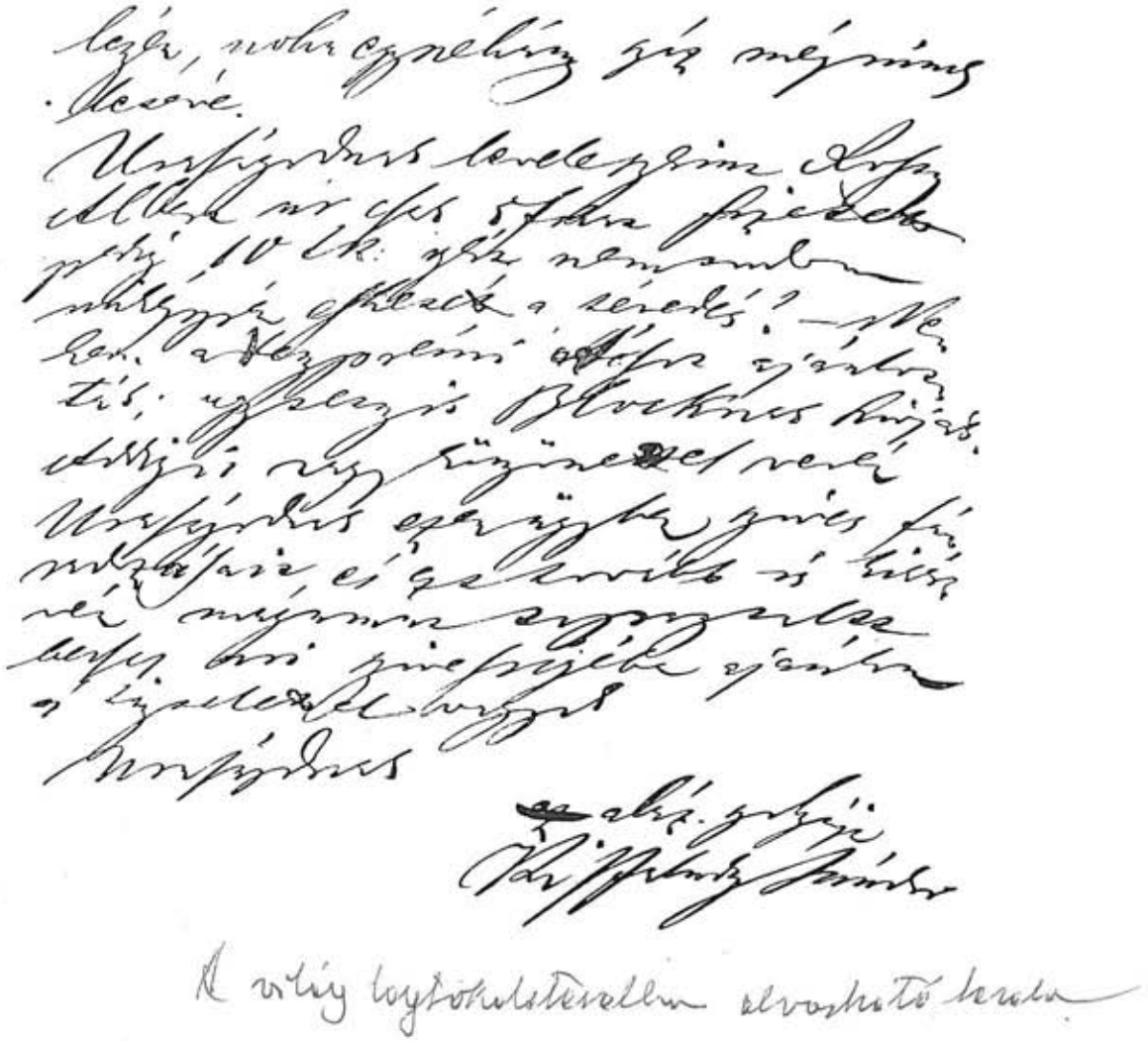
Ő egy gyülekezés forma más egyenes mint nyugodt józan gabbal nézzen.

Mikéz tehát a Főispán valóban Tüzete kitűzött a Főnök Kormányzó rejtő, akkor ő és megfogás jelen hiú és egy Országgyűlés is Lucian fő gyűlés adni. Jelenleg is akkor Hatalom Sámuel utasítás is vele kapcsolatban.

Akkor a tudományosan mindig mestersége gyakorlás, és, ha akkor Gyűlés a Jelentés Egyház egyet magyar felmentő. Vagyonsági 220 Között mégis.

Utóbbi Első Országgyűlés, mikor Lépés legalább 50 ötödik fejedelem Ügy vendéglő Kerem.

Az igaz Sándorfalvi mégis Ülésen a Főnök Kifizetés ügyvéd egy gyűlés mint 2000 Ur Jövő pénzügy Lépés



Kisfaludy Sándor levele Fülöp Józsefhez a balatonfüredi játékszín tárgyában.

(Eredetije az Ernst-muzeumban)



Kiss Arnold dr.



Kiss Árpád



Kiss Irén



Kiss Menyhért dr.

Kamare Stephan, osztrák kereskedelmi minisztériumi nyug. főtanácsos. Színműve: *Irlandi vászon,* vj. 4 felv. ford. *Nóti Károly.* Bem. 1929. febr. 5-én, a Magyar Szinházban.

Kaméliás hölgy (A), dr. 5 felv. Irta Alexander *Dumas.* Ford. *Bulyovszkyné* Szilágyi Lilla. Bem. 1855 nov. 26-án, a Nemzeti Színházban „Gauthier Margit" c. alatt. Szereposztása: Armand — Feleky Miklós; Duval — Szentpétery Zsigmond; Rieux — Szigeti József; Saint Gaudens — László József; Gustav — ifj. Lendvay Márton; Varville — Tóth József; Margit — Bulyovszkyné; Nichette — Munkácsy Flóra; Giray gróf — Hubenay János; Prudence — Bartha Jánosné. A „Kaméliás hölgy" c. alatt 1894 március 9-én került színre, természetesen uj szereposztással. Ennek az előadásnak szereposztása a következő volt: Armand: Mihályfi Károly; Duval: Szacsvay Imre; Rieux: Császár Imre; Gustav: Dezső József; Varville: Gyenes László; Margit: P. Márkus Emilia.

Tizenkét évvel később, 1906 december 26-án 100-dik előadását érte meg a mű, melyet a nagy publikum és a kritika egyképen kegyébe fogadott, belső értékein kivül talán legkivált azért, mert minden figurájában hálás szinészi feladatot adott. 1913 junius 3-án 125-ödször került színre. Ebben az előadásban Odry Árpád volt a P. Márkus Emilia partnere. 1922 okt. 12-én a „Kaméliás hölgy" új köntösben jelent meg a Nemzeti Szinház szinpadán, Hevesi Sándor uj rendezésében. Biedermeier-kosztümbe öltöztette Gauthier Margitot, Duval Armand-t és egész társaságukat. Az ódon ruhák, a krinolinok visszavarázsolták a régi történet finom hangulatait. Márkus Emma nagy művészete Margit szerepében teljes fényében csillogott; tökéletes illuziót keltett hatalmas alakítása, amely örök dicsősége a magyar szinjátszásnak. Partnere, Petheő Attila, a szinház uj tagja volt. A többi szereplők: Gál Gyula, Rosos Gizella, Ághy Erzsi, Kiss Irén, Garamszeghy, Náday és Gabányi László. — Felujítása: 1924 nov. 13. — A Magyar Szinház is előadta: 1916 okt. 1.-én, Feld Irénnel. (Midőn 1855 dec. 11.-én másodszor került színre az ország első szinpadán, a „Magyar Sajtó" „reméli, hogy — utoljára adták'...")

Párizsban bem. 1852 II. 2. — U. o. 1000-edszer: 1896 IX. havában. (Az első francia „kaméliás hölgy" Doche Eugénia [Plunquett Maria Charlotte Eugénia] volt, sz. 1823 XI. 4., megh. 1900 VII. 13. — Első ízben 1852-ben játszotta e híres szerepét.)

A „Kaméliás hölgy" alakja köré egész legendakör szövődik larmoyant-mozzanatokból. Violetta, Marguerite Gauthiernak, akinek elhervadását évtizedek óta annyi sóhaj és könny kisérte, élő modellje volt. Azt a nőt, aki a fiatal Dumas-t inspirálta, Alphonsine Plessis-nak hívták. Plessis kisasszony közel állt a regényiró szivéhez és huszonkét éves korában éppen úgy, mint a róla mintázott Marguerite Gauthier, tüdősorvadásban halt meg. A híres „svéd csalogány": Arnoldson Sigrid érdekes és eddig nem ismert adatokat közölt a kaméliás hölgy modelljéről. Arnoldson még személyesen ismerte a már megöregedett Dumas-t és intim barátnője volt az iró leányának, Jeannine-nak. Amikor Dumas először hallotta énekelni a svéd művésznőt legfényesebb szerepében, a Traviatá-ban, tiszteletére dejeuner-t adott, melyen résztvettek a párizsi irodalmi és zenei világ legjelesebb képviselői, köztük Gounod, Thomas, Massenet, Délibes és Sardou is. A csevegés során szó került az akkor már régen elhunyt Hugo Victor ama kijelentésére, hogy „semmi nem bizonyítja jobban egy dráma alacsonyabbrendűségét, mint az, ha alkalmas opera-librettóul". Arnoldson megjegyezte, hogy Hugónak nem volt egészen igaza és állítása bizonyságaként utalt a Faust-ra, Romeo és Juliára, Othellora és magára Hugo Victorra, akinek „Ernani" és „Le roi s'amuse" cimű műve opera-librettók tárgya is lett. Szólott végül a Traviatá-ról, mely Dumas „Kaméliás hölgy"-ével rokon. Igy terelődött a beszéd Gauthier Margitra, a kaméliás hölgyre. Dumas erre kijelentette, ami egyébként vendégei előtt tudott dolog volt, hogy a szerencsétlen leányt, akiről hősnőjét mintázta, jól ismerte. Arnoldson Sigrid erre megkérdezte tőle: vajjon tényleg olyan szép volt-e a kaméliás hölgy. Dumas kissé eltünődött, azután úgy szólt: „Voltaképpen nem volt szép, de nagyon érdekes arcú nő. Szép alakja volt, sötét szeme és különösen lebilincselő, szelid arckifejezése. Egyébként kedvese volt X. lókereskedőnek, aki a Champs Elysées-n lakott és akinek cége még ma is fennáll." Arnoldsonnak arra

a kérdésére, igaz-e, hogy Plessis kisasszony annyira szerette a kaméliákat, elmosolyodva válaszolta Dumas: „C'est une fantaisie de l'auteur!" Később a svéd énekesnőt ünneplő író meg is mutatta a vendégeinek Gauthier Margit modelljének az arcképét.

A „K. h." a világ egyik legismertebb színdarabja; nem kisebb hírnévre tett szert a belőle írt olasz opera: „La traviata." (Szószerinti fordítása: az útról letért nő. Nálunk sokáig „A tévedt nő" c. adták, újabban ezt fölcserélték az eredeti olasz címmel.) Szöv. írta Piave. (Lásd részletesen a „Tévedt nő" címszó alatt.)

Kamienszky Mátyás, az első lengyel operaíró, sz. 1734 okt. 13-án, Sopronban, megh. 1821 jan. 25-én, Varsóban. Első munkájának címe: *Nedza Uzczesliwiona.* Bem. 1778 máj. 11. Varsóban. Irt még hat lengyel operát.

Kammermayer Kálmán (Késmárki), színész, sz. 1905. szept. 26-án, Budapesten. Szinpadra lépett: 1928. szeptember havában.

Kammermayer E. Operaházi karénekesnő, 1870. ápr. 1.-től 1898. márc. 31-ig volt a m. kir. Operaház tagja.

Kammerspiele bécsi együttese Alexander *Moissival* az élén 1927 jun. 13-án vendégszerepelt nálunk a Fővárosi Operett Szinházban, Tolstoj Leó „Der lebende Leichnam" (Az élő holttest) c. drámájával.

Kampf Lipót, orosz származásu fr. iró. Nálunk is bemutatott színműve: „Hajnalodik", dr. 3 felv. Ford. *Mérei* Adolf. Bem. 1909 szeptember 3. Fővárosi Nyári Szinház.

Kampis János dr., (muzslai és mocsoládi) iró, h. államtitkár, sz. 1861 jan. 25-én, Újpanáton, Arad m., megh. 1922 jan. 21-én, Budapesten. — Egyetemi tanulmányai befejeztével a belügyminiszériumba lépett, ahol osztálytanácsos lett. — Színművei: *Megyei élet,* vj. 4 felv. Bem. 1896 jan. 17. Nemzeti Szinház. — *A férj esküje,* szinmű. 1900. U. o. *Radnóthyné.* szinmű 3 felv. 1904 okt. 8. — U. o.

Kanári hercegnő, operett 3 felv. Szövegét irta: *Duru* és *Chivot.* Zen. szerz. *Lecoqu.* Ford. *Váradi Antal.* Bem. 1883 augusztus 11. Budai Szinkörben. — Főszereplők: Németh József, Kiss Mihály, Horváth Arnold, Nyilasi Mátyás, Örley Flóra, Halmayné, Závodszky Teréz és Fenyéri Mór. 1883. okt. 19-én a Népszinház is színre hozta. Főszereplők: Szabó Antal, Kassai Vidor, Rákosi Szidi, Solymossy Elek, Vidor Pál, Hegyi Aranka, Pálmay Ilka és Kápolnai János.

Kanitz Gézáné, énektanárnő, sz. 1884, február 14-én, Alsodomborún (Zala megye). Már gyermekkorában megtanult zongorázni és elsajátította a német, francia és angol nyelvet. Énekelni már asszonykorában tanult *Szilágyi Arabellától,* majd *Zverina Császár Máriától,* a Fodor-féle zeneiskolában. Utolsó vizsgáját a Zeneakadémián végezte és énekképzéssel foglalkozott, miközben phonetikát és olasz nyelvet tanult. 1928-ban a Graber-féle zeneiskola tanára lett. Növendékeit operára, operettre és kabaré szinpadra készíti elő s ennek érdekében évente legalább két hangversenyt ad, az év végén pedig kosztümös, játékos előadásokat rendez.

Kankán (Lásd: Cancan).

Kann Malvin, operaénekesnő, sz. 1882 julius 2.-án, megh. 1924 okt. havában, Budapesten. — 1899 január 1-től 1906 szeptember 30-ig a m. kir. Operaháznál működött, azután vidékre szerződött; 1907-ben Németországban találjuk: Königsbergben Strauss Richard „Salomé"-ját kreálja. Utolsó éveiben énektanárnő volt Budapesten.

Kantai József, súgó. 1862-ben Szegeden kiadta *Szinházi emlényfüzér* c. munkáját. 1870-ben Aradon találjuk. Itt *Szinházi bucsu-könyv* c. alatt jelent meg az almanachja. Hasonló cimet adott e művének Kolozsvárott is, ahol ugyancsak 1870-ben jelent meg kis könyvecskéje.

Kantay (Rácz) Teréz, operett-kómika, sz. 1849-ben, Nagybányán. Szinésznő lett 1862 október 15.-én, Fekete Pálnál. 1886-ban mint vendég fellépett a Népszínházban, 1887- és 1888-ban ujra meghívták. Nagymagyarország minden nagyobb szinpadján működött. 1903 április havában ülte meg működése 40 éves jubileumát a „Válás

után" c. vígjátékban. 1905 április 1.-én nyugalomba ment.

Kántor Gerzson, komikus, úttörő színész, sz. Szöllősön, Nyitra vm. Gimnáziumi tanulmányait Nagykőrösön és Debrecenben végezte. Kolozsvárt 1805. nov. 17-én állt be a színészek közé. Eleinte kis szerepeket osztanak rá, de mikor 1806-ban a társulattal Debrecenbe megy, már jelentős sikerek kisérik felléptét. 1807-ben Debrecenből Pestre megy, ahol sikerei fokozódnak. Erdéllyel fenntartja tovább is összeköttetését s ő is részt vett az Ernyi-ellenes mozgalomban. De Ernyit nem sikerült megbuktatni. Helyzete igy tarthatatlan, s Szilágyi Károly aljegyző — szinházigazgató hívására szakított a kolozsvár-pesti társulattal és Debrecenbe megy nejével. 1810 márciusban a társulat egy részével ismét Pestre megy; mikor Gulácsy Debrecenben új társulatot szervez, visszamegy nejével. Ekkor fizetésük 50—50 forint. Később ismét Pestre megy, ahol egész addig játszanak, míg 1815-ben a Rondellát lebontják. Ekkor a társulat többi tagjával Miskolcra megy. Megh. 1836-ban, Debrecenben. Fáy András igy jellemzi: „Elhirhedett komikus, kis, alacsony, barna, csöndes, szelid kedélyü férfiu, kinek komikai előadásaihoz annyira szokva volt a közönség, hogy ha szükségből hős vagy más, komoly szerepekben lépett fel, a legbusabb jeleneteknél is kacagásra fakadt megszólalására."

Kántor Gerzsonné született *Engelhardt Anna.*

Csodálatos a sorsnak az ő szeszélye.

A szász Szebenben születik egy gyermek... Tüzhely nélküli család, vagy talán családnélküli anya szülötte s mihamar anya nélküli, elhagyott árva lesz belőle, akinek mi sora lenne más: vagy az isten hidege, vagy az éhség elemészt, vagy pedig, valami jó szív melege tart meg... Vele a legutóbbi esett meg. Egy német vándorszinész csapat kopott, koplaló tagja, nem engedi, hogy elpusztuljon. Valaki, aki maga is alig tudott igazában megélni és mégis úgy érezte, hogy *neki* kell azt a csipetnyi kis lányt felnevelnie...

És a német szinész felneveli. Lelkébe oltja a vándor apostolok szent lelkesedésének lobogó tüzét, s a szász kis anyátlant német szóra tanítja, a német színpad levegőjét szivatja vele s ha egyszer tán, elvétve rajongón szól az elérhetetlen művészetről a nyílteszü gyermek előtt, — akkor az csak azt hallja, hogy az élet legcsodásabb fényessége — a „die Kunst", hogy annak valódi otthona messze, túl ez ország földjén van, ahol mind németül szólnak egymáshoz az emberek és ahol a művészet jó, puha, meleg, illatos kenyeret ad mindennapi kenyérül, vándor gyermekeinek, akik nem tudják, mi a nyomor, mi a szenvedés, mi a koplalás, — amiből annyi kijut itt a német theátristának, — nohát még a magyarnak! Az kapja csak ki ezektől a maga részét — ami egészen természetes is, mert hiszen a magyar...

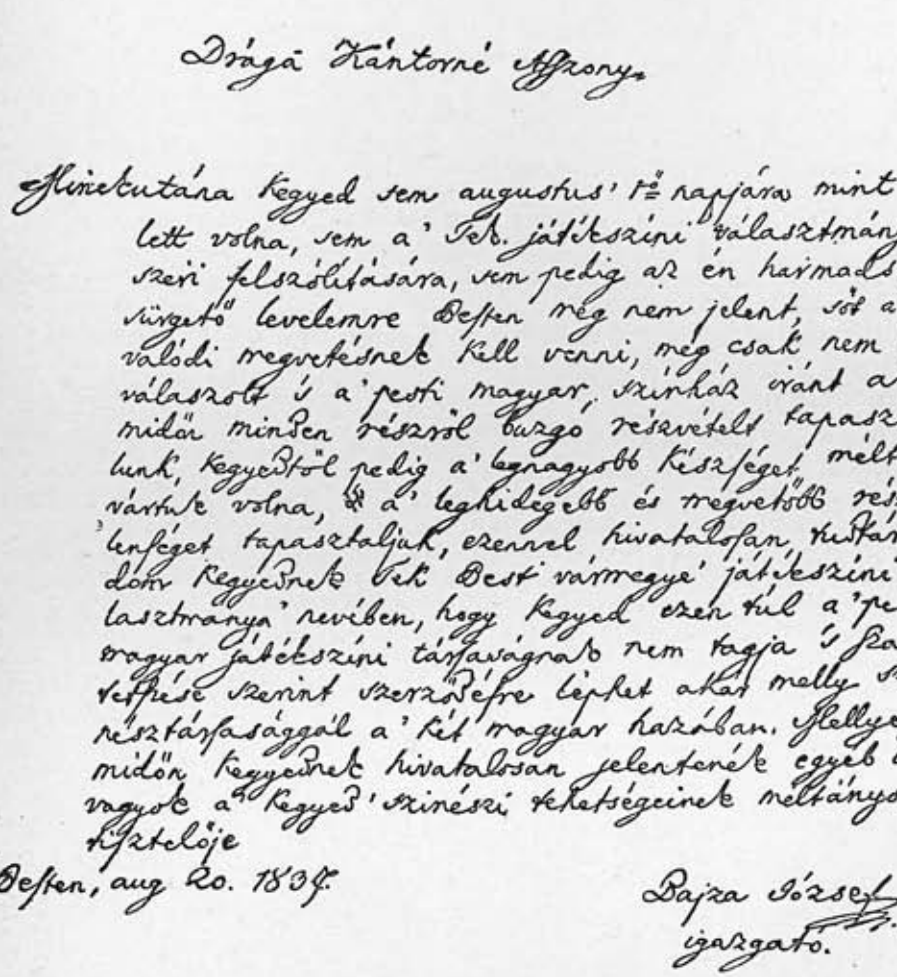
Ez a kislány felnő, elszakad nevelőitől, el a kóbor német ripacsoktól és — mivel hogy a sors úgy végezé: cselédi sorba kerül a jómódu német direktornál Pesten... Ott sikál, pucol, elmosogat amignem egyszerre magyar szinésznő lesz belőle, ajkán megcsendül a magyar szó, minden szépségének nemességének minden gazdagságával szinésznő lesz, aki a művészetét csodálatos magasságba emeli.

Igen, a sors szeszélye csinált Engelhardt Annából Kántornét. A kis német szinészfattyúból magyar tragikát; a legkiválóbbat, a leghatalmasabbat, akivel a kezdő magyar színpad annyi nagyszerű művész mellett fennen dicsekedhetett — s akivel a magyar szinművészet máiglan méltán büszkélkedhet.

1794-ben született Nagyszebenben — ahonnan Pestre került, itt Girzik Xaver Ferencnél, aki a német szintársulat operai rendezője és termékeny német szinpadi iró — mint cseléd szolgálatba áll. Girzik prágai születésü — aki Bécsben és Pozsonyban zinészkedik s Pestre kerül a szinházhoz. Dacára cseh és német színész voltának, őszintén rokonszenvez a magyarsággal és szivesen barátkozik a magyar színészekkel, akik közül Láng Ádám János gyakori látogatója. Láng megismeri a már fejlődésben levő cselédet; ennek intelligenciáját, meglátja kifejező arcát, okos szemét, foglalkozni kezd vele, megtanítja betüt vetni, olvasni — rászoktatja a magyar szóra és ami valóságos csodának mondható: alig egy-másfél esztendei komoly előkészítés után a német lány magyar színésznő lesz. Hogy ez megtörténhetett: nagy tehetségének, de nagy akaraterejének is tudható be.

A második magyar szinjátszó társaság (1807 májustól 1815 júliusig) a Hacker-te-

remben tartá előadásait Láng és Benke vezetése mellett. Itt lesz taggá Engelhardt Anna s hamarosan felesége lesz a közkedvelt kómikusnak, Kántor Gerzsonnak s vele 1810-ben már Debrecenbe megy ahol — rövid idő mulva özvegységre jut és özvegy mael vándor élete. Kántorné — azonban nem ment Miskolcra. Vidéken járhatott, Kassát, Tokajt, Eperjest, Egert látogatta meg, amíg nem a székesfejérvári társulatot Fejér vármegye urai össze nem toborozván — ő is oda kerül és 1819-től 1825-ig annak a társa-



Bajza levele Kántornéhoz.

rad mind haláláig. 1812-ben azonban visszatér Pestre a Kultsár István igazgatta társulathoz, s ott játszik mindaddig, amig a közönség közönye miatt be nem következik az apostolok oszlása s akkor társasága Miskolcra megy, ahol segit rajtuk Pest vármegye meleg ajánló levele. És ekkor kezdődik ságnak kitünősége. Ekkor már pályája zenithjén áll. Híre oly nagy lesz, hogy Sapphojáról egy berlini lapban jelenik meg hódoló bírálat. De 1825-ben utóléri a társulatot a kérlelhetetlen sors — tönkre megy s Pozsonyban, ahová a megye azért küldte, mert remélte, hogy az országgyűlés urai felkarol-

ják a remek magyar szintársulat ügyét, de hiába — az oszlásnak meg kellett történnie s megint vándorútra kel, bejárja az országot. Végül Kassán talál otthont s itt játszik nagy sikereket érve el 1833-ig, amikor az abauji társaság megoszlik s ő azokkal tart, akik Budára jönnek Pestmegye védelme alá s itt játszik az utolsó pesti bukásig: 1837-ig s elmegy akkor azzal a biztos hittel, hogy annak a szinháznak, amelynek építéséhez nemcsak művészetével járult hozzá, de azzal is, hogy szabad idejében ott segített a kőműveseknek, napszámosoknak téglát hordani — tagja lesz.

Joggal hihette, remélhette ezt. A legelterjedtebb magyar lap, a *Honművész*, amelyet Rothkrepf (Mátray) Gábor szerkesztett, nemcsak birálataiban ünnepelte, de rézbemetszett arcképét is közölte s az alkalommal így írt róla: „Mindenkor koszorút érdemel ő a tragikai szerepben (melyben a közvélemény szerint minden magyar társaságoknál hozzá hasonló nem találtatik s így az első tragikai színésznőnknek méltán nevezhetjük)..." Hiába remélte azonban azt, hogy a magyar Thália első örök oltárának szolgálatában töltheti el életét. Sajnálatos tévedések, a vezető urak makacssága, majd pedig az ő büszkesége ezt örökre lehetetlenné tették. A *Pesti Magyar Szinház* várta, levelek mentek utána, amelyeket ő sohasem kapott kézhez és amikor egyet mégis megkapott, akkor már késő volt. Sietett Pestre, ahol már három napja játszottak az uj szinház szinpadán s az ő szerepeiben az ifjú, igen tehetséges Laborfalvi Róza játszott. A megye urai, akik a színházat vezették, kérlelhetetlenek voltak — elutasították s ő sértődötten elment és soha sem lett a Nemzeti Szinház tagja, bár 1842-ben ujra kisérletet tett a szinház arra, hogy tagjainak fényes gárdájába megnyerhesse, — de a szerződtetésből mégsem lett semmi.

Ettől kezdve bolyong szerte a két magyar hazában. Különösen Erdélyt szerette, itt is telepedik le, amikor már tehernek érzi a nagy feladatot, amit tehetsége és művészetszerelme rá ró. Marosvásárhelyt lép fel utoljára, 1845-ben, a *Kegyencek vagy II. Katalin orosz cárné szerelme* c. 5 felv. színjáték címszerepében. Bucsúja megrendítő volt. Az a hatalmas nagy asszony, aki két ország közönségét vitte zokogásba, most maga tört ki fuldokló sirásban és csak annyit akart mondani: Isten veletek! és arra sem volt képes.

Ha van tragikum egy életben, úgy az övé volt az, aki hat lustrum alatt volt a szinpad ünnepelt királynője — most, ha szinészek jöttek Marosvásárhelyre — jegyszedéssel keresett pár fillért, hogy kenyere legyen és a szinésznőket szerepeikre oktatta, hogy meleg szobához jusson. Aztán még egyszer fellépett, mikor nem menekülhetett a közkivánalom elől, a *Preciosa*-ban játszott még egyszer és azzal megszünt végleg a szinészekhez tartozni. Sokan igyekeztek rajta segíteni. Akartak nyugdijat szerezni neki — leánya magához hívta Debrecenbe, de egyiket sem fogadta el. Ott élt csendesen és hála gróf Lázár József családja nemes tapintatának! — ott élt nyugalmasan, jó viszonyok között, amíg aztán az a rideg túlvilági nagy rendező őt is felvitte ama ragyogó világba, ahol az elmult idők legnagyobb művészei között ő jogos önérzettel foglalhatta el a helyét. A legnagyobb művészek ép oly tisztelettel fogadhatták, mint a legnagyobb magyarok.

1845 február 28-án hunyta le szemét. Halálán csak a Múzsák ontották könnyeiket, a magyar haza — nem is vett róla tudomást. Az akkori lapok meg sem említették. Síremléket két év mulva kapott — kitől? — elmondja a felirata: „Szerény emlékkő ez, nagy művésznőnk, Kántorné-Engelhardt Anna hamvait jelölni, de a szerényen elvonult igaz érdem méltánylatát nagyszerűségekben ne is keressük. Meghalt 1854 febr. 28-án, 60 éves korában. E kő emeltetett P. C. által, 1856-ban."

(A sirkő feliratán tévedésből Engelhardt helyett Hartmann olvasható.)

Mi volt ő a magyar színészetnek? Első nagy fáklyahordozója, első papnője, első szolgálója, örökös dicsősége. Tragikus szerepeiben megdöbbentő, szivet-lelket megreszkettető erő. Minden, ami ehhez kell: jellemző, festő, alakító, dominálo igazság. És amikor kómikus szerepekben lépett fel — mindent elfeledett és elfeledtetett — csupa kedély volt, sziv és szeretet. Kiváló szerepei voltak: lady Macbeth, Lucretia Borgia, Tudor Mária, Gertrudis királyné, Gertrud (Hamlet anyja), Erzsébet (Stuart Máriában), Ilka, Széchy Mária, Dobrochna, Franczka a Makrancos hölgy, Sappho, Jolantha, a Jeruzsálemi királyné stb.

Két arcképét ismerjük metszetben, szép képét közli az Osztrák-Magyar Monarchia Irásban és Képekben és ott pompáz a debreceni képe a debreceni szinpad homlokzatán. Márvány szobra a Nemzeti Szinház csarnokában. Legifj. Szász Károly egy egyfelvonásos színművének hősnőjévé tette *(Kántorné* címen adták a Nemzeti Szinházban, 1907 febr. 22-én). 1861-ben a főváros megtisztelte azzal, hogy uccát nevezett el róla, de ezt az uccát 1871 óta Vörösmarty uccának hívják. *Reza Dezső.*

Kántor Gizella, *színésznő (L. Csiszér Kálmánné.)*

Kántor Gyuszi. *Molnár György* hires tragikusunknak írói álneve. (L. Molnár György.) Naplójában is gyakran nevezi magát így. Apja ugyanis kántor volt.

Kántorhang. Igy nevezik a borízű, recsegő hangot.

Kántor Katalin, színésznő. (Lásd: Árvayné K. K.)

Kanyó László, a kolozsvári „színházi bizottság" egyik igazgatója volt 1795 október havától; 1796 november 1-től 1797 május 1-ig páholyát 10 arannyal váltotta meg. 1811-ben a szinház-épitő-bizottság egyik számvizsgálója volt.

Kapalla János, színész, sz. 1885. június 28-án, Budapesten, megh. 1913. aug. 13.-án, *Mezőturon. Szinpadra lépett: 1907-ben.* Neje: Nádudvari Gizella, színésznő, sz. 1879. jun. hó 8.-án Budapesten. Szinpadra lépett 1911 junius havában.

Kapitány Károly, színműíró. Színműve: *Paksi Chronicle,* egyfelvonásos. Bem. 1918 aug. havában, Kaposvárott.

Kapitány kisasszony, *Genée* operettje, *Zell* szövegére, 1877 jan. 13-án a Népszinházban először került színre. Szereplők: Maria Francisca — Vidmár Erzsi, Don Domingos — Együd, Donna Antonia — *Darai Karolin, Lamberto — Kápolnai,* Fanchette Michel — Soldosné, — Don Januario — Solymossy, Mungo — Tihanyi, Rodriguez — Kovács István.

Szövege a „Charlotte kapitány" c. francia vigjátékból van véve, mely az 1850-es években Felekynével a cimszerepben, a Nemzeti Szinház müsordarábja volt.

Kapnikbányai szinészet. 1871. március havában Barna Bálint társulata kezdte meg itt az előadásait.

Kápolnai Béla, ismertnevű, vidéki színész, sz. 1859-ben, Szepesi Abaújban, megh. 1888. szept. 19-én, Eperjesen. Nagy sikerrel működött a szegedi és kolozsvári színpadon, mint operett-énekes, majd drámai szakon találjuk kisebb társulatoknál. Utoljára Eperjesen játszott, az 1886—87-iki sziniszezónban, Bárody Károlynál.

Kápolnai Irén, (Családi neve Grabits) énekesnő, táncos-szubrett, sz. 1875. március 22-én, Budapesten, megh. 1912. szeptember 13-án, u. o. 1892 október 8-án lépett a színipályára, *Füredi Károly szinigazgatónál,* miután előzőleg sokat szerepelt a Feld-féle gyermekszinházban. 1897-ben a Kisfaludy Szinház tagja, ahol a „Sulamith" c. keleti operában Abigail szerepét elsőül kreálta; erre Porzsolt Kálmán a Népszínházhoz szerződtette, ahol az abban az időben divatozott angol táncos-operettekben nagy tere nyilott érvényesülésére. Itt Vidor Pál igazgató haláláig működött. 1902-ben férjhezment Geguss Dániel fővárosi rendőrtanácsoshoz. Koporsójánál dr. Fodor Oszkár népszinházi titkár búcsúztatta. A naiva és szubrett szerepekben — úgy a drámai, mint az énekes *játékokban — lényének* kedves bájával hatott. Alakításaiban szív és lélek nyilvánult. Ezért kedvelte őt a fővárosi közönség és ezért fogadta őt kegyeibe. De mint jó pályatársnak is, neve sokáig feledhetetlen lesz.

Kaposvári színészet. A legrégibb adatok szerint 1827 júl. 2-án Balogh István szintársulata járt itt; ugyanezen évben Komlóssy Ferenc és Tóth István egyesített társulata működött a városban. 1832-ben a Dunántúli társulat kap játszási engedélyt. — 1834. augusztus 20.-án Balogh János *szintársulata hirdette itt a nemzeti* kulturát. Ismertebb tagok voltak: Sipos, Hevesi, Baloghné, Dobozyné, Julia és Mária nevű gyermekszereplők, Demjén és Berényi.

1845 jul. havában Chiabay Pál, 1855 aug. havában Ujfalussy Sándor, 1865 ápr. 17-től Bényei István volt az igazgató (kinek Laczkó volt a társa). 1866 okt. havában ujra Bényeié a város; 1872 nov. végén Szuper Károly, 1876 jun. havától Miklóssy Gyula, 1877 aug. havától Gerőffy Andor az igazgató, valamint ő kapott játszási engedélyt 1882 máj. közepén is. Őt követte 1883 jan. havában Bánfalvi Béla, jun. 9.-én Jakab Lajos, 1884—85 jún. havában Aradi Gerő, 1886—1888 augusztus havában Somogyi Károly, — aki ezidőben saját költségén szinkört is építtetett, mely azonban 1912 ápr. 17-én a tűz martaléka lett. (A kár 150.000 korona volt.) 1908 nyarán Balla Kálmán társulatát hívták meg Kaposvárra.

Az uj szinház 1911 szeptember 2-án nyílt meg. Igazgató: *Polgár Károly*. Építették Magyar Ede és Stahl József szegedi építészek, vasbetonból készült s úgy belső elrendezésére, mint külső kiképzésére nézve egyike a legszebb és legtökéletesebb szinházainknak. Elfér benne 1200 ember. Megnyitó előadásul szinre került a „Cigánybáró" c. operett. A prológust *Kóbor* Tamás irta, szavalta Várnai Janka. Másnap diszelőadásul „Bánk bán" került színre, Beregi Oszkárral. — Polgár Károlyt dr. Patek Béla követte az igazgatásban, azután Márffy Károly dr., Hidvéghy Ernő (staggione) volt a szinigazgató. A háboru alatt szünet következett. Háboru utáni igazgatók: Bruckner (Bethleni) László, Mariházy Miklós, Faragó Sándor, Fodor Oszkár, Gulyás Menyhért, ujabban 2—2 heti időtartamra Alapi Nándor az igazgató. A város ingyen fütést és világitást ad a szinigazgatónak és a vigalmi adót elengedi.

A színügyi bizottság elnöke a polgármester, tagjai: dr. Biró Lajos leánygimnáziumi igazgató, Bereczk Sándor nyug. városi műszaki tanácsos, Geiszler István kereskedő, dr. Hegyi Árpád takarékpénztári vezérigazgató, volt országgyülési képviselő, dr. Hoss József apát-plébános, Mayer Bertalan kormánytanácsos ipartestületi elnök, dr. Oszmann Aurél ügyvéd, dr. Pongrácz Károly reálgimnáziumi főigazgató, Rózsa János festőgyáros, dr. Thury Zsigmond az „Uj Somogy" helyi napilap főszerkesztője, Vidor Ferenc ügyvéd, báró Weissenbach Iván vármegyei főjegyző. Hivatalból: dr. Kovács Soma polgármesterhelyettes, Izsák Lajos pénzügyi tanácsnok, Fleischhacker Gyula v. műszaki tanácsos, Czanyó László közüzemi igazgató, Siposs Kálmán gazdasági tanácsnok, dr. Török Lajos v. főorvos.

Kappenes-csizma. Igy hívják a vidéki szinészek a fekete csizmára felhuzható, legtöbb esetben sárga- vagy barnaszínű csizmafelsőrészt, amely mintegy díszül szolgál. 3-4 csontgombja képezi díszét.

Kapronczai Gyula, színész, sz. 1886 június 16-án, Kassán. Színpadra lépett 1908-ban.

Kapui Károly (ifj. vaskapui), színmüíró. Szinművei: *Budai szüret*, vj. 1 f. Buda, 1835. *Szüreti kaland, vagy ki másnak vermet ás, maga esik bele*, vj. 2 f. 1838 aug. 18. Debrecen. — *Csudaszekrény*, vj. 4 felv. (Kunó Henrik után). *Pagat ultimo*, vj. 2 f. *Mátyás békeangyala.*

Kapunyitás. Színészzsargon, — jelenti a szinházi évad elejét, megnyitását. Ellentéte: Kapuzárás. (L. o.) Másképmég szezonnyitás a neve.

Kapuvári színészet. Kapuvárott (Sopron m.) 1871 máj. havában Demjén Károly és Balogh Alajos társulata kezdte meg a müködését. 1886 szept. havában Simándy Zsigmond igazgató látogata meg a várost, ahol azonban a mostoha körülmények miatt a társulat feloszlott. — 1901-1902-ben Báródi Károly, 1908 őszén Fehér Vilmos az igazgató.

Kapuváry Vilma, operaénekesnő, 1876 november havában mint vendég fellépett a berlini Operaházban.

Kapuzárás. A színiszezón befejezése. (Másképszezonzárás.) Ilyenkor van a búcsúzkodás és a kicserélés ideje. A legtöbb törzs-tag természetesen a megujított szerződés szerint továbbra is megmarad a szinház kötelékében, a többiek uj helyekre szerződnek. Kapuzárás idején van a *záporpróba* is. — (V. ö. Kapunyitás.)

Kapy Imre (kapivári), zálogházi aligazgató, sz. 1834. november 6.-án, Kapivárott (Sáros vm.) 1859-ben honvédfőhadnagy

volt. 1876-ban állami szolgálatba lépett. Munkái: *Az uzsora áldozatai*, szinmű 1880. A Budai Szinkörben adták. *Vaglóty Gábor*, dr. 3 f. Budapest, 1881.

Kapy István (kapivári). Sáros vármegyének az 1820-as években klasszikus műveltségű viceispánja erős támogatója volt a magyar színészetnek. „Ha nem keltek a jegyek, titkon pénzt adott patvaristáinak és összevásároltatott minden jegyet. Nem is játszottak Eperjesen soha üres padok előtt." *(Az Ujság*, 1904 szeptember 17. *(D'Artagnan:* „Régi dalos játékok.") Ugyanattól: (Vay Sándor néven) „Régi magyar társasélet." Budapest, 1900. II. kötet, 51. oldal.)

Kar. Vagyis az énekkar, mint együttes (Lásd: Karszemélyzet.)

Karacs Imre, operaénekes, sz. 1862-ben Hajduföldesen, Hajdu m. — megh. 1914 nov. 29.-én, New Yorkban. Bécsben tanult; 1884-ben Gänzbachernél és Horak-nál képezte énektehetségét. 1886 nov. 1-én lépett a szinipályára, Nagy Vincénél. Innen nagyobb vidéki igazgatók szerződtették. 1909-ig Debrecenben működött.

Karacs Teréz, pedagógus, írónő, sz. 1808 ápr. 18-án, Pesten, megh. 1892. okt. 7-én, Békésen. Az irodalommal 1838-ban kezdett foglalkozni, majd nevelőnő volt Teleky Blanka grófnő házánál. 1846-ban Miskolcon leánynevelő intézetet vezetett, 1859-ben pedig Kolozsvárott, 1885-ben Békésen telepedett meg. Színészeti szakcikkei ezek: *Játékszini kivonat* (*Koszoru*, 1883). *Magyar szinészek* (*Fővárosi Lapok* 1880). — *Szózat a Nemzeti Szinház megnyitási ünnepére* (*Fővárosi Lapok*). — *Uttörökről.* — *A régi magyar szinészetről.* Megjelentek könyvalakban Aradon, 1888-ban. — *(Egyetértés*, 1886. 6. szám). — Munkái: *Játékszini terv*, szinjáték 5 felv. Pest, 1838. — *A régi magyar szinészetről.* Sajtó alá rendezte és jegyzetekkel ellátta *Naményi Lajos.* Arad, 1888. — *Szerelem elvet győz.* vj. 5 felv. 1836. — *I. Lajos szerelme*, szinmű. Az 50-es években adták elő, Miskolcon.

Karácsony Benő, színműíró, sz. 1888 ban, Gyulafehérvárott, majd Kolozsvárott ügyvéd lett. Szinműve: *Válás után*, szinmű 3 felv. Szinre került Erdély valamennyi szinházában.

Karácsonyi Aladár, ujságíró volt Nagyváradon. 1899 márc. 7-én Kolozsvárott bemutatták *Rózsatövis* c. 3 felv. drámáját. *Jogászélet* c. énekes bohózata Nagyváradon került színre, 1911-ben.

Karácsonyi álom, bethlehemi játék 3 felvonásban. Irta *Gárdonyi* Géza. A kisérő zenéjét szerzette *Szabados* Béla. — A Nemzeti Szinházban 1901 dec. 13-án először került színre. Főszereplők voltak: Ujházi Ede (József), Hegyesi Mari (Mária), Márkus Emilia (Királyleány), Mihályfi (Boldizsár), Náday Béla (Ifjú), Maróthy Margit (Rózsaleány), Ligeti Juliska (Zsuzsi), Dezső József (Parasztlegény), Gabányi Árpád (Juhász), Rákosi Szidi (Juhászné), Gyenes László (Számadó juhász). —

Karácsonyi-díj. (Lásd Karácsonyi Guidó.)

Karácsonyi Guidó (beodrai) gróf, főrend, sz. 1817 augusztus 7-én, megh. 1885 szeptember 15-én, Buziáson. 1855 jan. havában a Nemzeti Szinház „kicsinosítására" 200 forintot adományozott. 1858 március 30-án 30.000 forintot adományozott a Magyar Tudományos Akadémiának oly célból, hogy az összeg kamatai a legjobb szindarab szerzőjének adassanak ki. Ez az u. n. Karácsonyi-díj. — Ugyanezen év április havában 8000 forintot adományozott a Nemzeti Szinház nyugdíjintézetének. A vérmezőre néző palotájában házi szinpad is volt felállítva, melyen gyakran rendeztek az 1860-as, 70-es években főrangú műkedvelői előadásokat.

Karácsonyi Illy, énekesnő, sz. 1900 *május 28.-án, Siófokon. Budapesten végezte iskoláit*, — majd 1914-ben felvétette magát Rákosi Szidi színésziskolájába, ahol mindjárt feltünt kellemes énekhangjával és Rákosi Szidi csakhamar előkelő szerepekhez juttatta. Igy mindjárt első vizsgája a „Denevér" Rozalindája volt, a Király Szinház szinpadán. Ekkor a Budapesti Hirlapban Kern Aurél feltünő kritikában számolt be a művésznő nagy kvalitásairól. Ezután Ábrányiné Wein Margittal tovább képezte hangját, továbbá Steiner Ferenc kamara-



Kertész Dezső



Király Ernő



Kesztler Ede dr.



Dr. Kesztler Edéné Kápolnay Juliska



Jean Kiepura



Kisfaludy Károly



Kiss Ferenc (Ocskay brigadéros)



Kiss Ferenc (Égő szoknya)



Kiss Mihály



Kiszely Gyula



Teikó Kiva



Klárné Angyal Ilka

énekesnél Bécsben és F. San Marconál, Milanoban. — Pályáját Szegeden kezdte, Almássy Endrénél, ahol a helyi lapok mindenkor őszinte méltatásban számoltak be fellépéseiről. Itt nemsokára operapartiturákat is énekelt. (Carmen, Tosca, Parasztbecsület-ben Santuzza, Bajazzokban Nedda) stb. — 1919-ben a Király Szinház művésznője lett, miután előzőleg a Blaha Lujza szinházban szerződtetési célból a „Luxemburg grófjá"-ban (Angela) sikeresen lépett fel. Ekkor Beöthy László két évre, utána ismét két évre kötött vele szerződést. Vendégszerepelt a Városi Szinházban (Ábrányi Emil direkciója alatt), ahol — operetténekesnő létére — Carment és Toscát énekelte. 1925-ben Kolozsvárra hívták meg, ahol 1930-ban is közmegelégedésre működik. Közben vendégszerepelt Bécsben, Karlsbadban, Ostendében, Hágában, Bukarestben. Főbb szerepei (az említetteken kívül): Frasquita, Marica grófnő, Lucy (Leányvásár), Alexandra, Bíborruhás asszony, Carevics-ben Szonja, Boccaccio, Mikado-ban Nan-Kipu, Bolondban Bimbilla, Babá-ban Lancelót, Csárdáskirálynő-ben Sylvia stb.

Karácsonyi István, színész, sz. 1882 június 26.-án, Budapesten. Szinpadra lépett: 1917. augusztus havában.

Karácsonyi István, karmester. Előbb a M. kir. Operaháznál korrepetitor volt. 1922 január 16.-án, mint karmester mutatkozott be a Városi Szinházban, a „Carmen" vezényletével. Ekkor (jan. 18.) ezeket irta róla a „Nemzeti Ujság": „Vérbeli zenészember és elsőrangu dirigens. Zenekari áttekintése nyugodt és biztos. — Alaposan ismeri a partitura minden nehézségeit és ép ezért könnyedséggel tudja vezetni a legnehezebb operát is." — Ez év szeptember 26.-án ugyancsak a „Carmen" dirigálásával bemutatkozott az Operaházban.

Karácsonyi Mariska, énekesnő. (Lásd: B. Szabó Józsefné.)

Karácsonyi-mysteriumok és vízkereszti játékok. A keresztény egyház liturgiájából fejlett ki a mysterium, hit- és erkölcstani allegoriáiból a moralitás. Ez elemek soknemű hatások alatt fejlődve, végre érintkeztek a classicismussal, s megteremtették a keresztény uj drámát, mely különösen Francia-, Angol- és Spanyolországban a tökély magas fokára emelekedett. A fejlődés különböző fokozatait többé-kevésbbé tisztába hozta az európai irodalom, de maga az eredet s az első mozzanatok meglehetős homályban vannak. Annyi bizonyosnak látszik, hogy a kereszténység első századaiban az egyház ellenséges szemmel nézett mindennemű szinészetet, mint a paganismus élő emlékét. Európa déli részeiben, hol a római műveltség és nyelv romanizálta a különböző népfajokat, a római histriok, pantomimok, büvészek folyvást kedvencei voltak a népnek, északon pedig a germán népek nagy szeretettel csüngöttek minden drámaias babonán, alakoskodó szokáson, melyek régi vallásukkal voltak kapcsolatban. A tilalom és üldözés nem használván, az egyház szép módjával a pogány szokásoknak lassanként keresztény jelentőséget adott, s magát a keresztény cultust látványosabbá tette. A magyar egyház liturgiája nem volt más, mint a nyugoti keresztény egyházé s ennélfogva a mysterium-dráma elemei éppen úgy meg voltak benne, mint akár Francia- vagy Németországban. A liturgia-mysterium bizonyára nálunk is kifejlődött, vagy jobban mondva, hozzánk is átszármazott külföldről, éppen úgy, mint a katholikus cultus másnemű cerimoniája. Nincs ugyan rá történeti adat, mi legalább nem ismerünk, de majdnem kétségtelené teszi két körülmény: egyik a katholika egyház liturgiájának egysége, mely a X. század óta kevés eltérést mutat, második, hogy e korból élő emlékek is maradtak ránk, mert amint alább látni fogjuk, e gyüjteményünk mysteriumai alapjokban nem egyebek, mint a nép közé szállók s egész napjainkig fönmaradt liturgiai mysteriumok. Az a körülmény, hogy egyetlen emlékünk sem maradt e korszakból, még magában keveset bizonyít, de hogy a viszonyok s maga a népszellem sem kedveztek fejlődésének, bizonyosnak látszik.

A magyar nép még napjainkban sem csüng annyi rokonszenvvel a szinészeten, mint a román és germán népek. E mellett nálunk a polgári elem úgy a közép-, mint az újkorban kevésbé volt kifejlődve, mint Európa déli és nyugoti országaiban. A mysterium pedig mindenütt csak oly nagyobb városokban virágzott, hol erős polgárság volt. S nálunk a XVI. és XII. században mit ta-

lálunk? Csak iskolai drámát, s a szintén odaszorult moralitást, melyeket részint a jezsuiták hoztak divatba, részint a külföldi egyetemekről hazajött protestáns papok. Nálunk nem volt magyar népszinjáték, épen azért mysteriumunk sem fejlődhetett úgy, mint más európai népeknél. Volt liturgiai mysteriumunk, mely az isteni tisztelet részét képezte, lehet, sőt valószinü, hogy később mint a liturgia toldalékja magyar nyelvüvé változott, sőt némi fejlödésen ment át, de nem vált valódi mysterium-drámává s épen nem vett oly lendületet, hogy az ujkori dráma és szinészet bölcsőjéül szolgálhasson. A magyar mysterium részint mint liturgiai rész, részint mint toldalék folyvást kedvence volt a népnek, s midőn az egyház felhagyott vele, maga vette át. Az énekes és élénkebb parasztlegények, kik a falusi egyházakban eddig is közreműködtek, az egyházon kivül is folytatták az ájtatos mulatságot egész napjainkig. Igy maradtak reánk e magyar mysteriumjátékok, melyek azonban csak karácsonyi mysteriumok és vizkereszti játékok. A biblikus tárgyú szertartások az egész nyugoti egyházban elterjedvén, liturgiai mysteriummá fejlödtek és azok a magyar karácsonyi népmysteriumokban és vizkereszti játékokban is megtalálhatók. A karácsonyi népmysteriumokban az úgynevezett Betlehem nem egyéb, mint az oltár mögötti jászol, s nevénél fogva egyszersmind a városnak is jelképe. Szüz Mária képe helyett egy gyermekbáb, a Krisztus van benne, de ez is szertartásos szokás volt, kivált a XVI-ik században, amennyiben az oltárra egy báb tétetett, mint Krisztus jelképe, mely előtt a gyermekek karácsonyi verseket énekeltek. A fehérbe öltözött angyal szintén ott áll, s épen úgy hirdeti a pásztoroknak Krisztus születését, mint a roueni szertartásban. A pásztorok szintúgy hozzájárulnak Krisztushoz és imádják. De a mi népmysteriumainkban a pásztorok tréfálkoznak is egymással és megajándékozzák Krisztust. Ha a karácsonyi népmysteriumainkból kivesszük a pásztorok tréfáját, de meghagyjuk mindazt, mi tisztán egyházi eredetü s a szent esemény ábrázolására vonatkozik; ha a pásztorok imádását odakapcsoljuk a három király hódolatához, szóval, ha a karácsonyi mysteriumainkat összevegyítjük vizkereszti játékainkkal, előttünk állanak a legrégibb francia vagy német liturgiai mysterium körvonalai. *(Gyulai Pál jegyzeteiből.)*

Karádi Külkey Elemér, színész, sz. 1874 aug. 14-én, Budapesten, meghalt 1913 junius 7-én . U. o. az Orsz. Színművészeti Akadémiát végezte, majd 1895 jun. 5-én szinpadra lépett Szalkai Lajos szinigazgatónál. Egyideig a Népszinház kóristája volt, onnan a Király Szinház, majd a Magyar Szinház kórusába került. Hosszabb ideig ügyelő volt a Magyar Szinházban.

Karádi Pál (székesfehérvári), unitáriu püspök; iktári Bethlen Gergely temesvár főkapitány udvari papja és a Magyarországon volt unitárius egyházak püspöke, sz. 1523-ban Székesfehérvárott, hol iskoláit is járta. A *Comoedia Balassi Menyhárt árultatásáról (L. o.)* c. ismeretes politikai gunyiratot *K.* nyomatta ki 1569-ben és némelyek öt tartják e munka szerzőjének is. Irta még a *Debreceni Disputatio avagy válaszuti komédiá*-t (L. o.) is. Kiadta Jakab Elek. Budapest, 1879.

Karánsebesi színészet. Karánsebesen 1877 junius havában Aradi Gerő társulata hirdette a nemzeti müveltséget. 1901—1902-ben Földesi Sándor erdélyi társulata vonult be a városba, 1910 jan. havában öt felváltja Miklóssy Gábor; 1911 márc havában Kiss Árpád, 1913 december havában pedig Fehér Vilmos, aki a „Mozikirály"-lyal kezdte meg előadásait. Többi tagok: F. Peéri Ilus operettszubrett, Erdélyi Lili, Nánási Juliska, Kovács Andor, Szántó Jenő, Bágyoni Szabó Dávid, Sugár Leó.

Karakter. (L. Charakter.)

Kárász Anna (horgosi), Kárász Benjamin csongrádi főispán özvegye, megh. 1872-ben. A Nemzeti Szinház nyugdíjalapjára 1000 forintot hagyományozott.

Kárász László, karénekes, sz. 1908-ban, Budapesten. Sz. l. 1927 szeptember 1.-én, a Király Szinházban.

Karaszy Ödön, színműíró. Színműve: *Aranyparaszt lánya,* népsz. 3 f. Bem. 1904 szeptember havában, Janovics Jenő társulatánál, Gyulán.

Karátson Piri, színésznő, sz. 1905 július 7-én, Temeskenézen. Rózsahegyi Kálmán sziniiskoláját végezte. Szinpadra lépett 1926-ban. 1927-ben az Uj Színház, 1930-ban a Belvárosi Szinház tagja.

Karaván. Színtársulat neve Budapesten, mely fiatal erők foglalkoztatását tűzte ki céljául. Első bemutatkozásuk 1925 február 8.-án volt a Vidám Szinpadon. Rendező: Ujházy György. Tagok: László Miklós, Peti Sándor, Sebestyén Ica, Turay Ida, Iván Liza stb.

Karcagi színészet. A legrégibb adatok 1829-re vezetnek vissza. Ekkor járt itt Abday Sándor (L. o.) színigazgató, 1834 márc. havában Tóth János társulata vetődik a városba. Tagjai között volt: Tóthné, Lőrinczné, Iványi, Lőrinczi, Horváth, Czakó és Moldvai. — 1853 júl. havában Lángh Boldizsár társulata kapott játszási engedélyt. Vele működött: Nyiri, Beke, Harmath Ida, Lánghné stb. 1871 május havában Pályiné társulata Gál művezetésével kezdte meg az előadásait. 1884 aug. havában Völgyi György, 1885 júl. havában Pesti Ihász Lajos, 1886 júl. havában Zoltán Gyula itt az igazgató. 1926 óta a színészek a kulturházban játszanak, leginkább a téli és tavaszi időszakban keresik fel a várost és legtöbb esetben kedvezményes feltételekkel bocsátják rendelkezésükre a színtermet, melyben 540 ülőhely van. Az épületet tervezték: Rerrich és Menyhért budapesti építészek, — építette Sántha Lajos és társa cég. Igazgató: Halmi Jenő. A színügyek élén dr. Farkas Sándor közig. tanácsnok áll.

Karczag Gyula, színész, sz. 1861-ben, *Karcagon.* Színpadra lépett 1878-ban, Kőszeghy Endre színigazgatónál.

Karczag-testvérek. Pesti kalaposcég, a Nemzeti Színház ruhatára részére 1837-ben 400 frt értékű történeti jellegű kalapot adományozott.

Karczag Vilmos, író, színigazgató, sz. 1859 augusztus 15-én, *Karcagon,* megh. 1923 október 11-én, Bécsben. Atyja — Kramer József — Debrecenben gabonakereskedő volt. 1876-ban a színészakadémiára iratkozik, de abbahagyva tanulmányait, visszakerül Debrenecbe, ahol nagy buzgalommal kezdte meg hírlapírói működését a „Népbarát" című hetilapnál; 1884-ben pedig már a kormánypárti „Debreceni Ellenőr" főmunkatársa volt, Vértessy Arnold szerkesztőségében. Budapestre kerülve, megkezdte drámaírói munkásságát, legnagyobb sikerét *Lemondás* című drámájával aratta a Nemzeti Színházban. Mikor feleségül vette Kopácsi Juliskát (L. o.), az akkoriban népszerű színésznőt és felesége Bécsbe szerződött, akkor ő is átköltözött oda, ahol 1901 május 9-én tulajdonosa lett a Theater an der Wiennek és 1908 augusztus 1-én a Raimund-Theaternek is, sőt megalapította színházának saját zeneműkiadóvállalatát. 1912 május havában kinevezték a francia becsületrend tisztjévé. Színházaiban a zeneszerzők, írók és színészek egész gárdáját fedezte fel és Lehár Ferenc, Kálmán Imre, Strauss Oszkár, Fall Leó számos operettje indult el Karczag Vilmos színházából a világsiker útjára. Leányát, Karczag Lilit, az ismert bécsi színész, Hubert Marischka vette feleségül, aki vezetője is volt Karczag vállalatainak, míg fia hősi halált halt a világháborúban. Színművei: *Szent a béke,* vj. 1 felv. (Debrecen, 1877.) *Útközben,* vj. 1878. *A leányapa,* operett 3 felv. Zenéjét szerzette *Dreysach Izidor.* 1881. *A színműírók,* vj. 3 felv. Társszerző: *Szabolcsi Lajos.* 1881 április 22. Népszínház. *Egy kis éjjeli kaland,* vj. 1 felv. 1882. *Gazd' uram felesége,* népsz. 1884 szeptember 10. *Vadházasság,* népsz. *A kis mama,* vj. 1 felv. 1887 február 25. Nemzeti Színház. *A hitves,* színmű 4 felv. 1888 február 3. (U. o.) *A hárhozat útján,* dr. 3 felv. 1889 július. Városligeti Színkör. *Lemondás,* színmű 5 felv. 1893 március 24. Nemzeti Színház. *Az ideál,* vj. 1 felv. 1894 január 6. *A férj,* dr. *A galambduc,* vj. *A kivándorlók,* népsz. 3 felv. *(Szabolcsi Lajossal.) Az utolsó felvonás,* vj. stb.

Kardalnok, vagy karénekes. 1833-ban úgy mondták: chorista. (L. o.) 1884-ben Czakó Zsigmond a „Nemzeti Színház egyik kardalnokának" nevezi magát. (V. ö. Kardalos és énekes.)

Kardalos, vagy kardalnok. A karénekes más neve. Kardalosnő, kardalnoknő a karénekesnő más neve.

Kardos Andor, színész, sz. 1875 május 1-én, *Nagyváradon.* Színipályára lépett

1897-ben, Polgár Bélánál. Működött Kolozsvárott, majd 1911 szept. havától a Magyar Színháznál. 1923 szeptember havában a marosvásárhelyi—nagyszebeni színházak igazgatója lett. Később a színészettől visszavonult. — 1912 okt. 19-én házasságra lépett Politzer Margittal. Színművei: *Bűnös szerelem*, népsz. Nagyvárad, 1910 jan. *Vilmos huszárok*, operett 3 f. Zenéje *Nádor Mihálytól*. Bem. 1914 november 13. Király Színház. *Éva és a férfiak*, színjáték 3 f. Bem. 1920 február 27. Magyar Színház. *Babavásár*, operett 3 f. Zenéjét szerzette: *Nádor Mihály*, verseit *Kulinyi Ernő*. Bem. 1922 február 16. Király Színház. *75-ik előadása:* 1922 május 4. *Hasis*. Táncos mimodráma előjátékkal, 3 képben. Zenéje: *Berény Henriktől*. Bem. 1923 november 20. Városi Színház. (Baden-Badenben 1923 szeptember 8. adták.) *Szökik az asszony*, operett 3 f., 5 képben. Zeneszerző: *Brodszky* Miklós. Verseit írta: *Harmath* Imre. Bem. 1929 jún. 14. Budai Színkör. 100-adszor: szept. 13. (Városi Színházban.) *A biarritzi Vénusz*, operett 3 felv. 6 képben. Zenéjét *Harmath* Imre verseire szerzette: *Szenkár* Dezső. Bem. 1930 jan. 30. Városi Színház. Fordítása: *Angyalka*, operett 3 felv. Írta: Bruno *Hardt*. eZneszerző: Robert *Stolz*. Ford. *Balassa* Emil társaságában. Bem. 1920 júl 24. Scala Színház.

Kardos Angella, színésznő, sz. 1891 április 27-én, *Mohácson*. Színpadra lépett 1920 november havában.

Kardos Berta, színésznő, sz. 1883 április 4-én, *Somogyszilen*, Somogy megye. Színpadra lépett 1902 április havában.

Kardos Ede, színész, sz. 1876-ban, Nagyváradon. Színpadra lépett 1899 okt. 1-én, Micsey György színigazgatónál.

Kardos Edith (L.), színésznő, sz. 1896-ban, *Nagykomlóson*. Gyermekkora óta színpadon van. 1921-ben a Magyar Színház tagja.

Kardos Ferenc, színész, sz. 1887 aug. 22-én, *Aradon*. Színpadra lépett 1914 május havában.

Kardoss Géza (uzapanyitai), színigazgató, sz. 1888 aug. 20-án, *Tiszacsegén*, Hajdu m. Atyja: K. Géza, gyógyszerész, anyja: domichy Preschl Emilia. Színészakadémiát látogatott, melyet 1909 március 31-én jeles eredménnyel fejezett be. Pályáját Debrecenben kezdte, a „Három testőr" c. vj. Rátkay szerepében. Ezután a Nemzeti Színház ösztöndíjas tagja lett. Előbb Zilahy Gyula debreceni színigazgató szerződtette, azután Krecsányi Ignác tagja lett, Buda—Temesvárott, kinél három évet töltött. Innen a Vígszínház kötelékébe lépett, ahol hét évig működött. 1920-ban a debreceniek igazgatójukká választották meg. Több verse jelent meg a napilapokban. Debrecenben ő mutatta be elsőül Pirandello „IV. Henrik"-jét és Ossip Dymov: „Szomorúságának énekese" c. drámáját. Főbb szerepei: Károly Henrik (Heidelbergi diákélet), Ocskay és Ozoróczy (Ocskay brigadéros), Kürthy (Hermelin), Káplán (Tanítónő), Gyárfás dr. (Aranykakas), Tatárka (Jó éjt, Muki!), Petrenczey (Tündérlaki lányok), Kovácsy (Antónia), Pál cár (Oroszország), Mádi Simi (Cifra nyomorúság), Sámson (Süt a nap), Súgó (Tüzek az éjszakában) stb. 1930 március 22-én ülte meg debreceni színigazgatása 10 éves jubileumát, amely alkalommal az egész város melegen ünnepelte.

Kardos Ilona, színésznő, sz. 1894 május 28-án, *Siófokon*. Színpadra lépett 1918 június havában.

Kardos István, hírlapíró, a „Színházi Világ" volt szerkesztője, sz. 1893 júl. 25-én, *Szécsényben*, Nógrád m. Előbb jogi, majd orvosi pályára készült. Egyetemi tanulmányait azonban a világháború miatt abbahagyta. A fronton kétszer is megsebesült. Mint rokkantat Budapestre helyezték, ahol 1915-ben a „Pesti Napló" munkatársa lett. 1918-ban megalapította a „Komédia" c. színházi ujságot, amelyet azonban a kommün kommunistaellenes tendenciája miatt beszüntetett. A kommün bukása után a lapot „Színházi Világ" címmel tovább szerkesztette. 1924-ben a meginduló „Esti Kurir" szerkesztőségébe lépett, ahol „Függöny mögött" c. rovatát vezeti. Két könyve jelent meg: *Fáradt alvók*, novellák, 1913. *Függöny mögött*, 1927.

Kardos József, színész, sz. 1895 február 10-én, *Budapesten*. Színpadra lépett 1922 július 1-én.

Kardoss László, színész, sz. 1903-ban, *Bártfán*. Színpadra lépett 1920 szeptemberében.

Kardos Olga, színésznő, sz. 1897 június 10-én, *Budapesten*. Színpadra lépett 1923 augusztus havában.

Kardos Kornélia, színésznő, sz. 1897 márc. 8-án, *Budapesten*. Színpadra lépett 1917 okt. havában.

Karénekes (vagy általánosítva kórista) azon segédszínész, aki az énekesdarabok énekrészeiben aktív részt vesz. A karénekesek adják a keretet, a háttért, ők segítik érvényre juttatni az énekesdarabokat, ők teszik mozgékonnyá azokat és övelük nyer színt és értéket az egész előadás. Régen a szereplő színész is szerződésileg vett részt a karéneklésben. Karénekest régente úgy szerződtetett a Nemzeti Színház, hogy a karmester vidékre utazott s ott érdeklődött alkalmas anyag után. Ma már ehhez elegendő a színházi kommüniké. 1926 július havában a Király Színház karfelvételénél 300-nál több jelentkező volt. A nők között volt ezredes, őrnagy, miniszteri tanácsos, bányafőtanácsos gyermeke. Ahhoz, hogy valaki jó és használható karénekes legyen és hogy ezen a pályán boldoguljon, sok minden kell. Egészséges szervezeten kívül feltétlen tehetség, kitünő zenei hallás, hanganyag, nagyszerű memória, színpadi megjelenés, jó, hibátlan szövegkiejtés, általános és zenei műveltség. A karénekesek közül nagyon sokan lettek híres, önálló művészek. Ilyen volt: Ney Dávid, Takáts Mihály, Környei Béla, Rózsa Lajos, Venczell Béla, Ney Bernát, Hegedüs Ferenc stb. (V. ö. Betanult karénekes.)

Karenin Anna, dráma 4 felv., egy változással. Tolstoj regénye után írta: *Gueraud*. Ford. *Góth* Sándor. Bem. 1910 okt. 8. Magyar Színház. Operai feldolgozásban a Magy. Kir. Operában *Hubay* Jenő zenéjével bemutatták 1923 nov. 10. Új betanulással: 1928 márc. 8. Ekkor a színlap így festett: Karenin gróf—Venczell Béla, Vronszkij gróf—Székelyhidy dr., Oblonszkij Sztépán—Pusztai Sándor, Szerpukovszkij herceg—Szende Ferenc, Scserbackij herceg—Palotai Árpád, Jasvin, hadnagy—Toronyi Gyula, Mahotin, főhadnagy—Nedev Tamás, Levin—Závodszky Zoltán, Karenin Anna—Medek Anna, Scserbackij hercegnő—Palay Matild, Kitty, Dolly, gyermekei—Halász Gitta és Tóth Erzsébet, Szerjózsa, Karenin Anna kis fia—Horváth Manci, Vladimir, szolga—Ádám Győző, matróna—Bársony Dóra, egy énekes—Rössler Endre.

Karevits Mária, színésznő. (Lásd: Császár Miklósné.)

Karfelvétel. Fővárosi énekesszínházaknál minden esztendőben szokásban van a meglevő énekkart felfrissíteni új anyaggal, amit hirdetés útján szoktak publikálni. A jelentkezők a zongoraszobában a karmester és az igazgatóság előtt szokták képességüket bemutatni. Az ilyenfajta „színészavatás"-t karfelvételnek hívják színésznyelven. (V. ö.: Karénekes.)

Kárffy Titusz, miniszteri tanácsos, sz. 1825 márc. 21-én, *Körmöcbányán*, megh. 1895 márc. 26-án, Budapesten. Színműfordításai: *A kis ördög*, boh. 2 felv. Írta: *Matthews*. (Ford. angolból.) Bem. 1877 márc. 19. Nemzeti Színház. *Magdolna*, dr. 4 felv. Írta: W. *Collins* és C. *Whexel*. (Ford. angolból.) Bem. 1879 márc. 28. U. o.

Karfúvás. Gyüjtőnév, amellyel a karénekesek összműködését szokás tömören megjelölni.

Karikás József, színész, sz. 1851-ben, *Nagyabonyban*, megh. 1887 jan. 6-án, Budapesten. Atyja a budapesti „Kis pipa" nevű vendéglő tulajdonosa volt. 1870-ben végezte a színészakadémiát és Aradon kezdte pályafutását. 1871 márc. végén a Nemzeti Színház segédszínésznek szerződtette, innen a Népszínház hívta meg kötelékébe. Lábbaja miatt később visszavonult és színházi pénztáros lett. Neje: *Rostagni Irén*, színésznő, kivel 1887 márc. 26-án lépett házasságra, Szegeden. (Neje később férjhezment Rónaszéki Gusztávhoz. (L. o.)

Karinthy Frigyes, író, sz. 1888 június 24-én, *Budapesten*. Középiskoláit a fővárosban végezte, majd az egyetemen tanári pályára készült, de húszéves korában feltűnt humoros karcolataival, verseivel, novelláival,

mire egészen az irodalomnak szentelte magát. Eredeti színművei: *A bűvös szék*, boh. 1 felv. Bem. 1917 okt. 13. Modern Színpad. *Kísérleti módszer*, vj. 1 felv. 1920 okt. 1. U. o. (Belvárosi Színház.) 1923 szept. 16-án a berlini Grössenwahn-Kabaré is bemutatta. *Holnap reggel*, vj. 3 felv. Bem. 1919 márc. 4. Madách Színház; majd a Belvárosi Színház is műsorába iktatta 1926 márc. 4-én. *Lepketánc*, fantasztikus játék egy felv. Kísérőzenéjét szerzette: *Bertha István*. Bem. 1927 febr. 25. Belvárosi Színház. *Földnélküly János*, vj. 4 képben, társszerző: *Lengyel* Menyhért. Bem. 1929 szept. 10. U. o. (A színház új rezsimjének első darabja.) 50-ik előadása: nov. 28. Fordításai: *Így szép az élet*, vj. 3 felv. Írták: *Heller és Rössler*. Bem. 1910 május 20. Vígszínház. *Thermidor*, dr. 1 felv. Írta: *Csokor* Theodor. Bem. 1912 ápr. 19. Új Színpad. *Az elnöknő*, boh. 3 felv., írta: *Hennequin* és *Veber*. Bem. 1913 február 8. U. o. *A gépirókisasszony*, vj. 3 felv. (Magyar színre alkalmazta.) Bem. 1914 október 17. U. o. *Édes apuka!* énekesjáték 3 felv. Írták: *Max Negl* és *Max Ferner* (magyar színre alkalmazta). Zenéjét szerzette: *Bródy István*, verseit *Rieger Alfréd*. Bem. 1919 január 3. Budapesti Színház. *Sámson és Delila*, dr. Írta: *Sven Langen*. Bem. 1919 szeptember 18. Madách Színház. *Az utahi lány*, operett 3 felv., 4 képben, írta: *James T. Tanner*. Zenéjét szerzették: *Jones Sidney* és *Paul A. Rubens*. (Ford. *Tóth Árpáddal*.) Bem. 1920 szeptember 18. Király Színház. *Akiket felvet a pénz*, komédia 3 felv., írta: *Israel Zangvill*. Bem. 1921 február 12. Belvárosi Színház. *A nagyságos asszony táncosa* (Le danseur de Madame), vj. 3 felv., írták: *H. Armont* és *J. Rousquet*. Bem. 1921 április 20. Magyar Színház. *A csodaszarvas* (Le coucu magnifique), komédia 3 felv. Írta: *Fernand Crommelynck*. Bem. 1923 szeptember 30. Renaissance Színház. *Fehér és Fekete*, vj. 4 felv., írta: *Sacha Guitry*. Bem. 1924 március 8. Belvárosi Színház. *A zöld lift*, boh. 3 felv., írta: *Avery Hopwood*. Bem. 1924 április 5. Renaissance Színház. *Bunbury*, vj. 3 felv., írta: *Wilde Oscar*. Bem. 1924 szeptember 20. Vígszínház. *Az elcserélt gyermek*, moziregény 3 felv., 1 előjátékkal, írta: *Georg Kaiser*. Bem. 1924 november 14. Magyar Színház. *Knock*, vj. 3 felv., írta: *Jules Romains*. Bem. 1924 december 5. U. o. *Menyasszonyi fátyol*, vj. 3 felv., írta: *André Birabeau* és *Georges Dolley*. Bem. 1925 február 14. Renaissance Színház. *Hat szerep keres egy szerzőt*, színjáték 3 felv., írta: *Pirandello*. Bem. 1925 december 23. Vígszínház. *A menekülő asszony*, színmű 5 képben. Írta: *John Galsworthy*. Bem. 1926 október 29. Magyar Színház. *Talpig úriember*, vj. 3 felv. Írta: Walter *Hasenclever*. Bem. 1929 dec. 21. U. o. *Napoleon rendet csinál*, vj. 7 képben, írta: Hasenclever Walter. Bem. 1930 jan. Belvárosi Színház.

Karinthyné Judik Etel, drámai színésznő, sz. 1886-ban, megh. 1918 október 17-én, Budapesten. 1903-ban végezte a színészakadémiát. Előbb a Thália-társaságnál működött, majd dr. Bárdos Artúr Új Színpadjának volt egyik kitünősége. Szerepelt a Magyar Színházban is, hol számottevő sikert aratott. 1913-ban visszavonult. Hevesi Sándor dr. búcsúztatta.

Karlweis (Weisz) **Karl**, osztrák író, sz. 1847-ben, megh. 1901 okt. 27-én, Bécsben. A Vígszínházban 1896 júl. 21-én nagy sikerrel mutatták be *Éljen a kisiparos!* c. 4 felvonásos életképét, *Szécsi* Ferenc fordításában, melyben Hegedüs Gyula kitünő szerephez jutott. *Szárazkenyér* (eredetiben: Das grobe Hand) c. életképe nálunk is színrekerült, 1898 okt. 25-én ezzel nyitotta meg Kövessy Albert a vezetése alatt álló Kisfaludy Színházat; a bécsi Volkstheater német együttese is bemutatta a Vígszínházban 1915 ápr. 22-én. *Onkel Tóni* c. 3 felvonásos bohózata a Magyar Színházban került színre, 1910 jún. 2-án, midőn a bécsi Deutsches Volkstheater együttese vendégszerepelt ott.

Kármán Etta, színésznő, sz. 1899 nov. 1-én, *Algyógyon*, Hunyad m. Színpadra lépett 1922 július 1-én.

Kármán Gizi, színésznő, sz. 1899 június 27-én, *Mosonban*. A Veress Pálné-utcai leánygimnáziumban maturált, azután a Fodor-féle zeneiskolát látogatta, végül a Zeneművészeti Főiskolára ment, ahol 1920-ban operaénekesnői diplomát kapott. 1921 szept. óta a Városi Színház tagja. Itt lépett fel először a „Carmen" Micaela szerepében.

Magyarország majdnem minden nagyobb városában vendégszerepelt. Főbb szerepei: Butterfly, Mimi, Mignon, Nedda, Micaela, Szaffi, Antónia, „Fidelió" Marcellinája stb.

Kármán Irén, operaénekesnő. Tanulmányait a budapesti Zeneakadémián végezte, majd a berlini Hochschule növendéke. Tanult Drezdában is, Franz H. Armbrusternél. 1914 jún. havában a reichenbergi opera alténekesnőnek szerződtette. 1915 júl. havában a mainzi Stadttheater tagja lett.

Kármán József, író, sz. 1769 március 14-én, *Losoncon,* megh. 1795 április 5-én. Iskoláit Losoncon végezte. 1785-ben Pesten járt egyetemre, hol jogot hallgatott. Majd atyja révén összeköttetésbe került a gróf Ráday-családdal. A gróf 1792-ben igazgatója volt a Kelemen László-féle első budai színtársulatnak, dolgaiban mint ügyvéd és titkár az ifjú Kármán helyettesítette és ő dolgozta ki a társaság rendszabályait, valamint ő eszközölte ki gróf Rádayval, hogy a budai színtársulat rendszeres előadásokat tarthasson. Az igazgatás nehéz és bonyolult dolgaival csakhamar felhagyott, mire az első színtársulat is feloszlott. A jeles író emlékoszlopát és szülőháza emléktábláját 1896 május 25-én leplezték le Losoncon. Síremlékleleplezése 1897 június 3-án volt.

Karmester. A színielőadások zenei és énekes részének betanítója és vezetője. A próbák alatt a színházi zongorateremben készíti elő az énekesszemélyzetet a kitüzött opera és operett betanítására, mely munkájában azonban a másodkarmester és a korrepetitor is segítségére áll. Előadáskor a zenekar pulpitusánál ül, ott dirigál a zenészek és az előadó művészek felé. (V. ö. karnagy.) A „karmester" szót ismeri már a *„Honművész",* 1840 — I. kötet, 8. szám, 69. oldal. („Erkel Ferenc 1-ső *karmester* úr javára bérszünettel adatik Báthory Mária.")

Karnagy = karmester. A karnagy elnevezést az 1840-es évek elején még nem ismerték. Azon idők leghíresebb zeneművészét, Ruzicskát, a kritikusok „zenemester"-nek titulálták, a színház karnagyát „muzsikaigazgató"-nak. Midőn Erkel Ferenc a nemzet imádságának, a Hymnusnak a zenéjét megírta, azt Deák Ferencnek ajánlta és úgy adta ki 1845-ben. Ezért Deák levélben fejezte ki köszönetét, melyben Erkelt „karnagy" megszólítással tüntette ki. Ettől az időtől ismeretes a színházi világban a karnagy szó. Kovalcsóczy „Társalkodó"-jában (1833. 16.) „Kappelmeister".

Karmesteri pálca. A karmesteri pálca, melynek lendüléseire a legnagyszerűbb műveket szólaltatja meg a zenekar, egészen fiatal eszköz: mindössze csak száz éves. Ha az erre vonatkozó feljegyzések hitelre érdemesek, úgy *Weber* Károly Mária volt az első, aki karmesteri pálcát használt. 1817-ig az olasz karmesterek, akik ez időkig az operaszinpadokat uralták, zongorán kisérték a zenekart és csak a szükséges helyeknél jelezték itt-ott egy mozdulattal, hol kell „bevágnia" a zenekarnak. Különben pedig az első hegedűsre hárult a feladat, hogy a helyes ütemezést ellenőrizze. Weber forradalmi ujító volt ezen a téren is. 1818-ban Weber a drezdai udvari szinháznál a német opera zeneigazgatói állását töltötte be, ami abban az időben kevesebbet jelentett a karmesteri minősítésnél. Weber ekkor kezdte használni a karmesteri pálcát, még pedig olyan sikerrel, hogy nemsokára kinevezték karmesterré is.

Károlyi Anna, színésznő, sz. 1888 aug. hó 13-án Jenkén (Ung megye). Szinpadra lépett: 1910 julius havában.

Károlyi Aranka, színésznő, sz. 1892 júl. hó 27.-én Aradon. Szinpadra lépett: 1914. május havában.

Károlyi Árpád (Némethy), színész, sz. 1858 március 29.-én, Miskolcon. 16 éves korában került a szinészethez: 1874-ben; Károlyi Lajosnál 20 évig működött és aztán 1899 január 1.-én nyugdijazták. (1886-ban a Nemzeti Szinháznál működött.)

Károlyi-család színháza Megyeren 1757-ben épült. Dusgazdag ruhatárát Olaszországból hozatták.

Károlyi Erzsébet, színésznő, sz. 1874-ben, Budapesten. Szinpadra lépett: 1893. szeptember 6-án, Leszkay András szinigazgatónál.

Károlyi Ferenc, író. Irt két eredeti színművet. Ezek: *Kongrio vagy a hajdani puszta*

vetekedés, vj. 3 felvonásban; Bem . 1793 márciusban, Budán. — *Krémes, vagy a megjátszott fösvény ember*, vj. 3 felv. Bem. 1793 máj. 1. — U. o. — Két szinműfordítása: *A leányszöktetés*, 1791. („A leányragadás" c. 3 felv. vj. után *Jünger I. F.* tollából.) Előadták 1793 november 27-én, Pesten. *Nap szűzei*, nézőj. 5 felv. *Kotzebue* August után, Budán 1811 május 21-én mutatták be.

Károlyi György gróf, főrend, ismert mecénás, sz. 1802 március 28.-án, Bécsben, — megh. 1877 október 9-én, Pesten. — Az 1850-es években a császári hatalom már elhatározta volt, hogy bezáratja a Nemzeti Szinházat, mint a magyarság egyik exponens várát, — erre K. — miután nyilvános fellépést nem engedélyeztek — magánlevelezés utján a mágnások körében tőkét gyüjtött a szinház alapjára és sikerült 300.000 forintot összegyűjtenie; 1858 julius havában ismét 25.000 forintot ajánlott fel a Nemzeti Szinház alaptőkéjéhez.

Károlyi Gyula, színész, sz. 1868 aug. hó 3-án, Mármarosszigeten. Szinpadra lépett: 1888-ban a Nemzeti Szinháznál.

Károlyi Ibolyka, színésznő, sz. 1892 március 1-én, Trencsénben, — megh. 1915 május 30-án. Szinpadra lépett 1912 márc. havában.

Károlyi István gróf, főrend, 1858-ban a Nemzeti Szinház részére 10.000 forintot adományozott.

Károlyi István, színész, sz. 1900 aug. hó 19-én, Budapesten. Szinpadra lépett: 1924 november hó 1-én.

Károlyi János, színész, sz. 1894 február hó 20-án, Újszőnyön (Komárom vm.). Szinpadra lépett: 1918 december havában.

Károlyi Károly József gróf, Szatmár vármegye főispánja volt 1794-ben. Beiktatási ünnepélyét ez év julius elsején tartotta, mely alkalommal mozgalmat indított egy „Nemzeti Játékszin" építésére „s örökös virágzására"; felszólításában 400.000 forintot hozott javaslatba. — 1792-ben 50 aranynyal jutalmazta az első szintársulatot. *Neje:* 1804-ben a magyar nyelv gyarapitására és terjesztésére törekvő debreceni szintársulatnak a megyeri uradalomban levő s a grófi család tulajdonát képező teljes szinházi fölszerelését, minden utólagos kötelezettség terhe nélkül odaajándékozta. Ezen felette becses ajándékot a grófnő Megyerről saját fuvarán szállíttatta Pestre.

Károlyi Klára, színésznő, sz. 1889 szept. hó 11-én, Aradon. Szinpadra lépett: 1914. május havában.

Károlyi Lajos id., színigazgató (családi neve: Némethy), sz. 1819-ben, Miskolczon, — megh. 1891 december 21-én, Budapesten. — 1839 december 26-án lett színésszé. 1847-ben Győrött szinigazgató, utána Kassán,



Miskolcon, Pécsett, Szekszárdon stb. működött. — 1863 junius 26-án fellépett a Nemzeti Szinházban, az „Ármány és szerelem" Miller szerepében, miről így ir a *Sürgöny:* „Jó szinpadi alak, különösen organuma az, mely minden kivánalomnak megfelel." — (Junius 28.) 1879. január 26-án Székesfehérvárott a „Cigány" cimszerepében megülte 40 éves jubileumát. — 1889 december havában nyugdijba vonult. — Aggkorában a Nemzeti Szinház pénztárosa lett. Neje: *Makfai Mária*, színésznő, sz. 1840-ben, Kaposvárott, szinpadra lépett Latabár Endrénél 1856 április 20-án. 33 évig működött a pályán. 1889 december havában nyugdíjazták. —



Kóhn Dávid



Kökény Ilona



Kolbay Ildikó



Komáromi Gizi



Komáromy Lajos



Komáromi Pál



Komáromy Alajos



Komáromy Mariska



Kolozsvári színtársulat tagjai 1890-ből

1. Nagy Bölöny József intendáns, 2. Ditrói Mór igazgató, 3. Ditrói Mórné, 4. E. Kovács Gyula, 5. Szentgyörgyi István, 6. Szathmáry Árpád, 7. Hunyady Margit 8. Krasznay Mihályné, 9. Örley Flóra, 10. Küry Klára, 11. Delly Emma, 12. Szerémy Gizella, 13. Veress Sándorné, 14. Láng Etel, 15. Farkas Jozefin, 16. Komlósy Ilona, 17. Várady Miklósné, 18. Kiss Kata, 19. Szentesy Ilona, 20. Fenyvesi Emil, 21 Füredi József, 22 Gál Gyula, 23. Horváth Arnold, 24. Iványi Jenő, 25. Kápolnay János, 26. Megyeri Dezső, 27. Pusztay Béla, 28. Török Károly, 29. Várady Miklós, 30. Veress Sándor, 31. Osváth Gerő, 32 Mészáros Kálmán, 33. Földessy Sándor, 34. Makróczy János, 35. Pásztory János, 36. Müller Ottó, 37. Kertész Lajos, 38. Faludi Vilmos, 39. Bónis Anna, 40. Fehérváry Józsefné, 41. Körösi Ferencné, 42. Makróczy Jánosné, 43 Németh Gizi, 44. Pusztay Béláné, 45. Váry Hermin, 46. Török Margit, 47. Fehérváry József, 48. Gergely Márton, 49. Gyárfás Ödön, 50. Marosfi Ernő. 51. Molnár József, 52. Landosz Albert, 53. Nyiregyházi Vilmos, 54. Szabó Domokos, 55. Szabó Sándor, 56. Szamosy Albert, 57. Stadler Frigyes.

Nagyvárad, 1890. augusztus 8. — Fekete Sándor fényképműintézetéből.



Komáromy Rózsi



Komjáthy János



Komjáthy Jánosné Závodszky Teréz



Komjáthy Károly

Károlyi (Katt) **Lajos**, színész, sz. 1849-ben, Reszegeszamoszlón, — megh. 1926 jan. 19-én, Pécsett. Szinipályára lépett 1869-ben, Balogh Györgynél. 1880-ban Szegedi Mihálynál, 1883—1887-ig Jakab Lajosnál, 1889-ben Székesfehérvárott működött. 1891-ben igazgató lett. 1912 december 23-án nyugalomba vonult. Neje: *Molnár* (Müller) *Emilia*, komika, sz. 1855 március 25-én Nagykőrösön, — megh. 1915 máj. 30-án, Budapesten. — Szinpadra lépett 1874-ben. 1910 október 1-én nyugalomba ment. — Leányuk: *K. Ibolya*, színésznő, sz. 1892 március 11-én, Trencsénben, — megh. 1915 máj. 30-án, Budapesten. — Feld Zsigmond szinházában énekes- és naiva szerepekben ismertté tette nevét.

Károlyi Lajosné (Nagy [Gross] Rózsa színésznő sz. 1858-ban, Pesten, — megh. 1884 augusztus 13-án, Marosujvárott, Homokay László társulatánál. 1874-ben lépett a szinipályára, Kétszery Józsefnél.

Károlyi Leóna, színésznő, sz. 1877 jan. hó 10-én, Szegeden. (Atyja rittersfeldi és madari Kreybig Károly, cs. kir. altábornagy, megh. 1913 márc. 12-én, Budapesten, 82 éves korában.) Előbb vidéken működött, — tagja volt több előkelő szintársulatnak, 1905 november havában Budapesten is feltünt a Király Szinház „János vitéz"-versenyében. Első férjétől, Szőts Géza dr. tanártól elválva, 1908 augusztus havában férjhez ment dr. Fráter Pál ügyvédhez. 1912 julius 13-án bucsúzott el a szinpadtól Nagyváradon, a „Vig özvegy" c. operettben. — 1915 szeptember havában Orosházán postamesternői vizsgát tett. 1918-ban a Medgyaszay Szinház tagja volt. Utóbb a honvédelmi minisztérium tisztviselőnője lett, végre 1929 őszén a Nemzeti Szinház női ruhatárának felügyelője.

Károlyi Vilmos, színész, sz. 1901 március 31-én, Budapesten. Rózsahegyi Kálmán növendéke volt. 1922 március 31-én Szegedre szerződött, Palágyi Lajos társulatához, ahol szeptember 1-én kezdte meg a működését, Molnár Ferenc „Hattyú" c. vj.-ában, az egyik herceg szerepében. 1923-ban Andor Zsigmond tagja volt, de ugyanezen évben elszerződött Kaposvárra, Mariházy Miklóshoz. A következő évben elment Debrecenbe, Kardoss Géza társulatához. 1927-től Pécsett működik, mint táncos-komikus és naturburs.

Káröröm. A káröröm mások balesetét jó kedvvel kiséri. A kárörömben bizonyos ördögiség mutatkozik, mely mások boldogságának megsemmisitésében megelégedését találja. Az ilyen ember kedve a gúny és öntetszés jellemével bír, ami az eszélyes és biztos számitás tudalmából ered, a szenvedővel szemközt. A káröröm, tehát hangban és arcban így legyen kifejezve. A kárörömnek is sok fokozata van. Legfőbb foka: a mások veszte fölötti diadalérzet. Ily percekben a szúró szemek, s a gúny metsző hangja borzasztóan éreztetik azon sátániságot, mely az emberi természetbe fúrta be magát. A káröröm mások jelenlétében ritkán tör elő leplezetlenül; mert az ember ezen ördögi kedvét titkolni igyekszik. Ez esetben a színész azon lelki mozanatot, mely belülről önkénytelenül nyomul kifelé, az arc és száj azon vonalain láttassa, melyek az akarattól függetlenebbek, míg a hang és test magatartása ez indulatot leplezni akarják.

(Egressy Gábor.)

Kárpát dr., pécsi iró. Színműve: *Mátkaság*. Népszínmű. Társszerző *Tary Gizella*. Bem. 1924 január. Pécs.

Kárpát Rezső, operaénekes. Friedmann Mór pesti híres zsidó kántor és zeneszerző fia volt. 1891 október 1 óta működött az Operánál, hol mint segédénekes igen használhető és megbízható tagot ismerték. Erős basszus hangja, hatalmas termete volt. Megh. 1918 január 27-én. Fivére (K. Lajos) jónevű bécsi zenekritikus.

Kárpáth Lajos, zeneiró, sz. 1866 április 27-én, *Pesten*, ahol a zeneakadémián tanult. Előbb Diósy mellett a Neues Pester Journal, majd 1894-ben Bécsben a Neues Wiener Tageblatt zenekritikusa lett. Számtalan, tanulmányszámba menő cikket irt, főleg Goldmark Károlyról (ki nagybátyja volt) és Wagner Richárdról, illetőleg Bayreuthról. A sajtóban jelentős nevet szerzett, a „Concordia" tekintélyes bécsi irói társaság alelnökül választotta. Két szakkönyve van: *Siegfried Wagner als Mensch und Künstler*. 1902. *Zu den Briefen Richard Wagners an eine Putzmacherin*. 1906.

Kárpáti Anna, színésznő, sz. 1864-ben *Pesten*, megh. 1888-ban. Színpadra lépett 1881 okt. 1-én, Gerőffy Andor színigazgatónál.

Kárpáti Aurél, műkritikus, a Magyar Ujságírók Egyesülete főtitkára, író, sz. 1884 december 5-én, *Cegléden*. Iskoláit Esztergomban végezte, majd 1905-ben ujságíró, hol 1907-ig működött. Verseket, novellákat, művészi és irodalmi cikkeket írt a *Magyar Szemle*, *A Hét*, *Uj Idők*, *Vasárnapi Ujság*, *Nyugat*, *Élet* című lapokba. Színműve: *Kőmíves Kelemen*, dr. 3 felv. Társszerző: *Vajda László*. Bem. 1917 január 12. Nemzeti Színház. *A bűvös kaptafa*, verses mesejáték 1 felv. Bem. 1928 jún. 15-én Paulini Béla „Játékszín" c. vállalkozásában. Kísérőzenéjét írta: *Pongrác* László. 1923 febr. 15-én megválasztották a Budapesti Színházi Kritikusok Szindikátusa titkárává.

Kárpáti Endre ifj., hírlapíró, sz. 1890-ben, *Győrött*, megh. 1924 júl. 27-én, u. o. Irt két színművet: *Az első karácsony*, színjáték, 1911. Győr. *A bölcső*, színmű, 1914. U. o.

Kárpáti Györgyné (Kövesi Adél), színésznő, sz. 1879 márc. 27-én, *Óbébán*, Torontál m. Színpadra lépett 1920 július havában.

Kárpáti Lili, színésznő, az Orsz. színművészeti akadémia végeztével 1912 aug. havában a Vígszínházhoz szerződött.

Kárpáti Manci (Rosta Jánosné), színésznő, sz. 1905 július havában, *Kaposvárott*. Színpadra lépett 1924 július havában.

Kárpáti Nagy Benő, író. (Lásd: Nagy Benő.)

Kárpáti Sándor, színész, sz. 1902 február 8-án, *Makón*. Színpadra lépett 1926 szeptember havában.

Kárpáti Zoltán, *színész*, *sz.* 1899 okt. 22-én, *Budapesten*. Színpadra lépett 1924 július havában.

Kárpáthy (Rigó) **György**, színigazgató, sz. 1853 ápr. 6-án, *Lábadon* (Somogy m.), megh. 1922 okt. 9-én, Budapesten. Színpadra lépett 1871-ben, id. Károlyi Lajosnál, Kaposvárott. Innen azonban szülői, akik őt a papi pályára szánták, szolgabírói segédlettel csakhamar hazaliferálták. Nemsokára elhúnytak a szülei s ő szabadon követhette szíve vágyát és Thália szolgálatába lépett. 1886-ban színigazgatónak csapott fel s mint ilyen 1891-ig bejárta egész Magyarországot. 1909-ben nyugdíjba vonult, de 1910 július 1-én reaktiváltatta magát. Neje: *Katics Rózsa*, színésznő, sz. 1843 dec. 27-én, megh. 1902 jan. 22-én, Felsőeőrött. Színésznő lett 1861-ben, Takács Ádámnál. 1900 jan. 1-én nyugalomba vonult. Gyermekeit is a színészetnek nevelték: *K. Rózsika* (férjezett *Török Dezsőné)*, sz. 1876-ban, színésznő lett 1893-ban. 1899 június havában férjhezment. 1923 február 1-én nyugdíjazták. *K. Györgyike* (férjezett Rónai Sándorné), sz. 1877 nov. 23-án, Nyitrán, színpadra lépett 1893-ban. Nyugalomba vonult: 1915 aug. 1-én.

Kárpáthy Rózsi, kardalosnő, sz. 1901-ben, *Szeghalmon*. Színpadra lépett 1917-ben.

Kárpáthy Zoltán, regényes színjáték 5 felv. és 6 képben. Jókai Mór regényéből írta: dr. *Hevesi* Sándor. Bem. 1916 dec. 15-én, a Magyar Színházban. 50-ik előadása: 1917 szept. 22-én volt. Szereposztása: Kárpáthy Zoltán Törzs Jenő, Szentirmay Rudolf, nevelőapja Virányi Sándor, Flóra, Szentirmay neje Báthory Giza, Katinka, leánya Gombaszögi Irén, Keöcserephy Dániel, tanácsos Pártos Dezső, Evelin, a neje T. Forrai Rózsi, Vilma, a leánya Simonyi Mária, Tarnaváry, szeptemvir Vágó Béla, Leona, neje Zala Karola, Maszlaczky Gábor, táblai ügyvéd Z. Molnár László, Kovács jurátus, utóbb Kárpáthy ügyvédje Tarnai Ernő, Bogozy, írnok Maszlaczkynál Kardos, Dabroni, erdélyi nemes Ihász, Misztizláv, gavallér Jávor, Emánuel, gavallér Kenessy Ernő, Báró Berzy Vándory Gusztáv, a süket Ilvayné P. Tárnoki Giza, egy jurátus Földvári, Liza, vak leány Dobos Margit, Varga Péter, a boldogult nábob cselédje Réthey Lajos, Pál, öreg hajdu, a boldogult nábob cselédje Körmendy János.

Kárpit, a. m. függöny. (L. o.) Régente ezt a szót használták a színházi függöny megnevezésére. *Kárpit leesik*, — súgókönyv-

bejegyzés arra, hogy a függönyt az adott alkalommal le kell bocsátani. E kifejezést már Döbrentei Gábor is használja a „Vétek súlya" c. darabja 141. oldalán. (V. ö.: Előfüggöny, kémlelőlyuk, kortina, vasfüggöny.)

Karr Alphonse, fr. író, sz. 1808 nov. 24-én, megh. 1890 szept. 30-án, a Nizza melletti Saint-Raphael-ben. Nálunk is színrekerült munkája: *Normandiai Penelope,* fr. színmű. Ford. *Feleky* Miklós. Bem. 1860 nov. 5-én, a Nemzeti Színházban.

Karsavina Tamara, orosz táncosnő, 1925 május 1-én vendégszerepelt a Vígszínházban. A világhírű művésznő, akit Párizs, London évek hosszú során át ünnepelt, ezúttal először jött hozzánk, neve azonban éppenséggel nem ismeretlen, hiszen Anna Pavlova, a másik világhíres orosz táncművésznő mellett Tamara Karsavina szerepel leggyakrabban a külföldi balettesemények-ről szóló tudósításokban. Karsavina partnerével, a Nizsinszki műveszetét reveláló Vladimirov-val vendégszerepelt itt. Klasszikus és modern, de főleg orosz szerzők zenéjére kettősöket és magánszámokat, finoman, igazi orosz művészi intencióval megkomponált jeleneteket mutattak be és műsorukon sorra felvonultak táncos melódiájukkal Glazunov, Borodin, Liadov, Muszgorszki, Csajkovszki, továbbá Chopin, Delibes, Schubert és Mozart.

Karszemélyzet. Ez a gyüjtő neve a mindkét nembeli karénekeseknek. (Lásd: Énekkar, kar, kórus.)

Kartanító. Énekesszínházaknál a kar énekesek betanítója. Tulajdonképpen karmesteri szerepe van.

Karvezető. Operákban és operettekben a férfi és női énekkar feje. Ő dirigálja a felvonulásokat és a külső énekben is ő diszponál.

Karzat. A kakasülő neve. 1837-ben a Nemzeti Színház első színlapján már ott szerepel a „karzat" szó. Előbb úgy mondták: *galléria,* Szegeden, Székesfehérvárott, Kolozsvárott. (V. ö. Galléria és kakasülő.)

Karzatszínész az, aki nem az intelligens publikum elismerését akarja kivívni, hanem a karzati közönségét. Az ilyen színész alantas eszközökkel dolgozik és megelégszik a pillanatszülte sikerrel is. (V. ö. Túlozni.)

„Karzatnak játszik". Arra a színészre értik, aki „felülről" várja a hatást. Egy időben nem is volt ez a kifejezés rangkisebbítő. A régi Nemzeti Színházban a színészek igenis nagyon nézték, mit szól játékukhoz a karzat, meg a földszint állóhelyközönsége, mert a karzaton és az állóhelyeken az egyetemi ifjúság foglalt helyet. Ha ezek nem tapsoltak, nem tapsoltak a gazdag, de egyszerű polgárok sem. Olyankor csend volt, nagy, kínos csend a színházban.

Kasics Eszter, színésznő, sz. 1892 nov. 24-én, *Budapesten.* Atyja K. Péter, székesfőv. törvényhatósági bizottsági tag. Rákosi Szidi színésziskoláját végezte, 1916-ban, majd a pályát Nagyváradon kezdte. 1917 aug. 3-án fellépett vendégként a Budai Színkörben, a „Folt, amely tisztít" c. drámában, Enriqueta szerepében. Ez év őszétől a Magyar Színház tagja lett. Azonban csak 1918 jún. havában foglalta el szerződését. Ekkor (jún. 1.) a „Kőszívű ember fiai"-ban debütált.

Kasirozás. A. m. = borítás. (L. Cachirozás.)

Kassai Anna, színésznő, sz. 1896 július 24-én, *Szegeden.* Színpadra lépett 1920 szept. havában.

Kassai Elza, karénekesnő, sz. 1910-ben, *Budapesten.* Színpadra lépett 1925-ben.

Kassai Győző, színész, sz. 1892-ben, *Kassán.* Színpadra lépett 1882 április 9-én, Geröffy Andor színigazgatónál. 1883—84-ben Miskolcon, 1888-ban Aradon találjuk. Hosszú éveken keresztül a Vígszínház segédszínésze volt. 1896 ápr. havában Aradon házassága lépett Maurer Erzsivel.

Kassai István, karénekes, sz. 1907-ben, *Budapesten.* Színpadra lépett 1925-ben.

Kassai Józsa (Szende Ferencné), színésznő, sz. 1885 július 1-én. Színpadra lépett 1901 április havában.

Kassai Károly, komikus, sz. 1870 okt. 22-én, *Kassán.* 1888-ban kezdte a pályát

Tiszay Dezső kassai színtársulatánál, ahol jogászgyerekből Thália papjává szegődött. Ifjú szerelmes és bonvivánszerepeket játszott, de baritonista is volt, a híres Paulitól tanult énekelni. Kassáról Krecsányi Ignáchoz ment, onnan a Népszínházhoz. Evva Lajos direkciója alatt 1891-ig együtt működött Blahánéval, Pálmay Ilkával, Tamássyval. Azután ismét visszakerült Krecsányihoz és 1896-ban Kolozsvárra szerződött. Egyévi megszakítással — melyet Vidor Pállal a Népszínházban töltött — 13 évig volt a kolozsvári Nemzeti Színház tagja. Aztán Nagyváradon, Pozsonyban, Szegeden, Temesvárott és Debrecenben működött. 1922 december 9-én Marosvásárhelyen jubilált. 1927 dec. 1-én nyugalomba ment.

Kassai Rózsi, színésznő, 1910-ben Szabados László társulatánál működött, majd 2 év mulva Nyitrára hívták meg. 1913 jan. havában a nagyváradi színház tagja volt, onnan még ez év szept. havában a Royal Orfeum szerződtette, majd nov. havában Heltai Árpád amerikai magyar társulatának lett a tagja.

Kassai Samu, színész, egyike az elismert úttörőknek. 1820-ban lépett a színipályára, Pesten, Láng Ádám Jánosnál. „Tanult férfiú volt", — mondja róla a *Hölgyfutár.* (1857—178. szám.) Mint a színészvilág egyik legidősebb tagja húnyt el, Miskolcon, 1855 ápr. havában. „Az érdemes veteránt Miskolc műbarátai, valamint életében ápolók, halála után saját költségeiken temették el". (*Hölgyfutár,* 1855 ápr. 18.)

Kassai Sámuel, ügyvéd, színműve: *A fegyveres bajtársak vagy az esküvés ereje,* vitézi szomorújáték 5 felv. Fordította *Stein Bernát* után. Miskolc, 1825.

Kassai színészet. A kassai színészet multja 1768-tól datálódik. Ekkor még német szó uralkodik, a magyarságot csak a maroknyi arisztokrácia alkotja és így nem csoda, ha a német színészet ott mélyebb gyökeret vert és még akkor is virágzott, midőn 1789-ben megnyilt az első állandó színház a város közepén, a pompás és világhírű dóm szomszédságában. A város lakosságának többsége akkor még mindig német és tót elemből állott s így természetesen ekkor is német szó uralkodik a színpadon. Csak egy negyedszázad mulva, 1816 május 15-én hangzott el végre a kassai színpadon az első magyar szó. Ekkor a „Csörgő sapka" c. bohózat került színre, nagy sikerrel. Ekkor vonult be a városba a Murányi Zsigmond és Benke József vezetése alatt álló pesti magyar színtársulat, miskolci vendégszereplése után, miután saját hazája fővárosából a dédelgetett német színészet kiszorította és vándorlásra kényszerítette a pesti színészeket. A kilenc nőből és tizenhat férfiból álló társulat kiválóbb tagjai voltak: Déryné, Murányiné, Lángné, Baloghné, Balogh István, Láng Ádám, Benke József, Murányi Zsigmond és Jancsó Károly. A társulat május 30-án fejezte be sikeres működését egy *quodlibettel,* amelynek tiszta jövedelmét a társulat útiköltségére fordították. A Miskolcon letelepedett pesti színjátszó társulat az első sikeren felbuzdulva, az 1817. év nyarán ismét átrándult Kassára és olyan pártfogásban részesült, amilyennel még a megelőző német társulatok sem dicsekedhettek. A magyar színészet első hosszabb szereplése csak az 1818—1819-iki téli szezónban következett be és ez leginkább Péchy József grófnak, a nemeslelkű magyar főúrnak köszönhető, aki, mint a kassai színház bérlője, az 1818. év nyarán a német társulatot hirtelen feloszlatta és télire a miskolci társulatot szerződtette, mely 1818 novembertől 1819 március végéig tartotta magyar színielőadásait Kassán. A társulat olyan pompásan működött, hogy az idegenajkú közönséget is meghódította és efeletti örömében a vármegye 500 pengő forinttal segélyezte a társulatot. Ugyanazon év nyarán azonban a németek ismét bevonultak és a magyar színészek csak az 1823. és 1824. év nyarán találnak menedékre Kassán, amikor Éder György miskolci társulata próbálkozott a magyar előadások meghonosításával. 1828-ig ismét gyenge német társulatok tartották megszállva a kassai színpadot. Ekkor azonban nagy változás történt. Báró Berzeviczy Vince intendáns lelkes és áldozatkész vezetése alatt a magyar színészet legkiválóbb erői Kassára siettek arra a hírre, hogy a magyar színészet a kassai színházban állandó otthonra talál. A vármegye és város nagyszabású anyagi és erkölcsi támogatásban részesítette a társulatot és 1830-ban a kassai színészet már elérte fénykorát.

1833-ban Csáky Tivadar gróf volt a színház intendánsa, utána a talpig becsületes Komlóssy Ferenc színigazgató vette át a színházat, akinek társulatát a vármegye évi 2000 forinttal támogatta. Mindamellett lassan, fokozatosan beállott a hanyatlás. A jobb színészek mind a pesti színházhoz igyekeztek jutni, ahol biztosabb megélhetést és művészi fejlődést remélhettek és így Kassa város színészete mindinkább elvesztette országos jellegét. Az 1838—39-iki téli szezón, a vármegye hathatós támogatását élvező, de pazarló és könnyelmű Joób Gusztáv pesti ügyvéd és Kovács Endre igazgatók alatt már a bomlás jegyét viseli magán, az 1840-ben szerződtetett új színtársulat pedig meg sem kezdte működését megfelelő erők hiányában. (Igazgató Demjén Mihály.) Az egy évtizedet meghaladó fényes korszak után ismét német színtársulatok kerültek Kassára, a magyar színtársulatok pedig csak a nyári hónapokban kísérleteztek hosszabb-rövidebb ideig és mindig megtudták nyerni a közönség szeretetét. 1842-ben Komlóssy Ferenc lesz ismét itt az igazgató, őt követi 1843-ban Hetényi József, 1844-ben Kőrössy Ferenc és Egri, továbbá Komlóssy és Hegedüs Lajos, 1845-ben Komlóssy és Kőrössy, 1846—47-ben Váradi Pál és Somogyi, 1848-ban Klestinszky László főigazgatása alatt Kilényi Dávid. 1849-től 1861 husvét napjáig ismét németek kapnak játszási engedélyt: — a téli szezónra! Közben a nyári szezónban ezek voltak a magyar színigazgatók: 1851 augusztus—szeptember havában Hidassy Elek, majd 1852 március—április havában és augusztus havában ismét Hidassy; 1853 augusztus—október havában a Szabó József, Havi Mihály és Gócs Ede egyesített társulata keresi fel a várost. 1854 augusztus—szeptember és november havában Hetényi az igazgató; 1857 június—augusztus havában Pázmán Mihály, 1858 április 24-től június 9-ig Latabár Endre, 1859 április 25-től július 10-ig Molnár György, július 16-tól szeptember 5-ig ismét Hetényi József kapnak játszási engedélyt, majd 1860-ban újra Latabár Endre vonul be jóhírű együttesével. Ez időtől kezdve fényes napok virradnak a kassai magyar színészetre. Latabár Endre, a nagyműveltségű és széles látókörű igazgató olyan társulatot szervezett, amelylyel a német színészet versenyezni képtelen volt. A fényes névsorból elég lesz a következőket megnevezni: Mindszenthy Kornélia (később Halmy Ferencné) és Dékány Teréz (később Káldy Gyuláné) remekhangú énekesnők, Gilday Erna és Takács Emes jeles drámai színésznők, Halmy Ferenc, Tihanyi Miklós, Ujházy Ede, Balla Béla, Latabár Kálmán, Horváth Vince, Bérczy Gyula, Tóth Antal, Mikei Lajos stb. A zenekart maga a zseniális igazgató vezényelte, aki a Párizsból szerzett új darabokat is fordította. 1863—65-ben Szabó József és Philippovich István társulata váltja őt fel, közben 1864-ben Szabó egyedül az igazgató, majd 1865—1873-ig újra Latabár Endre társulata játszik Kassán. A további években ezen igazgatók neveivel találkozunk: 1873—75-ben: Temesváry Lajos, 1875—78: Lászy Vilmos, közben Gerőffy Andor is, 1879—1881-ig: Krecsányi Ignác, 1882: Gerőfi, utána Jakab Lajos, Tiszay Dezső, Halmay Imre, Károlyi Lajos, 1894-ben Rakodczay Pál, 1895: Hatvani Károly, majd Csóka Sándor, Komjáthy János. Ezen igazgatók valóban sokat fáradoztak a kassai magyar színészet felvirágoztatása érdekében. Tőlük kerültek a fővárosi színpadokra: Hegyesi Mari, Tolnayné-Dömjén Rózsa, Haraszti Hermin, Nikó Lina, Tárnoki Gizella, Réthy Laura, Krecsányi Sarolta, Pajor Emilia, Bácskay Julcsa, Abonyi Gyula, Kiss Mihály, Tolnai Andor (Festetich gróf), Rónaszéki Gusztáv, Tollagi Adolf, Németh József, Balassa Jenő, Tapolszai Dezső, Nyilassi Mátyás, Nyárai Antal, Kazaliczky Antal stb. A színház megnyitásának századik évfordulóját nagy ünnepség keretében 1884 november 22-én ülték meg, Gerőffy Andor színigazgatása alatt. Első napon Váradi Antal prológusa került színre, „Egy évszázad" címmel, azután a „Csörgő sapka" c. bohózat következett, melynek színlapja az 1781. évi eredeti színlap szerint volt kinyomatva. Ezen előadáson a szokott gázlángok helyett faggyúgyertyák égtek, mint száz évvel azelőtt. Második napon ugyanaz került színre. Harmadik napon Bátori Romancsik Mihály prológusát adták „Mult és jelen" címmel, ezt követte egy operettegyveleg és kuplék előadása, végül a „Szigetvári vértanuk" I. felvonása következett. A műsor utolsó pontja a „Piros bugyelláris" I. felvonása volt. Negyedik napon népies díszelőadás volt, az előbbi napok programmjaiból. 1881-ben Gerőffy igazgatása alatt a következő jelesebb tagok működtek

Kassán: Geröffyné, Hahnelné Szabó Ilka, Kutasi Janka, Kőmíves Imréné, Litzenmayer Szidi és Leopoldina, Locsarek Györgyné, Vinczéné Alojzia, Andorffy Péter, Balogh Árpád, Dálnoky Kárpát, Halasi Béla, Locsarek György, Mezei Vilmos, Takács Ádám stb. A kassai új színház 1899 szeptember 28-án nyilt meg Váradi Antal „Déryné álma" c. prológusával, melyben Csillag Teréz, Mihályfi Károly és Somló Sándor mint vendégek vettek részt. Utána „Bánk bán" került színre. Igazgató Szendrey Mihály volt. Az új színház építési költsége 1,014.409 K. Van benne 52 páholy, 664 állóhely, számos ülőhely. A magyar színészet százéves jubileumát 1916 május 13-án ülték meg. A Kazinczy-kör az ünnepély előtt a színházban díszülést tartott. A közoktatásügyi minisztériumot Sziklay Ede főispán, Kassa városát Blanár Béla polgármester képviselte. A jubileumi ünnepélyen megjelent Vargha Gyula államtitkár, Kassa város orsz. képviselője is, aki egyúttal az Akadémiát és a Kisfaludy-társaságot képviselte. A Magyar Történelmi Társaság képviseletében Révész Kálmán debreceni esperes, a debreceni Csokonai-kör képviseletében Szávay Gyula, a budapesti Nemzeti Színház képviseletében Hevesi Sándor főrendező jelent meg. Wlassics Gyula országos színészeti felügyelő is jelen volt. Berzeviczy Albert meleghangú táviratban küldte üdvözletét. A kör díszülését dr. Eöttevényi Nagy Olivér nyitotta meg lelkes beszéddel. Majd Faragó Ödön színigazgató felolvasta dr. Czobor Alfréd megyei főlevéltáros színháztörténelmi tanulmányát. Tíz percnyi szünet után a színház díszelőadása következett. Színrekerült „A hűség próbája", Kisfaludy Károly vígjátéka, pompás előadásban. A színház falába elhelyezett emléktáblán ezen sorok díszlenek:

Száz évnél hosszabb
ideig állott e helyen
az első állandó hazai
színház, amely az 1792-ik évben
nyilt meg.
Annak lebontása után
a múzsáknak
e fényes templomát
a város lelkes közönségének
áldozatkészsége emelte
a nemzeti közművelődésnek.

1926 őszéig Faragó Ödön színigazgató hirdette itt sok áldozat árán a magyar kultúra igéit. Azóta Iván Sándor színigazgató jeles társulata működik itt.

Kassai Vidor, a Népszínház egykori nagy komikusa, sz. 1840 febr. 16-án, *Gyálán* (Torontál megyében), ahol atyja községi jegyző volt. Iskolai tanulmányait Makón kezdte. Szorgalmas és kitünő tanuló volt. De atyja elhalálozása után özvegy édesanyja nem bírta iskoláztatni. Előbb a kereskedői pályával próbálkozott tehát, majd a templomfestést választotta életpályájául. Kitünő bizonyítványokat kapott mestereitől, akárcsak az iskolában s bizonyára jeles templomfestő lett volna belőle; ám a sors egyéb hivatást tartogatott számára. Színész lett. Első igazgatója Molnár György volt, a Budai Népszínház (l. o.) direktora, aki a fiatal színészcsemetét 1861-ben kóristának szerződtette — havonta 25 forint fizetéssel. Ezt a szerződést aztán 28 forint havi gázsival 1864 őszéig meghosszabbították. 1864 őszétől 1866 őszéig Sipos Károly, majd Szigeti Imre igazgatóknál már mint önálló színész működött. Bényei István színigazgatónál (1866—67) már 45 forint havi fizetése volt. 1867-ben megint Molnár Györgynél találjuk, a Budai Népszínháznál, havi 60 forint fizetéssel. 1869 ápr. 15-től Kolozsvárra szerződött, még pedig nejével, Jászai Marival, együtt. Jászai mint társalgási színésznő és fiatal hősnő, Kassai pedig mint komikus és buffó. Kettejüknek itt már 130 forint havi fizetést biztosított az igazgatóság. 1873—74-ben Pesten, az István-téri színháznál (ma: Klauzál-tér) találkozunk a kis Kassaival, aki ekkor már igen jeles komikussá nőtte ki magát. Innen visszament Kolozsvárra, ahol — leszámítva 1878 okt. 1-től 1879 virágvasárnapjáig terjedő aradi működését — egész 1880 őszéig megmaradt s résztvett a kolozsvári színészek bécsi vendégjátékain s különösen híres „Gonosz Pistá"-jával (Falu rossza), vasas németjével („Peleskei nótárius") kacagtatta meg a bécsi közönséget. 1880 okt. 8-án a budapesti Népszínházhoz szerződött, — előbb 150, majd 200 forint havi fizetéssel — ahol aztán nyugdíjba vonulásáig megmaradt. (Mint szerződött tag 1898 dec. 27-én játszott utoljára a Népszínházban.) Kassainak a legerősebb színészi

eszköze rendkívül érdekes egyéniségében rejlett. Ez az egyéniség csodálatos vegyüléke volt a komolynak s a furcsának. S ez külsején is megnyilvánult. Horgasorrú Napoleon-feje révén akár tragikus színésznek is beválhatott volna, de apró termete, kisterjedelmű vékony beszédhangja mégis a komikumra utalta. De nemcsak külső megjelenésében nyilvánult meg ez az ellentét, hanem egész lelki alkatában is. Kontemplatív hajlandóságú, komoly ember volt, telve bölcselkedési készséggel, de ha megszólalt, akaratlanul is nevettető hatása volt. Kassai sohasem törekedett a komikai hatásra — és mégis komikus volt. Komolyan játszott, akárcsak úttörő elődje, a híres Jancsó Pál kolozsvári aktor, ám a komikai hatás annál ellenállhatatlanabb varázserővel tört ki mindkettejüknél a hallgatóság kedélyvilágából. Kassai fiatalabb korában tragikus színész szeretett volna lenni, de lényében csupán csak egyes árnyalatai voltak meg a tragikai vonásoknak. Azonban éppen ezért nagyszerű tragikomikus hatásokat tudott előidézni. Mint színésznek egy vágya volt: bejutni a Nemzeti Színházba, bejutni nem nagy szerepekre, hanem shakespearei és moliérei epizódokra. Ez a vágya azonban — sajnos — sohasem teljesült. Pedig ott lett volna az ő méltó helye és nagy komikai tehetsége ott mélyülhetett volna el igazán a tragikomikumig. A Népszínházban inkább csak az operettre volt kénytelen szorítkozni. Kiváló volt ezekben is; Menelausa, Styx Jankója, Bimbasi basája, különösen pedig Saint Hypotaise (a Liliben) stb. stb. örökbecsű figurák voltak; de micsoda „Bolond" lehetett volna például „Lear király"-ban! Bizony kár, hogy a Nemzeti Színház vezetősége sohasem törekedett Kassait a maga színpadának megnyerni. Sokat veszített ezzel a Nemzeti Színház is, meg Kassai is. A Népszínháztól, amely neki egyhangú taposómalom lehetett, örömmel ment váci remeteségébe a művész, ahol aztán festegetett, írt, orgonált és filozofált — kedvére. Kisigényü ember volt. Bölcs volt. Nem félt semmitől, csak a tetszhaláltól. Keze utolsó mozdulatával ezt írta egy papirosra: „Misericordia!... Felboncolni!" Vácon halt meg, a kórházban, 1928. július 29-én. *(Pataki József.)*

Kassicsné Durigó Ilona, mezzoszoprán kamaraénekesnő, sz. 1881 május 13-án. Tanulmányait Pesten, majd Frankfurtban folytatta. Európai hírű előadóművészek közé tartozik. 1912-ben vendégszerepelt a Népoperában, 1913-ban az Operaházban. Férjével, dr. Kassics Ozman zeneszerzővel, előbb Budapesten a Fodor-zeneiskolában működött, de a világháború vége óta Genfben tanárkodik; újabban csak mint hangverseny-, illetőleg oratóriuménekesnőt ünneplik Európaszerte.

Kassovits Bruno, író. Színműve: *Babona,* színmű 1 felv. Bem. a Thália Társaság, 1905 április 12-én.

Kastély az országúton. A leghíresebb régi német vígoperák egyike: eredeti címe „Der Dorfbarbier" (A falusi borbély). Szövegét írta *Schmid,* zenéjét szerzé (1798) *Schenk* János. Bemutatta a Kolozsvári Színház, 1841 okt. 10.

Kasza János, színész, sz. 1888 február 8-án, *Törökkanizsán.* Színpadra lépett 1908-ban.

Kaszab Anna, színésznő, sz. 1898 áprilisában, *Jászárokszálláson.* Színpadra lépett 1926 szeptember havában.

Kaszab Géza, hírlapíró. Munkája: *Gumikirály leánya,* énekes boh. 3 felv. Társszerző: *Horovitz Gusztáv.* Bem. 1908 március. Arad.

Kasszadarab az, amely a közönség minden rétegét meghódította s amelynek kitűzésénél lázas izgatottsággal jó előre — gyakran protekció útján — elkapkodják a jegyeket, a pénztár ostromszerű megrohanásával. Az első kasszadarab a „Pikkó herceg". (L. o.) A régi színészek idején leginkább a kiállításos, sok változású színdarab volt a kasszadarab. A világháború e téren is rendkívüli produkált: konjunktúra idején úgyszólván mindenik darab kasszadarab volt. (V. ö.: *Táblásház.*)

Kasszarapport: a nappali pénztári jelentés. Rendes rovatai: dátum, a színrekerült darab címe, a jegy megnevezése, volt, maradt, szabadjegy, elkelt, ár, összeg jelzése stb.

Kászonyi Gizi, színésznő, sz. 1907 máj. 2-án, *Budapesten.* Felsőbb leányiskolát vég-

zett, utána beiratkozott a Színművészeti Akadémiára és hosszabb énektanulmányai után, 1926-ban a Király Színházban működött, majd 1927-ben Bécsben a „Kammerspiel" tagja lett, ahol a revüoperettek főszerepeit játszotta. 1930-ban Berlinbe szerződtették. Főbb szerepei: Georg Sand (Chopin), Elinor (Aranyhattyú). Bécsben: Kitty (Jetzt oder Nie), Juci (Flirt and Jazz). Férje: *Sulkovszky Nemecsek Antal*, kulturmérnök.

Katalin. Eredeti *nagy operett* 3 felv., egy változással. Szövegét írta dr. *Béldi Izor*. Zenéjét *Fejér Jenő*. Színrekerült a Népszínházban, 1901 október 4-én. Szereposztása: II. Katalin Hegyi Aranka, Guraczkij Szirmai Imre, Chevalier Németh József, Germain Küry Klára, Anica Bojár Terus, Buranov Szabó Antal, Trojkov Tollagi Adolf, Ivanov Nagy Vilmos. *100-ik* előadása: 1906 szeptember 18-án volt. (Ez az *első* eredeti magyar darab, amely *százszor* került színre.) A bécsi Carltheaterben Küry Klára felléptével bemutatták 1902 ápr. 12-én, „Der kleine Günstling" c. alatt.

Katasztrófa (görög), a dráma befejező cselekménye, fordulata, amelyben betelik a hős sorsa, bekövetkezik a bukása. Ekkor megoldódik a csomó, a cselekmény bonyolult helyzete tisztázódik, még pedig a hősre nézve végzetszerűleg. A K-nak kikerülhetetlennek kell lenni, azaz a hős jelleméből s a körülmények kényszerítő erejéből kell következnie, ellenkező esetben, ha valamely külső ok idézi elő a K-t, deus ex machina (L. o.) — való megoldásnak nevezik.

Katona Emmy, színésznő. (Lásd: Szakács Árpádné.)

Katona Irén Mária, színésznő, sz. 1898 febr. 18-án, *Budapesten*. Színpadra lépett 1918 szept. havában.

Katona István, jezsuita tanár, színműíró, sz. 1732 dec. 13-án, *Bolykón*, Nógrád m., megh. 1811 aug. 17-én. A filozófiát Kassán, a teológiát Nagyszombatban hallgatta. Tanított Gyöngyösön, Nagyváradon és Komáromban. Két iskolai drámáját ismerjük: *Benjámin könyvei* és *Vak Béla* címűeket; mindkettőt előadták, Komáromban, 1758-ban, midőn a közönség a szerzőt „zúgó tapsokkal tüntette ki".

Katona József, a legnagyobb magyar drámaíró, sz. 1791 november 11-én, *Kecskeméten*, megh. 1830 április 16-án, u. o. Családja nem volt törzsökös kecskeméti familia. A költő dédapja: Katona János 1658 táján a török-tatár hordák elől a Nyírségből menekült családjával együtt Kecskemétre. Szépapja: Katona Mihály fuvarosember volt s különösen II-ik Rákóczi Ferenc hadjáratai alatt jutott nagyobb keresethez. Ő volt a család legegészségesebb s leghosszabb életű tagja. Majdnem százesztendős volt, amikor meghalt. Nagyapja: Katona Tamás eleinte jó módban élhetett, mert egyik fiával a gimnázium négy osztályát elvégeztette, de aztán megromlott anyagi viszonyai következtében a szorgalmas és jól tanuló fiú kénytelen volt tanulmányai félbeszakításával a takácsmesterséget kitanulni. Ez a józaneszű s latinos műveltségűnek mondható szegény takácsmester volt a költő édesapja. A Katona-család tehát, amely egyszerű sorból származott, folytonos emelkedést mutat, nemcsak a társadalmi elhelyezkedésben, hanem a művelődés terén is, hogy aztán legnagyobb fiában, a drámaköltőben, a lángész zenitjét érje el. Katona József gyermekkoráról nem sokat tudunk, legfeljebb csak annyit, hogy szülőit szerető, szorgalmas, komoly, érzékeny és rendkívül fogékony gyermek volt. E tulajdonságai révén már a népiskolában feltűnt, miért is atyja, az idősebb Katona József, elhatározta, hogy öt gyermeke közül legalább ezt az egyet — még nélkülözések árán is — tudós pályára neveltetni. Ez okból vitte fel fiát a gimnázium első osztályába Pestre a piaristákhoz, de részint anyagi okokból, részint pedig a szüleitől távol élni nem szerető fiú kedvéért a többi gimnáziumi osztályt Kecskeméten végeztette vele s csak a filozófiai tanfolyamot (a mai VII. és VIII. osztály) kezdte meg Szegeden és fejezte be Pesten, még pedig kitünő eredménnyel. Pesten az egyetemi könyvtár szolgájánál, Rocsnik Ignácnál volt szálláson, aki a könyvtár épületében lakott. Csak természetes, hogy a tudásra szomjas ifjú felhasználta a kínálkozó alkalmat s ő lett a könyvtár legszorgalmasabb búvára. Különösen a történelmi munkákat olvasta nagy buzgósággal; mintha



Klenovits György



Kmochné Jozefin



Kodály Zoltán



Koháry Klári



Klebelsberg Kunó gróf Kultuszminister



Komlós Pál



Komlós Vilmos



Komlóssy Emma



Komlóssy Ilonka



Komor Gyula dr.



Komor Vilmos



Kompóthy Gyula



Kömíves Imre

csak Géniusza adta volna kezébe e könyveket, hogy előkészítse magasrendű hivatottságára. Ám a tudás nem lett volna elég, meg kellett ismernie a szenvedélyt is. A Rocsnik-háznál azt is megismerhette. Ábrándos lelkében itt vetett lobot az első szerelem lángja. Mert nemcsak könyvtár volt itt a házban, hanem egy szép leány is: a kis Rocsnik Borbála, akit szülei németesen Betti-nek becéztek. Katona József 18 éves volt ekkor, Rocsnik Betti meg 15. Ez lett volna Katonának egyetlen boldog szerelme, de ez is szomorúsággal végződött. Bettit ugyanis néhány év mulva szülei máshoz kényszerítették nőül s a boldogtalan aszszonyka egyévi házasság után ujdonsült kis leánykájával egyetemben meghalt. Katonának egy fiatalkori verse őrzi az emlékét. („Egy könny Betti sírhalmára".) Az írói pálya indulása Katonánál is versekkel kezdődött. Verset azonban nem sokat írt. Mindössze huszonnégyet. Ifjúkori kísérlet valamennyi. Ő maga sem értékelte többre őket. Az ábrándos természetű méla gyerek meg-megénekelte a természet szépségeit, melyek őt sokszor lebilincselték. Órákig el tudta nézni a szülőháza ablakából is látható nádas tavat, mely a mostani „Katona József-szín.ház" helyén terült el s amikor Pestre, vagy Szegedre utazott, elgyönyörködött az alföldi puszták méla végtelenségében. Más természeti tájat — kivéve a pesti Dunát és a budai hegyeket — nem igen volt alkalma látni, de őt annyira lekötötte a szülőföld s a magyar Alföld iránt való szeretete, hogy — úgy látszik — nem is igen kívánkozott „világot látni". A gimnáziumi tanulmányok befejeztével a jogra iratkozott be, majd ügyvédi oklevelet szerzett s 1813-tól 2 esztendőn keresztül Halász Bálint hírneves ügyvéd mellett szerezte meg a szükséges joggyakorlatot, míg végre 1816-ban mint kész ügyvéd négy évig működött a fővárosban. Fiatal jurista korától kezdve nagy szeretettel járt a Pesten működő magyar játszótársaság előadásaira. Itt látta meg Dérynét, a játszótársaság fiatal énekesnőjét, akit — a jelek szerint legalább úgy látszik — az első pillanatban megszeretett. Ez a nagy szerelem, amit azonban ő némán viselt a keblében, még jobban vonzotta a színházhoz, ahol végre írói működésének helyes irányát is megtalálta. Katona József három minőségben szolgálta a magyar játékszínt: mint műkedvelő színész, mint rendező és mint drámaíró. A „Hackerház" (L. o.) és a Rondella (L. o.) színpadán Békesi József név alatt több nagy szerepet játszott, még pedig szép sikerrel. Kortársai különösen az „Abbelinó"-ban, a „Szerelem gyermeké"-ben és „Hamlet"-ben dícsérik. Jó volt a „Szmolenszk ostromá"-ban is, melyben egy öreg kozákot játszott. Katonának nem volt csengő hangja, sőt Déryné szerint egy kissé az orrából beszélt, de elért sikerei alapján nyugodtan következtethe-



tünk arra, hogy a szenvedélyek ábrázolásában mint színész is kitűnt. Szerepei közül kétségtelenül „Hamlet" volt reá a legnagyobb hatással. Ez a szerep határkövet jelent drámaírói pályáján. Addig Katzebue volt a mestere; most egyszerre Shakespearehez fordult. (Lásd: a „Bánk bán" cikket.) Hogy milyen színész lett volna belőle, ha élethivatásául a színészetet választja, mondhatni alig bír fontossággal. Őt csak azért vezette Géniusza az aktorok közé, hogy a színpadot megismerhesse. A színészi és a rendezői működés nála csak ezt a célt szolgálta — s hogy milyen eredménnyel, arról kitünő színpadismeretét feltüntető „Bánk bán"-ja tett örök tanuságot. Katona drámaírói pályája a „Hacker"-házban kezdődött. Itt játszották első színpadi kísérletét 1812 január 12-én, *„Jolánta jeruzsálemi királyné"* cím alatt. Nem eredeti darab volt,

hanem Ziegler művének fordítása. Aztán jött a többi. A fiatal Katona a színészi és rendezői működés mellett 1811-től 1815-ig 5 fordított drámával s Bánk bánt bele nem számítva 13 eredeti darabbal gazdagította a magyar játékrendet. E korból való művei a következők: *Örökség*, vígj. 1 felv. Bem. 1811 ápr. 11. A *Szegény lantos* (Kotzebue). Bem. 1816 ápr. 11. *Jolánta jeruzsálemi királyné*, Ziegler után. Bem. 1812 jan. 12. *Szmolenszk ostroma*. Bem. 1811 nov. 24. *Üstökös csillag*, vígj. 1 felv. *(Medve Albert.)* Bem. 1813 febr. 17. *Montbelli grófok*. E fordítások közül a *Jolánta* eredeti kézirata és a *Montbelli grófok* másolata megvan a Nemzeti Színház könyvtárában. A többi elveszett. *Eredeti darabok: Farsangi utazás*. Bem. 1812. (Elveszett.) *Monostori Veronka* (Bem. 1812.) eredetije a Nemzeti Színház könyvtárában. *Montbelli grófok*. Bem. 1811 július 16. *Lucza széke* (Bem. Pest 1812 dec. 26.) eredetije a Nemzeti Színház könyvtárában. *István, a magyarok első királya* (Bem. Pest, 1813 augusztus 19.) eredeti kézirata a Nemzeti Színház könyvtárában. *Ziska*, 1813, eredeti kézirata a Nemzeti Színház könyvtárában. *Aubinyi Clemetia* Héderváry Cecillia cím alatt is. Mindkettő másolata a Nemzeti Színház könyvtárában. *Jeruzsálem pusztulása*, 1814, eredeti kézirata a Nemzeti Színház könyvtárában *Doboka vára*, *Nagyidai cigányok*, *Comarunna*. Mind a három elveszett. *Rózsa vagy a tapasztalatlan légy a pókok közt*, 1815, *A tündéralma vagy Nadir és Nadine boszorkányos története*. Ez utóbbi kettőt Milecz János találta meg és adta ki 1886-ban „Katona József családja, élete és ismeretlen művei" című munkájában. Ha figyelembe vesszük, hogy Katona József színpadi működése mellett jogi tanulmányait is ernyedetlen szorgalommal folytatta, bámulnunk kell ezt a nagy drámaírói tevékenységet. Ezek a művei azonban, habár legtöbbjén látszanak is az igazi tehetség jelei, még csak előtanulmányoknak tekinthetők. A fiatal Katona gyorsan egy-két hét alatt írta és fordította őket, inkább csak azzal a célzattal, hogy a játszótársaságnak újabb műsoranyaggal szolgáljon. De azért a lázadó Kupában (István, magyarok első királya) már látszanak Petur bán robusztus alakjának körvonalai; Jeruzsálem pusztulásában már érezhetjük Shakespeare hatását; a „Nadir és Nadine" tündéries játékban pedig olyan lebilincselő módon érzékelteti a nagy szerelem leküzdhetetlen diadalát, hogy ez a poétikus mű még ma is hatást keltene a színpadon. És mégis hol vannak ezek a művek Bánk bántól (l. o.), melyet ő maga is első művének nevez, mely aztán a cenzúra betiltó végzése után — fájdalom — utolsó műve lett. „Bánk bán"-t 1815 nyarán írta és beküldte a kolozsvári pályázatra, ahol azonban — ha ugyan igazán eljutott a bírálók kezébe — figyelembe sem vették. Katona Bárány Boldizsár „Rostá"-ja alapján a művet 1819—20-ban átdolgozta. Az átdolgozatlan „Bánk bán"-t eddig nem ismerték, de 1912-ben egy régi kézirat formájában napfényre került az is. (Megj. az „Irodalomtörténeti Közlemények" 1913-ik évfolyamában, 2—3. szám.) A két „Bánk bán" összehasonlítása rendkívül tanulságos és szembetűnővé teszi azt a hatalmas fejlődést, melyet Katona 1815-től 1820-ig tanusított. Katona József tragikus alak volt. Színész már csak szegénysorsú szülei miatt sem lehetett, a drámaírót pedig megölte benne a cenzúra. Ott hagyta hát a színpadot, letette a drámaírói tollat és magyar keserűséggel hazament Kecskemétre ügyésznek. Még jó, hogy Bánk bánját 1821-ben nyomtatásban kiadta, mert különben elveszhetett volna a legnagyobb magyar tragédia. Kecskemét város Tanácsa 100 forinttal jutalmazta a neki ajánlott művet, a szerzőt pedig 1820 november 2-án megválasztotta alügyésznek, majd 1826-ban főügyésznek. Katona József a nagy lelkek nemes fennköltségével viselte sorsát. Ha már szép álmait nem valósíthatta meg, legalább szüleinek igyekezett hű támasza lenni. Nem magának élt már, hanem szüleinek, városának és hivatalának. A hivatalban pontos, pártatlan és igazságos volt. A szegény nép érdekében sokszor síkra szállt és keményen kimondta az igazságot szóval úgy, mint írásban. E szókimondó bátor magatartásáért a nép „sercegő pennájú Katoná"-nak nevezte. De a drámaírói tollat sohasem vette fel többé. Csak egy értekezést írt még a játékszín ügyében: „Mi az oka, hogy Magyarországban a játékszíni költőmesterség nem akar lábra kapni?" (Megj. a „Mindenes Gyüjtemény" c. folyóiratban, 1821.) A színészekkel főügyész korában is megtartotta a jó viszonyt, különösen Udvarhelyi Miklóssal és Balog István-

nal. S ha színészek jöttek a városba, mindig felkarolta ügyüket és hűségesen eljárt előadásaikra. Zárkózott ember volt és kevés beszédű, de mélyérzésű s jó barátai iránt könnyer. melegedő. Olyan lehetett, amilyennek ő jellemzi Bánk bán-ját. Nála is mindig „nagyobb indulat dühösködött belülről" mint amennyit külső magatartása elárult. Kontemplatív lény volt. Tudott a szenvedélyein uralkodni és le tudott mondani. Szerette a családi életet, de ő maga családot nem alapíthatott. Teljes életében legénysorban maradt. Pedig — úgy látszik — kecskeméti visszavonulása után is lángra lobbant mégegyszer a szíve, azonban ez a szerelme is viszonozatlan maradt. A sors kegyetlen volt hozzá. Míg élt, nem értette meg senki, vagy nagyon kevesen s csak mikor a sírja behorpadt, fordult feléje a közérdeklődés. Sírja fölé szülei és testvérei emeltek először egy szerény emlékkövet. Ezt később — 1861-ben — Kecskemét városa egy díszesebb s nagyobb márványemlékkel cserélte fel. Ugyanakkor — 1861 május 20-án — Horváth Döme kezdeményezésére a kecskeméti vasúti állomás melletti sétányon felállították Katona József mellszobrát. Szülőházát 1883 április 16-án emléktáblával jelölték meg, emlékére egy róla elnevezett irodalmi kör alakult s az 1896-ban megnyilt kecskeméti új színházat „Katona József-színház"-nak nevezték el. De minden kőnél és minden márványnál maradandóbban hirdeti Kecskemét nagy fiának emlékét saját remekműve, örök szépségű „Bánk bán"-ja, amely még akkor is élni fog, amikor a márványemléktáblákon bemohosodtak a betűk.

(Pataki József.)

Katona László, színész, sz. 1899 márc 10-én, *Kolozsvárott.* Színpadra lépett 1925 február havában.

Katona Teréz, színésznő, sz. 1887 márc 24-én, *Pakson.* Színpadra lépett 1905 szept. havában.

Katonás kisasszony. Operett 3 felv. Szövegét és zenéjét írta Megyeri Dezső. Bem. a Népszínház 1890 dec. 30.

Katonaszínészek Tanácsa. A világháború folyamán katonai szolgálatot teljesített színészek alakulata. Működését megkezdte 1918 november havában, Thury Elemér elnöklete alatt. Ügyvezető elnök lett Gaál Béla. Az intézőbizottság tagjaivá Stella Gyula, Kovács Andor, Cserny Béla, Földessy Vilmos, Nagy Pál, Hajagos Károly, Iványi Antal és Czobor Ernőt választották meg. Nov. 9-én a katonaszínészek küldöttsége megjelent a kultuszminiszternél, hogy sürgősen láttassanak el a foglalkozásukhoz megfelelő ruhaneműekkel, hogy hátralékos nyugdíjbefizetéseik rendeztessenek és hogy a rendelkezések iránt a lépések megtörténjenek. 1919 jan. havában a pénzügyminiszter 400.000 K-t utalt ki a hadviselt színészek felruházására. Jan. 25-én a katonaszínészek Újpesten megnyitották színházukat. Igazgató: *Szomory* Miklós. Első előadásul a „Cigánybáró" c. operett került színre. Tagok: Mányai Aranka, Kissházy Sári, Erényi B., Békéssy, Hajagos Károly, Róna, Dózsa, Bakó, Földessy, Bánhidy, Buday Ilonka.

Katona Zsigmond, színész. A színészetnél született. Vándortársulatoknál működött. Megh. 1871-ben, Nagyatádon, Budai József társulatánál.

Katscher Róbert, osztrák zeneszerző. Nálunk is színrekerült operettje: *Riviera-expressz,* operett 3 felv. Szövegét írta: *Herczeg* Géza. Bem. 1929 márc. 30-án, a Fővárosi Operett Színházban.

Kátsor Keresztély, piarista tanár és iskolai drámaíró, sz. 1710 november 28-án, *Pesten,* megh. 1792 augusztus 28-án, u. o. Pesten végezte a gimnáziumot, 1727-ben a piarista-rendbe lépett. Tanított Temesvárott, Korponán, Nagykárolyban. Ő volt az első, aki hazánkban az iskolai színműirodalom fejlesztése céljából a francia drámairodalom termékeit ajánlgatta tanárainknak mintául. Maga is több színművet írt, melyek közül a *Rózsa* c. allegórikus színmű iskolai színjátékunk egyik legszebb emléke.

Katzianer, pesti születésű német színész. 1812-ben tagja volt a pesti német színháznak, a Rondellában egynéhányszor magyarul is játszott, mint Thoringer, Rolla stb. Ezután külföldre utazott. Mint a hannoveri kir. színház volt tagja 1834 jan. 20-án újra fellép a pesti német színházban,

a „Házizsémbeskedés" c. vígjátékban. 1837 aug. havában már mint nyugalmazott színészt látjuk viszont Pesten; ekkor a „Frigyesi Elek" c. darabban vendégszerepelt a német színházban.

Kauer Ferdinánd, osztrák zeneszerző, sz. 1751-ben, megh. 1831-ben. Nálunk is előadott munkája: *Fernando és Jarikó,* énekesjáték 3 felv. Szövegét írta: *Gleich* Joseph. Bem. Kelemen László társulatánál, Pesten, 1799-ben.

Kaufmann George S., fr. író. Nálunk is bemutatott színműve: *A királyi család,* vj. 3 felv. Társszerző: *Edna Ferber.* Fordította: *Góth* Sándor. Bem. 1929 febr. 15. Vígszínház.

Kaufmann Oszkár, színházépítő, sz. 1873-ban, *Újszentannán.* Tanulmányait Berlinben végezte, ahol sok színházat épített, így többek között az ő alkotása a königgrätzerstrassei színház, a Volksbühne épülete, Reinhardt új színháza a Kurfürstendammon, a Hebbel-színház, a bremerhaveni Stadttheater, a Freie Volksbühne stb.

„Kaviár", *Csiky* Gergely bohózata, bem. 1882 márc. 24-én, a Nemzeti Színházban. (Ujházi, Vizváryék, Szathmáryné, Györgyné, Lendvayné, Csillag T., Molnárné, Benedek, Földényi, Szigeti Imre voltak a főszereplők.)

Kazal Biri, operetténekesnő, 1904-ben végezte a Zeneakadémiát. Ez év október havában az Operaház ösztöndíjas tagjává szerződtette. 1905 március 1-én egy évig szabadságolták és ez idő alatt a kolozsvári színpadon játszott. Onnan a Király Színház szerződtette tagjai sorába (1905 augusztus havától).

Kazaliczky Antal, színész, színműíró, sz. 1852 máj. 10-én, *Mozsgón* (Sopron m.), megh. 1917 nov. 5-én, Budapesten. 24 éves korában elvégezte a színészakadémiát, utána a Nemzeti Színházhoz kapott meghívást, onnan Miklóssy Gyulához szerződött, Pécsre, drámai szerepkörre. A 80-as évek végén Mosonyi Károlynál, 1891-ben pedig Krecsányi Ignácnál működött, Temesvárott, ahol a „Délmagyarországi Közlöny"-ben több dramaturgiai cikke jelent meg. Ezután a Vígszínház meghívását fogadta el, ahol élénk irodalmi működéséért a drámabíráló bizottság kebelébe választották. *Főbb szerepei:* Macbeth, Hamlet, Pál atya (Bíbor és gyász), Ügyész (Valeni nász), Brankovics György, Mefisztó, Jágó, Biberach, Ozoróczy (Ocskay brigadéros), Perjel (Szentbernáti barátok), stb. A drámaírás terén szép sikerei voltak. Ismertebb darabjai: *A gulyás,* népsz. Kolozsvár, 1882. *Ibolyásleány,* népsz. 1883. Budai Színkör; ezt később újra átdolgozta *Ne hagyd magad, Schlésinger!* címmel, *Lorányi* álnéven és a Városligeti Színkörnek kasszadarabja lett. *Pásztortűz,* népsz. 3 felv. Zeneszerző *Bánffy György* és *Serly Lajos.* Bem. 1892 júl. 9. Budai Színkör. *Délibábok* című verses népszínműve dícséretben részesült. Bem. 1893 márc. 3-án, a Népszínházban. *Garasos alispán* c. vígjátékát a Nemzeti Színház adta elő, 1896 aug. 7-én és a vidéki színpadokon is sokáig volt műsoron. *A harang,* színmű 3 felv. Bem. 1898 jan. 20. Vígszínház. *A tetemrehívás* (1904 szept. 1.) és *A kard becsülete* (1910 szept. 14.) c. drámáit Krecsányi Ignác igazgatása alatt adták Budán. A *Honáruló* c. tragédiájával a M. Tud. Akadémián 1908 márc. 20-án Teleki-díjat nyert. *A talizmán* c. tragédiájával szintén díjat nyert. *Változó szerelem,* társadalmi színmű 3 felv. Bem. 1911 szept. 7. Fővárosi Nyári Színház. *Hamlet*-ről írt tanulmánya megjelent a *Szegedi Híradó* 1882 dec. 16-iki számában. Hosszabb ideig tanácsosa volt az Országos Színészegyesületnek. Hegedüs Gyula búcsúztatta. Neje: *Bocsó Jolán,* színésznő, sz. 1861-ben, *Aradon.* 1878-ban lépett a pályára, szülővárosában. U. e. év május 18-án lépett vele házasságra, Nagyenyeden. 1880—81-ben Sztupa Andornál működött.

Kazár Emil, író, hírlapíró, sz. 1843 jún. 24-én, *Nagyváradon,* megh. 1922 május 16-án, Budapesten. Iskoláit szülővárosában és Pesten végezte, 1863-ban az írásnak szentelte életét. Első színházi referádái az *Ellenőr*-ben jelentek meg. Drámái: *Két kulacsos,* verses vj. 5 felv. 1869 jan. 2. Budán, Molnár György társulata adta elő. *Kincskeresők,* népsz. 5 felv. Zeneszerző *Langer Viktor.* Bem. 1874 dec. 11. Nemzeti Színház. *A hátrahagyott család,* dráma 4 felv. 1875 december 1-én. U. o. A Népszínháznak más-

félévig drámabíráló bizottsági tagja volt. Neje: *Polányi* Ilona, a Népszínház tagja, kivel 1879 júl. 9-én lépett házasságra.

Kazinczy Ágost, színész, sz. 1899 május 22-én, *Budapesten*. Színpadra lépett 1924 július havában.

Kazinczy András. A 40-es években Zemplén vármegye alispánja volt. Megh. 1875 október 5-én, Kassán. A Nemzeti Színházra 1000 forintot hagyományozott.

Kazinczy Ferenc (kazinczi), író, a magyar irodalom reformátora, sz. 1759 okt. 27-én, *Érsemjénben* (Bihar m.), megh. 1831 aug. 23-án, *Széphalmon* (Zemplén m.). 1766-ban Alsóregmecen járta elemi iskoláit. 1768—69-ben Késmárkon tanult, innen a sárospataki kollégiumba ment, hol tíz év alatt az összes közép- és felsőiskolai tanulmányait elvégezte. 1790-ben felismervén a nemzeti színügy nagy jelentőségét a közművelt ségre, lelkesen izgatott mellette s Ráday Pál gróffal buzgólkodott Budán az első magyar színésztársaság szervezésén. 1790 március 8-án kelt s a *Hadi és más nevezetes történetek* szerkesztőségéhez írt levelében már azt írja: „*Hamletem* a jövő héten sajtó alatt leszsz s talán Lesszingnek *Miss Sara Sampson*-ja is utána fog menni. Most kellene azon lennünk, hogy az év állandó Ország Gyűlése alatt Magyar Játszó színünk légyen" és ugyanez év július 1-én báró Prónay Lászlóhoz írt levelében pedig ezt írja: „Volna még egy alázatos tanátslásom, esedezésem. Ajánljon fel Excellentiád egynehány aranyat eggy Magyar Játszó társaságnak, olly fel-tétel alatt, hogy ők Német Játszók által illendően el-készítetvén, Hamletemet játszák el. Ennek híre lesz az egész Országban". Aztán, amikor kész Hamletjével ahoz előszót ír és valóban prózája ódáivá emelkedik, amidön a magyar lelkesedés diadalmát zengi és fennen hirdeti, hogy kezd már benne újra éledni az a remény, hogy nyelvünket közdolgaink folytatására fordítjuk és közelebbről az, hogy az Ország Gyűlése alatt Melpomenének és Thaliának Magyar Templomot szentelünk. És ő, ez a klasszikusan nemes magyar férfiú, — aki a magyarságot mindenek felébe helyezi a játékszín eszméjének kicsinyes elleneseit, mielőtt újra támadnának, megelőzi írván: „Mi gátolhatná meg azt egyéb hanemha ismét valamelly felelet azt adná, hogy a Magyar Nyelv nem Játszó színre való; eggy olly felelet, melly nem meg-tzáfolást, hanem eggy szomorú néma sóhajtást érdemel". Az eszme testté vált. Kelemen László áldozatos lelkesedésével megtalálta azokat, akik a megpróbáltatásoknak eme rögös útjára hajlandók voltak követni. Kazinczy ekkor Pestre megy, ahol a társaság Ráday Pállal együtt őt kéri fel a társaság szervezetének megállapítására és arra a sziszifuszi munkára, hogy a német színházbérlőt jóindulatra bírja a magyar múzsával szemben. Kazinczy csak e második feladatában jár el, az elsőhöz nem mer fogni, mert, — tudja, érzi — hogy ehhez ismeretei, tapasztalatai nem elégségesek. Nem sokáig tartózkodik Pesten, — visszatér Kassára és ott várja a budai, pesti híreket. — „Pestről elindulván — írja egy levelében — jó karban hagytam a Schauspieler-Truppot..." „Aztán — az első magyar színi előadás lezajlik a „Melpomene és Thália templomában". Mikor ennek hírét veszi, sietve ír Ráday Pálnak, hogy értesítse, miképpen mutatkozott be a magyar színjáték — és mikor nem kap e kérelmére választ, Ráday nagyatyját, Ráday Gedeont, kéri fel, hogy küldjön neki egy színlapot az *Igazházi* első előadásáról és egy színésszel írasson a bemutatóról valamit és ha ezt sem sikerülne elérni — írasson Ráday Gancs Pállal, a jószágkormányzójával egyet-mást, hogy abból ő aztán *Orpheus* című folyóirata számára kritikát csinálhasson. Így dolgozott Kazinczy a magyar színadnak és a magyar színpadért. Hogy műsort teremtsen számukra, megindította a *Külföldi Játékszín* c. vállalatát, melynek első darabjául Shakespeare „Hamlet"-jét adta. (1790.) Lefordította a következő színműveket: *Lanassza*, tragédia 4 felv. Le Mierre-től, Plümicke német fordításából. Bem. 1793 máj. 20. Budán. *Goethe: Stellá*-ját és *Clavigo*-ját is átültette magyarra. Ez utóbbit előadták 1795 febr. 25-én. *Lessing: Emilia Galotti*-ját a budai társulat 1836 júl. 16-án mutatta be az ő fordításában, valamint *Shakespeare: Macbeth*-jét is fordította, de ma nem tudható, vajjon befejezte-e. Egyéb fordításai: *Barnhelmi Minna*, vagy *A katonaszerencse*, vj. 5 felv. *Lessing* után. 1834. A Nemzeti Színház bemutatta: 1929 márc. 16. Lessing emlékezetére, a nagy drámaíró születésének kétszá-

dik évfordulója alkalmából. A címszerepet Bajor Gizi játszotta. *Kénytelen házasság*, vj. 1 felv. *Moliere* után. 1839. *Miss Sarah Sampson*, szomorú. 5 felv. *Lessing* után, 1842. Ezenkívül ismeretesek még ezen fordításai: *Eraszt, vagy a becsületes útilator*, érzékeny játék 1 felv. *Kotzebue* után írta. Bem. 1793 január 7-én, Budán. *A vétkesek*, vj. 3 felv. 1795 aug. 5. Albrecht Joh. Fr.-tól, ez kétséges, hogy ő fordította? *Themistokhles, a számkivetett fővezér*, *Metastasio* után, előadták Kassán, 1835 jan. 31. *Titus szelídsége*, *Metastasio* után, 1798. Foglalkozott *Romeo és Julia* fordításával is. *Shakespeare* után, 1790. Érczszobrát 1907 szept. 22-én leplezték le, szülőháza falába pedig ezen feliratú táblát helyezték el: „E házban született 1759 október 27-én Kazinczy Ferenc, az újabb magyar műpróza halhatatlan megalapítója". A költő kedves otthona ma cseh fenhatóság alatt van.

Kazinczy Gábor (kazinczi), államférfi és író, sz. 1818 július 18-án, *Berettőn*, Zemplén m., megh. 1864 április 18-án, Bánfalván, Borsod m. Késmárkon és Sárospatakon tanult. 1838-ban a pozsonyi országgyülésre ment, hol a politikai élet vezérférfiaival barátságot kötött, Pesten pedig az irodalmi élet művelőivel lépett szorosabb érintkezésbe. Színműfordításai: *Gazdag és szegény*, dráma, írta *Souestre Emil*. Előadták a Nemzeti Színházban, 1840 január 25. *A fricska*, boh. 3 felv. *Raupach* után. Buda, 1842. *Szív és ész*, vj. 1 felv. *Steigentesch* báró után. U. o. 1842. *A meghittek*, vj. 2 felv. U. o. 1843. *Dandin György (Moliére)*, vj. 3 felv. 1853 április 29. Nemzeti Színház. *Fösvény*, vj. 5 felv. *(Moliére)*. U. o. *Tartuffe (Moliére)* 5 felv. vígjátéka. 1864 szeptember 23. U. o. (Mindhármat lásd címszava alatt is.)

Kazinczy Miklós (kazinczi), Bihar megye táblabírája, sz. 1744 augusztus 15-én. Munkája: *Az ozmondok avagy a két helytartó*, dráma 5 felv. Pest, 1793. Ford. báró *Gebler* után.

Kazinczy Sándor, író. Röpirata: *Egy kis szemle fővárosi színházaink fölött*. Budapest, 1896 szeptember. Színműve: *Etelka*, dráma. Bem. 1903 május 6. Kisfaludy Színház.

Kazintzi Mária — állítólag tagja volt Kelemen László társulatának, azonban a színészettörténeti szakmunkák (Endrődy János, Vahot Imre, Bayer József, Vály Béla stb.) nevét nem is említik. Ha tehát — rövid ideig — működött is *talán* Kelemen László társulatánál, nem tartozott a jelentősebb tagok közé.

Kávéházi színészi produkció. Az összes európai világvárosokban évek óta divatos, hogy kávéházakban és vendéglőkben a színházi előadások után terített asztalok előtt, rögtönzött színpadon, neves színésznők és színészek lépnek fel, akik ilyenmódon egészítik ki a jövedelmüket. A színészek nemcsak nálunk, hanem mindenütt rosszul vannak fizetve és ezért rákényszerültek arra, hogy éjszakánként zenés nyilvános helyiségekben lépjenek fel, ahol általában kétszerannyi felléptidíjat kapnak, mint amennyit a színházaktól rendes havi gázsiképpen. Budapesten és a nagy vidéki városokban is egy időben divattá lett, hogy kávéházakban és vendéglőkben művészestéket rendeznek, a köszínházak tagjainak részvételével. Ezeket az előadásokat azonban 1923 júniustól egy belügyminiszteri rendelettel korlátozták és lehetőleg a minimumra csökkentették. A belügyminiszter ugyanis a rendőrhatóságok jelentése alapján körrendeletet bocsátott ki, amely szerint „ezek az idegen elnevezésü zletek pazar berendezésükkel, a közönség kíváncsiságának kihasználásával gyakran a közrend, a közerkölcsiség és üzleti tisztesség követelményeivel ellentétben zajos tivornyákra nyujtanak alkalmat. A vendégeknek rendkívül magas árakon szolgáltatnak ételeket és italokat és ezenfelül helyiségeikben rendőrhatósági engedély nélkül gyakorlatba vett ének- és táncelőadásokkal valóságos mulatóhelyekké váltak. Mindezek megállapítása után a belügyminiszter utasította a fővárosi és vidéki rendőrhatóságokat, hogy az üzlettulajdonosokat szólítsák fel a szabályellenes, vagy idegennyelvü feliratok és jelvények eltávolítására. A rendelet szerint továbbá tilos azokban a helyiségekben, ahol fogyasztási célokra italokat, ételeket, vagy kávéházi cikkeket szolgálnak fel, bárminemü tánc vagy ehhez hasonló mutatványok előadása, még akkor is, ha ezekben a fogyasztóközönség venne részt. Ezekben a helyiségekben csak abban az esetben tartha-

tók előadások, ha a helyiség a fogyasztóközönségtől elkülönítve, színpadszerűleg van e célra berendezve. Ebben az esetben is az előadások megtartására külön rendőrhatósági engedélyt kell kérni. 1928 szept. havában e tiltórendeletet a legszigorúbban hajtották végre. Ez idő óta a budapesti rendőrfőkapitányság a szóbanforgó rendeletre való hivatkozással egyáltalában nem ad ki az artistáknak és a színészeknek napokra szóló működési engedélyt". Egyes kávéházak és vendéglők hiába próbálkoztak ilyen engedély elnyerésére, fáradozásuk eredménytelen maradt.

Kázmér Géza színműve: *A randevú*, énekes vj. 3 felv. Társszerző: *Fazekas* Géza. Zeneszerző: *dr. Igyártó* Zoltán. Bem. 1920 okt. 19. Budai Színkör.

Kean vagy a könnyelműség és a lángész, dr. 5 felv. Írta *Dumas Alexander*. Ford. *Fáncsy Lajos*. Bem. 1838 február 16. Nemzeti Színház. Lendvayné jutalmára. Főszereplők: Kean — Egressy Gábor, M. Anna Danby — Lendvayné, Lord Mellvill — László József, gróf Galles — Bartha János, B. Coefeld — Fáncsy Lajos, matróz — Megyey Károly. Újabban lefordította Rexa Dezső. Hőse: Kean Edmund, a híres angol színész.

Kecse Nagy Erzsébet, színésznő, sz. 1904 nov. 1-én, *Szentesen*. Színpadra lépett 1924 július havában.

Kecskeméti Ármin dr., makói főrabbi, sz. 1874 április 21-én, *Kecskeméten*. Munkája: *A zsidó a magyar népköltészetben és szinműirodalomban*. Budapest, 1896.

Kecskeméti Irma (Bolyos Irma), színésznő, sz. 1865-ben. Színpadra lépett 1881-ben, Bényei István színigazgatónál.

Kecskeméti Sándor, színész, sz. 1863 május 12-én, *Kecskeméten*. Színpadra lépett 1881 okt. 1-én, Jakab Lajos színigazgatónál.

Kecskeméti színészet. Kecskeméten 1796-ban volt az első magyar színielőadás, a „Cserepes-vendéglő"-ben, Kelemen László alatt. Ugyancsak Kelemen társulata játszik itt 1800 június 3-án, amiről a *Magyar Hírmondó* ekkép tudósít: „A Magyar Teátromi Játszók ide jöttek egy darab időre Szegedről s már tegnap játszottak is, a Közönségnek különös megelégedésére". 1801-ből ismerjük Kelemen László kérvényéből a következő érdekes megemlékezését: „Nemes Priv. Ketskemét Várossa (pedig) azon kívül, hogy Játék helyet ingyen engedett, az egész Társaságot Szabad Szállással ajándékozta meg, élelmében segítette és egy állandó Játék-Színnek fel-állíttásáról is igéretet tett". 1812-ben ismeretlen társulat játszik. Ekkor előadják Katona első darabját, egy *Farsangi tréfa* c. vígjátékot. 1815-ben *Udvarhelyi Miklós* és *Láng Ádám János* egyesített társulata jön a városba, hol nyáron a „Kecskés"-vendéglőben kapnak helyet. 1816-ban *Ujfalussy Sándor* az igazgató. 1817-ben megírja a város a színház törvényeit. Ez évben *Láng—Ujfalussyék* jönnek kultúrát terjeszteni. Ez időtájt már volt kellő anyag színházépítési célokra, sajnos, ez az 1819-iki tűzvészkor elpusztult. 1818-ban *Kilényi Dávid* kap koncessziót, míg a rákövetkező 20-as évektől egy konzorcium. 1825-től őriznek egy színlapot a városi levéltárban. 1826-ban Katona egy színházi részvénytársaságon fáradozik. Július havában a Borsod Vármegyei Játtzó Társaság játszik, kiválóbb tagok: Pergő Celesztin, Székely József és neje, Ungár Anikó. Ekkor *Pergő Celesztin* és *Éder* György az igazgató. 1832-ben *Komlóssy Ferenc*, 1833-ban szintén ő, továbbá *Kerbay Gyula László* kap játszásra engedélyt. Ez ideig még mindig a régi „Cserepes-vendéglő" szolgál színházi előadásokra. Később Király Sándor kávés veszi bérbe a házat és „Aranysas" néven vezeti. 1835-ben ismét *Komlóssy Ferenc* lesz az igazgató, egy évre rá pesti társulat kap engedélyt, aug. havában Balogh István társulata kereste fel a várost; majd a következő direktorok járnak Kecskeméten: 1837-ben Baky Gábor, 1839-ben Hubenay Ferenc balatonfüredi társulata, 1840-ben Komáromy Sámuel, 1841-ben Komlóssy Ferenc, Peller, Várady Pál, 1842-ben Fejér Károly, 1843-ban Szabó József (Petőfi ekkor játszott itt), Kétszery József, Hevesi Imre, 1844-ben Komáromy Sámuel szekszárdi társulata, Beliczay Jónás, 1845-ben Végsey Sándor, 1846-ban Erdélyi Dalszínész Társaság, Udvardy, Petit, Chiabay, Kilényi Dávid, 1847-ben Havi Mihály és Szabó József, Gócs Ede (ez időben került először

színre *Bánk bán*), Kőrössy Ferenc, 1848-ban Mátray István, 1850-ben Tóth János, Latabár Endre, 1851-ben Mátray István, 1852-ben Lenkei Béla, 1853-ban Hetényi József, Kétszery József, 1854-ben Hetényi József, Láng Boldizsár, 1855-ben Keszy József, Tóth János, 1856-ban Pázmán Mihály, Láng Boldizsár, 1857-ben Hubay Gusztáv, 1858-ban is Hubay Gusztáv, Pázmán Mihály, 1859-ben Buday József, 1860-ban Horváth György, 1861-ben Szuper Károly, Pázmán Mihály, 1862-ben újra Pázmán Mihály, 1863-ban Lángh Boldizsár, 1864-ben Latabár Endre, Hubay Gusztáv, 1865-ben Szerdahelyi Kálmán, Kocsisovszky Jusztin, Láng Boldizsár, 1867-ben Kocsisovszky Jusztin, Buday József, 1868-ban Miklóssy Gyula (1868 november 15-én megnyilt a Kovács László-féle színház), 1869-ben Kőmives Imre, Kovács Mór (megalakult a színügyi comité októberben), 1870-ben Hubay Gusztáv (ez időtől 19.680 forinttal támogatja a város az igazgatót), 1871-ben Völgyi György, 1872-ben újra Völgyi György és Novák Sándor, 1873-ban Balogh Alajos, Krecsányi Ignác. (Ekkor restaurálják a régi színházat és 1873 szept. 7-én megnyitják Krecsányi igazgatása alatt. A restaurálás negyedfélezer forintba került.), 1874-ben a Nemzeti Színház tagjai vendégszereplése következik (A 70-es években újra megalakul a színügyi bizottság, mely 1883-ban megszünt.). Ez évben játszási engedélyt nyertek: Szathmáry Károly és Aranyossy Gyula társigazgatók. Őt követi Völgyi György, majd 1875-ben Aradi Gerő, 1876-ban Völgyi Gyula, 1877-ben Mezey Péter, Szuper Károly, Némethy György, 1878-ban Némethy György, 1879-ben Bényei István, 1880-ban Lászy Vilmos, 1881-ben Jakab Lajos, 1882-ben Miklóssy Gyula, 1883-ban Miklóssy Gyula, Völgyi György, 1884-ben Sághy Zsigmond, 1885-ben Jány János, 1886-ben Pesti Ihász Lajos és Szabadhegyi Aladár társigazgatók, 1887-ben Komlóssy Ferenc, Szabadhegyi Aladár, Balassa Kálmán, Zöldi Márton társigazgatók, 1889-ben Pesti Ihász Lajos és Dobó Sándor társigazgatók, 1890-ben a Nemzeti Színház vendégszereplése tette változatossá a szezónt, Pesti Ihász Lajos és Dobó Sándor társigazgatók, 1891-ben szintén, 1891—92—94-ben Pesti Ihász Lajos (egyedül). 1895-ben Rakodczay Pál, ki a klasszikusok kultiválásával magas nívóra emelte Kecskemét színházkultúráját. 1896 október 14-én felavatják az új színházat, Rakodczay Pál igazgatása alatt. Színrekerült a Bánk bán, Jászai Mari, Márkus Emma, Ujházi Ede, Gyenes László, Szacsvay Imre és Hetényi Béla vendégfelléptével. A prológust Ábrányi Emil írta. A színház megépítésére a városi tanács 250.000 forintot szavazott meg, de ez felszaporodott 320.000 forintra. Van benne 31 páholy, 478 ülő- és 341 állóhely. Építette Fellner és Helmer cég. Külseje a Vígszínházéhoz hasonlatos. A színház első bemutatója „A nők barátja" volt Márkus Emma és Náday Ferenc felléptével. 1897—98-ban Csóka Sándor, 1899—1900-ban Micsey F. György, azontúl Mariházy Miklós, Bihari Ákos felváltva igazgattak. 1921 őszén Bárdossy Pál volt a direktor, majd Csáky Antal. A színház fennállásának 25-ik évfordulóját 1921 november 11-én ülték meg, vele együtt a *Bánk bán* kiadásának 100 éves évfordulóját. Az ünnepség a Petőfi Társaság s a kecskeméti Katona József-kör rendezésében folyt le a színházban. Az ünnepi beszédet Pekár Gyula kultuszállamtitkár, a Petőfi Társaság elnöke s Révész István prelátus, a Katona-kör elnöke tartották, Császár Elemér Katona tragikumáról tartott nagyértékű értekezést. Szávay Gyula és dr. Sántha György alkalmi ódái után a kecskeméti színtársulat a „Bánk bán" 4. felvonását, dr. Záborszkyné és Pusztay Sándor, az Operaház tagjai pedig Bánk operának a tiszaparti jelenetét adták elő. 1927 jún. havától Gulyás Menyhért a színház igazgatója, 1928—1930-ban pedig Deák Ferenc. A város a színház fűtéséhez ingyen ad 15 vagón szenet, ingyen világítást is ad, de ha kell, pénzbeli segéllyel is támogatja a színigazgatót. A színügy élén 8 tagú bizottság áll. Az előadói munkát a kulturügyosztály vezetője, a tb. főjegyző és a tb. aljegyző vezeti. Mint érdekesség ide kívánkozik annak a feljegyzése is, hogy Kelemen László első színigazgatónál két kecskeméti ifjú is működött színészi minőségben, névszerint: Szomor Máté (L. o.) és Nemes András. (L. o.)

Kecskeméti Színházi Ujság. Színészeti napilap 1901 nov. 3-tól. Szerk. *Kecskeméti* Vilmos, kiadó *Komor* Gyula.

Kecskés András, színész, sz. 1900 okt. 8-án, *Bácsszenttamáson.* Színpadra lépett 1923 október havában.



Környei Béla



Kornély Mária



Korniss Géza dr.



Körmendy János



Körmendy Kálmán



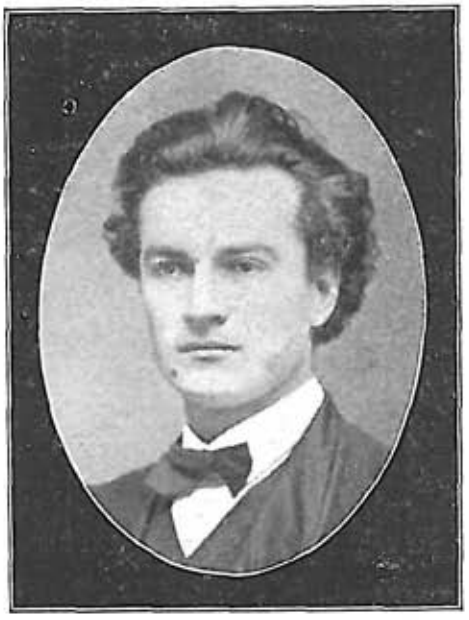
Kosáry Emmy



Környei Paula



Koronkay Rózsi



Kőrösmezey Gusztáv



Kossovitz Pál

Kecskés Ilona, színésznő, sz. 1876 május 27-én. Színpadra lépett 1897-ben, Pesti I. Lajos színigazgatónál.

Kecskés József, színész, sz. 1898 febr 13-án, *Budapesten*. Színpadra lépett 1921 július havában.

Kecskés Károly, színész, sz. 1816-ban. Atyja ügyvédnek szánta, de ő amint a „Ludas Matyi"-t látta a színészektől, megszökött hazulról és Kilényi Dávidnál felcsap színésznek. 1838-ban Kolozsvárott működik. 1840-ben itt rendező, 1848-ig itt színész; közben a Nemzeti Színház ügyelője. 1848-ban ő is honvéd volt és Bem csapatába osztatta be magát és több ütközetben vett részt. A világosi fegyverletételkor mint vadászhadnagy tette le a fegyvert. Piskinél Petőfivel együtt harcolt és testi-lelki jóbarátja volt halhatatlan költőnknek. 1856 október 18-án mint szerződött tag fellépett a Nemzeti Színházban a „Viola" Peti szerepében. A 60-as években Molnár Györgynél működött, ki ekkép jellemzi: „Egyike volt a magyar színészet csendes, ritka szelíd példányainak. Nagyon hasznavehető, sokoldalú színész volt. A kedélyes apákat és jószívű nagybácsikat játszotta. Legsikerültebb szerepei a nagyképűsködő bamba márkik és hercegek voltak. 1864-ben Latabár Endrénél találjuk, Pozsonyban, hol mint rendező is működött. Itt halt meg, 1864 május 5-én. Neje *Győri Mari*, komika- és anyaszínésznő, 1836 június 30-án lépett a színipályára. Eleinte kisebb komikai szerepekben tűnt fel. 1841-ben a kolozsvári színháznak elsőrendű tagja. 20 évi özvegység után nyugalomba vonult. Utolsó éveit Újpesten töltötte, ahol szeretettel viselte gondját Némethy György pályatársa. Megh. 1884 március 27-én, Budapesten.

Keczey Irén, színésznő. (Lásd: Odry Zuárdné.)

Kedély. Kedélynek nevezzük az embernek természettől nyert, veleszületett sajátságait; tehát tehetségeinek és azok egymáshoz való viszonyának eredeti elemeit. A kedély az ember életének alapja, melyet sem nem szerezhet, sem magától el nem dobhat. A körülmények, melyek közt az élet fejlődik és a szabad akarat a kedélyt némileg változtathatja, de sohasem szüntetheti meg egészen. Az emberi kedély különbözései nem, faj és nemzetiség, továbbá test- és véralkat szerint észlelhetők. A kedély gazdagságával megáldott színész működése élénkebb nyomot hagy maga után, mint az, akire azt mondják, hogy „szürke színész" volt.

Kedélyes apaszínész — kifejezéssel jelöljük azon színészi szakmakört, amelyben az illető színész apaszerepet vállal s azt kedélye gazdagságával halmozza el. A régi színészek között Szentpétery Zsigmond volt a legismertebb ebben a genre-ban, az ő méltó utóda Szigeti József volt. (Gyakran megtörténik, hogy fiatal színészek is játszanak kedélyes apaszerepet, ily esetben az a legfontosabb, hogy az illető valóban teljes illúziót tudjon kelteni. V. ö.: Apaszínész.)

Kedélyes Kabaré. Budapesten, a Józsefvárosban (Kálvária-téren) működött 1923-ban. (Működése rövid ideig tartott.)

Kédly Gyula, színész, sz. 1901 júl. 3-án, *Csepregen*, Sopron m. Atyja lovag Kédly Kálmán, nyug. járásbírósági jegyző, anyja Ruzsicska Mária. 1925 május 31-én végezte a Színművészeti Akadémiát. 1925 szept. 1-től 1925 dec. 1-ig Bárdos Artúr dr. igazgatása alatt a Renaissance- és a Belvárosi Színház tagja volt. 1928 aug. 27-től a pozsonyi magyar színtársulat tagja lett. Játszott Pozsonyban, Érsekújvárott, Komáromban, Léván stb. 1929 aug. 28-tól a debreceni Csokonai Színház tagja. A világháború alatt a soproni 18. honvédgyalogezred egyéves önkéntese volt. Írt több novellát és egy ideig a „Soproni Hirlap" munkatársa volt. Főbb szerepei: „Giovanni" a Bizáncban, „Petur bán", „Genesius" a Császár és komédiásban, „Ocskay László" az Ocskay brigadérosban, „Tokeramo" a Taifunban, „Hamlet", „Péter" (a Meztelen ember) stb.

„Kefélni a darabot": akkor szokás ezt a kifejezést használni, ha valamely színdarab bizonyos részén változtatni akarnak.

Keglevich György gróf, mecénás, 1794 július havában „a magyar Jádzó színnek megörökítésére" szolgáló tőkepénzek kipótolására 1000 forintot ajánlott fel.

Keglevich István gróf, intendáns, sz. 1840 december 8-án, *Bécsben*, megh. 1905

május 29-én, *Budapesten*. Tanulmányai végeztével katonai pályára lépett. 1865-ben országyűlési képviselővé választották meg. 1886 január 24-én a Magy. Kir. Operaház és a Nemzeti Színház intendánsa lett. (1888 január 12-ig.) Elnöklete alatt jött létre a Vígszínház Rt. 1898 július 26-án másodízben nevezték ki intendánssá. 1899 február 26-án megkapta a v. b. t. tanácsosi méltóságot. 1902 szeptember 16-án újra lemondott intendánsi állásáról. Intendánsi működéseért 6000 K királyi kegydíjat kapott és ez volt oka a közte és Hencz Károly néppárti képviselő között 1905-ben a képviselőházban egy nyilt ülésen bekövetkezett összeütközésnek, mely után Keglevich gróf kardpárbajban életét vesztette. Rendkívüli műveltségű és kitünő ízlésű vezérembere volt a színháznak. A díszletezést magas nívóra emelte a külső kiállítások fényét színdúsabbá tette. Számos igazi tehetségnek volt a pártfogója. Koporsója felett Gál Gyula mondott búcsúbeszédet. Munkája: *Adatok a Nemzeti Színház és a Magy. Kir. Operaház fenntartásának költségeiről*. Budapest, 1901.

Keglevich Marietta, színésznő, sz. 1905 ben, *Budapesten*. Két évig tanult énekelni a Zeneakadémián. Színpadra lépett 1924 jan. 1-én, a Terézkörúti Színpadon. 1929-ben a Városi Színházban is többször fellépett.

Keglevich Miklós gróf szilvási vasháromból ingyen szolgáltatta a Nemzeti Színházhoz megkívántató öntött- és vertvasgyártmányokat.

Kegydíj. Az Országos Színészegyesület kegydíjat szokott megszavazni azoknak a régi színészeknek és színésznőknek, akik életük nagy részét a színészetnél töltötték el, de a nyugdíjintézetnek valamilyen okból nem lehettek tagjai. Ezeket a kegydíjakat a közgyűlés szokta minden évben megszavazni.

„Kegyenc", gróf Teleki László tragédiája. A Nemzeti Színház könyvtárában őrzött nyomtatott példány belső címlapján olvasható: „A kitörülteknek elhagyása mellett a játékszíni előadás megengedtetik. Budán, május 11-én, 1841. Gróf Pongrácz János m. k. helytartó tanácsos". A cenzúra mind olyan helyeket törült, melyek csupán a Kr. sz. utáni 455. évre, mintegy az Attila korabeli Rómára és császárságára vonatkozott s amelyeket — sajátságos cenzori észjárással — az 1841-iki viszonyokkal hozott összeköttetésbe. Például „Az út mindenesetre egy egész borzasztó poklon vezet át. Pokol az? Nem, nem, több, elmésebb — egy lángba süllyedt éden". (58. l.) Vagy: „Valamint a szentegyházat, ha egyszer megfertőztetett, nem lehet újra szentelni — úgy a nő becsületét sem". Vagy: „ha cselekedni akarunk, jelen körülmények természetéből induljunk ki, nem régi viszonyok emlékéből". Bemutató előadása 1841 szept. 6-án volt. Szereposztása: Valentinianus — Egressy Gábor, Aetius — Szentpétery Zsigmond, Gaudentius — László József, Petronius — Fáncsy Lajos, Avienus — Balogh F., Julianus — Szerdahelyi József, Eudoxia — Laborfalvi Róza, Julia — Lendvayné. Felújítása: 1880 szept. 19. és szept. 18. 1906 szept. 10-én a következő szereposztás mellett újították fel: III. Valentinianus Caesar — Ivánfi Jenő, Aetius, patricius és fővezér — Bakó László, Gaudentius, fia — Bónis Lajos, Boethius, az őrség fővezére — Hetényi Béla, Petronius, szenátor — Szacsvay Imre, Avienus, szenátor — Gál Gyula, Trigetus, szenátor — Pálfi György, Basillus, szenátor — Horváth Jenő, Marcus, szenátor — Mátrai Béla, Fulgentius, quaetor — Mihályfi Károly, Palladius, Petronius fia, a császárné udvarnoka — Beregi Oszkár, Heracios, Caesar meghittje — Gabányi Árpád, Sidonius, jós — Molnár László, Vilgilius, Audus párthíve — Mészáros, Orestes, Audus párthíve Kőrösmezei Gusztáv, Caustius, udvaronc — Szőke Lajos, Julianus, udvaronc — Pethes Imre, Avenarius, udvaronc — Náday Béla, Eudoxia, császárné — S. Fáy Szeréna, Plabidia, leánya — Paulay E., Julia, Petronius hitvese — Jászai Mari.

Kelyhek. A „Faust"-kehely érből készült, üvegszállel ellátott szerkezet, amiben könnyen gyulladó és lánggal égő, füstölgő szalag van elhelyezve, amit a kehelyben elhelyezett elem rövidzárlata gyujt meg a végszóra. A kigyulladó Parsifal-kelyhet az aljára felszerelt csavarral lehet felgyujtani, mivel akkumulátor van beleszerelve, égő, kis vörös villanykörtével.

Kék madár. Orosz-kabarétársulat, mely első ízben 1923 jan. 4-én vendégszerepelt a

Vígszínházban, Jusnij igazgatása alatt. Utána 1925 jún. 25-én vendégszerepeltek. Miniatű' színpadi műfajban eddig nem ismert színeket és hangulatot sikerült ezen társaságnak megelevenítenie olyan kifejező erővel és olyan hatással, hogy egészen új lehetőségeknek nyitott kaput a párizsi kabaré haldokló műfaja után. Jelesebb tagok: Csarnszkája, Kozmorszkája, Rjabinin, Nelidov, Arenzvari, Dobrinin, Javorszkij. 1928 febr. 15-én ismét eljöttek hozzánk. Ekkor a Fővárosi Operett Színházban játszottak. 1929 márc. 2-án a Vígszínház látta őket ismét vendégül.

Kéky Lajos, bölcsészdoktor, főiskolai rendes, egyetemi magántanár, sz. 1879 dec. 21-én, *Hajdunánáson.* Középiskoláit a hajdunánási s a debreceni ref. főgimnáziumban, egyetemi tanulmányait a budapesti tudományegyetem bölcsészeti karán végezte, hol Beöthy Zsolt oldalán hosszú időn át az Esztétikai Gyüjtemény gyakornoka volt. Bölcsészetdoktori s középiskolai tanári oklevelének megszerzése után a budapesti III. ker., majd a VII. ker. áll. főgimnázium tanáraként működött. 1909-ben a Színművészeti Akadémia óraadó tanárának hívta meg, 1916-ban szolgálattételre helyeztetett át, majd 1921-ben rendes tanárává neveztetett ki ez intézethez, hol a költészettant, lélektant, magyar irodalomtörténetet és színészettörténetet adja elő. 1915-ben a budapesti tudományegyetem a XIX. század magyar irodalmának történetéből magántanárrá habilitálta, 1917-ben a Kisfaludy Társaság rendes tagjává, majd 1920-ban másodtitkárává, 1923-ban a Magy. Tud. Akadémia t. tagjává választotta. Tagja volt a Színművészeti Tanácsnak l. tagja a Magy. Tud. Akadémia állandó drámai jutalmazást teljesítő Vojnits-bizottságnak. Nagyterjedelmű irodalmi munkássága főként a magyar irodalomtörténetre irányul, de van számos magyar színészettörténeti dolgozata is. A Színművészeti Akadémián kívül a budapesti egyetemen is tartott előadásokat a magyar színészet történetéről. Két terjedelmesebb tanulmányán kívül *(A nagy magyar jellemszínész-triász,* Egressy, Tóth J., Szigeti J., Magyar Szemle, 1921. *Tóth József,* Színészek Lapja, 1926.) számos színészettörténeti cikke jelent meg a Tolnai Világlexikonban s a Győző-féle Színészeti Lexikonban. A magyar színészet története c. terjedelmes munka kéziratban. Munkatársa e lexikonnak is.

Kékszakállú herceg. Bohózatos vígoperett 4 felv. Írta *Meilhac* és *Halévy.* Zenéjét szerzé *Offenbach.* Ford. *Latabár* Endre. Bem. 1868 november 7. Kassán. Budán 1870 május 29-én Aradi Gerő társulatánál adták. Főszereplők: Boulotte — Medgyaszay Ilka, kékszakállú herceg — Halmi, Popolani — Szép József, első miniszter — Lászy Vilmos, virágárusnő — Nyilvai Irma, Saphir herceg — Érczi. A Nemzeti Színházban is színrekerült, 1873 ápr. 12-én, a következő szereposztással (Miklóssy Gyula színészeivel): Bobeche, király — Vizváry Gyula, Klementina, királyné — Balogné, Hermina, leányuk — Bényeiné, Saphir, herceg — Érczi Ferenc, Oscar, gróf, a király minisztere — Solymossy Elek, Alvarez, udvarmester — Bakonyi István, kékszakállú herveg — Kápolnay János, Heloise, a kékszakállú meghalt neje — Neszveda Riza, Eleonora — Schaffer Anna, Izaura — Bakonyiné, Rosalinda — Szépné, Blance — Reiner Antónia, Popolani, a herceg vegyésze — Szép János, Boulotte — Blaháné, Dorottya, pórnő — Laborszky Anna, Margit, pórnő — Rottenbiller Kati, egy gyermek — Liczenmayer Lidi, írnok — Szigligeti Jolán. A Népszínházban 1877 június 23-án adták először. Boulotte — Soldosné, kékszakállú — Kápolnai, Popolani — Solymossy, Bobes — Együd, Klementina — Daray Karolina, Hermina — Sziklay Emilia, Saphir — Váradi. Kolozsvárott 1870 április 1-én adták első ízben.

Kékszakállú herceg, regényes hősjáték 4 felv. Írta: *Lewald.* Bem. 1833 ápr. 14. Német színházban, Pesten.

Kelemen Béla, nyelvészeti és esztétikai író, sz. 1865 május 16-án, *Budapesten.* Egyetemi évei alatt kezdett irodalmi dolgozatokat írni a „Fővárosi Lapok"-ba és más folyóiratokba. Német—magyar szótára a legteljesebb. Színi vonatkozású műve: *Az első magyar dramaturg.* (Emlékezés Kölcsey Ferencről. Székesfehérvár, 1897.)

Kelemen Béla, színész, sz. 1892-ben, *Budapesten.* Színpadra lépett 1912-ben.

Kelemen Borbála, úttörő színésznő. (Lásd: Csizmazia Sándor címszónál.)

Kelemen Dénes, író, egy fővárosi textilcég prokuristája. Színműfordítása: *Natália, vagy: Egy hónap falun.* Egy szerelem története 5 felv. Írta: *Turgenyev.* Bem. 1927 szeptember 23. Nemzeti Színház. *A sirály,* színmű 4 felv. Írta: *Csehov.* Bem. 1930 jan. 24. Kamara Színház.

Kelemen Erzsébet, úttörő színésznő, sz. 1772 ápr. 16-án, *Pesten,* megh. 1795 okt. 30-án, u. o. 1792-ben 15 forint fizetés mellett az első magyar színtársulat tagja; 1794-ben férjhezment Láng Ádám János (L. o.) színészhez, akitől nemsokára elvált. Gyenge testalkatú, beteges és halkbeszédű színésznő volt.

Kelemen Gyula, színész, sz. 1883 május 8-án, *Budpesten.* Színpadra lépett 1911-ben. Egy ideig tagja volt a Vígszínháznak, majd visszavonult és detektív lett.

Kelemen Imre, színész, sz. 1856-ban, *Szatmárnémetin,* megh. 1922 dec. 11-én, Szolnokon. Színpadra lépett 1876-ban, Kovács Móric színigazgatónál. 1918 dec. 23-án nyugdíjba vonult.

Kelemen Jenőné Gaal Laura, színésznő, sz. 1840 június 1-én, megh. 1897 május 11-én, Jászberényben. 1866-ban lépett a színipályára, ahol 30 évig működött. 1897 január 1-én nyugalomba vonult.

Kelemen Lajos, színész, sz. 1892 aug. 21-én, *Szolnokon.* Színpadra lépett 1927 október 1-én.

Kelemen Lajos, színész, sz. 1895 április 15-én, *Marosvásárhelyen.* Színpadra lépett 1919 január havában.

Kelemen László, az első magyar színigazgató. Élete telve küzdéssel, végső lemondással s mindez mártirium egy dicső eszméért: hogy legyen magyar kultúra és ennek szolgálatában igazi magyar színészet. Atyja: Kelemen Mihály, nemes származású kántor és háztulajdonos Pesten, anyja: Török Anna, makói származású nő; házasságuk 1757 ápr. 24-én volt, melyből a lelkes *Kelemen László* származott, ki Pesten látta meg a napvilágot, 1760-ban. Amint elvégezte a jogot, ügyész lett Grassalkovich Antal herceg gödöllői uradalmában. Ezen állás szép jövedelméből szép kis vagyonra is tudott szert tenni. Ismereteit külföldön bővítette s a pesti jobb társaságok szívesen látták vendégül. Amint visszatért, elfogultan látta hazája elmaradottságát Európa más országainak színvonalától; látta, hogy a magyar nemzet szokásaiban, nyelvében, érzéseiben teljesen elidegenedett, hogy a magyar kultúra fejlesztésére milyen hathatós befolyása volna a színművészetnek. A főúri és irodalmi körökben csakhamar pártfogókra talált és szívós kitartással csakugyan megteremti az *első magyar színtársulatot!* Az országgyűléshez benyujtotta kérvényét pártfogás végett, a karok és rendek azonban egyszerűen lehurrogták. „Le vele! Hazaáruló! A nemzetből csúfot, komédiást akar csinálni! A magyart bukfenceztetni akarja! A bolondok házába vele!..." Ezeket kiáltották feléje. Azonban voltak finom ízlésű főurak, akik készek voltak hazafias munkájában segítségére lenni. Gróf *Ráday* Pál és *Kazinczy* Ferenc támogatása mellett egy kis lelkes csoportot gyüjt maga köré, nevezetesen 10 férfit és 4 nőt s miután a német színészek nagy utánjárás és boszszantó zaklatás után hajlandók voltak színpadjukat átengedni: 1790 okt. 25-én eljátszotta Simai Kristóf „Igaz-Házi"-ját Budán. E társulatot 1791 szept. 1-től 1792 ápr. 26-ig vezette. 1794-ben Kelemen a társulat második aligazgatója volt. Közben kollizióba kerül Sehy Ferenc és Protasevitz Benedek nevű tagjaival, ami a társulat belbékéjét megzavarta. A szerencse csak 1796-ig van vele. Eddig tudott ugyanis rendszeres előadásokat vezetni. Azontúl folytonos áskálódás uralkodik a társulatnál, az egyenetlenség végre kitör és ez év ápr. 10-én feloszlik. A feloszlást a sok adósság még inkább szította. 1774 forint és 56 krajcár sok pénz volt azon időben és úgy látszik: elegendő ahhoz, hogy a szépen megindult és fejlődést mutató nemes palánta elhervadjon és tönkre menjen. De a lelkesedés tüze azért nem húnyt el végkép! A nagyar színjátszók: Soós Márton, Nagy András, Popovics András, meg a színjátszónők: Termetzky Franciska, Nagy Erzsébet és Mária mindenüket zálogba csapják, csakhogy fennálljon a magyar színészet! És az igazgató is zálogba adja a díszleteit, felszereléseit; újra erőre kap a társulat és sok-sok küzdelem

után újra megkezdik a zengzetes magyar szó és nemzeti kultúra terjesztését. Azonban nem bírja már soká. Elfárad a küzdelemben, a meddő munka megtöri energiáját, lelohasztja munkakedvét a nemzet közönye, nemtörődömsége. 1799-ben újra társulatot szervezett, mellyel Debrecenben, Váradon, Szegeden, Kecskeméten, Nagykőrösön, Losoncon játszott. Vállalatába belebukván, előbb Ráckevén, majd Makón kántor, majd u. o. ügyvédi irodát nyit, azután 1812-ben Csanádpalotán megválasztják kántor-tanítónak és itt éli végső napjait élete hű párjával, *Lipcsei Máriával* (sz. 1780-ban, megh. 1884 jan. 5.). Kelemen László Csanádpalotán halt meg, 1814 dec. 24-én. Neje 1815 szept. 25-én Bitó Ferenc csanádpalotai kántor neje lett. Gyermekei: *Erzsébet*, színésznő (L. o.), *István*, szegedi tanító volt, *László* (sz. 1805 jan. 30.) pedig Gyorokon tanítóskodott, ezenkívül még három leánya volt. Ezek egyike: *Veronka*, megh. 87 éves korában, Szegeden, 1894 nov. 12. Rajkai Friebeis István a „Színpad" c. lapjában, a 80-as években, felvetette az eszmét, miszerint kegyeletes cselekedet lenne, ha Kelemen László sírhantja fölé emlékkő állíttatnék. Az eszmét a Színészegyesület felkarolta és 1888 szept. 8-án, délelőtt 10 órakor nagy ünnepség keretében felállították az emlékoszlopot. Az emlékkő piramisalakú, 9 láb magas, csiszolt tiroli márványból való és álarc és babérkoszorú alatt ezek a sorok díszlenek: „Kelemen Lászlónak, Az Első Magyar Színigazgatónak, 1760—1814. Emlékezetére A Magyar Színészegyesület, 1888 szept. 8-án". A rokonok által felállított sírkereszt vörös márványból készült, 6 láb magas. Felirata: „Itt nyugszik Kelemen László ügyvéd, színműíró, első magyar színigazgató és kántor-tanító, 1760—1814. Felállíttatta leánya, Veron és unokái, Kelemen István, Kelemen Kálmán, Kelemen Kajetán és Nemes Ferenc". Kelemen műsora számára több német darabot ültetett át magyarra, így ismerjük *A gazda' asszony* és *Tsapó Péter* c. színműveit, melyek nyomtatásban is megjelentek. *Othello*-t lefordította 1809-ben. Életrajzát *Váli* Béla írta meg: „Kelemen László, az első magyar színigazgató" címmel. Arad, 1888. Újabban (1927) dr. *Lugosi* Döme is megírta részletes életrajzát. K. nővérei (Erzsébeten kívül): *Borbála* 1793-ban, *Magdolna* és *Zsófia* 1790-ben szintén tagjai voltak a vezetése alatti színtársulatának. Alakját színpadra vitte *Vahot Imre:* „Első magyar színészek" és *Fényes Samu:* „Bacsányi" c. színművében. (Ez utóbbi 1903 febr. 5-én került színre a Vígszínházban.) Kelemen nővére: *K. Magdolna*, Szilágyi Pál anyja, sz. 1767 május 3. Pest. Húga: *Erzsébet* (Lásd: Csizmaziáné). *Teréz*, férjhez ment Oláh Elekhez, *Borbála*, férjhez ment Somogyi Csizmazia Sándorhoz, *Klára*, férjhezment rozváczi Omazta Istvánhoz.

Kelemen Mária, színésznő, sz. 1885 szept. 5-én, *Budapesten*. Gimnáziumi érettségi után zeneakadémiát és színészakadémiát végzett, mely után dr. Hevesi Sándor a Thália-társasághoz szerződtette, onnan 1909-ben a Nemzeti Színház hívta meg, ahol mint epizódszereplő több ízben ért el sikert. Főbb szerepei Prossy (Candida), Anya (Ámor omnia vincit), Szomszédasszony (Szerelem mint orvos), Nagyné (Himfy dalai), Karolin (Nagymama), Málcsi néni (Nem élhetek muzsikaszó nélkül), Boszorkány (Macbeth), Tuffierné (Idegesek) stb.

Kelemen Ödön, színész, sz. 1854 április 1-én, *Szatmárott*, megh. 1886 dec. 27-én, Kolozsvárott. Színpadra lépett 1874 április 1-én, Borsos és Kovács János színigazgatónál.

Kelemen Viktor dr., budapesti ügyvéd, színműíró, sz. 1894 július 27-én, Varannón, Zemplén megye. Budapesten végezte iskoláit és az egyetemi tanulmányait is. 1923 óta ügyvédi gyakorlatot folytat. Színművei: *Pokol*, dr. 3 felv. Bem. 1922 március 5-én. — Irodalmi Színház. — *Menybemenetel*. Expresszionista legenda 33 képben. Bem. 1924 március 6. — Művész Színpad. — *A fejedelem*. Tragikomédia 3 felv. Bem. 1926 január 30. Renaissance Színház. — *Botrány a Grand Hotelben*. — *Gól!* Vj. 3 felv. Bem. 1926 október 20. Belvárosi Színház.

Kelemen Pál, színész, sz. 1881 október 19-én Budapesten. Színpadra lépett: 1908-ban.

Kelemenné Huszty Terézia, színésznő, Színpadra lépett 1869 november 1-én.

Kelen Emilné (Bussay Ilona), karénekesnő, sz. 1886-ban, Budapesten. Színpadra lépett 1913-ban.

Kéler Béla, zeneszerző és karmester, sz 1820 február 13-án, Bártfán, megh. 1882 november 20-án Wiesbadenben. Jogásznak készült, azonban jogi tanulmányait abbahagyva, 1845-ben Bécsbe ment, a zenei konzervatóriumba. Előbb a Theater an der Wienben hegedüs volt, majd 1863-ban Wiesbadenben katonakarmester. Kéler Béla sokat fáradozott a magyar zenének külföldön való népszerűsítése érdekében. „Magyar vígjáték-nyitány" és hasonló művei Németországban sok kiadást értek el és ma is népszerűek. Emléktábláját 1906 augusztus 19-én leplezték le Bártfán, melyet Markup Béla bártfai szobrász készített.

Kéler Ilona, színésznő, sz. 1860 március 3-án, megh. 1880 november 16-án Kassán. (Eltemették Kolozsvárott, hol Mátrai Béla bucsuztatta.) Atyja K. László, ügyvéd, (sz. 1803, megh. 1883 május 4.) később a Nemzeti Szinház pénztárosa. Leánya már növendékkorában magára vonta a figyelmet. Matinék alkalmával meglepte a hallgatóságot ügyes szavalatával és játékával. Iskolái végeztével Kolozsvárra szerződtették, ahol első drámai szinművésznő volt és a közönség kedvence. Pályafutását korai halála szakította meg. Sirkőleleplezése 1883 október 28-án volt. Az emlékbeszédet Szacsvay Imre tartotta.

Kéler Napoleon, műépítész, sz. 1845-ben megh. 1919 febr. 6-án, Budapesten. Ő építette a Népszinházat, melynek munkálata 1872 szeptember 15-én kezdődött, Fellner és Helmer tervei szerint.

E. Keleti Erdélyi Anna, színésznő, sz. 1881 szeptember hó 1-én, Csongrádon. Színpadra lépett: 1897-ben Krecsányi Ignác szinigazgatónál.

Keleti Árpád, színész, sz. 1897 április hó 19-én. Szinpadra lépett: 1927 szeptember havában.

Keleti Etel, táncosnő, sz. 1911-ben, Budapesten. Sz. l. 1927-ben (Kis Komédia).

Keleti Erzsi, színésznő, sz. 1903 nov. 19-én. A budapesti Zrinyi Ilona-gimnáziumban érettségizett, azután két évig a Zeneművészeti főiskolába, majd egy évig Rákosi Szidi színiiskolájába járt. Színpadra lépett a vizsgaelőadáson, a Király Szinházban, 1928-ban, mint Adél a „Hejehuja báró"-ban. Első szerződése Szeged, 1928.

Keleti Gizella, színésznő, sz. 1902 márc. 5-én. Szinpadra lépett: 1920 julius havában.

Keleti Juliska, énekesnő, sz. 1885 aug. 4-én, Miskolcon. Szinpadra lépett 1901 okt. 1-én, Krémer Sándor társulatánál. Ezután a Magyar Szinházhoz szerződtették, majd, amikor Beöthy László drámai szinházat csinált a Magyar Szinházból, Keleti Juliska jobb szerződés híján a Bonbonniére-kabaréhoz szerződött és annak kis szinpadáról is csakhamar meghódította a közönséget. A Vigszinház legnagyobb operettsikerében ismét ott látjuk Keleti Juliskát: ő játszotta Kálmán Imre első operettsikerében, a „Tatárjárás"-ban Riza grófnőt és csak olyan sikere volt e szerepével, mint Kornai Bertának Mogyoróssy önkéntessel. Egyszerre csak Keleti Juliska gondolt merészet és nagyot és nem sokkal vigszinházi szereplése után budapesti sikere és népszerűsége dacára, kiment Amerikába és amerikai szinésznő lett. A legelőkelőbb tengertuli szinpadokon játszott és hozzánk már csak döntő sikereinek híre érkezett. 1924. aug. 23-tól a Fővárosi Operett-Szinház vendége volt, ahol a „Párizsi lány" c. operettben volt az első fellépte. Betétképen egy amerikai dalt énekelt „Kisasszony, kisasszony" kezdettel, amely igen hosszú időn keresztül egyike volt a legnépszerűbb melódiáknak. Ezután Amerikába ment. 1928 december 19-én Honoluluban férjhez ment E. D. Fuller amerikai ügyvédhez, a Warner-Quinlau Olajtrust elnökéhez. Leánya *Mahr Klára,* színésznő, sz. 1908-ban, Budapesten. Először fellépett New York Cityben, Amerikában 1927 telén Beregi Oszkárral — az „Arany ember"-ben, — Noémi szerepében — és a nagy művész szép jövőt jósolt a fiatal, tehetséges szinésznőnek. Ugyanazon télen amerikai angol szinpadon is fellépett a „Little Art Theatre"-ben, „Nicca" cimszerepében, nagy sikerrel, Clair Mahr néven.

Keleti Katinka, operaénekesnő, a berlini kir. operában, Hamburgban, Firenzében, majd Schwerinben énekelt és 1880 szeptem-

ber 2-án a Nemzeti Szinházban vendégszerepelt, „Mignon"-ban, mint Philine.

Keleti Lajos, színész, sz. 1887 jan. 3-án Sümegen. Szinpadra lépett, 1905-ben, Kispesten, mint Izidor (Smólen Tóni). Állomásai: Szilágyi Dezső, Krecsányi Ignác, Népopera, Faragó Ödönnél Kassán, Andor Zsigmondnál Ujpesten. A szegedi Városi Szinház tagja 1927-től, mint ügyelő, e mellett operákban kisebb tenor szerepeket énekel.

Keleti (Erdélyi) László, színész, színpadra lépett 1852 szeptember 14-én. Neje: *Wolly Teréz,* szinésznő, 1858 jan. 21-én kezdte el a működését.

Keleti László, színész, sz. 1903-ban, Budapesten. A Rákosi szinliiskolát végezte 1925-ben. Szinpadra lépett 1925-ben, 1926 március 17-én az Andrássy-úti Szinház szerződteti. 1928-ban az Uj Szinház, 1930-ban a Belvárosi Szinház tagja, ahol a „Földnélküly János" és a „Tizennyolcévesek" c. vj-ban jelentős sikert ért el.

Keleti Margit, színésznő, sz. 1908 febr. hó 5-én, Komáromban. Szinpadra lépett: 1928 szeptember hó 1-én.

Keleti (Erdélyi) Márton, ügyelő, sz. 1861-ben, Rimaszombaton. Szinésszé lett 1879. október hovában, Csaby Imrénél. 1883—1889-ig Balogh Alajosnál, 1890-től 1914-ig Krecsányi Ignácnál működött; ezután Sebestyén Géza igazgató szerződtette a komoly és felelősségteljes munka elvégzésére. Ügyelői tisztségének 35 éves jubileumát 1922-ben ülte meg. 1929 október 1-én nyugalomba ment. Neje: *Mihalovits Hajnalka,* szinésznő, sz. 1859 március 2-án, Aradon, meh. 1913. március 11-én, Budapesten. Szinpadra lépett 1882-ben, Szabó Antalnál. 30 évi működés után 1912 december 1-én nyugalomba ment.

Keleti Márton, rendező és karmester, sz 1905-ben, Budapesten. Szinipályára lépett 1924 szeptember 1-én. Munkája: *Csókoltatom az anyósomat!* vj. 1 felvonásban. Bem. 1915 jan. 14-én, az Uránia Szinházban.

Keleti Mártonné (Koronkai Róza), színésznő, sz. 1855-ben, Székelyudvarhelyen. Szinpadra lépett: 1875-ben Homokai László szinigazgatónál, nyugdíjba vonult 1906 május 1-én.

Keleti Mártonné (Szabó Mariska), színésznő, sz. 1866 május hó 18-án, Marosvásárhelyen. Szinpadra lépett 1879-ben, Bánfalvi Béla szinigazgatónál.

Keleti Ödön, színész, sz. 1859-ben, Békésgyulán. Szinpadra lépett: 1882-ben, Gáspár Jenő szinigazgatónál.

Keleti Teréz, népszínműénekesnő, 1858 január 21-én, Wolly Teréz néven lépett a vándorszinészeti pályára és később Keleti (Erdélyi) László karmester neje lett. 1862-ben Székesfehérvárt szerepelt, 1872-ben Völgyi György szintársulatánál volt férjével szerződésben. 1874-ben Csaby Imre igazgatónál működnek, amikor Márton és Esztike gyermekeik is felléptek gyermekszerepekben. A „Divatcsarnok"-ban 1861-ben több verse jelent meg. A színészgyermekek, akik örökölték szüleik művészi képességeit, a későbbi színésznemzedék számottevő tagjaivá váltak.

Keleti Vince dr., főgimnáziumi tanár, sz. 1856 december 13-án, Budán, megh. 1888 augusztus 25-én, Besztercebányán. Gimnáziumi tanulmányait Budán végezte. 1879-ben Szombathelyen tanár lett, majd 1882-ben a besztercebányai gimnáziumhoz nevezték ki. Itt sok színészeti cikket irt a helyi lapokba és titkára volt a magyar szinpártoló egyesületnek. Munkája: A besztercebányai magyar szinpártoló egyesület története. Turúcszentmárton. 1887.

Kellék: oly tárgy, amelyre a színészek játékánál szükség van. A kelléket az ügyelő (a fővárosban néha a rendező) irja össze egy papirlapra, vagy jegyzőkönyvbe és a kellékes (l. o.) vásárolja meg, illetve szerezteti be a szinház által. A kelléket egy ügyelő vizsgálja át az előadás kezdete előtt egy órával és a kellékes felügyelete mellett osztja szét a játszók között. Oly vidéki társulatnál, ahol a kellékes szükében van a szinpadi kellékeknek, úgy segítenek a bajon, hogy a kellékes két jegy ellenében — néha ráfizetéssel is — az illető tárgyat kölcsönkéri. Régen „rekvizitum"-nak hívták.

Kellékes (régente: requisiteur, l. o.) a kelléktár kezelője. A Hölgyfutár ezt a szót faragta rá: „Szükségvénynök". — (1853. jan. 18.) A kelékesről érdekes rajzot találunk az Ország-Világ, 1906 10. számában. Irta: Váradi Antal.

Keller Antal, karénekes, 1887 dec. 1-től 1899 május 31-ig a M. Kir. Operaház tagja volt.

Keller Elza, színésznő, sz. 1880 június hó 24-én, Budapesten. Szinpadra lépett: 1904. augusztus havában.

Keller Erna, színésznő, sz. 1900 aug. 4-én, Budapesten. Rózsahegyi Kálmán iskolát végezte 1918-ban. Sz. l.: 1918 augusztus havában.

Keller Ottó, kir. mérnök, a Magy. Kir. Opera és a Nemzeti Szinház műszaki felügyelője, sz. 1858-ban, megh. 1911 julius 31-én, Budapesten. Nagy szeretettel és tudással gondozta a rábizott műintézetet (1879-től) s szakértelmét az országban is több szinházépítésnél vették igénybe. Érdemei elismeréséül a király 1903-ban a koronás aranyérdemkereszttel tüntette ki.

Kellér Andor, hírlapíró, sz. 1903 május 5-én, Budapesten. 1921-ben az „Ujság"-nál szinházi munkatárs, később a „Világ" és ujból az „Ujság" munkatársa. Több egyfelvonásosát játszották. 1923-ban szinházi és irodalmi szemlét szerkesztett, „Revü" cimmel. A Magyar Szinművészeti Lexikon munkatársa.

Kellér Gyula, színész, sz. 1874 december 16-án, Budapesten. Szinipályára lépett 1896 október 1-én, B. Polgár Bélánál. 1919 november 25-én megnyitotta a Dunaparti Szinházat. (Megszünt 1920 március havában.) „Nagykomédia" c. vállalata megnyilt Budapesten, a Népszinház utca 40. sz. alatt, 1928 február 15-én.

Kelmay Ilona, operaénekesnő, sz. 1898 jan. 15-én, Losoncon. A berlini Staatsoper tagja, — zeneakadémiát végzett, azután Milanoban aratta első sikereit. Fellépett még Olaszország sok más szinházában is. Hazatérve, a kolozsvári szinház művésznője lett, azután a bécsi Volksoper szerződtette. 1928 szeptember 24-én, mint vendég fellépett a Városi Szinházban, a „Bohémélet" Mimijében. „Kellemes, rokonszenves jelenség, kulturált hangján, szépen csendülnek meg az áriák. Szinészi szempontból is kifogástalan" —, irja róla az „Esti Kurir". — Főbb szerepei vannak a „Turandot", „Bohémélet", „Zsidónő", „Pillangókisasszony" c. operákban.

Kelmenfi László (Hazucha Ferenc), szinműíró, publicista, sz. 1815 december 1-én, Nagyváradon. 1832-ben, hányt-vetett élet után beiratkozott Pesten az orvosi szakra. 1843-ban mérnök lett. Sanyaru életének 1851 április 21-én vetett véget a halál. Szinművei: Halley üstököse, vagy Budapest a jövő században. Tüneményes vigj. dalokkal, zenéjét szerzé: Szerdahelyi. Először adták 1839 március 7-én. Visegrádi kincskeresők. Boh. 3 f. zenéjét irta Rózsavölgyi Márk. 1839. Mindenható lángész, vj. 3 felv. 1850 március 14. Fordításai: Stuart Mária, trag. 5 felv-ban. Irta Schiller Frigyes. Sirhölgy, vagy Adolf Gusztáv Münchenben. Drámai rajzolat, 5 f. 1 előj. Bardt után ford. 1835 január 10 Budán. Don Carlos, Spanyolhon örököse, dr. költemény 5 f. 1846 május 19-én adták először. Atheni Timon, dr. 5 f. Shakespeare után, 1852 márc. 27. Öcsém, házasodj! vj., Mostoha atya vj. 3 felv. Raupach után. (Vas Andor név alatt irt szinikritikái nagy feltünést keltettek.)

Kemechey Jenő, iró, hírlapíró, a Petőfi- és Dugonich Társaság tagja, sz. 1862 dec. 28. Királyhelmecen (Zemplén m.), — megh. 1905 január 14-én, Budapesten. Középiskoláit elvégezve, az egri papnöveldébe iratkozott, de pályáját a jogi pályával cserélte fel. Egerben hirlapiróskodott. 1891-ben Szegeden működött, 1894-ben a „Budapesti Hirlap" munkatársa lett, ahol nagy feltünést keltett Politikai hullámok c. rovatával. Több kötet vidéki magyarizű novellát is irt. Tetszéssel adták a Nemzeti Szinházban két darabját: A föld, dr. társszerző Malonyay Dezső. Bem. 1902 október 3. Nemzeti Szinház. Az emigráns. dr. Bem. 1904. november 19. U. o.

Kéméndy Jenő, festőművész, a M. Kir. Operaház szcenikai felügyelője, sz. 1860 áp-



Kömives Imréné



Kondor Ibi



Konstantin Leopoldine



Kormos Margit



Korda Sándor



Kormos Ferenc



Koppány Erzsi



Kornai Berta



Kosztolányi Dezső



Kosztolányiné Harmos Ilona



Kőszegi Teréz



Kovács Andor



Fedák Sári—Kovács Mihály a San-Toy című operettben



B. Kovács Andor



K. Kovács András

rilis 8-án, Déván, — megh. 1925 jun. 26-án, Budapesten. Atyja jegyző volt. Középiskolái végeztével a pesti rajziskolában magára vonta Nopcsa Elek báró figyelmét, aki annyira megbecsülte egészen korán megnyilatkozó tehetségét, hogy évi 300 forint ösztöndíjjal kiküldte Münchenbe. Itt Benczur és Seitz voltak mesterei és a Münchenben eltöltött tizenhét év alatt rengeteget festett. A Szépművészeti Múzeumban ma is látható két képe, ezek: Az alchimista és Az első perlekedés, az egyik képét, a Gondolatok a könyvtárban címűt Ferencz József vette meg a királyi palota számára.

1898-ban báró Nopcsa Elek intendáns a M. Kir. Operaházhoz hívta meg. Mint díszlet- és jelmeztervező pályáját a *meiningenizmus* iskolájában kezdte meg, a történelmi hűség, a valóság illuziójának, a részletek gazdagságának keresésében. Amint azonban a szinpadi dekoráció művészete tovább haladt, ő is fokozatosan fejlődött tovább, s így jutott el a valóság illuziójától a szinpadi kép festői hatásainak illuziójához. Talán mindennél erősebben és fokozotabb mértékben érdekelte a szinpad technikája. Valósággal szerelmese volt azoknak a konstruktív és technikai lehetőségeknek, amelyek a szinpadi gépezetben érvényesülhetnek. A szinpad uj konstrukciójától kezdve a legapróbb részletekig érdekelték ezek a technikai és képbeli fogások és módok, s néha hetek munkáját, ötletét szánta rá egy olyan detailkérdés megoldására, mint amilyen egy a szinpadon elröpített nyilvessző íve, amelynek szabályosan és pontosan kell célbatalálnia. Ezermesterek ötletessége volt meg benne ezen a területen, a kis dolgokban és a nagy konstruktőr hozzáértése, alaposssága és mély elgondolása a szinpad technikájának lényegét érintő kérdésekben is. Ilyen szempontból legteljesebb eredménye és életének legteljesebb produkciója az úgynevezett *Aszfaléaszinpad*, amely első jelentkezése, első formája annak a szinpadi konstrukciónak, amely beéptiett horizontjával, teljes egészében és részleteiben süllyeszthető és emelhető szinpadjával ma a modern szinpadépítkezésnek legelfogadottabb és leghasználtabb típusa. A huszadik század szinpadja című tanulmányában fektette le ennek az új szinpadépítkezésnek elméleti és gyakorlati megoldásait. Szinpadelméleti és szinpadművészeti kérdésekben különböző folyóiratokban egész sereg kisebb-nagyobb tanulmánya jelent meg, az ő müve volt a Mályvácska című balett szövegkönyve, amelynek természetesen díszleteit is ő tervezte. A saját munkájában próbálhatta ki ismét technikai ötletességét, a nagyszerüen megkonstruált repülő szinpadi sárkány megoldásában, amely ötletességben és ügyességben méltó utóda volt az uszó rajnai sellőknek, vetített felhőlépének és egyéb ilyen találmányainak. Szinpadi művei: She, fantasztikus balett 2 részben, 12 képben, Beer Józsefel, zenéjét szerzette: Mader Raoul. Bem. 1898 február 5. M. kir. Operaház. Mályvácska királykisasszony, fantasztikus balett 3 felvonásban. Zenéjét szerzette: Máder Rezső. Bem. 1921 november 15. — U. o. A bűvös bábu, egyfelvonásos bábjáték Mader Raoullal. Bem. 1924 december 19. — U. o. (Délutáni előadásban.) 1923 április havában kinevezték örökös taggá.

Kemenes Lajos, színész, utóbb hírlapíró (cs. n. Gefin), sz. 1888 augusztus 7-én, Celldömölkön (Vas m.), megh. 1925 november 27-én, Budapesten elmekórházban. Atyja orvos volt (Gefin Lajos dr., megh. 1914 március havában, Celldömölkön). Elemi iskoláit szülővárosában, gimnáziumi tanulmányait Veszprémben, Csurgón, Szombathelyen és Felsőlövőn végezte. Ezután a színészakadémiára iratkozott és 1910-ben özv. Makó Lajosnénál Szegeden színésszé lett. 1911-ben a Vigszinháznál működött, 1921. szept. 1-én a Városi Szinház művészi titkárja. Ezután a „Gondolat" szerkesztője, majd az „Uj Nemzedék" szinházi rovatvezetője lett. Eltemették a celldömölki családi sirboltban.

Kemény Anna Mária, írónő. Színműfordításai: A papagály, érzékeny játék 5 f. Kotzebue Ágost után 1794 március 28. adták elő Pesten. Praedicatum, vagy vezetéknév, vj. 3 felv., báró Gebler után. Előadták 1794 december 3-án u. o.

Kemény Bernát, színházi karnagy, sz. 1854-ben, Bamberg-ben (Bajorország), megh. 1902 szeptember 25-én, Budapesten. 1881 október havában lett színházi karnagy, Szabó Antal színtársulatánál.

Kemény Egon, zeneszerző. Munkája: Kikelet utca 3. — Pesti operett 3 felvonás-

ban. Szöv. írta Bródy István és Harmath Imre. Bem. 1929 április 27-é: a Fővárosi Operett Szinház.

Kemény Endre (magyargyerőmonostori báró) író, orszgy. képviselő, sz. 1845 nov. 28-án, Kolozsvárott, — megh. 1898 október 5-én. Iskoláit Kolozsvárott járta, a jogot Pesten hallgatta. 1880 jul. 5-én megválasztották a kolozsvári Nemzeti Szinház választmányi tagjává. Munkája: A gólyakirály, operettszöveg. Zen. szerz. báró Bánffy György. Bem. 1881 Kolozsvárott.

Kemény Erzsi, színésznő, sz. 1910-ben, Budapesten. Az Országos Szinészegyesület Iskolájának volt a növendéke. 1928-ban a Király Szinházban lépett először szinpadra. Tagja volt a Magyar Szinháznak, a miskolcinak, majd 1929-től a Szegedi Városi Szinháznak, ahol úgy a vígjátékokban, mint az énekesdarabokban szép sikert ért el, eddigi pályafutása alatt.

Kemény János, úttörő színész, sz. 1778-ban, megh. 1850 jan. 27-én, Nagybányán, 1800—1803-ban a kolozsvári szintársulat tagja. 1803. augusztus 3-án aláírja a társulat szabályait, majd szerződését meghosszabbítják. 1806-ig tag Kolozsvárt. A kolozsvári szintársulattól Magyarországba jön, ahol nagy sikert arat, különösen Pesten. 1806-ban Szegeden praeceptor. 1809-ben Kolozsvárt van ismét. 1811-ben tag Győrött, 1812-ben pedig társigazgató ugyanitt Balogh Istvánnal. 1817-ben ő is azok között van, akik Kolozsvárról Marosvásárhelyre mentek, az ottani tanácsot kérlelni, hogy segítsenek a szinészet ügyén. 1818—19-ig Kolozsvárt. E társulat övele kimegy az országból. Külföldi körútja 1820. május 2-án ért véget. 1822—1823. május 27-ig, majd ismét 1826—27. tag Kolozsvárt. Ugyanitt játszik 1828-ban is. Szerepei: Selmayer (Arany perecek), Árvai (Bátori Mária), Kloska (Andrád: Hóravilág), Jagó (Othelló). Különösen a jellemszerepekben volt kitünő, — de a komikum terén is ismert neve volt. Neje: Szentiványi Zsuzsánna, szinésznő volt.

Kemény Juci, színésznő, sz. 1898 okt. hó 5-én, Tiszaujlakon (Ugocsa m.). Szinpadra lépett: 1921 október 5-én.

Kemény Klári, színésznő, sz. 1906 jan. hó 27-én, Miskolcon. Szinpadra lépett: 1928 szeptember havában.

Kemény Lajos, színész, sz. 1873 okt. 28-án, Budapesten. Szinipályára lépett 1892-ben, Zomborban, Rakodczay Pálnál. Félév után szinésziskolába iratkozott és mint baritonista vidékre ment, majd a Magyar Szinház tagja lett. 1908-ban Debrecenbe szerződtették, ahol 1917 március havában megünnepelte 25 éves jubileumát. Neje: Levendovszky Irma, szinésznő. (L. o.)

Kemény László, színész, sz. 1899 január hó 1-én, Okányban (Bihar megye). Sz. l.: 1923 szeptember havában.

Kemény Olga, színésznő, sz. 1902 március hó 27-én, Szabadkán. Sz. l.: 1925 nov. 1-én.

Kemény Ödön, színész, sz. 1872 április hó 17-én, Budapesten. Szinpadra lépett: 1896-ban Veszprémi Jenő szinigazgatónál.

Kemény Sándor, kardalos, sz. 1883-ban, Galgócon, Sz. l.: 1910-ben.

Kemény Sándor, színész, sz. 1894 szept. hó 30-án, Budapesten. Szinpadra lépett: 1916 február havában.

Kemény Simon, eredeti hazai dráma két felvonásban. Irta: Kisfaludy Károly. Előadták Pesten, 1820 május 8-án. Budán 1835 június 5-én került színre, ezzel a szereposztással: Mária — Déryné, Hunyady — *Szentpétery, Öreg Kemény* — *Bartha János,* Kemény Simon — Szerdahelyi József. (Páduában magyar katonák is előadták: 1827-ben.) — Két zeneszerző is írt belőle operát: Arnold György Szabadkán; erről többet ma nem tudunk és Ruzitska József Kolozsvárott, itt szinre került 1822-ben. Partitu-ráját a M. Nemz. Múzeum Orsz. Széchényi-könyvtára őrzi.

Kemény Simon, színész, sz. 1862-ben, Rácmiliticsen (Bács megye). Szinpadra lépett, 1880 október havában. Hubay Gusztáv szinigazgatónál.

Kemény Simon, költő, hírlapíró, sz. 1883 augusztus 19-én, Tasson. Tanulmányai vé-

geztével hirlapíró lett. Dolgozatai megjelentek az A Hét, a Nyugat, Magyar Figyelő és Uj Idők-ben Az Est főmunkatársa. Több verseskönyvével a modern lirai költők legjobbjai közé került. Színműfordítása: Morál. vj. 3 felvonásban. Irta: Thoma Lajos. Bem. 1909 február 27-én a Vigszinház.

Keményffi Gizella, operaénekesnő, sz. 1892 október 4-én, Budapesten. Atyja K. Gábor, (Megh. 1899. janouár 21-én, Budapesten) tőzsdetitkár. Tanulmányait Gänsbachernál végezte. 1889 február havában Bécsben nyilvánosan vizsgázott a „Rigoletto" opera Gilda szerepében, midőn a bécsi sajtó elismeréssel nyilatkozott megnyerő megjelenéséről, szép szoprán hangjáról, iskolázottságáról. 1890 szeptember 30-án fellépett a m. kir. Operában a „Granadai éji szállás" Gabriella szerepében. — 1892 március 6-án házasságra lépett Róna József szobrásszal, azóta mint jónevű énektanárnő működik.

Kémlelőlyuk. Manapság már minden szinház függönyén alkalmazzák a K-at, amelyen ki lehet kukucskálni a szinpadról a nézőtérre. Általában azt hiszik, hogy ez a kémlelőlyuk arravaló, hogy onnét ellenőrizzék, vajjon tele van-e a szinház, vagy menynyi a közönség. Ez a hit azonban meglehetősen téves, mert ezt az igazgatóság — a pénztárban szokta megállapítani. Az első kémlelőlyukat a függönyön a müncheni udvari szinházban készítették, mégpedig igen érdekes okból. Amikor Lajos bajor király még élt, naponként látogatója volt az udvari szinháznak. A király szerette végignézni a darabokat, de számtalanszor megtörtént, hogy későn jött az előadásra, vagy amikor belépett a páholyába, ott még vendégeket fogadott, vagy kihallgatásokat adott. Az is gyakori eset volt, hogy a felvonásközök után a király nem helyezkedett el rögtön a páholy elején, hanem még egy ideig csevegett környezetével. Állandó zavarok keletkeztek ebből Münchenben, az intendáns egymásután csapta el a rendezőket és az ügyelőket amiatt, mert előbb kezdték meg a felvonást, mintsem, hogy a király helyet foglalt volna. Igy jutott aztán eszébe az egyik ügyelőnek, hogy kis kerek lyugat vág a függönyön és a lyukon át megfigyeli, mikor helyezkedik el a király a páholyban, hogy a felvonás megkezdésére megadhassa a jelt. Igy született meg a szinházak függönyein a kémlelőlyuk.

Kemnitzer Károly, német színigazgatót 1823-23-ben megbízták, hogy a pesti német szinház vezetését vegye át. Buzgó lelkiismeretességgel át is vette a szinházat és azt rendes mederbe igyekezett terelni.

Kemnitzer-kávéház. A 18-ik század leghíresebb pesti kávéháza, ahová szivesen jártak el magyar írók és színészek. Ott állott a Dunaparton a volt „Angol királynő" helyén. Ide járt Balogh István, ki itteni élményeit közreadta a „Magyar Thália"-ban, továbbá Csokonai, Kármán József, Déryné, Kisfaludy Károly, Kultsár István, Kazinczy Ferenc stb.

Kemp Barbara, berlini operaénekesnő, 16 éves korában lépett színpadra Strassburgban, majd Rostockba szerződik. 1914-ben Berlinben működik. Tíz év mulva a newyorki Metropolitan szinpadán szerepel. 1926 január 8-án fellépett a m. kir. Operaházban, „Salome" címszerepében. Alakításáról a sajtó elismeréssel nyilatkozott.

Kempelen Győző (kismagyari), gimn. tanár, sz. 1829-ben, Budán, — megh. 1865 április 6-án, Pesten. Budán végezte iskoláit, majd tanár lett Jászberényben Itt 1857—1858-ban tanított, azután Szegeden hirlapiró lett. Szinművei: A szerelem mindenhatósága, vj. 3 felv. 1861. Szép Mara, népszínmű 3 felv. 1861 január 12. Buda. A furfangos tót legény és a nótás leány, népszínmű 4 felv., u. o. 1862 június 9. Légyott. vj. 1 felv., u. o. 1862 július 26. 1863-ban Bolnai Miklóssal szerkesztette a „Népszinházi Évkönyv"-et.

Kempelen Imre, székesfehérvári lakos 1886 jan. 31-én 200 forintot adományozott a székesfehérvári szinházi konzorcium megalakítására. (Székesfehérvár és Vidéke, 1886 február 4.)

Kempf (Kemenes) József, tanár és műfordító, sz. 1854 jan. 18-án, Kácson (Komárom m.). Lefordította Euripides „Iphigenia Tauriszban" c. drámáját. (Jeles Írók Tára, 1895.) Homérosz két époszát is lefordította az eredeti versmértékben.

Kempf Józsefné (Borostyáni Irma), írónő, tanítónő (Borostyáni Nándor publicista nővére), megh. 1911 márc. 24-én, Budapesten. Kis Zsuzsa c. vígjátéka 1895 május 31-én az Esterházy-féle irodalmi pályázaton dícséretet nyert. 1905-ben a Nemzeti Színház előadta Másodvirágzás c. 1 felvonásos színművét. Első férje (1880 táján), Gyalokay Mózes erdélyi hírlapszerkesztő és regényíró volt.

Kende Ilona, színésznő, sz. 1902 okt. 30-án, Budapesten. Színpadra lépett 1923 május havában.

Kende Mária, színésznő, sz. 1898-ban, Zircen. Az Orsz. Színészegyesület színiiskoláját végezte. Színpadra lépett 1919-ben.

Kende Miklós, színész, sz. 1895 nov. 8-án, Mezőtúron. Színpadra lépett 1924 júl. havában.

Kende Paula, színésznő, sz. 1880 jún. 29-én, Budapesten. Színészakadémiát végzett, azután Krecsányi Ignác budai színtársulatához szerződött s több nagyobb városban működött. Sok sikerrel játszott Szegeden is, *Makó Lajosnál. 1911 július havában* a Vígszínház szerződtette, ahol aug. 31-én mutatkozott be „Az őrnagy úr" komikaszerepében. Főbb szerepei: Velkovicsné (Noszty-fiú), Mama (Alvó férj), Orkán Flóra (Postáskisasszony), Héloise (Őrnagy úr), Boris (Glória), stb.

Kendelényi Fanni, színésznő. (Lásd: Hollósné.)

Kendey Géza, író. Színműve: *A testvérek*, ered. dráma 4 felv. Bem. 1846 szeptember 21. Pesten, a Nemzeti Színházban.

Kenderesi Ferenc (felsőszállászpataki), kincstári fogalmazó. Megh. 1854-ben. Színdarabja: A nevelőnék vagy a fökötőtartó fabáb, ered. mulatságos tréfa. (Benyujtotta a Nemzeti Színházhoz.)

Kenderesi Mihály (felsőszállászpataki), kormányszéki tanácsos, sz. 1758 november 17-én, Felsőszállászpatakon (Hunyad m.). 1766-ban Nagyenyedre vitték iskolába — lóháton. Tanult Marosvásárhelyt, Szebenben, Pozsonyban és német szóra felment Bécsbe. Midőn a kolozsvári nemzeti színház talpkövét elhelyezték báró Wesselényi Miklóssal, mint országos biztos, buzgó pártfogója volt a magyar színművészetnek.

Kendy Gusztáv, színész, sz. 1839 márc. 13-án, Kiskunmajsán, megh. 1921 aug. 21-én, Szentendrén. Előbb a pécsi nevelőintézetben tanult, azután klerikus lett. 1859 december havában Pécsett Molnár Györgynél felcsapott színésznek. Innen elkerült Kassára, Egerbe Hetényi Józsefhez, Miskolcra Latabár Endréhez, 1867-ben Gáspár Jenőnél működik, 1868-ban Gerőffy Andornál, majd Miklóssy Gyulánál, Bokody Antalnál találkozunk nevével. 32 évi működés után Désen nyugalomba vonult, ahol a színház *gondnoka lett. Azután Szentendrén* telepedett le. Munkája: Hullott levelek. (Egy vén színész életéből.) Dés. 1908. Neje: ákosfalvi Gaál Ida, színésznő, sz. 1844-ben, Marosvásárhelyen, megh. 1929 júl. 6-án, Balatonfüreden. Színpadra lépett 1861-ben, Balogh Alajosnál. 23 évi működés után nyugdíjazták. Gyermekei: Boriska, sz. 1876 augusztus 20-án. Halmay Imrénél lépett színpadra. 1892 szeptember 8-án fellépett a Népszínházban, a „vereshajú" *Zsófi szerepében.* 1899 szeptember havában férjhezment Szabados Sándor színészhez. 1925 május 1-én nyugdíjazták. Piroska, sz. 1884 január 2-án, Miskolcon. 1898 virágvasárnapján lett színésznő, Tiszay Dezsőnél. Andor, sz. 1885 április 22-én. Színésszé lett 1904-ben.

Kenedich Kálmán (kunsági), a Népszínháznak 12 éven át tenoristája, sz. 1863-ban, Szegeden. Itt Szögedi Endrétől, a Zenede igazgatójától, tanult énekelni; Balogh Gusztáv pedig régi híres színházi karnagy, az akkori nagysikerű operettek szerepeit tanította be neki — míg K. érezve igazi hivatását, elhagyta a gyógyszerészpályát és 1883 márciusában elszerződött Szabadkára Gerőffy Andorhoz. Csakhamar nagyobb szerepeket kapott és sikere folyton nőtt. Megismerte úgyszólván az egész ország: Jakab Lajos, Tiszay Dezső, Somogyi Károly, Komjáthy János, Makó Lajos igazgatók társulatával minden nagyobb városban működött. Főszerepeket énekelt egy tucat operában: Hunyadi László, Bűvös vadász, Traviata, Mártha, Bajazzók, Parasztbecsület, Az ez-

red leánya, Lalla Roukh, A remete csengetyüje (Villars draganyosai), Hoffmann meséi stb. — és Offenbach, Lecocq, Planquette, Audran, Varney, Suppé, Millöcker, Strauss, Sullivan stb. 70 operettjében; a magyarokat említsük elől: A paradicsom (Gárdonyi szövegére írta Barna Izsó Szegeden), Uff király (Bátor Szidor és Hegyi Béla), Pepita (Hegyi Béla), A kis alamuszi (ifj. Bokor József), Az eleven ördög, A suhanc, Királyfogás, A citerás (Konti József), A pipacsősz király (Kőszeghy Géza), Titilla hadnagy (Rákosi Jenő szövegére, Puks Ferenc), Peking rózsája (Sztojanovits Jenő), A szultán (Verő György), Orpheus az alvilágban, Szép Heléna, Párizsi élet, Dunanan apó, A gerolsteini nagyhercegnő, Angot asszony leánya, A kertészleány, Camargo, Nap és hold, Giroflé-Gorofla (Vida-Ibolya), Száz szűz, A kis menyecske, Kisasszony feleségem, A cornevillei harangok, Rip van Winkle, Üdvöske, Tiszturak a zárdában, Nebántsvirág, Fanchon asszony leánya, A háromcsőrű kacsa, A boissyi boszorkány, A szép Galethea, Donna Juanita, Fatinitza, A gascognei nemes, Boccaccio, A szegény Jonathán, A bellevillei szűz, Boszorkányvár, Gasporone, A koldusdiák, Furcsa háború, Egy éj Velencében, Jabuka, A cigánybáró, Simplicius, A bőregér (A denevér), Ali Baba, A varázsgyűrű, A tűzoltó, Szitakötő, A madarász, A bányamester, Don Cézár, A gárdista, A mikádó, A libapásztorlány, A megázott Ámor, Beszélő kút, A csavargó, Színházi képtelenség stb. De számos népszínműben is fellépett, sőt nem egy vígjáték- és drámai előadást ő tett lehetővé azzal, hogy a hiányzó bonviván vagy hősszerelmes szerepét betanulta és eljátszotta. Így nemcsak mint énekes, hanem mint színjátszó is teljesen kifejtette képességeit — a kritika utóbb mint szerepeinek megjátszóját mindig kiemelte. A közönség is fényes ajándékokkal mutatta ki nagyrabecsülését Kassán, Szegeden, Sátoraljaújhelyen, Eperjesen, Ungvárott, jutalomjátékain. Már 1889-ben, mikor a budapesti városligeti aréna igazgatója, Feld Zsigmond megszüntetve német társulatát, a színkörben magyar előadásokat kezdett tartani (a Népszínház társulata nyitotta meg az új érát, Rákosi Jenőnek „Éjjel az erdőn" c. népi drámájában Blahánéval) az a megtiszteltetés érte Kenedichet, hogy ez együtteshez őt hívta meg a tenorszerepekre. Sikere arra bírta a Népszínház igazgatóját, Evva Lajost, hogy szerződési ajánlatot tett Kenedichnek, azonban éppen akkor kapott 3 éves szerződést (a Népszínházból kivált) Makó Lajostól, új szegedi társulatához s nem tartotta ildomosnak elpártolni új igazgatójától. Végre 1895 júniusában alkalma nyilt Kenedichnek, hogy elfogadta a Népeszínház meghívását: eljátszotta s énekelte „Hoffmann meséi" címszerepét. Evva igazgató azonnal szerződtette. Mint rendes tag, először Strauss János jubileumi operettjében, a „Jabuká"-ban lépett fel, Komáromy Mariskával. De partnerei lettek mind a ragyogó művésznők: Blaha Lujza, Hegyi Aranka, Pálmay Ilka, Küry Klára, Bárdy Gabi, Margó Célia s a vidék olyan primadonnái, akik méltók voltak arra, hogy a Népszínházban vendégszerepeljenek; a férfiak közül pedig Szirmai Imre, Vidor Pál, Németh József, Kassai Vidor, Fóriss Pista, Ujvári Károly (e néven az első) stb. Mint megemlékezésében K. K. írja: együtt maradt ezekkel „a népszínházi törzstársulat szétjelelesztéséig, illetve Porzsolt Kálmán igazgató erőszakos megbuktatása, Vidor Pál tragikus öngyilkossága és azután még a Népszínházi Bizottság egyideig tartott vezetéséig, mint elsőrendű énekesszínész". Még tíz évvel előbb, a millenniumi kiállításon (1896) nagy kitüntetés volt, hogy Blaháné és más kiváló művészek mellett Kenedich énekéről is fonográffelvételeket eszközöltek megörökítés s a kiállításon népszerűsítés végett. Kenedichnek 3 énekszámot kellett „leadnia" a fonográfba. Volt része egyéb megtisztelésekben is: a tudományegyetem aulájában a Csokonai-emlékünnepén szerepelt; meghívták Münchenbe és Berlinbe, gramofonba felvett előadásokra; a berlini Komische Oper-ben az ő Hoffmannja annyira tetszett Weingartner Félixnek, hogy szerződéssel kínálta meg — de amelyet Kenedich tökéletlen németsége (és akoriban szomorú családi körülményei) miatt nem fogadhatott el. Említésreméltó, hogy a Népszínház századik „Cigánybáró"-előadása után a nagynevű zeneszerző, Strauss János, a pompás alakításáért emlékül, Hegyi Arankának, a páratlan „Szaffinak" és Kenedichnek, a kiváló „Barinkaynak", egy-egy brilliánsgyűrűt ajándékozott. Hogy számos jótékonycélú hangversenyen való szereplés dicsősége jutott Kenedichnek,

ez magától értetődik. Nem mindennapi azonban az a megtisztelő szerep, hogy a Magyar Lovaregylet (a Mágnáskaszinó mellékhajtása) egypárszor a tátralomnici nyári játékonycélú ünnepségek rendezésére és ott művészi közreműködésre kérte fel Kenedichet. 1907-ben pedig, tehát a Népszínház csillagának letűnte után egy évtizeddel, a berlini Magyar Egyesület hívta meg; II. Vilmos császár, egész kíséretével, nagy élvezettel végighallgatta a hangversenyt s Kenedich magyar énekszámai (kuruc dalok is!) annyira tetszettek a német felségnek, hogy az ünnepi előadás után bemutattatta magának Kenedichet s meleg elismerését fejezte ki a szép produkcióért. Kenedich pályájának valódi érdemét jellemzi az az érdekes körülmény, hogy három ízben is alkalma volt arra, hogy a M. Kir. Operaház tagjai közé emelkedjék. Először 1890-ben: Szegeden vendégszerepelt Jászai Mari, hallotta őt és ajánlotta Mahler Gusztáv operaigazgatónak; másodszor, mikor a Népszínházhoz került, Káldy Gyula szerződtette volna játékoperákra; harmadszor Mészáros Imre operaigazgató hívta ugyanerre a szerepkörre; Kenedich azonban hű akart maradni a Népszínházhoz: és „nem is gondolta azt, hogy ez a műintézet, amely neki templom volt és amelyért az utóbbi időkben annyit küzdöttek úgy a kollégákért, mint az igazgatók megmentéséért — olyan borzasztó módon hagyja el őket; s hogy ők egyszerre az utcára kerüljenek..." Neje *Ádám Etel*, kivel 1889-ben a Városligeti Színkörben együtt működött, megh. 1911 júl. 14-én, Budapesten.

Kenessy Ernő, színész, sz. 1893 január 12-én, Erzsébetfalván. Színpadra lépett 1913-ban.

Kenessey Jenő. Munkája: *Modell*, operett 3 felv. Társszerzők: dr. *Kovács* Géza és dr. *Novák* Sándor. Bem. 1926 ápr. havában, Kőbányán, a Magyar Nemzeti Szövetség kőbányai körének működvelői.

Kenézy Csatár (simándi), színész, sz. 1848 nov. 7-én, Gyulán, Békés m., megh. 1912 márc. 4-én, Tordán. Atyja ref. lelkész volt. Iskoláit Debrecenben és Nagykőrösön végezte, 1869-ig pedig jogot hallgatott Pesten. Hajlamát követve, színpadra lép és a Simándi nevet használja. Mint bonviván és szerelmes öt és félévig volt Aradi Gerő, Hubay Gusztáv, Szegedy Mihály, Csóka Sándor, Balogh György és Miklóssy Gyula társulatánál. Mint költő is ismertté tette úgy valódi nevét, mint „Az ország kortese" aláírását. 1876-ban hivatalnoki pályára lépett és nemsokára Nyitrán pénzügyigazgatósági titkár lett. Mint pénzügyigazgató húnyt el. Szakmunkája: Nyitra megye s város színészeti viszonyai. Színműve: Spanga Pál vagy a csizmadiafogó, énekes boh. 3 felv. Bem. 1883 jún. 10-én, Szekszárdon. Számos értékes színészeti szakcikke jelent meg Báthory Romancsik Mihály „Színészeti Közlöny"-ében.

Kényes Margit, színésznő, sz. 1896 március 8-án, Kistoronyban (Szeben m.), megh. 1924 április 17-én. Színpadra lépett 1917 január havában.

Kényeskedők, vj. 1 felv. Irta Molière, Ford. Szász Károly. Bem. 1874 január 19. Nemzeti Színház. Francia címe: Les précieuses ridicules.

Kénytelen házasság (Le mariage forcé), vj. 1 felv. Irta Molière. Ford. Szász Károly. Bem. 1874 jan. 5. Nemzeti Színház. Szereposztása: Sganarelle — Szigeti József, Geronime — Bercsényi Béla, Doriméne — Lendvayné, Alcantor — Pintér Sándor, Alcidas — Halmi Ferenc, Lycaste — Kőrösmezey Gusztáv, dr. Pancracius — Vizváry Gyula, dr. Marphurius — Ujházi Ede. Újabb időkben feleleventették: 1916 márc. 14., 1922 jún. 13. stb. (XIV. Lajos követelte, hogy Molière az ő külön mulattatására, különösen udvari ünnepségek alkalmára, apró bohókás darabokat írjon. Molière ezeknek irodalmi értékére nem nagy súlyt fektetett s csak a pillanatnyi hatást tartotta szem előtt s úgyszólván ezekkel váltotta meg azt a jogot, hogy magasabb irányú darabokat is írhasson. Az említett apróságok közé tartozik ez a darab is, mely 1664 jan. került színre. Lulli balettjével, melyben a 26 éves fiatal király személyesen is szerepelt.)

Keöd József (füredi), színész, majd nyug. hajóskapitány, sz. 1839 november 23-án, Balatonfüreden. Megh. 1897 november 22-én, Balatonfüreden. Szülei egyházi

pályára szánták, de ellenállhatatlan vágya a színipályára vitte : 1860 őszén a Balatonfüreden működő Molnár György szintársulatához állott; járt még Budán, Szegeden. Majd Szuper Károlynál működik 1867-ig. Atyja elhalálozván, Keöd visszalép a színészettől. Munkái: A nemtő diadala. Allegória 3 szak. Baján, 1866 január 13. Szuper igazgató színészkedése 25 éves jubileumára. A színfalak titkai. Leleplezések a vidéki színészet ügyében. Nagykanizsa, 1876. Azt hittem, szobaleány, vj. 2 felv. Előad. Baján, 1860.

Kép. A kisebb terjedelmű felvonás neve Némely színdarabok nincsenek felvonásokra osztva, hanem nagyobbszámú rövidebb képekből állanak.

Képeket a kulisszákra úgy helyeznek el, hogy a képek hátára kampót erősítenek, azt átszúrják a kulisszák vásznán és így azok szorosan megmaradnak kijelölt helyükön. Természetesen a játék kezdete előtt az ügyelő mégegyszer meggyőződik arról, hogy a képek eléggé erősen vannak-e feltéve.

Képes Műsor. Színházi ujság. Szerkeszti: Beöthy Zoltán. Első száma megjelent Budapesten, 1927 július havában. (Nemsokára megszűnt.)

Képes Valentina, magyar származású olasz operaénekesnő. 1887-ben elvégezte a színészakadémiát és ez év március havában a berlini Kroll-színházhoz szerződtették. 1890-ben Stuttgartban működött, onnan olasz színpadokhoz hívták meg. 1905 január 28-án mint vendég fellépett a M. Kir. Operaházban, a „Carmen"-ben. Nővére: K. Laura, énekesnő, sz. 1873-ban. Horváth Zoltán iskoláját végezte. Színpadra lépett 1894-ben. Hosszú időn át vidéki primadonna volt. 1916 október 1-én nyugalomba ment.

Képezde. A Színészakadémia (L. a.) régi elnevezése.

„Képezdei tanonc". Igy nevezi a Nemzeti Színházi színlap a Színészakadémia növendékeit, 1865—66-ban.

Képezdész. A Színészakadémia növendéke.

Képmutatás. Ha valaminek értékét és jelentőségét nyilván elismerjük, ellenben érzésünk ezen értékét tagadja és az elismerést gúnyolja: akkor képmutatók, színészkedők vagyunk. A képmutatás abban áll, hogy az ember valódi érzelmét, mely szavával ellenkezik, eltitkolja s azt, amit kívülről mutat, őszintének, valódinak adja ki. Ha ezen tulajdonság valakiben második természetté vált: úgy az képmutatónak nevezzük, akinek jelleme folytonos hazugság. A legügyesebb színlelőben is látszani kell azon ellenmondásnak, mely a külszín és a belső érzelem között van. Az igazság hangját, mely belülről jön, mindig meg lehet egy kissé különböztetni a képmutatás hangjától, mely mesterségesen van csinálva. A vigyázatlan pillanatokban a szót meg fogják hazudtolni a szemek és az ajkak. III. Richárd és Jágó nem egyszer járnak így, dacára azon mesteri ügyességnek, mellyel színészkednek. Jágót mindenesetre a legegyenesebb lelkű ember hangjával és a legnagyobb nyiltszívűség alakjában kell ábrázolni, minthogy Othellót csupán így fonhatja be s kényeszrítheti azon ítéletre, hogy ő páratlan hűségű ember. Aki Jágót valami titkolódzó, ravasz, semmi jót nem ígérő külsővel s kedélynélküli hanggal akarná játszani: Othellót a legostobább emberré tenné s az egész művet megbuktatná. Azonban Jágóban a szó és érzés közötti ellenmondást mégis ki kell tüntetni, ha csupán azon pillanatokban is, midőn az Othellóra gyakorlott hatásban lopva gyönyörködik, midőn szavainak sikerét titkon kémli s a féltékenység kínjait sóvárogva lesi. Mikor a színlőnek hangjai legkedélyesebbek és leginkább bizalmat ébresztők: azok közé még akkor is be kell lopódzni némi lendületnek, ami az egészet szándékosan készültnek s nem a lélek kifejezésének mutassa. III. Richárd hangjából és mozgásából a szenvedély egész erejének kell szólani, hogy Annát rábeszélhesse és megnyerhesse; és ezen nyilatkozásnak a tiszta és mély valóságtól mégis különböznie kell. Szóval, el kell találni azon határvonalat, mely a legtökéletesebb képmutatást is megkülönböztesse azon igazságtól, mely a lélek mélyéből származik. De másfelől a képmutatást sem szabad megfosztani a valóságnak azon látszatától, mely el bírja velünk hitetni, hogy a rászedett, nem tökéletes bolond. Tartuffe képmutatását mindenki átlátja, aki köré-

ben van, kivéve a vén Orgont és Pernellnét, éppen úgy kell azon átlátni a nézőnek is, anélkül, hogy e végett Tartuffe-nek a maga képmutatását kézzelfoghatóvá kellene tennie, ami által aztán a rászedettek esztelenekнek látszanának. Ellenben minél finomabb lesz a hazugság, azaz: ennek hangja minél inkább megközelíti az igazságot: az egész műnek fejleménye annál természetesebb lesz. Mert ekkor az Orgon és Pernellné jelleme a valószínűség fokára emelkedik s megfoghatóvá lesz azon nagy erőfeszítés is, melyet a képmutatás hálózatának széttépésére kell fordítani. A képmutatónak vannak percei, midőn benne a természetes ember kerekedik felül s a színeskedőt visszanyomja. Minél önkénytelenebb jelleme van az ily perceknek s a színlés művészete minél ügyesebben takarja el ismét azon csorbát, melyet rajta az igazság ejtett: az ábrázolat annál tökélyesebb lesz. Jágó színlelése az igazság látszatának legmagasabb fokára emelkedik, az Othello java iránti gondosság és odaadás kifejezésében. Othello, minél inkább bebonyolítja magát a hálóba s a szenvedély minél inkább megfosztja a józan eszmélettől, mely a gonoszságot észrevehetné: Jágónak annál biztosabb alkalma nyílik, hogy belőle olykor az ördög kikandikálhasson és szabad utat nyithasson diadalérzetének, mely a gúnynak pokoli hangjaiban nyilatkozik. Az ily alakokat előállítani nem könnyű dolog. De velük foglalkozni nagyon hasznos, mert e gyakorlatok bennünket az indulat fölötti uralkodásra szoktatnak s a hangszínezésben sokoldalúságra tanítanak; ha ugyan képesek vagyunk magunkat jól hallani, mert némely színész lelkének a maga hangjára nézve hallóérzéke nincs. *(Egressy Gábor.)*

Képzelő erő. A fantázia vagy képzelő erő tág értelemben oly tehetség, mely az egyszer szemlélt tárgyak képeit, habár nincsenek is érzékeink előtt, az öntudatban újra feltámasztja, feléleszti. Ez értelemben azonos az emléktehetséggel. Szűkebb értelemben a fantázia teremtő, szabadon alakító tehetség s részint az érzék feletti tárgyakat (gondolatokat, fogalmakat, eszméket) érzéki, látható képekbe öltözteti, részint a tapasztalatok egymásba fonása és átalakítása által egészen új képeket teremt. A fantázia tevékenysége önkényes vagy önkénytelen, a szerint, amint az akarat által határozódik vagy nem; és anyagját vagy a létező világban gyűjti, vagy átcsap a lehetőség területére s ekkor a valóságban észlelt tárgyakat (különböző egybeolvasztás, nagyítás, kicsinyítés és más számtalan változtatás által) átdolgozza, átalakítja. Hogy ez esetben mértéktelen képzelgéssé ne fajuljon, szükséges, hogy működésében az ész világa vezesse, miáltal a lehetőség valószínűvé válik (ezen alapszik a költői igazság); továbbá: hogy a szépség fogalmával legyen kapcsolatban, miáltal a képzelet teremtményei művészi képekké alakulnak. *(Paulay Ede.)*

Képzelt beteg (A), vígj. 3 felv. Irta: Moliére. Első fordítója Harsányi Pál. Berczik Árpád fordítása szerint első ízben 1875 okt. 29-én adták a Népszínházban. Rendezte: Molnár György. Szereposztása: Argant — Együd István, Béliné — Klárné Angyal Ilka, Angelika — Dancz Nina, Luison — Alszegi J., Beralde — Karikás József, Cleante — Eőry Gusztáv, Diafoirus fia — Tihanyi Miklós, Diafoirus — Bakonyi István, Purgon — Zádor, Fleurant — Vasvári Kovács, Bonnefoi — Solymossy Elek, Toinette — Rákosi Fanni. A Nemzeti Színház is műsorába illesztette és többször újította fel, többek között: 1907 sept. 19-én, 1912 máj. 13-án, 1922 jún. 13-án, 1924 jún. 13-án stb. Kolozsvárott 1875 szeptember 25-én került színre. Argan — E. Kovács Gy., Béline — Kovácsné, Angelika — Kutasi Janka, Beralde — Mátrai Béla, Cleante — Szacsvay Imre, Diafoirus — Szentgyörgyi István, fia — Földényi Béla, Purgon — Kassai Vidor, Fleurant — Vidor Pál. Első előadása 1883 nov. 2-án volt. (A képzelt beteg Moliére utolsó munkája, amelyhez hozzáfűződnek a nagy vígjátékíró halálának érdekes körülményei. A vígjáték 1673 február 10-én került színre először, nem a király színe előtt, amint Moliére reménylette, hanem Párizsban, a Palais Royal színpadán. Moliére szilaj gúnnyal fordul egyrészt az orvostudomány, másfelől a saját halálfélelme ellen. 1673 február 10-én adták először A képzelt beteg-et s ugyanazon hónap 17-én volt a negyedik előadása. Az időben Moliére már nagyon rosszul volt. A képzelt beteg negyedik előadásának napján Moliére a szokottnál rosszabbul érezte magát s nejét hivatta, akihez így szólt Baron



Kelemen László

jelenlétében: „Valamig életemben egyformán oszlott meg öröm és fájdalom, boldognak hittem magamat; de ma úgy elborít a sok baj, be kell adnom a derekamat. Nem tudok többé helytállani a sok gyötrelemmel és kellemetlenséggel szemben. Ó, de mennyit szenved az ember, — tette hozzá elgondolkozva — mielőtt meghal. Én azonban érzem, hogy a végemet járom". Moliérenét és Baront mélyen meghatották e szavak. Könnyes szemmel kérték Moliéret, hogy ne játsszék aznap, hanem pihenje ki magát. „Ugyan, mit akartok tőlem? — felelte Moliére. Ötven szegény munkás van itt, aki csak napról-napra él; mit fognak csinálni, ha én nem játszom? Vádolnám magamat, ha miattam csak egy napra való kenyerüket is elveszítenék, amikor módomban áll, hogy megadjam nekik". Moliére nagy erőfeszítéssel játszott és sokan észrevették, hogy a doktoravatási jelenetben a „Juro" szónál görcsöt kapott. Moliére látta, hogy baját észrevették, annál inkább összeszedte magát s erőltetett nevetéssel palástolta szenvedését. Odahaza, a Richelieu-utcai lakásban Moliére egy darabka sajtot evett kenyérrel, aztán lefeküdt, csakhamar erős köhögés lepte meg s vér ömlött szájából. Baron lesietett Moliérenéért s a haldokló mellett két vidéki apáca maradt, akik a böjt alkalmából kéregetni jöttek Párizsba s akik Moliérenél voltak megszállva. A két apáca karjai között lehelte ki lelkét a költő. Baron és Moliérené már halva találták.)

Kerek előadás. A színházi kritikákban előforduló kifejezés, mely azonban egymagában nem használatos, hanem összetétellel szokták alkalmazni, így például: kerek, egész, összevágó előadás kifejezéssel.

Kerekes Gyöngyössy Anna, színésznő, sz. 1886 július 3-án, Gyöngyösön, megh. 1924 febr. 24-én, Albertirsán. Színpadra lépett 1917 okt. havában.

Kerekes György, színész, sz. 1903-ban, Kassán. Atyja Cary György, szabolcsi földbirtokos, anyja Hosszufalussy Emma. 18 éves korában Budapesten tisztviselő volt a Lipótvárosi Bankban, majd színésszé lett. 1926 óta a Király Színház tagja volt.

Kerekes Jenő, színész, sz. 1885 január 20-án, Budapesten. Színpadra lépett 1907-ben.

Kerekes (Pungur) Mihály, színész, színműíró, sz. 1863-ban, Marosvásárhelyen. Megh. 1909 május 27-én, Nagyenyeden. Színpadra lépett 1880-ban, Szabó Antalnál. Színművei: Testvérgyilkos, színmű. Székesfehérvár, 1887 április 6. Az ördögök, népsz. 3 felv. Zenéjét szerzette Serly Lajos. Bem. 1892 augusztus 16. Városligeti Színkör. Elvesztett boldogság, népsz. 3 felv. Székesfehérvár, 1901 március 16. Obrenovics Sándor, látv. tört. dráma 5 képben. 1903-ban vidéki színpadokon adták. Cine mintye! népsz. Havasi rózsa, 1899-ben dícséretet nyert. Szabadságért! színmű. Zenéjét írta Dankó Pista. A 90-es években adták Kolozsvárott. Neje: Kövesdi Pospischl Mária, színésznő, sz. 1865 augusztus 24-én. Megh. 1902 január 27-én, Déván, Micsey F. György társulatánál. (Házasságuk 1889 febr. havában volt, Székesfehérvárott.)

Kerékgyártó Olga, színésznő, sz. 1903 jún. 15-én, Debrecenben. Atyja K. István tanító volt, megh. 1914-ben. Anyja Balázs Karolin. Színipályára lépett 1922-ben, Debrecenben, Kardoss Géza társulatánál, ahol mint naiva jutott előtérbe. Ezután Ungvárra kapott szerződést, Horváth Kálmánhoz, majd Pécsre megy, Asszonyi Lászlóhoz, utána Újpestre hívták meg, Heves Béla társulatához. Két évig volt a Renaissance Színház tagja, ahol sok szép sikert ért el. 1927 óta a Fővárosi Operett Színház tagja. Főbb szerepei: Marika, Csibi, Iluska (János vitéz), Annie (Bob herceg), Märy (Zenebona), „Májusi muzsiká"-ban a főszerep stb.

Kerényi Adél, operaénekesnő, 1911 őszén Kecskeméten működött. 1913 jún. havában fellépett Münchenben és Berlinben is. Ősztől fogva a pozsonyi színtársulat tagja volt.

Kerényi Dezső, színész, sz. 1894 dec. 4-én, Lugoson. Színpadra lépett 1924 július havában. Neje: Dezse Terus, színésznő, sz. 1899 jún. 5-én, Gyöngyösszöllősön. Színpadra lépett 1924 júl. havában.

Kerényi Erzsi, súgónő, sz. 1872-ben, Nagybecskereken. Színpadra lépett 1908-ban.

Kerényi Gabi (Cs. n. Kiorán Hermin), színésznő, sz. 1895 márc. 14-én, Nagyszeben-

ben. Az Orsz. Színészegyesület színészi-skolját látogatta, 1913-ban. Előbb Komjáthy János brassói társulatánál lép színpadra, a János vitéz Iluskájában. 1917-ben a Városi Színházhoz szerződött, ahol szept. 15-én volt az első fellépte, a Tavasz és szerelem c. operettben. 1919 dec. 18-án mint vendég lép fel itt, a Százszorszép c. operettben, a színésznő szerepében. Ezután már nem találkozunk a színlapokon a nevével, miután Erdélyben férjhezment.

Kerényi Ignác, daltársulati igazgató, 1910 okt. havában Brcskán. Boszniában tartott 15 előadást. Az obsitos, Aranyvirág, Erdészleány, Iglói diákok stb. előadásának szépszámú közönsége volt. Szereplők: Baloghné, Dobrosi Ticza, Vetésiné, Kerényi igazgató, Fehér Imre, Beregszói. A színészek kellemes estéket szereztek a hazájuktól idegenbe szakadt magyaroknak, kik teljes szívből örültek, hogy anyanyelvükön előadott új színdarabokban gyönyörködhettek.

Kerényi Irén, színésznő, sz. 1891 május 15-én, Mezőtúron. Színésznő lett 1912-ben.

Kerényi Sándor, színész, sz. 1887 május 22-én, Szolnokon. Színpadra lépett 1920 július havában.

Kerényi Sarolta, színész, sz. 1907 július 19-én, Budapesten. Színpadra lépett 1927 szept. havában.

Kerényiné Szirmai Erzsi, színésznő, sz. 1872 szept. 12-én, Nagybecskereken. Színpadra lépett 1895 április 1-én.

Kereskényi Ádám, tudós jezsuita, sz. 1713 január 24-én, Komáromban, megh. 1777 február 1-én, Kolozsvárott. Tanár volt a nagyszombati egyetemen, továbbá tanított még Győrött 1750-ben, majd Bécsben, Kőszegen, Esztergomban, Budán és Kassán. Írt két iskolai drámát: Cyrus, szomorújáték. Előadták 1756-ban, Nagyszombatban háromszor, 1758-ban egyszer adták az egyetemi színházban és az érseki konviktusban. Mauritius császár, szomorújáték, 1767.

Keresztély Ferenc, színész, sz. 1872-ben, Lajoskomáromban. Színpadra lépett 1893 okt. havában, Polgár Károly színigazgatónál. 1920 okt. 1-én nyugdíjba vonult.

Keresztély Flóra, színésznő. (Lásd: Virágháti Lajosné.)

Keresztély (Krisztián) János, színész, színigazgató, sz. 1859-ben, Veszprémben. Színpadra lépett 1875-ben, Mansberger Jakabnál. 1878-ban gyermekszíntársulata volt. A tagok száma 8, kik mind az ő gyermekei voltak. Neje 1870—80-ig igazgatónő. Önála lett Hegedüs Gyula színésszé. Meghalt 1921 szeptember 25-én, Debrecenben. Gyermekei: Flóra (Virágháti Lajosné), Vilma (Mihályi Ernőné), Irma (Ligeti Aladárné), Mezei Kálmánné, Lenkefi Kornélné, színésznők.

Keresztély Vilma, színésznő, sz. 1877-ben, Győrött. Színpadra lépett 1893 november havában.

Keresztény Színészek Szövetsége. Alakuló gyűlése 1919 december 22-én volt. Elnök: *Simonyi Béla egyet. lektor.* Felszólalt: dr. Ballagi Aladár, Gyenes László, dr. Kiss Menyhért, dr. Milotay István, Ritoók Emma, dr. *Szakács, Porzsolt Kálmán,* Szávay Gyula, Egervári Tibor.

Keresztes Sándor, *színész, sz. 1873 jan.* 21-én, Deésen. Színpadra lépett 1894-ben, Egri Kálmán színigazgatónál.

Keresztessy Ambrus, a Nemzeti Színház súgója volt 1840—42-ben, Pesten. 1848-ban Győrött tartózkodott és lelkesítő beszédet intézett az ifjúsághoz. 1858-ban Csornán lakott. Munkái: Nemzetiszínházi zsebkönyv, 1841-re, (ugyanaz) 1842-re, (ugyanaz) 1843-ra. (Pesten, Gillyén Sándorral.)

Keresztessi Mária, színésznő, sz. 1900 jún. 21-én, Debrecenben. Színpadra lépett 1924 május 1-én.

Keresztessy Sándor, színész, később megyei tisztviselő, sz. 1873 jan. 21-én, Deésen. A kereskedelmi akadémia elvégzése után színipályára lépett s több előkelő vidéki színtársulatnál működött. 1902 február 15-én Miskolcon Borsod vármegyéhez irodatisztnek nevezték ki. 1929-ben mint vármegyei irodaigazgató az alispáni hivatal útlevélosztályát vezeti. Előbb a „Borsodmegyei Lapok", később a „Miskolci Napló" bel-

munkatársa, ahol különösen színházi cikkeivel méltó feltünést keltett. Megírta és kiadta 1903-ban Miskolc színészetének történetét 1753-tól 1904-ig, mely munkájáért a vallásügyi minisztérium részéről jutalomban is részesült. A miskolci színház 50 éves jubileuma alkalmával 1907-ben Miskolcon érdekes jubileumi albumot szerkesztett és adott ki. 1923-ban, amikor az egyik első magyarországi köszínház 100 éves jubileumát ünnepelték Miskolcon, Miskolc város megbízásából 160 oldalra terjedő nagy képes albumot szerkesztett, melybe Horthy Miklós, Magyarország kormányzója, József főherceg, az összes miniszterek, Rákosi Jenő, Berzeviczy Albert, ifj. báró Wlassics Gyula, Kertész R. Róbert, Hevesi Sándor, Szilágyi Vilmos, Jászai Mari, Blaha Lujza stb. írtak érdekes színművészeti cikkeket.

Kereszty István, zenei publicista és kritikus, sz. 1860 máj. 22-én, Pesten. (Atyja: Béla, a Nemzeti Színház orvosa volt 1850—1851.) A magyar, német és francia nyelv és irodalom tanára s 1884—1922-ben a Magyar Nemzeti Múzeum Orsz. Széchenyi-könyvtárának tisztviselője, ez idő alatt az összes zenei lapok (Harmónia, Zenelap, Zenevilág, Váli Béla dr. Zene- és Színművészeti Lapok (1894—95), Zeneközlöny, A Zene, Zenei Szemle, a Bárdos Artúr-féle Színjáték, M. Kritika, M. Lant) belső munkatársa, nagy napilapok (Pesti Hirlap, 1891 dec.—93 ápr.), Hazánk (1895—97), Az Ujság (1906—7), Független Magyarország (1907 1908), Nemzeti Ujság (1921—22) zenekritikusa, a Vasárnapi Ujságnak (1897—1922) zenei munkatársa s mint ilyen, az operai előadásokról és a színházvezetés kérdéseiről irt nagyobb cikkeket és napi kritikákat; Rakodczay Pál nagy elismeréssel adózott az énekesek színjátszási képességére kiterjedő kritikáiról. Szerkesztette a Művészeti Tudósító c. napilapot (Bám Rezsővel, 1898, mint színlapot árulták a színházak előtt), majd a Magyar Lantot (1905—6). Számtalan cikke jelent meg egyéb lapok-, folyóiratok-, almanachokban; Incze Henrik dr. Színészeti (utóbbi Művészeti) Almanachjában összeállította az 1903. évig megjelent összes magyar színházi és zenei lapok bibliografiáját. Kéziratban van két 1 felvonásos operaszövege: „Farbolo" (Szigligetinek „Az udv. bolond"-jából) és „Katinka"; Wagner Richárd „Parsifal"-jának ford. megjelent a Fővár. Színházak Műsorában; „Tannhäuser" és Cornelius Péter „A bagdadi borbély" c. operájának szövegfordítása kézirat. A Tóth Aladár—Szabolcsi Bence dr.-féle Zenei Lexikonban számos operaénekes életrajzát írta meg. A Magyar Színművészeti Lexikon munkatársa. Fia: K. Sándor, színész volt.

Kereszty Sándor, énekes bonviván, sz. 1888 okt. 16-án, Budapesten, megh. 1919 május 1-én, u. i. Mint az Orsz. Színész. Akadémia növedéke, 1907-ben a budai Várszínház-utcára nyíló vasházcsóján (amelyet csak 1929-ben távolítottak el, öt évvel a színház bezárása után!) szerezte első tüdő- és mellhártyagyulladását, mely utóbb minden tél elején visszatért és utolsó betegségévé hatalmasodott. Színpadra 1910 okt. lépett, Erzsébetfalván. 1911—12-ben Nagyváradon Kondor Ernő kabarétársulatának kedvelt tagja volt; a nyári szünet alatt kórházba került; 1914 nyarán lett egészséges, de az éppen kitört háború miatt többé nem kapván szerződést, a M. Folyam- és Tengerhajózási Társulatnál teljesített hadiszolgálatot, míg 1917 telén utolsó állomására, a Szent János-kórházba került. Számos operett- és vígjátékszerepben kitünt rátermettségével; a „Parasztbecsület" operában Turidut énekelte.

Kerker Gusztáv, angol színigazgató. Operett-társulatával 1901 május 21-én vendégszerepelt a Vígszínházban, a „Newyork szépe" c. darabban. (L. o.)

Kern Aurél, kormányfőtanácsos, hírlapíró, zeneíró és zenekritikus, a Petőfi Társaság tagja, a Nemzeti Zenede nyugalmazott igazgatója, a Magyar Rádió zenei és művészi tanácsadója, sz. 1871 máj. 17-én, Budapesten, megh. 1928 jan. 20-án, u. o. Egyetemi tanulmányaival együtt végezte az Országos Zeneakadémiát és mint Koessler mesternek kitünő tanítványa, már fiatal korában úttörője volt a modern magyar dalnak. Az elsők között, aki szíve és érzése szerint a magyar prozódia törvényeit átvitte muzsikájába. 1893-ban a Budapesti Hirlap zenereferense, 1920-ban a Magyarság irodalmi és művészeti rovatának vezetője lett, 1912-ben a Nemzeti Zenede titkárának vá-

lasztották meg. Számos műdalt, énekkart és zongoradarabot írt. 1907-ben színrekerült „A szerelem mint orvos" című Molière-vígjátékhoz írott zenéje; a mű balettzenéjét később „Molière-suite" címmel adta ki. Megzenésítette Rákosi Jenő és Szemere György „Csokonai" című vígoperáját. „Karen" címmel Somogyi Péterrel operalibrettót írt, amelyet Czobor Károly zenéjével 1896 nov. 21-én az Operaház mutatott be. 1908-ban a kultuszminisztérium megbízásából kidolgozta a vidéki operák szervezésének tervét, 1910-ben a kormány az operaházak művészi és adminisztratív szervezetének tanulmányozására Németországba és Franciaországba küldte s erről hosszabb tanulmányt írt. 1915 febr. 4-én az Operaház igazgatója lett, majd a Nemzeti Zenede elnökigazgatója állását töltötte be, amelytől 1927 őszén, a Nemzeti Zenede átszervezésével kapcsolatban, vált meg, 1922-ben m. kir. kormányfőtanácsos lett, 1923 márc. 6-án a Petőfi Társaság tagjául választotta. 1925 december elsejétől kezdve mint a Magyar Rádió és Telefon Hírmondó zenei tanácsadója működött. Élénk szerepet játszott az Országos Dalosszövetségben is. Számos cikke jelent meg magyar és külföldi lapokban és folyóiratokban. Lefordította Erkel Ferenc „Hunyadi László" c. operája szövegét németre és elkészítette e mű pompás zongorakivonatát. 1921 nov. 12-én a Magy. Kir. Operaház bemutatta a Holt szemek c. zenés színjátékot, melyhez ő fordította le Hans Heinz Ewers szövegét. Zen. szerz.: D'Albert Jenő.

Kern Leó, magyar zeneszerző, pesti kereskedő, „Benvenuto Cellini" c. operája 1860-ban a Nemzeti Színház műsordarabja Hollósy Kornélia és Stéger Ferenc közreműködésével. Fia Karádi Bertalan, író, német napilapjainak zenekritikusa.

Kernach Ilona, írónő. Színműve: *A fajtája,* parasztragédia 1 felv. Bem. 1912 márc. 10-én, délelőtt, a „Nyugat" matinéján, a Vígszínházban.

Kerner Gizella (Szalay Kálmánné), zenetanárnő, sz. 1883-ban, Kecskeméten. Tanulmányait a Zeneakadémián végezte. 1900 óta a kassai zeneiskola tanárnője.

Kerner István, a Filharmóniai Társaság főzeneigazgatója, m. kir. kormányfőtanácsos, a M. Kir Operaház örökös tagja, sz. 1867 ápr. 5-én, a baranyamegyei Máriakéméndén. Megh. 1929 aug. 27-én, Budapesten. Atyja Kerner János kántortanító volt, tőle tanult zongorázni és orgonán játszani. Kiváló zenei képességei már gyermekkorában megnyilatkoztak; hétéves korában önállóan játszott orgonán a nagymiséken. Rövid ideig Pécsett tanult, tízéves korában került fel Pestre, ahol a Vas-utcai reáliskola növendéke lett. Középiskolai tanulmányai mellett folytatta zenei kiképeztetését, Huber Károly növendéke lett és a Nemzeti Zenedén tanult elméletet. Tizenhat éves korától kezdve tanítással kereste kenyerét. A zenede elvégzése után mint brácsás előbb kisegítő, majd 1885-ben rendes tag lett az Operaházban. Játszott a bayreuthi Wagner Festspielhausban is (1888). Kiváló tudásával magára vonta Erkel Sándor, majd Mahler Gusztáv figyelmét, akik a legnehezebb partitúrákat bámulatos könnyedséggel olvasó fiatal zenészben felismerték a született karmestertehetséget. 1908-ban operai karmesterré nevezték ki. A Filharmóniai Társaság eseményekben gazdag multú intézménye legszebb reneszánszát köszönheti Kernernek. Alatta vált gyakorivá a magyar zeneművészet megszólaltatása, ő rendezte az első népszerű hangversenyeket és vele költözött át a Filharmonia a Vigadóból a Népoperába, hogy a közönség legszélesebb rétegei számára is hozzáférhetővé tegye kulturális működését.

Kerner Istvánnak hervadhatatlan érdemei vannak a modern magyar zeneszerzők megszólaltatásában is. Bátor szivvel és biztos kézzel vette kezébe a mellőzött magyar komponisták propagandáját; nem mult el év, hogy be ne mutatott volna ujakat, névteleneket, föl nem fedezetteket, harcolva érettük, mert művészeknek és értékeseknek tudta és vallotta őket. Hogy a magyar zeneművészet évtizedeken át nem tespedett, nem jutott a terméketlenség kátyujába, elsősorban Kerner Istvánnak köszönhető, aki ugyanolyan szeretettel, hittel és komoly művészettel indította utnak egy-egy fiatal magyar tehetség munkáját, mint a legszebb klasszikus művet. Nagy és eredményekben gazdag pályafutás után, amely egy a magyar zeneművészet fejlődésének hőskorával, megrongált egészsége miatt vonult vissza a nyilvános szerepléstől a nagy magyar diri-

gens. Érdemei elismeréseül 1918 jan. havában az Operaház örökös tagjává nevezték ki. 1920 szept. havában az Opera művészeti igazgatói teendőjével bízták meg. 1924 jun. 7-én kormányfőtanácsosi méltóságot nyert és az Opera örökös tagjává nevezték ki. 1927-ben főzeneigazgatói címet kapott. Művészi pályafutásának negyvenéves jubileumát 1929 május 20-án ülte meg. Munkái: Ércember, balett (Auber „La cheval de bronze" operájának tárgya után), bemutatta a m. kir. Operaház 1896 febr. 22.

Kerner Jenő, zeneszerző, sz. 1877-ben, Sopronban. Első zenei nevelését atyjától nyerte, középiskoláit Kassán végezte. 1893-tól 1896-ig a Nemzeti zenede növendéke volt, majd gróf Zichy Géza ösztöndíjával Bécsbe került, ahol Fuchs Róberthez, a kontinens egyik leghíresebb elméleti tanárához került. Hazajövetelc után a Szegedi II. honvédkerület zenekarának lett karmestere. Zenekarát kiemelte a katonabandák sablónos légköréből és symphonikus koncertek rendezésével tette nevét közismertté. Egymásután szólaltatta meg a magyar zeneszerzőknek kéziratban levő szerzeményeit és a klaszszikus magyar muzsika népszerűsítésében ő kezdte meg azt a munkát Szegeden, amit Fichtner Sándor és Kőnig Péter tettek később teljessé. Ebbe az időbe esik egy híres politikai affairje, amely miatt katonai állását ott kellett hagynia. Herodek Sándor szövegére egy „Magyar dal" c. hazafias melodrámát írt, amelybe a magyar dal történelmi fonalán a Kossuth-nóta 4 taktusát is beleszőtte. Ezért mind a két költőt megfosztották állásától. A melodráma-ügy nemcsak Szegeden, hanem az egész országban nagy port vert fel. Fehérváry Géza honvédelmi miniszter akkor állta éppen a legnagyobb politikai viharokat, amikor a művet 1903. október 11-én a régi Népszinházban bemutatták; a Kossuth-nótás melódráma a paroxizmusig szárnyaló kitörésre izgatta a magyar közönség érzéseit. Kerner Jenő azután a Király Szinházhoz került, majd több vidéki szinház karnagya lett. Kolozsvár, Győr, Nagyvárad, Szeged, Kassa, Pozsony, Marosvásárhely, Brassó voltak állomásai. Munkái: több komoly műdal, 40 Ady-dal, kisebb zongoraszerzemények. Néhány hazafias melodráma. (Magyar-dal, Bitófák beszéde, Petőfi szobra), Karácsonyi ének, Stella Maris, Bujdosó kuruc éneke, Kossuthnyitány, Magyar rapszódia. Egyik operettje a „Yankee-lány", Nagyváradon került szinre. (Bem, 1914, febr. 15.) „Tihanyi rege". (Városi szinház, 1928 febr. 11.) „Csalán" 1 felvonásos virágjáték, (Győr. 1908) Számos betétet szerzett és önálló munkáin kívül titkos munkatársa több, az utóbbi időben szinrekerült slágeroperettnek. Műveit meleg temperamentum és brilliáns hangszerelés jellemzik. Jelenleg a budapesti Városi Szinház karmestere, ahol már évek óta működik. Neje Hantos (Hackler) Irma, az orsz. szinművészeti akadémia v. növendéke, szinpadra lépett Szegeden (1916), majd Kassán és Pozsonyban működött. A kedvelt és tehetséges művésznőnek szép és komoly sikerei voltak.

Kerner József, színházi karmester, sz. 1851-ben, Nyomján, Baranya megye, megh. 1916 augusztus 9-én, Debrecenben. Szinházi működését 1869-ben kezdte, Balogh Alajos társulatánál, majd más vidéki szinigazgatók szerződtették. Éveken át ő volt a kassai zeneiskola igazgatója és székesegyházi karnagya. Ő írta a Fenelányok c. bohózat dallamos muzsikáját, valamint a Királyszöktetés c. operettet is, mely Fenyéri Mór szövegével a debreceni szinpadon került bemutatóra, 1891 augusztus 11-én, azután a Budai Szinkőrben és 1911 április 3-án Nagyváradon is bemutatták. Néhány hangulatos dalt is szerzett. Tartalmas zenei talentum, képzett és igen ambiciózus zenepedagógus volt.

Kéroul, fr. vígjátékíró. Színművei: Az őrnagy ur, boh. 3 felv. Társszerző: Mezs. Bem. 1902 április 23. — Vigszinház. (ford.: Heltai Jenő). A Kocavadász, vj. 3 felv. Társszerző: Ordonneau Maurice. Ford. Góth Sándor. Bem. 1904 május 5. U. o. Végre egyedül! boh. 3 felv. Társszerző: Barré. Ford. Heltai Jenő. Bem. 1904 október 13. — U. o. Az aranygyapju, boh. 3 felv. Társsz.: Barré. Ford. Góth Sándor. Bem. 1906 április 28. — U. o. Nem szabad! boh. 3 felv. Társsz.: Barré. Ford: Komor Gyula, Bem. 1913 jun. 7. — U. o. Léni néni, énekes boh. 3 felv. Társsz. Barré. Ford. Heltai Jenő. Zen. szerz. Vincze Zsigmond. Bem. 1914 május 2. Magyar Szinház.

Kerr Alfréd, német színházi kritikus. Szinházi kritikái a Der Tag, később a Ber-

liner Tagblatt c. lapokban, azután több kötetben is megjelentek. A mai német színházi kritika legkiválóbb mestere, erős szubjektivitásával, élesen, sokszor kiméletlenül bírál, de mindig az igazságot keresi. Magyar írók német szinpadokon színre került darabjairól is gyakran írt. 1928 április 1-én a Belvárosi Szinházban szabad előadást tartott a német dráma kilátásairól.

Kersék János, író, sz. 1869 július 12-én, Léván, megh. 1927 febr. 7-én, u. o. Jogi pályára lépett s mint ügyvéd működött Léván. Irói munkásságát egész fiatalon 1887-ben kezdte, mint a Bars c. lap munkatársa, amelynek később szerkesztője lett. Utolsó verskötete 1925-ben jelent meg Léván Templomcsend címmel. Harminchárom kötete jelent meg. Irt verseket, novellákat, szindarabokat. S mint hirlapíró is nagy munkásságot fejtett ki a felvidéki magyar lapokban. Egyik megalapítója volt a Reviczky-társaságnak, elnöke a Szlovenszkói Református Irodalmi Társaságnak s gondnoka a református egyházmegyének. Léva városa méltó keretek között ünnepelte meg negyvenéves írói jubileumát. Színműve: Szirmaiék, népsz. 3 felv. Bem. 1924 október 28-án, Léván, Faragó Ödön társulatánál.

Kertész Aladár, színész, sz. 1861-ben, Hevesen. Színpadra lépett 1879 okt. 1-én, Jakabffy Gábor színigazgatónál. Nyugdíjba vonult 1910 dec. 20-án. Neje: Vincze Margit, színésznő, sz. 1873 szept. 20-án, Budapesten, megh. 1898 ápr. 3-án, u. o. Színpadra lépett 1892 okt. 1-én, Egri Kálmán színigazgatónál. 1897—98-ban a M. Kir. Opera tagja volt.

Kertész Dezső, színész, sz. 1892 szept. 2-án, Békésen, ahol atyja gépészmérnök volt. Iskoláit Aradon végezte, aztán Budapestre jött s itt Pethes Imre magánnövendéke lett. Azután Budára szerződött Krecsányi Ignáchoz. 1925 augusztus havában a Vígszínházhoz szerződött. 1924 szeptember 12-én, mint az Unió tagja, első ízben lépett fel a Belvárosi Színházban, a Kreutzer szonátá-ban. 1926 szeptember 10 óta a Belvárosi Színház vendége volt. 1927-ben a Magyar Színház tagja. 1928-ban a Fővárosi Operett Színház kötelékébe szerződött. 1929 szept. 1 óta a Király Színház tagja. Főbb szerepei: André (Zenebona), Jean (Fehér egér), Tibor Oszkár (Egy férj eladó), Dorozsmay (Verebély-lány), Billie (Trilby) Tanító (Tanítónő), Laci (Olasz asszony), Rudolf (Farsang), Jules (Hercegnő és a pincér), János (Az ördög), Róbert (Ki babája vagyok én?), Riley (A pók) stb.

Kertész Ella, színésznő. (Lásd: Góth Sándorné.)

Kertész Endre, színész, sz. 1889 márc. 2-án, Balassagyarmaton, megh. 1925 jan. 28-án, Budapesten. Elemi iskoláit szülővárosában, gimnáziális tanulmányait Budapesten végezte, majd a színészakadémia növendéke volt. 1910-ben lépett színpadra, Kolozsvárott, ahonnan 1917-ben Szegedre, 1919-ben Budapestre szerződött, az Andrássy-úti Színházhoz; majd a Belvárosi- és Magyar Színház tagja lett. A művészetek iránt való rajongó szeretetét anyjától örökölte. Nem volt epizódszínész, még kevésbbé kabarészínész. A nagy, eltaposott, kificamodott, tragikomikus életsorsok fogták meg legjobban a szívét, — ezeket tudta utolérhetetlenül ábrázolni. Nem lett volna vérbeli színész, ha nem vágyott volna külső sikerre. De sohasem — még a legnagyobb anyagi kényszer hatása alatt sem — süllyedt le odáig, hogy komikus szerepeiben bohóckodással törekedjék a sikerre. Semmit, ami a jellem komikumából nem fakadt, szerepeibe bele nem vitt. Érvényesülése érdekében soha komoly lépést nem tett. Azt hitte, a siker, az elismerés magától hull majd az ölébe. Nála jobban az élet hazugságait senki jobban nem gyűlölte. De az igaz iránt való érzéke, amely a művészetben oly csalhatatlanul vezette, az életben cserbenhagyta. Mindent, ami konvenció, hazugnak gondolt, anélkül, hogy megvizsgálta volna, mi rejlik mögötte. Innen eredt a polgári élettel való érintkezés iránti idegenkedése, amely gyakran valóságos félelemmé fokozódott. Sírkövét Incze Sándor szerkesztő emelte, 1925 november 1-én. (Rákoskeresztúri temető.) Főbb szerepei: Biró (A vörös ember), Szekeres (A masamód), Genz (Sasfiók), Bins (Gretchen), A bolond (II. Lajos), Ibolya (Igazgató) stb.

Kertész Erika, karénekesnő, sz. 1897-ben, Csacán, Trencsénm. Színpadra lépett 1914-ben.

Kertész Ferenc, súgó. Munkája: *Színházi emlékkönyv.* (Szerkesztette *Szabó Józseffel* és *Philippovits Istvánnal.)* Ungvár, 1864. Ugyanez évben Kassán is kiadott egy hasonló című almanachot, ezt *Mezei* János súgótársával írta.

Kertész Gábor, színész, sz. 1903-ban, Budapesten. Színpadra lépett 1921-ben. A Városi Színház elismert bonvivánja.

Kertész Gyuláné (Miselbach Mária) színésznő, sz. 1863-ban, Esztergomban. Színpadra lépett 1879-ben, Gaál Sándornál.

Kertész Hedvig, színésznő, sz. 1899 márc. 9-én, Marosújváron. Szinpadra lépett 1917 okt. havában.

Kertész Illés, színész, sz. 1882 nov. 19-én, Gyöngyöscsépán. Színpadra lépett 1920 július havában.

Kertész Imre, színész, sz. 1902 aug. 2-án, Budapesten. Színpadra lépett 1925 július 1-én.

Kertész Irma (Walterné), operaházi karvezetőnő 1879 okt. 1-én kezdte meg működését a Magy. Kir. Operaházban, ahol 1907 okt. 1-ig működött.

Kertész Szili István, színész, sz. 1849-ben, Pápán, megh. 1890 máj. 25-én, u. o. Színpadra lépett 1876-ban, Vezéry Ödön színigazgatónál.

Kertész István, színműíró. Színműve: Fecskék, vj. 3 felv. Bem. 1923 április 29. Írók Bemutató Színháza.

Kertész Kálmán, színész, sz. 1895 június 5-én, Budapesten. Orvosnak készült. Résztvett a világháborúban, mint tartalékos hadnagy szerelt le és csak azután kezdett színészkedni. Berlinbe ment, ahol filmeken játszott, majd hazajövet, 1927-ben a Városi Színházhoz szerződött, ahol több szerepben, legutóbb a „Szökik az asszony"-ban igen nagy sikert aratott.

Kertész Kató, színésznő, sz. 1899-ben Színpadra lépett 1917-ben.

Kertész Lajos, a Nemzeti Színház súgója, előzőleg a Vígszínháznál működött. Megh. 1927 nov. 19-én, Budapesten. (Neje: Demjén Mari (L. o.), színésznő.)

Kertész Lajos, színész, sz. 1892 február 14-én, Szolnokon. Színpadra lépett 1922 július havában.

Kertész László, színész, sz. 1895 január 13-án, Szombatfán (Vas m.). Színpadra lépett 1920 szept. havában.

Kertész Margit, színésznő, sz. 1904 nov. 27-én, Szegeden. Színpadra lépett 1924 szept. havában.

Kertész Mari, színésznő, sz. 1863 febr. 8-án, Ungvárott. Színpadra lépett 1882 április 8-án, Völgyi György színigazgatónál.

Kertész Mária, színésznő, sz. 1905 szept. 14-én, Budapesten. Színpadra lépett 1926 szept. havában.

Kertész Mihály, színműíró. Színműve: *Az utolsó sarj*, színmű 3 felv. Bem. 1925 május 28. Szolnok.

Kertész Mihály, hírneves filmrendező, sz. 1886 dec. 24-én, Budapesten. Színészakadémiát végzett, majd 1906-ban Pécsett kezdte a pályát, bonvivánszerepkörben. Ezután Szegeden játszik, Almássy Endre igazgatása alatt. A következő állomása a Magyar Színház volt. A világháború előtt foglalkozott filmrendezéssel s azóta Hollywoodban tartózkodik.

Kertész Oszkár, színész, sz. 1903 okt. 16-án, Budapesten. Színpadra lépett 1926 szept. havában.

Kertész Ödön, énekművész, a M. Kir. Operaház tenoristája, sz. 1870 december 12-én, Keszthelyen, Zala m., megh. 1928 jún. 6-án, Budapesten. Iskoláit Keszthelyen égezte és Nagykanizsán a keresk. akadémián érettségizett. Már kisfiú korában a keszthelyi kat. templomban mint szopránénekes szerepelt. Herceg Festetich Tasziló ösztöndíja mellett Bécsben dr. Gaensbacher énektanárnál énektanulmányokat végzett, közben katona lett, majd 1892-ben mint a győri szeszgyár hivatalnoka, gróf Zichy Géza, a Magy. Kir. Operaház akkori intendánsa

ajánlatára próbát énekelt az operában és az opera ösztöndíjas tagja lett, ahol első fellépése 1895-ben volt, Elbert Imre „Tamorá"-jában. 1898 május havában elnyerte a báró Rodics-féle 1000 forintos alapítvány ösztöndíját Dezső Józseffel. Főbb szerepei: Hoffmann, A király mondtá-ban Benoit, Medvebőrös-ben Hans Kraft, Luise-ben Julien, Don Pasquale-ben Ernesto, Faust, Don José, Max (Bűvös vadász), Roland mester, Meister Vilmos, Rigoletto-ban a herceg, Windsori víg nök-ben Fenton. Működése 25 éves jubileumát 1918 december 13-án ülte meg a Windsori víg nök-ben, Spärlich szerepében. 30 éves jubileumát 1923 szeptember havában ünnepelte meg.

Kertész K. Róbert, h. államtitkár, a m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztérium művészeti ügyosztályának főnöke, sz. 1876 június 9-én, Budapesten. Főiskolai tanulmányait a budapesti Kir. József Műegyetemen végezte, hol 1898-ban építészmérnöki oklevelet szerzett és 1900—1908-ig előbb mint tanársegéd, majd adjunktusként működött. 1908-ban műszaki tanácsosi ranggal a m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztérium építészeti ügyosztályának élére került, 1912-ben min. osztálytanácsossá, 1918-ban miniszteri tanácsossá, 1923-ban h. államtitkárrá lép elő. 1922 óta a művészeti ügyosztály főnöke s művészeti intézményeinknek a világháború és a kommün után történt reorganizálása, majd fellendülése az ő nevéhez fűződik. A Műemlékek Orsz. Bizottságának elnökhelyettese, az Orsz. Képzőművészeti Tanácsnak ügyvezető elnöke, a Fővárosi Közmunkák Tanácsának, az Orsz. Közoktatásügyi Tanácsnak, az Orsz. Középítési Tanácsnak és Budapest székesfőváros törvényhatósági bizottságának tagja. Számos tanulmányutat tett nemcsak egész Európában, de a világ minden részében. Így különösen: Ceylonban, Indiában, Burmában, Jávában, Sziámban, Kínában, Japánban és az Egyesült-Államokban. A Kir. József Műegyetemen magántanár és irodalmi téren is kiváló működést fejt ki. Számtalan cikken, értekezésen és felolvasáson kívül főbb művei: India, Kína és Japán építészete, 1903, Japán művészete, 1905, Képek Ázsia keletéről, 1905, Ceylon építőművészete, 1906, Az építészet, 1907, A magyar paraszthaz (Sváb Gyulával együtt), 1905—1913, IV. Károly király koronázásának művészi és műszaki munkálatai, 1917 stb. Mint tervezőépítésznek számos köz- és magánépület örökíti meg nevét és alkotótehetségét. Ezek közül nevezetesebbek: a héjjasfalvi honvédemlék, a kaposvári városháza, a gödöllői premontrei rendház, gimnázium és internátus, budapesti és vidéki kórházak, iskolák, családi házak. A világháborúban mint népfelkelő huszárfőhadnagy vett részt és számos kitüntetésben részesült: III. oszt. vaskoronarend, II. oszt. polgári hadiérdemkereszt, olasz kir. koronarend parancsnoki keresztje a csillaggal, német becsületrend, osztrák nagy érdemkereszt a csillaggal, belga kir. II. Lipót-rend parancsnoki keresztje a csillaggal, svéd kir. északcsillagrend parancsnoki keresztje a csillaggal.

Kertész Sándor, színész, sz. 1877 márc. 8-án, Sarkadon. Színpadra lépett 1901-ben, Somogyi Károly színigazgatónál.

Kertész Sándor, színész, sz. 1897-ben, Budapesten. Színpadra lépett 1916-ban.

Kertész Vica, színésznő, sz. 1884-ben, Orosházán. Színpadra lépett 1921-ben.

Kertész Vilmos, operaénekes, sz. 1885 szept. 12-én, Újpesten. 1911-ben a Népopera tagja. 1913 ápr. havában Wiesbadenbe kapott meghívást. 1915 nov. havában az Orsz. Színészegyesület tagja lett.

Kertész Zsigmond, színész, sz. 1887 dec. 25-én, Rádosnán (Nyitra m.). Színpadra lépett 1914 május havában.

Kertészleány, operett 3 felv. Zenéjét írta Charles Lacocq. A párizsi Théatre des Nouveautés-ben adták először, 1882 október 19-én, nálunk a Népszínházban 1882 december 17-én volt a bemutatója, Pálmay Ilkával a címszerepben.

Kerületi rendszer. (L. Színikerületi rendszer.)

Kerülő-könyv-nek hívták 1803-ban a kolozsvári országos bizottság köröztető-könyvét, mely gyüjtőlapokból állt s célja volt a kolozsvári színészet részére pénzt gyüjteni.



E. Kovács Gyuláné



Kovács Anny



Kovács Árpád



Kovács Dezső



Kováts Gizi

Mivel a könyvet zöld táblával kötötték be: zöld könyv-nek is nevezték.

Kéry Gyula, író, hírlapíró, zeneszerző, sz. 1863 augusztus 3-án, Budán, megh. 1919 február 22-én, Budapesten. A gimnáziumot és jogakadémiát Pécsett elvégezve, hírlapíró lett. 1895-ben megindította a Művészeti Lapok-at Merkler Andorral (Rózsavölgyi kiadása), 1896 végéig szerkesztették. Egy időtájt titkára volt a Petőfi Társaságnak és igazgatója a Petőfi Háznak, amely az ő buzgalmának, fáradhatatlan kutatómunkájának köszönheti egész sereg értékes relikviáját. Megalapította a Petőfi Könyvtárt, amely az ő „Friss nyomokon" című füzetével indult meg. Sok magyar nótát is írt, amelyek közül a legelterjedtebb a: Minek is van szerelem a világon? és: Túl a Dunán, Baranyában... kezdetű. Dalai összegyüjtve is megjelentek. Mint ujságíró a *Magyarország*-nál dolgozott és azonkívül számos nagy vidéki lapnak volt budapesti tudósítója. Az őrlő munka annyira megviselte, hogy elborult az elméje. Munkája: Blaha Lujza élete. Budapest, 1896. Pipiske, operett (1894). Népszínház. Zenéje Rosé-tól.

Kéry Jolán (Markó Elemérné), színésznő, sz. 1880-ban, Szovátán (Marostorda m.). Színpadra lépett 1897 áprilisában, Komjáthy János színigazgatónál. 1921-ben nyugdíjba vonult.

Késmárki Lujza, színésznő, sz. 1885 márc. 10-én Ruszkin (Szepes m.). Színpadra lépett 1906-ban.

Késmárki színészet. Késmárkon már 1551-ben adtak elő iskolai drámát. A legrégibb színházi hírt 1844 okt. havától számítjuk. A Honderü (1844, II. kötet, 276. old.) arról értesít, hogy az előadásokat szép számmal látogatják. A színpártolóegylet 1876-ban alakult. Elnök: Genersich Tivadar. Pénztáros: Handl Gyula. Újabb időkben (1908 őszén) Szabados László, 1911 nov. havában dr. Márffy Károly, 1915 okt. 16-án Kövessy Albert volt itt az igazgató.

Kéry János, író. Színműve: *Az arany paraszt,* énekes színmű 3 felv. Zenéjét szerzette: *Barabás E.* Bem. 1918 november 30-án, Celldömölkön.

Kész Rózsi, színésznő, 1876 március havában a Vígszínházhoz szerződött, ahol közel 30 esztendőt töltött. A színpadon temperamentum, becsületes akarás, részletező gond jellemezték, az életben pedig egészséges kedélye, jószíve és kollégialitása, melyek igazi barátokat szereztek a személyének és művészetének egyaránt. Megh. Budapesten, 1925 augusztus 29-én. Eltemették a farkasréti temetőben. Férje *Vesztróczy Manó,* festőművész, kivel 1904 december 24-én lépett házasságra.

Keszegh Terézia, úttörő színésznő. 1792-től férjével, Gazda Józseffel Kolozsvárott működik. 1793—1794-ben 25 forint fizetése volt. (V. ö. Fejér János.)

Keszi Miklós (Baranyai Miklós), színész, sz. 1857-ben, Zalaegerszegen. Színpadra lépett 1877-ben, Balogh Alajos színigazgatónál.

Keszler József, író, esztétikus, műkritikus, sz. 1846 szeptember 4-én, Pásztón (Heves m.), megh. 1927 szept. 18-án, Budapesten. Atyja gabonakereskedő volt s fiát az egyetemi pályára nevelte. Az ifjú K. nagy szorgalommal végezte tanulmányait. Hajlama, tehetsége az ujságírás felé vonzotta. Pályáját a Pester Lloydnál kezdte. Csakhamar feltűnt friss, eleven, érdekes írásaival, kritikáival, tárcáival. A nagyműveltségű fiatal K. később Trefort Ágost kultuszminiszter buzdítására Párizsba utazott. Ösztöndíjat élvezett s a francia fővárosban tanulmányaiban továbbképezte magát. Midőn hazaérkezett, kinevezték az Országos Színiakadémia tanárává s a tanárképzőintézet francia nyelv- és irodalom tanára lett, egyben a mai mintagimnáziumban is tanított s az egyetemen mint francia lektor előadásokat tartott a francia irodalomról. Ezeknek az előadásoknak, amelyek minden nap megjelentek tárca formájában a *Fővárosi Lapok*-ban, rendkívül nagy hallgatóságuk és olvasóközönségük volt. A magyar színházi kritika terén, különösen, ami a napi sajtó kritikáját illeti, úttörő munkát végzett. A közönség szerette és irányadóul fogadta el franciás szellemben és stílusban írt kritikáit, amelyekben mindig kimerítő részletességgel ismertette a darab tartalmát s ehhez fűzte reflexióit. Az Az Ujságban írott bírá-

latainak mindenkor döntő súlya volt. Egybegyüjtött kritikáit könyvalakban is közzétették s ez a könyv egyike a legbecsesebb magyar esztétikai munkáknak. Neje: Reich Irma, operaénekesnő. (L. o.)

Keszthelyi Alajos, színész. Kalandos természetű ember volt. A 70-es években a dunántúli városokban sok helyütt ismerték. Midőn beállt katonának, elkerült Pardubitzba, majd Bécsbe. Itt a Taborstrassén társaival sétálgatva, megvadult lovakkal találkozott; a helyzet nagy konsternációt keltett a népes utcában, miután kocsi nélkül száguldottak a lovak. A kocsiban egy előkelő nő tördelte a kezeit s kétségbeesetten kiáltozott segítségért. K. megállította a lovakat. A kocsiban ülő hölgy Lady Saytonnak adta ki magát, akinek közbenjárására K.-t kiszuperálták. Hála fejében a lady titkárul fogadta K.-t, beutazták Európát, Indiát, Kínát, Japánt, azonban San-Franciskóban letartóztatták, mert kiderült, hogy a nő — komorna volt és egy nordeneyi nábobtól nagy vagyont sikkasztott el. Erre K. is elvált tőle, volt hordár, pincér, boltiszolga, házaló, gyári munkás, cukrász- és pecérlegény, majd cirkuszban clown lett, majd 1882-ben aranymosó New-Zéland-ban, de ez a mesterség se jövedelmezett, mire kéményseprő lett. (Színészeti Közlöny, 1882. 48. szám.)

Keszthelyi Ernő (rákosi), író, sz. 1871 ben, megh. 1922 május 16-án, Budapesten. A 90-es évek óta hosszú ideig az „Egyetértés" c. nagy napilap színibírálója volt, főleg zenés darabokról írt. A polgári életben banktisztviselő volt, utóbb a Hazai Bank alapítója és haláláig igazgatója. Színműfordításai: „Herkules munkái", operett 3 felv. Írták: G. A. de Caillavet és Robert de Flers. Ford. Mérei Adolffal. Bem. 1902 április 25. Magyar Színház. „Első látogatás", vj. 1 f. Írt: ifj. Dumas Sándor. Bem. 1903 március 20. Nemzeti Színház.

Keszthelyi Sándor, színész, sz. 1901 ben, Budapesten. Színpadra lépett 1918-ban.

Keszthelyi színészet. Keszthely városában 1821 okt. 21-én Balogh István, majd 1832-ben Komlóssy Ferenc színigazgató volt a nemzeti kultúra terjesztője. Társaságát „Dunántúli Színjátszó Társulat"-nak keresztelte el. 1835 márc. 8-án ismét Kőrössy Ferenc a színigazgató. A gróf Festetich-féle arénában tartotta előadásait. 1840 május elején Munkácsy Pál kapott meghívást, tagjai között szerepelt: Komáromy, Munkácsyné, Kétszery József, Boér János, Berzeviczy, Békési, Miklósi, Győri. 1858 júl. havában Szuper Károly az igazgató. Főbb tagjai: Mátyásiné, Szupernő, Jánosfiné, Szigetközy Zsigmond, Benkő, Völgyi. Két év mulva (júl. havában) újra Szuper Károly társulatát látják viszont. 1864 júl. havában ugyancsak Szuper működik itt. 1862 jún. havában nyári színház épült. Az építés körül gróf Festetich Tasziló tábornok fejtett ki rendkívüli tevékenységet. A színházat Horváth Imre építette. Igazgató újra: Szuper Károly. Őt sorrendben a következő igazgatók váltották fel: 1867-ben Bényei István, 1868-ban Kocsisovszky Jusztin, 1870-ben ismét ő, 1871—73 nyarán Bokody Antal, 1876-ban Tolnai Gyula, Kőmives Imre művezetésével, 1877 nyarán Miklóssy Gyula volt itt a színigazgató. 1882 júl. havában Balogh Alajos, 1884-ben Aradi Gerő, 1885 jún. havában Miklóssy Gyula az igazgató. 1901—1902-ben Kunhegyi Miklós, 1910-ben Szalkai Lajos, 1911 nov. havában Halász Alfréd járt itt. A 80-as években a „Zsilinszky-színház"-ban játszottak. Újabb időkben a Hungária, Bocskai, Amazon-szálló nagyterme szolgál a színészeknek játékhelyül. Az Jránia filmszínház helyisége is alkalmas ezen célra, itt 450 beépített ülőhely van. A társulatok 4—10 hétig játszanak. Az igazgató a várostól kap kedvezményes világítást és pénzsegélyt. Újabban itt járt: Radó Béla, Szabó Ferenc, Alapi Nándor, Szentiványi Béla társulata. 1930-ban a város Szabó Ferenc színikerületébe tartozik.

Kesztler Ede dr., színész, sz. 1875 dec. 1-én, Komáromban. Az országos színművészeti akadémiát 1899-ben végezte. Egyidejűleg a budapesti m. kir. tudományegyetemen jog- és államtudományi tudori képesítést is szerzett. Először Leszkay András színigazgatóhoz szerződött, Aradra, hol Dumas „Idegen nő" c. színművében mint Clarckson lépett fel. Pályája alatt mint hős- és jellemszínész Krecsányi Ignác, Somogyi Károly és Szendrey Mihály színigazgatóknak volt még tagja. 1899 nyarán Kövessy Albert, majd Feld Zsigmond budapesti színpadán ő ját-

szotta először magyarul Hauptmann Gerhard „Henschel fuvarosát", mely akkor 40 előadást ért. Megfordult Krecsányival Fiuméban is, ahol Bánk bánt, Ocskay brigadérost és a „Bor" Baracs Imréjét ő játszotta először. A Nemzeti Színházban 1903-ban vendégszerepelt az „Aranyember" és „Othello" címszerepeiben. Kiváló szerepei voltak: Hamlet, Romeo, Coriolanus, Lear, II. Rákóczi Ferenc, Aba András, Viola, Vasgyáros, Bernardó Montilla, Flambeau (Sasfiók) stb. 1901-ben nőül vette Kápolnay Juliát. (L. o.) Résztvett mint századparancsnok a világháborúban és pedig a szerb, montenegrói és olasz harctereken. Három ízben tüntették ki és pedig két ízben a kardokkal ékesített Signum laudisszal és egy ízben (a VIII. isonzói csatában) a hadiékítményes és kardokkal ékesített III. oszt. katonai érdemkereszttel. A világháború után a művészi pályáról visszavonult és bírói és ügyvédi vizsgát tett. Jelenleg budapesti királyi ügyész.

Keszy József (Vitéz), színész volt 1820—21—25-ben Győrött, ez utóbbi évben Miskolcon is tag, 1831—32-ben Marosvásárhelyen színigazgató volt. 1840—41-ben újra Győrött működik. Óbudán — hol 1834 óta nem volt magyar színészet — 1864 április 17-én ő volt az, aki mint igazgató vállalkozott a magyar kultúra terjesztésére. Megh. Miskolcon, 1869 szeptember 2-án. Eltemette Latabár Endre, ottani színigazgató. Neje: Gosztonyi Viktória, színésznő. K. színművei: „A két özvegy vagy hűség mindhalálig", vj. 1 felv. Holbein után. Marosvásárhely, 1832. „Parádi emlék". Ered. vj. 1 felv. Eger, 1853. „Debreceni király", „A zsiráf".

Két árva, népdráma 5 felv. és 8 képben, zenével. Írta: D'Ennery és Cormon. Ford. Ukki Imre. Zen. szerz. Serly Lajos. Bem. 1877 szept. 23-án, a Népszínházban, majd felújították 1884 jan. 12-én. Szereplők: De Liniers — Horváth Vince, Diane — Klárné Angyal Ilka, Vaudrey Roger — Rónai Gyula, Louise — Tóth Ilonka, Frochardné — Párténvi Jánosné, Henriette — Rákosi Szidi, Jacques — Tamássy József, Péter — Eőry Gusztáv, Marianne — Sik Gizella. A dráma soká volt műsoron és a vidéki színészek is sűrűn játszották.

Két Barcsay. Eredeti dráma 4 szakaszban. Írta Jósika Miklós. A 2-ik szakaszbani bordal zenéjét írta Egressy B. A 2-ik szakaszban előfordulandó „Nyolcas magyar táncot" előadta a tánckar. Bem. 1867 júl. 28-án, a Nemzeti Színházban. Első szakasz: „Apafi udvara". Második szakasz: „Az arszlán barlangja". Harmadik szakasz: „Halottak mint vendégek". Negyedik szakasz: „Fejedelem egy órára". Személyek: Apafi Mihály, Erdély fejedelme — Szilágyi Sándor, Barcsay Mihály — Lendvay Márton, Barcsay László — Paulay Ede, Bornemisza Anna, fejedelemnő — Pauliné, Bornemisza Zsófi, unokahúga — Lendvainé, Orsolya, Zsófi komornája — Patakiné, Apród — Hubenai Vilma, Sajóvári tanácsos — Benkő Kálmán, Gyárfás, nagybarcsai várnagy — Morvai János, Kulcsár Nagy-Barcsán — Réthy Mihály, Barcsay Mihályné — Hirtling Mária, csatlósok — Náday Ferenc, Korcsek Pál, Sajóvári fegyveresc — Egressy Árpád, Balázsi — Szalai, Gerezdi János — Benedek József, Gerezdi Bálint, fia — Hubenay János, Bakós, Gerezdi meghíttje — Sántha Antal, Kéri Pál — Kaczvinszki János, polgár leány — Niczkyné, táncosok, polgárok, nép, vendégek, cselédek, szövétnekesek, őrkatonák, bakó.

„Két huszár és egy bakancsos", bohózat 3 felv. Írta Berzsényi Károly. Bem. a Népszínházban, 1875 dec. 12-én. Szereplők: Kun János, bíró — V. Kovács József, — Bábi — Rákosi Fanni, Péter — Zádor Balla Zoltán, Nagy Pál — Kovács István, Zsuzsi — Várhidiné, Anna, gazdasszony — Klárné, Zsiga, huszár — Szabó Bandi, Miska, huszár — Karikás József, Matyi, baka — Párténvi János, huszárkáplár — Daccz Lajos, Salamon — Rózai József, huszár — Kolosvári.

Kétly Gyula, színész, sz. 1901-ben, Csepregen. Színpadra lépett 1925 május 30-án.

Két pisztoly. Eredeti népszínmű 3 szakaszban, népdalokkal és tánccal. Írta Szigligeti Ede. Zenéjét szerzette Erkel Ferenc. Első előadása 1844 március 9-én volt a Nemzeti Színházban. Szereplők: Stein — Fáncsy Lajos, neje — Laborfalvi Róza, Bájkerti — Lendvay Márton, Szirtfoky — Udvarhelyi Miklós, Leánya — Hubenayné, Vőlegény — Várhidy Sándor, Hugli — Telepy György, Borbélylegény — Hubenay János,

Piros Pista — Réthy Mihály, Sobri — Füredi Mihály. (Bécsben 1852 április elején 25-ödször került színre.)

Két részre osztott színdarab két előadásban. Ilyenről is van tudomásunk. Az első 1853 május 21-én került színre, Szatmárt, Pázmán Mihály társulatánál, címe: Tamás bátya kunyhója. (Irta: Dumanoire. Ford. Országh A.) A második: A kőszivű ember fiai, szinmű 12 képben. Jókai regényéből irta: Hevesi Sándor. Bem. 1918 máj. 30. A második része junius 1-én. — (Jászai Mari felléptével, a Magyar Szinházban.)

„Kétszer is nyit az akácfa virága..." E. Kovács Gyula szinművész ismert költeménye, melyből népdal is készült. (Ismerteti a Pesti Napló, 1900 március 28. — 15. oldal.)

Kétszery Anna és **Emilia**, színésznők. (Lásd: id. Sághy Zsigmondné és Lénárd Pálné.)

Kétszery József, színiazgató, sz. 1809 április 20-án, Kaposvárott, — megh. 1889 szeptember 16-án, Szarvason. — Iskoláit Kaposvárott járta. 1831-ben bevégezte gimnaziális tanulmányait, mire Pestre jött jogászkodni. 1832-ben színész lett Balogh Jánosnál. Miután egy kis örökséghez jutott, felcsapott szinigazgatónak. Nála működött egy időben Petőfi is. A szinipályán 57 évig működött s 45 évig volt igazgató. Mindig magyar ruhában járt és sokat tartott eredetére, ősi familiájára. — Neje: Veláncsics Anna, szinésznő, sz. 1821-ben, Kaposvárott, megh. 1883 febr. 17-én, Miskolcon, mint Lászy Vilmos tagja; színipályára lépett 1840 febr. 11-én, Fekete Gábor társulatánál.

Kettős próbák. Egyes színházaknál megtörténik, hogy ugyanazon szereplőkkel délelőtt és délután is tartanak próbát. Az egyéni szerződési blanketta 11. pontja szerint „próbák a nap bármely szakában tarthatók, de legfeljebb naponként négy és fél órán át". Ilyenformán, ha a színész délelőtt és délután is próbál, külön díjazás illeti meg és pedig fölgagejának megfelelő összegben.

Kettős szereposztás alatt azt értjük, hogy ha a sziniagzgató az u. n. sláger-darabot a repertoáron biztosítani akarja, a főszerepeket még egyszer kiiratja és még egy-egy színésszel betaníttatja. Erre leginkább az adja az okot, hogy ha t. i. valamely főszereplő hirtelen bereked, megbetegszik, vagy más természetü baj éri, a szinház ne legyen készületlen, hanem az adott esetben mindjárt kéznél legyen a helyettesítő. A K. rendszerét a Népszinház honosította meg 1898 január havában, midőn Konti József „A talmi hercegnő" c. operettjének főbb szerepeit ketten-ketten tanulták be.

Ketzéry Irén, színésznő, sz. 1871-ben, Losoncon. Színésznő lett: 1889-ben.



Kétszery József

Kezdeni a darabot. Színészi szakkifejezés, akkor mondják, ha valaki az első felvonás elején szerepel.

Kézdi Gratianus, ferencrendi szerzetes, 1774-ben Csiksomlyón a syntaxis és grammatica tanára, majd a rhetoricát és a poésist is előadta. Irt egy iskolai drámát.

Kézdi Rezső, színész (cs. n. Vásárhelyi Reginald), sz. 1856-ban, egy előkelő aradi földbirtokos-család sarja, megh. 1927 okt. 25-én, Dunaharasztiban (Pest m.), Molnár György készítette elő a szinpadra és tagja lett a Népszinház együttesének. A szinipályán azonban nem sokáig működött, csak addig, amíg feleségül nem vette a 80-as évek egyik előkelő nevű művésznőjét, Tatay Eugéniát. (L. o.) Ezután visszavonult.

Kézdivásárhelyi színészet. 1872—1873 ban Nagy Mihály társulata kereste fel a várost, 1882-ben Bényei István társulata játszott itt, őt felváltotta 1885-ben Várady Ferenc, 1886 nyarán B. Polgár Gyula az igazgató. 1908 október 31-én Fehér Károly kezdte meg az igazgatást a következő tagokkal: Nők: Zoltán Ilona szubrett és koloraturprimadonna. Jobay Nusi, operett-szubrett énekesnő, Albert Gizi társalgási és énekesnő, Kulinyi Karola hősnő és drámai szende, Szathmáryné Etel anya és komika, Sellő René naiva és énekesnő. Kar- és segédszínésznők: Medgyaszay Klára, Baranyai Mariska, Héczey Etel, Kiss Eszti, Medgyaszay Irén. Férfiak: Fehér Károly hős, jellem és apa, Pogány Márton szerelmes és bonvivant, Szathmáry Lajos hősszerelmes jellem, Dányi János tenor-énekes, Marosi Sándor operett- és népszínmű-baritonista, Baróti Jenő buffó-komikus, Korda Sándor énekes-bonvivant, Kovács Gyula siheder-komikus, Balla Ákos, kedélyes apa. Kar- és segédszínészek: Mészáros Lajos Kállay Gyula, Pelsőczy László, Suli Károly, Liptai Lajos. Szathmáry Lajos titkár és rendező. Baranyai Mihály karmester. Kovács Gyula rendező. Liptai Lajos ügyelő. Perényi Melánia sugó. 1911-ben Szilágyi Dezső az igazgató, 1912 április 6-án Tompa Kálmán kezdte meg az előadásait. 1913 nov. havában Szabados László, 1916 jan. havában Mezei Béla kapott játszási engedélyt, valamint ő vonult be ide jól szervezett társulatával 1918 junius havában.

Kezdjük! mondja a rendező a próbákon illetve előadásokon, mire az ügyelő jelt ad és megkezdődik a próba, illetve az előadás (V. ö.: „Gyerünk").

Kezdőszínész. Az ujoncszínész neve, aki mint legujabb tag fungál a társulatnál. Az első magyar szintársulatnál „próbáló színész"-nek hívták. Fizetést nem kapott, mert ezáltal akarták maguktól elriasztani azokat, akik egyedül csak kenyérkereset címén ajánlkoztak. A kezdő mihelyt tehetséget és ragaszkodást mutatott, némi könyöradományban részesült társai részéről. A fizetés megadása a haladás fokozatától függött. A kezdő színész a szinház és szinpad körül mindenrendű munkára kötelezve volt. Egressy Gábor „A színészet iskolája" c. munkájában a következőket írja a kezdő színészről: „Az én koromban a kezdő a pályát szükségkép a szinlapok irásával kezdette; szükségből szét is kellett a lapokat hordania; közreműködött a szinpadépítés körül; festéket tört a diszitőnek, segített ennek díszleteket festeni és fölállítani; a lámpákat öntötte és gyujtotta; butorozta a szinpadot, mint szinházi szolga; majd irta a szerepeket és másolta a darabokat; működött, mint szereplő színész, táncos, kardalnok és magánénekes; egy pár darab jelmezét át- meg átalakította százféleképen, mert ugyanazon öltönyből kellett kitelni a magyar fényes dolmánnak és a német lovagöltönynek, különböző részletekkel; mert kiki maga tartozott ellátni magát az előadás minden kellékeivel. A technikai térről a szellemire lépve át: itt a sugói foglalkozás képezte az ábécét és a művészi önképzés alapját ezen foglalkozás valóban meg is vetette. Mint sugónak, alkalma volt a kezdőnek a szinköltményről egészséges fogalmakat szerezhetni. Hogy értelmesen súghasson, hogy az előadás alatt történhető hibákat őrszellem gyanánt azonnal helyreüthesse, kénytelen volt a művet több izben átolvasni s ekként nem csak átismeri, hanem átéli az egészben és legkisebb részleteiben, egészen az egyes mondatokig. Mert ha előadáskor megtörtént, hogy a színész az egyes tételeket más szavakkal kezdette mondani, mint a darabban irva volt, azonban egy szükséges szó, egy ige nem jutott eszébe, a sugónak kellett egy olyat rögtönöznie, s az illetőnek odamondani. Minő jártasság és lélekéberség kivántatott ehhez, gyakran a sugó részéről?! E szerint a sors valódi kedvezésének tekinthető, ha a színész gyakorlati működését a sugói foglalkozás előzhette meg, mely a hajdani vándorpályán az elméleti önképzésnek egyetlen biztos módja volt."

Kézdy Juliska, színésznő. Ungvárott járt leányiskolába, majd 1893-ban a Népszinházban segédszínésznő lett, itt azonban nem sok babér termett számára, e miatt elszerződött Aradra, Leszkay Andráshoz. Páratlanul szép szinpadi megjelenése, gyönyörű arca csakhamar kedvenccé tették az aradi közönségnek. Ezután Szegeden működött Somogyi Károlynál, az ő társulatával eljutott Pécsre, majd Kaposvárra, ahol dr. Müller ügyvéd neje lett. Megh. öngyilkosság folytán, Budapesten, 1899 május 31-én.

Késmárky Mari (Tokainé), színésznő, sz. 1844-ben, Pesten. 1865 julius 1-én lépett szinpadra, mint szendeszinésznő. 1867 aug. havában a Budai Szinkörben működött, ahol a „100 rabló" c. darab előadásán ezt a kritikát kapta: „Igen csinos, kellemes alak, könnyüden mozog, s gyakorlat mellett ügyes színésznő lehet." 1872-ben Nagyváradon találjuk. 1880-ban Károlyi Lajos, 1883—84-ban Gaál Sándor, azután Sághy Zsigmond tagja. Utolsó fellépte 1887 szeptember 27-én volt, Esztergomban. Ugyanezen napon húnyt el. Ekkor Bács Károly volt az igazgatója. A város temette el. (Sírja jeltelen.)

Kiállítani a színészt. Leginkább a kezdőszinészre mondják, ami alatt azt kell érteni, hogy az illető szinész szereplésre alkalmas-e vagy sem, azaz kiállhat-e a közönség elé, vagy sem. Ha arravaló, akkor felléptetik, tehát kiállitják, ellenkező esetben ez nem történik meg. Mondják akkor is, ha valakit csak úgy próba nélkül léptetnek fel.

Kiállításos-darab az, amelyben a díszlet, butor, jelmez, a technikai apparátus gazdagon való felszerelésére teszi a fősulyt a szinigazgató. Már a legrégibb időkben is fontos tényezőnek tartották a szép kiállitást, miről egy régi dokumentum igy szól: „Ezen eredeti Darabhoz scénák és ruhák ujonnan készültek, melyek hatszáz forintjába kerültek a Teátromi Társaságnak." (1792 junius 18-án az első magyar szintársulat előadta Dugonics András „Arany perecek" cimü vigjátékát, melyet Endrődy János alkalmazott színre. Erről számol be a „Magyar Hirmondó", 1792 I. kötet, 938. oldalás.)

Kibéd, Marostorda vármegyei községben (nyárádszeredai járás) 1912 jan. 14-én paraszt-szintársulat alakult. Első előadásul színre került az „Uzsorás" c. népszinmü, irta: Székely Miklós, ref. lelkész. (Pesti Napló, 1912 jan. 17.)

Kidolgozza a szerepet. Igy nevezik a szinész azon előkészitő munkáját, mellyel a szerepfelfogás helyességéről, majd később annak minden részleteinek pontos kiaknázásáról tesz tanubizonyságot. Az ilyen szinészre ekkor azt mondják, hogy jól „kidolgozta" a szerepét. (Kritikusi kifejezés.)

„Ki egypár csizmát elkoptat a színház körül, már el nem szakadhat onnan soha többé!" *(Egressy Gábor.)*

Kiefer Lujza, színésznő, sz. 1897 június 1-én, Budapesten. Színpadra lépett: 1917 junius havában.

Kiejtés. A kiejtésben egyes betüink hangja se több, se kevesebb ne legyen, mint amennyi azokat egyenkint megilleti. A magyar nyelvben minden betűt ki kell ejteni; nem szabad azokat elnyelni, sem a szótagokat összerántani. A szabálytalan kiejtés származhatik megszokásból, hanyagságból, vagy az illető hangszervek hibás alkotásából. A szokás által elsajátított hibák között a megrögzött tájkiejtés a drámai előadásban oly nagy baj, hogy az a legjelesebb tehetséget is megbénítja. Azonban a szinésznek minden hazai tájszólásmódot kell ismerni: 1-ször azért, mert csak igy juthat a maga beszéde minőségének teljes ismeretére, 2-szor azért, hogy szerepe jellemének az illető tájszinezetet alkalmilag megadhassa. 3-szor avégett, hogy saját nyelvérzékét teljesen kimüvelhesse. Tudni kell még, hogy a lassu beszéd hanghordozója a magánhangzó; a gyors beszédé a mássalhangzó. A gyorsan beszélőnek tehát szintoly teljesen kell uralkodnia a mássalhangzókon, mint a vontatva beszélőnek a magánhangzókon. Ez mind a két esetben a szokás és hanyagság hibája. Hol természeti hiba van, minő az igen nagy, vagy igen kis nyelv, ott a gyakorlatot sokszorozni kell. A nagy nyelv mozgása nehéz és lassu; a kis nyelvé tulsebes. Ezt tudva, mindenki a szavak gyorsabb és lassubb kiejtésében gyakorolja beszélő szerveit. Ilyen kiejtési hibák még: a selypités különböző fajai, az s, sz, z. kimondásában, az r betü törése (rácsolás), az l, ly betü nehézkes kiejtése, a g, k felcserélése d-vel, az m felcserélése b-vel stb. Ezek többnyire a gyermekkorból fennmaradt hibák s azért természeti hibáknak látszanak; azonban folytonos gyakorlat által csaknem mindeniktől meg lehet szabadulni. *(Paulay Ede.)*

Kienzl Vilmos, osztrák zeneszerző és iró, sz. 1857 január 17-én, — Wainzenkirchenben, Felsősziléziában. Operái közül ketö ment magyarul: A bibliás ember Zenés szinmü 2 felvonásban. Szöv. is K. irta

Ford. Radó Antal. A M. Kir. Opera bemut. 1896 március 7. Kuhreigen c. dalművé-t a budapesti Népopera mutatta be Forradalmi szerelem c. a. 1912 március 16-án. (Szövegét irta Batka Richard. Ford. Mérei Adolf.)

Kiepura Jan, lengyel származású operaénekes, sz. 1902-ben, Varsóban. Itt lett jogász és tüneményes tenorjával itt lépett fel először a nyilvánosság előtt, ahová egy Kahn nevű párizsi szinigazgató vitte. Nálunk a M. Kir. Operaházban 1926 november 28-án lépett fel először „Faust" címszerepében. Széles terjedelmű minden regiszterében egyenleteser. fényes, erőteljes tenor hajlókonyan, puhán követíti a frázisokat és a magasságban is a legnagyobb könnyedséggel szárnyal. 1928 jan. 12-én a „Tosca" Cavaradossi-jában ismételten vendégszerepelt nálunk.

„Kiesett a világ feneke!" Szállóige Tóth Ede „Falu rossza" c. népszinművéből. (Göndör Sándor mondja elkeseredésében.)

Kiesik a szerepéből kifejezést arra értik szinészkörökben, hogy a szinész, aki valamely nehezebb szerepet játszik, egy bizonyos passzusnál a rendes mederből kisiklik és ezáltal egészen elütő tónusban játssza tovább a szerepét, továbbá, ha pld. tájszólással kell beszélni a szinésznek és ha egy bizonyos pontnál megfeledkezik a felvett akcentusról, akkor ugy mondják, hogy kiesett a szerepéből.

Kifejlett. A színmű cselekményének megoldása, midőn a helyzet tisztázódik, vagyis a bonyodalom megoldódik.

Kifejezőképesség, a színésznek az a képessége, mellyel a legkülönbözőbb érzéseket, indulatokat élethüen tudja kifejezni. A kifejező-képesség a tehetséget eljuttatja az egyéni művészetnek legmagasabb fokára, a stilizálás tökéletességére. Ha a tehetség saját magát megfigyelve és utóbb megismerve tudja, hogy a kifejezőképességnek milyen és mennyi ereje rejlik benne, akkor a tehetség eljut a tökéletes kifejezőképesség birtokáig, mert ekkor már módjában van saját magát értékelni és megismerni kifejezőképességének határtalan változatait.

Kiforrott színész. Arra a színészre alkalmazott kifejezés, aki teljesen érti a művészettel járó követelményeket, ura a szinpadnak, ismerője a közönség várakozásának, mindig tud érdekeset és változatosat produkálni, mindig nivón marad és a kisiklást fölénnyel tudja kikerülni. Mindenben preciz, fölényes, biztos.

Kihívás. Már a legrégibb időkben ismert volt a szinházi világban a szinészeket játék végén (felvonás után) a lámpák elé szólítani. (Lásd: Előtapsolás, Fóra!, Lámpák elé hívni, Tapo címszavakat.) Midőn Bulyovszkyné Szilágyi Lilla 1855 április végén Kolozsvárott vendégszerepelt, az „Orleansi szüz" előadásán 33-szor hívták ki. — Ristori Adélt a Nemzeti Szinházban 1856 decemberben hatszori fellépésekor 130-szor szólították a lámpák elé. Jókainét 1858 febr. havában Debrecenben az „Antonius és Cleopatra" előadásán 28-ször hívták ki. Sokáig divatban volt, hogy jelenések után is megjelentek a szinészek a hívó tapsra. Ezt a visszás helyzetet egy 1868 április havi Nemzeti Szinházi rendelet megtiltja, — miről így emlékezik meg a Fővárosi Lapok. (1868 április 16.) „A szinházi kihivások mégsem lesznek száműzve a nemzeti szinpadról. Csak játék közben nem engednek megjelenni senkit, de felvonások után ezután is kijöhetnek és bókot csinálhatnak a szereplők." 1870 május havában a budai városkapitány elrendelte, hogy a szereplők csak egyszer jelenhetnek meg a tapsokra, miután a demonstrációk miatt rendesen sokáig tart az előadás. 1880 április havában Lucca Paulinát „Carmen" előadásán 23-szor hívták ki. Jászai Marinak Temesvárott 1889 január havában Medea előadásán 26-szor kellett megjelenni a függöny előtt; Pozsonyban (1893 április 27-én) „Cleopatra" előadásán 30-szor hívták ki. 1890 március havában Csillag Terézt Székesfehérvárott 44-szer hívták ki. 1894 augusztus havától a Nemzeti Szinházban ujitást hoztak be. A felvonások végével ugyanis a szinészek részére — kik eddig a függöny nyilásán vonultak el — ezentul az előfüggönyt egészen fölhuzták és így köszönték meg a közönség tapsait. Később — az ugynevezett „taps-függöny" leeresztésével ismét csak egy keskeny térségen — a lámpák előtt — jelentek meg a tapsra. Blaha Lujzát 1890 április 30-án Debrecenben a „Királyfogás"-ban 37-szer, 1896 január havában Temesvárott 50-szer

hívták ki a lámpák elé. 1901 január 1-én a weimári udvari színházban a színészeknek megtiltották, hogy a felvonások után a függöny előtt megjelenjenek. 1923 február 16-án az „Árnyék" premierjén a Nemzeti Színházban Váradi Aranka összesen 138-szor hívták ki. [Az első kihívott német színész Schröder Lajos volt Hamburgban, midőn 1780-ban a „Bernauer Ágnes" c. darabban Albrecht szerepét játszotta. (*Lásd:* Színházi Látcső, 1863.) Ezzel szemben a Pesti Hirlap 1888 december 19-iki száma szerint (5. oldal, I. hasáb) Berlinben Brockmann nevű híres Hamletszínészt hívták ki elsőül, ki Hamletet 12-szer játszotta. Az első kihivott szerző Voltaire volt, Arthur Pougin: Dictionaire Du Théatre, Párizs, 1885 5—6. oldalon azt írja, hogy „az első kihivott szerzőt 1778 március 30-án ünnepelték, Párizsban, Voltaire Iréne c. darabjának hatodik előadásán, — midőn a nyilt szinpadon megkoszorúzták a költő mellszobrát és őt is előhívták."

Kihozni kifejezés alatt azt szokták érteni, hogy a szinész a szerepe szelleméből mit tudott megérzékeltetni, mennyire értette meg a szerző intencióját és az esetleges silány vagy passziv szöveg dacára is mennyire tudott értéket adni alakításának. A darabot kihozni szinházi nyelven annyit jelent, mint a darabot annyira előkészíteni, hogy az műsorra tűzhető legyen.

Kihúzni a szezónt. A vidéki színészek gyakran használják e kifejezést, — jelenti, hogy a kérdéses állomáson hosszabb időt kivánnak tölteni.

Kihúzni magát a szereplés alól. Ez is — művészet. Azt a momentumot jelenti, hogy ha a szinész, egy neki nem tetsző szerep eljátszásához nem érez kedvet, mert az illető szerep nem illő az egyéniségéhez, — akkor bizonyos rafináltsággal felkészülten kiszabadítja magát a kötelék alól, azaz: „kihúzta magát" a szerep eljátszása alól.

Kihúzott szerep. Ha valamely színdarabban egy alak megjelenése a próbákon feleslegesnek bizonyul, akkor azt a rendező — mint lényegtelent — kitörli a sugópéldányból, tehát szinésznyelven — kihúzza a szerepet. (A kifejezés hasonlít a „Meghúzni a szerepet" kitétellel, ami azonban mást jelent. Lásd: Meghúzni a szerepet.)

Kijátszani. Kifelé játszani. Színészzsargon, — arra mondják, hogy ha a szinész szerepe valamelyik részét hatásos aláfestéssel játszotta meg. — De akkor is alkalmazzák, ha a szinész valamely darabban nagy sikert ért el, erre azt mondja, hogy „kijátszottam magam!"...

Kijátszani magát a színpadról. Színészzsargon. Akkor mondják, ha előadás alkalmával a szinész megfeledkezik arról, hogy a jelenetéről távoznia kellett volna, erre akár egyik partnere, akár esetleg a súgó figyelmeztetésére hallgatva: észrevétlenül kioldalog a szinpadról. E tényt úgy mondják szinésznyelven, hogy „kijátszotta magát" a szinpadról. — A kifejezést azonban próbák alkalmával is használják, mint rendezői utasítást, különösen u. n. „vakjelenet" (L. o.) alkalmával.

Kijön a darab. Ezt a kifejezést a színházi rendezők szokták használni, jelenti, hogy a szindarab egy meghatározott időre műsorra ki van tűzve, tehát elő kell készíteni, azaz vele „ki kell jönni."

Kijön — a szerep poénja, ha a színész jól mondja azt el. — Ellenkező esetben a rendező az illető részt kihúzza, mert nem „jön ki" jól.

„Ki kelt fel engem? gyászfiú, ki vagy te, Kinek lefordított szövétnekén Elhunyt világnak hamva szendereg?" (Vörösmarty Mihály: „Árpád ébredése" c. előjátéknak első sorai, melyel a Nemzeti Szinházat 1837 augusztus 22-én megnyitották.)

Kilányi Lajos, balett-táncos, sz. 1819 március 17-én, Pesten; tanulmányait befejezve sebészi pályára készült, azonban inkább vonzották őt a német szinház és tánctermek. Crombé-tól vett táncleckéket és oly tökéletességre vitte a táncát, hogy a pesti német szinházaknál alkalmazták. 1845-ben Veszter Sándor által alakított vándor nemzeti tánctársulattal hosszabb külföldi utazást tett. 1851 április 23-án felépett a Nemzeti Szinházban. 1859-ben Pesten a Józsefkülvárosi szinház balettmestere volt. 1861



Vasvári Kovács József



Kovács Károly



Kovács Róbert



Kovács Terus



Kovács Soma dr.



Kovács Tibor

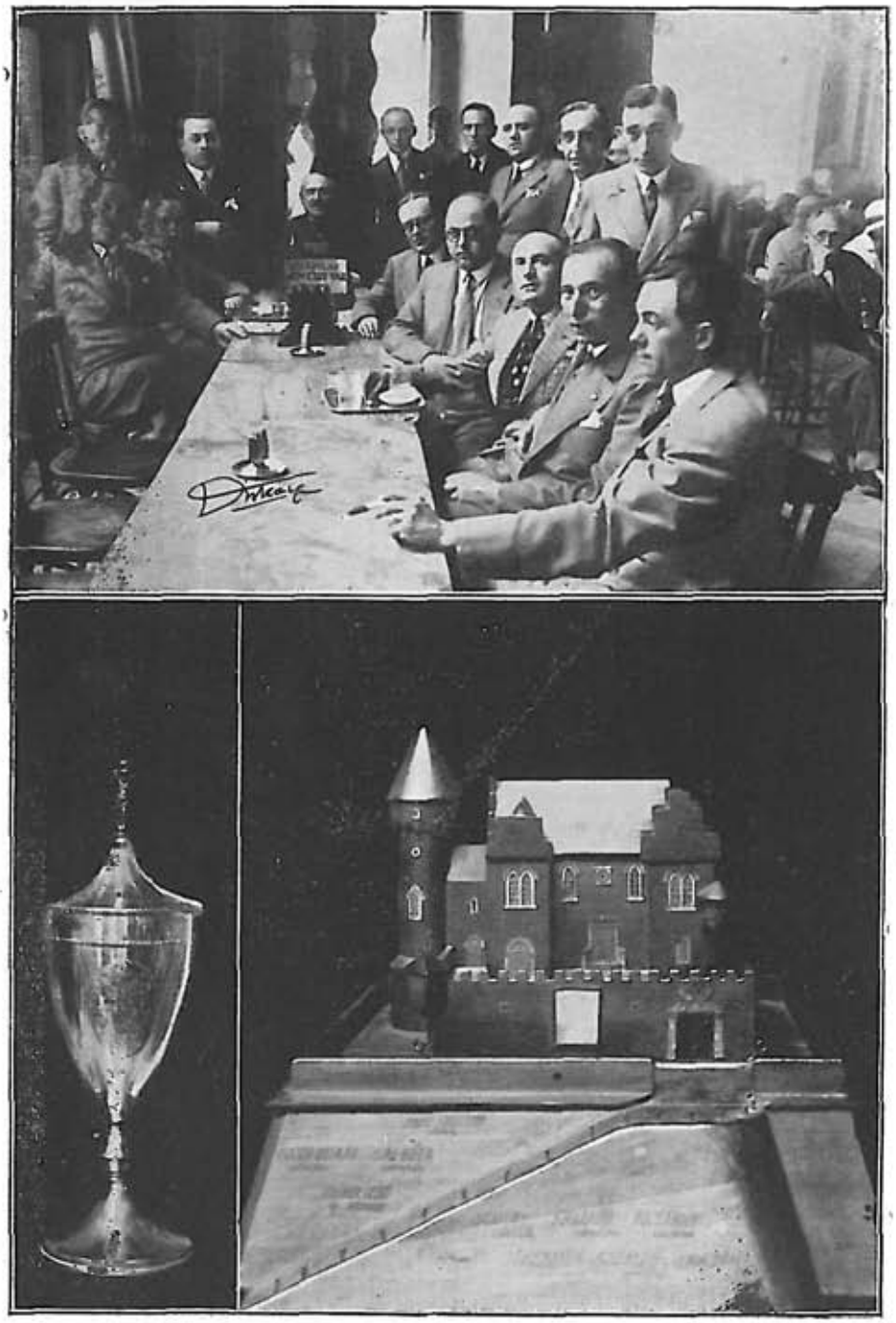


Kováts Károly



Kövessy Albert

9777 VIII



A Kövessy-vár tagjai a várral és a serleggel



Kövessyné Iványi Mariska



Kozma Andor



Kozma Béla



Kozma István

április 22-én Ottakring-ben halt meg. Munkája: A körmagyar (Szöllössy rajzaival Bécs 1845.)

Kilényi (Killyéni) Kocsis Dávid, úttörő színész és a régi jelen szinigazgatók egyike. Születési helye és ideje ismeretlen. Iskolái végeztével bevonult katonának és a francia háboruban meg is sebesült; majd 1815-ben ő is kedvet kap a zengzetes magyar szó terjesztéséhez és színésszé lesz. Takarékos, rendszerető, komoly ember volt már fiatalabb korában is és ezek a tulajdonságok arra ösztönzik, hogy mint szinigazgató szolgálja a kulturát. Csakhamar összetoborozza társulatát és Alföldi Nemzeti Szinjátszótársaság cím alatt játszik Pécsett, Baján, Szombathelyen. 1818-ban Aradon megyegyűlés volt, mely alkalommal Kilényi előadásait rendkivüli tetszéssel fogadták, ami kétségkívül kiváló szervező képességéről tett tanubizonyságot, — valamint az ő érdeme, hogy a nemesség körei a nemzeti művészet fejlődését előmozditották. Nehéz munka volt ez abban az időben, mikor mindenütt németül beszéltek és még a hatóságok is görbe szemmel nézték a magyar színészet térfoglalását. — 1820. tavaszán a német szótól hangos Győrben üti föl sátorfáját, ahol csak úgy tudott közönséget vonzani, hogy sürün adott operai előadásokat, a legkiválóbb precizitással. Társulatának ezen időben Déryné volt a vonzóereje, az országszerte ünnepelt énekesnő, aki énekművészete, tökéletességével és kedvessége páratlanságával leirhatatlan lelkesedést keltett a közönség körében. — A többi jelesek ezek voltak: Szilágyi Pál, Szentpétery Zsigmond, Láng Ádám, Pály Elek és Vásárhelyi Károly. Hogy állandóan jó erőkből álló társulatot tudjon összetartani, ez is művészet volt abban az időben, mert az akkori színészek úgyszólván „belenőttek" a vándorlásban és nem igen volt maradásuk a már megszokott meleg fészekben letelepedni; tehát cselhez folyamodott, olyképpen, hogy nagy előleget adott, hogy aztán ezzel hosszu időre biztosítsa a színész működését. Ezután keresztül-kasul járja az országot, megfordul Erdélyben és Pesten is, ahol a németszinházban játszott. 1828-ban a miskolci szinház megnyitására őt hívták meg, majd jó híre Kassára is eljut, ahol 1836-ban 6 évre ingyen adták át a szinházat, csak hogy az ő jeles társulata játszhasson ott. — Molnár György így jellemzi Kilényit: „Furfangos, ritka tapintatu és szerfölött ügyes, cirkumspektusos direktor". Az egykorú kritikák alapján pedig azt is megtudjuk, hogy szép színpadi alakja volt, meglehetősen jól játszott és hogy igen ügyes igazgató is volt. Folyton a műsora gazdagitásán munkálkodott és hogy némi változatosságot hozzon a repetoárba, megtanul németül és a jelesebb német drámákat lefordítja magyar nyelvre. A fáradhatatlan, ügybuzgó harcos 1852 március 13-án 61 éves korában halt meg Debrecenben. Több szindarabot fordított németből. Neje Széppataky Johanna volt, (Déryné testvérhuga) előbb naivákat játszott, de mivel nem volt jelentősebb sikere, lemondott a szinpadi működésről és pénztárosnő lett. (Pályáját Kilényivel kezdte Rimaszombaton „Az élet álom" c. szinműben.) Meghalt 80-ik évében Miskolcon, ahol sirkövét özv. Latabár Endréné emelte. Leányuk: Kilényi Lilla, színésznő, kiről a Hölgyfutár 1851—256. száma így emlékezik meg: „Kedves szinpadi alak, gyönyörü csengő hangja és ritka szorgalma, melyet szerepeinek mindenkori hibátlan betanulásában tanusít s az ártatlan víg szerepek játszásábani ügyesége őt a társaság kedvelt tagjai közé emelik". (Debreceni tudosítás.)

Kimaszkírozás. Ha a színész az előadáshoz a rendezői utasítás alapján maszkját elkészítette, azaz arcát megfelelően kifestette, szakált és bajuszt is ragasztott, tehát már teljesen elkészült a maszkkal, e müveletet színésznyelven úgy mondják, hogy: kimaszkirozta magát. Ha pedig dolgát elvégezte, akkor „lemaszkirozza" magát. E kifejezés azonban rossz.

Kimenetel. Régi súgópéldányokban találjuk e kifejezést, a. m. jelenet. (L. o.) Azonban ujabban azt a pillanatot értjük alatta, amidőn a színész elvégezve jelenetét, a színről eltávozik. Ellentéte a bejövetel. (L. o.)

Kimenni a függöny elé. Ha a felvonásnak vége van, a hívó tapsra a színész kilép a függöny elé, a közönség elismerését megköszönni. E momentumra úgy mondják a színészek, hogy ‚kimennek a függöny elé." (V. ö. Kihívás.)

Kimozdítani a társulatot — kifejezés jelenti, hogy a vidéki szintársulat elindulás előtt áll, pénzbeli támogatást vár a bérletcsináló titkártól, hogy uj állomáshelyére utazhassék. A továbbutazás lehetőségét „kimozdítani" szóval szokták jelezni. (V. ö. Mozdulás.)

Kintornás család (A). Eredeti népsz. 3 felvonásban. Irta: Tóth Ede. Zen. szerz. Erkel Gyula. Bem. 1876 jan. 15-én, Győrött *és ugyanakkor Kecskeméten is*, — azután színre került (jan. 27.) a Népszinházban, a következő szereposztással: Pergő Gerzson — Zádor Balla Zoltán, Jucilia — Soldosné, Bimbó Mártonné — Pártényi Jánosné, Bimbó Laci — Szabó Antal, Kötő Károly — Együd István, Dáma Náci — Tihanyi Miklós, Fúvó Máté — Kovács L., Mari — Rákosi Fáni, Pesta — Karikás, Cziteráné — Klárné. Szerb nyelvre Deszkasev István fordította le 1879 április havában. Előadták Belgrádban, pünkösd vasárnapján.

Király Amália, színésznő. (Lásd: Ebergényi Edéné.)

Király (Szathmáry) Antal, cs. és kir. kamarás, földbirtokos, sz. 1789-ben, — meghalt 1846 augusztus 1-én, Bécsben. Szinművei: Az oltovány, vagy a viszonttalálkozás. Egy eredeti érzékeny játék 4 felv.-ban Kassa, 1825. Gróf Hard, vagy a magára kimondott ítélet. Egy ered. érz. játék 5 felv. U. o. 1825. Garantsai Mária, vagy az állandó szeretet. Egy ered. érz. játék 5 felv. U. o. 1832.

Király Antal, úttörő színész, 1828-ban Balla Károly pesti társulatánál működött. (Több adat nincs róla.)

Király Béla, színész, sz. 1902 okt. 17-én, Kiszácson (Bács megye). Sz. l. 1925 julius 1.-én.

Király Béla, író, marosvásárhelyi ref. lelkész. Munkája: Huszadik század. Operett 3 felvonásban. Bem. 1911 december. Marosvásárhely.

Király Boriska, színésznő. (Lásd: Bodonyi Béláné.)

Király Ernő, színész, sz. 1884 április 26-án, Kiskeszin, Nyitra megyében. Atyja kocsmáros volt. Elemi iskoláit Pozsonyban, a gimnázium négy alsó osztályát Érsekújváron végezte, majd a kereskedelmi iskolát a fővárosban látogatta. Itt is érettségizett, a IX. kerületi Kinizsi-utcai felsőkereskedelmiben, 1901-ben. Ezután egy évig könyvelő, 1902-ben karénekes 50 korona havi fizetéssel, a Népszínházban; közben beiratkozik Rákosi Szidi színésziskolájába. 1903-ban Szabadkára szerződött, Pesti Ihász Lajoshoz, 1905-ben Kolozsvárra került. 1907 október 22-én mint vendég fellépett a Király Színházban, a „Víg özvegy" Danilójában. 1908 október 1-én 3 évre leszerződtették. Mint szerződött tagnak a „Hollandi leány"-ban volt a bemutatkozása. 1919 október 23-án megvált a Király Színháztól, majd november hóban vendégszerepekre szerződött a Fővárosi Orfeumhoz és a Városi Színházhoz. Hosszabb ideig Bécsben is vendégszerepelt a Carl Theaterben, 1920-ban pedig Amerikában. 1922-ben a Fővárosi Operett Színházban játszott. Ezután ismét Bécsbe ment, majd a berlini Metropol Theaterben vendégszerepelt. 1923-ban amerikai vendégkörúton volt. 1925 január 27-én mint vendég fellép a Király Színházban, a „Marica grófnő" Tasziló szerepében, — itt újra fellépett 1927 január 15-én Vincze Zsigmond és Szilágyi László „Aranyhattyú" c. operettje Tom szerepében. 1927 október 8-tól a Városi Színház vendége volt, Szomaházy István „Mesék az írógépről" c. operettjében. 1928-ban ismételten amerikai turnén volt. 1929 szept. havában Newyorkban magyar színigazgató lett. Főbb szerepei: Márki (Cornevillei harangok), Tom (Aranyhattyú), Mihajlovics (Bíborruhás asszony), Bagó (János vitéz), Tassy László (Párizsi divat), Luxemburg grófja, Liseweghe (Elvált asszony), Tom Migles (Leányvásár), Honti György (Mesék az írógépről) stb.

Király (Lenhardt) Ferenc, karénekes, sz. 1897 május 23-án. Színpadra lépett 1919-ben.

Király Frigyes, karénekes, sz. 1877-ben, Bécsben. Színpadra lépett 1902-ben.

Király János, úttörő színész, színmester. 1818—1821-ben Székesfehérvárott, 1833-ban Szegeden, 1838—39-ben és 1848-ban Kolozsvárott működött. Nem lehetett

jelentős színész, mert érdemesebb feljegyzést nem találunk róla. Neje: Juraschkó Jozefa, színésznő.

Király József, úttörő színész, Kelemen László társulatának 1795-ben volt a tagja, majd a budai társulatnál is működött 1833-ban. (További adatok ismeretlenek.)

Király Mária, színésznő, sz. 1907 jan. 28-án, Budapesten.

Király (Szathmáry) Miklós, Gömörmegye volt első alispánja, sz. 1744-ben, megh. 1818 január 14-én, Bején (Gömör megye), 74 éves korában. Színműve: Jetta, vagy a szép tündérnő, tüneményes játék 5 felvonásban. Első előadása Kolozsvárott volt, 1829 február 7-én.

Király Sándor, színész, sz. 1895 október 9-én, Kismartonban. Színpadra lépett 1922 január havában.

Király Teréz, színésznő, a budai Népszínház segédszínésznője, megh. 1875 május havában, Budán.

W. Király Terike, kardalosnő, sz. 1908 okt. 17-én, Újpesten. Színpadra lépett 1927 április 1-én.

Királyfi-testvérek. Magyar táncosok, akik később Angolországban nagyobb és komolyabb szerepet játszottak s nevük jóhangzású lett. 1868 jún. Baráth Ferenc, a Fővárosi Lapokban Glasgowból tárcacikket írván, róluk így emlékezik meg: Az előadás alatt, a színházban, ötlött szemembe a színlapon, hogy a Királyfiak, a „nagy magyar táncosok" (the great Hungarian Dancers) legvégül egy saját szerzeményű nagy balettet fognak előadni. Már egyszer találkoztam velük Edinburg egyik másodrendű színpadán. A balettnek „Die Schönen des Hofes" vonzó címet adták. Volt kék attila, fekete kucsma, piros nadrág, nemzetiszínű lobogó annyi, hogy csak úgy káprázott belé a szemem. De ez csak az előcsapat volt, a nap hősei legutoljára jöttek. Két fiatal férfi és egy fiatal nő, a három Királyfi-testvér, egészen magyarosan öltözve, rojtos bakancsban, vállravetett zsinóros mentében, bőszájú csipkés ingben s valamelyik palotás rontott zenéje mellett táncolni kezdtek. Sajátságos keveréktáncprodukciót tálaltak a közönség elé. Elég ügyesen táncolt mind a három s táncuknak egy része becsületes magyar tánc volt, hanem keverve olyan csodálatos ugrálás, rugdalózás és lábficánkodásokkal, melyek mint gimnasztikai mutatványok, megérdemelték a tapsot, hanem magyar táncnak átkozottul vad volt. De a közönségnek tetszett s meg kellett ismételniök.

Királyfogás. Eredeti nagy operett 3 felv. Írta Csiky Gergely. Zenéjét szerzette Konti József. Bem. 1886 október 30. Népszínház. Szereplők: Radzivill herceg — Vidor Pál, Marx — Kassai Vidor, Kopek — Szilágyi, Balström — V. Kovács, Fjóra — Blaha Lujza, Almanzor — Horváth Vince, Lola — Margó Célia, Don Bernardo — Németh József, Amadil — Ligeti Irma, Cogollos — Ujvári Károly, Sanguszka — Csatay Zsófia. 50-ik előadása 1891 december 9-én volt.

Királyffy Imre, író. Színműve: *Columbus.* Opera. Bem. 1893 május. Chicago. Kiállítási színházban.

Király házasodik (A). Vj. 3 f. Irta: Tóth Kálmán. Bem. 1863 november 13-án. Nemzeti Színház. Szereplők: Róbert Károly özvegye — Paulayné, Fia, Lajos — Feleky Miklós, Fiori — Prielle Cornélia, Balbo — Benedek József, Quido — Tóth Imre, Kent Miklós — Egressy Gábor, István — Szilágyi Pál, Erzsébet — Felekiné, Kiskopjai — Szerdahelyi Kálmán, Farni — Paulay Ede. (A vidéki színpadok kedvelt műsordarabja volt és még manapság is szerepel a játékrenden.)

Királyos darab. Azon színdarab neve, melyben királyok, illetve a királyi családhoz tartozó személyek fordulnak elő. Ide értendők a külföldi történelmi színdarabok hősei, mint Shakespeare nagy alakjai és a magyar történelmi színdarabok vezéralakjai. A királyos darab kifejezést Molnár György „Világostól Világosig" c. könyvében használja.

Király Színház. Budapesten, a Király-utcában, a Somossy-orfeum helyén 1903 nov. 6-án nyilt meg, *Beöthy* László igazgatása

alatt. Az alapítás roppant nehezen ment, sok intrika, sok rosszindulat akadályozta, pedig Budapestnek akkor még csak öt színháza volt és a rohamosan fejlődő főváros nemcsak hogy elbírta ezt a hatodik színházat, hanem szüksége is volt rá. Mindazonáltal a hatóságok részéről is a legnagyobb ellenszenvvel találkozott a létesítése. Rákosi Szidi és Beöthy László vasakarata, szívóssága és sok jó összeköttetése azonban mégis elérte azt, hogy az összes hivatalos fórumok elutasítása után, az akkori miniszterelnök, gróf Khuen-Héderváry Károly megadta a színháznyitási engedélyt. A megnyitó előadáson az „Aranyvirág", Martos Ferenc és Huszka Jenő operettje került színre, Fedák Sárival a címszerepben. A darabnak nagy sikere volt. Ezen az előadáson tűnt fel Szamosi Elza is, aki később az Operaház primadonnája lett. Az első év nem járt sok szerencsével, mert ebben az évben — ami azóta talán még nem fordult elő — 12 darabot kellett előadni. Ellenben a második esztendő megalapozta a Király Színház hírnevét és anyagi helyzetét is: 1904 november 18-án került bemutatóra a „János vitéz", Bakonyi Károly, Heltai Jenő és Kacsóh Pongrác daljátéka. Ez a daljáték volt az, amely egy csapásra megfogta a közönség szívét és 670 előadáson keresztül meg is tartotta azt. Ez a darab alapozta meg végleg a Király Színházat és módot adott Beöthy Lászlónak, hogy színigazgatói képességeit érvényesíthesse. A sikerei teljében levő Lehár Ferenc, Fall Leó, Kálmán Imre, Straus Oszkár, Kacsóh Pongrác, Jacobi Viktor, Szirmai Albert, Huszka Jenő, Buttykay Ákos, Rényi Aladár; szövegírók közül Bakonyi Károly, Martos Ferenc, Bródy Miksa, Faragó Jenő, Pásztor Árpád, Rajna Ferenc álltak rendelkezésére. Ez időre esik többek között a „Leányvásár", a „Szibill", a „Gül-baba", a „Varázskeringő", „A cigányprímás", a „Luxemburg grófja", a „Táncos huszárok" nagy sikere. Ezek közül mindegyik száznál többször, nagy része kétszáznál többször került előadásra. A feltörő színésztehetségek egész sorát fedezte fel Beöthy László. Elsősorban Fedák Sárit, akire voltaképpen a Király Színházat alapította. De nemcsak Fedák Sári, hanem Petrás Sári, Kosáry Emmy, Szamosi Elza, Lábass Juci, Medgyaszay Vilma, Bánó Irén, Gyenge Anna, Környei Béla, Ráthonyi Ákos, Németh József, Rátkai Márton, Király Ernő, Ferenczy Károly, Latabár Árpád is a Király Színházban jutottak sikerekhez és itt bontakozott ki tehetségük. A Király Színház már akkor olyan világhírű volt, hogy például Edwards angol színigazgató azt a kijelentést tette, hogy ha Beöthy László a Király Színházban új operettet mutat be, azt látatlanban is megveszi, annyira bízik Beöthy ítéletében és a Király Színház presztizsében. Ennek dokumentálására ki is vitte többek között a Leányvásár, Szibill és a Tüskerózsa című operetteket, sőt szerződtette Petrás Sárit és kívüle kivitt Londonba még két-három színészt. A háború alatt és a háborút követő években, amikor minden színház jól ment, a Király Színház tetőpontján állott. Erre az időre esnek a Leányvásár és Luxemburg grófja után a legnagyobb sikerek: A csárdáskirálynő, amely 330-szor, Gróf Rinaldo, amely 240-szer, A bajadér, amely 225-ször, a Sztambul rózsája, amely 260-szor, a Pillangó főhadnagy, amely 230-szor, a Mágnás Miska, amely 200-szor és az Offenbach, amely 210-szer került színre. A Király Színház fennállása tizedik évét 1913 november 6-án jubilálták, amidőn a színház legkiválóbb repertoár-darabjait kivonatosan adták elő, a legjobb szereposztásban. 1906 június 26-án volt az ezredik előadás, amidőn Heltai Jenő Madár Matyi című revüje került színre 42-ik előadásban. A Király Színházban vendégszerepelt: Le Bargy és francia társulata (1904 április), Silvain és francia társulata (1904 október), Sarah Bernhardt és francia társulata (1904 november), az olasz gyermekoperatársulat (1907 április), Löwe boroszlói operatársulata a Szalome-val (1907 május) stb. 1913 május 6-án a Király Színház Bécsben vendégszerepelt közel 2 hétig, óriási siker mellett. A színház 1918-ban az Unió Színházüzemi Rt. vezetése alá került. Ekkor Beöthy László mint az intézet vezérigazgatója működött, később elnökigazgatója volt. 1925 augusztus 29-én a színház Lázár Ödön igazgatása alatt a Régi jó Budapest c. operettel új rezsim alá került. Ez időtől kezdve nagy sikerrel került színre az Anna-bál, az Alexandra, A királyné rózsája, az Aranyhattyú, A cirkuszhercegnő, a Mersz-e, Mary? az Eltörött a hegedűm és a Diákszerelem c. operett. A színház fennállásának 25 éves jubileuma 1928 nov. 6-án

volt. A díszelőadás műsora ez volt: I. Az „Aranyvirág" nyitánya. Vezényelte a szerző: Huszka Jenő. II. A „János vitéz" nyitánya. Vezényelte Vincze Zsigmond. III. A huszonötéves Király Színházról. Elmondta: Fedák Sári. IV. „Eltörött a hegedűm". Operett 3 felvonásban. Szövegét és verseit írta: Szilágyi László. Zenéjét szerzette: Zerkovitz Béla. Rendező: Tihanyi Vilmos. Karmester: Vincze Zsigmond. 1930-ban a színház tagjai: Lázár Ödön, igazgató. Magánszereplők: Bihari Nándor, Dénes Oszkár, Kerekes György, Kertész Dezső, Latabár Árpád, Major István, Pártos Dezső, Raskó György, Sándor István, Sziklay József, Bársony Rózsi, Kéry Panni, Kun Magda, Szathmáry Margit, Vaály Ilona. Igazgatóság: Anderlik István, színpadmester, Baracs István, gazdas. főnök, Dévényi János, ügyelő, Endrődi M.-né, súgónő, Garai Márta, főpénztáros, Kuhn Elek, főszabász, Menner Ernő, ellenőr, Nagypál Béla, karmester, Rothfeld Teréz, jegypénztáros, Tihanyi Vilmos, főrendező, Tóth Erzsi, ruhatáros, Trummer Irén, szabónő, Trummer Mária, főszabásznő, Zoltán Ignác, titkár. Kardalosok: Balázs István, Havas Sándor, Kazal László, Kerekes Imre, Sarkady Miklós, Rück Mihály, Thaisz Imre, Báthory Sári, Bojár Gizi, Csikós Rózsi, Csiszér Ágnes, Dezsőfy Teréz, Diószegi Gizi, Gáborfy Teri, Hollán Magda, Horváth Vilma, Karácsonyi Margit, Kemény Aranka, Libik Mária, Lukács Gizella, Olajos Puci, Saár Lenke, Somorjai Magda. Zenészek: Drexler Sándor, Gruber József, Hesz Lipót, Kovács Gyula, Kondor Lipót, Krempl Ferenc, Ilniczky László, Janthó Bertalan, László József, Molnár Ferenc, Mehmed Ali, Precan Richárd, Riedl Ágost, Rigó József, Rispler Ferenc, Salgó Sándor, Siegmann Pál, Setét Hugó, Scheininger Pál, Szekerka Lajos, Tahy Lajos, Wachata Ferenc. Műszakiak: Báthory István, Bukovszky József, Gera Pál, Grünwald Jenő, Horváth József, Kántor Károly, Kalóz József, Kapus István, Lovay Gyula, Madách Jenő, Mánik Gusztáv, Ménesi János, Mihályi József, Nagy György, Nánási Miklós, Neurohr József, Nyiri Zsigmond, Steiner Pál, Stiller Lajos, Székesy Lukács.

Kirándulás. Az Orsz. Színészegyesület tanácsa határozata alapján kirándulásnak az tekintendő, amidőn a társulat a kirándulási előadások után visszatér az anyavárosba. A díjazásra vonatkozólag kimondja a tanács, hogy ilyen kirándulások alkalmával az I. és II. rendű igazgatók kötelesek az első 7 napra útiköltséget, lakást, ellátást és egynapi gázsinak megfelelő összeget fizetni a tagoknak, hét napon túl ugyanezeket, azzal a módosítással, hogy csak félnapi gázsinak megfelelő összeget kötelesek az igazgatók pótlék gyanánt fizetni. (V. ö.: Színészek Lapja, 1925—1. szám.)

Kirchlehner Xavér Ferenc, pesti zenész és író szerzeménye: Krétai törvény, szövegét fordította: Lengei Károly. 1838 március havában. Operaszövegei: A kunok és Morsinai Erzsébet (zenéjüket írta Császár György), A vadon fia (zenéjét írta Doppler Károly).

Kirchlechner János, 1845-ben elfoglalta a Nemzeti Színház karigazgatói állását. Írt egy operát, ezt benyujtotta az intézethez (1846), de visszautasították. (Honderű, 1845. II. kötet, 216. oldal. 1846. II. kötet, 299. oldal.)

Kirchner, német színész, mint a *Honművész* 1837—24. száma mondja: „a paródiák és vígjátéki szerepeknek ügyes vivője" 1837 február 25-én vendégszerepelt Pesten, a német színházban, a „Prágai nénikék" c. vígjátékban.

Kirchner Ferike, karénekesnő, Kápolnai János unokahúga és tanítványa. 1894 aug. 15-től 1895 május 31ig volt a M. Kir. Operaház tagja. Nőül ment Szabó Gyula fővárosi tisztviselőhöz; mint okleveles énektanítónő működik fővárosi iskolákban.

Kirilovics Margit, színésznő, sz. 1877-ben, Budapesten. Színpadra lépett 1896-ban, Leszkay Andor színigazgatónál.

Kis alamuszi, víg operett 3 felvonásban. Írta és zenéjét szerzette ifj. Bokor József. Első előadása: 1894 március 10-én volt a Népszínházban. Szereposztása: Renard vicomte — Hegyi Aranka, St. Remy márki — Dárdai Sándor, Fremoile — Kiss Mihály, Mervilleux — Raskó Géza, Mac Donald — Németh József, Sarah — Kopácsy Juliska,

Tom — Tollagi Adolf, Préfet — Solymossy Elek, — Rettenetes — Kassai Vidor.

Kisasszony címzés a színésznő neve mellett a Nemzeti Színház színlapjáról letűnt 1843 június 1-én.

Kisasszony feleségem (Marjolin). Operett 3 felvonásban. Írták Letterier és Vaonloo, fordította Rákosi Jenő. Zenéjét szerzé Charles Lecoqu. Első előadása: 1877 szeptember 14-én volt a Népszínházban. Szereplők: Palaméd van der Bam — Együd István, Hannibal — Solymossy Elek, Frikkel — Kápolnai János, Peterson — Tihanyi Miklós, Marzsolen — Soldosné Blaha Lujza, Avelin — Horváth Vince, Polgármester — Karikás József.

Kisbán Miklós, író. (Lásd: gróf Bánffy Miklós.)

Kiscelli szinészet. Kiscellben (Vas m.) 1859 júl. 7-én Futó János társulata kezdte meg a működését, 350 pengőforint bérlettel. A Napkelet (31. szám) tudósítása szerint jobb tagok voltak: Könyves, Demjén, Bernát, Jánosi, Homokai, Kőmíves Imre, Horváth, Futóné, Könyvesné, Rigó Lina és Angyal Ilka. 1882 május havában Károlyi Lajos társulatát találjuk a városban. Ez év jún. 27-én fellépett Ujházi Ede is. 1885 május 16-tól Kolozsvári József volt a színigazgató.

Kisegítő darab. Ha a műsorra kitűzött darabok közül valamelyik nem válik be, akkor a nagy műsorral bővelkedő színigazgató egy, erre a célra tartogatott darabbal támasztja alá a műsorát, — ezt úgy hívják színházi nyelven, hogy: „kisegítő darab".

Kisegítő-tag. Az első magyar szintársulatnál így hívták azt a színészt, aki segédszerepeket játszott. (V. ö.: Segédszínész.)

Kisértetek, dr. 3 felv. Irta Ibsen Henrik. Ford. Császár Imre. Bem. 1909 dec. 10-én, a Nemzeti Színházban. Felújítása: 1928 márc. 26. Nemzeti Színház Kamaraszínházában.

Kis Eyolf, szinmű 3 felv. Irta: Ibsen Henrik. Bem. 1895 jan. 12-én, Berlinben, a Deutsches Theaterben. Ezután bemutatták még: 1895 január 21: Helsingfors, január 30: Göteborg, február 27: Bécs, ahol a Burgszínház mutatta be, március 13: Kopenhága, március 14: Stockholm, február 22: Milánó. Ugyanennek az évnek a tavaszán Csikágóban is bemutatták Ibsen darabját és május 8-án a Theatre de l'Oeuvre-ben Párisban. 1896 november 23-án volt a „Kis Eyolf" bemutatója Londonban az Avenue Theatre-ben. Magyar színpadon 1899 október 12-én került először előadásra ez az Ibsen-dráma, amelyet a Vígszínház mutatott be Lándor Tivadar fordításában. Érdekes szereposztása volt akkor is Ibsen drámájának. Allmers szerepében Gál Gyula lépett fel, aki akkor a Vígszínház tagja volt, Rita alakját Szerémy Gizella vitte színpadra, Asta pedig Lenkey Hedvig volt, aki később szintén a Nemzeti Színház tagjai sorába került. Borgheim mérnök első magyar személyesítője Góth Sándor volt, a patkánymamzel szerepében pedig Hunyady Margit lépett fel. Csathó Kálmán tolmácsolásában a Nemzeti Színház Kamaraszínháza bemutatta 1928 dec. 18-án, ezzel a szereposztással: Allmers — Ódry Árpád, Rita, a felesége — Cs. Aczél Ilona, Eyolf, a fiúk — Lázár Gida, Asta, Allmers mostohahúga — N. Tasnády I., Borgheim, mérnök — Lehotay Árpád, A patkánymamzel — Kiss Irén. (A bécsi Hofburgtheater együttese a Népoperában bemutatták 1915 február 15-én.)

Kisfaludi Ilona, színésznő, sz. 1856-ban, Felsőmindszenten (Baranya m.). Színpadra lépett 1873-ban, Novák György színigazgatónál.

Kisfaludy Imre, kir. itélőtáblai biró, sz. 1845-ben, Pécsett, megh. 1896-ban, u. o. Mint a pécsi Nemzeti Kaszinónak évek hosszú során igazgatója, jelentékenyen közreműködött ama munkálatokban, amelyek az addig németnyelvű pécsi színészet helyébe — a magyarnyelvű színjátszás meghonosítását eredményezték. A baranyavármegyei és pécsi társadalmi élet egyik kimagasló vezéregyénisége, úgy is, mint magánember, úgy is, mint a pécsi Színügyi Bizottság elnöke, a színházi kultúrának fáradhatatlanul lelkes, áldozatkész tényezője volt.

Kisfaludy Kálmán dr., a kultuszminisztérium művészeti ügyosztályában a zenei

és színészeti ügyek referense, sz. 1882-ben, Pécsett. Jogi tanulmányai befejezése után 1905-ben a vallás- és közoktatásügyi minisztérium szolgálatába lépett, ahol fokozatosan előlépve, 1920-ban miniszteri tanácsossá nevezték ki. Tanulmányutat tett Angliában, Franciaországban, Hollandiában, több ízben Német- és Olaszországban, legutóbb Görögországban. Az 1922—25-iki években a vallás- és közoktatásügyi minisztérium művészeti ügyosztályának helyettes főnöke, a zene- és színművészeti ügyek referense. Behatóbban foglalkozott a vidéki színészet ügyeivel és az e téren jelentkező súlyos bajok alapos megoldásának egyetlen lehetőségét a nagy városok színházainak házikezelésbe vételében és a staggione-rendszer megvalósításában látja.

Kisfaludy Károly (kisfaludi), kiváló költő, költészetünk romantikus és nemzetiesebb irányának megalapítója, a magyar vígjáték atyja, ki egyike volt legnagyobb és legjótékonyabb hatású íróinknak mind a közönségre, mind megifjodó irodalmunkra. Sz. 1788 febr. 5-én, Téten (Győr m.), megh. 1830 nov. 21-én, Pesten. 1799-től Győrött tanult. 1804-ben kadét lett; a napoleoni háborúkban, 1805-ben mint zászlós vett részt. Első drámai kísérlete a „Gyilkos" volt, 1808. (Színrekerült 1820-ban.) Mivel ügyesen rajzolt, elhatározta, hogy festő lesz; anyai jószágrészét eladva, Bécsbe ment a festészeti akadémiára. Állandóan látogatta a Burgszínházat, megismerkedett Körner Tivadarral, a népszerű drámaíróval s ekkor írta Zách Klára című drámáját (1812). A székesfehérvári színtársulat Éder György igazgatása alatt 1819 április 18-án nagy hatás mellett adta elő a „Tatárok Magyarországon" című drámáját. (Erre az előadásra magyar-németnyelvű színlapot nyomattak és előadás előtt a Gotterhaltét kellett elénekelni a színészeknek.) Ugyanez év május 3-án Pesten is színrekerült, amikor is a társaság ezzel kezdte meg itteni szezónját. A színmű rendkívüli hatást aratott, melytől ösztönöztetve, egymásután írta színműveit. Ismertebb művei ezek: Pártütők. (L. o.) Ilka, vagy Nándorfehérvár bevétele, színmű. 1819 jún. 16. Stibor vajda, ered. hazai dráma 4 felv. 1819 szept. 7. Pest. Kérők, vj. 3 felv. 1819 szept. 24. Pest. Szécsi Mária, vagy Murányvár ostroma. 1820 máj. 2. Kemény Simon. (L. o.) Barátság és nagylelkűség. 1820. (Nem került színre.) Iréne. 1821 jún. 25. Székesfehérvár. Szilágyi szabadulása. 1823 ápr. 22. Három egyszerre, vj. 1 felv. 1829 dec. 20. Kassa. Csalódások, vj. 4 felv. 1829 dec. 30 U. o. Csák Máté, dráma. 1830. Szeget-szeggel, vj. 1 felv. 1830 febr. 5. Kassa. A vígjáték, vj. 1 felv. 1830 jún. 13. Ungvár. Budán 1833 nov. 10-én adták, azután újból 1834 aug. 10-én. A leányőrző, vj. 3 felv. 1830 nov. 18. Kassa. Hűség próbája, vj. 1 felv. 1834 jan. 13. Buda. Nem mehet ki a szobából, vj. 1 felv. 1834 febr. 20. U. o. Kénytelen jószívűség, vj. 1 felv. A betegek, vj. 1 felv. Nelzor és Amida, keleti dráma 1 felv. A fcsvény, vj. 1 felv. Lefordította: Voltaire „Brutus"-át. Kisfaludy temetése napján az ország összes színtársulatai előadásokat tartottak emlékére. Sírirata így szól:

Kisfaludyt ne keresd e keskeny sírban,
[ó honfi;
S e rövid élet után holtnak örökre ne véld.
Itt csak elomlandó tetemit jelölék ki ba-
[ráti,
Fenn van időt múló szelleme műveiben.
(Vörösmarty.)

Szobrát 1892 október 2-án leplezték le Győrött, ugyanott 1926 október 31-én a Kisfaludy-utca 24. számú ház régi emléktábláját újjal cserélték ki, melynek ez a felirata: „Ebben a házban lakott tanulóéveiben Kisfaludy Sándor, 1783—1788. és Kisfaludy Károly, 1798—1803. Ezt a táblát a Kisfaludy Irodalmi Kör szentelte emléküknek, 1925". 1930 jan. 9-én a Kisfaludy Társaság megülte halálának centennáriumát.

Kisfaludy Melanie (kisfaludi), színésznő, (operaénekesnő), sz. 1895-ben, Budapesten. Színpadra lépett 1915-ben.

Kisfaludy Sándor, költő, a 19. század első évtizedének Csokonai mellett legnépszerűbb költője, sz. 1772 szeptember 27-én Sümegen, meghalt 1844 október 28-án u. o. Iskoláit Győrött és Pozsonyban végezte, ahol az 1790-iki nagy nemzeti fölbuzdulás lángra lobbantotta hazafiúi lelkesedését. 1793-ban Bécsbe került a testőrséghez. Ő alapította és kezdetben igazgatta a balatonfüredi színházat. Színművei: Hunyadi, történelmi dráma 5 felvonásban, 1816, Az em-

berszívnek örvényei, tragédia 5 felvonásban; Kun László, történelmi dráma; A Dárday-ház, dráma 5 felvonásban; A lelkes magyar leány, színmű 4 felvonásban. Drámák, melyek csak halála után jelentek meg: Elmés özvegy. Bánk-bán. Balatonfüreden 1877 május 11-én leleplezték szobrát. (V. ö. Balatonfüredi színészet.)

Kisfaludy-szinház, Budán, a III. kerületben, a Lajos uccában; 1897 február 20-án nyilt meg. Igazgatója: Serly Lajos zeneszerző volt, aki 40.000 forint költséggel épitette föl. Rokoko-homlokzatban épült Bernthal és Breuer építészek tervei szerint 1896 októbertől, azelőtt e helyen bőrgyár volt. A színházba 450 személy fért el. A *megnyitón, Prém József prológusa után*, a Vígjáték, Kisfaludy Károly egyfelvonásos vígjátéka került színre és Souppé: Felsőbb leányok 2 felvonásos operettje. Irta Treumann Károly. Fordította: Latabár Endre. Tagok voltak: Ilosvay Hugó művezető, Bende Ödön titkár és neje, Salamon Katinka, Cservári Irma, H. Lévay Berta, Barts Aranka, Kissné Pataky Irma, Erdélyi Margit, Tallián Ida, Faltai Erzsi, Szikora Anna, Szabados Etel, Somogyi Róza, Rédei István, Szentes János, Hatvani Ede, Iványi István, Fehérvári Ottó, Kiss János, Szilassy Imre, Kardos Andor, Szécsi Sándor, *Makróczy János ügyelő, Garai Károly súgó.* — Serly Lajos ismert fővárosi vendégművészeket hozott a Kisfaludy-színházba, a Népszínház legsikerültebb darabjait adatta elő, valóságos kultúrharcot kezdett Óbudán a magyar szóért és a magyar szinjátszásért. De hiábavalónak bizonyult a lelkes törekvése: buknia kellett. Az igazgatói székben őt Hatvani Károly követte, azután Károlyi Lajos jött, őt felváltotta Fehér Dezső, majd 1903 május 9-én Havi Lajos. Azután új vállalkozó jelentkezett az óbudai elátkozott vár portáján. Kövessy Albert a Sulamit-tal, ismét megnyitotta a színházat. Ma már tagadhatatlan, *hogy a Sulamit muzsikája* törte meg az óbudaiak ellenállását és ettől az időtől számítják a színház új korszakát is. A Sulamitot százszor adták egyfolytában a dunaparti rozzant kis épület színpadán. Kövessy társulatának tagjai voltak: Keszler Ede, Kovács Sándor, Pataki József, Radó Sándor, Sarkadi Aladár, Kövessyné, Kápolnai Irén, Arday Ida, Molnár Gizella, Bánfalvi Béla, Gyurman Alice, stb. stb. A soká. Ez az egy darab tetszett, — több nem kell! Hoztak népszínművet, társadalmi drámát, operettet, kabarét, mindig üres nézőtér fogadta a színészeket. Kövessy is megúnta a dolgot, otthagyta Óbudát. Visszajött Pestre. 1901 március 7-én Bokross József volt az igazgató. Aztán megint minden évben új igazgató, minden évben új társulat. 1915-ben, mikor a pesti színházak is oly váratlanul fellendültek, megint akadt egy jelentkező. Kaposi Ernő színtársulata már a munkásoknak rendezte az előadásait. Kis helyárakkal, zongorakísérettel játszottak operettet, kabarét — váratlan sikerrel. Nap-nap után zsufolt ház tapsolt a lelkes, kis társulatnak, amely már a magyar munkásokon át akarta *meghódítani a német* polgárságot. Ez sikerült is. Az óbudai bőrgyári színházból Kisfaludy Színház lett és az óbudai közönség megszerette a magyar színházat és a magyar szót is. 1920-ban Kaposi Ernő társulatának ezek voltak a tagjai: Komáromi Böske, Pataki Berta, P. Jancsó Jolán, Somossy Renée, Kaposiné Elza, Kaposi Ernő igazgató, Komáromi Ili, Halász Paula, Kovács Böske, Réti Manci, Szerényi Rózsi, Bazsai Lajos, Teleki Gábor, Tihanyi György, Kőmíves Sándor, Fodor Artúr, Kőmíves Rezső, Gruber Lipót, Somló Márton, Koncz István, Tollasi István, Csepregi J. A *kommunizmus bukása után* Kaposi eladta a színházat egy óbudai társaságnak, amely átalakítva, modern színházzá képezve, Pintér Imrét, a régi Népszínház jeles népszínmű-színészét hívta meg igazgatónak. Pintér örömmel vállalta a meghívást és új társulatával bevonult az óbudai kis színházba. Természetesen Pintér nevét már ismerték a harmadik kerületben is, így Blaha Lujza híres partnerének már könnyebb tere volt az óbudai német földön. Pintér Imre 1921 október 7-én vette át a színház vezetését. Az első előadás a Cigánybáró operett volt. Zsupánt Pintér Imre, *Arzénát Dobrosi Kató, Carnerot Pogány* Ernő, Ciprát Harsányi Lea, Szaffit Parlagi Kornélia, Gábor diákot Cselényi József játszotta. 1922 szeptember közepétől jó ideig ismét néma maradt a színház, mert 40.000 koronás bevételből (és ennyihez Ó-Budán zsufolt ház kellett, ami hétköznap soha nem volt) nem lehetett felemelt rendőrségi, tüzoltói, világítási, vigalmi, forgal-



Kozma József



Krámmer Teréz



Krasznai Ernő



Krecsányi Flóra



Krecsányi Sarolta



Kresz Irma



Krudy Gyula



Kruyswyk Annie

mi és egyéb díjat is fizetni. 1926-ban Széll József az igazgató. (Megnyitotta szeptember 3-án, Harmath Imre—Budai Dénes: *„Ki a Tisza vizét issza"* című operettel. február havában Miklóssy Imre és Széll József az igazgató.

Kisfaludy Társaság, szépirodalmi intézet, megalakult 1836-ban; azon mozgalomból indult ki, melyet Kisfaludy Károly halála után ennek barátai indítottak azon célból, hogy neki emléket állítsanak föl. Első színésztagja: Egressy Gábor volt.

Kis herceg (A), operett 3 felv. Irta: Meilhac Henri és Halévy Louis. Fordította: Rákosi Jenő. Zenéjét szerzé: Charles Lecocq. Bem.: 1878 október 11-én a Népszínházban. Személyek: Parthené herceg: Soldosné, Monlandri: Solymossy Elek, Frimusz: Együd István, Navailly: Jáni János, Monsevrié: V. Kovács József, Merignac: Bakonyi István, Nőnövelde igazgatónője: Jeney Anna, Hercegasszony: Komáromy Mariska. Felelevenítették: 1881 január 6-án, majd 1889 március 1-én. A vidéki színpadokon is kedvelt darab volt.

Kiskunhalasi színészet. Kiskunhalason 1834 december 14-én Balla Károly társulata működött. Tagok: Kőszeghy, Kováts, Balláné, Váradi, Váradiné, Szántai, Lázár, Szántainé, Szilágyi, Julia l. a. Végh. (Honművész.) 1839 szeptember havában Komáromy Samu az igazgató. Tagjai között volt: Tolnay, Pozsonyi Alajos és neje, Váradiné, Szilágyi, Komáromyné, Kovács. 1842 szeptember havában szegedi színészek keresték fel a községet Kovácsi igazgatása alatt. Az első operett-társulat itt Miklóssy Gyuláé volt 1883 január havában. (Pesti Hirlap, 1883 január 17.) 1895 december havában Dékáni Árpád főgimnáziumi tanár 40 tagból álló működvelői társulatot szervezett a városban. 1909 november 1-én Szabó Ferenc, 1910 október 18-án Farkas Ferenc, 1911 február havában Halász Alfréd, október 19-én Miklóssy Gábor, 1912 november 2-án újra ő az igazgató. A színtársulat kiválóbb erői voltak ekkor: Komáromy Gizi, Berczik Margit, Déry Sári, Lőrinczy Erzsi, Erdélyi Margit, Miklósy Juliska, Kovács Teréz, Almássy Böske, Marosy Géza, Vámos Jenő, Miklóssy Gábor, Székely Sándor, Miklósy Gy., Dányi János, Inke Rezső, Miklóssy Aladár, Deák Gyula, Medgyesy József, Magasházy és Biró Géza. A kiskunhalasi színház modern, új épület, tizenhat páhollyal, erkéllyel, karzattal és a szükséges mellékhelyiségekkel, jól berendezett színpaddal, öltözőkkel, stb. A város a színházat díjtalanul bocsátja a színigazgató rendelkezésére és gondoskodik a színházépület fűtéséről is. A bérletekről a halasi színpártoló egyesület gondoskodik.

Kiskunmajsai színészet. A 18.000 lakósságu Kiskunmajsának állandó társulata nincs. 1920 óta Tarján Aladár, majd Tarr Béla az igazgató. A szinüidény 6—8 hétig szokott tartani. Az előadásokat a Kereskedelmi Casino helyiségében tartják. Az új községháza felépítésével a színházterem létesítése is megvalósul.

„Kis levélke, drága kis levélke, Nem tudod, mi boldoggá tevél te." Suppé Ferenc: *Boccaccio* című népszerű operettjéből származó szállóige.

Kis lord. Vig életkép 3 felv. Burnett Hodgson Francis nyomán magyar színre alkalmazta Komor Gyula. Zenéjét összeállította Orbán Árpád. Bem.: 1896 jún. 5-én, Budai Színkör. Hajó Sándor fordításában Fényes Anna felléptével színre került a Magyar Színházban, 1910 december 17-én, Sárvay Rózsival 1920 február 7-én elevenítették fel. 100-ik előadása: 1921 szeptember 11-én volt Sárvay Rózsival a címszerepben.

Kismarton-ban 1834 szeptember 21-én Horváth színigazgatása alatt galantai herceg Esterházy Pál főispáni beiktatása alkalmából: *„Béla futása"* című opera került színre a herceg kertjében felállított sátorban. (Bécsi Magyar Kurir, 1834—29. sz.) Az első (idegennyelvű) operai előadás a városban1763-ban volt. Színre került: Haydn József: Alcide e Galatea című műve. (Lásd: Tudományos Gyüjtemény, 1832. VII. kötet, 17. oldal.)

Kispál Károly színész, sz. 1880 szept. hó 1-én Budapesten. Színpadra lépett 1907-ben.

Kispesti szinészet. A kispesti szinház 1894 augusztus 27-én nyílt meg. Műsor: 1.

Hymnus. Énekelte a kispesti dalkör. 2. Prológ. Irta: Cziklay János, szavalta Égly Mihály. 3. A kispesti próféta. Alkalmi életkép 1 felvonásban. Irta: Bódy János. 4. Szigligeti: Csíkós című népszínművének első felvonása. Az előadás szereplői műkedvelők voltak. A színiidény május 1-től szeptember végéig szokott tartani. 1910 őszén Molnár Gyula volt itt a színigazgató, őt követte 1911 június 14-én Miklóssy Gábor, október-november havában pedig Micsey F. György, a következő években ismét Miklóssy Gábor társulata kereste fel a várost. 1916 óta a Magyar Király szállóban játszanak a színészek. 1928-ban a színtársulat ezer pengő támogatásban részesült. A színügyi bizottság 1923-ban alakult. A hatósági színügyi referens Skultéty Rezső közigazgatási tanácsnok. Ujabban itt járt színigazgatók voltak: 1926-ban Mariházy Miklós, 1927—28-ban Miklóssy Gábor.

Kis pipa. Kedvelt fővárosi vendéglő, volt a Szervita tér 2. szám alatt, a Kristóf tér sarkán, udvari helyiség. Alapította Karikás Mihály (Józsefnek, a Népszínház tagjának atyja), 1859-ben. Ide járt Komócsy József, Zilahy Imre és Károly, Kecskeméthy Aurél, Berczik Árpád, Vahot Imre, Bernáth Gáspár, Lauka Gusztáv, Tóth Kálmán, továbbá: Lendvay Márton, Réthy Mihály, stb. híresség ek.

Kisszebeni színészet. 1883 okt. havában Jáni János társulata működött. 1883 november havában Bárodi és Csiszér társulata működött Kisszebenben. 1901—1902-ben Fehér Károly volt itt a színigazgató.

Kis szerep. „A legsulyosabb probléma minden színdarabban a kis szerep, mert minél rövidebb, annál súlyosabb, — miután a színész megszégyenítésnek, mellőzésnek, lekicsinylésnek tekinti, azonban ez téves felfogás; a kis szerep sokszor nagy feladatot ró a színészre és pompás alkalmat ad neki arra, hogy alakító készségét, jellemfestő erejét ragyogtathassa. Viszont van színész, aki egyenesen ilyen kis szerepre van teremtve. A kis szerep ép olyan fontos alkotó része a darabnak, mint a nagy. Hiba ha egyáltalán hiányzik, hiba, ha rossz színész játssza, hiba, ha jó színész kezében van, de az lekicsinyli és elhanyagolja. Egy darab sikere gyakran attól függ, elég nagy súlyt helyeznek-e a kis szerepekre".

Kállay Miklós.

Kis szereplő. Azon színész megjelölése, aki kisebbfajta szerepre van utalva. A kifejezés leginkább mint rendezői utasítás szerepel a próbatáblán, mintegy közelebbi meghatározásképpen a megejtendő próbán való megjelenésre nézve. („Összes szereplők", „összes kis szereplők", stb. megjelöléssel.)

Kis Szinház. Megnyilt Budapesten, 1904 március 18-án, a Városligetben, Sziklai Kornél igazgatása alatt. A színházat előző tulajdonosa után Horváth (Zsigmond) Színháznak hívták. Sziklai igazgatása alatt működő tagok névsora: Bródy István titkár, Iványi Dezső, Rajna Sándor karnagy, Serlegi Andor és neje, Rónai Hermin, Déry Giza, Völgyi Aranka, Nyilassy Margit, Váradi J., Pataki Ferenc, Gömöriné, Benes Eszti, Somlár Zsigmond, Göndör Aurél, Krasznai Elek, stb.

Kis szinpad. Minden nagy szinpadnak van egyben egy tágas háttere, ahol kényelmesen előre el lehet készíteni a következő felvonásokban használandó díszleteket, bútorokat és egyéb felszereléseket. Ezt a területet, mely a nagy színpad folytatása, kis színpadnak nevezzük. (Hátsó színpad.)

Kis szökevény, operett 3 felv. Irták: Hicks és Nicholls. Ford.: Kacziány Géza és Makai Emil. Zenéjét szerzette: Monckton és Caryll. Bem.: 1899 november 1-én Népszínházban. Főszereplők: Küry Klára (címszereplő), Hegyi Aranka, Blaha Sári, Kovács Mihály, Németh József, Szirmai Imre, Kiss Mihály és Raskó Géza. Londonban 1899 november 29-én 500-ik előadását érte meg, a Gaiety Theatreben.)

Kis társulat. Ha valamely társulat kevés személyzetből áll, színésznyelven az ily alakulatra azt mondják, hogy „kis társulat"; azonban az ilyfajta társulat is ugyanoly jogviszonyban áll a Színészegyesülettel, mint a nagy társulat. (V. ö. Nagy társulat.)

Kisujszállási színészet. E nagyközségben 1871 május havában Dalmay Artúr az

igazgató. A kisújszállási színházat 1912 október 7-én dr. Márffy Károly avatta fel országos ünnepség keretében. Színre került Katona „Bánk bán"-ja, Beregi Oszkárral a címszerepben. A színházban elfér 418 ember. Tervezte Pfaff és Schneider gyulai építész cég. A színiidény 4—6 hétig tart. A színügyi bizottság elnöke: dr. Herczegh Béla, ügyvéd. 1913 szeptember közepén dr. Márffy Károly, 1914 június 9-től Mariházy Miklós kapott játszási engedélyt. 1929-ben Halmi Jenő itt a színigazgató.

Kisvárdai színészet. A régebbi feljegyzések szerint 1858 december havában a városban Lenkey Béláné társulata járt. A tudósító szerint jobb tagok voltak: Miksai, Miksai Ida és Havasi nevű színész. (Vasárnapi Ujság, 1858—52. szám.) 1871 július havában Várnai Fábián, 1884 május 17-én Lászy Vilmos, 1886 augusztus 11-én Báródi Károly, 1899 július 16-án Csóka Sándor az igazgató. Ujabb időkben itt járt dr. Márffy Károly (1912 május 21.), Krémer Sándor (1913 október 2.), Sajó Vilmos (1917 január), 1928-tól a város Halmi Jenő kerületéhez tartozik. Az újabban itt járó színészek a nagyvendéglő színháztermében játszanak, leginkább tavaszkor és őszkor tartják a szezónjaikat, mely 4—6 hétig tart. A hatóság színügyi referense: dr. Rézler Gábor főjegyző. A közönség leginkább a zenés színműveket kedveli, amikor is a színház is megtelik. A színházhelyiségben közel 400 egyén fér el.

Kiss Adalbert színész, sz. 1899 márc. 8-án Brassóban. Színpadra lépett 1925 július 1-én.

Kiss Arnold dr., budai vezető főrabbi, jeles költő, egyházi szónok, író és műfordító. Született 1869 november 2-án Ungváron. Gimnáziumi tanulmányait Nagybecskereken és az Országos Rabbiképző Intézetben végezte. 1894-ben avatták doktorrá, 1895-ben pappá. Mint műfordító a középkori és újkori költők alkotásainak tolmácsa. Morris Rosenfeldet, a nagy amerikai poétát ő mutatta be a Petőfi Társaságban. Költeményei a Pesti Naplóban, Neues Pester Journalban, a Hétben, stb. jelentek meg. Géczy Istvánnal együtt a Kazárföldön című színművét írta, illetve ennek héber vonatkozásu részeit. Bem.: 1910 augusztus 6-án, Kolozsvárott. Verseit kiváló magyar színészek mindenfelé szavalják.

Kiss Árpád, szinigazgató, sz. 1878 dec. 26-án, Németbogsánban, Krassó Szörény m. Atyja, dr. Kiss Mihály, járásorvos. A Ludovika Akadémia elvégzése után öt évig katonatiszt volt, majd rövid ideig Hegyi Aranka növendéke. A pályát Ujpesten kezdte, a Vasgyáros Bligny hercege volt az első szerepe. Vidéki működése alatt egyben tikárként is fungált, majd 1909 április hó 14-én szinigazgatásba fogott és mint ilyen öt évig volt Szatmárt, öt évig Ungvárt és Munkácson. 1929-ben a békéscsaba-soproni színházak igazgatója. Az Országos Színészegyesület tanácsosa. Neje: Kövi Kornélia, színésznő, született 1881 július 9-én, Keszthelyen. Szinipályára lépett 1896 augusztus 23-án Leszkay Andrásnál. 1928-ban nyugdíjba ment.

Kiss Béla (Zilahi. Irói neve: Junius) hírlapíró, született 1857 április 33-án Kolozsvárt, meghalt 1911 július 25-én Gödöllőn. A középiskoláit Kolozsvárott elvégezve, a fővárosba jött és az egyetemi tanári pályára készült, de behatóan foglalkozott jogi tanulmányokkal is. Egy időben dramaturgja és főrendezője volt a kolozsvári Nemzeti Színháznak. 1881-ben a Budapesti Hírlap belmunkatársa volt. Nagyobbszabásu tanulmányt irt Kisfaludy Sándorról 1900-ban a Himfy albumban és Katona Józsefről 1901-ben. Szinműfordítása: Pepi doktor úr, vígjáték 3 felvonásban. Irta: Carré Alfréd. Bem.: 1899 február 28-án a Vígszínházban.

Kiss Béla, operaénekes, sz. 1853-ban, meghalt 1925 július 23-án Budapesten. Előbb a technikai pályán működött, majd rövid időn át vidéken színész volt. Az énekben Hajós Zsigmond és Predics László karmester képezték ki. 1888 február 17-én volt az első kísérlete a Várszínházban, a *Lammermoori Lucia* c. opera Buklaw Artúr szerepében, hol erős, kellemes tenórjával, ízléses előadásával, tiszta szövegkiejtésével tünt ki. 20 évig volt a Magy. Kir. Operaház tagja, énekelt többek között igen jelentős szerepeket is, igy Hunyadi Lászlóban V. Lászlót, Bánk bán-ban Ottót, A bolygó hollandiban Eriket, Othelloban Cassiot. 1907 március 4-én nyugalomba ment.

Kiss Berta színésznő, sz. 1899 febr. 20-án Hajduházán. Színpadra lépett: 1921 október 5-én.

Kiss (Borsodi) **Bertalan,** színész, színpadra lépett 1851 augusztus 20-án.

Kiss Dezső, a M. Kir. Operaház ügyelőraház rendezője, született 1853-ban, megh.: 1921 december 11-én Budapesten. Az intézethez 1879 február 1-én szerződött. Másodrangú tenorszerepeket énekelt; szép magas c-jét a Tell Vilmos halászában ragyogtatta. Fia: Dezső, szintén a M. Kir. Opera tagja.

Kiss Dezső, színész, sz. 1880 jun. 15-én Zólyomban. Színpadra lépett: 1898-ban a Népszínházban.

Kiss Dezső, a M. Kir. Operaház ügyelője. (Kiss Dezsőnek, az opera volt rendezőjének fia). Szül.: 1886-ban Budapesten. Eleinte katonatiszt volt, majd a világháború után több pesti mulatóhelyen működik, mint titkár, míg 1926 nyarán az Operaházhoz szerződik. Azóta ott működik.

Kiss Endre, gimnáziumi tanár. 1845-től Jászberényben tanított. Színművei: *Losonci gyapjúvásár,* vígjáték 3 felvonásban. Losonc, 1829. *A hív asszony,* érzékeny játék 3 felvonásban. Jászberény, 1837 február hó 10-én mutatták be.

Kiss Ernő, színműíró. Színműve: *Pázmán lovag.* Eredeti vígjáték 3 felvonásban. Bem.: 1909 július 31-én. Dobos Nándor színtársulatánál, Margittán.

Kiss Erzsébet színésznő, sz. 1904 május 4-én Losoncon. Színpadra lépett: 1926 október havában.

Kiss Eszter Lujza, színésznő. (Lásd: Csaby Imréné.)

Kiss Eszter, színésznő, sz. 1888 nov. 16-án Budapesten. Színpadra lépett: 1906-ban.

Kiss Etel Erzsébet, színésznő. (Lásd: Iványi Izsóné.)

Kiss Ferenc („Ferkó"), színész, szül. 1850-ben, Szegeden, meghalt 1903 május 1-én Budapesten, a lipótmezei tébolydában. Színpadra lépett 1873-ban; Krecsányi Ignácnál. Széphangú bariton-énekes volt. Felesége: Árpási Katalin. (Lásd ott.)

Kiss Ferenc, színész, sz. 1852 okt. 10-én, Pápán. Színpadra lépett 1881 október havában, Jakabffy Gábor színigazgatónál.

Kiss Ferenc, színész, a Nemzeti Színház tagja, született 1892 április 15-én, Székesfehérvárt. Elvégezte a Színészakadémiát, bevonult katonának. A csatatérről 1917 augusztusban Kolozsvárra hívják vendégszereplésre. Előbb Debrecenbe szerződik, 1919 év elején a Vígszínházban játszik a Tanítónő-ben nagy sikerrel. 1919 szeptemberében Ambrus Zoltán a Nemzeti Színház akkori igazgatója szerződteti, ahol május 13-án volt az első fellépte a Vízkeresztben. Első nagy sikere Liliomfi-ban volt. 1923 december 16-án a Világ című napilap vezércikkben foglalkozik művészetével. 1924-ben állandó vendége a Király Színháznak, az Emőd—Szirmai: Mézeskalács című operettben nagy sikerrel kreálja a férfi főszerepet. 1925 január 25-én a Marica grófnő című operett Tasziló szerepében ismét nagy sikert arat, a következő esztendőben ismét visszatér a Nemzeti Színház kötelékébe, itt Bibó Lajos: Juss című darabjában lépett fel először , 1925 május 20-án. A nyáron át a Buda: Színkör vendége. 1927 szeptemberében ismét elhagyja a Nemzeti Színházat és felváltva a Magyar Színház és Fővárosi Operett Színházaknál működik. A Fővárosi Operett Színháznál első fellépte a Broadvay című színműben, játszotta Steve Crandall főszerepét. Főbb szerepei: Biberach (Bánk-Bán), Diaforus (Képzelt beteg), Edgar (Lear király), Ádám (Ember tragédiája), Rákóczi (II. Rákóczi Ferenc fogsága), Cyrano (1925 július 3-án először játszotta), Karakán ezredes (Fehér szarvas), Semjon (Trojka), Draskóczy Tamás (Póstás kisasszony, vendégszereplése a Vígszínházban), Ocskay László (Ocskay brigadéros), Bluntschli (A hős és katona), John (Házitündér), Sámson *Mihály* (Süt a nap), Báthory Zsigmond (Címszerep), Kovács huszárkapitány (Olympia). Kiss Ferenc istentől megáldott és európai viszonylatban is ritka színészi őstehetség, született drámai színész, sőt tragikai, legnagyobb sikerét Madách sokszínű Ádámjában s Rostand Cyranójá-

ban aratta, de mivel behizelgő, magas bariton éneklő hangja, ízes, zamatos, magyaros hangsúlyú beszéde, a régi népszínművek daloló parasztlegényeit is tökéletes hűséggel ábrázolja, e téren is viharos sikerei voltak, innen a magyarázata annak, hogy a Nemzeti Színházbeli biztos pozíciójából kétszer is, a legfényesebb erkölcsi és anyagi feltételekkel csábították el a fővárosi magánszínházak igazgatói. Kiss Ferenc a magyar színpadon bronzba öntött mesteri szobra a magyar-kún ázsiai, hódító, lovas fajnak, mely nyeregből, parittyájával könnyedén nyílazza le a nádas süppedékeiben bujkáló ellenségeit, s ferde vágású, csillogó szemével dacosan, büszkén tekint végig a meotészi sásokon, az Uralaltáji hegyek zordon ormai felé. Könnyű, mint a török penge, mégis férfiasan erős, mint egy kaukázusi tölgy, mely századok viharait élte túl. Rostand Cyranóját utólérhetetlenül s a legnagyobb művészet fényes eszközeivel szólaltatja meg. A rímes, ritmikus költészet ezerszínű szépségét annyi egyéni, forró muzsikával telíti, hogy minden tirádája után kirobbant a spontán tapsorkán. Ugy a Cyranót, mint Madách Ember tragédiájának Ádámját sugó nélkül játsza, a fáradtság legkisebb jele nélkül, végig lüktető, pezsgő életet lehel a drámai erejű verssorokba, született, vérbeli komédiás, ki a színpadon, reflektorok vakító sugaraiban éli át a maga emberi, művészi, dekoratív életét, mint nagy színdarabírók versbe csendülő álomalakja. Bánk bánja, Szegény Tamása, Hunyadi Lászlója, Sámson Mihálya, Karakán ezredese, Kent grófja a kritika s a nagyközönség felebbezhetetlen verdiktje alapján a drámai színjátszás tökéletes megnyilatkozásai. Ámbár nagy operettsikerei is voltak a Mézeskalácsban, Marica grófnőben, Liliben, mégis az ő igazi, hivatásos és küldetéses terrénuma a dráma, a színmű, a komoly népszínmű, a színmagyar alakok megtestesítése, kiknek szellemi és formai habitusa egyezik a művész lelki, testi, erkölcsi adottságával, s így művészi produkciója gáncstalanul kritikán túl eszményi magasságokba szárnyal. A hangversenytermek pódiumán mint szavaló művész is kivált, s a Petőfi Társaság márciusi nagygyűlésein, Petőfi és más magyar költők műveinek nagyszerű tolmácsolásával is tetézte sikereit. *(Km.)*

Kiss Ferencné, színésznő. (Lásd: Árpási Gerstner Katalin.)

Kiss Géza. (Lásd: Kyss.)

Kiss Gyula, színész. Színpadra lépett: 1868 április havában.

Kiss Gyula, színész, sz. 1846-ban Pozsonyban, meghalt 1904 január havában Budapesten. Színpadra lépett 1875-ben B.-Petrovics Lajos színigazgatónál.

Kiss Gyula, színész, sz. 1893 márc. 20-án Budapesten. Színpadra lépett: 1918 november havában.

Kiss Hilda, színésznő, sz. 1907 dec. 16-án Budapesten. Színpadra lépett: 1927-ben.

Kiss Ilona, színésznő, sz. 1887 március 8-án Budapesten. Színpadra lépett: 1921 július havában.

Kiss Ilona, színésznő, sz. 1891 február 19-én Hódmezővásárhelyen. Színpadra lépett: 1920 július havában.

Kiss Ilonka, színésznő, sz. 1906-ban, Nagykárolyban. 1929-ben Makón lépett színpadra s a Szegedi Városi Színházhoz szerződött. Férje: Mester Tibor színész.

Kiss Imre Sándor, színész, sz. 1879 jan. 27-én, Csákályon. Színpadra lépett: 1905-ben. (V. ö. Világháború.)

Kiss Irén, színésznő, sz. 1869 március 1-én, Ugrán, Bihar megyében. Abban a házban, ahol 1849-ben Petőfi Sándor mint honvéd töltött egy éjszakát, mielőtt csatába ment. Atyja K. Károly református tiszteletes, anyja Csécsi Nagy Miklós ref. pap leánya. (Meghalt 1911 dec. 1-én.) 16 éves korában megkedvelte mint műkedvelő a színpadot. 1891-ben Debrecenben kezdi a pályát, Leszkay Andrásnál, kinél a Nagymama című vígjátékban lépett színpadra. Itt tíz évig működött. Ezután Janovics Jenőhöz szerződött Szegedre 1902-ben. Nikó Lina halála után 1905 augusztus havában a Vígszínház tagja lett, ahol szeptember 13-án mutatkozott be a 3 Ajax című Bisson bohózatban, Coladenil szerepében. Itt

az Őrnagy úr, Osztrigás Mici és a Liliomban voltak jó szerepei. A Vígszínháztól Helvey Laura nyugdíjazása után 1912 január 1-én a Nemzeti Színházhoz hívta meg Tóth Imre igazgató; itt a Tudós nőkben mint Phylaminte mutatkozott be. Aranyos kedélyű művésznő, ötleteinek virágfakadása nem hervadt el az új talajon sem és Kiss Irén a Nemzeti Színházban is megmaradt az, aki a Vígszínházban volt: a mulattatás adományának kincshordozója, gondűzője a szomorú idők minden bánatának. Főbb szerepei: Klementin (Te csak pipálj, Ladányi), Vajdáné (Lilla), Patty (Vén leányok), Pepi (A házasságok az égben köttetnek), Veron néni (Falusi verebek), Teréz néni (Egy magyar nábob), Postamesterné (Süt a nap), Piroska néni (Uj rokon), Borbála (Zenebohócok), Mogoriné (A mama), Belise (Tudós nők), Augusta (Bunbury), Özv. Szunyoghné (A bor), Millerné (Ármány és szerelem), Szerafin (Nagymama), stb.

Kiss István, („K. Pista" néven becézték mindenütt), baritonénekes, született: 1858 október 25-én Kecskeméten. Színpadra lépett 1877-ben Némethy Györgynél. 1880-ban Sztupa György tagja, egy év mulva Csóka Sándornál találjuk, 1883-ban Jakab Lajoshoz szerződött. 1885 április 17-én első fellépte volt a Népszínházban az Ördög pilulái*ban*, Sottines szerepében. 1886-ban Ditrói Mór igazgató hívta meg, 1887-ben Aradinál, 1889—94-ben pedig Halmay Imrénél volt szerződésben. Neje Konti Mari, színésznő, született 1868-ban Ipolyságon. Színipályára lépett 1881 április 16-án.

Kiss Iván (János), színész, hírlapíró és fordító, született 1807 körül, Röjtökön, Sopron megye, szegény szülőktől. Meghalt tüdővészben Pesten, 1841 február 26-án 34. évében. Fiatalsága korát a színészetnek szentelte. 1831 január 1-én a Komlóssy Ferenc igazgatása alatt álló társulatnál, súgói minőségben találjuk és ezentúl bebarangolja az ország kisebb-nagyobb városát, nevezetesen járt Balatonfüreden, Győrött, Keszthelyen, Kaposvárt, Komáromban, Kiscellben, Székesfehérvárott, Szombathelyen, Veszprémben, stb. 1833 október 1-étől Budán működik, szintén mint súgó, de csak egy évig. Emellett a hazai és külföldi irodalmat élénken tanulmányozta. Összesen 33 darabot fordított, többek közt az Alpesi rózsácská-t, melyben Déryné mint Lisli, nagy sikert ért el. Az 1830-as évektől a Honművész és Regélő-nek segédszerkesztője volt. Irt azonban eredeti színműveket is.

Kiss János, evangélikus szuperintendens, író, filozófus, született 1770 szeptember 22-én, Szentandráson, Sopron vármegyében, meghalt 1846 február 19-én, Sopronban. Fordítása: *Az androsi leány*, vígjáték 5 felvonásban. Irta: Terentius. 1828. Kassa. *Iphigenia Taurisban*, színmű. Irta: Goethe. 1833 és újra: 1836. *Szerelem jegyzőkönyve*, vígjáték 3 felvonásban. Irta: Bauernfeld. Fordította Láng Ádámmal. Bem.: 1835 január 20. Budán .

Kiss János, súgó. Munkája: *Nemzeti Játékszíni Zsebkönyv*. 1833. *Játékszíni emlékkönyv*. Szarvas, 1847. *Semele*, töredék 2 jelenésben, Schiller Fridrik után.

Kiss János, színész, sz. 1852 november 17-én Szegeden. Színpadra lépett: 1879 május 1-én Mátrai Béla, Ditrói Mór, Marcell Géza egyesített társulatánál.

Kiss Jánosné Pataki (Primusz) Irma, színésznő, született 1859-ben Jászberényben. Ismert neve volt a vidéken, 1879-től Szeged, Temesvár, Hódmezővásárhely, stb. színpadjain sokáig működött mint anyaszínésznő és mindenütt megbecsülték. Meghalt Budapesten, 1900 augusztus 17-én. Pethes Imre búcsúztatta. Házassága Kiss János színésszel 1883 november 19-én volt, Kecskeméten. Első *férje*: Hevesi Lajos.

Kiss Jenő, titkár, sz. 1883-ban, Orosházán, Békés megye. Színi pályára lépett 1902-ben. A Színművészeti Akadémiát végezte.

Kiss József, törpeszínész, sz. 1842 ápr. 1-én, Budakeszin. Meghalt 1910 június 29-én ugyanott. 13 éves korában 76 cm magas volt, mire egy impresszárió magával vitte európai körútra. 25 évig működött a pályán.

Kiss József, színész, sz. 1869 máj. 30-án, Biharfélegyházán, Bihar megye. Színpadra lépett 1892 október 1-én Füredi Károly színigazgatónál.

Kiss József, színész, sz. 1893 február 4-én, Medgyesbodzáson, Arad megye. Színpadra lépett: 1923 május havában.

Kiss (Maár) Júlia, színésznő. (Lásd: Bács Károlyné ifj.)

Kiss Lajos, színész, sz. 1853-ban, Kolozsvárt, meghalt 1911 május 12-én Budapesten. Színpadra lépett: 1872-ben Miklóssy Gyula színigazgatónál. A nevezetes fertálymágnás utolsó sarja volt.)

Kiss Lajos, karénekes, 1873 április 16-tól 1897 április 30-ig volt a M. Kir. Operaház tagja.

Kiss Lajos, színész, sz. 1886 jan. 9-én, Budapesten. Színpadra lépett: 1910-ben.

Kiss Lajosné, sz. **Hennig Hermin**, a Nemzeti Színház kardalosnője. Meghalt: 1883 január 11-én 35 éves korában.

Kiss Lajosné Német Erzsébet, színésznő, született 1888 december 26-án Marosvásárhelyen. Színpadra lépett: 1912 június havában. 1930-ban az Uj Színház tagja.

Kiss László, (vizkeleti) jószágigazgató pápai polgármester, született 1835 május 8-án, Kislángon, Fehér vármegye, meghalt: 1887 január 22-én Pápán. Középiskoláit Székesfehérvárt végezte, 1854-ben Zichy János grófnál gazdatiszt, 1875-ben Pápán tiszttartó volt az Eszterházy uradalomban. A pápai színház létesítése körül tevékeny részt vett; a színházi részvénytársaság elnöke és később a színház intendánsa volt. 1886 október 2-án Pápán polgármesterré választották meg.

Kiss László, színész, sz. 1904-ben, Debrecenben. Színpadra lépett 1922-ben.

Kiss Lenke, színésznő, sz. 1901 szept. 13-án Budapesten. Színpadra lépett: 1923 május havában.

Kiss Margit, színésznő, sz. 1883 január 5-én. Színpadra lépett: 1901 január 23-án Makó Lajos színigazgatónál.

Kiss Margit, színésznő, sz. 1893 julius 4-én Kétegyházán, Békésmegye. Színpadra lépett: 1923 október 1-én.

Kiss Margit, színésznő, sz. 1901 április 3-án Budapesten. Színpadra lépett 1922 július havában.

Kiss Mariska (Bornyás Mária), színésznő, született 1857-ben Szatmárt. Színpadra lépett 1874-ben, Némethy György színigazgatónál.

Kiss Mariska, színésznő, sz. 1886 márc. 19-én Feketegyarmaton, Arad megye. Színpadra lépett: 1913 július havában.

Kiss Mariska, színésznő, sz. 1887 febr. 27-én Győrött. Színpadra lépett: 1907-ben.

Kiss Mariska, segédszinésznő, sz. 1903-ban Budapesten. Színpadra lépett 1916-ban.

Kiss Menyhért dr. tanár, volt orszgy. képviselő, született Nyárádköszvényesen, Marostorda megye. Iskoláit Marosvásárhelyen, Kolozsvárott, Budapesten végezte. Mint a kolozsvári Bartha Miklós alapította *Ellenzék* című lapnak színi referense, sokat foglalkozott a színházzal, Megyeri Dezső, Janovics Jenő igazgatóknak nagyban segítségére volt. Később színházi cikket irt több budapesti lapnak, főleg a régi Alkotmánynak. Sziklai Kornél budapesti színházában több hónapon át adta *Lilike* című egyfelvonását. Ezenkívül majnem minden fővárosi színházban, a színivizsgákon szavalták a Gyermek, Levél Csikországba, Ferike, Magyar Miatyánk, A censztochói legenda c. költeményeit. Irt *„Csiksomlyói búcsú"* című 3 felvonásos parasztvígjátékot és több egyfelvonást is, melyeket a Petőfi Társaságban is felolvasott. Tagja a Székesfővárosi Színügyi Bizottságnak, hol bátran harcol a színészek és a jobb irodalom érdekeiért. Több éven át a kultuszminisztérium művészeti ügyosztályában volt előadó, s több mint 25 kötet szépirodalmi könyve jelent meg. Jelenleg áll. felső keresk. tanár. E Lexikon munkatársa.

Kiss Mihály, énekesszinész, sz. 1857-ben, Aradon, meghalt 1914 augusztus 11-én, Gombospusztán. Színipályára lépett 1876-ban, Szegedi Mihálynál, Ungvárott. Félév mulva Miskolcra került, ahol még kórista volt. Egy ízben a Giroflé-Giroflá című operettben a beteg baritonistát helyettesítette

olyan sikerrel, hogy igazgatója magánszereplővé léptette elő. Ettől az időtől kezdve pályáján magas ívelésben halad. Nemsokára, 1891 december 3-án, tagja lesz a Népszínháznak, ahol 1892 március 13-tól kezdődően mint népszínműénekesnek nagy sikerei voltak. 1909 decemberben 30 évi működése jubileumát ülte meg. Temesvárt lépett fel utóljára a „Cigánybáró" Zsupánjában. Majd gazdasági intéző lett. Hosszabb ideig tagja volt az Országos Színészegyesület tanácsának. Neje Hegyesi Mari (L. o.) volt, akivel 1884 nyarán Csóka Sándor társulatával a Budai Színkörben működött; H. M. csakhamar a Nemzeti Színház tagja lett s elvált Kisstől, ki mint népszínműíró is ismert nevet vívott ki. Munkái: „Cifra Jancsi" (1880), „Szikra Panna" (1885, zenéje Konti Józseftől), „Az árva pipacs" (1887, Nagyvárad), életkép 3 felvonásban, zenéje Fodor Bertalantól. Bem.: 1894 július 29-én a Városligeti Színkörben. Leánya: Kiss Eszter, filmszínésznő Párizsban.

Kiss Miklós, színész, sz. 1882 dec. 24-én, Székesfehérvárott, meghal 1918 febr. 25-én, Szatmárt. Színpadra lépett: 1902 április havában, Kunhegyi Miklós társulatánál. 1910 szeptember havában Szilágyi Dezső, 1911 szeptember havában Kövessy Albert tagja. Egy év mulva Sopronban működik mint elismert szerelmes színész. Ezután a szatmári színház elsőrendű tagja lett. Itt öngyilkosság folytán húnyt el.

Kiss Nándor, színész, sz. 1887 február 24-én, Kiskunmadarason. Színpadra lépett: 1911 június havában.

Kiss Nándor, karénekes, 1886 nov. 1-től, 1887 június 30-ig volt a M. Kir. Operaház tagja.

Kiss Oszkár, színész, sz. 1888 május 28-án, Sárkányban, Esztergom megye. Színpadra lépett: 1922 november havában.

Kiss Kárpáti Pál, színész, sz. 1905 március 7-én, Budapesten. Színpadra lépett: 1925 szeptember havában.

Kis Pálné Csapó Ida, 1856 nov. 16-án Pesten elhalálozván, végrendeletileg 100 darab aranyat adományozott a Nemzeti Színház alaptőkéjére.

Kiss Rezső, főreáliskolai tanár, sz. 1838-ban, Ürményben, Nyitra megye. 1873-ban tanár lett. Színműve: „Virág Sándor", népsz. Bem.: Nagyváradon, 1897 szeptember 23.

Kiss Sámuel (nemes-apáthii), ág. ev. lelkész-esperes, sz. 1796-ban, megh. 1861 október 16-án, Szilágysárkányban. Színműve: „Az álöltözet", játék 1 felvonásban, Kassa, 1834.

Kiss Sámuel, szinész, szinpadra lépett 1863 április 8-án. Neje: Berényi Katica, színésznő, 1866 május 15-én kezdte a pályát.

Kiss Sámuel, szinész, sz. 1876 február 6-án, Sámodon, Baranya megye. Színpadra lépett: 1901 április havában.

Kiss Samuné Nagy Irén, színésznő, sz. 1884 február 3-án Nagyváradon. Színpadra lépett: 1905-ben.

Kiss Sándor, Pestmegye pénztárnoka, 1809-től Pestmegye rendeinek megbízásából a pesti magyar színtársulat pénztárnoka is volt.

Kiss Sándor, tekintélyes debreceni színügy-barát, sz. 1823-ban, megh. 1896 november 28-án, Debrecenben. A szabadságharcban Bem tábornoknak hadsegédje volt. Debrecenben megalakította a régi színházat, amelynek 1866 június havától intendánsa is volt, majd Simonffy Imre polgármesterrel megalapította a debreceni színésznyugdíj-egyesületet.

Kiss Sándor, tanár és műfordító, szül. 1854 november 18-án, Mindszenten, Csongrád vármegye, megh. 1904 november 12-én, Szakolcán. A piarista rendbe lépett és elvégezve a bölcseletet és theológiát, tanított a rend több gimnáziumában. Munkája: „Publius Terentius Afer vígjátékai". Budapest, 1895. (Verses magyar fordítás, melylyel a Magyar Tudományos Akadémia által kitűzött Karácsonyi-díjat, 200 aranyát nyerte el.) A Nemzeti Színházban Terentius: „Testvérek" c. vígjátéka színre került 1912 április 25-én. Szereposztása ez

volt: Micio, athéni polgár: Bartos Gyula; Demea, testvére: Horváth Jenő; Aeschinus, Demea fia: Rajnai Gábor; Ctesipho, Demea fia: Garamszeghy Sándor; Sannio, kerítő: Pethes Imre; Syrus, Aeschinus szolgája: Rózsahegyi Kálmán; Parmeno, Aeschinus szolgája: Czakó Pál akadémiai növendék; Sostrata, özvegyasszony: Paulayné Berta; Pamphila, a leánya: Iványi Irén; Chantara, Pamphila dajkája: K. Demjén Mari; Geta, Sostrata szolgája: Sugár Károly; Hegio, Pamphila rokona: Bónis Lajos; Dromo, Micio szolgája: Mészáros Lajos; Stephano: Fenyő Aladár, akadémiai növendék; Psaltria, citerásleány: Mátrai Erzsi, akadémiai növendék.

Kiss Sándor, színész, sz. 1857-ben Szegeden. Színpadra lépett: 1875-ben, Soós Mihály színigazgatónál.

H. Kiss Sándor, színész, sz. 1880. nov. 18-án, Hódmezővásárhelyen. Színpadra lépett: 1908 július 1-én.

Kiss Sándor, színész, sz. Budapesten. Színpadra lépett 1899-ben, Deák Péter színigazgatónál.

Kiss Soma, hires vidéki táncos-színész majd komikus, sz. 1855 augusztus hó 2-án, Kolozsvárott, megh. 1878 október 7-én, Debrecenben. Színpadra lépett 1873-ban, Fehérváry Antalnál.

Kiss Stefánia, karénekesnő, 1890 jan. 1-től 1893 augusztus 31-ig volt a M. Kir. Operaház tagja.

Kis Therézia, uttörő színésznő, 1792—1796-ig Kolozsvárt működött, Fejér János társulatánál, a ki Magyarországból hívta meg színházába. Későbbi adatok nincsenek róla.

Kissházy Sarolta, színésznő sz. 1897 február 2-án, Miskolcon. Rákosi Szidi színésziskoláját végezte. Színpadra lépett: 1919 október havában.

Kistemaeckers (Kisztmákersz) **Henry,** francia-belga író, sz. 1872 október 13-án, Florese-ben. Színművei, melyek nálunk is színre kerültek: „Az ösztön", színmű 3 felvonásban. Ford.: Ábrányi Emil. Bem.: 1906 március 9-én a Nemzeti Színházban. *A vetélytárs,* színmű 4 felvonásban. Társszerző: Delard Eugéne. Ford.: Huszár Imre. Bem. 1907 dec. 21. U. o. *A kém,* dráma 3 felvonásban. Fordította: *Góth* Sándor. Bem. 1912 márc. 16-án a Vígszínházban.

Kiszely Gyula, zeneszerző, sz. 1900 okt. 30-án, Liptószentmiklóson, Liptó megye. Zeneszerzői tanulmányait Siklós Albertnél végezte. 1929 május havában kinevezték a budapesti Studió zenei rendezőjévé. A Magyar Színpadi Szerzők Egyesületének titkára. Színműve: „Amerika lánya". Operett 3 felvonásban. Társszerző: Szilágyi László és Harsányi Zsolt. Bem.: 1924 május 17-én, a Városi Színházban. Ezután a Budai Színkör is színre hozta.

Kiszinezni a szerepet — kifejezés arra értendő, hogy a színész nagyobb nyomatékot ad a szerepének, jobban kiemeli. Ha ez túlzásba megy, akkor elítélendő, mert a stílus rovására megy. Ép ezért az ízléses színész nem él a kiszínezés módszerével.

Kitörő jelenet. Igy nevezik a drámák nagy jelenetét, melyben a szenvedély forrpontra jut. Éppen ezért hálás feladatot jelent ez a színész részére. (V. ö. Jelenet.)

Kius Werner, operaénekes, a düsseldorfi operaház tagja, nálunk 1928 október 1-én vendégszerepelt a Városi Színházban, a „Rigoletto" címszerepében.

Kivenni a jutalomjátékot — kifejezés annak a megjelölése, hogy az arra illetékes színész egy bizonyos határnapon (az igazgatójával egyetértőleg) megtartja a jutalomjátékát. (V. ö. Jutalomjáték.)

Kivenni a kórusból — kitétel a színészvilágban annyit jelent, hogy a talentumos karénekest az igazgató előlépteti elsőrendű színésszé, ami viszont azt jelzi, hogy attól a naptól kezdve az illető önálló, szereplő színészként szerepel.

Kivenni a várost. (Tulajdonképpen kibérelni valamelyik város színházát.) Így mondják a vidéki bérletszerző titkárok arra a városra, amely az igazgató részéről ki van szemelve a legközelebbi bevonulásra és ahol

a titkár az előkészítő munkát már megtette.

Kiwa Teiko, japáni énekesnő, sz. 1904-ben, *Jokohamában, ahol atyja orvos, anyja* a császár udvarához tartozott. 14 éves korában Sarcoli olasz tenorista fedezte fel. Milánóban Vittorio Vanzo énekmester vezetése alatt végezte tanulmányait, majd 1923-ban indult el Tokióból világkörüli útjára. Mindenütt Puccini operáját énekelte, másfél évig volt Amerikában, azután Európába jött, énekelt Párizsban, Madridban, Zürichben, Baselben, Brüsszelben, Berlinben és Varsóban és mindenütt különös élményt jelentett a japán énekművésznőnek nemcsak énekbeli kvalitása, hanem az az élethűség, amellyel Puccini zenedrámájának alakjába bele tudott helyezkedni. Nálunk a Városi Színházban 1926 január 28-án mutatkozott be a „Pillangókisasszony" címszerepében, Kiwa Teiko elsőrendű színművésznő és kitünő énekesnő. Orgánuma világos, magas szoprán (bár hangvétele néhol gutturális, máshol nazális), kellemes zengését nem veszti el és korlátolt dinamikai ereje mellett is tisztán lebeg a zenekar fölött. Biztos muzikalitással közvetíti szólamát és gyönyörű frazirozása, szerepének zenei átélése és muzsikán át a színészi részeknek az egész alakítással való tökéletes, szerves összekapcsolása feledhetetlenné teszik előadását. 1928 febr. 15-én újból a „Pillangókisasszony"-ban lépett fel és azon túl többször is eljött a magyar fővárosba.

Klabund, igazi néven: **Henschke Alfréd**, német író, sz. 1892-ben, Crossen-ben, megh. 1928 aug. 14-én, Davos-ban. Atyja gyógyszerész volt. Még diákkorában feltünik verseivel Alfred Kerr egy — azóta megszünt — folyóiratában. Mint lirikus kezdi, friss és tiszta költeményekkel. Fiatalon nősül, de egymásután veszti el ifjú, szép feleségét és kisleányát, akinek a születése — anyja életébe került. Egy hegyi baleset következtében ő maga is súlyos beteg ebben a tragikus időben, egy alaptalan vád miatt elfogatja a müncheni ellenforradalmi kormány, de később szabadon engedték. Költői pályáját mint lirikus kezdte meg egy verskötettel, mely nagy sikert aratott s egyszeriben a modern német lírának jelentős neveként becsülték meg az alig tizenkilencéves költőt. Költői jelentkezését hamarosan mint regényíró folytatta új sikerekkel. Egymásután jelent meg négy, terjedelemben kisebbméretű, de széles, nagykompozíciójú regénye, *melyek új utat jelentettek a német* elbeszélő irodalomban. A négy kisebb regény négy életírás, amelyek expresszív formában, dramatikus jelenetek erős perspektiváival vetítik elénk Pjotr-nak, a nagy orosz cárnak, Mohamednek, Moreau-nak, Brake-nek életpályáját. A nagy szenvedély regényei ezek és ezzel a közös címmel jelentek meg. Nálunk is színre került munkái: A krétakör, játék 5 felv. Kínai eredeti után. Ford. Bálint Lajos. Bem. 1927 dec. 28. Kamaraszínház. 50-edszer: 1928 május 21. 75-ödször: nov. 21. 100-adszor: 1929 ápr. 19. X. Y. Z., vj. 3 felv. Bem. 1929 márc. 27-én, a Fővárosi Operett Színházban, a bécsi Burgtheater vendégtársulatával.

Klafsky Katalin, magyar származásu német énekesnő, sz. 1855 szeptember 19-én, Mosonszentjánoson, megh. 1896 szeptember 22-én, Hamburgban. (Atyja szegény csizmadia volt.) Marchesinél tanulta az énekművészetet. 1875-ben Salzburgba került, a Staadt-Theaterhez, 1886-ban Hamburgban működött. Főbb szerepei: Vénusz (Tannhäuser), Brangaene (Tristan és Isolda), Fidelio, Brünhilda, Ortrud, Donna Anna, Norma, Eglantine stb.

Klakk. A szinházi bértaps franciás elnevezése. (Lásd: Claque.)

Klaniczay Gyula dr., a Gyermekvédő Liga titkára, sz. 1892 ápr. 15-én, Likéren (Gömörm.). Az Orsz. Színművészeti Akadémiára beiratkozott 1912-ben, 1914 nyarán hadbavonult és 31 hónapig teljesített frontszolgálatot. 1918-ban mint tartalékos főhadnagy szerelt le 6 kitüntetéssel, utána elvégezte a Színiakadémia utolsó évfolyamát és 1919-ben művészi oklevelet nyert. Ugyanazon évben a debreceni egyetemen a politikai tudományok doktorává avattatott. A Madách-, majd a Kamaraszínháznak volt tagja. A színművészeti pályától azonban 1920-ban megvált, az Országos Gyermekvédő Liga kötelékébe lépett és mint titkár azóta is ott áll alkalmazásban.

Klapp Mihály, osztrák színműíró, szül. 1834 február 15-én, Prágában, megh. 1888

február 25-én, Bécsben. Nálunk színrekerült színdarabja: *Rosenkranz és Güldenstern*, vj. 4 felv. Ford. Csiky Gergely. Bem. 1879 március 21-én. Nemzeti Színház. Felújították 1916 jan. 22-én, amikor századszor került színre.

Klár József, a Népszinház karnagya, sz. 1831-ben, Zsombolyán, megh. 1892 április 4-én, Petrozsényben. Tanult Aradon és Bécsben. A színipályán 1847 február 15-én kezdte meg működését, a Nemzeti Színháznál, mint másodhegedűs.

Klár Józsefné Angyal Ilka, (sikabonyi) színésznő, sz. 1839 dec. 5-én, Felcsúthon (Fehér m.), megh. 1926 szept. 7-én, Kömlődön. Atyja: Angyal Antal, földbirtokos, anyja: Stettner Auguszta. Húszéves korában férjhezment, de csakhamar özvegységre jutott. Előbb Rongyos Tóth Jánosnál működött, Székesfehérvárott, 1859 ápr. 1-én pedig Szuper Károly színtársulatához szerződött, Veszprémbe, azután Sipos Károly, Hubay Gusztáv, Mosonyi Károly, Szigeti Imre és Aradi Gerő lettek az igazgatói. 1872 febr. havában vendégszereplésre hívták meg a Nemzeti Színházhoz, majd 1873 márc. 3-án mint az intézet szerződtetett tagja fellép a „Cigány"-ban. Később újra vidékre megy, 1875 okt. havában a Népszínház tagja lesz, ahol 17 évig egyik kedveltje az együttesnek. Utolsó fellépte 1892 szeptember 13-án volt a „Peleskei nótárius"-ban mint Tóti Dorka, géci boszorkány. A pályatársak erre az alkalomra 200 forintot gyüjtöttek egy tehénre, mivel Klárné gazdasággal kívánt foglalkozni nyugdíjas éveiben. Ezután Kömlődre vonult vissza. Klárné művészete klasszikus reliefet kapott a „Tolonc"-ban, „A vöröshajú"-ban, „A piros bugyelláris"-ban, a „Felhő Klári"-ban, a „Csókon szerzett vőlegény"-ben. A nyelves, minden lében-kanál nénémasszonyok ábrázolásában utólérhetetlen volt. Klárnét nemcsak a színművészet, hanem a színműirodalom is magáénak vallotta. Erős színpadi érzékkel és karakterizáló tehetséggel néhány olyan népszínművet írt, amely a mult század utolsó harmadában a tömegek tetszését vívta ki. Maradandó sikere csak egy színdarabjának volt: „Az árendás zsidó"-nak (Bem. 1884 november 21.), amelynek címszerepében Solymossy Elek parádézott. A keresztény gyermeket örökbefogadó, jószívű falusi zsidó típusát rajzolta meg Klárné ebben a népszínművében. A fénykorát élő Népszínház műsordarabja lett „Az árendás zsidó", amely mögött elmaradt sikerben a szintén eleven és kedves „Urak és cselédek" című népies játék. (Bem. 1885 december 1.) Egyéb színműve: *„Ne vigy minket a kísértetbe"*, népsz. A Városligetben adták, 1887 máj. 22-én. *Szép Darinka*, népsz. 1892 április 23. Zenéje: Konti Józseftől. *Boris asszony*, népsz.

Klasszikai stilus jelenti az erős, belső lirikumból folyó átérzést a szerep lelki mélységeinek és ezeknek a legkevesebb és csak a legjellegzetesebbekre szorítkozó mimikai jelekkel való ábrázolását. Ellentéte a naturalisztikus játékmód. (V. ö.: Naturalisztikus stílus.)

Klasszikus (classicus) (latin) a. m. kiváló, remek, el nem évülő alkotás. A színészek ajkán is él e kifejezés, melynek eredete a régi rómaiak idejére vezet vissza. Tudvalevőleg Servius Tullius alkotmánya a Róma lakosságának első osztályába sorozott polgárokat *classicus*-oknak (= egy osztályhoz tartozóknak) hívta. Ezt az elnevezést már az ókori római kiterjesztette legkiválóbb íróira. Mai „remek" jelentése azonban csak később fejlődött, olykép, hogy eleintén a hellén és római remekírókra, majd a remekművészekre, azután alkotásaikra, végül minden tökéletesnek vélt szellemi alkotásra értették. (V. ö.: Toldy Géza: Varázsrontó. Budapest, 1909, 234. oldal.)

Klasszikus szerdák. A M. Kir. Operaház és a Nemzeti Színház egy időben elhatározta, hogy a hét minden szerdai napján együttesen klasszikus műsorral fog szolgálni. Az első ilynemű előadás 1902 november 12-én volt. Ezúttal a „Szentivánéji álom" került színre az Operaházban.

Klaszy Vencel, pesti magyar szabómester 1836 július 22-én Pest vármegyéhez beadott értesítésében egy díszes magyar öltözeten kívül még tíz más magyar ruhát ingyen ajánlt fel a Nemzeti Színház ruhatárának, továbbá a Nemzeti Színház számára önköltségén készített egy királyi öltözetet és hősszerepekre használható díszruhát. (1837 augusztus 22-re.)

Klauczek Katalin, csehországi néme írónő, 1850-es években szomorújátékot írt Hunyadi László történetéből, mely előbb Prágában, majd — 1859 karácsony másodnapján — a pesti német színházban került színpadra.

Klebelsberg Kunó gróf, belső titkos tanácsos, államférfi, történész, publicista, vallás- és közoktatásügyi miniszter, sz. 1875 november 13-án, Magyarpécskán (Arad m.). Családja a XVI. század óta szerepel Magyarországon, egyik őse, János katonai szolgálataival szerezte meg a bárságot, majd Ferenc 1886-ban Buda visszavételénél tanusított hősiességéért emeltetett a grófi rangra. Gróf Klebelsberg Kunó középiskolatanulmányait a székesfehérvári cisztercita főgimnáziumban, jogi tanulmányait pedig a budapesti és a berlini egyetemen végezte és 1898-ban államtudományi doktorrá avatták, amikor báró Bánffy Dezső a miniszterelnökségre segédfogalmazóvá nevezte ki. Innét mint osztálytanácsos 1910-ben a Közigazgatási Bírósághoz került. Ez időben a Julián Egyesület ügyvezető igazgatója volt és érdemeket szerzett a külföldi magyarság megszervezése és kulturális istápolása körül. 1914-ben a közoktatásügyi minisztérium adminisztratív államtitkárjává nevezték ki s a világháború alatt a Rokkantügyi Hivatal, majd az Országos Hadigondozó Hivatal működését irányította alelnöki minőségben. 1917-ben gróf Tisza Istvánnak a miniszterelnökségen politikai államtitkára lett és Kolozsvár város képviselőjévé választották. Tisza szűkebb, bizalmas környezetéhez tartozott, kinek bukásakor ő is lemondott s vezérével együtt ellenzékbe ment. A forradalom és a kommün alatt visszavonult a politikától, sőt menekülni volt kénytelen. Az első nemzetgyűlésen Sopron város képviselője, 1921-ben pedig gróf Bethlen István meghívására belügyminiszter és vezette 1922-ben a második nemzetgyűlés választásait, míg 1922 június 16-án a vallás- és közoktatásügyi miniszteri széket foglalta el. Azóta Komárom, majd Szeged városának országgyűlési képviselője. Kultuszminiszterségének első esztendei egybeesnek az infláció és a szanálás válságos időszakával, amikor a magyar műveltség összes szervei és intézményei kritikus helyzetbe kerültek. El nem évülő érdeme marad, hogy ezen a válságon a magyar kultúrát, annak intézményeit átmentette és erélyes állásfoglalásával belevitte a köztudatba, hogy Csonka-Magyarországnak a kultusztárca a honvédelmi tárcája és a nemzet jövője csak úgy biztosítható, ha a nemzeti tradíciók alapján álló magyar a nyugati kultúra, a modern kor minden ismeretével felszereli magát. A magyar tehetség ilyen intenzíven kimüvelésének programmját neonacionalizmus neve alatt vitte bele a közvéleménybe. Kulturális alkotásai közül kiemelkednek az elhanyagolt Alföld tanyai iskolai rendszerének kiépítése, melynek során 5000 népiskolát létesített. Keresztülvitte a középiskolai tanterv reformját, a mai kor követelményeinek megfelelően átalakította a leánynevelést. A magas műveltség érdekében megalkotta a nemzet nagy közgyűjteményeit magába foglaló Gyüjteményegyetem szervezetét, a debreceni egyetem építkezését befejezte, a két menekült egyetemnek Szegeden és Pécsett biztosította fennmaradását és virágzását. A természettudományi kutatás előmozdítására az összes magyar érdekelt intézmények között állandó kapcsolatot létesített a Széchenyi Tudományos Társaságban. A külföldi kulturális kapcsolatok fenntartása és a magyar műveltség külföldi propagálása érdekében Collegium Hungaricumokat állított fel Bécsben, Berlinben, Rómában, Párizsban és a továbbképzés végett kiküldendő tehetségek kiválogatására az Ösztöndíjtanácsot hozta létre. Az ő nevéhez fűződik a színészképzés reformja és a Színiakadémia rendezői tanfolyamának felállítása. A Magyar Tudományos Akadémia tiszteletbeli és igazgatósági tagja, több egyetem, köztük a római egyetem tiszteletbeli doktora, számos magas kitüntetés tulajdonosa. Irodalmi működése: Beszédei, cikkei és törvényjavaslatai 1916—26. e cím alatt jelentek meg Budapesten az Athenaeumnál 1927-ben. Hírlapi cikkei és beszédei, melyekben egész kulturpolitikája tükröződik, három kötetben jelentek meg: 1928-ban „Neonacionalizmus", 1929-ben „Küzdelmek könyve" és „Jöjjetek harmincas évek" cím alatt.

Kléh István, a Pesti Hazai Első Takarékpénztár igazgatója, sz. 1824 július 25-én, Pesten, megh. u. o. 1913 január 13-án. A budapesti Népszínháznak Lipthay Béla báró, Steiger Gyula stb. közreműködésével

ő is egyik alapítója volt. 1898 november 20-án ő kapta meg először a magyar kir. udvari tanácsosi címet.

Klein, a boroszlói színház tagja. 1842 ápr. 26-án fellépett a Nemzeti Színházban, az „Othello" c. opera premierjén, midőn ezt a kritikát kapta: „Jól esett a fülnek már egyszer férfias hangot is hallhatni, mely az összdalokban (ensemble) is kihat, 's nemcsak sejteti a szájmozgások által, hogy a dalnok csakugyan énekel is". (Világ, 1842—35. szám.)

Klein Gyula Lipót dr., orvos, író, irodalomtörténész, sz. 1804-ben, Miskolcon, megh. 1876 aug. 2-án, Berlinben. 1817-ben a kegyesrendiek pesti gimnáziumában tanult, 1821-ben Miskolcon a legkitünőbb tanulók közét tartozott, érettségije alkalmával M. Accius Plautusról írt dolgozatának quintilianusi latinsága dícséretet nyert. Széleskörű nyelvismerete későbbi tudományos dolgozatainál vált kiválóan előnyére. Korán kivándorolt Németországba, ahol nagyrabecsülték. Írt több németnyelvű színművet. (Maria von Medici, Die Herzogin, Ein Schützling, Maria, Strafford, Voltaire, Heliodora.) Elméleti műve: a dráma története: „Geschichte des Dramas", 16 kötetben.

Klein Hugó, bécsi színműíró, sz. 1853 júl. 21-én, Szegeden, megh. 1915 júl. 29-én, Karlsbadban. A budapesti egyetemen bölcsészetet hallgatott, majd az „Ungarischen Lloyd" és a „Neues Pester Journal" kritikusa lett. 1883-ban Bécsbe költözött. Színdarabjai: „Das Rendez-vous in Monaco" (vj.), „Der Blaustrumpf" (vj.), „Der liebe Augustin" (operettszöveg), „König und Spielmann" (operettszöveg).

Klein Sámuel, színigazgató volt 1870 okt. 15-től Szatmáron, Várnay Fábián társaságában. 1871 ápr. 2-ig működött itt, azután új társulatot szervezett.

Kleines und Neues Theater (Berlin) együttese 1904 május 22-én kezdte meg első vendégszereplését nálunk, a Vígszínházban, midőn Gorkij „Éjjeli menedékhely"-ét adták elő.

Kleines Theater (Bécs) együttese 1913 ápr. 16-án vendégszerepelt nálunk első ízben, a Magyar Színházban, Schnitzler Arthur: „Professzor Bernhardi" c. drámájával.

Kleist Henrik, német író, sz. 1777 október 18-án, Odera-Frankfurtban, megh. 1811 november 21-én, Berlin mellett, a Wannsee partján. Nálunk színrekerült színművei: *Heilbronni Katalin vagy a tűzpróba*. Regényes harci dráma 3 felv. Fordította Komlóssy Ferenc. *Az eltört korsó*, vj. 1 felv. Ford. Sebestyén József, 1906. Bem. Buda, 1834 október 25. (Újabban Reviczky Gyula fordította le 1890 táján, meg is jelent, de színre nem került.)

Klein Antal, pesti téglagyáros 1861 augusztus havában a budai Népszínház felépítésére 2000 darab téglát adományozott.

Klement Alajos, színműíró. (L. Clement.)

Klenovits György, hős- és jellemszínész, sz. 1870 március 9-én, Budapesten. Jómódú és közbecsülésben álló patricius családból származik, szülői különös gonddal neveltették. Gimnáziumi tanulmányát Budapesten elvégezve, 1889 szeptember havában beiratkozott az Országos Színművészeti Akadémiára, hol tanárai, Paulay Ede, Nagy Imre, Náday Ferenc és Ujházi Ede nagy jövőt jósoltak a jóalakú, széporgánumú és képzett ifjúnak. Magyarország úgyszólván minden nagy vidéki városában felkapott és keresett művész volt. Győr, Kolozsvár, Debrecen, Temesvár, Nagyvárad, Pozsony, Fiume, Miskolc, Szeged és Pécs városaiban voltak nagy és számottevő sikerei oly elsőrangú igazgatók vezetése alatt, mint Makó Lajos, Tiszay Dezső, Ditrói Mór, Megyeri Dezső, Dobó Sándor, Somogyi Károly, Krecsányi Ignác, Balla Kálmán, Palágyi Lajos. A Nemzeti Színházban Somló Sándor igazgatása alatt két ízben vendégszerepelt nagy sikerrel, Essex grófban és Hamletben. Kivál! szerepei: Bánk bán, Ádám (Ember tragédiája), Timár Mihály (Aranyember), Ocskay brigadéros, Viola, Bannay Gerő (Rang és mód), Baracs Imre (Bor), Faust, Essex gróf, Ferdinánd (Ármány és szerelem), Moor Károly (Haramiák), Des Prunelles (Váljunk el), Hjalmar Ekdal (Vadkacsa), John Gabriel Borkmann, Giorgione

(Gozsdu Elek: „A félisten"), Don Caesar de Bazan és főként Shakespeare hősei. Marcus Brutus, Julius Caesar, Macbeth, Coriolanus, Hamlet, Lear és Othello. Különösen ez utóbbi volt egész színipályáján legragyogóbb szerepe; 1925 szept. visszavonult a színpadtól.

Klestinszky László (kliestinai), színműíró, sz. 1809 jún. 9-én, Kassán, megh. u. o. 1889 szeptember 30-án. Zemplén vármegyét szolgálta, majd résztvett a szabadságharcban mint nemzetőr; az abszolutizmus alatt ügyvédi gyakorlatot folytatott. 1861-ben Kassán városi főbíró, később törvényszéki elnök lett. Kora ifjúságától kezdve lelkesedett az irodalomért és színészetért s már a 30-as és 40-es években nagy buzgalommal szervezett a Felvidéken mükedvelői színtársulatokat, melyekkel sikerült kiszorítani a német színészetet. A kassai társulatot egy évig, éppen a legmozgalmasabb időkben (1848—49), maga is igazgatta. Írt színdarabokat is: „Klestinszky eredeti színjátékai" c. alatt megindította drámáinak gyüjteményes kiadását, de csak egy kötet jelent meg 1836-ban 4 kiadatlan drámájával. Megírta továbbá: A kassai magyar színészet 1781-től 1877-ig c. értékes történeti munkát. 1883 november 22-én megünnepelte írói működése 50 éves jubileumát. Színművei: Kis Károly, tört. dráma. A rozgonyi csata, vitézi játék, 1830. (Más címe: „A véletlen viszont összetalálkozása".) Szigetvár ostroma, dráma 3 felv., 1830. Az igaz szerelem, 1833. A bosszuló kard, Ágnes, A titok, A kockavetés, drámák. Egyéb munkái: A szerelem áldozata, 1836 február 27. Kassa. Az érdek, vagy csábítás és lemondás. Ered. színmű. Lisardo, a tűzálarcos, vagy a láthatatlanok Korkonban. Regényes színmű 3 szakaszban. A Vadászati kaland c. 1 felvonású előjátékkal. Vogel után ford. Vetélytársak, vagy a kassai székestemplom építése. Történeti színmű 3 szakaszban és előjátékkal, tánc és énekkel. Nyolc okos nap, vj. 1 felv. Castelli és Hertzenskron után ford. IV. Henrik ifjúkori szerelme, vagy a testvérek. Tört. színmű 5 felv. Ford. Carnoni után. Az utolsó Frangepánok. Ered. tört. színmű 4 felv., 6 képpel.

Kling Alajos, színész, sz. 1859 február 3-án, Dorogon (Esztergom m.), megh. 1929 május 15-én, Csepelen. Színházi működését megkezdte 1887 jan. 1-én, a M. Kir. Operánál. 1919 dec. 27-én nyugdíjba vonult.

Klingemann Ernst August Friedrich, német drámaíró, sz. 1777 aug. 31-én, Braunschweigban, megh. 1831 jan. 25-én, u. o. Nálunk is sok színdarabja került bemutatóra. Ilyenek: Faust, dráma. Ford. Komlóssy Ferenc. Bem. 1827 dec. 5-én, Pesten. (A Nemzeti Színházban 1840 aug. 16.)

Klinger Friedrich Maxmilian, német író, sz. 1752-ben, megh. 1831-ben. Nálunk is színrekerült színműve: A kettősök, színjáték 5 felv. (Feldolgozta: Schröder.) Magyarosította: Ihászi Imre. Bem. 1794 ápr. 25. Pesten.

Klinkhammer Tessza, színésznő, sz. Oravicán, hol atyja főmérnök volt. 1878-ban a berlini Rezidenztheater tagja, ahonnan egy év mulva már a drezdai udvari színházhoz kapott meghívást. 1880-ban a frankfurti, 1896-ban az ottani városi színház tagja.

Klinner Károlyné (Vida Katalin), színésznő, sz. 1866 július 25-én, Gödrén (Baranya m.).

Klischnigg Ede, „majomszínész", sz. 1812-ben, Moson megyében, megh. 1877 márc. 17-én, Bécsben. Előbb kórista volt a bécsi Carl-Theaterben, majd később, miután gnómszerű, törpe alakja volt, mint majomember produkálta magát a bécsi Práterben. Azonban hozzánk is ellátogatott. A Miklóssy-színházban sokat vendégszerepelt. Gazdag embernek ismerték, de a börzespekulációk tönkretették, úgyhogy utolsó napjaiban csaknem nyomorral küzdött.

Klug Zoltán, író, színműve: A becsület halottja. Társad. színmű 4 felv. Bem. 1909 február 19-én, Pécsett.

Kmety Ilona, színésznő, sz. 1893 nov. 23-án, Kiskunhalason. Színpadra lépett 1923 november havában.

Kmety Lajos, színész, sz. 1874 április 7-én, Vácott. Színpadra lépett 1899-ben, Bácskai György színigazgatónál.

Kmochné Jozefin, színésznő, sz. 1875-ben, Budapesten. Híres művészcsaládból származik: atyja egyike volt a leghíresebb komikusoknak, Schönberg Rudolfot, a nagyszerű komikust és kupléénekest negyven éven keresztül estéről-estére ünnepelték a pestiek. Mint főrendező és vezető színész volt, a Folies Caprie oszlopa lett. A nagy Rott, a kiváló Steinhardt az ő nyomdokain haladva érték el a mai népszerűségüket. K. 1890-ben lépett a pályára. Előbb a Kék macskában játszott, magánszámokkal lépett fel és a bohózatokban kisebb szerepeket kreált. Nemsokára férjhezment, de kétévi házasság után elvált és ismét visszatért a színpadhoz. Ez időben kiment Németországba, Frankfurtban, Münchenben stb. mindenütt nagy sikert ért el. Hazatérve, a Rostély-utcai régi Folies Caprice-ba szerződtették ahol egy évig működött, majd újra férjhezment Kmoch Adolfhoz, az ismert zeneszerzőhöz és karmesterhez, kivel külföldön is megfordult, részint saját direkciójukal. Amikor vállalatuk megszünt, hazajöttek és 22 évig egyfolytában játszott a Folies-ban, ahol a közönség szeretetébe fogadta. Feld Mátyás színházában tíz év óta minden nyárom vendégszerepel.

Knaak Vilmos, bécsi komikus 1872 jún. havában, majd ismét 1873 márc. közepén mint vendég fellépett a pesti német színházban. Megh. 1894 okt. 29-én.

Knahl Adél, operaénekesnő, 1886 szept. 26-án fellépett a Nemzeti Színházban mint vendég, a „Troubádur"-ban, Azucena szerepében.

Knebel Jenő, műkedvelőzeneszerző. Munkája: „Egy nap a bagolyvárban", operett, 1911. Zenéjét szerzette: Stadler Izidor dr. és Müller Mátyás.

Kneifel Antal, zeneszerző, a budapesti főplébánia zenekarigazgatója, megh. Budapesten, 1885 február 24-én. Az 50-es években a pesti ideiglenes német színház tenoréneke volt, később az egyházi zene művelésére szánta magát. Évek hosszú során át vezette a budai egyház zeneegyletét.

Kneisel, német színműíró. Nálunk is bemutatott színműve: Papageno vagy a mai cselédek, boh. Ford. Laky Imre. Bem. 1889-ben, Debrecenben.

Knipfelt: oly bajusz, vagy szakáll jelzője, mely ragasztásra már el van készítve. Egyszerüen fel kell ragasztani. Ellentéte az olyan bajusz, vagy szakáll, amelyet szálanként ragaszt vagy pláne fest az arcára a színész. A knipfelt-bajusz vagy szakáll előnye, hogy csinosabb, mint a szálanként ragasztandó krep és a felragasztása is praktikusabb, amennyiben deákonflastrommal könnyen lehet az arcra illeszteni.

Knolblauch (noblok) **Eduard,** angol drámaíró, sz. 1874 márc. közepén, Newyorkban. (Családja magyar származású, ősei a 18. század elején Kassán és Lőcsén éltek.) Nálunk is színrekerült művei: Faun, színjáték 3 felv. Ford. Sebestyén Károly. Bem. 1912 nov. 22-én, a Nemzeti Színházban. A Renaissance Színház is műsorába iktatta: 1921 jún. 10-én. Mértföldkövek, életkép 3 felv. Társsz. Bennett Arnold. Ford. Kosztolányi Dezső. Bem. 1913 dec. 13-án, a Vígszínházban. Az igazgató úr, családi komédia 4 felv. Társsz. Coleby T. Wilfred. Ford. Mikes Lajos. Bem. 1914 márc. 20-án, Nemzeti Színház. Ónagysága ruhája, játék 3 felv. Bem. 1915 okt. 23-án, Vígszínházban.

Knopp Károly, a weimari színház tb. tagja, sz. 1820-ban, Pesten, megh. 1905 október 23-án, Weimarban. Pesten lépett színpadra mint tenorista és jellemszínész, majd Temesvár és Grác színpadjain működik. 1851-től 1888-ig a weimari udvari színház tagja volt.

Knote Henrik, német operaénekes, hőstenor, sz. 1870-ben. Kiváló Wagner-énekes. 1910 óta gyakran vendégszerepelt nálunk, mikor ötödízben járt itt, akkor lépett fel először a M. Kir. Operaházban: 1912 január 12-én mint Lohengrin; 16-án u. i. mint Radames (Aida). 1912 május 16-án a Népopera vendége volt. (Lohengrin.)

Knyaskó Lajos, színműíró, iskolai igazgató, sz. 1855 augusztus 5-én, Osgyán (Gömör m.), megh. 1916 nov. havában, Nagybecskereken. Színművei: Az attaché, vj. 4 felv. Írta Meilhac Henrik. Bem. 1877 no-

vember 30. Felújították: 1914 ápr. 1-én. Járatlan úton, vj. 4 felv. Meilhac után. A diplomata, vj. 2 felv. Scribe után.

Kobler Ferenc id., a Nemzeti Színház balett-tagja, sz. 1796-ban, Németországban. Megh. 1884 február 3-án, Budapesten. Mint az amsterdami Schwonburg nagy színház első táncosa, Luiza és Nina testvérével 1852 április 13-án lépett fel a Nemzeti Színházban, a „Két tündér" c. balettben.

Kobler Ferenc *ifj.*, balettmester, sz. 1826 május 28-án, megh. 1903 szeptember 20-án. 1852—1853-ig a Nemzeti Színház táncmestere, később a színiakadémia tánctanára volt. Munkája: Elvea, a vízitündér. Eszményi nagy balett 3 felv. Zenéjét szerzette Doppler Ferenc. Pest. 1852.

Kocsányi László, színész, sz. 1859 márc. 28-án, Pesten. Színpadra lépett 1878 áprilisában, *Borsos József színigazgatónál.*

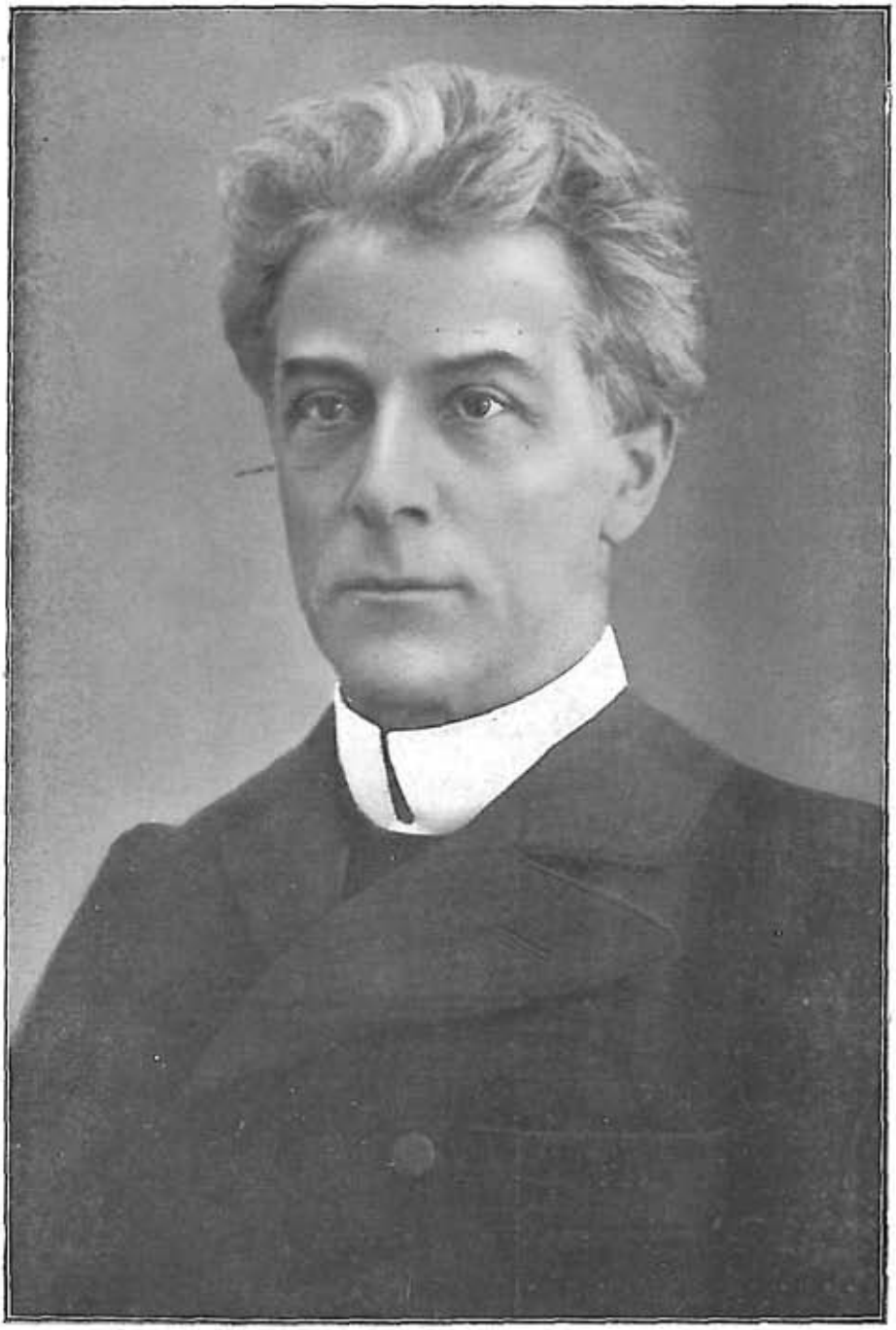
Kóbor Irén, színésznő, sz. 1901 június 3-án, Miskolcon. Színpadra lépett 1923 február havában.

Kóbor Tamás, író, az „Ujság" főszerkesztője, sz. 1867 aug. 28-án, Pozsonyban. Jogi tanulmányai befejeztével a Magyar Általános Hitelbank tisztviselőjének nevezték ki, *majd hírlapíró lett. Színművei:* Egy test, egy lélek, színmű 3 felv. Bem. 1910 nov. 5-én, Magyar Színház. Agatha nővér, színmű 3 felv. Bem. 1920 május 15-én, Kamaraszínház. (A volt „Dunaparti Színház".) *Fordítása: Címzetes feleség, vj. 3 felv. Irta:* Francois de Curel. Bem. 1899 dec. 1. Nemzeti Színház.

Kóburg herceg 1876 márc. havában a *Színészakadémia részére alapítványt létesített*, melyből 200 forintot egy III. éves, 100 forintot pedig egy a legszebb haladást tanusított növendéket jutalmaztak.

Kócsi Kocsisovszky Lajos, színész, sz. 1840-ben, Pesten, megh. 1899 május 18-án, Aradon. Színpadra lépett 1857-ben, Kocsisovszky Jusztin színigazgatónál. Neje: Homer Emilia, színésznő, sz. 1849-ben, Gyöngyösön. Színpadra lépett 1865-ben, Miklóssy Gyula színigazgatónál.

Kócsi Patkó János, színész, sz. 1763 augusztus 15-én, Derecskén (Bihar m.). Iskoláit Sárospatakon és 1770-től 1780-ig Kolozsvárott járta, majd a Splényi-féle gyalogezredbe lépett, ahol tiszthelyettes lett. Midőn 1791-ben az erdélyi ifjak közül mintegy 35-en elhatározták, hogy a magyar nyelv művelésére társaságot alakítanak, ez elhatározás kapcsán arra bírta Kolozsvár egyik főrangú mecénását, báró hadadi Wesselényyi Miklóst, hogy a magyar nyelv pallérozására színtársulatot szervezzen és így az ifjak tervét még szélesebb alapon kiépítse. Wesselényi mindenekelőtt egy képzett és több nyelvet beszélő művezetőt keresett. Ezt meg is találta Kócsi személyében, aki csakhamar ott hagyta (betegsége miatt is) a katonaságot és jó cimborájával, Jancsó Pállal 1791 november 19-én színésszé lesz. Az első édes magyar szó a kolozsvári színpadon az ő ajkáról hangzott el, 1792 november 11-én, a „Titkos ellenkezés" c. darabban. 1798—99-ben, a nyári hónapokban, Debrecenbe és Nagyváradra megy a társulatával, de itt is sikertelen maradt a buzgólkodás; majd 1808-ig Kolozsvárott igazgató. Kócsi társainál tanultabb, tapasztaltabb volt. Szenvedéllyel tanulmányozta a német drámaírókat és bírálatokat, majd a francia, angol és görög színművekkel is behatóan foglalkozott. Jártas volt a festészetben és a zenében is. Ifjabb éveiben hősszerepeket *játszott leginkább. Színészetünk* történetében aranybetűkkel örökítjük meg dicső nevét, amiért Shakespearet is meghonosítja színpadunkon. 1794 január 27-én ő játssza először Hamletet Magyarországon! *Mint színpadi szerző is nevezetes volt. Így* többek között ő írta a „Havasi juhászleány" c. énekesjátékot, amelyhez ő írta a zenét is. Még 5 eredeti és 8 fordított színművét ismerjük. Ő volt — mint színigazgató — a *játék mestere s a színészek oktatója s* Kelemen Lászlóék németes deklamálásával ellentétben az egyszerű természetes beszédre buzdította társait. Drámai irodalmunk fejlődése az ő nevéhez fűződik és e tekintetben is *hervadhatatlanok maradnak az érdemei!* 1812-ben újra színigazgató lett, de midőn fáradozásai sikerét nem tapasztalta, újból visszavonult s angol, francia, olasz és német nyelven folytatta tanulmányait. (Erdélyi Híradó 1842—17. *sz.*) A *nagy reformátor* 1842 február 14-én húnyt el Kolozsvárott



Krecsányi Ignác



Kubányi György



Kubányiné Bodán Margit



Kulinyi Ernő



Kun Magda



E. Kovács Gyula

(Eredetije az Országos Színészegyesület múzeumában.)

80-ik évében. Mellszobrát 1906 szeptember 8-án leplezték le a kolozsvári Nemzeti Színház előcsarnokában. Jobb szerepe: Hamlet, II. Frigyes, Odoardo (Galotti Emilia), Embergyülölő, Molei Jakab, Gróf Waltron, Slenszheim generális stb. Jegyzeteit Göde István színész kiadta „Színfüzér mint nyugdíj" c. könyvében, 1846-ban, Kolozsvárott, de Göde a vízaknai ütközet után fogságba esett, az iratai elpusztultak s csak részben maradtak meg a kolozsvári unitárius gimnázium könyvtárában. Neje Fejér Rozália, jeles színésznő volt, sz. 1777-ben. 16-ik évében lépett színpadra s oly szép volt színpadon is, hogy midőn keresztül utaztak egyszer Miskolcon s ott maradtak néhány előadásra: egy fiatal tanuló ott ült az első székben s amint Kocsiné reá emelte a szemeit, — rögtön elájult. Megh. Kolozsvárott, 1811 március 4-én. Leányuk: K. Katica (Farkasné), 1803-ban gyermekszereplő. A Magyar Kurir 1822, II. 403. azt írja, hogy olykor túloz, annyira csupa tűz!

Kocsi (Horváth) Zsigmond, a pesti Kozma-könyvnyomtató tisztje volt. Megh. 1858 november 15-én, Pesten, 46 éves korában. Színművei: Háziorvos, dráma 4 felv. 1845 augusztus 7. Nemzeti Színház. Zuelma, dráma 4 felv. 1846 április 13. (U. o.)

Kócsiné Ferenczi Ilka, színésznő. Színpadra lépett 1865 okt. havában.

Kocsi a színészek részére. A Nemzeti Színháznál, a bécsi udvari színházak példája nyomán, a megnyitás évétől szokásban volt, hogy a pestmegyei birtokosok a főszereplők részére fogatukat rendelkezésre bocsátották, mely értük ment és előadás után hazaszállította. Később ez a figyelem el-elmaradt és csak az kapott kocsit, aki a Várszínházban játszott.

Kocsirobogás. Mint kulissza mögötti instrukció sokszor előforduló jelenség, — ezt úgy szokták nagy színpadon imitálni, hogy egy igazi kocsit (lovastul) körülhajtanak a szín mögött; mivel azonban ez a legritkábban történhetik meg (a Vígszínházban Bródy Sándor „Dadá"-jában megesinálták), egy kis kézikocsit (talicskát) robogtatnak végig a színfalak mögött, ami tökéletes illúziót kelt, ha kellően kipróbálják.

Kocsis Ilona, színésznő, sz. 1888 június 27-én, Szegeden. Színpadra lépett 1913 július havában.

Kocsis Irma, operaénekesnő, sz. 1847 június 1-én, Pesten. Atyja K. János, tekintélyes iparos volt, jelentékeny vagyonnal bírt, leányát gondos nevelésben részesítette és kellemes hangját hamarosan színpadra képeztette. 1865 július havában Kolozsvárra szerződött; szeptember 21-én fellépett a Nemzeti Színházban „Ernani"-ban, szeptember 26-án a „Troubadour"-ban. Mint szerződött tag 1866 április 12-én lépett fel először „Bánk bán"-opera Gertrud szerepében. 1876-ban férjhezment és vidéken aratta babérait. Jobb szerepei voltak: Királyné (Bánk bán), Eleonora (Troubadour), Vénus (Tannhäuser), Zsidónő (címszerep), Elvira (Ernani), Ortrud (Lohengrin), Stephano (Romeo), Norma (címszerep), Afrikai nő (címszerep), Erzsébet (Hunyady László), Költő (Dózsa György), Borgia Lukretia (címszerep), Eboli (Don Carlos). 1882 április 1-én nyugalomba vonult.

V. Kocsis Margit, színésznő, sz. 1902 márc. 1-én, Kállósemjénben (Szabolcs m.). Színpadra lépett 1922 július havában.

Kocsisovszky Borcsa, színésznő. (Lásd: Molnár Györgyné.)

Kocsisovszky Flóra, színésznő. (Lásd: Gerő Jakabné.)

Kocsisovszky Jusztin, színigazgató, sz. 1817-ben. Megh. 1871 szeptember 22-én, Győrben. 1848-ban honvédszázados volt. 1868—1871-ig Győrött igazgató, mint ilyen súlyt fektetett az énekművészetre, a régebbi s újabb operettek korrekt előadására. Azonban a drámai előadásokat sem hanyagolta el, úgyannyira, hogy azok mindenkor nívósak voltak. Sírjánál Deésy Zsigmond mondott búcsúztatót. Neje Móritz Mária, színipályára lépett 1837 május 5-én, megh. 1905 június havában, Szombathelyen. A 40-es években ünnepelt művésznője volt első férje, Fekete Sándor híres társulatának. A 70-es évekig működött dicsőséggel, majd visszavonult és fogadott leánya, Kocsisovszky Borcsa, színésznő családjánál élt. Később — haláláig — Szombathelyen élte

utolsó éveit, egyik rokonánál, Balogh Gabriella tanítónőnél.

Kóczán Ferenc (túzberki), földbirtokos, Gyömrőn (Pest m.). 1887 június 6-án tizenkétezer forintos alapítványt tett a M. Tudományos Akadémiánál a magyar történeti dráma emelésére s alapítványát az Akadémia gondjaiba ajánlotta. Alapítólevele szerint a magyar történelemnek egyes korszakai időrendbeli egymásutánban dolgozandók fel s így a pályahirdetések mindig egy-egy történelmi korszakot jelölnek meg, melyből drámai cselekményt és történeti szellemet merítsenek. Megh. Budapesten, 1894 július 11-én, 53 éves korában.

Kodály Zoltán, világszerte ismert zeneszerző, sz. 1882 dec. 16-án, Kecskeméten. Gyermekéveit Nyitra megyében töltötte, egyetemi és zeneakadémiai éveit Budapesten, az Eötvös-kollégiumban, ahol tudvalevőleg az ifjúság legkitünőbbjei nevelkednek. Tanári, bölcsészettudori és zeneszerzői képesítését elnyervén, egészen a zenének szentelte magát s csakhamar zeneelméleti tanszéket nyert a Zeneműv. Főiskolán. Éveken át behatóan tanulmányozta a magyar nép zenéjét: Bartók Bélával Erdélyt, de az anyaország számos vidékét is bejárva, a nép fiait és leányait fonográfba énekeltették s így mintegy 3000 magyar nótát (és hangszeren játszott tánczenedarabot) gyüjtöttek a M. Nemz. Múzeum néprajzi osztálya számára. Kodály nem tartozik a termékenyebb zeneszerzők közé, de amit ír (kamarazeneművek, karénekek): tartalmas, magvas, lendületes, újszerű, szigorúan magyar stílusa mellett is változatos és magas művészi becsű. Főleg két művét méltatták Európaszerte és Amerikában: a „Psalmus Hungaricus" c. nagyszabású vegyes ének- és zenekarra írt remekét, és egyetlen színpadi művéből: a Paulini Béla és Harsányi Zsolt szövegére írott, „Háry János" c. daljátékának (ezt a M. Kir. Operaház mutatta be 1926 okt. 16-án) zenéjéből összeállított szvitjét. Nagy sikere folytán Kodályt elárasztották operaszövegekkel, de eddig, sajnos, még egy sem inspirálta alkotásra. *(Kereszty István.)*

Kodolányi Alajos, karénekes, 1902 nov. 1-től a M. Kir. Operaház tagja.

Kodolányi János, író, hírlapíró, számos cikke és színikritikája mellett mint novellista ismeretes. Színműve: „Fehér fecske", parasztkomédia. Bem. 1928 febr. 16. Játékszín előadásában, Paulini Béla igazgatása alatt.

Kofák (A) (A Mesdames de la Halle). Operett 1 f. Írta Lapointe Armand. Ford. Havi Mihály. Zen. szerz. Offenbach. Bem. a Budai Népszínház először 1865 okt. 3-án. Szereplők: Poiret leányasszony — Szilágyi, Madou asszony — Kassai, Beurrefondu aszszony — Vince János, Raflafla — Simonyi, Biztos — Vince József, Zsibárus — Becsei, Croute-au-Pot — Dékány Teréz, Ciboulette — Harmath Emma, Zöldbabárus — Montigler Emma, Spárgaárus — Heberling L., Gyümölcsárus — Somogyi B., Testőrkatonák: Gömöri, Krecsányi, Kővári. A különben is élvezetes mű annyiban is nevezetes, hogy a nagy Offenbach, párizsi művésztársulatával, európai körútján Pestet is útjába ejtve, a Nemzeti Színházban ezt a darabját adatta elő s maga dirigálta 1861 júl. 12-én.

Kohai Etel, színésznő. (Lásd: Jakab Lajosné.)

Kohári Klári, színésznő, sz. 1899 ápr. 13-án, Budapesten. Színpadra lépett 1914 október havában, Szegeden. Innen Kassára, majd Pécsre került primadonnának. Színpadon csak 4 évig működött, majd férjhez ment dr. Szamek Sándorhoz, Szegeden. Főbb szerepei voltak: Marcsa (Mágnás Miska), Bessy (Leányvásár), Silvia (Csárdáskirálynő), Mogyoróssy (Tatárjárás) stb.

Kohári Pál (szakolczai), színész, sz. 1871 június 28-án, Pusztaberkin, Nógrád m. Színész lett: 1894-ben, Aranyossy Gyulánál. Neje: Komáromi Eszter, színésznő, sz. 1874 febr. 4-én, Balatonfüreden. Színpadra lépett 1899 nov. 10-én, Somogyi Károly színigazgatónál. 1927-ben nyugdíjba vonult.

Koháry Péter, segédszínész. Színházi almanachja: „Magyarhon m. t. szép nem és nagylelkű fiainak ajánlja", Esztergom, 1847.

Kohlbacher-kert, Pesten, a Reáltanoda-utca végén állt, ahol színielőadásokat is tartottak.

Kóhn Dávid, gyulai hírlapíró, sz. 1856-ban, Gyulán. Mint 17 éves ifjú Gyula város tisztviselője lett és birtoknyilvántartói minőségben mind a mai napig működik. 1876-ban segédszerkesztőként belépett a Gyulán akkor egyetlen hírlap a „Békés" kötelékébe s ezen ujságnak 1896-tól 1918. év vége feléig felelős szerkesztője is volt. Ujságírói s szerkesztői állás, Gyulán, semmiféle díjjal nem járó „nobile officium" volt addig, aminőhöz hasonló nincs az egész országban. Még hozzá azzal a kötelezettséggel is járt, hogy a szerkesztőnek nemcsak eszméket kellett az ujságban felvetni s propagálni, hanem az eszmék megvalósításán cselekvőleg is közreműködni. Egyéni s társadalmi működésének honorálásául választott tagja Békés vármegye törvényhatósági bizottságának, Gyula város képviselőtestületének, alelnöke volt Békés vármegye Közművelődési Egyesületének és a Békésmegyei Múzeumnak, évtizedek óta igazgató választmányi tagja a Békésvármegyei Gazdasági Egyesületnek. A színészet ügye, nemcsak helyi, hanem országos vonatkozásban is, mindig szívén feküdt, amelyért igen sokat tevékenykedett, fáradozott. Mint városi tisztviselőnek hivatalosan is ügykörébe osztatott és évtizedek hosszú során csaknem szuverénül intézte a gyulai színészet ügyeit, hivatalos és társadalmi téren egyaránt. A nyári szezonokban Gyulára jövő színigazgatók nagy részének nem kellett bérletgyüjtőt küldeni. K. maga gyüjötte nekik a bérletet, még pedig díjtalanul. Az igazgatók még azzal se viszonozhatták fáradozását, hogy szabadjegyet adjanak neki, mert azt se fogadta el tőlük, saját személyére vonatkozólag ő maga is állandó bérlő lévén. A színészet iránt tanusított érdeklődése, agilitása, egyéni nobilitása, áldozatkészsége s csaknem páratlanul álló önzetlensége, a színészet legjobbjainak tiszteletét és szeretetét szerezték meg neki. A Nemzeti Színház, a fővárosi s vidéki színészet csaknem valamennyi köztük legnevesebb tagjaival — nagyobb részük már megdicsőülten a földben porladozik — benső barátságban, állandó összeköttetésben állott és akik közöttük még élnek, áll mind e mai napig. 1895-ben csaknem maga is Thália kötelékébe lépett. Ditrói Mór, akihez szintén félszázadon túl terjedő, benső, baráti kötelék fűzi, mikor a Vígszínház igazgatói állását elfogadta, a bérlőtársasággal szemben egyik feltételül kötötte ugyanis ki, hogy Kóhn Dávidot a Vígszínház titkárának nevezzék ki. Ez meg is történt. Kóhn Dávid azonban csak két hétig működött, résztvéve ezalatt a Vígszínház szervezési munkálataiban. Családi körülményei s Gyula város akkor felmerült nagy problémái miatt, amelyek megoldásában nélkülözhetlennek bizonyult, anélkül, hogy titkári gázsijából egy fillért is felvett volna, Keglevich István gróf és Ditrói nagy sajnálatára, leköszönt állásáról é. visszament Gyulára, újra elfoglalva a városnál szerény hivatali állását. A magyar — különösen pedig a vidéki — színészetnek tett legjelentősebb szolgálata — mint az a gyulai Erkel Ferenc színkörről szóló cikkből kiviláglik — az az akciója, melynek gyümölcse: az ország minden részében, állami hozzájárulással készült számos nyári színkör lett, amelyek hathatósan hozzájárultak a század elején is válsággal küzdő vidéki színészetnek a világháborúig történt konszolidációjához. A Magyar Színmüvészeti Lexikon munkatársa.

Kohner Jenő báró, az Unió Színházüzem és Színházépítő részvénytársaság elnöke, sz. 1876-ban, megh. 1918 jún. 26-án, Budapesten.

Kohut Irma, színésznő, sz. 1892 aug. 20-án, Eperjesen. Színpadra lépett 1922 szept. havában.

Kokova (felvidéki) községben az első magyar színielőadás 1882 április havában volt. (Lásd: Pesti Hirlap, 1882 április 23.)

Kolár Mária, színésznő, sz. 1901 aug. 18-án, Bileken, Boszniában. Színpadra lépett 1921 szept. 1-én. 1920-ban a Belvárosi Színház tagja volt.

Kolbay Ildikó, énekesnő, sz. 1898 jan. 24-én, Rimaszombatban. Atyja K. Sándor, kir. törvényszéki elnök, anyja Majthán Matild. Zeneakadémiát végzett Budapesten, majd elszerződött Pozsonyba, ahol a „Bohémélet" Musette szerepében mutatkozott be. Ezután Kassára hívták meg, Faragó Ödön társulatához, onnan Kolozsvárra megy, ahol a „Szevillai borbély"-ban mutatkozik be. 1923 dec. 7-én fellépett a Városi Színházban, a „Menyasszonyháború" c.

operett fő női szerepében. Egy év mulva e színház tagja lesz, de nemsokára megválik az intézettől és Szegedre szerződik, onnan Miskolcra, Sebestyén Mihályhoz. 1930 jan. 6-án Miskolcon a „Szibill" címszerepében elbúcsúzott a színpadtól: férjhez ment dr. Gaál Menyhért ezredes-orvoshoz Miskolcon. Főbb szerepei a Hoffmann meséi, Mignon, Bajazzók, Szöktetés a szerályból c. operákban és a Kék mazúr, Három a kislány, Diadalmas asszony, Cirkuszhercegnő, Alexandra, Orlow, Víg özvegy, Erdélyleány operettekben vannak.

Koldusdiák. Operett 3 felv. Irták: Zell és Geneé. Zenéjét szerzette: Millöcker Károly. Ford.: Evva Lajos és Fái J. Béla. Bem. 1883 február 23. Népszínházban. Szereplők: Palmaticza Novalszka — Jenei Anna, Laura — Hegyi Aranka, Broniszlawa — Pálmay Ilka, Jan Janiczki — Kápolnai János, Simon Rimanovszky — Blaha Lujza, Ollendorf — Solymossy Elek, Wangenheim, őrnagy — Szabó Antal, Henriczi, kapitány — Komáromi, Bogumil — Andorffy Péter, Éva — Beregi Kornélia, Richthoffen — Berkes Etel, Enterich — Ujvári Károly, Anica — Vidorné. Felújították 1905 március 3-án. A Városi Színház műsorába iktatta: 1921 szept. 18-án. Bécsben: az An der Wien-ben bem. 1882 december 6. 100-adszor: 1883 szeptember 2. Berlinben: 1883 augusztus havában 200-ik előadását érte meg. Hamburgban: 1883 november havában 200-adszor került színre; ugyanazon időben Párizsban, a Gaitè-ben ezredik előadása volt. A Menus Plaisirs színházban bem. 1889 jan. 18-án. Milánóban: 1884 április havában kifütyülték az előadást, úgyhogy alig tudták a darabot lejátszani. Londonban: 1884 április 12-én volt a bemutatója. A bécsi Burg-ban 1921 november 19-én Streitmann Károly a címszerepet ezredszer énekelte.

Koldusnő. Dráma 5 felv. Irták: Anicet-Bourgeois és Masson, fordította: Csepreghy Lajos. Ebben a darabban — Mari szerepében — Blaha Lujza Kölesi Lujza néven első ízben szerepelt a színpadon, 1858 január 5-én, Győrött, Hegedüs Lajos színtársulatánál.

Kollár Zsófia, operaénekesnő, a kölni Stadttheater tagja, 1890 április 19-én vendégszerepelt a M. Kir. Operaházban, az „Othello" Desdemona szerepében.

Kollár Zsuzsi, színésznő, sz. 1894 május 2-án, Szendrőn, Borsod m. Színpadra lépett 1913 szept. havában.

Kollekta (latin). A. m. gyüjtés, elsősorban pénzgyüjtés — a megszorult s a városon átutazó szerződésnélküli színészek részére. A színészek körében eléggé ismert szokás, különösen a vándorszínészet idején.

Kollektív Színtársulat. A Budai Színkörben 1919 május 10-én kezdte meg a működését, Földes Dezső igazgatása alatt. Színrekerült a „Lumpácius Vagabundus". A társulat a vidékről menekült és a katonáskodás és egyéb okok miatt szerződés nélkül maradt színészekből rekrutálódott. Azonban az együttes működése rövidéletü volt.

Koller Béla, iró. Színműve: „Egy borbélycsalád kalandjai vagy Fregoli és Fregolina." Énekes bohózat 4 felv. Társszerző Déry Miklós. Bem. 1903 szept. 9. Városligeti Színkör.

Kollo Walter, bécsi zeneszerző. Nálunk is bemutatott munkái: „A mozikirály", operett 3 felv. Szöv. irta: Bernauer és Schanzer. Zenéjét Brettschneider Willy-vel szerzette. Ford. Harsányi Zsolt. Bem. 1913 szeptember 20. Király Színház. (Szirmai Albert is irt hozzá néhány zeneszámot.) „A családfő". („Der Selige Balduin".) Operett 3 felv. Szöv. irta: Urban Erich és Wolf Vilmos. Ford. Kövessy Albert. Bem. 1917 febr. 18. Nagyvárad. „Pintyőke", operett 3 felv. Társsz. Hervè Paul. Ford. Kulinyi Ernő. Bem. 1918 szept. 21. Margitszigeti Színpad vendégtársulata a Budapesti Színházban. „Három a vénlány", operett 3 felv. Bem. 1920 jún. 6. Budapesti Színházban. „Éj királynője", énekes boh. 3 felv. Szöv. irta Arnold és Bach. Bem. 1922 jún. 20. Renaissance Színházban.

Kolonics Alfonza, színésznő. (Lásd: Sztupa Andorné.)

Koloratúrénekesnő. (A latin colorare szóból.) Azon énekesnő, aki az úgynevezett

staccatók előírását alkalmazza előadásában, trillázik, énekfutamot, cifrázatot pontosan betartva.

Kolos Ernő, színész, sz. 1889 dec. 9-én. Sátoraljaújhelyen. Színpadra lépett 1917 okt. 17-én.

Kolos Imre, színész, sz. 1904 okt. 3-án, Barcson, Somogy m. Színpadra lépett 1928 szept. 1-én.

Kolosi Gerő, az 1840-es években a Nemzeti Színház pénztárosa, 1849-ben az osztrák sereg bevonulásakor kénytelen állását elhagyni. Azután a Lamberg-féle gyilkossági perbe keverték, becsukták, de ártatlansága kiderült.

Kolossai Anna, színésznő, sz. 1899 máj 8-án, Miskolcon, megh. 1922 aug. 25-én. Színpadra lépett 1919 nov. havában.

Kolosváry Pál, fehérmegyei főbíró. Régi nemesi család leszármazottja, maga is birtokos. Sz. 1773-ban, megh. 1828 január 15-én, Székesfehérvárott. 1802-ben aljegyző és 1815-ben főszolgabíró. 1818 október 11-én őt tették meg a székesfehérvári játékszíni intézet vezetőjévé. Színműfordítása: „A Ludlam barlangja", új scotiai rege 5 felv. Oehlenschläger után játékszínre alkalmazta. Előadták Székesfehérvárott, 1820 február 6-án.

Kolosy József, író, fordított színművei: „XII. Károly Rügen szigetén", vj. 4 felv. Angolból németre Both, ez után magyarra ford. Budán adták, 1834 szeptember 20. „A rabló, vagy Alessander Massaroni", vidor nézőjáték 2 felv., németből ford. Déryné javára Kassán, 1834 március 22-én került először színre.

Kolozsi Jenő, színész, sz. 1859-ben, Miskolcon. Színpadra lépett 1880 okt. 1-én, a Népszínháznál.

Kolozsi Oszkár, színész. Színpadra lépett 1864 júl. 18-án. Neje: Székely Zsuzsanna, színésznő, színpadra lépett 1870 márc. 17-én.

Kolozsvári Albert, színész, sz. 1882 május 3-án, Kolozsvárott. Színpadra lépett 1901 április havában.

Kolozsvári Dezső, karénekes, 1906 okt. 1-től a M. Kir. Operaház tagja.

Kolozsvári Etelka, színésznő, sz. 1872 febr. 22-én, Kolozsvárott. Színpadra lépett 1897 május 4-én. 1925 novemberben nyugdíjba vonult.

Kolozsvári Kontz István, színész, sz. 1891 jún. 8-án, Budapesten. Színpadra lépett 1918 február havában.

Kolozsvári Nagy József, színész, sz. 1852-ben, Kolozsvárott. Színpadra lépett 1876-ban, Biró Sándor színigazgatónál.

Kolozsvári Lujza, a m. kir. Operaház balettkarának tagja, sz. 1874-ben, megh. 1897 júl. 29-én, Budapesten.

Kolozsvári Oszkárné (Hommer Berta), színésznő, sz. 1847-ben, Gyöngyösön. Színpadra lépett 1863-ban, Kovács Józsefnél, 1865-ben Miklóssy Gyulánál találjuk.

Kolozsvári színészet. Pesten Kelemen László (L. o.), itt a Fejér-testvérek (L. o.) az úttörők. Ott 1790 október 25, itt 1792 november 11. a kezdet napja. Kelemen Lászlóék az „Igazházi"-val nyitnak, a Fejértestvérek a „Titkos ellenkezés" című darabbal. Az ok s a cél itt is ugyanaz: nyelvpallérozás, nemzetvédelem. Az úttörő kolozsvári csapat hivatalos neve: „Erdélyi Magyar Nemes Színjátszó Társaság". Tagjai csupa nemes erdélyi ifjak és leányok: haralyi Fejér János, Sándor és István (igazgatók), Kótsi Patkó János, örményszékesi Koncz József, tordai Sáska János, Verestóy Mihály, gidófalvi Jantsó Pál, haralyi Fejér Rozália, Járdos Anna Mária, Bajkó Teréz és Kiss Teréz. Később került a társasághoz: Láng Ádám János, Ernyi Mihály és neje, Andrád Elek stb., stb. Kolozsvár már ekkor is lelkesedett a magyar színészetért. Ez a magyarázata, hogy míg Pesten Kelemen Lászlóék a lét és a nem lét kétségei között hányódtak, a kolozsvári úttörők minden nagyobb zökkenő nélkül, símán haladtak előre. Pesten a hatóságok rosszindulatúak, a mágnások közönyösek voltak; Kolozsvárott segítő kezet nyutottak a hatóságok is, a mágnások is. Az erdélyi mágnások lelkes magyar emberek voltak és a játékszín ha-

zafias ügyéért anyagi áldozatokat is hoztak. Gróf Bánffy György gubernátor (kormányzó) 400, gróf Bethlen Sándor 100, báró Wesselényi Miklós 300 forintot adott mindjárt a kezdet kezdetén, gróf Rhédey Mihályné pedig ugyanakkor teljesen díjtalanul engedte át háza nagy termét a játékszín céljaira. A Szén uccabeli (később Jókai ucca) Rhédey-ház volt Kolozsvárott az első játszóhely. 1793 szeptember 15-én Kótsi Patkó János vette át az igazgatást. Ő a főtéren állott Pataki Sámuel-féle ház emeleti nagy termét bérelte ki és felszereltette két sor páhollyal. Kótsi Patkó úgy a játék, mint a műsor tekintetében emelte a színvonalat. Ő kezdte a Shakespeare-előadásokat: „Romeo és Julia". Bem. 1794 január 9. „Hamlet". Bem. 1794 január 27. „Othello". Bem. 1794 márc. 24. „Makrancos hölgy". („Második Gaszner, v. a' megzabolázott feleslő" c. alatt.) Bem. 1800 stb. Ezek voltak az első magyarnyelvű Shakespeare-előadások s a pesti úttörők egyedül csak „Lear királyt" játszották előbb, mint a kolozsváriak. Pesten, illetve Budán „Szabolcs vezér" c. alatt 1795 szept. 22-én játszották a darabot, míg Kolozsvárott „Lear király" címen 1811 ápr. 4-én. Míg Kótsi Patkó János a művészi színvonal emelésén dolgozott, ugyanakkor az 1794-iki erdélyi országgyűlés is behatóan foglalkozott a játékszín ügyével. Határozatba ment egy állandó kolozsvári magyar színház építése, melynek költségeire országos gyüjtés engedélyeztetett. Továbbá Fritsi Fekete Ferenc indítványára az országgyűlés egy „theatrális commissió"-t választott a színház élére, melynek elnöke az idősb báró Wesselényi Miklós lett, tagjai pedig ifj. gróf Bethlen Balázs, Fritsi Fekete Ferenc, akik mellé a fökormányszék gróf Teleki Lajost és Ferencet küldötte ki. Igy került az idősb Wesselényi az erdélyi magyar szinészet élére, melynek nemcsak szigorú intendása lett, hanem egyszersmind bőkezű patrónusa is. Ellentmondást nem tűrő szigorával véget vetett a viszályoknak, melyek addig meg-megzavarták a szinjátszó társaság működését, gavalléros bőkezűségével pedig emelte a társulat anyagi helyzetét, de egyúttal művészi szinvonalát is. Az erdélyi játékszín minden tekintetben felvirágzott az ő keze alatt, s ezt első sorban nagy ügybuzgóságával és nem kisebb áldozatkészségével érte el. (1794-től 1809-ben bekövetkezett haláláig körülbelül 20.000 pengő forintot — tehát abban az időben rendkivüli nagy összeget költött az erdélyi szinészetre.) Legnagyobb érdeme, hogy behozta az úgynevezett *vándor-rendszert* és hogy megnövekedett színjátszó csapatának a felét átadta nagy Magyarországnak, hogy ott az 1796-ban feloszlott Kelemen-féle színtársulat hiányát pótolják. A vándor-rendszer abból állt, hogy a társulat csak a *téli* hónapokban játszott Kolozsvárt, az év többi részében pedig sorra látogatták az erdélyi városokat, melyekben Wesselényi „filiális commisió"-kat (szinügyi bizottságokat) szervezett kötelességükké tevén a társulat ügyeinek előmozdítását. Wesselényi egyes magyarországi városokban is létesített ilyen filiális commissiokat, így elsősorban Debrecenben és Nagyváradon, az elsőt különösen híres vásárjai, az utóbbit fürdői révén tartotta megfelelő nyári állomásnak. Tehát Wesselényi érdeme, hogy Debrecen 1798 június 18-ától, Nagyvárad pedig 1798 augusztus 26-ától datálhatja magyar szinészetének kezdetét. Nem önálló színtársulata volt még ekkor a két városnak, hanem a kolozsvári játszótársaság kereste fel őket a nyári hónapok idején s ebbe a nyári útba Wesselényi később (1801-ben) bekapcsolta Miskolcot, sőt 1803-ban Szegedet is. Ebben az időben tehát a kis Erdély adta a magyarországi részeknek is a szinészeket. S ez a vándor-rendszer az akkori viszonyok között a lehető legjobbnak bizonyult, hiszen nem volt egyetlen egy városunk sem az egész országban, amely állandó otthont tudot volna nyujtani egy jól megszervezett magyar játszótársaságnak. Kicsi volt erre Kolozsvár is, sőt Pest is. A vándorrendszer tehát a viszonyok helyes megismeréséből önként adódott, mint egyedüli életképes megoldás.

A kolozsvári játszótársasag időközben oly népes lett, hogy 1806-ban Wesselényi ketté választotta azt. Az egyik rész Erdélyben maradt, a másikat pedig Ernyi Mihály vezetésével véglegesen kitelepítette a magyarországi részekre, hogy ott apostolkodjanak a magyar nyelv és nemzeti eszme érdekében. Ezzel a nagyjelentőségű eseménnyel Kolozsvár az egész magyar szinészet irányitását a kezébe ragadta. Az Erdélyből *véglegesen kijött* színjátszók előbb Debrecenbe, innen Szegedre, majd

pedig Pestre mentek, ahol 1807 május 8-án az úgynevezett „Rondellá"-ban a *„Virtus próbaköve"* c. játékkal kezdték meg előadásaikat. Ez a társulat ugyan gyengébb volt az Erdélyben maradtnál, de idővel megerősödött. Tagjai voltak: Láng Ádám, Lángné Járdos Anna Mária, laborfalvi Benke József, Sáska János, Sáskáné Koronka Borbála, Andrád Elek, Murányi Zsigmond, Murányiné Lefèvre Teréz, Ernyi Mihály (igazgató), Ernyiné Ternetzky Franciska stb. stb. Pesten csatlakozott hozzájuk Balogh István, Déry István, Komlóssy Ferenc, Kőszeghy Alajos, Szilágyi Pál, Széppataki Róza (a későbbi Déryné) és Engelhardt Anna (Kántorné). Mind csupa kezdő, de a legtöbbjük szép reményt keltő. E társaság előbb Wesselényi, majd Pest vármegye pátrónussága alatt egész 1815-ig állandóan Pesten játszott. Főigazgatójuk előbb *Vida László* (L. o.) volt, aki — hogy a német szinháztól teljesen függetlenítse őket — a Rondellából az átlala kibérelt és szinházzá átalakított Hacker-szálába (L. o.) költöztette át a magyar társulatot, ahol az addigi heti 2 előadás helyett hetenkint 4-szer is játszhattak. Itt működött a társulat Vida László bőkezű főigazgatása alatt 1809 február 24-től mindaddig, míg az új német szinház felépülésével szabaddá lett a Rondella. Később Mérey Sándor, majd Kultsár István (L. o.) lett főigazgatójuk. Jelentőségben az volt e társulat legnagyobb sikere, hogy megszólaltatta Katona Józsefet s így közvetve a legnagyobb magyar tragédia megszületésében tevékeny része volt. A társaság 1815-ben kénytelen volt véglegesen eltávozni Pestről s így ha a pesti állandó magyar játékszint nem is tudták megvalósítani, de lett legalább egy életképes állandó szintársulatunk, amely vándorútjain megnépesedvén, újabb és újabb rajokat bocsátott ki magából, úgy, hogy néhány év mulva hét magyar játszótársaság járta (Erdélyt is beleszámítva) az országot. Ezt az életképes társulatot a kis Kolozsvár adta nagy Magyarországnak.

De adott egyebet is. Az 1794-iki erdélyi országgyűlés határozata értelmében megindult a színház építésére való pénzgyüjtés. Néhány év alatt 12,572 frt gyült össze és megtörténhetett a telekvásár. Báró Wesselényi Miklós és a Comissio tagjai előbb a Kül-Torda uccában vásároltak színháztelket. A vásártól azonban a hely alkalmatlan volta miatt hamar visszaléptek. Azután a református egyház bel-Farkas uccai telkét vették meg 2000 rénes forintért s ehhez 525 frtért hozzávették Koncz András Király-utcai szomszéd-telkét és az egyesített telken 1803 szeptember 27-én ünnepélyesen lerakták az erdélyi Nemzeti Szinház alapkövét. Az épitkezés nagyon lassan haladt, különösen a Napoleoni hadjáratok következtében beállott pénzdevalváció hátráltatta, úgy, hogy csak 1821-ben fejeződött be. Közben a társulat s általában az egész magyar szinészet súlyos válságokba jutott, melyet különösen *Wesselényi* halála idézett elő. Az erdélyi szinészetnek ő volt az életfenntartója. A másik sulyos válságot *Kótsi Patkó János* visszavonulása okozta. Benne nemcsak kitünő tragikus szinészét és igazgatóját, hanem kitünő oktatóját veszítette az erdélyi játékszín. Az ő lemondása után 1810-ben *Vándza Mihály* lett a társulat igazgatója, ő már kénytelen volt a Wesselényi-ház átalakított lóiskolájában játszani, mert a Rhédey-ház díszesen átalakított nagytermét német szinészeknek adták bérbe. Ennek az áldatlan versenygésnek az lett a következménye, hogy Ernyi Mihály vezetésével a társulat elhagyta Kolozsvárt s 1814-től egész 1819-ig Marosvásárhelyet választotta fő téli állomásául. Már-már úgy volt, hogy a társaság szétzüllik, amikor végre 1821-ben teljesen elkészült a kolozsvári magyar szinház s azon év március 11-én P. Horváth Dániel prológusával — melyet ő maga szavalt el — s Körner *„Zrinyi"*-jével, melynek összes szerepeit főrangú műkedvelők játszották, meg is nyilt. Másnap már a szinészek kezdették meg előadásaikat, Szentjobi Szabó László *„Korvin Mátyás"*-ával.

Ez volt az *első állandó magyar szinház* az országban a Királyhágón innen és túl. S hogy Miskolc mégis a magáét nevezgeti az ország „első kőszinházá"-nak, azt a multban csak ama közjogi tény alapján tehette, hogy Erdély 1848-ig külön fejedelemség volt. A kolozsvári magyar szinház, az erdélyiek eme régi, országos Nemzeti Szinháza, még ma is megvan a Farkas uccában. Erős, hatalmas épület — 50 páholylyal s 1280 személyt befogadó nézőhellyel; a színpad mélysége hét öl. A megnyitás

idejében a nézőteret olajlámpákkal világították.

A kolozsvári Nemzeti Szinház létesítése — mintegy igazolásául annak, hogy az állandó szinpad fejlesztőleg hat a drámairodalomra — a magyar szinpadi költészetnek legjelentősebb eseményét idézte elő: t. i. „Bánk bán" megírását. Még el sem készült a szinház, de a megnyitásra hirdetett pályaművek között ott volt Katona remekműve s csak a birálók rövidlátásán múlt, hogy nem azzal nyitották az első állandó magyar szinházat. A szinház megnyitásakor a következő tagokból állt a szintársulat: Jantsó Pál, Némethy Sándor, Székely József, Székelyné Ungár Anna, Kemény, Keményné, Pergő Celesztin, ifj. Székely József, Cseh, Rátz Sándor, Bartha Mózes, Göde István, Simén Borbála, Koronka Borbála, Török István, Farkas József, Néb Mária, Keresztes Julianna, Kolozsváry Pál, Kónya László, Gillyén Sándor (súgó) és Simonfi György (díszmester). Az ünnepélyesen megnyitot szinházat maga a „szinházi bizottság" igazgatta. E bizottságnak gróf Bánffy Dénes, P. Horváth Dániel, gróf Lázár Miklós, gróf Csáky József, báró Nalácz József, báró Kemény Miklós, Hollaky Antal, Nagy Lázár és Szentkirályi Mihály voltak a tagjai. Ez a hatósági jellegű igazgatás azonban csak félévig tartott, azután Nagy Lázár, majd Hollaky Antal, majd megint Nagy Lázár vette bérbe, mint vállalkozó igazgató a szinházat, melynek művészi vezetését 1823-ban Udvarhelyi Miklós és Székely József színészeire bizta, akik aztán Déryné, Szentpétery Zsigmond és Szilágyi Pál leszerződtetésével, továbbá ügybuzgóságukkal nemcsak jó drámai, hanem jó operaielőadásokat is produkáltak. Az állandó szinház felépültével azonban nem szünt meg a vándorrendszer. A társulat csak télen játszott Kolozsvárt, nyaranta pedig sorra járta a nagyobb erdélyi városokat. Sőt volt rá eset, hogy télen is országos körúton jártak. 1827-ben például Arad, Szabadka, Szeged, Baja, Pécs és Székesfehérvár után még Pestre is feljöttek, ahol 1927 okt. 27-én a német színházban a „*Sevillai borbély*" c. énekes játékkal kezdették meg 1928 február 5-ig terjedő előadásaikat. Ebből a társaságból alakult aztán a „Kassai dal- és szinjátszó társaság", melynek egy része 1833-ban Budára jött, hol minden tekintetben megerősödve, 1837-ben bevonult a pesti Nemzeti Szinházba. Ezeket a kitünő szinészeket tehát megint Kolozsvár adta, Kassa és Buda pedig felnevelte.

A társulat nélkül maradt kolozsvári szinháznak új társulatról kellett gondoskodnia. Nehéz dolog volt. Nem is egyhamar találtak megfelelőre. Ebben az időben ezért váltakoztak sürün a társulatok. 1823-ban *Udvarhelyi Miklós* bérelte a szinházat. Utána *Deáky F. Sámuel* próbálkozott, 1832-ben pedig *Pergő Celesztin* vonult be társulatával. Ezután két esztendőn keresztül a „kassai dal- és szinjátszó társaság" tagjai látogattak el nyaranta Kolozsvárra. Majd 1835-ben *Pály Elek*, 36-ban *Szerdahelyi József*, 37-ben pedig *Göde István* társulata vonult be. Húzamosabb ideig azonban csak *Kilényi Dávid* igazgató tudott itt megmaradni (1838-tól 1842-ig) s bár ellene is voltak kifogások, de jó társulatával mégis jelentős korszakot tudott kivívni a koolzsvári színháznál. (Tagjai között volt Déryné, Füredi Mihály, Hegedűs Lajos, Latabár Endre, De Caux Mimi stb. stb.) Kilényi után megint sürün váltogatták egymást a társulatok. 1842—44 *Komlóssy Ferenc*, 1844—46 *Szerdahelyi József*, *Szabó József* és *Havi Mihály* társigazgatók, 1846-1847-ben *Gyulai Ferenc*, *Feleky Miklós* és *Tóth István* társigazgatók bírták a szinházat. Az 1848-49-iki szabadságharc idején *Feleky Miklós* Bem hadvezér parancsára megpróbált itt néhány előadást tartani, de a honvéd-szinészek visszaszökdöstek a harcterekre, végül Feleky is, aki már ekkor hadnagy volt, kénytelen volt példájokat követni.

A szabadságharc után német szinészek játszottak a kolozsvári szinházban, ahova azonban csak az osztrák tisztek jártak. A katonai kormányzó erre kénytelen volt a szinházat a folyamodó *Kaczvinszky János* magyar szinigazgatónak kiadni, sőt 1852-ben az intézetet visszautalta a „szinházi választmány" ügykörébe. A választmány egy ideig Follinusz János, Stőger Béla, és Rónai Gyula társulati tagok művezetésével maga igazgatta a szinházat, majd *gróf Bethlen Miklóst* és *Páll Sándort* kérték fel az igazgatásra. Ez sem tartott sokáig. 1854—55-ben már *Károlyi Lajos* szinigazgató vette bérbe a szinházat, 1856-ban *Gyu-*



Küry Klára



Kürthy Emil



Kürthy György



Kürthy József



Kaiserné Ernst Jozefa

lai Ferenc újra megpróbálkozott a színigazgatással, de még abban az évben kénytelen volt a színházat Láng Boldizsárnak átengedni. Ez a sűrű igazgatóváltozás arra kényszerítette a színházi ügyek élén álló választmányt, hogy ne egy, hanem három évre adja bérbe a színházat s hogy évenkint 2000 forint szubvenciót adjon az igazgatónak. Ugyanekkor — 1856-ban *gróf Mikó Imre* választmányi elnök indítványára elhatározta a választmány egy *színházi alaptőke* létesítését. (Az adakozók névsorát gr. Mikó Imre nyitotta meg 5000 frt adományával). A gyüjtőíveken 40.000 forint gyült össze. Ehhez az összeghez csatolták 1865-ben a 81.590 forintnyi „felkelési alap"-ot és így az el nem költhető alaptőke 121.590 forintra emelkedett. Ez az összeg nem volt ugyan arra elegendő, hogy a választmány házi kezelésbe vegye a színházat, de a bérlő igazgatónak minden esetre nagyobb szubvenciót eredményezett s így a színház művészi fejlődését mégis előmozdította. A következő évben ismét gyarapodott az alaptőke, amennyiben Ujfalvy Sándor 1866-ban a színháznak hagyományozta az akkori viszonyok szerint kb. 36.000 forint értékű szakatúrai birtokát. A gyarapodás 1870 nov. 18-án ismét fokozódott, amennyiben ekkor elrendetle a király, hogy az udvartartási javadalomból a királyné ajándéka képpen évente 15.000 forint utalandó ki a kolozsvári Nemzeti Színháznak. Az első szubvenciós igazgató *Havi Mihály* volt (L. o.), de őt a bukaresti vendégszereplése (ahova túlszervezett opera társulatot vitt) anyagilag úgy kimertíette, hogy 1861 január 1-től a választmány kénytelen volt a színházat *Follinusz János*-nak három esztendőre kiadni. Follinusz kiváló színházember volt. Öt évi működése alatt sok kiváló előadást produkált. Tagjai sorában 1865-ben először tünik fel a kolozsvári szinlapokon *E. Kovács Gyula* neve. Follinusz utóda (1866—79-ig) *Fehérváry Antal* volt, aki szintén művészi szinvonalon tudta tartani a színházat. Az ő igazgatósága alatt — 1871 március 11-én — ünnepelték meg a kolozsvári Nemzeti Színház fennállásának 50-ik évfordulóját. A következő évben *báró Huszár Sándor* intendáns vezetése alatt a kolozsvári szinházat „házi kezelés"-ben igazgatták. Művezető ugyanakkor E. Kovács Gyula lett s rajta kivül Szentgyörgyi István, Halmi Ferenc, Mátrai B. Béla, Szilágyi Béla, Krasznay Mihály, Egressy Ákos stb. stb. voltak erősségei a társulatnak. Innen szerződtették ebben az esztendőben Jászai Marit, a magyar tragédiajátszás nagyasszonyát Pestre a Nemzeti Szinházhoz. A házi kezdés korszaka nem végződött kellő anyagi eredménnyel, ennek következtében b. Huszár Sándor lemondott. A választmány erre — 1873-ban Lugosi Józsefet és László Józsefet, a pesti Nemzeti Szinház kitünő nyugalmazott művészét tette melléje intendánsnak; a hármas intendatúra a takarékosság elvét írta zászlójára s alaposan megapasztotta a személyzet számát. Ennek azonban az lett szomorú következménye, hogy a közönség az olcsóbb s egyben gyengébb társulat előadásait nem igen látogatta. A nehéz helyzetből 1874-ben *Korbuly Bogdán* intendáns mentette ki a szinházat, még pedig nemes áldozatkészséggel. Működése első évében a maga költségén nyári szinházat épített a sétatéren, hogy egy-két hónappal megrövidítse a kolozsvári szinészek nyári vándorlásait. Korbuly Bogdán 4 év alatt 54,669 frt. 78 krajcárt költött a sajátjából. Pedig ekkor már 20.000 forint szubvenciója volt a kolozsvári szinháznak. Később (1880-ban) ez az összeg évi 30.000 forintra emelkedett, de még így sem volt elég arra, hogy a szinház anyagilag is felvirágozzék. Ez magyarázza a sűrű intendánsváltozást. 1878—79-ben *gróf Eszterházy Kálmán, Korbuly Bogdán*, és *Ferenczy Miklós*, 1880—81-ben *gróf Eszterházy Kálmán, Korbuly Bogdán* és *báró Kemény Endre*, 1882-ben *Páll Sándor, Korbuly* és *dr. Szász Béla*, 1884—85-ben pedig *gróf Eszterházy Kálmán* állott a szinház élén, míg a művezetést ezalatt E. Kovács Gyula, majd Mátrai Béla, néha Fehérváry Antal, vagy Benedek József végezte. Ez években Szacsvay Imre, Gabányi Árpád, Makó Lajos, Mihályfi Károly Molnár György (művezető is), Bokody Antal, Gyenes László, Somló Sándor, Ditrói, Ditróiné, Pálmay Ilka, Baloghné, Krasznayné stb. stb. voltak a társulat tagjai. A kolozsvári szinészek 1876-tól kezdve nyarankint a nagyváradi szinkörben játszottak, 1881-ben pedig Balogh György és Ozorai Adolf kolozsvári mecénások költségein Bécs városát is megjárták, ahol a Ring szinház szinpadán 27 előadást tartottak s kitünő

előadásaikkal megnyerték nem a bécsi közönség és a sajtó tetszését, hanem még a Burg-Theater tagjainak kollegiális elismerését is. A szép bécsi sikerek után egy kis zökkenő következett. A választmány ugyanis szakított a házi kezeléssel és 1886-ban Csóka Sándor vállalkozó igazgatónak adta ki a színházat. Azonban 1887-ben ujra szép korszak következett. Intendáns Nagy-Bölöny József lett, igazgató pedig Ditrói Mór. A kolozsvári színháznak ez volt egyik elgszebb korszaka. Intendánsa, igazgatója és művészi személyzete egyaránt kiváló volt. Bölöny József intendáns bőkezű áldozatkészsége következtében anyagilag erősödött a színház. Ditrói és a művészszemélyzet a művészi fellendülésen buzgólkodott. Ditrói három ízben is tűzött ki 200—200 arany pályadíjat eredeti szinművekre, hogy meneküljön a pesti műsor gyámsága alól. Ditrói működésének egyik kimagasló eseménye a Shakespeare-ciklus. 1892 nov. 11-én és 12-én országos ünnepségek keretében ünnepelték meg az erdélyi magyar színészet századik évfordulóját s a Jókai uccabeli Rhédey-házat — Erdély első magyar játékszínét márvány emléktáblával jelölték meg. A színház igazgatója Ditrói után 1896-ban *Megyeri* Dezső lett, (L. o.) aki hasonló ügybuzalommal és hozzáértéssel vezette a szinházat, 1905-ben pedig a kormány dr. *Janovics* Jenőt (L. o.) nevezte ki a kolozsvári szinház igazgatójává. Janovics a régi szinházban kezdette meg elődeihez méltó működését, de az időközben felépült uj szinházban folytatta.

A „Farkas-ucca"-i öreg színháztól kétszer is elbúcsúztak a kolozsvári aktorok és a közönség. Először 1906 június 17-én, *„Bánk bán"*-nal, Jászai Marival Gertrúdisz szerepében; másodszor u. a. év szept. 7-én, amikor is Rajnay Gábor elszavalta az 1821-beli szinháznyitó prológust, majd Körner *„Zrinyi"*-jéből következett három jelenet, azután Szentjóbi Szabó László „Mátyás király"-át játszották. Végül Váradi Antal „Búcsú"-ja zárta be a megható estét. A következő napon a Hunyadi téren felépült uj színházat avatták fel. Janovics Jenő volt a régi szinház utolsó igazgatója s ugyancsak ő az első igazgatója az uj szinháznak. Ugyancsak Janovics Jenő nyitotta meg 1910 augusztus 28-án az uj nyári szinházat. A változott viszonyok következtében most télen is itt játszanak a kolozsvári magyar színészek. A nevezetesebbek közülük: Poór Lili, Laczkó Aranka, Miklósi Margit, Karácsonyi Ily, Szentgyörgyi István, Leövey Leó, Izsó Miklós, Ihász Aladár, Forgács Sándor.

A kolozsvári Nemzeti Szinház az ország második drámai szinháza volt és mintegy előiskolája a budapesti Nemzeti Színháznak. Felnevelte a fiatal színészcsemetéket és átadta őket a nagyobb testvérintézetnek. Alig van színész Budapesten, aki nem Kolozsvárról került ide: Delly Emma, Küry Klára, Gál Gyula, Fenyvessi Emil, Szathmáry Árpád stb. De nemcsak színészeket adott, hanem még igazgatót is a kitünő Ditrói Mór személyében, aki a Kolozsvárról magával hozott színészekkel tette rendkivül életképessé az 1896-ban megnyilt Vigszinházat. A kolozsvári színháznak azonban volt konzerváló ereje is. Mert voltak színészek, akik — bár mehettek volna Pestre is — nem tudtak elszakadni Kolozsvártól és megmaradtak a régi játékszín kötelékében.

Kolozsvár már a kezdet éveiben is kitünő színházváros volt s a pesti úttörök németes deklamációjával szemben Kótsi Patkó János irányítása mellett ott kezdődött meg a természetes magyar beszéd színpadi használata. A kolozsvári Nemzeti Színház mindig kimagaslott a vidéki színházak közül. Távol a fővárostól, nagy hegyláncokkal a világtól elzárva s egy rendkívül finom műértő közönség elismeréséért vetekedve ott önmagukból fejlődtek a színészek s ha valami különleges játékstílust nem teremtettek is, sokkal finomabbak voltak az átlagos vidéki szinészeknél és magyarabbak Budapest átlagos szinészeinél.

A kolozsvári színház művészi színvonalának emelésében különösen nagy érdeme volt E. Kovács Gyulának, aki — mint kiváló klasszikus színművész — nagy sikerrel hozta színre a magyar és a külföldi drámairodalom magasabbrendű termékeit, nem egyszer megelőzvén a színrehozatalban a budapesti Nemzeti Szinházat is. Kolozsvárt minden héten volt legalább egy klasszikus est. Néha több is. A kolozsvári színház multja szép volt, nagy volt...

(Pataki József)

Kolozsvári Színházi Közlöny. Szépirodalmi és színművészeti lap. Szerkeszté és ki-

adta: *Havi Mihály.* Első száma megjelent 1859 november 6. Megszünt 1860 március havában.

Kolta, vasmegyei községben 1837 április 6-án Balogh István színtársulata első ízben tartott magyar előadást.

Koltai Ilona, színésznő, sz. 1881 febr. 10-én, Baján. Színpadra lépett: 1902 szeptember havában.

Koltai Jenő, színész, sz. 1895 jan. 20-án, Sopronban. Szinpadra lépett: 1919. március havában.

Koltai Juliska, színésznő. (Lásd: Halász Alfrédné.)

Koltai Lajos, színész, sz. 1884 szept. 29-én,Budapesten. Szinpadra lépett: 1910 junius havában.

Koltai Teréz, színésznő, sz. 1881 június 8-án, megh. 1916. jul. 7-én, u. o. Szinpadra lépett: 1914 január havában.

Koltai Virgil dr., benedekrendi szerzetes, író, tanár, sz. 1857 március 22-én, Csornán, megh. 1907 március 1-én, Budapesten. Győrben és Pannonhalmán tanult, azután bencés tanár volt Esztergomban, Komáromban, Győrött, végül a papi rendből kilépve, Budapesten, ahol a kereskedelmi akadémián tanított. Szakmunkája: Győr szinészete. I. rész, 1849-ig. (Győr, 1889) II. rész, 1849—1885-ig (Győr, 1890).

Koltai Zoltán, író, nyug. államvas tisztv., az árú- és értéktőzsde tisztviselője, sz. 1886 okt. 27-én, Szekszárdon. Színrekerült darabjai: „Hörömpöly-család." 3 felv. életkép. Bem. 1903. Kisfaludy Színház. „A fekete golyó", 1 felv. színmű. Bem. 1905 Kis Színház. „Az anyja leánya", 1 felv. színmű. Bem. 1906, u. o. „Banda", 1 felv. operett (zenéjét szerzé: dr. Bihari Jenő). Bem. 1921, Apolló Kabaré (Helikon) „Furcsa találkozás", 1 felv. vígj. Bem. 1921, u. ott. „Két férfi az ágy alatt", 1 felv. vígj. Bem. 1922, u. o. „A sátán leánya", 3 felv. operett. Zenéjét szerzé: Bahnert József. Bem. 1925, újpesti Blaha Lujza Színház. „Az idegen", 1 felv. irredenta dráma, bem. 1925, újpesti Blaha Lujza Színház. „A gyermek", dráma (társszerző: dr. Gergelyffy Gábor rendőrtanácsos, zeneszerző: dr. Sándor Jenő), bem. 1925, u. o. „Színházavatás", alkalmi darab, bem. u. o. „A fergeteg", dráma, társszerző: dr. Gergelyffy Gábor). Bem. 1926, Forgács Rózsi Kamaraszínházában. „Örök kapocs", 1 felv. dráma, bem. 1927, Jókai Színkör. „Strandbetyár", 1 felv. operett (társszerző: dr. Gergelyffy Gábor, zeneszerző: Heténvi Heidlberg Albert), bem. 1927, a nyári Jardin-színpadon.

Komárom vármegye 1836 nov. havában a Nemzeti Színház részére 1138 frt 30 krt ajánlott fel.

Komáromi Andor, színész, sz. 1899 júl. 6-án, Budapesten. Szinpadra lépett:: 1926. nov. 1-én.

Komáromi Antal, színész, sz. 1867 dec. 22-én, Tiszlakon. Szinpadra lépett: 1896 április 9-én Báródi Károly szinigazgatónál.

Komáromi (Berki) Ernesztin, színésznő. Szinpadra lépett: 1871 február 16-án.

Komáromi Erzsébet, színésznő, sz. 1902-ben, Dunapatajon. Színpadra lépett: 1917-ben.

Komáromi Etel, színésznő, sz. 1906 jún. hó 4-én, Nagymegyeren (Komárom m.) Szinpadra lépett: 1928 szeptember 1-én.

Komáromi Géza, tenorénekes, megh. Párizsban, 1884 január havában. Szép hangjával Párizsban is feltünt, ahol felszólítást kapott a bemutatkozásra, azonban betegsége megakadályozta ebben s rohamosan növekedve, halálát is okozta.

Komáromi Gizi, színésznő, sz. 1884 február 8-án, Budapesten. A vigszinházi sziniiskolának volt növendéke. Első szerződése 1904-ben Kövessy Albert pécsi színigazgatónál volt, azután Szatmárt, Kecskeméten, Győrött, Kassán, Nagyváradon és Pécsett működött. 1907-ben férjhez ment Szatmárt Tihanyi Vilmos szinészhez, akitől elvált. 1917-ben az első front-szinháznál működött, Komjáthy János színigazgató és Nagy Lajos százados vezetése mellett. 1920-ban ujra férjhez ment Budapesten Feszl Ferenc

nagyvállalkozóhoz, a kolozsvári „New-York" szálloda volt tulajdonosának fiához. 1927-ben nyugdíjba ment. — Főbb szerepei voltak: „Gül-Baba" Gábor diákja, János vitéz, Aranyvirág, Csárdáskirályné, Stambul rózsája, címszerepek Bőregér-Adél és Rosalinda, Cigánybáró—Saffi, Varázskeringő—Franci, Parasztbecsület—Santuzza, Carmen—Micaela, stb.

Komáromi Jenő, színész, megh. 1892 április 13-án. Mint népszínműénekes kezdte a pályát a „Kék macska" c. társualtnál, Pesten. 1879 október 1-én fellépett a Népszínházban, a „Boccaccio" c. operett Szkaldza szerepében. Később lelépett a pályáról és a „Zrinyi-kávéház" tulajdonosa lett.

Komáromi (Szteridai) Kati, színésznő. Szinpadra lépett: 1864. március 15-én.

Komáromi László, színész. Színpadra lépett: 1861. október 3-án.

Komáromi Magyar Színjátszó Társaság nevezet alatt Kilényi Dávid szintársulata játszott Komáromban, Szombathelyen (1820 április 27.), junius 24-én ő mutatta be először a magyar színészetet Pozsonyban Szentjóbi Szabó László „Mátyás király"-ával — július 28-án Sopronban, azután Kismartonban, Győrött, Aradon, Pécskán stb. városokban.

Komáromi Mária, színésznő, sz. 1902 máj. 22-én, Nagymegyeren (Komárom m.). Sz inpadra lépett: 1922 julius havában.

Komáromi Mariska, énekesnő, sz. 1864 junius 5-én, Miskolczon. Atyja Komáromi Sámuel, anyja Szilvási Eszter. 1878-ban Rákosi Jenő gyámsága alá vette, felfedezte benne a tehetséget s kiképeztette hangját Puks Ferenc népszinházi karnagynál és Fehérvári Mari operaénekesnőnél. — Mint gyermek fellépett a Népszinházban a „Szép Meluzina" c. darabban, egy tündérfiucska szerepében. 1882 október 16-án már az Opera tagja, ahol 1888 május 31-ig működött. Ezután hosszabb időt tölt a külföldön, különösen Milanoban és Florenzben; 1891 februárban Párizsban Marchesi asszonynál folytatta énektanulmányait, majd 1892 szeptember 10-én ujra visszatér a Népszinházhoz, ahol a „Madarász" c. operett Milka szerepében nagy sikere volt. 1897 okt. 16-án megvált az intézettől és Littke Jenő pécsi MÁV üzletvezető neje lett. 1898-ban a Magyar Szinház tagja volt. 1900 okt. 3-án visszavonult a szinpadtól, miután a „Bolond" Bimbillájá-ban elbucsuzott. Jobb szerepei voltak: Fiametta (Boccaccio), Serlina (Don Juan), „Susanne" (Figaro lakodalma), Apród (Hugenották), Mignon, Santuzza, Antónia, (Hoffmann meséi), Lisbeth (Rip), Carmen, Szultán címszerepe stb.

Komáromi Pál, operaénekes, sz. 1892-ben. Tanulmányait Graeff énekmesternél végezte, — 1912 junius havában a Magy. Kir. Operaház ösztöndíjas, 1913-ban rendes tagja lett. — Főbb szerepei: Foltz (Nürnbergi mesterdalnokok), Alcindor (Bohémélet), Marullo (Rigoletto), Rozgonyi (Hunyadi László), Wagner (Faust), Reimar (Tannhäuser), Pistol (Falstaff), Sámuel (Álarcos bál), Bartolo (Sevillai borbély és Figaro házassága), Király (Aida), Luther (Hoffmann meséi), Markovics (Fanni) stb.

Komáromi Piroska, kardalosnő, sz. 1906 jun. 4-én, Nagymegyeren .Szinpadra lépett 1924-ben.

Komáromi színészet. Komáromban 1792 február 14-én tanuló ifjak előadták a „Zsugori"-t (Az Öreg Fösvény), miről az egykoru referáda melegen emlékezik meg. A színterem előfüggönyén a következő latin mondat állt: „Honoribus nobilis Publici, Litteraturae Patrie, nec non subsidio pauperum." — (Lásd: Magyar hirmondó 1792 I. kötet, 348 old.) Az első szinielőadást hivatásos színészekkel Benke József és Kemény János egyesített társulata tartotta 1811 május 8-án. Színre került Kotzebue „Papelli vagyis a csudálatos egybetalálkozás" c. színműve. 1819—20-ban Kilényi Dávid az igazgató, őt követi sorrendben Abday Sándor, Balogh István, Ujfalussy Sándor, Horváth József, Komlóssy Ferenc, Tóth István, Fülöp János, Fekete Gábor, Baky Gábor. Az 1856-iki nyár végén Hetényi József társulata Szarka János födeles nagy deszkabódéjában működöt. 1858 nyarán Csabay Pál itt az igazgató. 1864 február havában Gárdonyi Antal társulata keresi fel a várost. Tagjai közt volt: Lénárd Völgyi, Köműves és

lép fel, mint Szabó József aradi színigazgató tagja, rá szeptember 21-én „Othello"-ban vendégszerepel. Ezután 1859 április 25-én már mint szerződtetett tag lép fel „Bánk bán"-ban. Midőn a világhírű néger művész, Ira Aldridge a Nemzeti Színházban is fellépett, K. nemsokára utána fellépett Aldridge legkiválóbb szerepében, „Othello"-ban s hogy nem dicsőség nélkül ábrázolta, annak elég bizonysága az, hogy a közönség még e nagy művész után is lelkes tapsokkal és számos kihívással jutalmazta. 1887 március 26-án nyugalomba vonult. Ez év november 29-én Kolozsvárott is elbúcsúzik tisztelőitől, a „Szegény ifjú története" c. drámában, Laroque szerepében, majd december 9-én Temesvárott is elbúcsúzik. Utolsó fellépte Kecskeméten volt, 1895 november 14-én, „Bánk"-ban. Megh. 1904 július 19-én, Szentmiklóson (Csepelsziget). Neje 1910 december havában húnyt el, Szigetszentmiklóson.

Komáromy Etel, színésznő, sz. 1902-ben, Nagymegyeren. Színipályára lépett 1920-ban.

Komáromy Ferenc (belényesi és borbereki), ügyvéd és író, sz. 1823 dec. 27-én, Marosvásárhelyen, megh. 1896 július 3-án, Kolozsvárott. Jogot végzett Marosvásárhelyen és Nagyenyeden, egy ideig gazdálkodott atyja birtokán. Erdélyben. Az önkényuralom alatt a fővárosi lapok számára regényeket fordított. 1861-ben bíró volt, 1870-ben pedig ügyvédi irodát nyitott. Színműve: „Balogh Gerő", tört. színmű. Kolozsvárott, 1883. (Jambusokban írta 1880.) „Falun", „Szirén", színművek. 1890. U. o.

Komáromy György (ottományi) 1794 július havában „a magyar Jádzó színnek megörökítésére szolgáló tőkepénzek kipótolására" 1000 forintot ajánlott fel.

Komáromy Györgyné Vay Anna 1834 június 14-én Pest vármegye közgyűlésén 5000 forintot ajánlott fel egy magyar játékszíni konzervatórium alapítására.

Komáromy Ily, színésznő, sz. 1898 aug. 18-án. Színpadra lépett 1913-ban. A Rákosi-iskolát végezte, 1913-ban.

Komáromy Lajos, hős- és jellemszínész, sz. 1832-ben, Debrecenben, megh. 1884 október 31-én, Brassóban. Színipályára lépett 1850-ben, Csabay és Kilényi egyesített társulatánál. Az 1848—1849-iki szabadságharcban hadnaggyá léptették elő. A világosi fegyverletétel után kitünő eredménynyel halad előre pályáján és csakhamar elsőrangú a hős- és jellem-, valamint operett baritonszerepekben. 1861 szept. 1-én a „Liliomfi"-ban fellépett a Nemzeti Színházban, ekkor a „Hölgyfutár" ezt írja róla: „Ügyes, gyakorlott színész, színpadias külsővel s könnyüd mozgással. Szerepét jól játszotta". Egy ideig tagja volt az intézetnek, azután vidékre került. Tíz évig a kolozsvári színház tagja volt, játszott Szegeden is, ahol 1875 december 21-én ülte meg 25 éves jubileumát a „Színházi képtelenségek" c. bohózatban. 1880 július 14-én a Népszínházban vendégszerepelt a „Cornevillei harangok" Gáspár szerepében.

Komáromy Rózsi (G), színésznő, sz. 1900 ápr. 18-án. A Színészegyesület iskoláját 1919-ben végezte. Első szerződése 1919-ben Palágyi Lajosnál volt, Miskolcon, innen Pécsre, majd Szegedre került. Itt férjhez is ment 1924 június 28-án, Gábor György bőrgyári igazgatóhoz és ezzel búcsút mondott a színpadnak. Főbb szerepei voltak: Julia (Romeo és Julia), Herma (Bizánc), Tisza Ilona (Ocskay brigadéros), Timea és Athália (Aranyember), Éva (Ember tragédiája), Anna (Vengerkák), Julika (Liliom), Minna (Vörösmalom), Anna (Trónörökös) stb.

Komáromy Sámuel, színigazgató, drámai színész. Színigazgató volt Győrött, 1834-ben, majd 1841—42-ben társult Szákffy Józseffel és itt működött 1844-ig. 1846-ban Aradon találjuk. Egy időben a Nemzeti Színház tagja is volt és mint ilyent Vörösmarty is dícsérettel említette. A szabadságharc kitörésekor a színpadról a harctérre ment, tüzér lett és mint tűzmester a Miskolc melletti csatában alig 47 éves korában halt meg. Molnár György így jellemzi: „Igazi született színészegyéniség, a természettől szűken mért külsővel, de annál több, annál bővebb belső kellékekkel, mint hangorgánum, melyben egész zenekar rejlett és amelyből minden szerephez kü-

neje, Boross, Bakonyi, Biróné, Kölesi Lujza, Halászné, Polakovicsné. 1865 jul. havában Nérey Ferenc dísztermét állandó szinházzá alakította át. 1869 őszén Kocsisovszky Jusztin kap játszási engedélyt és ő jön ide 1871 husvét utáni szezonban. 1877 jul. havában Mosonyi Károly váltja fel. — 1879 jul. 1-én a győri társulat, Beödy Gábor művezetésével kezdte előadásait. A város szinkört épittetett nekik és 6 hétig meleg pártolás mellett játszottak. 1880 jun. 16-tól aug. 6-ig ujra Beődy Gábor társulata tartott előadásokat. 1882 márc 22-én szezonzárás; Balogh Árpád társulata pártolás hiány miatt távozott volna, de ott marasztalták. Ugyanez év júniusában Beödy és Mándoki egyesült társulata játszott. 1883 június havában szintén ők voltak az igazgatók, szeptember elsejétől ismét, azután 1884 Husvéttól Sághy Zsigmondot találjuk Komáromban. Június 7-én Jakab Lajos társulata kezdte meg a nyári szezónt. 1885 május vége felé újra Jakab Lajos társulata kezdett játszani, majd 1886. jun. 1-től hat hétig Somogyi Károly társulatát hívták meg. 1887 máj. 28-án szinkör nyilik meg, Kenézy Csatár prológusával és helyi mükedvelők két kis vigjátékával. Első színigazgató a színkörben Sághy Zsigmond, aki a „Cigánybáró" operettel nyitota meg a szezonját. — Ujabb időkben (908 nyarán) Mezei Béla az igazgató. 1909 november 22-én Szabadhelyi Aladár a kath. legényegylet nagytermében kezdte meg egy hónapra tervezett előadásait. December vége felé három heti küzdelem után a társulat a közönség közönye miatt, kénytelen volt az előadásokat beszüntetni. 1910 május 16. Mezei Béla győri társulata kezdte előadásait a „Taifun"-nal. — 1911 májusban a komáromi rendőrkapitány Mezeinek nem adta meg a játszási engedélyt a színkör tűzveszélyessége miatt, de de a belügyminiszter, a megtartott helyszíni szemle alapján, az engedélyt megadhatónak találta. 1912-ben a színkört lebontották, ekkor a katonai lovardában kezdtek játszani a színészek. (Igazg.: Kövessy Albert.) 1913-ban szinházépitési tervvel fogallkozott a hatóság. Erre a célra 130 ezer korona volt előirányozva. Befogadési képességét 700 személyre tervezték. A szinház helyéül a katonai sétatérnek azt a részét jelölték ki, amelyen a Muzeum-pavillon áll. Egyben elhatározták, hogy a telket a katonai kincstártól megvásárolják. 1913 augusztus havában Patek Béla győri igazgató nem kapta meg szinjátszás céljaira a komáromi lovardát, ennélfogva a nyári szezon elmaradt. — Okt. 14-én Könyves Jenő s taggárdája kezdte meg két hetes szezonját. „A faun"-nal. 1914 jun. 1-én a szinházi előadásokra átalakított katonai lovardában Mezei Béla debreceni társulata kezdte meg a szezonját. — 1916 szeptember 2-án Szabados László társulata a „Mágnás Miská"-val kezdte meg előadásait (Mészáros Aranka, Sarlai Mariska, Ballai Margit, Nagy Gyula, Ernyei, Sarkadi voltak a főszereplők.)

Komáromi Terka, színésznő, sz. 1888-ban, Budapesten. A Rákosi-iskolát végezte, 1907-ben.

Komárominé Makai Berta, színésznő, sz. 1896 július 20-án, Miskolcon. Színpadra lépett 1919 december havában.

Komárominé Orosz Józefa, színésznő. Színpadra lépett 1866 jún. 5-én.

Komáromy Alajos, színművész, sz. 1825-ben, Békésgyulán. Atyja jómódú polgár volt és békésgyulai városi hivatalnok. Iskoláit szülővárosában látogatta. 18 éves korában Pestre kerül, hol mindennapos vendége lesz a színháznak, itt Lendvay játéka lelkesíti a pályára. 1845 május havában Pázmán Mihály társulatához szerződött, Zalaegerszegre, 1848-ban honvéd volt. Ez időben lépett fel a Nemzeti Színházban, a „Bánk bán"-ban, mire szerződtették. Eközben Windischgrätz serege jött a főváros felé, mire K. elhagyja Pestet és Debrecenben beáll a „vörös pántlikások" közé. Balmazújvároson Kossuth Lajos szemlét tartva a tábor felett, meglátta K.-t, azt mondta: „Ilyen legény kellene vagy 200.000!" 1851-ben a nagylelkű Csernovics Péter kiváltotta a katonaságtól, mire ismét színész lesz. Játszik Aradon, Debrecenben, Kolozsvárott, Kassán és Temesvárott. 1853-ban a Nemzeti Színházban vendégszerepelt a „Kean" c. drámában. „Jó színpadi alak, megható hang s hatásvadászat nélküli modor, mi vidéki színészben olly ritka tulajdonai" — irta róla a Hölgyfutár. 1854 január 16-án ismét fellép, ezúttal a „Koldusnő"-ben mint Bergen Pál. 1855 szeptember 3-án a „Lowoodi árvá"-ban mint Rocheter

lön-külön hangokat alkalmazhatott, melyek úgyszólván nem az ő, hanem a művészete által megalkotott egyének egyes különálló hangjai voltak, egymáshoz sohasem hasonlók és bármikor oly híven és oly pontosan és mindig ugyanazon egy tónusban hangzók, mintha eme sokféle egyéniségek mind és folyton benső világában éltek volna". Főbb szerepei: Petur bár, Gritti, Moór Ferenc, Lázár (Lázár a pásztor), Szkir (Londoni koldusok), Arthur (Kalmár és tengerész) stb. Első neje: Csorba Zsuzsanna, megh. 55 éves korában, 1872 dec. 20-án, Marosvásárhelyen. Második neje: Szilvási Eszter, hős- és anyaszínésznő, sz. 1818-ban, megh. 1880 március 7-én, Pesten, ennek nővére: Szilvási Eliz. (Lásd: Alajosné.)

Komédia. A régi kritikákban annyi, mint színdarab, illetve vígjáték. A „Magyar Hírmondó 1792-ben ezekről tudósít Győrből: „Az idevaló Kis Papok ezen hónapnak 9-dikén és 14-dikén két Magyar Komédiát jádzottak a' magok Teátromában". (I. kötet, 274. old.) A „Magyar Kurir" 1799-ben ezeket írja: „A' Magyar Játszó Társaság Nemes Bihar Vármegyébe Nagy Váradon és Debreczenben folytatván a' Magyar Játékok elő adását, kéri alázatosan, hogy a' kiknek kész Magyar Komédiái vagynak, — méltóztassanak azt vagy Váradra — vagy Debretzenbe — utasítani". (1799—343. old.)

„Komédia". 1929 őszén alapított kabaré neve. A rövidéletű „Uhu"-kabaré helyén (Budapest, VI., Jókai tér 10. sz.), igazgatója Somogyi Kálmán.

Komédia. Színházi hetilap. Szerk.: 1919-től Kardos István. (Folytatása: Színházi Világ.)

Komédiaház. Ez volt a színház népies kifejezése az 1800-as évek elején. Irodalmi kifejezése: játékszín. (L. o.)

Komédiás. A színész neve a legrégibb időkben. (Lásd: „Magyar Hírmondó" 1797 október 31., 575 oldalon, kismartoni tudósítás arról, hogy a nádorispán tiszteletére a herceg Eszterházy-színházban előadás volt, miről ezekben számol be a nevezett lap: „A Hertzeg Teátromában egy tréfás darabot jádzottak a' Bétsből hozatott Komédiások".) Későbbi elnevezése: színjátszó, színész, játékos. (Lásd: Kunoss Endre: Gyalulat. Pest, 1835—55 oldal.) Komédiásné = színjátszóné, színészné, vígjátékosné. (Kunoss idézett műve.)

Komédiás. A komédiás tehetsége nem egyéb, mint bizonyos fokú utánzási és mimikai képesség, amelynél fogva látott és megfigyelt alakokat külsőleg elég híven reprodukál. A színjátszásnak ezt a fajtáját a maga legprimitivebb mivoltában gyermekek között láthatjuk, akik néha nem közönséges megfigyelésre való hűséggel utánozzák a katonát, a kocsist s egyéb embereket is, akiknek foglalkozása izgatja a gyermeki képzeletet. A színjátszásnak ez a stádiuma nem sokkal megy túl az alakoskodáson. A komédiás tehát nem alakít, hanem alakoskodik. Legjobb esetben is gazdájának (a drámaírónak) hű szolgája. Nem egyéniség, csak ügyes ember. Ebből a fajtából kerülnek ki az úgynevezett használható színészek, a középszerűségek.

(Dr. Hevesi Sándor.)

Komika. A komikus szerepek női megszemélyesítője. Helytelen megjelöléssel így is szokták mondani: „komikáné", ami természetesen mindenkor kerülendő. A komikai szerepkört rendszerint idősebb színésznők töltik be, akik azelőtt mint vígjátéki, szende, szubrett, sőt naiv szerepeket is játszottak. Az új szerepkörre való áttérés elkeseredett vitákat szokott kiváltani a művésznő és igazgató között. Akad azonban kivétel is, mint pl. a Nemzeti Színház jeles komikája, Vaszary Piroska, aki már 17 éves korában nagy sikerrel játszott öreg komikai szerepeket. Legkiválóbb komikák voltak a Nemzeti Színháznál Kovács Mária, Szathmáryné, majd Szigeti Jolán. Jelenleg Kiss Irén és a fennebb említett Vaszary Piroska játszanak ilyen szerepeket. A Vígszínháznál közkedvelt komika volt Nikó Lina és legutóbb Haraszthy Hermin, azelőtt jeles drámai színésznő. A Népszínháznál nagy népszerűségnek örvendett néhai Csabai Zsófi. Megkülönböztetünk operett, paraszt, szalon, vígjátéki stb. komikát.

Komikai véna. A komika színészi képességének kifejezése a színikritikákban.

Komikum. A vígjátéki cselekvény lényeges tartalma a komikum. A komikum af-

féle furcsa szépség, mintegy a szépség fonákja. Ha a kisszerű dolog fenséges színben akar feltűnni, ez a törekvése komikum. Általán nem maga a tárgy komikus, hanem feltünése, megjelenése módja. A komikum vidámságot okoz, gyakran nevetést is. A néző feltétlen felsőbbségben érzi magát a komikus jelenséggel szemben. A komikumnak vannak durvább és finomabb fajtái (alsó—felső komikum). A vígjátékban a csattanós véletlen a komikumnak gyakran nevezetes forrása. Némely vígjátékokban a cselekvény a komikus jellemeken, másokban a komikus helyzeteken (félreértéseken, megtévesztéseken, cselszövényeken) fordul meg. Művészibb az a komikum, mely a személyek jelleméből foly. (Lásd: Szigetvári Iván könyvét: A komikum. Kiadta a M. Tud. Akadémia.)

Komikus. A görög „komikosz"-ból, latin: comicus, a víg szerepkört betöltő színész neve. Megkülönböztetünk buffó-, burleszk-, jellem-, operett-, paraszt-, szalonkomikust. A K. szó magyaros alakja: kacajtató, nevetséges, vidorkodó, vígjátékos. (V. ö. Kunoss Endre: Gyalulat. Pest, 1835—55. oldal.) A „komikus" szót már a „Magyar Hírmondó" is ismeri (1792. II. kötet, 268. oldal.), egy váci tudósításában arról számol be, hogy az ottani tanulóifjak Plantus egy vígjátékát adták elő.

Komjáthy János, színész, színigazgató, sz. 1865 március 15-én, Pázmándon, Fejér m. Színipályára lépett 1884 áprilisában, Mándoky Bélánál. 1886-ban Bács Károlynál, 1889—91-ben Krecsányi Ignácnál volt szerződésben, mint hősszerelmes és drámai színész. Később színigazgatást vállalt és több éven át elismeréssel működött Győrött, Debrecenben, Kassán, Brassóban s szakavatottságával a legkeresettebbek közé emelkedett. 1913 október 23-án átvette Krecsányi Ignáctól a buda—temesvári színházat, majd 1915 június havában lemondott róla és átadta azt Sebestyén Gézának. 1915 május 22-én megnyitotta a Budai Színkört, de már szeptember 1-én nyugalomba vonult. 1917 április 1-én őt bízták meg az első magyar Frontszínház vezetésével. 1919 szeptember 24-én a Városszínház igazgatását vállalta el. 1920 őszétől miskolci színigazgató, amelytől 1921 július havában megvált. Főbb szerepei: Hamlet, Othello, Bernardo Montilla, Ocskay brigadéros, Derblay Fülöp stb. Hosszú időn át tanácsosa volt az Orsz. Színészegyesületnek. Nagy szeretettel foglalkozott a fiatal színészekkel, hajlíthatóbb, az összjáték szempontjából megbízhatóbb anyagnak tartotta őket, mint némely elbizakodott beérkezettet. Kíméletlen szigorúság, hirtelen fellobbanás jellemezte, párosulva vidám, jó kedéllyel, barátsággal, melyek állandó jó viszonyt, kedves, kollégiális életet teremtettek társulatánál.

Komjáthyné Závodszky Teréz, színésznő, sz. 1860 jan. 27-én, Fóthon, Pest megyében. Színipályára lépett 1876 okt. 1-én, Debrecenben. Azok közül való, akik végigmentek a színpad minden stációján: fújta a kórust, játszott és énekelt kisebb szerepeket, utána egyik nap operetténekesnő, másnap drámai szende volt, majd drámai hősnővé fejlődött, mely minőségben 1887-ben Somogyi Károlyhoz, 1890-ben Krecsányi Ignáchoz szerződött, honnan 1893 virágvasárnapján Komyáthy János vitte el — nemcsak mint hősnőt, hanem mint élettársat is. Attól kezdve az ő színpadán játszotta — mint megelőzőleg is — Medeát, Stuart Máriát, Fedorát, Szókimondó asszonyságot stb. 1910-ben visszavonult a színpadtól.

Komjáthy Károly, zeneszerző. Munkája: „Pillangó főhadnagy", operett 3 felv. Bem. 1918 június 7. Király Színház. (Társszerző: Martos Ferenc és Harmath Imre.) 200-adszor: 1920 március 12-én adták. Új betanulással: 1926 május 22. „Három a tánc", operett 3 felv. Társszerző: Szomaházy István és Faragó Jenő. Bem. 1922 május 20. Király Színház.

Komjáthy Mária, színésznő, sz. 1892 ápr. 2-án, Budapesten. Színpadra lépett 1913 szept. havában. 1921—1923-ban a Renaissance Színházban működött szép sikerrel. Állomása 1924—25-ben a Vígszínház, 1928-tól a Szegedi Városi Színház tagja. Szerepei: Alexandra (Faun), Irma (Jó fiú), Alán leány (Baba-Hu), A nő (Morfium) stb.

Komjáti Ferenc, színész, sz. 1892 aug 15-én. Színpadra lépett 1920 szept. havában.



